

Chulalongkorn University

Chula Digital Collections

Chulalongkorn University Theses and Dissertations (Chula ETD)

2020

บทบาทของกรรมการพิจารณาประมวลข่าวในยามฉุกเฉินและกรรมการพิจารณา ประมวลข่าวในพฤติการณ์ทางด้านตะวันออกไกล พ.ศ. 2482-2484

กฤษฎา บุรณมานัส
คณะอักษรศาสตร์

Follow this and additional works at: <https://digital.car.chula.ac.th/chulaetd>

Part of the [History Commons](#)

Recommended Citation

บุรณมานัส, กฤษฎา, "บทบาทของกรรมการพิจารณาประมวลข่าวในยามฉุกเฉินและกรรมการพิจารณาประมวลข่าวในพฤติการณ์ทางด้านตะวันออกไกล พ.ศ. 2482-2484" (2020). *Chulalongkorn University Theses and Dissertations (Chula ETD)*. 4419.

<https://digital.car.chula.ac.th/chulaetd/4419>

This Thesis is brought to you for free and open access by Chula Digital Collections. It has been accepted for inclusion in Chulalongkorn University Theses and Dissertations (Chula ETD) by an authorized administrator of Chula Digital Collections. For more information, please contact ChulaDC@car.chula.ac.th.

บทบาทของกรรมการพิจารณาประมวลข่าวในยามฉุกเฉินและกรรมการพิจารณาประมวลข่าวใน
พหุติการณ์ทางด้านตะวันออกไกล พ.ศ. 2482-2484

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาประวัติศาสตร์ ภาควิชาประวัติศาสตร์
คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ปีการศึกษา 2563
ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

THE ROLES OF THE COMMISSION FOR NEWS PROCESSING IN EMERGENCY TIME AND
THE FAR EAST INTELLIGENCE COMMISSION, 1939-1941

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Master of Arts in History
Department of History
FACULTY OF ARTS
Chulalongkorn University
Academic Year 2020
Copyright of Chulalongkorn University

หัวข้อวิทยานิพนธ์

บทบาทของกรรมการพิจารณาประมวลข่าวในยามฉุกเฉิน
และกรรมการพิจารณาประมวลข่าวในพหุการณ์ทางด้าน
ตะวันออกไกล พ.ศ. 2482-2484

โดย

นายกฤษฎา บุรณมานัส

สาขาวิชา

ประวัติศาสตร์

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

รองศาสตราจารย์ ดร.วาสนา วงศ์สุรวัฒน์

คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้หัวข้อวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต

..... คณบดีคณะอักษรศาสตร์
(รองศาสตราจารย์ ดร.สุรเดช โชติอุดมพันธ์)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

..... ประธานกรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ภาวรรณ เรืองศิลป์)

..... อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก
(รองศาสตราจารย์ ดร.วาสนา วงศ์สุรวัฒน์)

..... กรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธนาพล ลีมอภิชิต)

..... กรรมการภายนอกมหาวิทยาลัย
(พันเอก ดร.สรศักดิ์ งามขจรกุลกิจ)

กฤษฎา บุญมานัส : บทบาทของกรรมการพิจารณาประมวลข่าวในยามฉุกเฉินและกรรมการพิจารณาประมวลข่าวในพฤติการณ์ทางด้านตะวันออกไกล พ.ศ. 2482-2484. (THE ROLES OF THE COMMISSION FOR NEWS PROCESSING IN EMERGENCY TIME AND THE FAR EAST INTELLIGENCE COMMISSION, 1939-1941) อ.ที่ปรึกษาหลัก : รศ. ดร.วาสนา วงศ์สุรวัฒน์

การรับรู้ข้อมูลข่าวสารจากแหล่งข่าวตามพื้นที่ต่างๆ บนโลก ถือเป็นสิ่งสำคัญในฐานะแหล่งข้อมูลในการกำหนดแนวทางการดำเนินนโยบายของรัฐบาลในสถานการณ์ต่างๆ ซึ่งรวมไปถึงสถานการณ์สงคราม ภายหลังเกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 รัฐบาลไทยตัดสินใจดำเนินนโยบายเป็นกลาง พร้อมกับการจัดตั้งคณะกรรมการพิเศษสำหรับประมวลข่าวสงครามได้แก่ กรรมการพิจารณาประมวลข่าวในยามฉุกเฉินและกรรมการพิจารณาประมวลข่าวในพฤติการณ์ทางด้านตะวันออกไกล เพื่อดำเนินการรวบรวมเพื่อได้รับข้อมูลข่าวสารทั้งในประเทศที่เข้าร่วมในสงครามและประเทศที่ประกาศตนเป็นกลางไม่เข้าข้างฝ่ายใด โดยดำเนินการในระหว่างเดือนกันยายน พ.ศ. 2482 ถึงเดือนธันวาคม พ.ศ. 2484

การประมวลข่าวสงครามเป็นสิ่งที่รัฐบาลไทยดำเนินการเพื่อใช้เป็นข้อมูลสำคัญในการรักษาความเป็นกลางของไทยในช่วงต้นของสงครามโลกครั้งที่ 2 จากการรวบรวมข่าวเพื่อติดตามสถานการณ์สงครามในภูมิภาคยุโรปและสถานการณ์ความตึงเครียดในภูมิภาคตะวันออกไกล อาทิ ข่าวการเมืองระหว่างประเทศ ข่าวการรบทางทหาร ข่าวเศรษฐกิจ รวมไปถึงข่าวเกี่ยวกับสถานการณ์ตามชายแดนระหว่างไทยกับดินแดนรอบข้าง จากผลกระทบของไทยที่ได้รับในช่วงดำเนินนโยบายเป็นกลาง ทั้งผลกระทบจากเศรษฐกิจจากการทำสงครามทางเศรษฐกิจในยุโรป และนโยบายการสกัดกั้นทางเศรษฐกิจในตะวันออกไกล ผลกระทบจากความตึงเครียดที่เกิดขึ้นในภูมิภาคตะวันออกไกลก่อนสงครามมหาเอเชียบูรพา อาจกล่าวได้ว่า ไทยมีส่วนเกี่ยวข้องกับสงครามโลกครั้งที่ 2 มาตั้งแต่เริ่มสงคราม ข่าวที่ได้รวบรวมและปรากฏในเอกสารประมวลข่าวสงครามของไทยจึงเป็นข้อมูลสำคัญในการวางแนวทางให้รัฐบาลไทยพยายามรักษาความเป็นกลางไว้อย่างสุดความสามารถ แม้ว่าจะมีเหตุการณ์สำคัญที่สั่นคลอนต่อนโยบายเป็นกลางอย่างกรณีพิพาทอินโดจีน และความสัมพันธ์อันตึงเครียดระหว่างญี่ปุ่นกับชาติสัมพันธมิตรอันเกิดจากผลประโยชน์ภูมิภาคตะวันออกไกล กล่าวได้ว่า การประมวลข่าวสงครามเป็นสิ่งที่ดำรงอยู่พร้อมกับนโยบายเป็นกลางของรัฐบาลไทยในสงครามโลกครั้งที่ 2

คำสำคัญ: การประมวลข่าวสงคราม กรรมการพิจารณาประมวลข่าวในยามฉุกเฉิน กรรมการพิจารณาประมวลข่าวในพฤติการณ์ทางด้านตะวันออกไกล สงครามโลกครั้งที่ 2 นโยบายเป็นกลางของไทย

สาขาวิชา ประวัติศาสตร์
ปีการศึกษา 2563

ลายมือชื่อนิสิต
ลายมือชื่อ อ.ที่ปรึกษาหลัก

6180101622 : MAJOR HISTORY

KEYWORD: WAR NEWS PROCESSING, THE COMMISSION FOR NEWS PROCESSING IN EMERGENCY TIME, THE FAR EAST INTELLIGENCE COMMISSION, SECOND WORLD WAR, THAI NEUTRALITY POLICY

Kritsada Buranamanas : THE ROLES OF THE COMMISSION FOR NEWS PROCESSING IN EMERGENCY TIME AND THE FAR EAST INTELLIGENCE COMMISSION, 1939-1941. Advisor: Assoc. Prof. WASANA WONGSURAWAT, Ph.D.

The gathering of news and information from sources in various areas in the world is an important part of the intelligence that guide government policies under different circumstances, including wartime. After the outbreak of the Second World War, the Thai government decided to engage as a neutral nation. Also, during this period, special commissions for processing war news were established, including the Commission for News Processing in Emergency Time, and the Far East Intelligence Commission, for gathering news and information from both belligerent states and neutral states. The commissions were in operation from September 1939 to December 1941.

War news processing provided important information that helped the Thai government maintain neutrality during the earlier period of the Second World War. The news included updates on war circumstances in Europe and the escalating tensions in the Far East, for example, news on international politics, military warfare news, economic news, as well as news on situation at the borders between Thailand and neighboring colonies. Considering effects of the war on Thailand during this period of neutrality—economic effects from the economic struggles in Europe and economic sanctions in the Far East, effects from the escalating tension in the Far East prior to the outbreak of the Greater East Asian War—it is fair to conclude that Thailand had been involved in the Second World War from the first outbreak of the war in Europe in 1939. News that had been collected and appear in war news processing documents for the Thai government provided important information that helped maintain the nation's neutrality for as long as possible. Despite major events that threatened Thailand's neutrality claim, such as, the Indochina Conflict and Thailand's tense relations with Japan amidst rising conflicts of interest in the Far East, war news processing carried on throughout the period of Thailand's neutrality claims.

Field of Study: History

Student's Signature

Academic Year: 2020

Advisor's Signature

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้นอกจากจะเป็นผลงานที่นำเสนอเรื่องราวผ่านหลักฐานทางประวัติศาสตร์แล้ว ตัวเล่มวิทยานิพนธ์เองก็ยังเป็นหลักฐานสำคัญเกี่ยวกับการเดินทางของชีวิตผู้เขียนในช่วงเวลาที่ศึกษาต่อระดับปริญญาโทที่ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาฯ การเปิดมุมมองความคิดใหม่ในการศึกษาประวัติศาสตร์ที่ได้รับจากคณาจารย์ของภาควิชาฯ มีส่วนสำคัญในการหล่อหลอมความคิดและการทำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ให้สำเร็จลุล่วงไปได้ แม้ในการทำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้จะมีอุปสรรคสำคัญทั้งจากผู้เขียนเองและจากภาวะที่โลกกำลังเผชิญหน้ากับความยากลำบากโดยไวรัสโคโรนาหรือโควิด-19 ที่เริ่มต้นมาตั้งแต่ปลายปี 2019

แม้จะมีอุปสรรคที่ดูเหมือนหนักหนาสำหรับผู้เขียน แต่วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ก็สำเร็จได้ด้วยความช่วยเหลือจากบุคคลมากมายที่ผู้เขียนต้องขอบคุณด้วยความจริงใจ เริ่มต้นจากที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ รศ.ดร.วาสนา วงศ์สุรวัฒน์ ที่คอยสนทนา แลกเปลี่ยนและช่วยเสนอแนะความคิดเห็นที่ทำให้ผู้เขียนได้ปรับปรุงความคิดและข้อเสนอต่างๆ ให้ชัดเจน อีกทั้งคอยช่วยเหลือในการตรวจทานและปรับเนื้อหาในวิทยานิพนธ์ให้สละสลวยยิ่งขึ้น ประธานคณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ ผศ.ดร.ภาวรรณ เรืองศิลป์ ที่คอยชี้แนะข้อผิดพลาดที่ถึงแม้จะเป็นจุดเล็กน้อย แต่ก็ถือว่ามีความสำคัญและช่วยให้วิทยานิพนธ์ฉบับนี้มีความถูกต้องมากยิ่งขึ้น อีกทั้งในฐานะหัวหน้าภาควิชาประวัติศาสตร์ก็ยังคอยดูแลผู้เขียนในขณะที่เป็นนิสิตผู้ช่วยสอนเป็นอย่างดี ทำให้ชีวิตในการศึกษาระดับปริญญาโทของผู้เขียนได้เรียนรู้หลายสิ่งอย่างนอกเหนือจากความรู้ทางวิชาการประวัติศาสตร์ กรรมการภายใน ผศ.ดร.ธนาพล ล้อมอภิชาติ ผู้คอยกระตุ้นให้ตัดสินใจคิดทบทวนอย่างมากกับสิ่งที่กำลังศึกษาว่ามีจุดมุ่งหมายและต้องการนำเสนออะไร อีกทั้งคอยตั้งคำถาม วิเคราะห์ และให้ความเห็นต่อวิทยานิพนธ์ฉบับนี้อย่างตรงไปตรงมา และกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิภายนอก พ.อ.ดร.สรศักดิ์ จามจรกุลกิจ จากกองวิชาประวัติศาสตร์ โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า ผู้ที่ให้ความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์การทหารของไทย นอกจากนี้ได้ตั้งคำถาม ให้ความเห็น และมีข้อเสนอในการปรับแก้ในช่วงที่มีการนำเสนอความก้าวหน้าและการสอบวิทยานิพนธ์ฉบับนี้แล้ว ยังได้มีการเสนอเพื่อชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ต่อการศึกษาริบทของไทยในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 อีกด้วย

นอกจากขอบคุณคณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์แล้ว ยังมีกลุ่มบุคคลที่ผู้เขียนขอบคุณในฐานะผู้คอยให้ความรู้ทางประวัติศาสตร์ในเชิงวิชาการและคอยเปิดมุมมองใหม่ให้กับผู้เขียนที่มีต่อการประวัติศาสตร์อย่างสม่ำเสมอ คือคณาจารย์จากภาควิชาประวัติศาสตร์ จุฬาฯ และคณาจารย์จากภาควิชาประวัติศาสตร์ มศว ขอบขอบคุณหน่วยงานที่คอยอำนวยความสะดวกในการค้นหาและบันทึกหลักฐานสำคัญของวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ได้แก่ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติและสำนักหอสมุด สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี รวมไปถึงหอสมุดต่างๆ ในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ขอบขอบคุณพี่ เพื่อน และน้องนิสิตระดับบัณฑิตศึกษาของภาควิชาประวัติศาสตร์ จุฬาฯ ทั้งในระดับปริญญาตรี โท และเอก ที่คอยช่วยเหลือ พุดคุยแลกเปลี่ยนทั้งในเชิงวิชาการและเรื่องราวต่างๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมไทยและสังคมโลก ทั้งพี่ปวย พี่ปอม พี่แอร์ พี่เปิ้ล พี่ปาล์ม พี่พริก ก๊อด ต๊ะ เนม ไอ้ต น้องแชมป์ น้องมายด์ น้องหมีว และอีกหลายคนที่ไม่ได้กล่าวถึงในที่นี้

สุดท้ายนี้ต้องขอขอบคุณคนในครอบครัวที่คอยสนับสนุนและเป็นแรงผลักดันให้วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จได้ ขอบคุณพ่อและแม่ โดยเฉพาะแม่ที่เป็นผู้คอยถามถึงความก้าวหน้าของวิทยานิพนธ์ฉบับนี้อย่างสม่ำเสมอ แม่เป็นแรงผลักดันสำคัญที่ทำให้วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จโดยที่ไวรัสโคโรนาไม่สามารถที่จะขัดขวางได้

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ค
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ง
กิตติกรรมประกาศ	จ
สารบัญ.....	ฉ
สารบัญรูปภาพ	ฎ
บทที่ 1 บทนำ	1
1.1 ที่มาและความสำคัญ.....	1
1.2 วัตถุประสงค์	5
1.3 คำถามหลักในวิทยานิพนธ์.....	6
1.4 สมมุติฐาน.....	6
1.5 ขอบเขตของการศึกษา.....	7
1.6 ทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้อง	7
1.6.1. ไทยในช่วงดำเนินนโยบายเป็นกลางก่อนสงครามมหาเอเชียบูรพา	7
1.6.2. การข่าวของไทยในช่วงดำเนินนโยบายเป็นกลางก่อนสงครามมหาเอเชียบูรพา.....	20
1.7 เคাঁโครงวิทยานิพนธ์.....	23
1.8 ประโยชน์ที่ได้รับจากการศึกษา	25
บทที่ 2 ที่มาของแหล่งข่าวและกลุ่มบุคคลที่ดำเนินการประมวลข่าวสงคราม.....	26
2.1 กรรมการพิจารณาประมวลข่าวในยามฉุกเฉิน	26
2.2 กรรมการพิจารณาประมวลข่าวในพลวัติการณ์ทางด้านตะวันออกไกล.....	32
2.3 ที่มาของแหล่งข่าวในเอกสารประมวลข่าวไทย	34
2.4 การแบ่งหมวดหมู่ของข่าวในเอกสารประมวลข่าวสงครามของไทย	37

2.4.1	ข่าวการเมืองในเอกสารประมวลข่าวสงครามของไทย	37
2.4.2	ข่าวการทหารในเอกสารประมวลข่าวสงครามของไทย.....	39
2.4.3	ข่าวการค้าและการคลังในเอกสารประมวลข่าวสงครามของไทย	40
2.4.4	ข่าวความเคลื่อนไหวตามชายแดนในเอกสารประมวลข่าวสงครามของไทย	41
2.5	บทบาทของแหล่งข่าวและเนื้อหาข่าวในเอกสารประมวลข่าวสงครามของไทย.....	41
2.6	การชี้แจงจากฝ่ายไทยผ่านหมายเหตุในเอกสารประมวลข่าว.....	45
2.7	สรุป	47
บทที่ 3 การประมวลข่าวของกรรมการพิจารณาประมวลข่าวในยามฉุกเฉินเกี่ยวกับสถานการณ์สงครามในภูมิภาคยุโรป.....		
3.1	ข่าวการรบระหว่างเยอรมนีกับโปแลนด์เดือนกันยายน พ.ศ. 2482	49
3.2	ข่าวเกี่ยวกับบทบาทของประเทศเป็นกลางช่วงต้นของสงคราม	52
3.2.1	บทบาทของประเทศเป็นกลางในภูมิภาคยุโรป	53
3.2.2	บทบาทของประเทศเป็นกลางในภูมิภาคอเมริกา	59
3.2.3	บทบาทของประเทศเป็นกลางในภูมิภาคตะวันออกไกล (ญี่ปุ่น).....	62
3.3	ข่าวเกี่ยวกับกรณีพิพาทระหว่างสหภาพโซเวียตกับฟินแลนด์	67
3.4	การดำเนินนโยบายเป็นกลางของไทยกับผลกระทบจากสถานการณ์สงครามในภูมิภาคยุโรป 70	
3.4.1	บทบาทและอำนาจแห่งความเป็นกลางของไทยช่วงเริ่มสงครามโลกครั้งที่ 2	71
3.4.2	นโยบายทางเศรษฐกิจของไทยภายใต้ภาวะสงครามเศรษฐกิจทางทะเลในภูมิภาคยุโรป	73
3.4.3	การเสริมสร้างความมั่นคงเพื่อรักษาความเป็นกลางของไทยช่วงเริ่มสงครามโลกครั้งที่ 2	78
3.4.4	สนธิสัญญาไม่รุกรานกันกับนโยบายรักษาความสงบในภูมิภาคของรัฐบาลไทย	81
3.5	สรุป	83
บทที่ 4 การประมวลข่าวของกรรมการพิจารณาประมวลข่าวในพฤติการณ์ทางด้านตะวันออกไกลเกี่ยวกับกรณีพิพาทอินโดจีน.....		
		85

4.1 สถานการณ์ในอินโดจีนหลังการยอมแพ้ของฝรั่งเศสในยุโรป	86
4.2 สัญญาไม่รุกรานกันไทย-ฝรั่งเศสกับการเปลี่ยนแปลงเงื่อนไขข้อปักปันเส้นเขตแดนใหม่	93
4.3 กระแสสังคมไทยกับการเรียกร้องดินแดนคืนจากฝรั่งเศส	97
4.4 กรณีพิพาทอินโดจีนก่อนการรบทางทหารเต็มรูปแบบ.....	103
4.4.1 ข่าวก่เกี่ยวกับการอพยพของชาวพื้นเมืองในอินโดจีนกับนโยบายต้อนรับผู้อพยพของไทย	104
4.4.2 ข่าวการประชุมกำลังทหารตามชายแดนและการปะทะกันระหว่างไทยกับอินโดจีน ฝรั่งเศส	105
4.4.3 ข่าวก่เกี่ยวกับความวุ่นวายในอินโดจีนฝรั่งเศสและการเข้ามามีอิทธิพลของญี่ปุ่น	113
4.4.4 ข่าวก่เกี่ยวกับสภาวะทางเศรษฐกิจของไทยและอินโดจีนฝรั่งเศสในช่วงแรกของกรณี พิพาทอินโดจีน.....	116
4.4.5 ข่าวก่เกี่ยวกับความเห็นของสื่อต่างประเทศเกี่ยวกับกรณีพิพาทระหว่างไทยกับอินโดจีน ฝรั่งเศส	117
4.5 กรณีพิพาทอินโดจีนช่วงสงครามเต็มรูปแบบ	119
4.5.1 ข่าวก่เกี่ยวกับการสู้รบทางบกและการสนับสนุนทางอากาศระหว่างไทยกับอินโดจีน ฝรั่งเศส	119
4.5.2 ข่าวก่เกี่ยวกับการสู้รบทางเรือและการสนับสนุนทางอากาศระหว่างไทยกับอินโดจีน ฝรั่งเศส	122
4.5.3 ข่าวก่เกี่ยวกับบทบาทของญี่ปุ่นในกรณีพิพาทอินโดจีนก่อนการเจรจา	123
4.5.4 ข่าวก่เกี่ยวกับความพยายามในการเจรจาระหว่างไทยกับฝรั่งเศสที่กรุงเทพฯ.....	125
4.6 การแทรกแซงของญี่ปุ่นโดยการเจรจาไกล่เกลี่ยหลังกรณีพิพาทอินโดจีน	127
4.6.1 ข่าวก่เกี่ยวกับการยินยอมให้ญี่ปุ่นเป็นคนกลางเจรจาไกล่เกลี่ยข้อพิพาทระหว่างไทยกับ อินโดจีนฝรั่งเศส.....	128
4.6.2 ข่าวก่เกี่ยวกับการเจรจาไกล่เกลี่ยข้อพิพาทระหว่างไทยกับอินโดจีนฝรั่งเศส ณ กรุงโตเกียว	131
4.7 สรุป	142

บทที่ 5 การประมวลข่าวของกรรมการพิจารณาประมวลข่าวในพฤติการณ์ทางด้านตะวันออกไกล เกี่ยวกับสถานการณ์ในภูมิภาคตะวันออกไกล	145
5.1 การขยายอิทธิพลของญี่ปุ่นในภูมิภาคตะวันออกไกลตั้งแต่ช่วงกรณีพิพาทอินโดจีน.....	146
5.1.1 ข่าวเกี่ยวกับการขยายอิทธิพลของญี่ปุ่นในช่วงกรณีพิพาทอินโดจีน	146
5.1.2 ข่าวเกี่ยวกับการเคลื่อนกำลังทหารของญี่ปุ่นไปยังอินโดจีนตอนใต้ภายหลังกรณีพิพาท อินโดจีน.....	148
5.1.3 ข่าวเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงคณะรัฐมนตรีญี่ปุ่นก่อนสงครามมหาเอเชียบูรพา.....	155
5.1.4 ข่าวเกี่ยวกับการเตรียมความพร้อมของญี่ปุ่นสำหรับการสงคราม.....	161
5.2 การป้องกันดินแดนอาณานิคมในภูมิภาคตะวันออกไกลโดยประเทศมหาอำนาจยุโรปและ อเมริกา	164
5.2.1 ข่าวเกี่ยวกับนโยบายป้องกันของอังกฤษในดินแดนอาณานิคมของตนในภูมิภาค ตะวันออกไกล.....	165
5.2.2 ข่าวเกี่ยวกับนโยบายป้องกันของเนเธอร์แลนด์ในหมู่เกาะอินเดียตะวันออกในภูมิภาค ตะวันออกไกล.....	175
5.2.3 ข่าวเกี่ยวกับนโยบายป้องกันของสหรัฐอเมริกาในภูมิภาคตะวันออกไกล.....	180
5.2.4 ข่าวเกี่ยวกับการช่วยเหลือทางการทหารของสหรัฐอเมริกาต่อชาติสัมพันธมิตรและ รัฐบาลจีนที่กรุงจูกิง.....	183
5.3 สงครามข่าวสาร: สงครามจิตวิทยาผ่านการนำเสนอข่าวก่อนสงครามมหาเอเชียบูรพา.....	187
5.4 การดำเนินนโยบายเป็นกลางของไทยก่อนถูกรุกรานจากญี่ปุ่น	201
5.4.1 ข่าวเกี่ยวกับการวิจารณ์สถานการณ์ในประเทศไทยจากสำนักข่าวต่างประเทศ.....	201
5.4.2 ข่าวเกี่ยวกับท่าทีของเจ้าหน้าที่ระดับสูงของไทย	204
5.4.3 ข่าวเกี่ยวกับนโยบายรักษาความเป็นกลางของไทย.....	208
5.4.4 การดำเนินการในด้านต่างๆ เพื่อรักษาความเป็นกลางของไทย	217
5.4.5 สงครามมหาเอเชียบูรพากับความเป็นกลางของไทยที่ถูกทำลายโดยสมบูรณ์.....	223
5.5 สรุป	226

บทที่ 6 บทสรุป	228
เอกสารอ้างอิง	238
ภาคผนวก.....	250
บรรณานุกรม.....	262
ประวัติผู้เขียน	264

สารบัญรูปภาพ

หน้า

รูปภาพที่ 1 พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์ (หม่อมเจ้าวรรณไวทยากร วรวรรณ)	29
รูปภาพที่ 2 หลวงสิทธิสยามการ (สิทธิ สุนทรกุล)	29
รูปภาพที่ 3 คณะรัฐมนตรีของรัฐบาลนายพลตรี หลวงพิบูลสงคราม พ.ศ. 2482	73
รูปภาพที่ 4 การลงนามในสัญญาไม้อุกราณกันระหว่างไทยกับอังกฤษ	94
รูปภาพที่ 5 การลงนามในสัญญาไม้อุกราณกันระหว่างไทยกับฝรั่งเศส	94

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ที่มาและความสำคัญ

หากจะกล่าวถึงการเริ่มต้นของสงครามโลกครั้งที่ 2 จากการบุกโปแลนด์ของกองทัพเยอรมัน ภายใต้การนำของรัฐบาลอดอล์ฟ ฮิตเลอร์ เมื่อวันที่ 1 กันยายน พ.ศ. 2482 (ค.ศ. 1939) จะเห็นได้ว่าการเกิดขึ้นที่สำคัญของสงครามโลกทั้งสองครั้งจึงมาจากภูมิภาคยุโรป¹ บริบทของโลกก่อนที่จะเกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 อาจกล่าวได้ว่าเป็นช่วงเวลาภายหลังวิกฤตการณ์สำคัญ 2 ประการ ประการแรก เหตุการณ์สงครามโลกครั้งที่ 1 หรือที่รัฐบาลไทยในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 เรียกว่า มหาสงคราม (The Great War) ซึ่งเกิดขึ้นในช่วง ค.ศ. 1914-1918 สงครามในครั้งนั้นสร้างความเสียหายทั้งชีวิตและทรัพย์สินอย่างไม่เคยเป็นมาก่อน เป็นสงครามที่เกิดขึ้นในขอบเขตพื้นที่ที่กว้างขวาง ทั้งในภูมิภาคยุโรป ตะวันออกกลาง และตะวันออกไกล รวมถึงเป็นสงครามที่สร้างความเสียหายในชีวิตและทรัพย์สินอย่างมาก มีผู้เสียชีวิตหลายสิบล้านคนทั้งทหารและพลเรือน ภายหลังสงครามจึงมีความพยายามฟื้นฟูเศรษฐกิจของชาติต่าง ๆ โดยเฉพาะในสมรภูมิรบในยุโรป รวมไปถึงการจัดตั้งองค์การสันนิบาตชาติ (League of Nations) องค์การระหว่างประเทศที่มีบทบาทในการรักษาสันติภาพเพื่อป้องกันไม่ให้เกิดสงครามครั้งใหญ่เกิดขึ้นอีก

ประการที่สอง เหตุการณ์วิกฤตเศรษฐกิจครั้งใหญ่ในสหรัฐอเมริกา ค.ศ. 1929 ภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 1 สหรัฐอเมริกาก้าวขึ้นมาเป็นผู้ค้ารายใหญ่ของโลก เป็นแหล่งเงินทุนของประเทศต่าง ๆ ในยุโรปที่บอบช้ำจากสงคราม เศรษฐกิจของสหรัฐอเมริกาในช่วงทศวรรษ 1920 เฟื่องฟูมากจนก่อให้เกิดการบริโภคที่ไร้ขอบเขต จำนวนหนี้ต่อหัวประชากรสูงจนไม่สามารถชดเชยได้ จนใน ค.ศ. 1929 ตลาดหุ้นตกต่ำลง เป็นผลให้เกิดวิกฤตเศรษฐกิจที่ไม่ได้ส่งผลกระทบแต่ในสหรัฐอเมริกา แต่กลับส่งผลกระทบไปทั่วโลก วิกฤตเศรษฐกิจในครั้งนั้นถือเป็นหนึ่งชนวนที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงการปกครองของไทยด้วย เนื่องจากคณะผู้ก่อการมองว่ารัฐบาลของรัชกาลที่ 7 ไม่สามารถแก้ไขปัญหาทาง

¹ ผู้วิจัยมองว่าเหตุการณ์ลอบปลงพระชนม์อาร์ชดยุค ฟรานซ แฟร์ดินานด์ (Archduke Franz Ferdinand) มกุฎราชกุมารแห่งจักรวรรดิออสเตรีย-ฮังการี ณ เมืองซาราเยโว เมืองหลวงแห่งแคว้นบอสเนียในวันที่ 28 มิถุนายน พ.ศ. 2457 (ค.ศ. 1914) และการส่งทหารบุกประเทศโปแลนด์ของกองทัพเยอรมนีภายใต้รัฐบาลนาซีของอดอล์ฟ ฮิตเลอร์ (Adolf Hitler) ในวันที่ 1 กันยายน พ.ศ. 2482 (ค.ศ. 1939) เป็นชนวนสำคัญที่นำไปสู่การเกิดสงครามโลกครั้งที่ 1 และครั้งที่ 2 ตามลำดับ กล่าวคือเป็นสงครามระหว่างกลุ่มประเทศมหาอำนาจโดยเฉพาะในภูมิภาคยุโรป ซึ่งมีคู่ขัดแย้งสำคัญคือ อังกฤษ ฝรั่งเศส และเยอรมนี และประเทศมหาอำนาจอื่นๆ ได้แก่ รัสเซีย หรือสหภาพโซเวียต ออสเตรีย-ฮังการี อิตาลี และประเทศนอกภูมิภาคยุโรปอย่างสหรัฐอเมริกาและญี่ปุ่น แม้ว่าชาติต่างๆ ที่กล่าวไปต่างเข้าสู่รบในสงครามในเวลาที่แตกต่างกัน หากแต่ทั้งสองเหตุการณ์ข้างต้นเป็นจุดเริ่มต้นของการทำสงครามที่บรรดาประเทศเหล่านี้มีส่วนเกี่ยวข้องทั้งในฐานะประเทศคู่สงครามหรือในฐานะประเทศเป็นกลางก่อนที่จะเข้าร่วมสู้รบในสงคราม

เศรษฐกิจได้ ถือได้ว่าวิกฤตการณ์ทั้งสองนี้ส่งผลกระทบต่อประเทศต่าง ๆ ของโลกรวมถึงไทยด้วย และยังเป็นปัญหาที่นำไปสู่การเกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 เพราะการถือกำเนิดของรัฐบาลเผด็จการทั้งในประเทศผู้แพ้สงครามอย่างเยอรมนี และประเทศผู้ชนะสงครามแต่ไม่ได้รับผลประโยชน์ตามที่ต้องการอย่างอิตาลีและญี่ปุ่น ผลของความไม่เป็นธรรมจากสงครามโลกครั้งที่ 1 และการเสนอตัวของรัฐบาลเผด็จการเพื่อเข้ามาแก้ไขปัญหาทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นจากวิกฤตเศรษฐกิจครั้งใหญ่ใน ค.ศ. 1929 จึงเป็นแรงกระตุ้นที่นำไปสู่สงครามโลกครั้งที่ 2

หลังจากเยอรมนีส่งทหารบุกโปแลนด์ คณะรัฐมนตรีไทยได้มีการประชุมขึ้นในวันที่ 2 กันยายน พ.ศ. 2482 ที่ประชุมได้รับทราบสถานการณ์สงครามระหว่างเยอรมนีกับโปแลนด์ และคาดการณ์กันว่าอังกฤษกับฝรั่งเศสจะต้องประกาศสงครามกับเยอรมนีเพื่อดำเนินการตามสัญญาป้องกันกรรณการที่ทำกับโปแลนด์ คณะรัฐมนตรีไทยได้พิจารณาและลงความเห็นว่า ไทยควรดำรงสถานะเป็นกลางในสงครามที่กำลังจะเกิดขึ้นระหว่างอังกฤษและฝรั่งเศสกับเยอรมนี แต่อย่างไรก็ตามเมื่อไทยตัดสินใจดำเนินนโยบายเป็นกลาง สิ่งที่สำคัญประการหนึ่งที่พึงกระทำ คือการรับข้อมูลข่าวสาร จากข้อเสนอของนายพลตรี หลวงพิบูลสงครามที่ว่า

“...เมื่อถือนโยบายว่าจะเป็นกลาง อยากจะกระทำเป็นข้อแรกก็คือ การรับข่าวยังแยกย้ายกันทำอยู่ สำนักงานโฆษณาการ หรือที่อื่น ๆ ก็มี ควรที่รัฐบาลจะมีเจ้าหน้าที่ควบคุมข่าวสักหนึ่งคน อย่างมลายู เขาทำอยู่แล้วคือเซนเซอร์ ควรจะมีเจ้าหน้าที่รวบรวมข่าวในโลกเวลานี้...”²

ความเห็นดังกล่าวชี้ให้เห็นว่า แม้มาก่อนหน้านี้หน่วยงานต่างๆ ของรัฐบาลไทยจะมีการรับและรวบรวมข้อมูลข่าวสารตามแหล่งต่างๆ แต่เมื่อเกิดสถานการณ์สงครามการรวบรวมข้อมูลข่าวสารควรดำเนินการอย่างเป็นระบบ รวมไปถึงต้องมีการวิเคราะห์ข้อมูลข่าวสารที่ได้รับอย่างละเอียด เพราะในช่วงเวลาแห่งสงคราม ข่าวสารที่เผยแพร่ออกไปสู่สาธารณชนจะมีลักษณะในทางโฆษณาชวนเชื่ออย่างมาก กล่าวคือมีการลงเนื้อหาข่าวที่เป็นประโยชน์ทางการเมืองและสร้างขวัญกำลังใจให้กับฝ่ายตนเองในขณะทำการสงคราม ไทยในฐานะประเทศเป็นกลางจึงต้องรวบรวมข้อมูลข่าวสารจากทุกฝ่าย แล้วนำมาวิเคราะห์ เรียบเรียงเนื้อหาข่าวที่สามารถสอดคล้องกับท่าทีเป็นกลางของไทยในตอนต้นของสงครามโลกครั้งที่ 2

ด้วยเหตุดังกล่าว คณะรัฐมนตรีไทยจึงได้มีมติจัดตั้งคณะกรรมการสำหรับรวบรวมและพิจารณาข่าวสงคราม ซึ่งในตอนนั้นใช้ชื่อว่า “กรรมการพิจารณาประมวลข่าวในยามฉุกเฉิน” และตัว

² สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี, ครั้งที่ 47/2482 เรื่อง สงคราม วันที่ 2 กันยายน พ.ศ. 2482, แผ่น 3-4.

เอกสารที่จะนำเสนอจะเรียกว่า เอกสารประมวลข่าว หากอธิบายความหมายคำว่า “ประมวลข่าว” สามารถอธิบายโดยแยกออกเป็น 2 คำ คือคำว่า “ประมวล” หมายถึง รวบรวมให้เป็นระเบียบ เป็นหมวดหมู่ ทำให้เข้าใจได้ง่าย กับคำว่า “ข่าว” คือ ข้อมูลที่ได้รับจากสถานที่หรือแหล่งที่มาต่างๆ เช่น จากสถานที่เกิดเหตุการณ์จริง จากการประกาศต่างๆ ของรัฐ ข้อมูลจากสื่อ การประมวลข่าวจึงเป็นการรวบรวมข้อมูลข่าวสารจากแหล่งที่มาต่างๆ มาจัดรวมให้เป็นระเบียบ เป็นหมวดหมู่ เพื่อให้เกิดความเข้าใจต่อสิ่งที่รวบรวมได้ง่าย การประมวลข่าวทำให้ได้มาซึ่งข้อมูลที่ผ่านการวิเคราะห์ จัดเรียงเป็นหมวดหมู่ในรูปแบบที่ผู้อ่านต้องการ ในที่นี้หมายถึงคณะรัฐมนตรีซึ่งเป็นกลุ่มผู้นำของไทยได้รับทราบสถานการณ์สงครามในแต่ละวัน³ เพื่อใช้ประกอบการตัดสินใจดำเนินนโยบายโดยอาศัยข้อมูลข่าวสารที่ได้รับและผ่านการวิเคราะห์โดยผู้ที่มีความเชี่ยวชาญหรือมีหน้าที่เกี่ยวข้องกับหัวเรื่องที่จะนำมาประมวลข่าว ทั้งนี้เพื่อให้ข้อมูลข่าวสารที่นำเสนอสามารถเข้าถึงและเข้าใจได้ง่าย

เมื่อกล่าวถึงรัฐบาลไทยในช่วงเริ่มสงครามโลกครั้งที่ 2 ซึ่งเป็นผู้รับข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับสถานการณ์สงครามจากกรมการพิจารณาประมวลข่าวสงครามของไทย ประเทศไทยในเวลานั้นอยู่ภายใต้การบริหารประเทศของรัฐบาลจากคณะราษฎรซึ่งได้ทำการเปลี่ยนแปลงการปกครองในวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475 คณะราษฎรที่ประกอบด้วยนายทหารระดับกลางถึงระดับล่างและพลเรือนได้เข้ายึดอำนาจจากฝ่ายเจ้านายและขุนนางระดับสูงที่มีอำนาจในการบริหารประเทศภายใต้ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ รัฐบาลที่คณะราษฎรสามารถควบคุมและบริหารประเทศได้อย่างแท้จริงคือเริ่มจากรัฐบาลของนายพันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา (พจน์ พหลโยธิน)⁴ ที่มีคณะรัฐมนตรีจากกลุ่มผู้ก่อการทั้งสายทหารและพลเรือน ต่อมาเมื่อนายพันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนาปฏิเสธไม่รับตำแหน่งนายกรัฐมนตรีอีกใน พ.ศ. 2481 นายพันเอก หลวงพิบูลสงครามจึงได้รับมติจากสภาผู้แทนราษฎรให้ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีมาจนถึงเริ่มสงครามโลกครั้งที่ 2 ดังนั้น รัฐบาลของหลวงพิบูลสงครามในช่วงเริ่มสงครามจึงเป็นรัฐบาลของคณะราษฎรซึ่งมีทั้งที่เป็นพลเรือนและนายทหาร ซึ่งกลุ่มบุคคลเหล่านี้จะได้รับข้อมูลข่าวสารจากเอกสารประมวลข่าวทั้งหมด แม้ว่าจะไม่ใช่รัฐมนตรีที่ดูแลหรือถูกมองว่าเป็นหน่วยงานความมั่นคงของชาติก็ตาม ดังนั้น การเสนอความเห็นในที่ประชุม

³ แม้ว่าการประมวลข่าวสงครามของไทยจะไม่ได้กระทำขึ้นทุกวัน หากแต่เนื้อหาในเอกสารประมวลข่าวสงครามของไทยได้กล่าวถึงเหตุการณ์ในแต่ละวันโดยไม่ได้มีการเว้นหรือกล่าวข้ามวันใดวันหนึ่งตลอดช่วงระยะเวลาที่กรมการพิจารณาประมวลข่าวสงครามยังดำรงอยู่

⁴ พระอิสริยยศของเจ้านาย ยศทางการทหาร รวมทั้งยศและบรรดาศักดิ์ของขุนนาง ผู้เขียนจะกล่าวตามช่วงเวลาเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในแต่ละช่วงเวลาที่มีการเปลี่ยนแปลง เช่น กรณีหลวงพิบูลสงครามและหลวงประดิษฐมนูธรรม ซึ่งเป็นบรรดาศักดิ์ของจอมพล ป. พิบูลสงครามและปรีดี พนมยงค์ ภายหลังจากมติให้ยกเลิกบรรดาศักดิ์ในต้นเดือนธันวาคม พ.ศ. 2484 ทั้งสองจึงหันมาใช้ชื่อจริง นามสกุลเดิมหรือใช้นามสกุลตามบรรดาศักดิ์ที่ได้รับ หรือในกรณีของหม่อมเจ้าวรรณไวทยากร วรวรรณ ซึ่งต่อมาในเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2482 ทรงได้รับอิสริยยศเป็นพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าวรรณไวทยากร พระองค์ได้ทรงพระอิสริยยศนี้ตลอดช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2

คณะรัฐมนตรีอาจเกิดขึ้นโดยผ่านการรับรู้ข้อมูลข่าวสารจากเอกสารประมวลข่าวสงครามของไทย นอกเหนือจากการรับรู้ผ่านสื่อสาธารณะอย่างหนังสือพิมพ์หรือวิทยุกระจายเสียง⁵ และรวมไปถึงการนำเสนอข่าวจากสุนทรพจน์หรือคำให้สัมภาษณ์ของบุคคลสำคัญในประเทศต่าง ๆ

การประมวลข่าวสงครามของไทยช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 และก่อนที่ญี่ปุ่นยกพลเข้ามายังประเทศไทยเกิดขึ้น 2 ครั้งในต่างช่วงเวลา ได้แก่ กรรมการพิจารณาประมวลข่าวในยามฉุกเฉินที่จัดตั้งตามมติของคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 2 กันยายน พ.ศ. 2482 และถูกยุบลงตามมติของคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 17 มกราคม พ.ศ. 2483⁶ เนื่องจากเห็นว่าการสู้รบในยุโรป ณ ตอนนั้นไม่ได้กระทำกันอย่างจริงจังแล้ว⁷ แต่เมื่อเกิดกรณีการเรียกร้องดินแดนคืนจากอินโดจีนฝรั่งเศส ซึ่งเกิดขึ้นภายหลังจากฝรั่งเศสได้ยอมแพ้ต่อเยอรมนี ทำให้คณะรัฐมนตรีไทยได้มีมติรื้อฟื้นกรรมการพิจารณาประมวลข่าวสงครามขึ้นอีกครั้ง ภายใต้ชื่อว่า “กรรมการพิจารณาประมวลข่าวในพฤติการณ์ทางด้านตะวันออกไกล” ในวันที่ 30 ตุลาคม พ.ศ. 2483 ต่อมากรรมการชุดนี้ได้ถูกยุบลงตามคำสั่งของนายกรัฐมนตรีในวันที่ 15 ธันวาคม พ.ศ. 2484 เนื่องจากญี่ปุ่นยกพลเข้ามายังประเทศไทย ทำให้ไทยไม่ได้ดำรงสถานะเป็นกลางอีกต่อไป

ภายหลังจากญี่ปุ่นยกพลบุกประเทศไทยปรากฏว่ากลับไม่มีการจัดตั้งกรรมการพิจารณาประมวลข่าวสงครามในลักษณะของหน่วยงานพิเศษที่รวบรวมข้อมูลข่าวสารจากแหล่งข่าวและหน่วยงานต่างๆ ของรัฐบาลขึ้นอีก เป็นข้อสังเกตว่า การประมวลข่าวสงครามของไทยได้ดำเนินการในช่วงเวลาที่ไทยดำเนินนโยบายเป็นกลางในสงครามโลกครั้งที่ 2 คำถามที่ตามมาคือ เนื้อหาที่ปรากฏในเอกสารประมวลข่าวสงครามของไทยในตอนนั้นมีลักษณะอย่างไร ทั้งนี้เนื้อหาในแต่ละช่วงเวลามันสะท้อนถึงความสนใจของผู้อ่านคือรัฐบาลไทยที่ต้องการรับทราบสถานการณ์สงครามในแง่มุมใดบ้าง คำถามต่อมาคือ กระบวนการที่ได้มาซึ่งเอกสารประมวลข่าวสงครามของไทยเป็นไปในลักษณะใด เพราะกระบวนการเหล่านี้จะทำให้ได้มาซึ่งเนื้อหาที่ปรากฏในเอกสารประมวลข่าวสงครามและมีผลต่อความเข้าใจทั้งจากผู้จัดทำและผู้อ่านด้วย และการดำเนินการประมวลข่าวสงครามของไทยใน

⁵ อาจกล่าวได้ว่าข่าวสารจากเอกสารประมวลข่าวสงครามมักเกิดขึ้นก่อนที่จะมีการเผยแพร่ข่าวออกสู่สาธารณชน เนื่องจากเนื้อหาข่าวสารในเอกสารประมวลข่าวเป็นการรวบรวมโดยเจ้าหน้าที่รวบรวมข่าวของหน่วยงานต่างๆ ในรัฐบาล และก่อนที่จะนำเนื้อหาของเอกสารประมวลข่าวไปเผยแพร่หรือให้ข้อมูลกับบรรดาสื่อเช่น หนังสือพิมพ์ วิทยุกระจายเสียง จะต้องมีการกลั่นกรองข้อมูลหรือเซ็นเซอร์เพื่อให้ข่าวสารที่เผยแพร่ออกไปไม่กระทบต่อนโยบายเป็นกลางของรัฐบาลไทยในตอนนั้น

⁶ หากนับตามวันขึ้นปีใหม่เดิม ซึ่งตรงกับวันที่ 1 เมษายน จะถือว่าเป็นเดือนมกราคม พ.ศ. 2482 ซึ่งเป็นพุทธศักราชที่ปรากฏในเอกสารของมติคณะรัฐมนตรีที่ให้ยุบกรรมการพิจารณาประมวลข่าวในยามฉุกเฉิน หลังจากนั้นจะขอนับตามศักราชแบบเก่าเพื่อให้ตรงตามศักราชที่ปรากฏในเอกสารชิ้นต้น

⁷ สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี, ครั้งที่ 75/2482 เรื่อง กรรมการพิจารณาข่าวในยามฉุกเฉิน วันที่ 17 มกราคม พ.ศ. 2482, แผ่น 17.

ช่วงเวลาดังกล่าวได้มีผลต่อการตัดสินใจดำเนินนโยบายของรัฐบาลไทยซึ่งในตอนนั้นได้ประกาศตนเป็นกลางในสงครามอย่างไรบ้าง วิทยานิพนธ์นี้จึงศึกษาเรื่องราวที่เกิดขึ้นผ่านบริบทของโลกและผ่านเอกสารประมวลข่าวสงครามตั้งแต่การจัดตั้งกรรมการพิจารณาประมวลข่าวในยามฉุกเฉินในวันที่ 2 กันยายน พ.ศ. 2482 จนถึงวันที่ยกเลิกกรรมการพิจารณาประมวลข่าวในพหุติการณ์ทางด้านตะวันออกไกลในวันที่ 15 ธันวาคม พ.ศ. 2484 ซึ่งเกิดขึ้นภายหลังการยกพลขึ้นบกที่ประเทศไทยของกองทัพญี่ปุ่น ช่วงเวลาที่ศึกษาเป็นช่วงที่ไทยยังคงพยายามรักษาสถานะเป็นกลาง ก่อนที่ไทยจะเข้าข้างฝ่ายอักษะโดยการประกาศสงครามกับอังกฤษและสหรัฐอเมริกาในเดือนมกราคม พ.ศ. 2485

การประมวลข่าวสงครามของรัฐบาลไทยมีจุดประสงค์สำคัญ 2 ประการที่ต่างกันไปตามบริบทของเวลา สถานที่เกิดเหตุการณ์ และความต้องการรับทราบสถานการณ์สงครามของรัฐบาลเอง ช่วงเริ่มสงครามในยุโรป รัฐบาลไทยต้องการรักษาสถานะเป็นกลาง ไม่ต้องการเข้าร่วมฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งในสงคราม เพราะเห็นว่าไม่มีผลประโยชน์ที่ไทยจะได้รับหากเข้าร่วมสงคราม การประมวลข่าวจึงเป็นการรวบรวมข่าว ข้อมูลเกี่ยวกับสถานการณ์สงครามในยุโรป ทั้งจากประเทศคู่สงครามและประเทศเป็นกลาง เพื่อใช้เป็นแนวทางในการดำเนินนโยบายเป็นกลางของรัฐบาลไทย ส่วนจุดประสงค์ต่อมาของการประมวลข่าวเกี่ยวกับสถานการณ์ในภูมิภาคตะวันออกไกลของรัฐบาลไทย คือการรวบรวมข่าว เพื่อได้ข้อมูลสำคัญโดยเฉพาะข่าวจากดินแดนรอบข้างอย่างอินโดจีน ในช่วงเวลาก่อนและขณะเกิดกรณีพิพาทอินโดจีน รวมถึงรวบรวมข่าวสถานการณ์ในภูมิภาคตะวันออกไกลจากการดำเนินนโยบายของมหาอำนาจในภูมิภาคสำคัญ ได้แก่ อังกฤษ สหรัฐอเมริกา และญี่ปุ่น ที่มีแนวโน้มว่าจะเกิดความขัดแย้งอันนำไปสู่สงคราม

1.2 วัตถุประสงค์

เพื่อศึกษา

1. สาเหตุของการตั้งกรรมการพิจารณาประมวลข่าวในยามฉุกเฉินและกรรมการพิจารณาประมวลข่าวในพหุติการณ์ทางด้านตะวันออกไกล
2. บทบาทของกรรมการดังกล่าว
3. ประมวลข่าวของกรรมการดังกล่าวที่มีผลต่อการตัดสินใจดำเนินนโยบายของรัฐบาลไทยใน พ.ศ. 2482-2484

1.3 คำถามหลักในวิทยานิพนธ์

1. กรรมการพิจารณาประมวลข่าวในยามฉุกเฉินและกรรมการพิจารณาประมวลข่าวในพฤติการณ์ทางด้านตะวันออกไกลก่อตั้งขึ้นด้วยจุดประสงค์ใด และสะท้อนความต้องการของรัฐบาลไทยอย่างไร
2. กรรมการพิจารณาประมวลข่าวในยามฉุกเฉินและกรรมการพิจารณาประมวลข่าวในพฤติการณ์ด้านตะวันออกไกลมีบทบาทและหน้าที่อย่างไร
3. การประมวลข่าวของกรรมการพิจารณาประมวลข่าวในยามฉุกเฉินและกรรมการพิจารณาประมวลข่าวในพฤติการณ์ด้านตะวันออกไกลมีผลต่อการตัดสินใจดำเนินนโยบายของรัฐบาลไทยใน พ.ศ. 2482-2484 อย่างไร

1.4 สมมุติฐาน

1. สาเหตุของการจัดตั้งกรรมการพิจารณาประมวลข่าวในยามฉุกเฉิน คือการที่รัฐบาลไทยต้องการประมวลข่าวจากสถานการณ์สงครามในทวีปยุโรป แล้วสรุปเพื่อใช้ประกอบการดำเนินนโยบายเป็นกลางของไทย และสาเหตุของการจัดตั้งกรรมการพิจารณาประมวลข่าวในพฤติการณ์ทางด้านตะวันออกไกล คือ รัฐบาลไทยต้องการประมวลข่าวจากดินแดนต่างๆ ในภูมิภาคตะวันออกไกล แล้วสรุปเพื่อใช้ประกอบการดำเนินนโยบายเรียกร้องดินแดนคืนจากอินโดจีนฝรั่งเศส และเพื่อพยายามรักษานโยบายความเป็นกลางเอาไว้หลังจากกรณีพิพาทอินโดจีน
2. บทบาทของกรรมการพิจารณาประมวลข่าวในยามฉุกเฉินและกรรมการพิจารณาประมวลข่าวในพฤติการณ์ทางด้านตะวันออกไกล คือ การให้คำปรึกษาและประสานงานให้กับหน่วยงานต่างๆ ของรัฐบาลในด้านการประมวลข่าวสงคราม
3. ประมวลข่าวของกรรมการพิจารณาประมวลข่าวในยามฉุกเฉินและกรรมการพิจารณาประมวลข่าวในพฤติการณ์ทางด้านตะวันออกไกลมีผลต่อการตัดสินใจดำเนินนโยบายของรัฐบาลไทยที่สำคัญได้แก่ การรักษาเสถียรภาพทางเศรษฐกิจในยามสงคราม การรักษาผลประโยชน์ของไทยจากการดำเนินนโยบายเป็นกลาง การดำเนินการเรียกร้องดินแดนคืนจนนำไปสู่กรณีพิพาทอินโดจีน

1.5 ขอบเขตของการศึกษา

ระยะเวลาในเนื้อหาของงานวิจัยการประมวลข่าวสงครามของรัฐบาลไทย พ.ศ. 2482-2484 จะเน้นศึกษาเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับการประมวลข่าวสงครามของรัฐบาลไทยในช่วง พ.ศ. 2482-2484 กล่าวคือ ศึกษาตั้งแต่การจัดตั้งกรรมการพิจารณาข่าวในยามฉุกเฉิน วันที่ 2 กันยายน พ.ศ. 2482 จนถึงวันที่ยกเลิกหน่วยงานประมวลข่าวสงครามของรัฐบาลไทยในวันที่ 15 ธันวาคม พ.ศ. 2484 ซึ่งเกิดขึ้นภายหลังการยกพลขึ้นบกที่ประเทศไทยของกองทัพญี่ปุ่น

1.6 ทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้อง

เมื่อสงครามโลกครั้งที่ 2 เริ่มต้นในวันที่ 1 กันยายน พ.ศ. 2482 รัฐบาลไทยได้ติดตามสถานการณ์ผ่านกรรมการพิจารณาประมวลข่าวในวันที่ 2 กันยายน การจัดตั้งกรรมการพิจารณาประมวลข่าวสงครามของไทยเป็นช่วงเดียวกับที่ไทยดำเนินนโยบายเป็นกลาง ผู้เขียนเห็นว่า ช่วงเวลาที่ไทยดำเนินนโยบายเป็นกลางควรจะศึกษารวมอยู่ในบทบาทของไทยในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งในสงครามโลกครั้งที่ 2 แม้ว่าเมื่อมองในเชิงการเข้าเป็นส่วนหนึ่งของสงครามโดยการเข้าร่วมกับฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งหรือจากการถูกรุกราน ก็อาจนับได้ว่าไทยเข้าสู่สงครามโลกครั้งที่ 2 จากเหตุการณ์ที่ญี่ปุ่นยกพลขึ้นบกในประเทศไทยเมื่อวันที่ 8 ธันวาคม พ.ศ. 2484 ถือเป็นวันที่ไทยเข้าร่วมเป็นส่วนหนึ่งของสงครามโลกครั้งที่ 2 ในภูมิภาคตะวันออกไกล ซึ่งเรียกอีกชื่อหนึ่งว่า สงครามมหาเอเชียบูรพา เอกสารที่เกี่ยวข้องกับงานวิทยานิพนธ์นี้จึงแบ่งโดยเอาช่วงเวลาก่อนการเกิดสงครามมหาเอเชียบูรพาซึ่งเป็นช่วงที่ไทยดำเนินนโยบายเป็นกลาง โดยสามารถแบ่งออกเป็นสองส่วน ได้แก่ 1. ไทยในช่วงดำเนินนโยบายเป็นกลางก่อนสงครามมหาเอเชียบูรพา และ 2. การข่าวของไทยในช่วงดำเนินนโยบายเป็นกลางก่อนสงครามมหาเอเชียบูรพา

1.6.1. ไทยในช่วงดำเนินนโยบายเป็นกลางก่อนสงครามมหาเอเชียบูรพา

การดำเนินนโยบายเป็นกลางของไทยเกิดขึ้นมาตั้งแต่ช่วงสงครามโลกครั้งที่ 1 ซึ่งขณะนั้นไทยยังใช้ชื่อเดิมว่าสยาม และปกครองในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 6) โดยในช่วงแรกของสงครามโลกครั้งที่ 1 สยามประกาศตนเป็นกลาง จนกระทั่งได้ประกาศสงครามกับเยอรมนีและออสเตรีย-ฮังการีในเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2460 (ค.ศ. 1917) เอกสารที่กล่าวถึงนโยบายเป็นกลางของสยามในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 1 อาทิเช่น หนังสือสยามกับสงครามโลกครั้งที่ 1 ของสเตฟาน เฮลส์ ในบทที่ 2 เบื้องหลังและความเป็นกลาง ได้อธิบายถึงสาเหตุและบริบทของสยามในช่วงเวลา พ.ศ. 2457-2460 เริ่มต้นจากการเมืองสยามภายใต้ระบอบ

ถึงอาณานิคมจากอิทธิพลของจักรวรรดินิยมอังกฤษและฝรั่งเศส กล่าวถึงความพยายามสร้างสมดุลอำนาจของชาติมหาอำนาจไม่ให้มีอิทธิพลในสยามมากเกินไป รวมถึงการจัดการโครงสร้างอำนาจทางเศรษฐกิจโดยเฉพาะการผลิตสินค้าทางการเกษตร เช่น ข้าว เหมืองแร่ ยาง ฯลฯ ประเด็นอื่นที่น่าสนใจอย่าง บทบาทของพระพุทธศาสนากับสงคราม เป็นข้อถกเถียงว่าศีลธรรมของศีลข้อที่ 1 จะเหมาะสมกับการทำสงครามเพื่อป้องกันชาติมากน้อยเพียงใด มีการยกกรณีพระเทพโมลี (จันทร์ สิริจนโท) ซึ่งทำยี่สิบเมื่อท่านเทศนาในประเด็นศีลธรรมกับการไม่ควรฆ่าคนหรือแม้แต่ผู้ที่ศึกษาวิชาที่ต้องฆ่าคน ทำให้เกิดความไม่พอใจต่อชนชั้นปกครองสยาม ทำให้พระเทพโมลีถูกจับ ถูกถอดสมณศักดิ์และกักตัวในวัดบวรนิเวศวิหาร⁸ รวมถึงประเด็นเกี่ยวกับท่าทีและความเคลื่อนไหวของชาวต่างชาติในสยามทั้งฝั่งพันธมิตรและฝั่งมหาอำนาจกลาง เช่น การนำเสนอข่าวในหนังสือพิมพ์ที่พวกเขาจัดพิมพ์ขึ้น อันมีบทบาทต่อมุมมองของข้าราชการสยาม⁹ และการเสริมอำนาจของกองทัพสยามที่อยู่ในช่วงกำลังพัฒนาทั้งบกและเรือ ส่วนกองทัพอากาศก็ได้รับการสถาปนาและพัฒนาตั้งแต่ช่วงเริ่มมหาสงครามใน พ.ศ. 2460 โดยพัฒนาจากกองบินทหารบกมาก่อน¹⁰

อีกงานชิ้นหนึ่งที่ศึกษาความเป็นกลางของไทยช่วงสงครามโลกครั้งที่ 1 อย่างวิทยานิพนธ์เรื่อง แนวความคิดของผู้นำไทยเรื่อง “ชาติ” กับการเข้าร่วมสงครามโลกครั้งที่ 1 ของโรจน์ จินตมาศ ได้อธิบายให้เห็นถึงแนวคิดของผู้นำสยามในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 6 ต่อการสร้างชาติและต่อบริบทเกี่ยวกับสงครามโลกครั้งที่ 1 โรจน์ได้อธิบายแนวคิดของชนชั้นนำสมัยรัชกาลที่ 6 ด้วยการชี้ให้เห็นความสำคัญของชาติ พระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ในฐานะศูนย์กลางอำนาจตามระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ซึ่งกำเนิดในสมัยรัชกาลที่ 5 พระราชบิดาของพระองค์ พร้อมไปกับการรักษาอำนาจโดยการคานอิทธิพลจากการรักษาความสัมพันธ์กับชาติมหาอำนาจตะวันตกเพื่อรักษาสถานะของชาติและอิทธิพลของชนชั้นปกครองสยามให้สามารถดำรงต่อไปได้ แม้จะเกิดปัญหาเอกราชไม่สมบูรณ์จากการคงอยู่ของสิทธิสภาพนอกอาณาเขตก็ตาม ถึงกระนั้น ปัญหาใหม่ที่กำลังเกิดขึ้นคือ บทบาทของชาวต่างชาติที่เกิดขึ้นในช่วงเวลาของสงครามโลกครั้งที่ 1 คือช่วงเวลาตั้งแต่ พ.ศ. 2457-2461 โรจน์พยายามชี้ให้เห็นภาพของความพยายามที่จะมีอิทธิพลโดยเยอรมนีในสยาม และพยายามย้อนประเด็นเพื่อชี้ให้เห็นถึงความสัมพันธ์ที่ไม่ราบรื่นระหว่างรัชกาลที่ 6 กับเยอรมนีผ่านท่าทีและเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่ส่งผลต่อแนวความคิดของพระองค์ ได้แก่ การได้รับวัฒนธรรมอังกฤษจากการที่พระองค์ได้ไปศึกษาต่อที่นั่น กรณีที่เยอรมนีไม่ให้เกียรติพระองค์ผ่านการถวายเครื่องราชอิสริยาภรณ์ รวมไปถึงความพยายามเรียกร้องผลประโยชน์ของเยอรมนีในสยาม

⁸ สเตฟาน เฮลล์, “สยามกับมหาสงครามโลกครั้งที่ 1,” (กรุงเทพฯ: ริเวอร์ บุ๊คส์, 2560), หน้า 55-56.

⁹ เล่มเดิม, หน้า 42-43.

¹⁰ เล่มเดิม, หน้า 61-65.

ซึ่งปัญหาของเยอรมนีในสายพระเนตรของรัชกาลที่ 6 เป็นปัจจัยหนึ่งที่มาพร้อมกับ ปัญหาของ สงครามที่มีทีท่าว่าจะยืดเยื้อ และทัศนะของประชาชนสยามที่โน้มเอียงไปทางฝ่ายเยอรมนี เป็นสิ่งที่ ไรจันเสนอว่าทำให้รัฐบาลสยามเริ่มทบทวนสถานะความเป็นกลางของตนว่าไม่ทำให้สยามได้รับ ผลประโยชน์¹¹ จนกลายเป็นปัจจัยหนึ่งนำไปสู่การที่สยามประกาศสงครามกับฝ่ายมหาอำนาจกลาง เป็นการนำเสนอประเด็นของสยามในสงครามโลกครั้งที่ 1 ผ่านแนวคิดของรัชกาลที่ 6 ที่มองต่อ เยอรมนี ซึ่งเป็นมุมมองหลักของการศึกษาประเด็นนี้ แม้ว่าในบริบทการปกครองตอนนั้นเป็นระบอบ สมบูรณาญาสิทธิราชย์ซึ่งพระมหากษัตริย์ทรงมีพระราชอำนาจในการตัดสินใจดำเนินการต่าง ๆ หรือการสั่งการต่อรัฐชาติสยามโดยสมบูรณ์ก็ตาม แต่อย่างไรก็ดี บทบาทของพระราชวงศ์ชั้นสูงที่มี บทบาททั้งในกระทรวงต่าง ๆ รวมไปถึงกองทัพ และบทบาทของขุนนางระดับสูงก็เป็นอีกประเด็นหนึ่ง ที่มีความน่าสนใจในการศึกษาบริบทของสยามในสงครามโลกครั้งที่ 1 ซึ่งวิทยานิพนธ์เล่มดังกล่าวยังไม่ กล่าวถึงมากนัก ซึ่งประเด็นเกี่ยวกับความร่วมมือร่วมใจของพระราชวงศ์ชั้นสูงและขุนนางระดับสูงของ สยามต่างยินยอมให้ความร่วมมือเป็นอย่างดีเมื่อสยามได้เข้าสู่สงครามใน พ.ศ. 2460 แม้ว่าบางส่วนจะ จบการศึกษาและมีแนวคิดโน้มเอียงไปทางฝ่ายมหาอำนาจกลางก็ตาม ทั้งนี้เป็นที่น่าสังเกตว่า ความ ร่วมมือดังกล่าวเกิดขึ้นได้เพราะแนวคิดว่าการได้รับผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจะตกแก่รัฐชาติสยามหรือต่อ องค์พระมหากษัตริย์ การตัดสินใจของพระมหากษัตริย์ส่งผลต่อแนวคิดของชนชั้นปกครองสยาม ให้รวมเป็นหนึ่งเดียวในช่วงเข้าร่วมสงครามได้แค่ไหน อย่างไร

ส่วนเรื่องบทบาทของสื่ออย่างหนังสือพิมพ์ของสยามในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 1 ไรจันมองว่า ตกอยู่ในสถานะที่ฝ่ายสัมพันธมิตรสามารถเสนอข่าวได้มากกว่าฝ่ายเยอรมนี เพราะเยอรมนีถูกตัดสาย โทรเลขไม่ให้ส่งมาที่สยาม ดังนั้น สยามจึงได้รับข้อมูลจากฝ่ายสัมพันธมิตรเป็นหลัก¹² ไรจันมองว่ามัน ส่งอิทธิพลต่อมุมมองที่มีต่อสงครามของชนชั้นปกครองและข้าราชการสยามทำให้พวกเขามองในแง่ลบ ต่อเยอรมนี โดยเฉพาะการดำเนินการปิดกั้นเรือของชาติที่เป็นกลางผ่านการทำสงครามเรือดำน้ำแบบ ไม่จำกัดของเยอรมนีส่งให้ความสัมพันธ์ระหว่างเยอรมนีกับสยามตกต่ำลง¹³ แม้ว่าเฮลส์พยายาม ชี้ให้เห็นถึงความพยายามของชาวเยอรมนีในการจัดทำหนังสือพิมพ์ของตนเองในสยาม แต่ก็ไม่สามารถแข่งขันกับหนังสือพิมพ์ที่ชาติสัมพันธมิตรเป็นเจ้าของได้ นอกจากนี้ ท่าทีของหนังสือพิมพ์ สยามเองก็ได้เปลี่ยนแปลงจากตอนแรกที่เห็นใจฝ่ายมหาอำนาจกลางจากกรณีลอบปลงพระชนม์ มกุฎราชกุมารแห่งออสเตรีย-ฮังการี แต่เมื่อสถานการณ์สงครามเริ่มยืดเยื้อทำให้หนังสือพิมพ์สยามที่

¹¹ ไรจัน จินตมาศ, “แนวความคิดของผู้นำไทยเรื่อง “ชาติ” กับการเข้าร่วมสงครามโลกครั้งที่ 1,” (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2531), หน้า 60.

¹² เล่มเดิม, หน้า 92.

¹³ เล่มเดิม, หน้า 71.

รัฐบาลเริ่มเข้ามาควบคุมจัดการในการขอความร่วมมือในการนำเสนอข่าวและความคิดเห็นเริ่มนำเสนอข่าวโน้มเอียงไปทางฝ่ายสัมพันธมิตรมากขึ้น จนเมื่อสยามเข้าร่วมสงคราม บรรดาหนังสือพิมพ์ในสยามจึงพร้อมใจกันออกข่าวและคอลัมน์ที่สนับสนุนรัฐบาลสยาม

จะเห็นได้ว่าทั้งสองงานที่กล่าวไปข้างต้นได้ชี้ให้เห็นถึงบริบทของสยามในช่วงเวลา พ.ศ. 2457-2460 เริ่มต้นจากการเมืองสยามภายใต้ระบอบกึ่งอาณานิคมจากอิทธิพลของจักรวรรดินิยมอังกฤษและฝรั่งเศส ความพยายามสร้างสมดุลาอำนาจของชาติมหาอำนาจไม่ให้อิทธิพลในสยามมากเกินไป แนวคิดของผู้นำสยามในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 6 ต่อการสร้างชาติและต่อบริบทเกี่ยวกับสงครามโลกครั้งที่ 1 การชี้ให้เห็นความสำคัญของชาติ พระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ในฐานะศูนย์กลางอำนาจตามระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ซึ่งกำเนิดในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 5) พระราชบิดาของพระองค์ พร้อมไปกับการรักษาอำนาจโดยการคานอิทธิพลจากการรักษาความสัมพันธ์กับชาติมหาอำนาจตะวันตกเพื่อรักษาสถานะของชาติและอิทธิพลของชนชั้นปกครองสยามให้สามารถดำรงต่อไปได้ นอกจากนี้ยังกล่าวถึงการจัดการโครงสร้างอำนาจทางเศรษฐกิจโดยเฉพาะการผลิตสินค้าทางการเกษตร เช่น ข้าว หม่อนแร่ ยาง ฯลฯ ทำที่และความเคลื่อนไหวของชาวต่างชาติในสยามทั้งฝั่งพันธมิตรและฝั่งมหาอำนาจกลาง เช่น การนำเสนอข่าวในหนังสือพิมพ์ที่พวกเขาจัดพิมพ์ขึ้น อันมีบทบาทต่อมุมมองและการรับรู้ข่าวสารของข้าราชการสยาม และการเสริมอำนาจของกองทัพสยามที่อยู่ในช่วงกำลังพัฒนาทั้งบก เรือ และรวมถึงกองทัพอากาศในช่วงหลังสงคราม

ต่อมาในช่วงเริ่มต้นของสงครามโลกครั้งที่ 2 ไทยยังดำเนินนโยบายเป็นกลาง จากบทความนโยบายต่างประเทศของรัฐบาลพิบูลสงคราม พ.ศ. 2481-2487 ของกอบแก้ว สุวรรณทัต-เพียร ได้แบ่งช่วงเวลาในการดำเนินนโยบายเป็นกลางของไทยเป็น 2 ช่วง ได้แก่ ช่วงนโยบายเป็นกลางที่เคร่งครัด (พ.ศ. 2481-กลางปี พ.ศ. 2483 และพฤษภาคม - ธันวาคม พ.ศ. 2484) กับช่วงนโยบายเป็นกลางที่โน้มเข้าหาญี่ปุ่น (ครึ่งหลัง พ.ศ. 2483 - กลางปี พ.ศ. 2484) โดยใช้นโยบายต่างประเทศของไทยในตอนนั้นและการเกิดกรณีพิพาทอินโดจีนเป็นหลักในการแบ่งช่วงเวลา¹⁴ แต่อย่างไรก็ตาม วิทยานิพนธ์นี้เห็นว่า การแบ่งช่วงเวลาในการดำเนินนโยบายเป็นกลางของไทยสามารถแบ่งเป็น 3 ช่วง ได้แก่ ช่วงดำเนินนโยบายเป็นกลางในช่วงเริ่มสงคราม (กันยายน พ.ศ. 2482 - มิถุนายน พ.ศ. 2483) เป็นช่วงที่ไทยดำเนินนโยบายเป็นกลางในช่วงสถานการณ์สงครามในยุโรปที่อยู่ห่างไกล ช่วงดำเนินนโยบายเป็นกลางในช่วงกรณีพิพาทอินโดจีน (มิถุนายน พ.ศ. 2483 - พฤษภาคม พ.ศ. 2484) เป็นช่วงดำเนินนโยบายเป็นกลางหลังจากสถานการณ์สงครามในยุโรปรุนแรงขึ้น และการยอมแพ้ของ

¹⁴ กอบแก้ว สุวรรณทัต-เพียร, “นโยบายต่างประเทศของรัฐบาลพิบูลสงคราม พ.ศ. 2481-2487,” (กรุงเทพฯ: สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2532), หน้า 21 และ 35.

ฝรั่งเศสต่อเยอรมนีส่งผลให้เกิดกระแสเรียกร้องดินแดนและการขยายอำนาจของญี่ปุ่นในอินโดจีน และช่วงดำเนินนโยบายเป็นกลางในช่วงความตึงเครียดในภูมิภาคตะวันออกไกล (มิถุนายน - ธันวาคม พ.ศ. 2484) ช่วงที่พยายามรักษาความเป็นกลางไว้ก่อนที่จะถูกกองทัพญี่ปุ่นเข้ารุกรานในเดือน ธันวาคม พ.ศ. 2484 เนื่องจากผู้วิจัยเห็นว่าการแบ่งช่วงเวลาการดำเนินนโยบายเป็นกลางของไทยใน สงครามโลกครั้งที่ 2 ไม่อาจจะแบ่งเพียงใช้ปัจจัยจากกรณีพิพาทอินโดจีนและนโยบายเข้าหาญี่ปุ่นของ ไทย หากแต่ใช้บริบทของสถานการณ์สงครามและความตึงเครียดที่เกิดขึ้นมาอย่างต่อเนื่องในช่วง พ.ศ. 2482-2484 อาทิ การเกิดสงครามในภูมิภาคยุโรป ฝรั่งเศสยอมแพ้เยอรมนีในเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2483 และความตึงเครียดระหว่างชาติสัมพันธมิตรกับญี่ปุ่นในสถานการณ์ภูมิภาคตะวันออกไกล จากบริบทที่กล่าวมาข้างต้นมีผลต่อการดำเนินนโยบายรักษาความเป็นกลางของไทยในช่วง พ.ศ. 2482-2484

หลักฐานจากบุคคลร่วมสมัยที่มีบทบาทสำคัญต่อการต่างประเทศของไทยในช่วงดำเนิน นโยบายเป็นกลาง ในที่นี้จะขอยกจากหนังสือ “ไทยกับสงครามโลกครั้งที่ 2” ของดิเรก ชัยนาม ซึ่ง ในช่วงดำเนินนโยบายเป็นกลาง เขาดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ โดย หนังสือเล่มนี้กล่าวถึงเรื่องราวของไทยตลอดช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 คือตั้งแต่ พ.ศ. 2482-2488 แต่ จุดเริ่มต้นของไทยที่มีบทบาทในสงคราม ดิเรกได้กล่าวถึงการทำสนธิสัญญาไม่รุกรานต่อกันระหว่าง ไทยกับชาติมหาอำนาจ 3 ชาติ ได้แก่ อังกฤษ ฝรั่งเศส และญี่ปุ่น ในเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2483¹⁵ แม้ว่าเนื้อหาส่วนใหญ่จะตรงกับแนวคิดของผู้เขียนที่โน้มเอียงเข้าข้างชาติสัมพันธมิตร แต่ข้อสังเกตที่ น่าสนใจจากหนังสือเล่มนี้คือ ในช่วงกรณีพิพาทอินโดจีน ดิเรกก็เป็นส่วนหนึ่งของคณะรัฐมนตรีภายใต้ การนำของนายพลตรี หลวงพิบูลสงคราม ในความพยายามเจรจาเรื่องเส้นเขตแดนไทย-อินโดจีน ฝรั่งเศส เนื้อหาได้ยกเอาคำประกาศของหลวงพิบูลสงครามที่เกี่ยวกับการเรียกร้องดินแดนคืน ความ ไม่เป็นธรรม และประกาศเกี่ยวกับผลการเจรจาระหว่างไทยกับอินโดจีนฝรั่งเศส ณ กรุงโตเกียว ประเทศญี่ปุ่น¹⁶ การอ้างคำประกาศดังกล่าวอาจสะท้อนให้เห็นถึงแนวคิดชาตินิยมที่แพร่หลายใน สังคมไทย เป็นแนวคิดที่สำคัญของชนชั้นปกครองไทยในเวลานั้น แม้ว่าแนวคิดทางการเมืองในการ เลือกข้างในสงครามจะต่างกันแค่ไหนก็ตาม

นอกเหนือจากงานของดิเรกที่กล่าวถึงไทยในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 ยังมีบุคคลร่วมสมัยที่จะ ยกมา บุคคลนี้เป็นอัครราชทูตอังกฤษประจำประเทศไทยในช่วงสงคราม คือ เซอร์โจเซฟ ครอสบี (Sir Josiah Crosby) เขาได้เขียนหนังสือ “Siam: The Crossroads” เป็นหนังสือที่เขาเขียนหลังจากการ ถูกปล่อยตัวจากประเทศไทยแล้วส่งกลับอังกฤษ ในช่วงที่ญี่ปุ่นเดินทัพผ่านประเทศไทย การที่เขารู้สึก

¹⁵ ดูเพิ่มเติมได้ใน ดิเรก ชัยนาม, “ไทยกับสงครามโลกครั้งที่ 2,” พิมพ์ครั้งที่ 5. (นนทบุรี: ศรีปัญญา, 2560), หน้า 58-66.

¹⁶ เล่มเดิม, หน้า 88-92.

ว่าตนถูกหักหลังจากความไว้วางใจต่อท่าทีของรัฐบาลไทยขณะดำเนินนโยบายเป็นกลางนำไปสู่การเขียนหนังสือเล่มดังกล่าว ซึ่งปรากฏอย่างชัดเจนในส่วนเนื้อหาที่กล่าวถึงไทยในช่วงหลังการยกพลขึ้นบกของญี่ปุ่น แต่ในช่วงที่ไทยดำเนินนโยบายเป็นกลางนั้น เซอร์โจเซย์ ครอสบีได้กล่าวถึงท่าทีของอังกฤษที่ยังมีความไว้วางใจต่อรัฐบาลไทย อีกทั้งยังแสดงความเห็นใจในกรณีของไทยต้องดำเนินการเรียกร้องดินแดนคืนจากอินโดจีนฝรั่งเศส

ความน่าสนใจของหนังสือเล่มนี้ที่ผู้เขียนจะกล่าวถึง คือ กรณีพิพาทอินโดจีน เซอร์โจเซย์ ครอสบีมองว่า กรณีพิพาทนี้เป็นส่วนหนึ่งของความสัมพันธ์ในเชิงขัดแย้งกันระหว่างไทยกับฝรั่งเศสที่ปรากฏมาตั้งแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 4) ในคราวที่ฝรั่งเศสทำสนธิสัญญากับพระบาทสมเด็จพระนโรดมฯ รัชสมัยกัมพูชา จนเป็นเหตุให้ไทยต้องเสียอำนาจเหนือดินแดนที่เรียกว่า เขมรส่วนนอก¹⁷ และอีกประเด็นหนึ่ง คือ การที่เซอร์โจเซย์ ครอสบีได้รับรู้ต่อการเข้ามาของสายลับชาวญี่ปุ่นที่เข้ามาในบทบาทของช่างตัดผม ช่างประมง ช่างภาพ หมอ ฯลฯ ที่เข้ามาสืบราชการลับและดูความเคลื่อนไหวทางการเมืองการทหารในประเทศไทย¹⁸ เป็นประเด็นที่น่าสนใจว่าทางสถานทูตอังกฤษในประเทศไทยได้มีการสืบหาข้อมูลการข่าวเกี่ยวกับความเคลื่อนไหวของกลุ่มต่าง ๆ ในประเทศไทยหรือไม่ อย่างไร แต่อย่างไรก็ตาม หนังสือเล่มนี้ได้สะท้อนแนวคิดและการรับรู้เกี่ยวกับไทยที่มีความลึกซึ้งพอสมควรของอัครราชทูตอังกฤษที่มีบทบาทในการเชื่อมสัมพันธ์ไมตรีระหว่างอังกฤษกับไทย การรับรู้ดังกล่าวจึงเป็นส่วนหนึ่งที่มีผลต่อการดำเนินนโยบายของอังกฤษที่มีต่อไทยในช่วงสงครามด้วย

นอกจากงานศึกษาของบุคคลร่วมสมัยแล้ว ยังมีงานศึกษาทางประวัติศาสตร์ที่เขียนขึ้นภายหลังจากผู้ศึกษาเรื่องราวของไทยในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 อย่างงานศึกษา 2 ชิ้นของแถมสุข นุ่มนนท์ คือหนังสือ “การเมืองและการต่างประเทศในประวัติศาสตร์ไทย” ที่กล่าวถึงเรื่องราวทางการเมืองและการต่างประเทศของไทยในสมัยรัตนโกสินทร์ และมีเนื้อหาส่วนหนึ่งที่กล่าวถึงไทยในช่วงก่อนหน้าสงครามมหาเอเชียบูรพา โดยเฉพาะเรื่องเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับชาติมหาอำนาจ เช่น อังกฤษ ฝรั่งเศส สหรัฐอเมริกา และญี่ปุ่น ในบทที่ 10 นโยบายต่างประเทศของไทยสมัยก่อนสงครามโลกครั้งที่สอง¹⁹ โดยวิเคราะห์เพื่อชี้ให้เห็นถึงความพยายามชักนำญี่ปุ่นมาถ่วงดุลอำนาจกับอังกฤษซึ่งมีบทบาทในแนวการดำเนินนโยบายการต่างประเทศของไทย ความสัมพันธ์ของไทยกับญี่ปุ่นที่มีความใกล้ชิดกันยิ่งขึ้นโดยเฉพาะหลังกรณีพิพาทอินโดจีน ซึ่งแถมสุขมองว่าเป็นการดำเนินนโยบายการต่างประเทศของไทยที่ดำเนินการด้วยตนเอง ไม่มีมือที่สามเข้ามาเกี่ยวข้องหรือคอยปลุกปั่นให้

¹⁷ Crosby, Sir Josiah, “Siam: The Crossroads,” (London: Hollis & Carter, 1973), p. 59.

¹⁸ Ibid, pp. 69-70.

¹⁹ แถมสุข นุ่มนนท์, “การเมืองและการต่างประเทศในประวัติศาสตร์ไทย,” (กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช, 2524), หน้า 121-125.

ดำเนินนโยบายตามความต้องการของตน²⁰ และหนังสือ “เมืองไทยสมัยสงครามโลกครั้งที่สอง”²¹ เป็นหนังสือที่แถมสุขรวบรวมเนื้อหาเกี่ยวกับไทยในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 ตั้งแต่การดำเนินนโยบายเป็นกลางมาจนถึงสิ้นสุดสงคราม ในส่วนช่วงเวลาที่ไทยดำเนินนโยบายเป็นกลาง แถมสุขพยายามเสนอให้เห็นถึงกระแสความเป็นชาตินิยมไทยที่มีผลต่อการดำเนินนโยบายการต่างประเทศในช่วงสงคราม โดยเฉพาะในกรณีพิพาทอินโดจีนจากกระแสเรียกร้องดินแดนคืนในสังคมไทย นอกจากนี้ ยังมีการวิเคราะห์ให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของไทยกับชาติต่าง ๆ ในช่วงดำเนินนโยบายเป็นกลางที่เน้นมีความสัมพันธ์กับทุกฝ่าย แม้ว่าจะมีการกล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับญี่ปุ่นที่ถูกมองว่ามีความใกล้ชิดอย่างมากก็ตาม

นอกจากนี้ยังมีงานที่ศึกษาบทบาทของรัฐบาลไทยของนายพลตรี หลวงพิบูลสงคราม โดยงานที่จะยกมานี้มักจะมองผู้นำรัฐบาลอย่างนายพลตรี หลวงพิบูลสงครามว่า มีความเข้มแข็งเด็ดขาด และสามารถรวบรวมอำนาจสูงสุดไว้กับตนตลอดช่วงระยะเวลาที่ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีในช่วงแรก วิทยานิพนธ์สภาวะทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมของประเทศไทยในระหว่างสงครามโลกครั้งที่สองของอุบล จิระสวัสดิ์กล่าวว่า การที่พลตรีหลวงพิบูลสงครามมีความมุ่งหมายที่จะสร้างชาติให้เจริญก้าวหน้าจึงได้คิดหาวิธีที่จะให้รัฐบาลของตนมั่นคงและบริหารประเทศได้นานที่สุด²² วิทยานิพนธ์บทบาททางการเมืองและการปกครองของจอมพล ป. พิบูลสงคราม (2475-2487) ของเทียมจันทร์ อ่ำแหวน มองว่า หลวงพิบูลสงครามเป็นผู้ที่มีบุคลิกลักษณะและคุณสมบัติเหมาะสมในการเป็นผู้นำ และเป็นผู้ที่ปฏิบัติหน้าที่ราชการด้วยความเข้มแข็ง มีระเบียบวินัย นิยมใช้อำนาจเผด็จการในการบริหารและการปกครองประเทศ มีวิธีการสร้างและรักษาอำนาจโดยอาศัยกำลังทหารและกำลังตำรวจ ใช้ลัทธิชาตินิยมเป็นเครื่องมือในการเร้าใจประชาชนให้เชื่อถือและปฏิบัติตามผู้นำ เนื่องจากเป็นผู้นำที่มีพื้นฐานมาจากทหาร ดังนั้น กรรณวิธีในการบริหารและการปกครองประเทศจึงมีลักษณะเป็นแบบทหาร กล่าวคือนายกรัฐมนตรีมีอำนาจเด็ดขาดในการกำหนดนโยบายหรือดำเนินนโยบายต่างๆ แต่เพียงผู้เดียว²³ วิทยานิพนธ์นโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจสมัยรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงครามตั้งแต่ พ.ศ. 2481 ถึง พ.ศ. 2487 ของผาณิต รวมศิลป์ที่เสนอว่า นโยบายพัฒนาเศรษฐกิจของจอมพล ป. มีลักษณะเป็นนโยบายที่เกิดขึ้นตามแนวทางความคิด และการตัดสินใจของผู้นำรัฐบาลเป็นสำคัญ โดยประชาชนส่วนใหญ่จะทำหน้าที่เป็นเพียงผู้ปฏิบัติตามเท่านั้น เพราะรัฐบาลชุดนี้มีอำนาจเด็ดขาดและ

²⁰ แถมสุข นุ่มนนท์, อ้างแล้ว, หน้า 123.

²¹ แถมสุข นุ่มนนท์, “เมืองไทยสมัยสงครามโลกครั้งที่สอง,” พิมพ์ครั้งที่ 2. (กรุงเทพฯ: สายธาร, 2544)

²² อุบล จิระสวัสดิ์, “สภาวะทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมของประเทศไทยในระหว่างสงครามโลกครั้งที่สอง,” (วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2517), หน้า 60.

²³ เทียมจันทร์ อ่ำแหวน, “บทบาททางการเมืองและการปกครองของจอมพล ป. พิบูลสงคราม (2475-2487),” (วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2521), หน้า ง. (บทคัดย่อ)

เลือกที่จะปกครองประเทศในแบบเผด็จการ ประกอบกับสงครามโลกที่ขยายตัวมาถึงประเทศไทย ในช่วงหลังของรัฐบาลช่วงนี้ทำให้นโยบายพัฒนาเศรษฐกิจเป็นไปโดยเร่งรัด²⁴

แต่อย่างไรก็ตาม หากศึกษาจากหลักฐานร่วมสมัย เช่น รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรีและ จะเห็นได้ว่า การตัดสินใจบางอย่างไม่ได้เริ่มจากแนวคิดของหลวงพิบูลสงคราม แต่เกิดจากการเสนอของรัฐมนตรีที่ร่วมรัฐบาล เช่น กรณีการจัดตั้งกรรมการพิจารณาประมวลชาวสงครามในช่วงก่อนกรณีพิพาทอินโดจีนก็เกิดขึ้นจากข้อเสนอของหลวงประดิษฐมนูธรรม การจัดตั้งบริษัทเดินเรือทะเลของไทยก็เกิดจากข้อเสนอของหลวงสินธุสงครามชัยในฐานะผู้บัญชาการทหารเรือ หรือการจัดตั้งคณะกรรมการต่างๆ เพื่อศึกษาแนวทางก่อนที่จะตัดสินใจดำเนินนโยบาย เช่น กรรมการพิจารณาประมวลชาวสงคราม กรรมการพิจารณาอำนวยการเสนอทานติภาพ หรือคณะกรรมการสำหรับดำเนินนโยบายทางเศรษฐกิจและทางวัฒนธรรม แสดงให้เห็นว่าหลวงพิบูลสงครามในช่วงก่อนเข้าร่วมกับฝ่ายญี่ปุ่นอาจไม่ได้รวบอำนาจการตัดสินใจไว้กับตนแต่เพียงผู้เดียว ซึ่งจะสอดคล้องกับข้อเสนอบางประการในวิทยานิพนธ์การเคลื่อนไหวทางการเมืองที่ต่อต้านรัฐบาลสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม (พ.ศ. 2491-2500) ของสุธาชัย ยิ้มประเสริฐว่า “ระบอบพิบูลสงครามครั้งที่ 1”²⁵ มีลักษณะแบบทวีลักษณะ คือ เป็นแบบก้าวหน้าตามระบอบรัฐธรรมนูญที่ตกทอดจากอิทธิพลของการปฏิวัติ พ.ศ. 2475 กับเป็นระบอบการปกครองที่มีแนวโน้มเบ็ดเสร็จเด็ดขาดแบบเผด็จการทหาร ซึ่งมีเหตุผลประกอบ 2 ประการ คือ กระแสความคิดแบบฟาสซิสต์ที่เกิดขึ้นในประเทศเยอรมนี อิตาลี และญี่ปุ่น และประการต่อมา คือ โครงสร้างของคณะรัฐมนตรีในสมัยจอมพล ป. ครั้งที่ 1 ที่ทั้งหมดเป็นกลุ่มผู้ก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 และกลุ่มที่ใกล้ชิดกับคณะราษฎรที่ฝักใฝ่ในระบอบรัฐธรรมนูญ²⁶

แม้วิทยานิพนธ์ปริญญาโทของสุธาชัยจะเสนอประเด็นหลักเกี่ยวกับบริบททางการเมือง โดยเฉพาะจากฝ่ายต่อต้านในสมัยรัฐบาลจอมพล ป. ครั้งที่ 2 ก็ตาม หากแต่การนำเสนอประเด็นเกี่ยวกับบริบทภายใต้รัฐบาลจอมพล ป. ครั้งที่ 1 โดยผู้ศึกษามีประเด็นที่น่าสนใจเกิดอยู่ 2 ประการ ประการแรก สุธาชัยได้ตั้งข้อสังเกตว่าระบอบพิบูลสงครามครั้งที่ 1 มีลักษณะแบบทวีลักษณะ คือ เป็นแบบก้าวหน้าตามระบอบรัฐธรรมนูญที่ตกทอดจากอิทธิพลของการปฏิวัติ พ.ศ. 2475 กับเป็น

²⁴ ผาณิต รวมศิลป์, “นโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจสมัยรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงครามตั้งแต่ พ.ศ. 2481 ถึง พ.ศ. 2487,”

(วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2520), หน้า ง. (บทคัดย่อ)

²⁵ คำว่า “ระบอบพิบูลสงคราม” เป็นคำที่สุธาชัยใช้ในการอธิบายเพื่อชี้ให้เห็นถึงลักษณะของการเมืองการปกครอง รวมไปถึงแนวคิดที่นำไปสู่นโยบายของรัฐในสมัยรัฐบาลของจอมพล ป. พิบูลสงครามทั้งในช่วง พ.ศ. 2481-2487 และช่วง พ.ศ. 2491-2500 ดูเพิ่มเติมในสุธาชัย ยิ้มประเสริฐ, “การเคลื่อนไหวทางการเมืองที่ต่อต้านรัฐบาลสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม (พ.ศ. 2491-2500),” (วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2531).

²⁶ เล่มเดิม, หน้า 17 และ 21.

ระบอบการปกครองที่มีแนวโน้มเบ็ดเสร็จเด็ดขาดแบบเผด็จการทหาร และอีกประการหนึ่งที่สำคัญ คือ การอ้างอิงเพื่อสนับสนุนข้อเสนอว่าระบอบพิบูลสงครามเป็นลักษณะแบบทวิลักษณะนั้น มีการอ้างอิงกับแนวคิดของจอมพล ป. เองผ่านหลักฐานสำคัญ คือ คำให้การในคดีอาญาการสงครามที่เกิดขึ้นหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 สิ้นสุดลง คำให้การจาก พ.ต.ท.ชโล ศรีสรากร โดยได้อ้างคำให้การว่า “ตอนต้นจำเลย (หลวงพิบูลสงคราม) บริหารราชการดีมาก ฟังความคิดเห็นของเฟื่องฟู คณะรัฐมนตรีกลมเกลียวกันดี แต่เมื่อได้ดินแดนคืนแล้ว จำเลยเป็นจอมพล ทำอะไรโดยพลการ ไม่ฟังความคิดเห็นเฟื่องฟู”²⁷ และคำให้การของ พล.ต.อ. อุดล อุดลเดชจรัส ที่ว่า “...ข้าพทราบบว่าหลวงวิจิตรวาทการได้เคยทำบันทึกเรื่องลัทธินาซีและฟาสซิสต์ว่าคืออะไร และพิมพ์เป็นโรเนียวแจกให้จอมพล ป. ในตอนต้น ๆ สังเกตว่า จอมพล ป. ยังไม่กระตือรือร้นที่จะดำเนินการตามลัทธิทั้งสองดังกล่าวแล้ว แต่ภายหลังที่ได้รับยศเป็นจอมพลแล้ว สังเกตว่าจอมพล ป. จะมักเข้มแข็งที่จะดำเนินการเผด็จการตามลัทธิทั้งสองนั้น...”²⁸ สุราชัยยังอภิปรายเพิ่มเติมว่า การก้าวไปสู่ระบอบเผด็จการ รัฐบาลหลวงพิบูลสงครามดำเนินควบคู่ไปกับสิ่งที่เรียกว่า “นโยบายสร้างชาติ” โดยอ้างอิงแถลงของจอมพล ป. เองเมื่อ พ.ศ. 2482 โดยสาระสำคัญคือ สถานะบางอย่างของชาติยังไม่ถึงระดับสมความต้องการของประเทศไทย จึงจำเป็นต้องสร้างเพิ่มเติมให้ดีขึ้นกว่าเดิม ช่วยกันปรับปรุงจนกว่าเราทุกคนจะพอใจหรืออย่างน้อยต้องให้ได้ระดับเสมออารยะประเทศ

หากมองดูแล้ว ประเด็นที่ได้กล่าวไปนั้นมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันถึงข้อเสนอแนะของสุราชัยที่มองต่อระบอบพิบูลสงครามครั้งที่ 1 ซึ่งเป็นที่น่าสนใจต่อกระแสที่เกิดขึ้นและมีผลต่อบริบททางการเมืองไทยทั้งกระแสเสรีนิยมและกระแสอำนาจนิยมอย่างระบอบฟาสซิสต์ แต่อย่างไรก็ตาม กลับอ้างอิงหลักฐานที่ดูเหมือนว่าช่วงที่ไทยประกาศเป็นกลางเป็นช่วงที่จอมพล ป. ดูเหมือนเริ่มก้าวสู่ความเป็นเผด็จการ เป็นข้อเสนอที่ขัดกับคำให้การของชโลและอุดลที่มองว่าจอมพล ป. (อย่างน้อยที่สุดก่อนเกิดกรณีพิพาทอินโดจีน) มีแนวความคิดการปกครองแบบเสรีนิยมและรับฟังความคิดเห็นของรัฐมนตรีคนอื่น อาจเป็นไปได้ว่า การมองท่าทีของจอมพล ป. ต่อคณะรัฐมนตรีกับจอมพล ป. ต่อราษฎรโดยทั่วไปอาจแตกต่างกัน คือการรับฟังความคิดเห็นของรัฐมนตรีตามแนวทางเสรีนิยมพร้อมกับปลูกฝังให้ราษฎรรักชาติและให้ความร่วมมือกับรัฐบาลซึ่งเป็นไปตามแนวทางชาตินิยมหรืออาจดูเหมือนแนวทางอำนาจนิยมด้วยเช่นกัน ในที่สุดแล้ว วิทยานิพนธ์ของสุราชัยอาจต้องการนำเสนอให้เห็นภาพว่า ระบอบพิบูลสงครามครั้งที่ 1 ไม่ได้มีลักษณะของเผด็จการทหารเพียงอย่างเดียว แต่มีลักษณะของความเป็นประชาธิปไตยแบบเสรีนิยมอีกด้วย แม้ว่าอาจจะยังไม่ทำให้เห็นภาพในช่วงระยะเวลาหนึ่งที่

²⁷ สุราชัย ยัมประเสริฐ, อ้างแล้ว, หน้า 22.

²⁸ เล่มเดิม, หน้า 23.

ชัดเจนว่า ระบอบพิบูลสงครามในช่วงที่ไทยดำเนินนโยบายเป็นกลางในสงครามโลกครั้งที่ 2 มีลักษณะเด่นอย่างไร

นอกจากการศึกษาไทยในช่วงก่อนสงครามมหาเอเชียบูรพาที่กล่าวถึงบทบาทและการดำเนินนโยบายของรัฐบาลไทย ยังมีงานที่ศึกษาไทยในช่วงดำเนินนโยบายเป็นกลางที่เน้นชี้ให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับชาติมหาอำนาจในภูมิภาค ได้แก่ อังกฤษ สหรัฐอเมริกา และญี่ปุ่น โดยมองภาพจากนโยบายของรัฐบาลชาติมหาอำนาจที่ได้กล่าวไป งานของ Richard Aldrich เรื่อง “A Question of Expediency: Britain, the United States and Thailand, 1941-42”²⁹ เป็นงานที่ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับอังกฤษและสหรัฐอเมริกา ที่ศึกษาผ่านการดำเนินนโยบายของอังกฤษและสหรัฐอเมริกา การติดต่อเพื่อพูดคุยและถกเถียงกันระหว่างรัฐบาลของทั้งสองชาติเกี่ยวกับไทย โดยเฉพาะในกรณีพิพาทอินโดจีนและหลังจากนั้น ซึ่งทั้งสองชาติเกรงว่า การเข้ามาของญี่ปุ่นจะส่งผลต่อการดำเนินนโยบายการต่างประเทศของไทย และจะมีผลกระทบต่อผลประโยชน์ของทั้งสองชาติตะวันตก โดยเฉพาะผลประโยชน์เกี่ยวกับน้ำมันที่เป็นทรัพยากรในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ที่มีไทยเป็นประเทศเอกราชเดียวในภูมิภาคที่กลายเป็นสนามช่วงชิงอิทธิพลระหว่างญี่ปุ่นกับชาติตะวันตก³⁰ งานนี้เป็นงานชิ้นหนึ่งในกลุ่มงานที่มองว่าดีเรก ชัยนาม เป็นเจ้าหน้าที่ระดับสูงของไทยที่มีแนวคิดเข้าข้างอังกฤษ (Pro-British) ซึ่งเป็นชาติฝ่ายสัมพันธมิตร³¹

บทความของ David Malitz เรื่อง “Japanese Views of Siam/Thailand from the Tokugawa-Period to the end of World War II”³² กล่าวถึงมุมมองของญี่ปุ่นที่มองสยามหรือไทยมาตั้งแต่สมัยโชกุนตระกูลโตกุกาวะจนถึงสิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่ 2 ในช่วงที่ไทยดำเนินนโยบายเป็นกลางก่อนเข้าสู่สงครามมหาเอเชียบูรพา Malitz ชี้ให้เห็นถึงความสนใจของญี่ปุ่นที่จะขยายอิทธิพลลงไปในทางใต้มาตั้งแต่ช่วงทศวรรษ 1930 โดยในสยาม ญี่ปุ่นพยายามเข้ามามีส่วนร่วมในการเผยแพร่วัฒนธรรม การสนับสนุนวงการภาพยนตร์ไทย เช่น ภาพยนตร์เรื่อง “The Great Siamese Hunt for Wild Elephants” ที่ดำเนินการถ่ายทำโดยทีมงานกล้องของญี่ปุ่น³³ ต่อมาญี่ปุ่นได้นำเอาไทย

²⁹ Aldrich, Richard J., A Question of Expediency: Britain, the United States and Thailand, 1941-42 In “Journal of Southeast Asian studies,” 19,2 (Sept. 1988)

³⁰ Ibid, pp. 218-225.

³¹ Ibid, p. 230.

³² Malitz, David, “Japanese Views of Siam/Thailand from the Tokugawa-Period to the end of World War II,” (Bangkok: Institute of Asian Studies, Chulalongkorn University and Chula Global Network, Chulalongkorn University, 2014)

³³ Ibid, p. 332.

เป็นส่วนหนึ่งของเอเชียไพลูสร่วมกัน อันเป็นนโยบายของญี่ปุ่นในการสถาปนาความเป็นหนึ่งเดียวของชาติเอเชียที่มีญี่ปุ่นเป็นมหาอำนาจ³⁴

แม้ว่างานส่วนใหญ่ที่ศึกษาเกี่ยวกับไทยในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 ได้เริ่มให้ความสำคัญตั้งแต่การยกพลขึ้นบกของกองทัพญี่ปุ่น วันที่ 8 ธันวาคม พ.ศ. 2484 เป็นต้นมา แต่ถึงกระนั้น การเกิดกรณีพิพาทอินโดจีน ในช่วงเวลาหลังจากการยอมแพ้ของรัฐบาลวีซีฝรั่งเศสต่อนาซีเยอรมนีในเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2483 อันนำไปสู่การสู้รบระหว่างไทยกับอินโดจีนฝรั่งเศส ถือเป็นเหตุการณ์สำคัญที่เป็นจุดหักเหของสถานการณ์อันตึงเครียดในภูมิภาคตะวันออกไกล กรณีพิพาทอินโดจีนจบลงด้วยการแทรกแซงของญี่ปุ่นที่กำลังมีอิทธิพลในอินโดจีน ด้วยการเสนอเป็นคนกลางในการเจรจาไกล่เกลี่ย เพราะญี่ปุ่นต้องการรักษาอิทธิพลของตนที่กำลังขยายตัวในอินโดจีน ซึ่งเป็นส่วนสำคัญของแผนการอันนำไปสู่การขยายอำนาจมายังดินแดนในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

นอกจากนี้ งานวิชาการที่ศึกษาเกี่ยวกับไทยในกรณีพิพาทอินโดจีนอย่างหนังสือ “ประวัติศาสตร์ไทยร่วมสมัย” ของคริส เบเคอร์และผาสุก พงษ์ไพจิตร³⁵ “ประวัติศาสตร์ไทยฉบับสังเขป” ของเดวิด เค วัยอาจ³⁶ และ “ประวัติการเมืองไทยสยาม พ.ศ. 2475-2500” ของชาญวิทย์ เกษตรศิริ ทั้งสามงานได้กล่าวถึงท่าทีของไทยในกรณีพิพาทอินโดจีน จากการเดินขบวนเพื่อเรียกร้องดินแดนคืนที่เป็นผลมาจากกระแสของลัทธิชาตินิยมในสังคมไทย ต่อมารัฐบาลไทยได้ดำเนินการกับอินโดจีนฝรั่งเศสเพื่อเรียกร้องให้ปักปันเขตแดนใหม่ แต่ถูกรัฐบาลฝรั่งเศสวิชีปฏิเสธ การเรียกร้องดินแดนคืนของไทยส่งผลให้เกิดความตึงเครียดระหว่างไทยกับอินโดจีนฝรั่งเศส จนนำไปสู่สงครามในเดือนมกราคม พ.ศ. 2484 ในงานของชาญวิทย์ยังได้กล่าวถึงท่าทีของอังกฤษกับสหรัฐอเมริกาที่มีต่อกรณีพิพาทอินโดจีนที่จะให้รักษาสถานะเดิมในดินแดน ไม่ต้องการให้เกิดความเปลี่ยนแปลง ไม่เห็นด้วยกับการใช้กำลังทหารของไทย³⁷ นอกจากนี้ยังกล่าวถึงการเข้ามามีอิทธิพลของญี่ปุ่นในฐานะคนกลางในการเจรจาไกล่เกลี่ยระหว่างไทยกับอินโดจีน จนนำไปสู่การคืนดินแดนบางส่วนให้แก่ไทย ทำให้ไทยถูกมองว่าเป็นหนี้บุญคุณต่อญี่ปุ่นและยังพัฒนาความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันมากขึ้นภายหลังกรณีพิพาท³⁸

³⁴ Malitz, David, op. cit., pp. 333-334.

³⁵ ดูเพิ่มเติมได้ใน คริส เบเคอร์และผาสุก พงษ์ไพจิตร, “ประวัติศาสตร์ไทยร่วมสมัย,” (กรุงเทพฯ: มติชน, 2558).

³⁶ ดูเพิ่มเติมได้ใน เดวิด เค วัยอาจ (เขียน) ชาญวิทย์ เกษตรศิริ และคนอื่นๆ (แปล), “ประวัติศาสตร์ไทยฉบับสังเขป,” (กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2556).

³⁷ ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, “ประวัติการเมืองไทยสยาม พ.ศ. 2475-2500,” พิมพ์ครั้งที่ 7. (กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2560), หน้า 224.

³⁸ เล่มเดิม, หน้า 223-224.

แต่อย่างไรก็ตาม การที่ชาวยุโรปได้กล่าวถึงท่าทีของอังกฤษกับสหรัฐอเมริกาที่มีต่อกรณีพิพาทอินโดจีนที่จะให้รักษาสถานะเดิมในดินแดนและไม่ต้องทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลง กลับไม่สอดคล้องกับการกล่าวถึงของบุคคลร่วมสมัยอีกท่านหนึ่ง คือ กนต์ธีร์ ศุภมงคล ข้าราชการในกระทรวงการต่างประเทศ ในหนังสือ “การวิเทศนโยบายของไทย ระหว่างปีพุทธศักราช 2483 ถึง 2495” กล่าวถึงท่าทีของอังกฤษผ่านเซอร์โจเซฟ ครอสม์ว่า เห็นใจต่อการตัดสินใจของรัฐบาลไทย อีกทั้งยังชี้ให้เห็นสถานการณ์ที่ไทยต้องดำเนินการเรียกร้องดินแดนคืน เนื่องจากญี่ปุ่นกำลังเข้ามามีอิทธิพลในอินโดจีน (สอดคล้องกับเนื้อหาในเอกสารการประมวลข่าวของไทย) ดังนั้น อังกฤษจึงมีท่าทีไม่เข้าไปก้าวก่ายหรือแสดงท่าทีแข็งกร้าวต่อการเรียกร้องดินแดนคืนของไทย แตกต่างจากสหรัฐอเมริกาผ่านอัศวราชทูตฮิวจ์ แกรนท์ (Hugh Grant) ที่แสดงท่าทีไม่เห็นด้วยและพยายามรายงานต่อกระทรวงการต่างประเทศของสหรัฐอเมริกาเกี่ยวกับท่าทีของไทยที่เห็นว่าแข็งกร้าวและพยายามใช้กำลังทหารในการเอาดินแดนคืนจากฝรั่งเศส³⁹

หนังสือ “สงครามทวงดินแดน ปฏิบัติการรบของกองทัพไทยในกรณีพิพาทกับอินโดจีน ฝรั่งเศส พ.ศ. 2483-2484” ของวิชิตวงศ์ ณ ป้อมเพชร์ เป็นงานที่ศึกษาเหตุการณ์รบในกรณีพิพาทอินโดจีน อีกทั้งกล่าวถึงเนื้อหาในการเจรจาภายหลังหยุดยิงกันระหว่างไทยกับอินโดจีนฝรั่งเศส ประเด็นที่น่าสนใจของหนังสือเล่มนี้ วิชิตวงศ์ได้ยกเอาการรับมอบดินแดนคืนจากอินโดจีนฝรั่งเศสโดยมีประธานรับมอบคือ ควง อภัยวงศ์ บุตรชายของเจ้าพระยาอภัยภูเบศร์ (ชุ่ม อภัยวงศ์) ซึ่งเป็นคนที่อัญเชิญธงชาติสยามกลับมายังกรุงเทพฯ หลังต้องเสียดินแดนเขมรส่วนในหรือมณฑลบูรพาให้แก่ฝรั่งเศส⁴⁰ วิชิตวงศ์พยายามชี้ให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของการได้ดินแดนคืนจากกรณีพิพาทอินโดจีนกับการต้องสูญเสียดินแดนในสมัยรัชกาลที่ 5 จากการคุกคามของฝรั่งเศสตั้งแต่ช่วงวิกฤตการณ์ ร.ศ. 112 เป็นต้นมา ความรู้สึกชาตินิยมทำให้การมองอดีตในช่วงการเสียดินแดนในสมัยรัชกาลที่ 5 โดยเฉพาะการเสียให้กับฝรั่งเศสเป็นเรื่องที่ไม่เป็นธรรมสำหรับประเทศอย่างมากและจำเป็นต้องกู้เกียรติของประเทศกลับคืนมา

ยังมีงานของนักวิชาการที่ศึกษาเกี่ยวกับไทยในกรณีพิพาทอินโดจีนโดยกล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับญี่ปุ่น เพราะงานเหล่านี้ต่างมองว่ากรณีพิพาทอินโดจีนเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับญี่ปุ่นพัฒนาและใกล้ชิดกันมากขึ้น อาจมองได้ว่าเป็นเหตุที่ทำให้นโยบายเป็นกลางของไทยที่ดำเนินมาตั้งแต่เริ่มสงครามในเดือนกันยายน พ.ศ. 2482 ถูกลดทอนลง และแทนที่

³⁹ กนต์ธีร์ ศุภมงคล, “การวิเทศนโยบายของไทย ระหว่างปีพุทธศักราช 2483 ถึง 2495,” (กรุงเทพฯ: โพสต์พลัสลิชชิ่ง, 2537), หน้า 23 และ 26.

⁴⁰ วิชิตวงศ์ ณ ป้อมเพชร์, “สงครามทวงดินแดน ปฏิบัติการรบของกองทัพไทยในกรณีพิพาทกับอินโดจีนฝรั่งเศส พ.ศ. 2483-2484,” (กรุงเทพฯ: แสงดาว, 2552), หน้า 196-199.

ด้วยการที่รัฐบาลไทยหันมาพึ่งญี่ปุ่นมากขึ้น ซึ่งอีกปัจจัยที่ชี้ให้เห็นชัดถึงความสัมพันธ์ไทย-ญี่ปุ่นที่แนบแน่นขึ้น คือ การที่สหรัฐอเมริกางดการส่งมอบเครื่องบินรบจำนวน 20 ลำให้แก่ไทย แม้ว่าทางการไทยจะได้จ่ายค่ามัดจำไปแล้วก็ตาม การกระทำดังกล่าวของสหรัฐอเมริกาส่งผลต่อความไม่เชื่อมั่นของไทยที่มีต่อชาติตะวันตก และทำให้ไทยหันมาพึ่งญี่ปุ่นทางด้านการทหารทั้งการซื้ออาวุธ รถถัง และเครื่องบินมากยิ่งขึ้น

จากหนังสือ “Japan’s Relations with Thailand: 1928-1941” ของ Edward T. Flood ได้กล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างญี่ปุ่นกับไทยตั้งแต่ปลายทศวรรษ 1920 จนถึงก่อนสงครามมหาเอเชียบูรพา ความน่าสนใจที่ Flood พยายามนำเสนอคือ ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับญี่ปุ่นโดยเฉพาะก่อนหน้าสงครามมหาเอเชียบูรพา ไม่ได้แนบแน่นมากอย่างที่เข้าใจกัน ข้อสังเกตที่เห็นได้จากการเจรจาหลังสงครามในกรณีพิพาทอินโดจีนระหว่างไทยกับอินโดจีนฝรั่งเศส ทางญี่ปุ่นซึ่งเป็นคนกลางในการเจรจาไกล่เกลี่ยที่กำลังเข้ามามีอิทธิพลในอินโดจีน ณ ตอนนั้น รู้สึกไม่ยินดีมากนักต่อการเข้ามาทำสงครามของไทย เห็นได้จากผู้แทนญี่ปุ่นได้ตั้งคำถามต่อพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าวรรณไวทยากร หัวหน้าผู้แทนเจรจาของไทยว่า ทำไมไทยจึงมีท่าทีที่จะเอาดินแดนคืนจากอินโดจีนฝรั่งเศสเพียงอย่างเดียว แต่กลับไม่ต้องการดินแดนสี่หัวเมืองมลายูคืนจากอังกฤษบ้าง⁴¹ ทำให้เห็นว่าญี่ปุ่นเองก็พยายามรักษาผลประโยชน์ของตนในอินโดจีนทั้งการทหารจากการตั้งฐานทัพในอินโดจีน รวมถึงในทางเศรษฐกิจด้วย ดังนั้น การเข้ามาแทรกแซงของญี่ปุ่นจึงไม่ได้เป็นการรักษาสันติภาพเท่านั้น แต่ยังรวมถึงการยับยั้งไม่ให้ผลประโยชน์ของญี่ปุ่นในอินโดจีนถูกทำลายลงไปจากการกรณีพิพาทอินโดจีนนี้

วิทยานิพนธ์ขบวนการต่อต้านญี่ปุ่นของไทยในระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2 (พ.ศ. 2484-2488) ของอัญชลี สุคติ ได้กล่าวถึงประเด็นความสัมพันธ์ไทยกับญี่ปุ่นช่วงระหว่างกรณีพิพาทอินโดจีนว่า ขณะที่การสู้รบกับฝรั่งเศสยืดเยื้ออยู่ พลตรีหลวงพิบูลสงครามได้ส่งหลวงพรหมโยธี (มังกรผลโยธิน) ไปติดต่อกับญี่ปุ่นที่โตเกียวเพื่อขอให้ญี่ปุ่นสนับสนุนในการเรียกร้องดินแดนคืนจากฝรั่งเศส ซึ่งคณะรัฐมนตรีญี่ปุ่นได้ยินยอมให้ความช่วยเหลือไทยเชื่อว่าไทยจะได้เข้าร่วมมือทางการเมืองและทางเศรษฐกิจกับญี่ปุ่น⁴² นอกจากนี้ยังกล่าวอีกว่า เมื่อรัฐบาลของจอมพล ป. พิบูลสงคราม เริ่มไม่มั่นใจในการถูกละเมิดความเป็นกลางโดยตรง จึงได้ขอความช่วยเหลือจากฝ่ายอังกฤษและสหรัฐอเมริกา หากแต่ท่าทีของอังกฤษและสหรัฐอเมริกาที่ไม่มีความมั่นใจในการเข้าช่วยเหลือประเทศไทยอย่างแท้จริง ประกอบกับมหาอำนาจต่างสงวนอัตรากำลังอาวุธยุทธโธปกรณ์ไว้เพื่อป้องกันตนเอง

⁴¹ Flood, Edward T, “Japan’s Relations with Thailand: 1928-1941,” (Ann Arbor, Mich.: University Microfilms International, 1985), p. 480.

⁴² อัญชลี สุคติ, “ขบวนการต่อต้านญี่ปุ่นของไทยในระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2 (พ.ศ. 2484-2488),” (วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2525), หน้า 7-8.

ก่อน ด้วยเหตุนี้อาจพิจารณาว่าประเทศไทยซึ่งเป็นประเทศเล็กมีขีดความสามารถอันจำกัดต้องเผชิญกับสถานการณ์อันคับขันเช่นนี้ จอมพล ป. พิบูลสงครามจึงได้พิจารณาที่จะเปลี่ยนนโยบายไปเข้าข้างญี่ปุ่นโดยขอร้องต่อญี่ปุ่นว่า ถ้าหากญี่ปุ่นต้องเดินทัพผ่านประเทศไทยขอให้ญี่ปุ่นให้เกียรติโดยเสียการนำทหารเข้ามาในบริเวณตอนกลางของประเทศ⁴³ งานดังกล่าวจึงเป็นงานหนึ่งที่ชี้ให้เห็นว่าภายหลังกรณีพิพาทอินโดจีนรัฐบาลไทยมีแนวคิดโน้มเอียงเข้าหาญี่ปุ่นมากขึ้น แม้จะมีความพยายามที่จะขอความช่วยเหลือจากชาติตะวันตก หากแต่การที่ชาติตะวันตกต้องเก็บอาวุธเพื่อใช้ในการทำสงครามของตน ทำให้รัฐบาลไทยที่ต้องการอาวุธเป็นอย่างมากในการป้องกันอำนาจอธิปไตยของตนจึงตัดสินใจขอความช่วยเหลือจากญี่ปุ่นแทน

จากเอกสารที่กล่าวไปข้างต้น จึงอาจสรุปได้ว่า แม้ว่าเนื้อหาในงานเหล่านี้ได้มีการอธิบายบริบทของไทยในสงครามโลกครั้งที่ 2 ช่วงดำเนินนโยบายเป็นกลางในมุมมองต่าง ๆ เช่น การดำเนินนโยบายภายในประเทศของรัฐบาลไทยในการรักษาความเป็นกลาง ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับชาติมหาอำนาจในภูมิภาค คือ อังกฤษ ฝรั่งเศส ญี่ปุ่น และสหรัฐอเมริกา นโยบายการต่างประเทศของไทย รวมไปถึงแนวความคิดของผู้นำระดับสูงในรัฐบาลไทย ฯลฯ แต่หากมองในบริบทของเหตุการณ์ที่สัมพันธ์กับช่วงเวลาก็คงสามารถชี้ให้เห็นว่าไทยเป็นส่วนหนึ่งของสงครามโลกครั้งที่ 2 มาตั้งแต่เริ่มสงครามในเดือนกันยายน พ.ศ. 2482 แล้ว จากการที่ไทยในฐานะประเทศเป็นกลางที่ไม่อาจหลีกเลี่ยงผลกระทบที่มาจากสถานการณ์สงครามได้ ความรุนแรงที่มากขึ้นของสงครามได้ขยายลูกกลมจากภูมิภาคยุโรปมายังภูมิภาคตะวันออกไกล อันนำไปสู่การเกิดสงครามมหาเอเชียบูรพาและไทยต้องเข้าร่วมทำสงครามโดยต้องเข้าร่วมกับฝ่ายอักษะในที่สุด

1.6.2. การข่าวของไทยในช่วงดำเนินนโยบายเป็นกลางก่อนสงครามมหาเอเชียบูรพา

การข่าวถือว่ามีบทบาทสำคัญในการรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับความเป็นไปทั้งในและต่างประเทศ โดยเฉพาะในช่วงสงครามที่ต้องมีกลุ่มหรือคณะที่คอยรวบรวมข้อมูล นำมาวิเคราะห์ และเรียบเรียงเพื่อคัดกรองข่าวในการนำเสนอต่อสาธารณชนต่อไป ในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 รัฐบาลไทยได้ตั้งกรรมการพิจารณาข่าวในยามฉุกเฉิน ในวันที่ 2 กันยายน พ.ศ. 2482 แต่เมื่อสถานการณ์สงครามที่ส่วนใหญ่เกิดในภูมิภาคยุโรปได้มีท่าทีคลี่คลายลง รัฐบาลจึงได้ยุบกรรมการดังกล่าวลงและมอบหน้าที่ในการประมวลข่าวให้แก่กรมโฆษณาการในเดือนมกราคม พ.ศ. 2482 จนกระทั่งเกิดการสู้รบอีกครั้งจนนำไปสู่การที่รัฐบาลฝรั่งเศสยอมแพ้ต่อเยอรมนีในเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2483 และการเรียกร้องดินแดนคืนในไทย ทำให้รัฐบาลไทยตัดสินใจจัดตั้งกรรมการพิจารณาประมวลข่าวในพฤติการณ์ทางด้านตะวันออกไกลในเดือนตุลาคม พ.ศ. 2483

⁴³ อัญชลี สุขตี, อ้างแล้ว, หน้า 9-12 และ 17.

วิทยานิพนธ์ “บทบาททางการเมืองของหนังสือพิมพ์ไทยตั้งแต่การเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 ถึงสิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่ 2” ของพรภิรมณ์ เอี่ยมธรรม เป็นการชี้ให้เห็นถึงการรวบอำนาจของรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ที่มีผลต่อการนำเสนอข่าวสารของหนังสือพิมพ์ไทยในช่วงเวลานั้น⁴⁴ ซึ่งรวมถึงช่วงเวลาในกรณีพิพาทอินโดจีนด้วย เนื่องจากเป็นช่วงที่รัฐบาลประกาศกฎอัยการศึก จึงมีการควบคุมหนังสือพิมพ์ให้นำเสนอข่าวที่เป็นประโยชน์ต่อรัฐบาลไทย โดยรัฐบาลไทยอ้างว่าการควบคุมบรรดาหนังสือพิมพ์ต่างๆ เป็นไปเพื่อยกมาตรฐานของหนังสือพิมพ์ไทย⁴⁵ สะท้อนให้เห็นถึงช่วงเวลาที่รัฐบาลไทยพยายามดำเนินการควบคุมดูแลหนังสือพิมพ์ในการหาข้อมูลและนำเสนอข่าวให้เป็นไปตามนโยบายและความต้องการของรัฐบาลในช่วงสงคราม

งานที่ศึกษาการข่าวของไทยอีกชิ้นหนึ่งคือ “กรมโฆษณาการกับการโฆษณาอุดมการณ์ทางการเมืองของรัฐ (พ.ศ. 2476-2487)” วิทยานิพนธ์ของสุวิมล พลจันทร์ เป็นงานที่ศึกษาการนำเสนอข่าวของกรมโฆษณาการในสถานการณ์ที่ลัทธิชาตินิยมเป็นที่แพร่หลายในสังคมไทย อันเป็นผลสืบมาจากการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475⁴⁶ สุวิมลมองว่า แนวคิดชาตินิยมมีผลต่อการแสดงความคิดเห็นและเสรีภาพในการนำเสนอข่าว เห็นได้จากการวิเคราะห์ว่า แม้การวิพากษ์วิจารณ์รัฐบาลเป็นสิทธิที่พึงกระทำได้ หากแต่การวิพากษ์วิจารณ์ในเรื่องของบ้านเมืองควรจะต้องพิจารณาก่อนเพื่อเป็นระมัดระวังของบ้านเมือง เมื่อเรื่องราวของบ้านเมืองที่รัฐบาลเป็นกลุ่มที่ควบคุมจัดการเป็นเรื่องละเอียดอ่อน การนำเสนอข่าวสารที่เป็นประโยชน์ต่อรัฐบาล อันเป็นประโยชน์ต่อชาติบ้านเมืองด้วยเช่นกันย่อมเป็นเรื่องสำคัญ สุวิมลจึงนำเสนอวิธีการ เนื้อหา และการนำเสนอข่าวสารผ่านกรมโฆษณาการ ซึ่งเป็นหน่วยงานสำคัญที่เป็นกระบอกเสียงของรัฐบาลไทยให้แก่สังคมไทยได้รับทราบตลอดช่วงสงคราม และอาจเป็นกระบอกเสียงของรัฐบาลไทยต่อชาติต่างๆ ในช่วงเวลากรณีพิพาทอินโดจีนด้วย ในฐานะหน่วยงานประชาสัมพันธ์และบอกข่าวสารของฝ่ายไทยในช่วงกรณีพิพาท

นอกจากนี้ยังมีงานในสายนิเทศศาสตร์ที่กล่าวถึงประเด็นแหล่งข่าวและการโฆษณาชวนเชื่อในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 ซึ่งได้กล่าวถึงที่มาและจุดประสงค์ในการนำเสนอข่าว การรับข้อมูลข่าวสารต่าง อาทิเช่น วิทยานิพนธ์ 60 ปีของบทบาทวิทยุบีบีซีภาคภาษาไทยในบริบทของสังคมไทย

⁴⁴ พรภิรมณ์ เอี่ยมธรรม, “บทบาททางการเมืองของหนังสือพิมพ์ไทยตั้งแต่การเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 ถึงสิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่ 2,” (วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2516), หน้า 72-73.

⁴⁵ เล่มเดิม, หน้า 74-75.

⁴⁶ สุวิมล พลจันทร์, “กรมโฆษณาการกับการโฆษณาอุดมการณ์ทางการเมืองของรัฐ (พ.ศ. 2476-2487),” (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2531), หน้า 75-76.

ของจเลิศ เจษฎาวัลย์⁴⁷ และวิทยานิพนธ์บทบาทการกระจายเสียงภาคภาษาไทยของสถานีวิทยุกระจายเสียงต่างประเทศของรสนิน เรื่องวิวัฒนาการ⁴⁸ ได้พยายามชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของวิทยุกระจายเสียง ซึ่งเป็นแหล่งข่าวสำคัญที่เอกสารประมวลข่าวสงครามของไทยใช้เป็นแหล่งข้อมูลในการดำเนินการและนำเสนอเนื้อหาข่าว จากกรณีข่าววิทยุกระจายเสียง บี.บี.ซี. ซึ่งเป็นแหล่งข่าวสำคัญที่รัฐบาลไทยได้รับในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 ซึ่งมีบทบาทอย่างมากในการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสาร ประกอบกับการกระจายเสียงในหลายภาษารวมถึงภาษาไทยใน พ.ศ. 2484 ก่อนหน้าที่จะมีการกระจายเสียงเป็นภาษาไทย รัฐบาลไทยได้มีการอ้างแหล่งข่าวจาก บี.บี.ซี. ในการประมวลข่าวสงคราม เป็นแหล่งข่าวสำคัญที่ทำให้ไทยสามารถรับรู้เหตุการณ์จากฝ่ายสัมพันธมิตรตั้งแต่เริ่มสงครามในภูมิภาคยุโรป แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของวิทยุกระจายเสียงต่อการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารในและต่างประเทศ

นอกจากนี้จากหนังสือการสื่อสารกับการเมืองของสุรพงษ์ โสชนะเสถียร ยังพยายามเน้นความสำคัญของวิทยุกระจายเสียงในฐานะสื่อเพื่อการโฆษณาชวนเชื่อซึ่งมีเป้าหมายคือ การทำให้ผู้รับสารมีทัศนคติและพฤติกรรมที่ยอมรับต่อผู้ที่ส่งสารไป ตามทฤษฎีหนึ่งที่เรียกว่า ทฤษฎีเข็มฉีดยา (Hypodermic-Needle Theory) คือ ผู้ส่งสารมีอิทธิพลทางการสื่อสารเหนือผู้รับสาร ประหนึ่งการฉีดยาเข้าสู่เส้นเลือด โดยเป็นกระบวนการที่จำเป็นต้องมีการรับสารเข้าไปโดยปราศจากข้อโต้แย้ง เป็นวิธีการที่รัฐบาลส่งต่อให้กับประชาชนได้การปกครอง⁴⁹ วิทยุกระจายเสียงจึงเป็นแหล่งข่าวสำคัญที่รัฐบาลไทยในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 นำไปใช้ในการประมวลข่าวเป็นหลัก เห็นได้จากการอ้างอิงแหล่งที่มาในเอกสารสรุปจากการประมวลข่าวในแต่ละวัน เนื้อหาข่าวกล่าวถึงเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับสงครามแต่ละวัน

งานที่กล่าวมานี้เป็นแนวทางในการศึกษาเกี่ยวกับการข่าวของไทยในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 ที่ปรากฏผ่านสื่อในรูปแบบต่าง ๆ ได้แก่ หนังสือพิมพ์ การประกาศผ่านวิทยุกระจายเสียง การประกาศของรัฐบาลโดยหน่วยงานสำคัญอย่างกรมโฆษณาการ ซึ่งงานเหล่านี้ได้มีการแทรกเนื้อหาของรูปแบบการสื่อสารที่เรียกว่า การโฆษณาชวนเชื่อ (Propaganda) เป็นการสื่อสารเพื่อใช้เป็นประโยชน์ในทางการเมืองของรัฐ จึงกลายเป็นวิธีการสำคัญที่ใช้ในบริบทของสงคราม แต่ในการศึกษานี้จะนำเอาบริบทของการโฆษณาชวนเชื่อในฐานะที่รัฐเป็นผู้รับ ไม่ใช่รัฐในฐานะผู้ส่งสาร เห็นได้จากแหล่งข่าวที่ได้รับ

⁴⁷ จเลิศ เจษฎาวัลย์, “60 ปีของบทบาทวิทยุบีบีซีภาคภาษาไทยในบริบทของสังคมไทย.” (วิทยานิพนธ์นิเทศศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาการสื่อสารมวลชน จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2545).

⁴⁸ รสนิน เรื่องวิวัฒนาการ, “บทบาทการกระจายเสียงภาคภาษาไทยของสถานีวิทยุกระจายเสียงต่างประเทศ.” (วิทยานิพนธ์นิเทศศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาการสื่อสารมวลชน จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2541).

⁴⁹ สุรพงษ์ โสชนะเสถียร, “การสื่อสารกับการเมือง,” พิมพ์ครั้งที่ 3. (กรุงเทพฯ: ประสิทธิ์ภักดิ์ แอนด์ พรีนติ้ง, 2541), หน้า 5-6.

จากพื้นที่ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับสงคราม แล้วให้หน่วยงานประมวลข่าวที่รัฐจัดตั้งขึ้นนำมาประมวลข่าว และใช้เป็นข้อมูลเพื่อประกอบการตัดสินใจดำเนินนโยบายเป็นกลางต่อไป

หากมองงานที่ศึกษาเกี่ยวกับบทบาทของไทยในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 จะเห็นได้ว่า มีการกล่าวถึงการดำเนินนโยบายเป็นกลางของไทยในช่วง พ.ศ. 2482-2484 ในเชิงบทนำของประเด็นที่จะศึกษา เนื่องจากงานส่วนใหญ่ต่างศึกษาบทบาทของไทยในสงครามโลกครั้งที่ 2 ตั้งแต่เกิดสงครามมหาเอเชียบูรพาในปลาย พ.ศ. 2484 ซึ่งเป็นช่วงที่ญี่ปุ่นยกพลขึ้นบกที่ประเทศไทย จึงเน้นบทบาทของรัฐบาลไทยในช่วงที่เป็นพันธมิตรกับชาติฝ่ายอักษะคือในช่วง พ.ศ. 2485-2488 มากกว่าจะเน้นสนใจศึกษาในช่วงที่ไทยดำเนินนโยบายเป็นกลางซึ่งอาจกล่าวได้ว่าอยู่ในบริบทของสงครามโลกครั้งที่ 2 เช่นกัน และอาจกล่าวถึงบริบทของไทยในช่วงเวลาดำเนินนโยบายเป็นกลางผ่านการมองย้อนกลับไปจากบริบทของไทยในช่วงสงครามมหาเอเชียบูรพา ดังนั้น วิทยานิพนธ์นี้จึงต้องการนำเสนอบริบทของไทยในช่วงเวลาดำเนินนโยบายเป็นกลางจากหลักฐานร่วมสมัยเป็นหลัก โดยเฉพาะจากเอกสารประมวลข่าวสงครามของไทยและเอกสารรายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี ซึ่งจะแตกต่างจากงานส่วนใหญ่ที่จะศึกษาและกล่าวถึงการดำเนินนโยบายเป็นกลางของไทยผ่านบันทึกความทรงจำหรือหนังสือโดยบุคคลร่วมสมัยที่ส่วนใหญ่เขียนขึ้นภายหลังจากเหตุการณ์ในช่วงสงครามมหาเอเชียบูรพา ซึ่งก็เป็นอีกหลักฐานหนึ่งที่วิทยานิพนธ์นี้จะนำมาใช้เพื่ออธิบายเสริมเหตุผลให้กับหลักฐานร่วมสมัยที่นำมาใช้ นอกจากนี้ วิทยานิพนธ์นี้ยังต้องการนำเสนอเพื่อชี้ให้เห็นว่า ไทยมีส่วนร่วมหรือเป็นส่วนหนึ่งกับช่วงเวลาแห่งสงครามโลกครั้งที่ 2 ในฐานะประเทศเป็นกลาง ซึ่งเป็นสถานะของไทยก่อนเกิดเหตุการณ์ที่กองทัพญี่ปุ่นยกพลขึ้นบกที่ประเทศไทยจนนำไปสู่สงครามมหาเอเชียบูรพา

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

1.7 คำนำของวิทยานิพนธ์

คำนำที่จะนำเสนอในหัวข้อการประมวลข่าวสงครามของรัฐบาลไทย พ.ศ. 2482-2484 มีทั้งสิ้น 6 บท (รวมบทนำและบทสรุป) ได้แก่

บทที่ 1 บทนำ

นำเสนอที่มา วัตถุประสงค์ คำถามต่องาน สมมุติฐาน ทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้อง รวมไปถึงผลที่ได้รับจากการศึกษาหัวข้อดังกล่าว

บทที่ 2 ที่มาของแหล่งข่าวและกลุ่มบุคคลที่ดำเนินการประมวลข่าว

ศึกษาการดำเนินการจัดตั้งหน่วยงานพิจารณาประมวลข่าวของไทย แหล่งข้อมูลที่จะนำมาประมวลข่าว กลุ่มบุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการประมวลข่าว รวมถึงวิธีการในการประมวลข่าวของ

ไทย ได้แก่ การหาข่าว รวบรวมข้อมูล วิเคราะห์ประมวลข่าว จัดเรียงลำดับข่าวตามเวลาและความสำคัญตามหัวข้อ และการสรุปเนื้อหาตามที่ปรากฏในเอกสารประมวลข่าวสงครามเพื่อเสนอให้คณะรัฐมนตรีรับทราบ เพื่อใช้เป็นข้อมูลสำหรับประกอบการตัดสินใจ

บทที่ 3 การประมวลข่าวสงครามของกรมการพิจารณาประมวลข่าวในยามฉุกเฉินเกี่ยวกับสถานการณ์สงครามในภูมิภาคยุโรป

ศึกษาการประมวลข่าวสงครามซึ่งเกิดขึ้นในภูมิภาคยุโรป มีผลต่อการค้า การขนส่งทางเรือซึ่งถูกปิดล้อมและถูกวางทุ่นระเบิด ทำให้ประเทศเป็นกลางทั้งในยุโรปและประเทศไทยได้รับผลกระทบ และศึกษาการดำเนินนโยบายเป็นกลางของไทยในช่วงเริ่มสงครามตั้งแต่กันยายน พ.ศ. 2482 ถึงมกราคม พ.ศ. 2483

บทที่ 4 การประมวลข่าวสงครามของกรมการพิจารณาประมวลข่าวในพฤติการณ์ทางด้านตะวันออกไกลเกี่ยวกับกรณีพิพาทอินโดจีน

ศึกษาการประมวลข่าวสงคราม โดยจะย้อนกล่าวถึงสถานการณ์สงครามที่เกิดขึ้นในภูมิภาคยุโรปอีกครั้ง การรุกรานประเทศเป็นกลางของเยอรมนีที่มีผลต่อสถานการณ์สงครามในภูมิภาคยุโรปและความไม่มั่นคงของอินโดจีนฝรั่งเศสที่เกิดขึ้นภายหลังการยอมแพ้ของฝรั่งเศสให้แก่เยอรมนีในเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2483 รวมถึงศึกษาสถานการณ์ความขัดแย้งระหว่างไทยกับอินโดจีนฝรั่งเศสในกรณีพิพาทอินโดจีน การหาข่าวตามชายแดนระหว่างไทยกับดินแดนรอบข้าง และการให้ร้ายผ่านการประกาศข่าววิทยุกระจายเสียงและหนังสือพิมพ์ระหว่างไทยกับอินโดจีนฝรั่งเศสซึ่งปรากฏในเอกสารประมวลข่าวสงครามของไทย และศึกษาการดำเนินนโยบายเป็นกลางของไทยในช่วงหลังการยุติกรมการพิจารณาข่าวชุดแรกในเดือนมกราคม พ.ศ. 2483 ที่เกี่ยวข้องกับกรณีพิพาทอินโดจีน

บทที่ 5 การประมวลข่าวสงครามของกรมการพิจารณาประมวลข่าวในพฤติการณ์ทางด้านตะวันออกไกลเกี่ยวกับสถานการณ์ในภูมิภาคตะวันออกไกล

ศึกษาการประมวลข่าวสงครามโดยกล่าวถึงสถานการณ์สงครามในภูมิภาคยุโรปที่ส่งผลต่อสถานการณ์ในภูมิภาคตะวันออกไกล โดยเฉพาะการขยายอำนาจของญี่ปุ่นในภูมิภาคตะวันออกไกลที่ส่งผลให้ต้องเผชิญหน้ากับชาติตะวันตกที่มีดินแดนอาณานิคมในภูมิภาค การสร้างข่าวที่แสดงความหวาดระแวงต่อกันซึ่งปรากฏในเอกสารประมวลข่าวโดยอ้างแหล่งข่าวจากประเทศมหาอำนาจใหม่ในภูมิภาคตะวันออกไกลอย่างญี่ปุ่นกับสหรัฐอเมริกา และศึกษาการดำเนินนโยบายเป็นกลางของไทยหลังกรณีพิพาทอินโดจีน รวมถึงข้อสังเกตต่อความเป็นกลางของรัฐบาลไทยที่เปลี่ยนไป

บทที่ 6 บทสรุป

การสรุปรวมเกี่ยวกับเนื้อหาทั้งหมดให้ชัดเจน และตั้งข้อสังเกตต่อประเด็นที่อยู่นอกขอบเขตของการศึกษาหัวข้อนี้

1.8 ประโยชน์ที่ได้รับจากการศึกษา

1. เข้าใจสาเหตุของการตั้งกรรมการพิจารณาประมวลข่าวในยามฉุกเฉินและกรรมการพิจารณาประมวลข่าวในพหุการณ์ทางด้านตะวันออกไกล
2. เข้าใจบทบาทของกรรมการดังกล่าว
3. เข้าใจแง่มุมต่างๆ ที่การประมวลข่าวของกรรมการดังกล่าวมีผลต่อการตัดสินใจดำเนินนโยบายของรัฐบาลไทยใน พ.ศ. 2482-2484

บทที่ 2

ที่มาของแหล่งข่าวและกลุ่มบุคคลที่ดำเนินการประมวลข่าวสงคราม

การประมวลข่าวเป็นการรวบรวมข้อมูลข่าวสารจากแหล่งข่าวต่าง ๆ นำมาวิเคราะห์ แบ่งหมวดหมู่ เพื่อง่ายต่อการรับข้อมูลจากข่าวสารที่เกิดขึ้นในช่วงที่ไทยได้ตัดสินใจดำเนินนโยบายเป็นกลางในสงครามที่ยุโรป แหล่งข่าวที่นำมาใช้ในการประมวลข่าวช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 มาจากวิทยุกระจายเสียงและวิทยุโทรเลขเป็นหลัก ซึ่งอ้างแหล่งข่าวจากหนังสือพิมพ์ คำแถลงจากเจ้าหน้าที่หรือหน่วยงานของรัฐ และรวมถึงจากสถานีวิทยุกระจายเสียงทั้งของรัฐและเอกชนด้วยตนเอง สถานีวิทยุกระจายเสียงถือเป็นแหล่งข่าวสำคัญของข่าวในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 เนื่องจากเป็นสื่อที่เพิ่งก่อตั้งขึ้นมาในช่วงทศวรรษ 1920 รวมทั้งเป็นสื่อที่สามารถนำเสนอข่าวไปยังผู้รับสารได้อย่างรวดเร็ว จึงทำให้ข่าวที่นำเสนอเป็นการนำเสนอเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นได้ไม่นาน¹

การประมวลข่าวสงครามของไทยจึงเป็นการที่รัฐมีบทบาทในฐานะผู้รับข้อมูลข่าวสารจากแหล่งข่าวในสำนักข่าวต่างประเทศรวมถึงการแทรกเอารายงานของเจ้าหน้าที่ของไทยที่ส่งรายงานมายังกระทรวงที่สังกัด ในบทนี้จะนำเสนอบทบาทและที่มาให้ได้ซึ่งกลุ่มบุคคลที่ดำเนินการประมวลข่าวสงครามของไทย ได้แก่ กรรมการพิจารณาประมวลข่าวในยามฉุกเฉินและกรรมการพิจารณาประมวลข่าวในพฤติการณ์ทางด้านตะวันออกไกล รวมถึงที่มาของแหล่งข่าวที่ปรากฏในเอกสารประมวลข่าวสงครามของไทย นอกจากนี้ยังจะชี้ให้เห็นถึงการเขียนเนื้อหาข่าวที่ปรากฏในเอกสารว่ามี การอ้างจากแหล่งข่าวใดบ้าง มีการวิเคราะห์วิจารณ์หรือชี้แจง โดยเฉพาะข่าวจากสำนักข่าวต่างประเทศที่นำเสนอเกี่ยวกับบทบาทของไทย

2.1 กรรมการพิจารณาประมวลข่าวในยามฉุกเฉิน

ในวันที่ 2 กันยายน พ.ศ. 2482 หรือ 1 วันหลังเยอรมนีบุกโปแลนด์ ได้มีการประชุมคณะรัฐมนตรีของไทยเพื่อแจ้งให้ทราบและดำเนินการเกี่ยวกับสถานการณ์ของสงครามที่เกิดขึ้น นอกเหนือจากมติที่คณะรัฐมนตรีได้ตัดสินใจดำเนินนโยบายเป็นกลางแล้ว คณะรัฐมนตรีก็ได้มีมติให้จัดตั้งกลุ่มบุคคลที่ดำเนินการคณะกรรมการสำหรับการประมวลข่าวสงครามขึ้นภายใต้นามว่า “กรรมการพิจารณาข่าวในยามฉุกเฉิน” ในวันเดียวกัน ทั้งนี้เพื่อรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับสงครามที่กำลังดำเนินไปในภูมิภาคยุโรป โดยถือเป็นการรับรู้ข้อมูลสำหรับคณะรัฐมนตรีของไทยที่จะได้รับเอกสารประมวลข่าว เหตุที่ทำให้เกิดกรรมการชุดดังกล่าวสอดคล้องกับความต้องการของรัฐบาลไทยที่จะดำเนินนโยบายเป็นกลาง ดังเห็นได้จากความคิดเห็นของนายกรัฐมนตรี นายพลตรี

¹ จเลิศ เจษฎาวัลย์, อ้างแล้ว, หน้า 2.

หลวงพิบูลสงคราม (ยศในขณะนั้นของจอมพล ป. พิบูลสงคราม) ได้กล่าวในที่ประชุมคณะรัฐมนตรีในวันที่ 2 กันยายน พ.ศ. 2482 ว่า

“...ในเรื่องอังกฤษ ฝรั่งเศสรบเยอรมันนี้ มีปัญหาสำหรับเราคือ จะเข้าข้างใดก็รู้สึกว่าได้ประโยชน์อะไรเลย แต่ก่อนเรารบเพื่อหาชื่อเสียง แต่เวลานี้เรามีทุก ๆ อย่างที่เราต้องการแล้ว เช่น เกราชในทางศาล ในทางศุลกากร และสนธิสัญญาที่เสมอภาคกันดี ฯลฯ จึงเห็นว่าถือนโยบายเดิม คือเป็นกลางเป็นนโยบายที่ดีที่สุด ตามประวัติศาสตร์การผูกมิตรกับประเทศอื่นโดยช่วยรบนั้น ปรากฏว่าประเทศเล็กไม่ได้อะไรเลย ผลที่สุดคนเก่งเอาไปหมด เมื่อถือนโยบายว่าจะเป็นกลาง อยากจะกระทำเป็นข้อแรกก็คือ การรับข่าวยังแยกย้ายกันทำอยู่ สำนักงานโฆษณาการ หรือที่อื่นๆ ก็มี ควรที่รัฐบาลจะมีเจ้าหน้าที่ควบคุมข่าวสักหนึ่งคน อย่างมลายู เขาทำอยู่แล้วคือเซนเซอร์ ควรจะมีเจ้าหน้าที่รวบรวมข่าวในโลกเวลานี้...”²

จะเห็นได้ว่าการจัดตั้งกรมการพิจารณาประมวลข่าวในยามฉุกเฉินครั้งนี้มีขึ้นเพื่อติดตามสถานการณ์สงครามในภูมิภาคยุโรปอย่างใกล้ชิด แต่ไม่ได้เป็นการประมวลข่าวเพื่อให้ตนได้รับผลประโยชน์จากการเข้าร่วมกับฝ่ายสัมพันธมิตรหรือฝ่ายอักษะในสงครามแต่อย่างใด เนื่องจากรัฐบาลไทยไม่ได้ต้องการเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับสงคราม เพราะไม่มีประโยชน์ที่จะใช้วิธีเข้าร่วมสงครามเพื่อสร้างผลประโยชน์ให้กับตน ไทยได้รับผลประโยชน์ตามที่ต้องการไปแล้วทั้งการศาล สนธิสัญญาเสมอภาคกับต่างชาติ รวมไปถึงการควบคุมสินค้านำเข้าที่ไม่ต้องถูกจำกัดอัตราเรียกเก็บสินค้าขาเข้าจากต่างประเทศอีกต่อไป การประมวลข่าวในช่วงนี้จึงเป็นการสะท้อนให้เห็นว่า การประมวลข่าวสงครามมีขึ้นเพื่อรับข้อมูลข่าวสารไว้สำหรับการดำเนินนโยบายเป็นกลางซึ่งเป็นการดูเชิงและท่าทีของประเทศคู่สงครามในยุโรปอันมีอังกฤษ ฝรั่งเศส และเยอรมนี รวมถึงท่าทีของประเทศอื่นๆ โดยเฉพาะบรรดาประเทศเป็นกลาง เพื่อเป็นการรับรู้ข้อมูลสำหรับแนวทางในการเตรียมความพร้อมรับมือหากสถานการณ์สงครามได้ลุกลามมายังประเทศไทยซึ่งเป็นประเทศเป็นกลางเช่นกัน

รัฐบาลไทยเห็นว่าในช่วงเวลาดังกล่าวถือว่าเป็นช่วงเวลาแห่งสงคราม ดังนั้น การรับรู้ข้อมูลข่าวสารจากประเทศต่าง ๆ จึงเป็นสิ่งสำคัญที่จะต้องดำเนินการโดยทันที คือเกิดขึ้นก่อนที่จะมีการประกาศความเป็นกลางของรัฐบาลไทยอย่างเป็นทางการให้ประชาชนได้รับทราบ แต่ยังไม่เห็นว่าจะมี

² คำว่า “เซนเซอร์” ในทัศนะของหลวงพิบูลฯ ตามข้อความที่กล่าวไปข้างต้น หมายความว่า การดำเนินการกลั่นกรองข้อมูลข่าวสารของมลายูซึ่งอยู่ภายใต้อิทธิพลของอังกฤษ ในช่วงเริ่มสงครามในภูมิภาคยุโรปดินแดนมลายูและรวมไปถึงพม่าซึ่งเป็นอาณานิคมของอังกฤษ และอินโดจีนซึ่งเป็นดินแดนในอาณานิคมของฝรั่งเศสต่างอยู่ในภาวะสงครามด้วยเช่นกัน ปรากฏจากการออกประกาศให้เตรียมการเพื่อป้องกันดินแดน หากจะเปรียบเทียบการประมวลข่าวระหว่างดินแดนมลายูของอังกฤษกับไทย จะเห็นต่อไปว่า การประมวลข่าวของไทยไม่อาจกล่าวได้ว่ามีการ “เซนเซอร์” อย่างแน่ชัด เนื่องจากการดำเนินนโยบายเป็นกลางส่งผลต่อกระบวนการรวบรวมข่าวซึ่งปรากฏในเอกสารประมวลข่าวว่า ได้นำเสนอข้อมูลข่าวสารทั้งจากประเทศคู่สงครามทุกฝ่ายและประเทศเป็นกลางโดยไม่ได้มีการตัดเนื้อหาในส่วนที่อาจจะส่งผลต่อความเป็นกลางของไทยออกไป ดูเพิ่มเติมใน สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี, ครั้งที่ 47/2482 เรื่อง สงคราม วันที่ 2 กันยายน พ.ศ. 2482, แผ่น 3-4.

การเซนเซอร์หรือปิดกั้นข่าวสารจากแหล่งข่าวใดแหล่งข่าวหนึ่งโดยเฉพาะ เนื่องจากสถานะความเป็นกลางของไทยถือได้ว่ามีประโยชน์ที่สามารถทำให้ไทยรับข้อมูลข่าวสารจากหลากหลายฝ่าย ข้อมูลที่ได้รับจึงมีความหลากหลายทั้งมาจากคู่สงครามรวมถึงประเทศเป็นกลางซึ่งจะเป็นกลุ่มประเทศหลักที่จะศึกษาจากแหล่งข่าวของสำนักข่าวต่างๆ ในช่วงที่ไทยติดตามสถานการณ์สงครามในภูมิภาคยุโรป เพราะว่าสถานะของประเทศเหล่านี้เหมือนกับสถานะของไทยที่ยังเป็นกลางจนกระทั่งเกิดสงครามมหาเอเชียบูรพา บทบาทและท่าทีของประเทศเป็นกลางจึงเป็นประเด็นหนึ่งที่ปรากฏในเอกสารประมวลข่าวที่จัดทำโดยกรมการพิจารณาประมวลข่าวในยามฉุกเฉิน เพราะถือว่าเป็นข่าวเกี่ยวกับความเคลื่อนไหวของประเทศเป็นกลางถือว่าเป็นข่าวที่ควรติดตามเป็นพิเศษ³

สำหรับบุคคลที่เข้าร่วมกรรมการพิจารณาประมวลข่าวในยามฉุกเฉิน ซึ่งมีอำนาจติดต่อกับกระทรวง ทบวง กรม และสำนักต่างๆ เพื่อตรวจพิจารณารวบรวมข่าว โดยกรรมการชุดนี้ประกอบด้วย

1. หม่อมเจ้าวรรณไวทยากร วรวรรณ เป็นประธานกรรมการ
2. หลวงสิทธิสยามการ เป็นรองประธานกรรมการ
3. นายตัว ลพานุกรม เป็นกรรมการ
4. ผู้แทนกระทรวงกลาโหม คือ เจ้าหน้าที่ฝ่ายทหารเรือ 1 นาย และเจ้าหน้าที่ฝ่ายทหารบก 1 นาย เป็นกรรมการ
5. ผู้แทนกระทรวงการคลัง เป็นกรรมการ
6. ผู้แทนกระทรวงมหาดไทย เป็นกรรมการ
7. ผู้แทนกรมไปรษณีย์โทรเลข เป็นกรรมการ
8. ผู้แทนสำนักโฆษณาการ เป็นกรรมการ⁴

³ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, สร. 0201.33.1/2 เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี กองกลางสำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี สงครามโลกครั้งที่ 2 ประมวลข่าว เรื่อง กรรมการพิจารณาข่าวในยามฉุกเฉิน หรือให้ส่งเอกสารเกี่ยวกับการสงครามให้กรมโฆษณาการ จัดการรวบรวม (พ.ศ. 2482), แผ่น 48.

⁴ สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี. ครั้งที่ 47/2482 เรื่อง สงคราม วันที่ 2 กันยายน พ.ศ. 2482, แผ่น 7.

รูปภาพที่ 1 พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์ (หม่อมเจ้าวรรณไวทยากร วรวรรณ) ทรงเป็นประธานกรรมการของกรรมการพิจารณาประมวลข่าวสงครามของไทย (พ.ศ. 2482-2484)⁵

รูปภาพที่ 2 หลวงสิทธิสยามการ (สิทธิ สุนตระกูล) เป็นรองประธานกรรมการของกรรมการพิจารณาประมวลข่าวสงครามของไทย (พ.ศ. 2482-2484)⁶

⁵ อ้างอิงภาพจาก นราธิปพงศ์ประพันธ์, พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นฯ, “รัฐบัญญัติศัพท์,” พิมพ์เนื่องในงานพระราชทานเพลิงพระศพ พลตรี พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์ ณ เมรุพลับพลาอิสริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส วันที่ 28 ตุลาคม พ.ศ. 2519, ไม่ปรากฏหน้า.

⁶ อ้างอิงภาพจาก สิทธิสยามการ, หลวง, “การปักปันเขตแดนระหว่างประเทศไทยกับอินโดจีนฝรั่งเศส,” พิมพ์เนื่องในงานพระราชทานเพลิงศพหลวงสิทธิสยามการ ณ เมรุพลับพลาอิสริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส วันที่ 20 พฤษภาคม พ.ศ. 2506, ไม่ปรากฏหน้า.

ต่อมาในที่ประชุมคณะรัฐมนตรีวันที่ 8 กันยายน คณะรัฐมนตรีได้มีมติให้เพิ่มผู้แทนเจ้าหน้าที่ฝ่ายทหารอากาศและผู้แทนกรมพาณิชย์เข้าร่วมกรรมการชุดนี้ด้วย⁷ หน่วยงานเหล่านี้ถือว่ามีความเกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ทั้งการต่างประเทศ ความมั่นคงภายในประเทศ การติดต่อสื่อสาร และการค้า การทำหน้าที่ประมวลข่าวจึงเป็นหน้าที่สำคัญที่เจ้าหน้าที่พลเรือนซึ่งมีความสามารถในด้านการต่างประเทศ การติดต่อสื่อสาร และการค้าต้องมามีบทบาทร่วมกับเจ้าหน้าที่ทหารซึ่งเป็นกลุ่มบุคคลที่คอยดูแลความมั่นคงของประเทศ

ในช่วงแรกที่ตั้งตั้งกรรมการชุดนี้ ไม่มีผู้แทนจากทหารอากาศและกรมพาณิชย์ จะเห็นได้ว่าหน่วยงานอื่น ๆ ที่นอกเหนือจากสองหน่วยงานนี้เป็นหน่วยงานราชการที่มีมายาวนาน และมีความสำคัญในการดำเนินนโยบายในช่วงสงคราม การเพิ่มผู้แทนจากทหารอากาศและกรมพาณิชย์จึงเป็นการปรับเปลี่ยนมุมมองใหม่ที่มีต่อสงครามของรัฐบาล เพราะสงครามครั้งนี้เริ่มมีการต่อสู้ทางอากาศอย่างจริงจังซึ่งแตกต่างจากมหาสงครามโลกครั้งที่ 1 อีกทั้งยังมีการดำเนินสงครามที่มีความเกี่ยวข้องกับกิจกรรมทางเศรษฐกิจทั้งการวางทุ่นระเบิดปิดกั้นน่านน้ำและเส้นทางเดินเรือเพื่อปิดกั้นการขนส่งสิ่งของไปยังประเทศศัตรู ทำให้การขนส่งสินค้าเข้า-ออกทางเรือระหว่างไทยกับประเทศในภูมิภาคยุโรปซึ่งเป็นตลาดสำคัญต้องลดลงหรือหยุดชะงักในบางเส้นทาง เนื่องจากเป็นเส้นทางสู้รบทางเรือและเรือสินค้าบางลำเสียหายหรือจมลงเนื่องจากถูกทุ่นระเบิดหรือถูกโจมตีจากเรือรบของข้าศึก

บุคคลที่อยู่ในกรรมการพิจารณาข่าวในยามฉุกเฉินต่างมีความสามารถและหน้าที่หลากหลายกันไป แต่ข้อสังเกตคือข่าวสงครามอันเป็นข้อมูลหลักที่จะนำมาประมวลข่าวส่วนใหญ่มาจากต่างประเทศ ดังนั้น กลุ่มบุคคลที่มีบทบาทมากที่สุดคือเจ้าหน้าที่ของกระทรวงการต่างประเทศที่มีความสามารถรู้ในหลายภาษา เช่น อังกฤษ ฝรั่งเศส เยอรมัน อิตาลี สเปน ญี่ปุ่น จีน เป็นต้น ฉะนั้นบุคคลสำคัญที่ดำรงตำแหน่งประธานและรองประธานของกรรมการชุดนี้อย่าง หม่อมเจ้าวรรณไวทยากร วรวรรณและหลวงสิทธิสยามการก็มีความสามารถและเคยหรือได้ทำหน้าที่ในด้านการต่างประเทศสำหรับหม่อมเจ้าวรรณไวทยากร วรวรรณ เคยเป็นอัครราชทูต ณ ประเทศอังกฤษ อีกทั้งทรงเคยมีส่วนในการเข้าร่วมประชุมในองค์การสันนิบาตชาติ⁸ ในขณะที่ดำรงตำแหน่งประธานกรรมการพิจารณาประมวลข่าว ท่านทรงดำรงตำแหน่งสำคัญในรัฐบาลจอมพล ป. คือตำแหน่งที่ปรึกษาสำนักนายกรัฐมนตรีและที่ปรึกษาของกระทรวงการต่างประเทศ ซึ่งเป็นตำแหน่งมั่นคงมองที่ใกล้ชิดของจอม

⁷ สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี, ครั้งที่ 49/2482 เรื่อง ตั้งผู้แทนกองทัพอากาศ และผู้แทนกรมพาณิชย์เป็นกรรมการพิจารณาข่าวในยามฉุกเฉิน วันที่ 8 กันยายน พ.ศ. 2482, แผ่น 4.

⁸ กীরติ กล่อมดี, “ความคิดทางการเมืองของพระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นนคราธิปกประพันธ์.” (วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาการปกครอง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2552), หน้า 52 และ 62.

พล ป. โดยเฉพาะในด้านการต่างประเทศที่จอมพล ป. จะต้องเข้าปรึกษาและได้รับความเห็นจากท่านเสมอ ความสามารถในการด้านการต่างประเทศและการรับรู้สถานการณ์ของโลกทำให้ท่านได้ดำรงตำแหน่งประธานกรรมการเพื่อดูแลและจัดการประมวลข่าวสงครามในการรวบรวมข่าวเกี่ยวกับเหตุการณ์สงครามตามพื้นที่ต่างๆ ของโลกให้มีความถูกต้อง ส่วนหลวงสิทธิสยามการในฐานะรองประธานกรรมการ ถือเป็นผู้ที่มีความสามารถทางด้านการต่างประเทศ ในขณะที่ได้รับตำแหน่งรองประธานกรรมการ ท่านดำรงตำแหน่งรักษาการปลัดกระทรวงการต่างประเทศ แทนหม่อมเจ้านิกรเทวัญ เทวกุล ปลัดกระทรวงการต่างประเทศที่ทรงลาออกเนื่องจากป่วย⁹ หลวงสิทธิสยามการจึงเป็นข้าราชการประจำสูงสุดในกระทรวงการต่างประเทศ ส่วนนายตั้ว ลพานุกรมเป็นรัฐมนตรีลอยและสั่งราชการกระทรวงเศรษฐการ จึงเป็นบุคคลที่เป็นผู้แทนกระทรวงนี้ นอกจากนี้ท่านยังเป็นอธิบดีกรมวิทยาศาสตร์อีกด้วย¹⁰

นอกจากนี้ ผู้แทนจากหน่วยงานรัฐต่าง ๆ เช่น นายวิลาศ โอสธานนท์ ในฐานะผู้แทนสำนักงานโฆษณาการเป็นรัฐมนตรีลอยและได้รับหน้าที่กำกับดูแลในฐานะหัวหน้าสำนักงานโฆษณาการ หม่อมเจ้าวิวัฒนไชย ไชยันต์ (ต่อมาทรงได้รับการสถาปนาเป็นพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าวิวัฒนไชย) ผู้แทนกระทรวงการคลัง ณ ตอนนั้นพระองค์ทรงเป็นที่ปรึกษาของกระทรวงการคลัง นายพันเอก พระอร่ามธนชิต ผู้แทนกรมไปรษณีย์โทรเลข อดีตนายทหารช่างคนสำคัญที่ร่วมตั้งวิทยุกระจายเสียงในประเทศไทย และเป็นนายช่างกำกับวิทยุของกรมไปรษณีย์โทรเลข นายพันเอก พระรามธรรค์ ผู้แทนกระทรวงมหาดไทย ณ ตอนนั้นเป็นรองปลัดกระทรวงมหาดไทย จะเห็นได้ว่าผู้แทนเหล่านี้ต่างเป็นข้าราชการระดับสูง เช่น รัฐมนตรี รองปลัดกระทรวง ที่ปรึกษารัฐมนตรี และผู้ที่มีความเชี่ยวชาญในวิทยาการตามหน่วยงานที่ตนรับผิดชอบ แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของการประมวลข่าวที่ต้องดำเนินการโดยคนที่มีความรู้ เข้าใจอย่างลึกซึ้งต่อรายละเอียดของข้อมูลข่าวในส่วนที่เกี่ยวข้องกับความสามารถของแต่ละคน

บริบทเหตุการณ์สำคัญที่กรรมการพิจารณาประมวลข่าวในยามฉุกเฉินได้ดำเนินการประมวลข่าวได้แก่ การรบระหว่างเยอรมนีกับโปแลนด์ การรบระหว่างสหภาพโซเวียตกับฟินแลนด์ สงครามทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นในทะเล และความเคลื่อนไหวของประเทศคู่สงครามและประเทศเป็นกลางทั้งในและนอกภูมิภาคยุโรป จนถึงในวันที่ 17 มกราคม พ.ศ. 2482 คณะรัฐมนตรีไทยจึงมีมติให้ยุบกรรมการพิจารณาประมวลข่าวในยามฉุกเฉินลง จากรายงานการประชุมคณะรัฐมนตรีในวันดังกล่าวพบว่า นายวิลาศ โอสธานนท์ รัฐมนตรีและอธิบดีกรมโฆษณาการได้เป็นผู้เสนอให้ยุบกรรมการชุดนี้

⁹ สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี, ครั้งที่ 62/2482 เรื่อง ขอให้ตั้งหลวงสิทธิสยามการเป็นปลัดกระทรวงการต่างประเทศ วันที่ 1 พฤศจิกายน พ.ศ. 2482, แผ่น 22.

¹⁰ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, สร. 0201.33.1/2 อ้างแล้ว, แผ่น 49.

แล้วให้กรมโฆษณาการทำหน้าแทน เนื่องจากเห็นว่าภายหลังโปแลนด์ถูกเยอรมนียึดครองแล้ว การสงครามในภูมิภาคยุโรปก็ “ไม่ได้ทำกันจริงจังแล้ว” จึงเห็นสมควรให้ยุบกรรมการชุดดังกล่าว¹¹ สงครามในยุโรปที่นายวิลาศและกรรมการคนอื่นๆ ในกรรมการพิจารณาประมวลข่าวในยามฉุกเฉิน เห็นว่าไม่ดำเนินการกันอย่างจริงจัง อยู่ในช่วงที่อังกฤษ-ฝรั่งเศสกับเยอรมนีอีกฝ่ายหนึ่งต่างตั้งแนวป้องกันประชิดกันระหว่างชายแดนเยอรมนีกับฝรั่งเศส หรือตามแนวซีกพริตของเยอรมนีและแนวป้อมมายิโนต์ของฝรั่งเศส โดยไม่มีทีท่าว่าจะดำเนินการรุกรานทางทหารครั้งใหญ่เหมือนเช่นในกรณีเยอรมนีกับโปแลนด์และสหภาพโซเวียตกับฟินแลนด์ เหตุการณ์ดังกล่าวถูกเรียกว่าเป็น “สงครามลวง” (Phoney War) ซึ่งเกิดขึ้นระหว่างเดือนกันยายน พ.ศ. 2482 จนถึงเดือนเมษายน พ.ศ. 2483 กรรมการพิจารณาประมวลข่าวสงครามของไทยจึงไม่ได้ดำเนินการรวบรวมข่าวการสงครามเลยเป็นเวลาประมาณ 9 เดือนจนกระทั่งได้มีการจัดตั้งกรรมการพิจารณาประมวลข่าวในเหตุการณ์ทางด้านตะวันออกไกลอันเนื่องมาจากการพิพาทระหว่างไทยกับอินโดจีนฝรั่งเศส

2.2 กรรมการพิจารณาประมวลข่าวในเหตุการณ์ทางด้านตะวันออกไกล

การพิจารณาประมวลข่าวเกี่ยวกับสถานการณ์ทางด้านตะวันออกไกลเกิดขึ้นในปลายเดือนตุลาคม พ.ศ. 2483 จากข้อเสนอของหลวงประดิษฐมนูธรรม (ปรีดี พนมยงค์) รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลังในขณะนั้น เพื่อรื้อฟื้นหน่วยงานสำหรับประมวลข่าวสงครามภายใต้ชื่อ “กรรมการพิจารณาประมวลข่าวในเหตุการณ์ทางด้านตะวันออกไกล”¹² จัดตั้งขึ้นเพื่อเป็นการเตรียมพร้อมสำหรับการรวบรวมข้อมูลข่าวสารที่แตกต่างจากกรรมการพิจารณาประมวลข่าวสงครามในชุดก่อนหน้า เนื่องจากภายหลังรัฐบาลฝรั่งเศสยอมแพ้ต่อเยอรมนีในเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2483 ทำให้เกิดเหตุการณ์สำคัญที่มีผลต่อการรักษาความเป็นกลางของไทย คือการเข้ามามีอิทธิพลในอินโดจีนของญี่ปุ่น รวมไปถึงกระแสเรียกร้องดินแดนภายในประเทศจากความล่าช้าในการเจรจาเพื่อปักปันเขตแดนใหม่ระหว่างไทยกับอินโดจีนฝรั่งเศส จึงเป็นเหตุให้ต้องมีการรวบรวมข่าวตามพรมแดนที่ติดกับดินแดนอาณานิคมโดยเฉพาะตามพรมแดนที่ติดกับอินโดจีนฝรั่งเศส

ในการจัดตั้งกรรมการพิจารณาประมวลข่าวในเหตุการณ์ด้านตะวันออกไกลได้มีการเปลี่ยนแปลงผู้แทนหน่วยงานต่างๆ ที่เข้าไปเป็นกรรมการพิจารณาประมวลข่าวชุดใหม่นี้ด้วย นอกจากนี้

¹¹ สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี, ครั้งที่ 75/2482 เรื่อง กรรมการพิจารณาข่าวในยามฉุกเฉิน วันที่ 17 มกราคม พ.ศ. 2482, แผ่น 17.

¹² สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี, ครั้งที่ 33/2483 เรื่อง ขอให้ร่วมกับรัฐบาลปฏิบัติงานในส่วนราชการของตนเกี่ยวกับนโยบายเรียกร้องดินแดนคืน วันที่ 30 ตุลาคม พ.ศ. 2483, แผ่น 20.

ยังมีการเพิ่มผู้แทนหน่วยงานรัฐสำคัญอย่างกรมตำรวจ¹³ ถ้าดูจากบทบาทหน้าที่ของกรรมการพิจารณาประมวลข่าวชุดใหม่ที่เน้นการหาข่าวในภูมิภาคตะวันออกไกล โดยเฉพาะดินแดนอินโดจีนในขณะที่ยุโรปกำลังเกิดความปั่นป่วนจากการยอมแพ้ต่อเยอรมนี และการที่ไทยต้องการดินแดนฝั่งขวาแม่น้ำโขงคืน ย่อมคาดการณ์ได้ว่าอาจเกิดการปะทะกันตามชายแดนไทยกับอินโดจีน ซึ่งกรมตำรวจเป็นหน่วยงานความมั่นคงที่อยู่ในพื้นที่ตามข้อตกลงที่จะให้พื้นที่ชายแดนเป็นเขตปลอดทหาร กรมตำรวจจึงต้องมีส่วนร่วมในการหาข่าวและประเมินสถานการณ์เหตุการณ์ตามชายแดนให้รัฐบาลทราบโดยละเอียด¹⁴

แต่เมื่อกรณีพิพาทกับอินโดจีนฝรั่งเศสสิ้นสุดลง กรรมการพิจารณาข่าวชุดนี้ก็กลับไม่ถูกยุบลงเหมือนกับกรรมการพิจารณาประมวลข่าวสงครามชุดก่อนหน้านี้ที่จะยุบลงเมื่อรัฐบาลมองว่าสถานการณ์ได้กลับเข้าสู่ความสงบ อาจเป็นเพราะการเข้ามาของญี่ปุ่นในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้จากการเข้ามามีอิทธิพลในอินโดจีน การเกิดสงครามจิตวิทยาหรือสงครามข่าวสารระหว่างญี่ปุ่นฝ่ายหนึ่ง

¹³ สรุปได้ว่ากรรมการพิจารณาประมวลข่าวที่จัดตั้งโดยรัฐบาลทั้ง 2 ชุด คือกรรมการพิจารณาข่าวในยามฉุกเฉินที่จัดตั้งขึ้นในเดือนกันยายน พ.ศ. 2482 และกรรมการพิจารณาประมวลข่าวในพฤติการณ์ด้านตะวันออกไกลที่จัดตั้งขึ้นในเดือนตุลาคม พ.ศ. 2483 มีผู้แทนที่เป็นข้าราชการพลเรือนมากกว่าข้าราชการทหาร โดยกรรมการพิจารณาข่าวในยามฉุกเฉินที่เป็นข้าราชการพลเรือน ได้แก่ หม่อมเจ้าวรรณไวทยากร วรวรรณ หลวงสิทธิสยามการ นายด้วง ลพานุกรม หม่อมเจ้าวิวัฒนไชย ไชยันต์ หลวงวิวัฒนวิทย์เทพ นายวิลาศ โอสถานนท์ และหลวงวิสุตวิรัชเขต รวมผู้แทนกรมพาณิชย์มีทั้งหมด 8 ท่าน ส่วนข้าราชการทหารหรือเคยเป็นข้าราชการทหารมาก่อน ได้แก่ นายพันตรี ขุนสนิทยุทธโยธา นายนาวาตรี หลวงประดิษฐ์ดิณายูทธ นายพันเอก พระรามณรงค์ และนายพันเอก พระอร่ามรณชิต ซึ่งไม่มีชื่อของผู้แทนจากกองทัพอากาศ ดังนั้นจึงมีทั้งหมด 5 ท่าน

ส่วนกรรมการพิจารณาประมวลข่าวในพฤติการณ์ด้านตะวันออกไกลก็มีข้าราชการพลเรือนมากกว่าข้าราชการทหารเช่นกัน คือข้าราชการพลเรือน ได้แก่ พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าวรรณไวทยากร (หม่อมเจ้าวรรณไวทยากร วรวรรณ) หลวงสิทธิสยามการ นายด้วง ลพานุกรม หม่อมเจ้าวิวัฒนไชย ไชยันต์ นายไพโรจน์ ชัยนาม หม่อมเจ้าสายฉลุทอง ทองใหญ่ นายโสมพงศ์ รัชตรัตน์ และนายสง่า นิลกำแหง ทั้งหมด 8 ท่าน ข้าราชการทหารหรือเคยเป็นข้าราชการทหารมาก่อน ได้แก่ นายพันเอก หลวงยอดอาวุธ นายนาวาโท หลวงประดิษฐ์ดิณายูทธ นายนาวาอากาศตรี สกล رسانนท์ นายพันเอก พระรามณรงค์ และนายพันตำรวจเอก หลวงวิพิตกลชัย ทั้งหมด 5 ท่าน ที่มาจาก สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, สร. 0201.33.1/2 อ้างแล้ว, แผ่น 47. และ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, สร. 0201.33/49 เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี กองกลางสำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี สงครามโลกครั้งที่ 2 เรื่อง กรรมการพิจารณาประมวลข่าวในพฤติการณ์ด้านตะวันออกไกล (พ.ศ. 2483-2484), แผ่น 61.

¹⁴ นอกจากการเพิ่มผู้แทนของกรมตำรวจแล้ว ผู้แทนของฝ่ายกองทัพบกก็เป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญอย่าง นายพันเอก หลวงยอดอาวุธ (พื่อน ฤทธาคนี) ผู้ที่มีบทบาทในการร่วมเจรจาปักปันเขตแดนกับอินโดจีนฝรั่งเศสภายหลังกรณีพิพาทได้จบลง หลวงยอดอาวุธเป็นหัวหน้าแผนกที่ 2 ของกรมยุทธการทหารบก ซึ่งมีหน้าที่ในการสรุปข่าวของกองทัพบก ดังนั้น หลวงยอดอาวุธจึงได้รับตำแหน่งผู้แทนกองทัพบกในกรรมการพิจารณาประมวลข่าวในพฤติการณ์ทางด้านตะวันออกไกล ก่อนหน้าที่จะยุบกรรมการชุดดังกล่าว ได้ปรากฏว่าหลวงยอดอาวุธได้รับหน้าที่ในการเจรจากับกองทหารญี่ปุ่นเพื่อไม่ให้เคลื่อนพลเข้ากรุงเทพฯ ซึ่งเป็นบทบาทสำคัญประการหนึ่ง และจากสถานการณ์ที่ญี่ปุ่นได้เดินทัพมายังไทย ก็ทำให้มีเหตุจำเป็นที่บรรดาผู้แทนต้องไปทำหน้าที่ตามที่ได้รับมอบหมายจึงเป็นเหตุให้กรรมการพิจารณาประมวลข่าวในพฤติการณ์ทางด้านตะวันออกไกลต้องยุติลง อ้างอิงจาก สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, สร. 0201.33/49 อ้างแล้ว, แผ่น 64. กรมยุทธศึกษาทหาร กองบัญชาการทหารสูงสุด, ประวัติการรบของไทยในกรณีพิพาทอินโดจีน, (กรุงเทพฯ: กรมยุทธศึกษาทหาร กองบัญชาการทหารสูงสุด, 2541), หน้า 118-120. และ กรมยุทธศึกษาทหาร กองบัญชาการทหารสูงสุด, ประวัติการสงครามของไทยในสงครามมหาเอเชียบูรพา, (กรุงเทพฯ: กรมยุทธศึกษาทหาร กองบัญชาการทหารสูงสุด, 2540), หน้า 35.

กับสหรัฐอเมริกา อังกฤษ และชาติสัมพันธมิตรอื่นๆ อีกฝ่ายหนึ่ง จึงไม่อาจกล่าวได้ว่าสถานการณ์ในภูมิภาคตะวันออกไกลจะสงบลง แม้ผ่านช่วงเวลาแห่งกรณีพิพาทอินโดจีนแล้วก็ตาม และถึงแม้รัฐบาลไทยจะมีข้อเรียกร้องเพื่อต้องการสันติภาพและดำเนินนโยบายต่างๆ เพื่อรักษาความเป็นกลางเอาไว้ แต่ก็ไม่สามารถหยุดยั้งกระแสสงครามที่กำลังจะเกิดขึ้นในภูมิภาคตะวันออกไกลนี้ได้ ในที่สุดไทยจึงต้องเข้าไปมีส่วนโดยตรงกับสงครามโลกครั้งที่ 2 ในภาคตะวันออกไกลหรือสงครามมหาเอเชียบูรพา เมื่อกองทัพญี่ปุ่นทำการยกพลขึ้นบกที่ประเทศไทยเมื่อวันที่ 8 ธันวาคม พ.ศ. 2484 และหลังจากนั้นในวันที่ 15 ธันวาคม พ.ศ. 2484 กรรมการพิจารณาข่าวในพหุติการณ์ทางด้านตะวันออกไกลจึงถูกยุบลง โดยไม่ได้มีหลักฐานที่ชี้ให้เห็นว่า ได้มีการจัดตั้งกรรมการพิจารณาข่าวสงครามในช่วงที่รัฐบาลไทยดำเนินนโยบายเป็นกลางอีก

ทั้งนี้เป็นที่น่าสังเกตว่า คำสั่งที่จะให้ยุบกรรมการพิจารณาประมวลข่าวในแต่ละครั้ง เกิดจากกลุ่มหรือบุคคลที่แตกต่างกันไป ในกรรมการพิจารณาประมวลข่าวชุดแรกได้ถูกยุบลงตามมติของคณะรัฐมนตรีเมื่อเดือนมกราคม พ.ศ. 2482 เนื่องจากได้มีการคาดการณ์ว่า สถานการณ์สงครามในยุโรปค่อยบรรเทาเบาบางลงและอาจไม่มีการรบกันอย่างจริงจัง แต่การยุบกรรมการพิจารณาประมวลข่าวในชุดต่อมาเมื่อเดือนธันวาคม พ.ศ. 2484 กลับเกิดขึ้นตามคำสั่งของนายกรัฐมนตรีโดยตรง ทั้งนี้เพราะตามที่ประธานกรรมการพิจารณาประมวลข่าวทรงเสนอว่า เนื่องจากเห็นว่าสถานการณ์ของไทยได้เปลี่ยนแปลงแล้ว โดยไทยได้ถูกกระทำการเป็นเหตุให้ต้องยกเลิกความเป็นกลางในที่สุด การประมวลข่าวสงครามซึ่งดำเนินการเพื่อสอดคล้องกับนโยบายเป็นกลางของไทยจึงไม่สามารถดำเนินต่อไปได้¹⁵ ตรงกับความคิดของจอมพล ป. ในฐานะนายกรัฐมนตรีที่เริ่มมีท่าทีสนับสนุนให้ไทยเข้าร่วมกับฝ่ายญี่ปุ่น รวมถึงในขณะนั้นได้มีกองทหารญี่ปุ่นเข้าเดินทัพในประเทศไทยเป็นที่เรียบร้อยแล้ว ซึ่งหมายความว่า ไทยไม่สามารถดำรงสถานะเป็นกลางได้อีกต่อไป กรรมการพิจารณาสำหรับประมวลข่าวสงครามของไทยจึงต้องยุบลงในที่สุด

2.3 ที่มาของแหล่งข่าวในเอกสารประมวลข่าวไทย

แหล่งข่าวที่นำมาอ้างอิงในเอกสารประมวลข่าวสงครามของไทยมีทั้งที่มาจากสำนักข่าวต่างประเทศและมาจากรายงานหรือเอกสารของฝ่ายไทยเอง ซึ่งแหล่งข่าวจากต่างประเทศที่ได้รับการอ้างอิงซึ่งปรากฏในเอกสารประมวลข่าวสงครามของไทยมาจากวิทยุกระจายเสียงและวิทยุโทรเลขที่ได้รับมาจากพื้นที่ต่างๆ ทั้งจากประเทศคู่สงครามโดยตรง เช่น วิทยุกระจายเสียง บี.บี.ซี. วิทยุกระจายเสียงและวิทยุโทรเลขจากลอนดอน วิทยุโทรเลขจากเบอร์ลิน ดินแดนอาณานิคมของชาติมหาอำนาจ เช่น วิทยุกระจายเสียงจากปีนัง วิทยุกระจายเสียงจากไซ่ง่อน วิทยุกระจายเสียงจากมะนิลา และ

¹⁵ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, สร. 0201.33/49 อ้างแล้ว, แผ่น 82-83.

วิทยุกระจายเสียงของประเทศเป็นกลาง เช่น วิทยุกระจายเสียงจากสวิสเซอร์แลนด์ วิทยุกระจายเสียงจากสวีเดน ซึ่งมีการอ้างแหล่งข่าวจากหนังสือพิมพ์ ประกาศ คำสัมภาษณ์ของเจ้าหน้าที่รัฐ ประชาชน และผู้สื่อข่าวที่ลงพื้นที่อีกชั้นหนึ่ง แต่วิทยุกระจายเสียงถือได้ว่าเป็นแหล่งข่าวที่สำคัญอย่างยิ่งในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 วิทยุกระจายเสียงเป็นสื่อที่สามารถเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารเป็นวงกว้างและรวดเร็ว ประเทศมหาอำนาจสำคัญในยุโรป ได้แก่ อังกฤษ ฝรั่งเศส เยอรมนี เนเธอร์แลนด์ต่างให้ความสำคัญกับสื่อนี้อย่างมาก เห็นได้จากการจัดตั้งการกระจายเสียงเป็นภาษาต่างประเทศนอกเหนือจากภาษาของตน อย่างกรณีวิทยุกระจายเสียง บี.บี.ซี. ของอังกฤษเริ่มการกระจายเสียงเป็นภาษาอาหรับใน ค.ศ. 1939 (พ.ศ. 2482) ซึ่งเป็นภาษาต่างประเทศแรก ต่อมาจึงได้มีการกระจายเสียงเป็นภาษาอื่นๆ ได้แก่ สเปน ฝรั่งเศส เยอรมัน อิตาลี และภาษาอื่นๆ ตามภูมิภาคต่างๆ รวมทั้งสิ้น 36 ภาษา แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของวิทยุกระจายเสียงต่อการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารในประเทศและดินแดนอาณานิคมของตน¹⁶

วิทยุกระจายเสียงถือเป็นสื่อสำคัญในการโฆษณาชวนเชื่อซึ่งทำให้ผู้ส่งสารมีอิทธิพลทางการสื่อสารเหนือผู้รับสาร และเป็นวิธีการที่รัฐบาลเข้าควบคุมไม่ว่าจะเป็นโดยตรงหรือโดยอ้อมคือการวางแนวทางในการรับรู้ข้อมูลข่าวสารของประชาชนว่าควรจะได้รับรู้ข่าวสารใดบ้าง และข่าวสารที่อาจเป็นภัยต่อรัฐบาลก็จะไม่มีการนำเสนอข่าวเพื่อความมั่นคงของชาติ วิทยุกระจายเสียงเป็นแหล่งข่าวสำคัญที่รัฐบาลไทยในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 นำไปใช้ในการประมวลข่าวเป็นส่วนใหญ่ แต่อย่างไรก็ตาม ความรวดเร็วของการกระจายเสียงกับการประมวลข่าวมีความแตกต่างกัน ซึ่งข่าวที่มาจากวิทยุกระจายเสียงย่อมใช้ระยะเวลาน้อยกว่าการประมวลข่าว เพราะการประมวลข่าวเพื่อเป็นข้อมูลสำหรับรัฐบาลไทยถือเป็นเรื่องละเอียดอ่อน และมีขั้นตอนต่างๆ ทั้งการรวบรวม ตรวจสอบความจริงเท็จของข้อมูล การจัดลำดับความสำคัญของข้อมูล รวมไปถึงการแบ่งประเภทข้อมูลจากแหล่งข่าวเพื่อให้ง่ายต่อการอ่านและพิจารณาของรัฐบาล ทำให้การประมวลข่าวสงครามของไทยไม่สามารถดำเนินการเป็นรายวันได้ ในช่วงแรกจะดำเนินการประมวลข่าวภายในสองวันบ้าง สามวันบ้าง แต่ต่อมาก็ดำเนินการเพียง 2 วันต่อสัปดาห์¹⁷

¹⁶ รสลิน เรืองวิวัฒน์โรจน์, “บทบาทการกระจายเสียงภาคภาษาไทยของสถานีวิทยุกระจายเสียงต่างประเทศ,” (วิทยานิพนธ์นิเทศศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาการสื่อสารมวลชน จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2541), หน้า 39.

¹⁷ เอกสารประมวลข่าวสงครามของไทยฉบับที่ 1 คือเอกสารฉบับประจำวันที่ 4 และ 5 กันยายน พ.ศ. 2482 อ้างอิงจาก สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, [สร. 0201.33.1/3](#) เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี กองกลางสำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี สงครามโลกครั้งที่ 2 ประมวลข่าว เรื่อง ประมวลข่าวสงคราม วันที่ 4 กันยายน 2482 - วันที่ 2 ตุลาคม 2482 (พ.ศ. 2482), แผ่น 16. ส่วนการดำเนินการประมวลข่าวของกรมการพิจารณาประมวลข่าวในพหุติการณ์ทางด้านตะวันออกไกลได้มีการตกลงให้ดำเนินการ 2 ครั้งต่อสัปดาห์ อ้างอิงจาก สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, [สร. 0201.33/49](#) อ้างแล้ว, แผ่น 62.

การมองบทบาทของการโฆษณาชวนเชื่อหรือการทำสงครามข่าวสารโดยทั่วไปอาจมองความเคลื่อนไหวของการโฆษณาชวนเชื่อภายในประเทศๆ หนึ่ง ในลักษณะของการนำเสนอข่าวจากรัฐบาลสู่ประชาชนในประเทศ แต่อย่างไรก็ดี ความเคลื่อนไหวที่สำคัญของการโฆษณาชวนเชื่อคือการนำเสนอข่าวของรัฐหนึ่งเพื่อสื่อสารไปยังรัฐอื่นๆ ผ่านการกระจายเสียงโดยสื่อสารโดยตรงต่อรัฐใดรัฐหนึ่ง หรืออาจเป็นการรับข่าวสารด้วยตนเองของรัฐๆ หนึ่ง เพื่อติดตามความเคลื่อนไหวของรัฐอื่นๆ ความเคลื่อนไหวดังกล่าวเกิดขึ้นอย่างมากในช่วงสงคราม ถือเป็นส่วนหนึ่งของสงครามจิตวิทยา ซึ่งอาจเกิดขึ้นก่อนที่จะมีการสู้รบด้วยกำลังทางทหาร ดังนั้น สงครามจิตวิทยาผ่านความเคลื่อนไหวของการโฆษณาชวนเชื่อจึงเป็นการปะทะกันของคู่ขัดแย้งที่เกิดขึ้นก่อนการประกาศสงครามอย่างเป็นทางการ ซึ่งจะนำเสนอในบริบทของ “สงครามข่าวสาร” ที่มีการนำเสนอข่าวเพื่อให้ร้ายแก่ฝ่ายตรงข้ามหรือแม้แต่ประเทศที่เป็นกลาง ซึ่งไทยก็เป็นเป้าหมายหนึ่งของสงครามข่าวสารนี้ บรรดาสำนัข่าวของประเทศต่างๆ โดยเฉพาะประเทศคู่สงครามต่างนำเสนอข่าวที่เป็นประโยชน์และสนองต่อนโยบายสงครามของรัฐบาลของตน แหล่งข่าวทั้งวิทยุกระจายเสียง หนังสือพิมพ์และแหล่งข่าวอื่นๆ ในช่วงสงครามจึงเป็นเครื่องมือหนึ่งของรัฐในการทำสงครามผ่านการโฆษณาชวนเชื่อทั้งต่อประชาชนในรัฐและต่อรัฐอื่นๆ

ส่วนแหล่งข่าวที่นำมาจากหน่วยงานของไทยมักมาจากหน่วยงานที่รับผิดชอบในพื้นที่รอยต่อชายแดนกับดินแดนรอบข้าง เช่น หน่วยตำรวจภูธร สำนักศุลกากรตามชายแดน เป็นต้น นอกจากนี้ยังมาจากหน่วยงานของไทยในต่างประเทศ ได้แก่ สถานทูตและสถานกงสุลประจำดินแดนต่างๆ ทั้งดินแดนรอบข้างอย่างพม่า มลายู ไซ่ง่อน ฮานอย และสิงคโปร์ และประเทศมหาอำนาจ เช่น อังกฤษ ฝรั่งเศส เยอรมนี ญี่ปุ่น ซึ่งดำเนินการโดยการส่งรายงานการเมืองเพื่อรายงานสถานการณ์ในประเทศที่ตนปฏิบัติงาน มีการส่งข่าวจากหนังสือพิมพ์ซึ่งส่วนใหญ่ซ้ากับข่าวที่ได้รับทางวิทยุกระจายเสียง ใบประกาศร่างกฎหมายที่จัดทำขึ้นเพื่อเตรียมพร้อมสำหรับสถานการณ์สงคราม¹⁸ การรายงานจากทูตหรือกงสุลไทยในต่างประเทศเป็นแหล่งข่าวที่มีความสำคัญในช่วงกรณีพิพาทอินโดจีน ทำให้ฝ่ายไทย

¹⁸ ปรากฏใน สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, (2) กต 2.1.7/2 เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ สำนักงานปลัดกระทรวง รายงานการเมืองยุโรป เรื่อง รายงานการเมืองในประเทศฝรั่งเศส (27 พ.ย. 2476 – 26 ก.ค. 2483) (2) กต 2.1.7/19 เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ สำนักงานปลัดกระทรวง รายงานการเมืองยุโรป เรื่อง รายงานเหตุการณ์ทางการเมืองในประเทศอังกฤษ (2 ก.ย. – 12 ต.ค. 2481) (2) กต 2.1.8/8 เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ สำนักงานปลัดกระทรวง รายงานการเมืองเอเชีย เรื่อง รายงานจากสถานกงสุล ณ เมืองปีนัง (30 ส.ค. 2482 – 28 ม.ค. 2484) (2) กต 2.1.8/9 เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ สำนักงานปลัดกระทรวง รายงานการเมืองเอเชีย เรื่อง รายงานเหตุการณ์ทางอินโดจีนจากสถานกงสุลใหญ่ ณ ไซ่ง่อน (12 ก.ย. – 15 ก.พ. 2482) (2) กต 2.1.8/12 เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ สำนักงานปลัดกระทรวง รายงานการเมืองเอเชีย เรื่อง รายงานการเมืองจากอัครราชทูต ณ กรุงโตเกียว (25 มิ.ย. 2483 – 7 ก.พ. 2484) และ (2) กต 2.1.8/18 เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ สำนักงานปลัดกระทรวง รายงานการเมืองเอเชีย เรื่อง โทรเลขรายงานความเคลื่อนไหวของญี่ปุ่นจากสถานเอกอัครราชทูต ณ กรุงโตเกียว ประเทศญี่ปุ่น (23 ก.ค. 2484 – 23 ม.ค. 2485)

สามารถรับรู้ความเคลื่อนไหวภายในอินโดจีนฝรั่งเศส เหตุการณ์เกี่ยวกับการเมือง การทหาร เศรษฐกิจ และความวุ่นวายที่เกิดขึ้นจากการรุกรานของกงสุลไทย ณ ไซ่ง่อน¹⁹ และจากการนำเสนอข่าวทั้งโดยวิทยุกระจายเสียงของฝรั่งเศสในอินโดจีนและแหล่งข่าวจากชาติอื่นๆ

2.4 การแบ่งหมวดหมู่ของข่าวในเอกสารประมวลข่าวสงครามของไทย

การประมวลข่าวสงครามของไทยมีขึ้นเพื่อให้รัฐบาลไทยสามารถรับรู้ต่อสถานการณ์สงครามที่เกิดขึ้นในภูมิภาคยุโรปและสถานการณ์ความตึงเครียดที่เกิดขึ้นในภูมิภาคตะวันออกไกล ดังนั้น ข้อมูลข่าวสารที่ได้รวบรวมมาจึงต้องมีการจัดแบ่งหมวดหมู่เพื่อให้ง่ายต่อการรับสารและการค้นหา หากต้องการรับทราบข่าวประเภทใดประเภทหนึ่งเป็นพิเศษ อีกทั้งเป็นการแบ่งหน้าที่ในการรวบรวมข่าวของกรรมการพิจารณาประมวลข่าวสงครามของไทยตามตำแหน่งที่ได้ทำหน้าที่ของตัวแทนที่มาจากกระทรวง ทบวง กรม และสำนักต่างๆ ซึ่งเป็นการรวบรวมข่าวที่ตนได้มีบทบาทหน้าที่อยู่ในขณะนั้น การแบ่งหมวดหมู่ของข่าวที่ปรากฏในเอกสารประมวลข่าวสงครามของไทยแบ่งเป็น ข่าวการเมือง ข่าวการทหาร ข่าวการค้าและการคลัง และข่าวความเคลื่อนไหวตามชายแดน

2.4.1 ข่าวการเมืองในเอกสารประมวลข่าวสงครามของไทย

ในการประชุมครั้งแรกของกรรมการพิจารณาประมวลข่าวในยามฉุกเฉินเมื่อวันที่ 4 กันยายน พ.ศ. 2482 หม่อมเจ้าวรรณไวทยากรทรงกล่าวถึงหน้าที่ในการรวบรวมข่าวการเมืองว่า เป็นข่าวที่ต้องติดตามความเคลื่อนไหวของต่างประเทศ²⁰ ตามที่ได้ทรงกล่าวในที่ประชุมว่า

“...ข่าวการเมืองนั้น สำหรับประเทศเรา เราจะต้องคอยสังเกตดูการเคลื่อนไหวของ มหาประเทศ มีอังกฤษ ฝรั่งเศส เยอรมนี และอิตาลี...ข่าวที่ควรสังเกตเป็นพิเศษ ก็คือประเทศที่เป็นกลางมีท่าทีอย่างไรบ้าง เช่น สหภาพลิธัวเนีย และประเทศเล็ก ๆ เช่น ประเทศหมู่เอสโล เป็นต้น นอกจากทางยุโรป ต้องดูข่าวทางตะวันออกไกลด้วย เช่น ญี่ปุ่น...หน้าที่นี้เป็นของ กระทรวงการต่างประเทศ...”²¹

¹⁹ กงสุลไทย ณ ไซ่ง่อนในขณะนั้นคือ นายบรรจง ชีพเป็นสุข อดีตข้าราชการตำรวจที่ถูกโอนย้ายไปทำงานในกระทรวงการต่างประเทศ ได้มีการนำเสนอในเอกสารประมวลข่าวเกี่ยวกับนายบรรจงในความเคลื่อนไหวที่จะเดินทางกลับประเทศไทยอีกด้วย อ้างอิงจาก สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, [สร.0201.33.1/7](#) เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี กองกลางสำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี สงครามโลกครั้งที่ 2 ประมวลข่าว เรื่อง ประมวลข่าวเหตุการณ์ทางด้านตะวันออกไกล วันที่ 8 พฤศจิกายน 2483 – 13 ธันวาคม 2483 (พ.ศ. 2483), แผ่น 121. และ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, [สร.0201.33.1/8](#) เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี กองกลางสำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี สงครามโลกครั้งที่ 2 ประมวลข่าว เรื่อง ประมวลข่าวเหตุการณ์ทางด้านตะวันออกไกล วันที่ 17 ธันวาคม 2483 – 21 มกราคม 2484 (พ.ศ. 2483-2484), แผ่น 8-9, 43-44 และ 106-107.

²⁰ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, [สร. 0201.33.1/2](#) อ้างแล้ว, แผ่น 48.

²¹ ฉบับเดียวกัน, แผ่นเดียวกัน.

ชาวการเมืองในเอกสารประมวลข่าวสงครามของไทยในช่วงแรกจึงไม่ได้หมายถึงชาวการเมืองในประเทศ แต่หมายถึงชาวการเมืองระหว่างประเทศ แม้ภายหลังจากที่ปรากฏในเอกสารประมวลข่าวสงครามที่จัดทำโดยกรมการพิจารณาประมวลข่าวในพฤติการณ์ทางด้านตะวันออกไกลได้มีการนำเสนอเกี่ยวกับการเมืองภายในประเทศไทย หากแต่เป็นการนำเสนอจากสำนักข่าวต่างชาติซึ่งถือเป็นมุมมองจากภายนอกที่มีต่อการเมืองของไทยซึ่งเกี่ยวพันไปถึงการเมืองระหว่างประเทศด้วย จึงไม่อาจกล่าวได้ว่า ชาวการเมืองในเอกสารประมวลข่าวสงครามของไทยเป็นการนำเสนอจากการเมืองภายในประเทศเป็นหลัก แต่เป็นการรวบรวมข่าวที่นำเสนอการเมืองระหว่างประเทศ

สำหรับชาวการเมืองที่ปรากฏในเอกสารประมวลข่าวสงครามของไทยจะเป็นการติดตามความเคลื่อนไหวในต่างประเทศ โดยจะติดตามจากชาติมหาอำนาจที่ทำสงครามต่อกันได้แก่ อังกฤษ ฝรั่งเศส และเยอรมนี แต่อย่างไรก็ตาม ในช่วงแรกกรมการพิจารณาประมวลข่าวสงครามไม่ได้มองว่าข่าวเกี่ยวกับความเคลื่อนไหวของประเทศเหล่านี้เป็นเรื่องที่สำคัญนัก ชาวที่สำคัญสำหรับไทยคือข่าวความเคลื่อนไหวของบรรดาประเทศที่ประกาศตนเป็นกลางว่ามีท่าทีอย่างไรต่อสงครามที่เกิดขึ้น ซึ่งในบทที่ 3 จะชี้ให้เห็นถึงท่าทีและผลกระทบที่ประเทศเป็นกลางโดยเฉพาะประเทศในยุโรปต้องได้รับผลกระทบจากการสู้รบ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการสู้รบทางทะเลซึ่งเป็นส่วนสำคัญในการทำสงครามเศรษฐกิจ ประเทศเป็นกลางที่ไทยจะมีการติดตามท่าที เช่น สหรัฐอเมริกา กลุ่มประเทศสแกนดิเนเวีย (สวีเดน นอร์เวย์ เดนมาร์ก และฟินแลนด์) รวมไปถึงญี่ปุ่นซึ่งหม่อมเจ้าวรรณไวทยากรทรงกล่าวในที่ประชุมว่ามีความสำคัญเช่นเดียวกัน โดยต้องติดตามว่าญี่ปุ่นมีท่าทีต่อสหภาพโซเวียตและอังกฤษอย่างไร²²

หน้าที่ในการรวบรวมและติดตามข่าวที่จะถูกจัดลงในหมวดหมู่ชาวการเมืองตกเป็นของกระทรวงการต่างประเทศซึ่งมีผู้แทนคือหลวงสิทธิสยามการในฐานะปลัดกระทรวงการต่างประเทศ โดยในการรวบรวมและจัดหมวดหมู่ย่อยในชาวการเมืองจะแบ่งเป็น การเคลื่อนไหวของประเทศคู่สงครามและฐานะของประเทศเป็นกลาง²³ ซึ่งญี่ปุ่นและอิตาลีที่ต่อมาได้เข้าร่วมกับเยอรมนี และสหรัฐอเมริกาที่ภายหลังเกิดสงครามมหาเอเชียบูรพาได้เข้าร่วมรบกับฝ่ายสัมพันธมิตรยังถูกจัดว่าเป็นชาวเกี่ยวกับท่าทีของประเทศเป็นกลาง ซึ่งเนื้อหาในชาวการเมืองกล่าวถึงท่าทีทางการเมือง เศรษฐกิจ และการทูตระหว่างประเทศของประเทศๆ หนึ่ง ที่มีต่ออีกประเทศ รวมถึงท่าทีของประเทศคู่สงครามที่มีทั้งต่อประเทศคู่ตรงข้ามและประเทศที่เป็นกลาง เอกสารประมวลข่าวสงครามของไทยตั้งแต่ปลายเดือนเมษายน พ.ศ. 2484 เป็นต้นมาจะเห็นได้ว่ามีเพียงการนำเสนอชาวการเมืองเพียงอย่างเดียวโดยไม่มีการนำเสนอข่าวหมวดหมู่อื่นเลยจนกระทั่งกรมการพิจารณาประมวลข่าวสงครามของไทยได้ถูก

²² สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, สร. 0201.33.1/2 อ้างแล้ว, แผ่น 48.

²³ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, สร.0201.33.1/3 อ้างแล้ว, แผ่น 8 และ 10.

ยุบลอง อาจกล่าวได้ว่า ขบวนการเมืองในเอกสารประมวลข่าวสงครามจึงมีความสำคัญอย่างมาก เพราะเป็นบทบาทของกระทรวงการต่างประเทศซึ่งมีความสำคัญในการติดตามสถานการณ์ในต่างประเทศ ซึ่งเป็นจุดประสงค์หลักของกรรมการพิจารณาประมวลข่าวสงคราม

2.4.2 ขบวนการทหารในเอกสารประมวลข่าวสงครามของไทย

สำหรับขบวนการทหารหน้าที่ในการรวบรวมข่าวเป็นของผู้แทนจากกระทรวงกลาโหมซึ่งต่อมา มีทั้งผู้แทนกองทัพบก กองทัพเรือ และกองทัพอากาศ โดยในช่วงแรกมองว่า ไม่มีความสำคัญนัก ทั้งนี้ ในเอกสารการประชุมกรรมการพิจารณาประมวลข่าวในยามฉุกเฉินเมื่อวันที่ 4 กันยายน พ.ศ. 2482 ก็ไม่ได้มีการบอกเหตุผลว่าเพราะเหตุใดจึงมองว่าขบวนการทหารในช่วงแรกถึงไม่มีความสำคัญ แต่หากจะวิเคราะห์แล้วคงเป็นเพราะการสู้รบทางทหารที่เกิดขึ้นในเวลานั้นอยู่ในภูมิภาคยุโรปซึ่งอยู่ห่างไกลจากไทยมาก อีกทั้งประเด็นที่ต้องการติดตามเป็นหลักคือท่าทีของประเทศเป็นกลางซึ่งคงไม่ได้มีความเคลื่อนไหวทางทหารมากนัก แต่อย่างไรก็ตาม ก็ยังมีการคาดการณ์ว่าขบวนการทหาร “อาจจะสำคัญขึ้นเมื่อใดก็ได้”²⁴ ซึ่งคาดว่า จะเป็นช่วงเวลา สงครามได้ลุกลามมายังภูมิภาคตะวันออกไกลซึ่งอยู่ใกล้ไทยมากขึ้น ขบวนการทหารจึงจะมีความสำคัญว่าแต่ละประเทศได้ดำเนินการทางทหารอย่างไร ซึ่งจะปรากฏให้เห็นในช่วงแรกของการประมวลข่าวโดยกรรมการพิจารณาประมวลข่าวในพฤติการณ์ทางด้านตะวันออกไกล ซึ่งคอยติดตามสถานการณ์ในช่วงกรณีพิพาทอินโดจีน และหลังจากกรณีพิพาทดังกล่าว แม้จะไม่ได้มีการนำเสนอขบวนการทหารในเอกสารประมวลข่าว แต่ก็ยังมีการติดตามข่าวความเคลื่อนไหวทางทหารซึ่งปรากฏในข่าวการเมืองโดยเฉพาะความเคลื่อนไหวของทหารญี่ปุ่นในอินโดจีน และข่าวความเคลื่อนไหวของกองทหารสัมพันธมิตรในดินแดนอาณานิคมของตนในภูมิภาคตะวันออกไกล

ในช่วงเวลาที่ยังมีการนำเสนอขบวนการทหาร ก็ได้มีการนำเสนอโดยแบ่งหมวดหมู่ย่อยตามผู้แทนจากเหล่าทัพต่างๆ ได้แก่ ขบวนการรบทางบก ขบวนการรบทางเรือ และขบวนการรบทางอากาศ ซึ่งจะปรากฏให้เห็นชัดในช่วงการรบระหว่างเยอรมนีกับโปแลนด์ สหภาพโซเวียตกับฟินแลนด์ และรวมไปถึงการรบทางเรือระหว่างอังกฤษกับเยอรมนี ซึ่งจะมีผลต่อการค้าทางเรือของประเทศเป็นกลางอีกด้วย และในช่วงกรณีพิพาทอินโดจีนก็ได้มีการนำเสนอขบวนการรบในด้านต่างๆ โดยเฉพาะการรบ

²⁴ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, สร. 0201.33.1/2 อ้างแล้ว, แผ่น 48-49.

ทางบกและทางอากาศซึ่งดำเนินไปอย่างรุนแรงระหว่างไทยกับอินโดจีนฝรั่งเศส ส่วนการรบทางเรือได้ปรากฏเพียงครั้งเดียวคือยุทธนาวีที่เกาะช้างซึ่งได้ปรากฏในเอกสารประมวลข่าวสงครามของไทย²⁵

2.4.3 ข่าวการค้าและการคลังในเอกสารประมวลข่าวสงครามของไทย

สำหรับข่าวการค้าและการคลัง ในตอนแรกหม่อมเจ้าวรรณไวทยากรทรงเห็นว่า ในช่วงเวลาข่าวที่สำคัญคือข่าวการคลัง ซึ่งดำเนินการโดยกระทรวงการคลัง ที่นำเสนอข่าวนโยบายการเงินและการคลังของประเทศต่างๆ เช่นกรณีการออกกฎหมายห้ามไม่ให้ธนบัตร ทองคำ หรือเงินตราต่างประเทศออกนอกประเทศ รวมถึงข่าวเกี่ยวกับอัตราแลกเปลี่ยนเงินตราต่างประเทศ²⁶ การในช่วงแรกจะเน้นความสำคัญไปที่ข่าวการคลังก็เนื่องจากข่าวการค้าเป็นข่าวที่อ้างอิงจากเอกสารการค้าหรือรายงานการค้าเท่านั้น²⁷ อาจไม่มีความสำคัญ เพราะข้อมูลเหล่านี้ไม่สามารถนำมาเชื่อมโยงกับข่าวสารในเวลานั้นที่ทันต่อเหตุการณ์ซึ่งเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว เอกสารหรือรายงานการค้าที่จำเป็นต้องรายงานสถิติการค้าที่ใช้ระยะเวลารวบรวมนานจึงอาจไม่เป็นประโยชน์การรวบรวมข่าว แต่เมื่อสงครามในภูมิภาคยุโรปเริ่มมาใช้มาตรการทางเศรษฐกิจโดยเฉพาะการสกัดปิดการขนส่งทางทะเลเพื่อไม่ให้ฝ่ายตรงข้ามสามารถดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจ ซึ่งส่งผลกระทบต่อบรรดาประเทศเป็นกลางที่ต้องการค้าขาย ซึ่งการขนส่งทางเรือที่ต้องหยุดชะงักหรือลดลงจากภัยสงครามและนโยบายการทำสงครามทางเศรษฐกิจทำให้เกิดการคาดการณ์ว่าอาจจะส่งผลกระทบต่อไทยด้วย เนื่องจากการที่สินค้าที่นำเข้าจากต่างประเทศมีน้อยลง ราคาสินค้าประเภทดังกล่าวจึงสูงขึ้น ดังนั้น ข่าวการค้าจึงมีความสำคัญขึ้น และต่อมาก็ได้มีการเชิญผู้แทนจากกรมพาณิชย์เข้ามาอยู่ในกรรมการพิจารณาประมวลข่าวสงครามของไทยโดยมีหน้าที่รวบรวมข่าวการค้า เช่น ท่าทีของพ่อค้าต่างชาติต่อนโยบายของรัฐบาล การนำเข้าและส่งออกสินค้าระหว่างประเทศ รวมไปถึงนโยบายของรัฐบาลทั้งประเทศคู่สงครามและประเทศเป็นกลางที่ส่งผลกระทบต่อการค้าระหว่างประเทศ²⁸

²⁵ ข่าวการรบทางเรือของไทยในช่วงกรณีพิพาทอินโดจีนได้ปรากฏเป็นข่าวทั้งจากวิทยุกระจายเสียงของอินโดจีน รวมถึงจากวิทยุกระจายเสียงของไทยและแถลงการณ์จากกองบัญชาการทหารสูงสุดไทยอีกด้วย ดูเพิ่มเติมใน สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, สร. 0201.33.1/8 อ้างแล้ว, แผ่น 206-207 และ 209.

²⁶ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, สร. 0201.33.1/3 อ้างแล้ว, แผ่น 15.

²⁷ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, สร. 0201.33.1/2 อ้างแล้ว, แผ่น 49.

²⁸ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, สร. 0201.33.1/2 อ้างแล้ว, แผ่น 49. และสำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี. ครั้งที่ 49/2482 เรื่อง ตั้งผู้แทนกองทัพอากาศ และผู้แทนกรมพาณิชย์เป็นกรรมการพิจารณาข่าวในยามฉุกเฉิน วันที่ 8 กันยายน พ.ศ. 2482, แผ่น 4.

2.4.4 ขาวความเคลื่อนไหวตามชายแดนในเอกสารประมวลข่าวสงครามของไทย

ข่าวชายแดนในช่วงแรกมีขึ้นเพื่อติดตามสถานการณ์ตามชายแดนระหว่างไทยกับดินแดนรอบข้างซึ่งเป็นดินแดนอาณานิคมของอังกฤษและฝรั่งเศส โดยเฉพาะประเด็นเกี่ยวกับการอพยพเข้ามายังประเทศไทยก็เป็นประเด็นที่ได้มีการรวบรวมเป็นข่าว นอกจากนี้ ยังมีแหล่งข่าวจากการรายงานของทั้งตำรวจและเจ้าหน้าที่กรมศุลกากร รวมไปถึงเจ้าหน้าที่ตรวจคนเข้าเมือง ที่รายงานถึงสถานการณ์ในดินแดนรอบข้าง ทั้งความเคลื่อนไหวทางการเมืองและทางเศรษฐกิจ ซึ่งในช่วงเริ่มสงครามได้ปรากฏความเคลื่อนไหวในดินแดนอาณานิคมของอังกฤษและฝรั่งเศสทั้งการเคลื่อนกำลังทหารและการป้องกันประเทศ ภายหลังอังกฤษและฝรั่งเศสได้ประกาศสงครามกับเยอรมนี และถือว่าดินแดนอาณานิคมเหล่านี้อยู่ในสถานะสงคราม มีรายงานว่ามีการห้ามนำเข้าเครื่องอุปโภคบริโภคและสิ่งของที่มีความสำคัญในการสงครามออกนอกพื้นที่²⁹

ต่อมาเมื่อมีการจัดตั้งกรมการพิจารณาประมวลข่าวในเหตุการณ์ทางด้านตะวันออกไกล ก็ได้มีการเพิ่มผู้แทนกรมตำรวจเข้าไปในกรมการชุดดังกล่าว กรมตำรวจมีบทบาทในการรายงานเกี่ยวกับสถานการณ์ตามชายแดนโดยเฉพาะกับอินโดจีนฝรั่งเศสซึ่งมีข้อตกลงแบ่งเขตปลอดทหาร ขาวชายแดนถือว่ามีความสำคัญอย่างมากในช่วงที่เกิดกรณีพิพาทอินโดจีนกับฝรั่งเศส รายงานขาวความเคลื่อนไหวตามชายแดนในช่วงเวลาดังกล่าวจึงเป็นหน้าที่ทั้งผู้แทนกระทรวงมหาดไทยและผู้แทนกรมตำรวจเป็นหลัก ที่จะคอยรวบรวมรายงานจากชายแดนเกี่ยวกับการอพยพเข้ามายังประเทศไทย ความเคลื่อนไหวของเจ้าหน้าที่ในอินโดจีนฝรั่งเศส การละเมิดตามพรมแดน รวมไปถึงการปะทะกันตามชายแดน³⁰ โดยเฉพาะกรณีการอพยพเข้ามายังประเทศไทยของเจ้าหน้าที่ท้องถิ่นของอินโดจีนที่จะทำให้รัฐบาลไทยได้ทราบว่าได้มีการนำอาวุธเข้ามาด้วยหรือไม่ เพื่อที่จะให้รัฐบาลมีมาตรการช่วยเหลือเจ้าหน้าที่ที่มีอาวุธซึ่งเป็นประโยชน์ต่อกิจการชายแดนของไทยต่อไป³¹

2.5 บทบาทของแหล่งข่าวและเนื้อหาข่าวในเอกสารประมวลข่าวสงครามของไทย

การศึกษาจากเอกสารประมวลข่าวไทยตั้งแต่เริ่มสงครามในเดือนกันยายน พ.ศ. 2482 จนกระทั่งก่อนสงครามมหาเอเชียบูรพาสามารถแบ่งเอกสารออกเป็น 3 ช่วงเวลาตามบริบทเหตุการณ์สำคัญ ได้แก่ ช่วงเริ่มสงครามในภูมิภาคยุโรป ช่วงกรณีพิพาทอินโดจีน และช่วงสถานการณ์ในภูมิภาคตะวันออกไกล โดยจะแบ่งแหล่งข่าวในเอกสารออกเป็นแหล่งข่าวจากฝ่ายสัมพันธมิตร แหล่งข่าวจาก

²⁹ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, สร. 0201.33.1/3 อ้างแล้ว, แผ่น 35 และ 90.

³⁰ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, สร. 0201.33.1/7 อ้างแล้ว, แผ่น 20-21, 37-38.

³¹ สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี. ครั้งที่ 34/2483 เรื่อง ชักชวนให้สละเงินช่วยเหลือผู้ที่อพยพมาจากอินโดจีน วันที่ 31 ตุลาคม พ.ศ. 2483, แผ่น 4.

ฝ่ายอักษะ แหล่งข่าวจากประเทศเป็นกลาง และแหล่งข่าวของไทยเอง หากแต่การนิยามแหล่งข่าวจากฝ่ายต่าง ๆ ในแต่ละช่วงจะไม่เหมือนกัน เช่นกรณีของญี่ปุ่นช่วงเริ่มสงครามในภูมิภาคยุโรปจะถือว่าเป็นแหล่งข่าวจากประเทศเป็นกลาง เนื่องจากญี่ปุ่นแสดงท่าทีไม่ยุ่งเกี่ยวกับสถานการณ์สงครามในยุโรป แต่ในช่วงสถานการณ์ในภูมิภาคตะวันออกไกลญี่ปุ่นจะถือเป็นแหล่งข่าวจากฝ่ายอักษะ เนื่องจากการทำสัญญาพันธมิตรกับเยอรมนีและอิตาลีเมื่อเดือนกันยายน พ.ศ. 2483 จึงมองได้ว่าในเอกสารประมวลข่าวของกรมการพิจารณาประมวลข่าวในพฤติกรรมทางด้านตะวันออกไกล ญี่ปุ่นจะถูกมองว่าเป็นชาติฝ่ายอักษะ อีกทั้งนโยบายขยายอำนาจในตะวันออกไกล โดยเฉพาะบริเวณภาคพื้นเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ซึ่งส่วนใหญ่เป็นดินแดนอาณานิคมของชาติฝ่ายสัมพันธมิตร ทำให้ญี่ปุ่นกลายสภาพเป็นคู่ขัดแย้งต่อฝ่ายสัมพันธมิตรในที่สุด

นอกจากนี้ ในกรณีของสหรัฐอเมริกาในช่วงแรกของสงครามในภูมิภาคยุโรป สหรัฐอเมริกาได้ดำเนินนโยบายเป็นกลางอย่างเคร่งครัดจึงถูกมองว่าเป็นแหล่งข่าวจากประเทศเป็นกลาง แต่เมื่อสถานการณ์สงครามในยุโรปพลิกผัน อังกฤษต้องรบศึกจากฝ่ายอักษะอย่างหนัก ปรากฏว่าสหรัฐอเมริกาได้แก้ไขกฎหมายว่าด้วยความเป็นกลางและร่างรัฐบัญญัติให้เข้าและยืมซึ่งเป็นช่องทางให้ความช่วยเหลือแก่ชาติสัมพันธมิตร ทำให้ในเอกสารที่กล่าวถึงสถานการณ์ความตึงเครียดในภูมิภาคตะวันออกไกล สหรัฐอเมริกาจึงถูกมองว่าเป็นฝ่ายสัมพันธมิตร กล่าวได้ว่าการนำเสนอในส่วนของแหล่งที่มาของข่าวว่าจะมาจากประเทศคู่ขัดแย้งหรือประเทศที่เป็นกลางจะมาจากการดำเนินนโยบายต่างประเทศว่าจะช่วยเหลือหรือร่วมมือกับฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งอย่างชัดเจนทั้งทางทหารและเศรษฐกิจ ดังนั้น หากจะทำการแบ่งแหล่งข่าวสำหรับประเทศคู่ขัดแย้ง หากมองจากเอกสารประมวลข่าวที่จัดทำโดยกรมการพิจารณาประมวลข่าวในยามฉุกเฉินที่กล่าวถึงสถานการณ์สงครามในยุโรปเป็นหลักก็จะแบ่งเป็นแหล่งข่าวจากอังกฤษและฝรั่งเศสกับแหล่งข่าวจากเยอรมนี และหากมองจากเอกสารประมวลข่าวที่จัดทำโดยกรมการพิจารณาประมวลข่าวในพฤติกรรมทางด้านตะวันออกไกลที่กล่าวถึงสถานการณ์ความตึงเครียดในตะวันออกไกลเป็นหลักก็จะแบ่งเป็นแหล่งข่าวจากชาติสัมพันธมิตรตามแนวประเทศ เอ.บี.ซี.ดี. (สหรัฐอเมริกา อังกฤษ จีน และเนเธอร์แลนด์อินเดียตะวันออก) กับแหล่งข่าวจากญี่ปุ่นและอาจรวมไปถึงเยอรมนีกับอิตาลี

ในการอ้างอิงบุคคลในการรายงานข่าวที่ปรากฏในเอกสารประมวลข่าว นอกจากมีการกล่าวถึงบุคคลสำคัญ เช่น ผู้นำของรัฐ รัฐมนตรี หรือเจ้าหน้าที่ระดับสูงแล้ว ยังมีการกล่าวชื่อของเจ้าหน้าที่ที่ทำหน้าที่แถลงข่าว อย่างเช่นกรณีของนายอิชิอิที่ทำหน้าที่แถลงข่าวให้กับญี่ปุ่น³² หรือผู้สื่อข่าวของ

³² ยกตัวอย่างการนำเสนอข่าวที่อ้างชื่อของนายอิชิอิ คือข่าวที่ญี่ปุ่นแถลงการณ์ปฏิเสธที่อ้างจากจากข่าววิทยุโทรเลขแรงเมื่อวันที่ 5 สิงหาคม พ.ศ. 2484 ว่า ไม่คิดที่จะรุกรานประเทศไทย อ้างอิงจาก สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, สร.0201.33.1/11 เอกสารสำนัก

สำนักข่าวต่างประเทศทั้งจากฝ่ายสัมพันธมิตรและฝ่ายอักษะ แต่ก็มีบางข่าวที่ไม่ได้นำเสนอชื่อของแหล่งที่มาว่ามาจากแหล่งข่าวใด จากการรายงานของใคร แต่อย่างไรก็ตาม ข่าวที่ปรากฏในเอกสารประมวลข่าวสงครามมาจากแหล่งข่าวของประเทศเป็นกลาง ประเทศฝ่ายสัมพันธมิตร และประเทศฝ่ายอักษะ ซึ่งอาจมีการนำเสนอข่าวที่ให้ร้ายกับอีกฝ่ายหนึ่ง และมีบางข่าวที่เป็นการปฏิเสธต่อข่าวที่นำเสนอโดยฝ่ายตรงข้าม จึงปรากฏให้เห็นข่าวที่นำเสนอออกมาแล้วมีข่าวที่นำเสนอในเชิงปฏิเสธหรือตอบโต้ต่อข่าวก่อนหน้านี้ อย่างกรณีข่าวจากหนังสือพิมพ์ญี่ปุ่นที่นำเสนอว่าสหรัฐอเมริกาได้ส่งความช่วยเหลือแก่ไทยทั้งอาวุธและเครื่องบิน ซึ่งต่อมาก็ได้มีการปฏิเสธจากวิทยุโทรเลขอังกฤษว่าไม่เป็นความจริง ซึ่งข่าวดังกล่าวทางกรมโฆษณาการของไทยก็ได้แถลงปฏิเสธเช่นเดียวกัน³³ แสดงให้เห็นว่าการนำเสนอข่าวที่ไม่เป็นความจริงเพื่อให้ร้ายหรือเพื่อการโฆษณาชวนเชื่อให้เกิดประโยชน์กับฝ่ายตน แต่ข่าวเหล่านี้ก็ได้ปรากฏในเอกสารประมวลข่าวสงครามของไทย เพียงแต่ในเอกสารก็ได้มีการนำเสนอข่าวที่เป็นการชี้แจงว่าข่าวบางข่าวที่นำเสนอก่อนหน้านั้นไม่เป็นความจริง นอกจากนี้ ยังเป็นการแสดงให้เห็นว่า การประมวลข่าวสงครามของไทยในช่วงเวลาก่อนสงครามมหาเอเชียบูรพาอยู่ในบริบทที่ไทยดำเนินนโยบายเป็นกลาง ดังนั้น การรวบรวมข้อมูลข่าวสารจึงอยู่ภายใต้แนวคิดของการนำเสนอข่าวจากทุกฝ่ายทั้งฝ่ายสัมพันธมิตร ฝ่ายอักษะ หรือแม้แต่ฝ่ายประเทศที่เป็นกลาง

นอกจากนี้ ยังปรากฏว่าได้มีการไม่กล่าวถึงชื่อบุคคลของแหล่งที่มา ซึ่งปรากฏในเอกสารของไทย ในกรณีที่มีการนำเสนอรายงานของเจ้าหน้าที่จากสถานกงสุลไทย ณ ไซ่ง่อนเกี่ยวกับเหตุการณ์ในเขมร ซึ่งในเอกสารประมวลข่าวสงครามไม่ได้มีการกล่าวชื่อทั้งผู้รายงานและบุคคลที่ปรากฏในรายงาน ซึ่งเป็นพระภิกษุเขมร แต่ในรายงานในส่งของกระทรวงการต่างประเทศกลับระบุอย่างชัดเจนทั้งชื่อคนสังเกตการณ์ โดยระบุว่าชื่อ “นายสมัย เครือสุวรรณ” ตำแหน่ง “เสมียนพนักงานประจำสถานกงสุล ณ เมืองไซ่ง่อน” และชื่อของพระภิกษุเขมรที่ให้การเกี่ยวกับสถานการณ์ของคนในเขมรให้นายสมัยได้ทราบ โดยในคำชี้แจงระบุว่าชื่อ “สมพงษ์” ซึ่งเป็นรายงานภายหลังจากนายบรรจง ชีพเป็นสุข ในฐานะกงสุลไทย ณ เมืองไซ่ง่อนได้มีคำสั่งให้นายสมัยเดินทางกลับไทย และให้สำรวจความเคลื่อนไหวของอินโดจีนฝรั่งเศสในระหว่างการเดินทางกลับ รายละเอียดดังกล่าวมีเพียงแค่นายกรัฐมนตรี และเจ้าหน้าที่ภายในบางกระทรวง กรม ได้แก่ กระทรวงการต่างประเทศ กระทรวงกลาโหม กระทรวงมหาดไทย และกรมตำรวจที่รับรู้ แตกต่างจากข่าวดังกล่าวที่ปรากฏในเอกสารประมวลข่าว

นายกรัฐมนตรี กองกลางสำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี สงครามโลกครั้งที่ 2 ประมวลข่าว เรื่อง ประมวลข่าวเหตุการณ์ด้านตะวันออกไกล 1 กรกฎาคม 2484 – 5 ธันวาคม 2484 (พ.ศ. 2484), แผ่น 100-101.

³³ ดูเพิ่มเติมใน สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, [สร.0201.33.1/11](#) อ้างแล้ว, แผ่น 388 และ 400.

สงครามของไทยที่รับรู้กันในคณะรัฐมนตรีทั้งหมด³⁴ การที่นายสมัยซึ่งเป็นเสมียนของสถานกงสุลไทย ณ เมืองไซ่ง่อนไม่ถูกกล่าวชื่อในเอกสารประมวลข่าวอาจเกิดจากการไม่กล่าวถึงชื่อของเจ้าหน้าที่ระดับล่างที่ให้ข้อมูลซึ่งมีความสำคัญ อาจมาจากการที่ผู้ให้ข้อมูลไม่ประสงค์จะให้กล่าวถึงชื่อของตนออกไปนอกเหนือจากรายงานที่เขียนโดยกระทรวงการต่างประเทศ หรืออาจเป็นเพราะการรักษาความลับของผู้ที่ให้ข้อมูล หรืออาจเป็นเพราะไม่ต้องการใส่ชื่อเจ้าหน้าที่ระดับล่างซึ่งไม่เป็นที่รู้จักในคณะรัฐมนตรีมาเพื่อต้องการให้อ่านสนใจแต่เพียงเนื้อหาจากรายงานที่ปรากฏในเอกสารประมวลข่าวสงครามเท่านั้น

การจัดตั้งกรรมการพิจารณาประมวลข่าวสงครามของไทยในช่วงเริ่มต้นของสงครามโลกครั้งที่ 2 แสดงให้เห็นถึงความต้องการที่จะติดตามสถานการณ์สงครามตั้งแต่จุดเริ่มต้นในภูมิภาคยุโรป แม้ว่าสงครามจะเกิดขึ้นบนพื้นที่ห่างไกลจากไทย หากแต่คาดการณ์เอาไว้ว่า ผลกระทบจากสงครามในภูมิภาคยุโรปอาจมาถึงไทยด้วย โดยเฉพาะผลกระทบทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นเพราะการที่ไทยบริโภคสินค้าหลายชนิดซึ่งต้องนำเข้าจากยุโรป สงครามที่เกิดขึ้นทำให้การขนส่งสินค้าจากยุโรปสู่ภูมิภาคต่างๆ รวมถึงเอเชียต้องหยุดชะงักหรือลดลงไป เนื้อหาในเอกสารประมวลข่าวในช่วงเริ่มแรกของสงครามจึงเน้นสนใจไปยังการรบและการดำเนินการตามนโยบายสกัดกั้นทางทะเลเป็นสำคัญ เพราะเป็นเหตุการณ์ที่ส่งผลกระทบทั้งต่อประเทศเป็นกลางที่ได้รับผลกระทบทำให้ไม่สามารถเดินเรือสินค้าอย่างปลอดภัย และอาจส่งผลกระทบต่อประเทศไทยทางเศรษฐกิจ จากการเทียบเอกสารประมวลข่าวสงครามของไทยกับเอกสารแปลข่าวเป็นภาษาไทยจากข่าววิทยุ บี.บี.ซี. แสดงให้เห็นถึงการจลลัมดับความสำคัญก่อน-หลังของการนำเสนอเนื้อหาข่าวในเอกสารประมวลข่าวสงครามของไทย อย่างกรณีที่ปรากฏในเอกสารประมวลข่าวสงครามฉบับประจำวันวันที่ 4-5 กันยายน พ.ศ. 2482 ซึ่งเป็นฉบับแรกของเอกสารการประมวลข่าวสงครามของไทย ที่นำเสนอประเด็นข่าวเกี่ยวกับการแถลงการณ์ของกระทรวงเศรษฐกิจการอังกฤษในการจำกัดเขตน่านน้ำการเดินเรือ เพื่อป้องกันไม่ให้เรือรบของข้าศึกเข้ามาบรรจบการเดินเรือของอังกฤษเป็นลำดับแรก ซึ่งต่างจากข่าวแปลภาษาไทยจากวิทยุ บี.บี.ซี. ที่นำเสนอข่าวการสู้รบระหว่างเยอรมนีกับโปแลนด์เป็นเรื่องลำดับแรก³⁵ แสดงให้เห็นว่า สถานการณ์สงครามระหว่างประเทศที่เกี่ยวข้องกับประเด็นทางเศรษฐกิจเป็นประเด็นสำคัญที่ได้รับการติดตามจากกรรมการพิจารณาประมวลข่าวสงครามของไทยในช่วงแรก

³⁴ ดูเพิ่มเติมเพื่อเป็นการเปรียบเทียบได้ใน สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, สร.0201.33.1/7 อ้างแล้ว, แผ่น 55-56. และ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, (2) กต 2.18/16 เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ สำนักงานปลัดกระทรวง รายงานการเมืองเอเชีย เรื่อง สถานการณ์ทางอินโดจีน (23 ก.ย. 2483-19 ก.พ. 2484), แผ่น 107 และ 112.

³⁵ ดูเพิ่มเติมใน สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, สร. 0201.33.1/3 อ้างแล้ว, แผ่น 16. และ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, สร. 0201.33/17 เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี กองกลางสำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี สงครามโลกครั้งที่ 2 เรื่อง ข่าววิทยุ บี.บี.ซี. เรื่อง สงคราม (พ.ศ. 2482), แผ่น 1.

ต่อมาในช่วงกรณีพิพาทอินโดจีน เนื้อหาข่าวที่ปรากฏในเอกสารประมวลข่าวจะเน้นไปที่ การเมืองระหว่างประเทศที่นำเสนอจากสำนักข่าวต่างประเทศ โดยเฉพาะความสัมพันธ์ระหว่างไทย กับอินโดจีนฝรั่งเศส นอกจากนี้ ยังนำเสนอข่าวความเคลื่อนไหวตามชายแดนโดยอ้างจากรายงานของ กรมตำรวจ สำนักศุลกากรประจำจังหวัด เป็นต้น มีการนำเสนอข่าวการรบภายหลังจากการสู้รบทาง ทหารอย่างเต็มรูปแบบในเดือนมกราคม พ.ศ. 2484 และรวมถึงการรวบรวมข่าวเกี่ยวกับสถานการณ์ ในอินโดจีน เช่น การเข้ามามีอิทธิพลของญี่ปุ่นในอินโดจีน การประกาศหรือนำเสนอข่าวที่เกี่ยวข้อง กับประเทศไทย ความวุ่นวายที่เกิดจากการก่อกบฏในอินโดจีน ซึ่งถือเป็นจุดประสงค์หลักที่ทำให้ รัฐบาลไทยได้มีการจัดตั้งกรมการพิจารณาประมวลข่าวในพฤติการณ์ทางด้านตะวันออกไกลขึ้น ดังนั้น เนื้อหาในช่วงกรณีพิพาทอินโดจีนจึงมุ่งติดตามสถานการณ์ระหว่างไทยกับอินโดจีนฝรั่งเศสเป็น หลัก จากมุมมองของอินโดจีนฝรั่งเศสและมุมมองจากชาติอื่นๆ

ส่วนในช่วงที่สถานการณ์ในภูมิภาคตะวันออกไกลมีความตึงเครียดจากการเผชิญหน้าระหว่าง ญี่ปุ่นซึ่งได้เข้าร่วมกับฝ่ายอักษะกับชาติสัมพันธมิตรที่สหรัฐอเมริกาเริ่มมีบทบาทในการให้ความ ช่วยเหลือให้กับอังกฤษ จีน รวมไปถึงเนเธอร์แลนด์ในหมู่เกาะอินเดียตะวันออก ข่าวที่นำเสนอจึงเน้น เป็นข่าวการเมืองระหว่างประเทศโดยเฉพาะความสัมพันธ์ระหว่างญี่ปุ่นกับชาติสัมพันธมิตรที่ค่อยๆ เสื่อมลง จากกรณีสงครามในประเทศจีน การขยายอิทธิพลของญี่ปุ่นในอินโดจีน การเสริมกำลัง ป้องกันการรุกรานของชาติสัมพันธมิตรในดินแดนอาณานิคมของตน รวมไปถึงประเด็นเกี่ยวกับการ นำเสนอข่าวเพื่อให้ร้ายต่ออีกฝ่ายหรือสงครามข่าวสาร ซึ่งไทยตกเป็นเป้าหมายหนึ่งของสงคราม ข่าวสารเช่นเดียวกัน ประเด็นเกี่ยวกับสงครามข่าวสารที่ปรากฏในเอกสารประมวลข่าวสงครามของ ไทยจะกล่าวถึงในบทที่ 5 ซึ่งจะชี้ให้เห็นว่า สถานะความเป็นกลางของไทยกำลังสั่นคลอนจาก สถานการณ์ความตึงเครียดในภูมิภาคตะวันออกไกลซึ่งอาจนำไปสู่การสู้รบทางทหารครั้งใหญ่ได้ จะ เห็นได้ว่า การนำเสนอข่าวที่ปรากฏในเอกสารประมวลข่าวสงครามของไทยในช่วงเวลาดังกล่าวจะไม่ อ้างแหล่งข่าวจากฝ่ายไทยมากนัก เว้นเพียงส่วนหมายเหตุที่อยู่ตอนท้ายของบางข่าวที่มีลักษณะ ในทางชี้แจงหรือปฏิเสธข่าวที่นำเสนอว่าไม่เป็นความจริง ซึ่งหมายเหตุท้ายข่าวที่ปรากฏในเอกสาร ประมวลข่าวสงครามจะชี้ให้เห็นว่า ไทยในฐานะประเทศเป็นกลางต่างรับข่าวสารจากทุกฝ่าย เพียงแต่ หากข่าวใดไม่มีมูลความจริงก็จำเป็นต้องมีการชี้แจงหรือปฏิเสธเพื่อให้เกิดข้อเท็จจริงเกี่ยวกับการ ดำเนินการเป็นกลางของไทย

2.6 การชี้แจงจากฝ่ายไทยผ่านหมายเหตุในเอกสารประมวลข่าว

ในช่วงก่อนที่ญี่ปุ่นจะยกพลขึ้นบก เอกสารประมวลข่าวของไทยกลับไม่มีการนำเสนอข่าวที่มี แหล่งอ้างอิงจากหน่วยงานของไทย เว้นแต่การนำเสนอข่าวจากฝั่งไทยผ่านหมายเหตุของเอกสาร

ประมวลข่าวไทยที่ค้นพบ³⁶ ซึ่งปรากฏในเอกสารประมวลข่าวของเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2484 จากเนื้อหาที่นำเสนอเกี่ยวกับความเคลื่อนไหวของเรือรบญี่ปุ่นในทะเลใกล้กับอินโดจีนตอนใต้ จึงอาจมองได้ว่าเป็นกองกำลังที่จะเข้ารุกรานไทยในอนาคต แต่อย่างไรก็ตาม ในหมายเหตุได้ชี้แจงว่า ไม่น่าเป็นความจริง โดยให้เหตุผลว่าไทยมีสัญญากับญี่ปุ่นอยู่³⁷ ในเรื่องนี้แม้ว่าเป็นสัญญาพันธมิตร แต่ก็มีเนื้อหาและวัตถุประสงค์ไปในทางสัญญาไม่รุกรานมากกว่า เพียงแต่ในตอนนั้นฝ่ายญี่ปุ่นไม่ต้องการให้ไทยเกิดความรู้สึกไม่ไว้วางใจต่อญี่ปุ่น จึงเสนอให้ใช้คำว่า พันธมิตร แทนคำว่า ไม่รุกรานกัน³⁸ ซึ่งเป็นอีกเหตุผลที่พออนุมานได้ นอกเหนือจากปัจจัยทางภูมิศาสตร์ที่ญี่ปุ่นไม่ได้มีพรมแดนติดกับไทย เหมือนกรณีอังกฤษกับฝรั่งเศสที่ต่างมีดินแดนอาณานิคมติดกับไทย หมายเหตุที่ปรากฏในเอกสารประมวลข่าวไทยได้ปรากฏขึ้นจากคำชี้แจงของหน่วยงานที่ทำหน้าที่นำเสนอข่าวอย่างกรมโฆษณาการ หรือวิทยุกระจายเสียงของไทย รวมไปถึงหน่วยงานที่มีหน้าที่โดยตรง³⁹

สถานการณ์ความตึงเครียดที่อาจนำไปสู่การสู้รบทางทหารครั้งใหญ่ในภูมิภาคตะวันออกไกล ทำให้ไทยเกิดความไม่ไว้วางใจต่อสถานการณ์ที่เกิดขึ้นและดำเนินการเตรียมพร้อมเพื่อรักษาสถานะเป็นกลาง การประมวลข่าวสงครามจึงต้องมีความระมัดระวังโดยการนำเสนออย่างรัดกุมและเป็นความลับมากขึ้นจากเดิมและเน้นนำเสนอข่าวการเมืองระหว่างประเทศและข่าวที่เกี่ยวกับไทยซึ่งมีที่มาจากสำนักข่าวต่างประเทศ และไม่มีการนำเสนอข่าวหมวดหมู่อื่นๆ ที่มีแหล่งที่มาจากฝ่ายไทย ซึ่งเกิดขึ้นก่อนที่ญี่ปุ่นจะยกพลขึ้นบก ข่าวที่ปรากฏในเอกสารจะนำเสนอประเด็นการเมืองระหว่างประเทศในสถานการณ์ภูมิภาคตะวันออกไกล ทั้งจากประเทศที่มีส่วนเกี่ยวข้องทั้งชาติสัมพันธมิตรกับญี่ปุ่น และประเทศคู่สงครามที่ไม่มีดินแดนครอบครองในภูมิภาค แต่เกี่ยวข้องทางการเมืองผ่านการเป็นพันธมิตรตามสนธิสัญญาพันธมิตรกันอย่างเยอรมนีและอิตาลี ซึ่งหมายเหตุที่ปรากฏท้ายข่าวจึงเป็นการนำเสนอโดยอ้างอิงจากหน่วยงานของไทยในช่วงที่ไม่มีการนำเสนอข่าวหมวดหมู่อื่นๆ ซึ่งมาจากแหล่งข่าวหรือรายงานจากฝ่ายไทย

หมายเหตุที่ปรากฏในเอกสารเอกสารประมวลข่าวสงครามไทยเป็นเนื้อหาหนึ่งที่เกิดจากความต้องการชี้แจงหรือปฏิเสธต่อข่าวที่ไม่เป็นความจริงหรือต้องการชี้แจงเพิ่มเติมให้ชัดเจน อย่างกรณีการนำเสนอว่ามีเครื่องบินและกองทหารอินโดจีนฝรั่งเศสมาละเมิดพรมแดนไทย ซึ่งเป็นข่าวเมื่อ

³⁶ ดูเพิ่มเติมใน สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, สร.0201.33.1/11 เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี กองกลางสำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี สงครามโลกครั้งที่ 2 ประมวลข่าว เรื่อง ประมวลข่าวเหตุการณ์ด้านตะวันออกไกล 1 กรกฎาคม 2484 – 5 ธันวาคม 2484 (พ.ศ. 2484).

³⁷ ฉบับเดียวกัน, แผ่น 465.

³⁸ สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี. ครั้งที่ 3/2483 เรื่อง สัญญาไม่รุกรานกับญี่ปุ่น วันที่ 26 เมษายน พ.ศ. 2483, แผ่น 6-9.

³⁹ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, สร.0201.33.1/11 อ้างแล้ว, แผ่น 502-503.

วันที่ 22 พฤศจิกายน พ.ศ. 2484 จากวิทยุโทรเลขอังกฤษว่าเป็นเครื่องบินมาตรวจการณ์ แต่ในหมายเหตุจากฝ่ายไทยชี้แจงว่าเป็นเครื่องบินโดยสารเท่านั้น⁴⁰ รวมทั้งกรณีข่าวจากวิทยุโทรเลขญี่ปุ่นที่นำเสนอว่าไทยได้ทำสัญญาซื้อเครื่องบินรบจากสหรัฐอเมริกา แต่หมายเหตุจากฝ่ายไทยก็ชี้แจงว่าไม่เป็นความจริง และเสริมว่า ถ้าข่าวเป็นความจริงก็ดีสำหรับการป้องกันประเทศของไทย⁴¹ การแสดงหมายเหตุไว้ส่วนท้ายของข่าวที่ปรากฏในเอกสารประมวลข่าวสงครามของไทยก็เพื่อที่จะชี้แจงและปฏิเสธต่อข่าวที่ไม่เป็นความจริงหรือมีเนื้อหาในเชิงให้ร้ายต่อไทย อีกทั้งยังเป็นการป้องกันไม่ให้มีการนำเสนอข่าวต่อไปทางสำนักข่าวของไทยเพื่อไม่ให้เกิดความสับสนและไม่ให้เกิดความเชื่อที่ว่าไทยได้ละทิ้งความเป็นกลางไปเข้าข้างและร่วมมือกับฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง

2.7 สรุป

กรรมการพิจารณาประมวลข่าวสงครามของไทยเกิดขึ้นในช่วงที่ไทยดำเนินนโยบายเป็นกลางในสงครามโลกครั้งที่ 2 โดยกลุ่มบุคคลที่ดำเนินการประมวลข่าวสงครามเป็นผู้แทนจากกระทรวง ทบวง กรม และสำนักต่างๆ เพื่อให้ดำเนินการรวบรวมข่าว วิเคราะห์ แล้วสรุปเป็นเอกสารส่งมาให้คณะรัฐมนตรีได้รับทราบ โดยมีการแบ่งหมวดหมู่ข่าวสารที่ได้รับออกเป็น ข่าวการเมือง ข่าวการทหาร ข่าวความเคลื่อนไหวตามชายแดน และข่าวการค้าและการคลัง การดำเนินนโยบายเป็นกลางของไทยมีผลต่อการรับข้อมูลข่าวสารที่ปรากฏในเอกสารประมวลข่าว โดยรับข้อมูลข่าวสารจากทุกฝ่าย แต่เมื่อได้รับข่าวสารที่ไม่เป็นความจริงก็จะมีคำแนะนำข่าวที่มีการปฏิเสธต่อข่าวที่ไม่เป็นความจริงหรือถ้าเป็นข่าวที่เกี่ยวกับไทยก็จะมีแถลงข่าวหรือการใส่เนื้อหาในส่วนของหมายเหตุของข่าวเพื่อชี้แจงให้ทราบว่าข่าวที่นำเสนอไม่ใช่ความจริงหรือเป็นจริงเพียงบางส่วน การประมวลข่าวสงครามของไทยแม้จะทำให้รัฐบาลไทยได้รับรู้ข่าวสารแล้ว แต่ก็ยังเป็นข้อมูลที่ช่วยในการประกอบการตัดสินใจดำเนินนโยบายเป็นกลางในภาพรวม เช่น การรักษาความสัมพันธ์ที่ดีกับชาติต่างๆ การรักษาเสถียรภาพทางเศรษฐกิจในช่วงสงคราม การเรียกร้องดินแดนคืนในกรณีพิพาทอินโดจีน รวมไปถึงนโยบายในการป้องกันประเทศในช่วงที่เกิดความตึงเครียดในภูมิภาคตะวันออกไกล

ข้อมูลข่าวสารจากรายงานของหน่วยงานต่างๆ เช่น รายงานการสู้รบของกองทัพบก เรือ อากาศ รายงานสถานการณ์ในต่างประเทศจากทูตและกงสุลไทย รายงานสถานการณ์ตามชายแดน สะท้อนให้เห็นว่า สมาชิกในคณะรัฐมนตรีเลือกรับข้อมูลข่าวสารที่แตกต่างกัน โดยอาจจะเน้นรับข้อมูลข่าวสารจากรายงานของหน่วยงานในกระทรวงที่ตนเป็นรัฐมนตรีเป็นหลัก แสดงให้เห็นว่าคณะรัฐมนตรีไทยสมัยหลวงพิบูลฯ อาจมีแนวคิดที่แตกต่างกันโดยมีการแบ่งออกเป็นกลุ่มต่างๆ ซึ่งเมื่อ

⁴⁰ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, สร.0201.33.1/11 อ้างแล้ว, แผ่น 460.

⁴¹ ฉบับเดียวกัน, แผ่น 459.

เปรียบเทียบกับรัฐบาลสยามสมัยรัชกาลที่ 6 ที่ดำเนินนโยบายเป็นกลางเช่นกันในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 1 จะเห็นได้ว่า กลุ่มบุคคลในรัฐบาลสมัยรัชกาลที่ 6 ดูเหมือนจะเป็นเอกภาพมากกว่ารัฐบาลของ หลวงพิบูลฯ เห็นได้จากภายหลังสยามเข้าร่วมสงครามโดยอยู่ฝ่ายเดียวกับมหาอำนาจอย่างอังกฤษ และฝรั่งเศส บรรดาเสนาบดีรวมไปถึงเจ้านายต่างสนับสนุนการดำเนินนโยบายสงครามของรัชกาลที่ 6 ในขณะที่ทัศนคติที่แตกต่างกันของคณะรัฐมนตรีแต่ละกลุ่มในรัฐบาลหลวงพิบูลฯ ที่มีต่อสถานการณ์ สงครามในขณะนั้น แม้จะไม่ได้ส่งผลอย่างชัดเจนต่อการดำเนินนโยบายเป็นกลางของไทย แต่กลับ ส่งผลให้การดำเนินนโยบายของกลุ่มการเมืองต่างๆ ของไทยในช่วงภายหลังเกิดสงครามมหาเอเชียบูรพาตั้งแต่ปลาย พ.ศ. 2484 แบ่งออกเป็นหลายแนวทางทั้งสนับสนุนฝ่ายอักษะของกลุ่มรัฐบาลของ จอมพล ป. และกลุ่มสนับสนุนฝ่ายสัมพันธมิตรของกลุ่มปรีดีและกลุ่มเสรีไทยในต่างประเทศ อย่างไรก็ตาม เอกสารประมวลข่าวสงครามที่ผ่านการรวบรวมและประมวลขึ้นโดยกรมการพิจารณาประมวล ข่าวสงครามของไทยมีความสำคัญในฐานะชุดข้อมูลข่าวสารที่คณะรัฐมนตรีต่างรับรู้ร่วมกัน

บทที่ 3

การประมวลข่าวของกรมการพิจารณาประมวลข่าวในยามฉุกเฉินเกี่ยวกับ

สถานการณ์สงครามในภูมิภาคยุโรป

หลังจากเยอรมนีส่งทหารบุกโปแลนด์ รัฐบาลไทยจัดตั้งคณะกรรมการสำหรับการประมวลข่าวสงครามในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 ขึ้นในวันที่ 2 กันยายน พ.ศ. 2482 เป็นการประมวลข่าวสงครามเพื่อรับทราบสถานการณ์สงครามที่เกิดขึ้นในภูมิภาคยุโรป บทดังกล่าวนำเสนอเกี่ยวกับบทบาทและหน้าที่ของไทยในฐานะประเทศเป็นกลางภายหลังการประกาศตัวเป็นกลางอย่างเป็นทางการในวันที่ 5 กันยายน พ.ศ. 2482 จนกระทั่งกลางเดือนมกราคม พ.ศ. 2482 (นับศักราชแบบเก่า) และนำเสนอเนื้อหาที่ปรากฏในเอกสารประมวลข่าวสงครามที่ดำเนินการโดยกรมการพิจารณาประมวลข่าวในยามฉุกเฉิน โดยผู้เขียนได้แบ่งเนื้อหาในเอกสารประมวลข่าวสงครามนี้ออกเป็น 3 ประเด็น ได้แก่ ข่าวการรบระหว่างเยอรมนีกับฟินแลนด์เดือนกันยายน พ.ศ. 2482 ข่าวเกี่ยวกับบทบาทของประเทศเป็นกลางช่วงต้นของสงคราม และข่าวเกี่ยวกับกรณีพิพาทระหว่างสหภาพโซเวียตกับฟินแลนด์

3.1 ข่าวการรบระหว่างเยอรมนีกับโปแลนด์เดือนกันยายน พ.ศ. 2482

หากย้อนกลับไปหาเหตุที่ทำให้เกิดความขัดแย้งระหว่างเยอรมนีกับโปแลนด์ อาจกล่าวได้ว่านโยบายการขยายอำนาจของเยอรมนีในช่วงทศวรรษ 1930 (ช่วงระหว่าง พ.ศ. 2473-2482) ภายใต้การนำของพรรคนาซีเป็นส่วนสำคัญต่อสันติภาพของยุโรป ความอ่อนแอในการดำเนินนโยบายต่างประเทศของชาติตะวันตกอย่างอังกฤษและฝรั่งเศสที่ยอมให้เยอรมนีขยายอำนาจอย่างต่อเนื่องก่อนที่จะส่งทหารรุกรานโปแลนด์ นโยบายของสหภาพโซเวียตก็มีส่วนที่ทำให้เกิดความขัดแย้งขึ้นในยุโรปจากการที่ทำสัญญาไม่รุกรานกับเยอรมนี ซึ่งทำให้ชาติตะวันตกต้องตกตะลึง เนื่องจากไม่คาดคิดว่าเยอรมนีภายใต้การนำของพรรคนาซีซึ่งทำสัญญากับอิตาลีและญี่ปุ่นเพื่อต่อต้านการขยายอิทธิพลของลัทธิคอมมิวนิสต์กลับทำสัญญาไม่รุกรานกับสหภาพโซเวียตผู้นำลัทธิคอมมิวนิสต์¹ รายงานจากอัครราชทูตไทยประจำกรุงลอนดอนได้แสดงความเห็นเอาไว้ว่า แม้การวิวาทระหว่างเยอรมนีกับโปแลนด์มีมานานแล้ว แต่ที่ทำให้การวิวาทนี้รุนแรงและเข้าสู่วิกฤตก็ต้อนับตั้งแต่วันที่เยอรมนีและสหภาพโซเวียตทำสัญญาไม่รุกรานกัน²

¹ G. Deborin, "Secrets of the Second World War," (Moscow: Progress Pub, 1971), pp. 45-46.

² สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, (2) กต 2.1.7/19 อ้างแล้ว, แผ่น 171.

เนื้อหาของข่าวที่ปรากฏในเอกสารประมวลข่าวสงครามของไทยซึ่งเริ่มต้นจากฉบับประจำวันที่ 4-5 กันยายน พ.ศ. 2482 พยายามชี้ให้เห็นว่าสถานการณ์การรบเยอรมนีจะเป็นฝ่ายได้เปรียบสามารถรุกคืบเข้ามายังดินแดนโปแลนด์และเอาชนะเหนือกองทหารโปแลนด์ที่ไม่อาจรับมือการรุกแบบสายฟ้าแลบของเยอรมนี ทั้งจากการรุกรานทางบก ทางน้ำ และทางอากาศ ข่าวได้นำเสนอเรื่องราวของเรือรบเยอรมันได้ทำการต่อสู้กับเรือรบโปแลนด์ในอ่าวดานซิก ทำให้เรือพิฆาตและเรือดำน้ำของโปแลนด์ของโปแลนด์ถูกยิงจมลง³ ฝ่ายอังกฤษและฝรั่งเศสแม้ว่าจะประกาศสงครามกับเยอรมนี แต่ก็ไม่ได้ทำการรบจนทำให้เยอรมนีต้องถูกขนาบแต่อย่างใด เพียงแต่ส่งเครื่องบินทิ้งระเบิดและโพรยบินพลิวเพื่อโฆษณาชวนเชื่อ ส่วนกองทหารบกของฝรั่งเศสก็ไม่ได้รุกคืบออกไปจากระยะยิงปืนใหญ่ตามแนวป้อมมายโนต์เลย ด้วยเหตุนี้เยอรมนีจึงสามารถรุกคืบเข้ามาจนถึงกรุงวอร์ซอ เมืองหลวงของโปแลนด์ได้อย่างรวดเร็ว⁴ ในระหว่างนี้ กองทัพอากาศเยอรมันได้เข้าครอบครองความเป็นเจ้าอากาศในท้องฟ้าโปแลนด์ไว้หมดสิ้นแล้ว การครอบครองน่านฟ้าอย่างเบ็ดเสร็จของโปแลนด์เป็นหนึ่งกุญแจสำคัญทำให้กองทัพเยอรมันกุมความได้เปรียบตลอดการรบและสามารถเอาชนะกองทัพโปแลนด์ได้อย่างรวดเร็ว⁵

รัฐบาลโปแลนด์พยายามขอความช่วยเหลือจากอังกฤษและฝรั่งเศสตามข้อตกลงที่ได้กระทำกันก่อนเริ่มสงคราม ขาววิทยุกระจายเสียง บี.บี.ซี. และวิทยุรักบี้ นำเสนอข่าวว่า รัฐบาลอังกฤษกับฝรั่งเศสได้ตกลงให้รัฐบาลโปแลนด์กู้เงินอีก 8 ล้านปอนด์ครึ่ง โดยกระทรวงการคลังอังกฤษได้ออกแถลงการณ์ผ่านทางกระทรวงการโฆษณาการอังกฤษว่ารัฐบาลโปแลนด์ รัฐบาลอังกฤษ และรัฐบาลฝรั่งเศสได้ตกลงกันในทางการคลังให้รัฐบาลโปแลนด์กู้เงินสดจากรัฐบาลอังกฤษและรัฐบาลฝรั่งเศสอีกประมาณ 8,500,000 ปอนด์ (ประมาณ 85,000,000 บาท)⁶ ข้อตกลงนี้ได้ลงนามกันเป็นที่เรียบร้อยแล้ว ณ กระทรวงการต่างประเทศอังกฤษ ซึ่งจะช่วยให้โปแลนด์มีแหล่งเงินทุนในการทำสงครามกับเยอรมนีมากยิ่งขึ้น⁷ ถึงกระนั้น การที่อังกฤษกับฝรั่งเศสยังไม่ยกระดับการรบกับเยอรมนีให้รุนแรงมากขึ้น เป็นการทำให้โปแลนด์ต้องสูญเสียอำนาจเพราะการไม่ได้รับแรงสนับสนุนของสัมพันธมิตร การที่สัมพันธมิตรกระทำเช่นนั้น เนื่องจากพวกเขายังหวังว่าเยอรมนีจะยังคงมีท่าทีต่อต้านสหภาพโซเวียตอันเป็นโอกาสที่พวกเขาจะสามารถเข้าไปเจรจากับสหภาพโซเวียตได้⁸

³ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, สร.0201.33.1/3 อ้างแล้ว, แผ่น 24.

⁴ ฉบับเดียวกัน, แผ่น 30.

⁵ ฉบับเดียวกัน, แผ่น 31.

⁶ คำนวณตามค่าเงินบาทของไทยใน พ.ศ. 2482 ซึ่งแตกต่างจากค่าเงินบาทของไทยในปัจจุบัน

⁷ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, สร.0201.33.1/3 อ้างแล้ว, แผ่น 42.

⁸ G. Deborin, op. cit., pp. 45-46. สอดคล้องกับความเห็นของพระยาราชวังสัน อัครราชทูตไทย ณ กรุงลอนดอน ประเทศอังกฤษที่กล่าวว่า ราษฎรและหนังสือพิมพ์ของ 2 ประเทศ (อังกฤษและฝรั่งเศส) ต่างสีกเห็นว่าการเจรจากับสหภาพโซเวียตเกือบจะสำเร็จ คราวนี้

ในช่วงเวลาที่เยอรมนีรบกับโปแลนด์ สหภาพโซเวียตซึ่งกระทำสัญญาไม่รุกรานกับเยอรมนีก็ยังคงรักษาความเป็นกลางอย่างเคร่งครัดตามที่ได้ประกาศตอนเริ่มสงคราม มีการนำเสนอข่าวโดยอ้างจากคำแถลงของนายโมโลตอฟ รัฐมนตรีต่างประเทศของสหภาพโซเวียตว่า จะรักษาความสัมพันธ์ทางพาณิชย์เป็นปกติกับโปแลนด์⁹ แต่เมื่อเยอรมนีเป็นได้เปรียบในการรบ ทำให้ท่าทีของสหภาพโซเวียตเปลี่ยนแปลงด้วยการระดมกำลังทหารซึ่งทำให้รัฐบาลโปแลนด์รู้สึกหนักใจยิ่งขึ้น เพราะเกรงว่าโปแลนด์อาจจะถูกรุกรานจากสหภาพโซเวียตและกลายเป็นว่าโปแลนด์อาจจะต้องรับศึกสองด้าน¹⁰

ในที่สุดสถานการณ์อันตึงเครียดในโปแลนด์ด้านตะวันออกก็ได้ปะทุขึ้น เมื่อกองทหารโซเวียตได้รับคำสั่งให้เดินทัพเข้าไปในโปแลนด์ รัฐบาลโซเวียตได้เสนอบันทึกให้ทราบเจตนาต่อเอกอัครราชทูตโปแลนด์ประจำมอสโกในตอนกลางคืน การปฏิบัติการทางทหารของสหภาพโซเวียตครั้งนี้ ไม่มีผลกระทบกระเทือนถึงการดำรงสถานะความเป็นกลางของสหภาพโซเวียตในกรณีพิพาทในยุโรปครั้งนี้ รัฐบาลโซเวียตถือว่า รัฐโปแลนด์ไม่ได้ดำรงอยู่ต่อไปแล้ว เพราะฉะนั้น บรรดาสนธิสัญญาและข้อตกลงทั้งหมดซึ่งได้กระทำไว้ต่อกัน จึงไม่อาจมีผลบังคับได้อีกต่อไป¹¹ แต่อย่างไรก็ตาม จากข่าววิทยุโทรเลขของอังกฤษนำเสนอข่าวว่า เอกอัครราชทูตโปแลนด์ ณ กรุงมอสโกไม่ยอมรับหนังสือที่สหภาพโซเวียตแจ้งการเคลื่อนกองทหารเข้าไปในโปแลนด์ ส่วนข่าววิทยุโทรเลขรอยเตอร์แถลงข่าวโทรเลขที่สถานเอกอัครราชทูตโปแลนด์ ณ กรุงลอนดอนได้รับว่า กองทัพโปแลนด์กำลังทำการต้านทานกองทหารโซเวียตที่ได้เคลื่อนเข้ามาในโปแลนด์อย่างเต็มที่¹² การบุกโปแลนด์ของสหภาพโซเวียตทำให้โปแลนด์อ่อนแอลงอย่างมาก หนังสือพิมพ์ในมิวนิคได้ลงข่าวจากลอนดอนว่า อัครราชทูตโปแลนด์ ณ กรุงลอนดอนได้ยื่นบันทึกจากรัฐบาลโปแลนด์ต่อกระทรวงการต่างประเทศอังกฤษ ขอให้อังกฤษช่วยเหลือโปแลนด์ เพราะโปแลนด์ไม่อยู่ในฐานะที่จะทำการต้านทานกองทหารเยอรมันต่อไปได้¹³ แต่ก็ไม่สามารถได้รับความช่วยเหลืออย่างเพียงพอที่จะทำให้โปแลนด์อยู่รอดต่อไปได้

ต่อมาในเอกสารประมวลข่าวสงครามประจำวัน ที่ 27-28 กันยายน พ.ศ. 2482 ได้นำเสนอข่าวของวิทยุกระจายเสียง บี.บี.ซี. ว่า ตามรายงานของฝ่ายเยอรมันปรากฏว่า กองทัพโปแลนด์ในกรุงวอร์ซอได้ยอมจำนน โดยไม่มีเงื่อนไขแล้วแต่เมื่อคืนนี้ เวลา 8.20 น. ส่วนการจํานนอย่างเป็นทางการ

คงจะล้อมเยอรมนีได้แน่และในเร็ววันด้วย ทางหนังสือพิมพ์ก็ลงข่าวชมเชยการงานของสหภาพโซเวียตต่างๆ ดุอะไรๆ มั่นติหมด จากความเห็นดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า ในตอนนั้นอังกฤษยังคงหวังว่าการเจรจากับสหภาพโซเวียตอาจทำให้อังกฤษได้รับผลประโยชน์ อีกทั้งเป็นหนทางในการรักษาสันติภาพในภูมิภาคยุโรป อ้างจาก สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, (2) กต 2.1.7/19 อ้างแล้ว, แผ่น 166.

⁹ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, สร.0201.33.1/3 อ้างแล้ว, แผ่น 74.

¹⁰ ฉบับเดียวกัน, แผ่น 98.

¹¹ ฉบับเดียวกัน, แผ่น 197.

¹² ฉบับเดียวกัน, แผ่น 198.

¹³ ฉบับเดียวกัน, แผ่น 207.

นั้น จะได้กระทำกันในวันศุกร์ที่จะถึงนี้ ทั้งนี้ ตามที่ปรากฏตามรายงานฉบับอื่นกล่าวว่า เจ้าหน้าที่ทหารฝ่ายโปแลนด์ได้คิดเห็นว่า การที่จะต้านทานอีกต่อไปนั้น เป็นการไร้ประโยชน์ ตัวเมืองก็พินาศ ห่อน้ำถูกตัดขาด อาหารขาดแคลน โรงพยาบาลหลายแห่งถูกทำลาย โรงไฟฟ้าทำงานไม่ได้ และนอกจากนี้ยังได้เกิดโรคระบาดขึ้นอีกด้วย โดยเหตุผลต่างๆ เหล่านี้ และโดยทัศนะแห่งความจริงในข้อที่การช่วยเหลือโดยด่วน และโดยตรงของประเทศสัมพันธมิตรไม่สามารถจะเป็นไปได้ จึงตัดสินใจยอมจำนน¹⁴

แม้โปแลนด์จะไม่สามารถต่อสู้ต่อไปได้ แต่อังกฤษกับฝรั่งเศสยังคงยึดมั่นที่จะทำสงครามกับเยอรมนีต่อไป ตามข่าววิทยุกระจายเสียง บี.บี.ซี. ซึ่งได้แถลงว่า ประชาชาติอังกฤษได้มีการวิพากษ์สุนทรพจน์ของท่านเบนิตो มุสโสลินี (Benito Mussolini) ผู้นำอิตาลี เมื่อวันที่ 23 กันยายนว่า เมื่อประเทศโปแลนด์ได้ถูกโจมตีพ่ายแพ้ไปแล้วเช่นนี้ ก็ไม่น่าจะมีความจำเป็นที่จะทำสงครามอีกต่อไป ทางกรุงลอนดอนกล่าวกันว่า ถึงแม้อังกฤษจะมีความพึงพอใจในความสำเร็จของมุสโสลินี และในความพยายามของท่านที่จะรักษาสันติภาพก็ดี อังกฤษได้ตกลงใจเข้าทำสงครามครั้งนี้ ไม่ใช่เพราะเยอรมันก้าวทัพเข้าตีโปแลนด์แต่เหตุเดียว อังกฤษเข้ารบเพราะเห็นว่า สภาพการณ์ในยุโรปในขณะนี้ปราศจากกฎหมายและอารยธรรม การโจมตีโปแลนด์เป็นเพียงอาการอย่างหนึ่งของสภาพการณ์เช่นนี้¹⁵ นอกจากนี้ ข่าวจากเจนีวายังแจ้งว่า ในวงการเมืองฝรั่งเศสมีความเห็นว่า รัฐบาลฝรั่งเศสและอังกฤษคงจะปฏิเสธข้อเสนอสันติภาพของเยอรมัน ทั้งนี้ไม่ใช่เพราะเห็นแก่โปแลนด์ แต่เพราะเหตุว่าชัยชนะของเยอรมันนี้เป็นก้าวแรกที่จะนำไปสู่ความมีอำนาจทางเศรษฐกิจและการเมืองของเยอรมันทั่วทั้งยุโรป ผลที่สุดคือ อังกฤษฝรั่งเศสจะปฏิเสธในเรื่องการสงบศึกและจะทำการตกลงเด็ดขาดด้วยการสงครามต่อไป¹⁶ เห็นได้ว่าหลังจากโปแลนด์ได้ยอมแพ้ต่อเยอรมนี ฝ่ายสัมพันธมิตรจึงจะดำเนินการทางทหารอย่างเต็มตัว¹⁷

3.2 ข่าวเกี่ยวกับบทบาทของประเทศเป็นกลางช่วงต้นของสงคราม

ในช่วงเริ่มต้นของสงครามจากการประกาศสงครามของอังกฤษและฝรั่งเศสต่อเยอรมนี ภายหลังเยอรมนีส่งกำลังทหารรุกรานโปแลนด์ ปรากฏว่าประเทศส่วนใหญ่ต่างประกาศตนเป็นประเทศเป็นกลางซึ่งรวมถึงไทยด้วย ในช่วงต้นของเอกสารประมวลข่าวที่จัดทำโดยกรมการพิจารณาประมวลข่าวในยามฉุกเฉินได้นำเสนอข่าวการประกาศตัวเป็นกลางของประเทศต่างๆ เช่น สหรัฐอเมริกา ญี่ปุ่น สเปน โรมาเนีย ฟินแลนด์ นอร์เวย์ และอีกหลายประเทศซึ่งตั้งอยู่ตามภูมิภาค

¹⁴ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, สร.0201.33.1/3 อ้างแล้ว, แผ่น 357-358.

¹⁵ ฉบับเดียวกัน, แผ่น 300.

¹⁶ ฉบับเดียวกัน, แผ่น 400.

¹⁷ Henig, Ruth B., "The Origins of the Second World War 1933-1941," (London: Routledge, 2005), p. 59.

ต่างๆ ได้แก่ ยุโรป อเมริกา และเอเชีย¹⁸ ซึ่ง ประเทศเป็นกลางเหล่านี้ถือเป็นกลุ่มประเทศที่ได้รับผลกระทบจากการบรรจบระหว่างเยอรมนีกับอังกฤษและฝรั่งเศส โดยเฉพาะการรบบทางเรือที่ส่งผลกระทบทางเศรษฐกิจและการค้าระหว่างประเทศ

3.2.1 บทบาทของประเทศเป็นกลางในภูมิภาคยุโรป

ภายหลังจากประเทศส่วนใหญ่ในภูมิภาคยุโรปประกาศตนเป็นกลาง ความเดือดร้อนที่ประเทศเหล่านี้ได้รับมาจากการรบบทางเรือเป็นสำคัญ เรือสินค้าของประเทศเป็นกลางมักถูกตรวจค้นจากเรือรบของประเทศคู่สงครามด้วย โดยเฉพาะการที่เรือสินค้าของประเทศเป็นกลางถูกตรวจค้นตามการดำเนินนโยบายปิดทะเลของอังกฤษ¹⁹ แผนการณปิดทะเลของอังกฤษเพื่อกดดันทางเศรษฐกิจของเยอรมนี จากข่าววิทยุโทรเลขเยอรมันนำเสนอว่า

“รัฐบาลเนเธอร์แลนด์และรัฐบาลเบลเยียมจะได้อบคั้ค่านโน้ตของรัฐบาลอังกฤษที่แถลงแผนการปิดทางเรือ มีความอย่างเดียวกัน เมื่อวันวานนี้ มีข่าวว่าสวีเดนและฟินแลนด์ก็จะไ้ยื่นโน้ตทำนองเดียวกันกับเนเธอร์แลนด์และเบลเยียม แต่ข้อความจะไม่เหมือนกัน วงการทูตในกรุงบรัสเซลส์แถลงว่า ในโน้ตที่รัฐบาลทั้งสองดังกล่าวข้างต้นจะไ้ยื่นต่อรัฐบาลอังกฤษนั้น จะมีความเรียกร้องให้อังกฤษประกันเสรีภาพของเมืองท่าที่เป็นกลางอย่างเด็ดขาด และไม่ให้อังกฤษเกี่ยวข้องกับการนำสัมภาระติดและเครื่องอาหารที่จำเป็นสำหรับใช้ภายในประเทศเข้ามาในประเทศ และในที่สุดไม่ไ้จำกัดการค้ากับประเทศใกล้เคียงแต่อย่างหนึ่งอย่างใด”²⁰

แม้ว่าข่าวที่ได้รับดังกล่าวมาจากวิทยุของฝ่ายเยอรมนีอาจจะมองไ้ได้ว่า เป็นข้อมูลข่าวสารจากศัตรูของอังกฤษ อาจมีการเสริมเติมแต่งเพื่อไ้การกระทำของอังกฤษหมดความน่าเชื่อถือ แต่ถึงกระนั้น ข่าวของการดำเนินการปิดทะเลของอังกฤษไ้สร้างความเดือดร้อนให้กับประเทศเป็นกลางจริง ข่าวจากอัมสเตอร์ดัม เรือเดินสมุทรลำใหญ่ที่สุดของฮอลแลนด์ที่ชื่อ Nieuw Amsterdam ไ้ถูกเรือรบอังกฤษคุมไปตรวจยังท่าตรวจของอังกฤษในช่องโดเวอร์²¹ แสดงให้ไ้เห็นว่า การดำเนินการปิดทะเลของอังกฤษในช่วงต้นไ้สร้างความไม่พอใจให้กับประเทศเป็นกลางซึ่งยังจำเป็นที่ไ้ต้องขนส่งสินค้าทางทะเลเพื่อค้าขายกับประเทศอื่นๆ และยังไ้ต้องการสร้างรายได้ของประเทศต่อไป แม้ว่าในขณะนั้น โลกยังอยู่ภายใต้ภาวะสงครามก็ตาม

¹⁸ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, สร.0201.33.1/3 อ้างแล้ว, แผ่น 11-12, 20.

¹⁹ ฉบับเดียวกัน, แผ่น 59.

²⁰ ฉบับเดียวกัน, แผ่น 156.

²¹ ฉบับเดียวกัน, แผ่น 161.

นอกจากประเทศเป็นกลางที่ไม่พอใจต่อนโยบายปิดทะเลของอังกฤษแล้ว ประเทศคู่สงครามอย่างเยอรมนีก็ไม่พอใจกับนโยบายนี้เช่นกัน แม้ว่าจะเป็นที่ยืนยันว่านโยบายของอังกฤษนี้มีเพื่อสกัดกั้นทางเศรษฐกิจต่อเยอรมนีโดยตรง ปรากฏในข่าวจากกรุงเบอร์ลินที่แจ้งว่า

“ตามที่อังกฤษได้ทำผิดกฎหมายแห่งความเป็นกลาง โดยยึดสินค้าในเรือของประเทศที่เป็นกลาง โดยอ้างว่าเยอรมนีมีการควบคุมทางเศรษฐกิจ เพราะรัฐบาลอังกฤษได้ประกาศตั้งแต่วันที่ 6 กันยายนว่า ต่อไปรัฐบาลจะเป็นผู้ส่งสินค้าประเภทอาหารแต่เพียงผู้เดียว ฉะนั้น อาหารต่างๆ จึงเป็นสินค้าต้องห้ามในการสงครามประเภท 2 ด้วยเหตุดังนี้ เยอรมนีจึงกระทำการตอบแทนบ้าง โดยจะยึดอาหารต่างๆ ที่ส่งไปยังอังกฤษ ฉะนั้น สินค้าอาหารที่ส่งไปยังอังกฤษจึงเป็นสินค้าต้องห้ามในการสงครามเช่นกัน”²²

หากดูเนื้อหาดังกล่าวจะเห็นได้ว่าเยอรมนีถือว่าอังกฤษเป็นฝ่ายที่เริ่มดำเนินการสกัดกั้นทางเรือกับเรือสินค้าของประเทศเป็นกลางก่อน แต่จากสถานการณ์ของสงครามกลับทำให้เยอรมนีตัดสินใจดำเนินการคล้ายๆ กับอังกฤษ คือการตรวจค้นเรือสินค้าของประเทศเป็นกลางที่กำลังเดินทางไปยังอังกฤษ เพื่อสกัดกั้นไม่ให้มีการส่งสินค้าไปยังประเทศคู่สงคราม การกระทำดังกล่าวกลับทำให้สถานการณ์ของประเทศเป็นกลางดูเลวร้ายและต้องได้รับความเดือนร้อนจากประเทศคู่สงครามมากขึ้น การกระทำของเรือรบหรือเรือดำน้ำเยอรมนีเห็นได้จากข่าวของวิทยุกระจายเสียง บี.บี.ซี. ที่นำเสนอข่าวว่า มีเรือสินค้าของสวีเดน 2 ลำและของฟินแลนด์ 2 ลำ ถูกยิงจมโดยเรือดำน้ำเยอรมัน ในขณะที่บรรทุกสินค้าเยื่อไม้ไปยังอังกฤษ โดยที่สินค้านี้ไม่ได้อยู่ในบัญชีของต้องห้ามของเยอรมนี หนังสือพิมพ์สวีเดนฉบับหนึ่งแถลงว่า การจมเรือเช่นนี้อาจจะทำให้สวีเดนหยุดส่งแร่เหล็กออกไปให้เยอรมนี²³

ประเทศเป็นกลางในภูมิภาคยุโรปบางประเทศต่างพยายามแก้ไขความเดือนร้อนที่ตนได้รับด้วยวิธีการที่สันติ โดยข่าวจากกรุงอัมสเตอร์ดัมแจ้งว่า รัฐบาลอังกฤษและเนเธอร์แลนด์กำลังพิจารณาถึงความปั่นป่วนของการค้าของเนเธอร์แลนด์ เนื่องจากการที่อังกฤษดำเนินการปิดอ่าวครั้งนี้ จึงปรากฏข่าวเกี่ยวกับการส่งคณะผู้แทนทางพาณิชย์จากประเทศเป็นกลางปรากฏในเอกสารประมวลข่าวประจำวันวันที่ 27-28 กันยายน พ.ศ. 2482 กล่าวถึงข่าวจากวิทยุกระจายเสียง บี.บี.ซี. และข่าววิทยุโทรเลขเยอรมันนำเสนอว่า คณะผู้แทนทางพาณิชย์ของเดนมาร์กจะออกเดินทางไปยังประเทศอังกฤษในวันนี้ เพื่อไปเจรจากันในปัญหาว่าด้วยการส่งสินค้าเข้าและออก รวมไปถึงคณะผู้แทนเนเธอร์แลนด์จะได้ออกเดินทางไปกรุงลอนดอนในปลายอาทิตย์นี้ เพื่อเจรจากับเจ้าหน้าที่อังกฤษเพื่อให้ผ่อนผันใน

²² สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, สร.0201.33.1/3 อ้างแล้ว, แผ่น 319-320.

²³ ฉบับเดียวกัน, แผ่น 325.

เรื่องการควบคุมของต้องห้ามในการสงคราม นอกจากนั้น จะได้หารือกันถึงเรื่องสินค้าขาเข้าของ เนเธอร์แลนด์ด้วย คณะผู้แทนนี้มีเจ้ากรมการตกลงในทางพาณิชย์เป็นหัวหน้า²⁴

ในกรณีของความเดือดร้อนของประเทศเป็นกลางทางการค้าทางเรือตามความเห็นของเนวิล แชมเบอร์เลน (Neville Chamberlain) นายกรัฐมนตรีอังกฤษในขณะนั้น ที่ได้กล่าวถึงกิจการของ กระทรวงเศรษฐกิจสงครามเอาไว้ว่า ความมุ่งหมายของกระทรวงเศรษฐกิจสงครามก็เพื่อที่จะทำลาย โครงการเศรษฐกิจของเยอรมนี ในส่วนที่เยอรมนีทำการเผยแพร่ว่า การควบคุมของต้องห้ามของ อังกฤษจะไม่มีผลกระทบต่อเยอรมนี แต่จะเป็นผลให้การค้าของประเทศที่เป็นกลางถูกบีบรัด นายกรัฐมนตรีอังกฤษกล่าวว่า อังกฤษได้คำนึงถึงความจำเป็นในการค้าของประเทศที่เป็นกลางมา ตั้งแต่เริ่มสงคราม และรัฐบาลอังกฤษยินดีที่จะพิจารณาข้อเสนอของประเทศที่เป็นกลางโดยได้มีการปรึกษารื้อกับรัฐบาลของหลายประเทศ และในบางกรณีรัฐบาลอังกฤษก็ได้ตกลงไปแล้ว ซึ่งจะทำให้ การควบคุมของต้องห้ามสะดวกขึ้นอีก²⁵ คำกล่าวของแชมเบอร์เลนเป็นการตอบโต้ต่อการนำเสนอข่าว จากฝ่ายเยอรมนีที่มองว่าการกระทำของเยอรมนีก็ถือเป็นการกระทำที่ผิดกฎหมายจากการคุกคามต่อ เรือสินค้าของประเทศเป็นกลาง

แม้ว่าเหล่าประเทศเป็นกลางต่างส่งผู้แทนทางพาณิชย์เพื่อดำเนินการเจรจาเพื่อให้อังกฤษ ผ่อนปรนการตรวจค้นเรือสินค้าให้สะดวกและรวดเร็วยิ่งขึ้น แต่ก็ยังมีข่าวที่ปรากฏว่าเรือสินค้าของ ประเทศเป็นกลางยังคงถูกตรวจค้นอย่างเข้มงวด จากข่าววิทยุโทรเลขทรานส์โอเชียนประจำวัน ที่ 27 กันยายน พ.ศ. 2482 ได้นำเสนอข่าวว่า เมื่อเร็วๆ นี้ เจ้าหน้าที่ทหารเรืออังกฤษได้ทำการตรวจค้นเรือ สินค้าสวีเดนอีกหลายลำ และได้นำไปยังท่าเรืออังกฤษ ในการกระทำเช่นนี้ได้ทำให้เกิดการเสียหาย ค่าใช้จ่ายเพิ่มขึ้นแก่บริษัทเดินเรือสวีเดนโดยไม่จำเป็น²⁶ การกระทำดังกล่าวยังเป็นการชี้ให้เห็นว่า อังกฤษยังคงดำเนินนโยบายปิดทะเลอย่างเข้มงวดเพื่อสกัดกั้นการขนส่งสินค้าให้กับเยอรมนี จากข่าว วิทยุทางราชการของอังกฤษได้นำเสนอข่าวจากการแถลงของวินสตัน เชอร์ชิลล์ (Winston Churchill) รัฐมนตรีว่าการกระทรวงทหารเรืออังกฤษในขณะนั้นได้ตอกย้ำฐานะของเรือสินค้าของ ประเทศเป็นกลางว่า เรือค้าขายของประเทศที่เป็นกลางนั้นอยู่ในฐานะที่ผิดกัน เพราะเรือเหล่านี้ จำต้องกระทำตามคำสั่งอันชอบด้วยกฎหมายที่สั่งให้หยุด และต้องยอมให้เรือรบของคู่สงครามมา

²⁴ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, สร.0201.33.1/3 อ้างแล้ว, แผ่น 361.

²⁵ ฉบับเดียวกัน, แผ่น 341.

²⁶ ฉบับเดียวกัน, แผ่น 364.

ตรวจค้น เรือค้าขายของประเทศคู่สงครามนั้นไม่จำเป็นต้องเคารพคำสั่งเช่นนี้ และอาจจะหลีกเลี่ยงหรือต่อสู้การจับกุมได้²⁷

ทางฝ่ายเยอรมนีก็มีมาตรการตอบโต้ต่อนโยบายปิดทะเลของอังกฤษเช่นเดียวกัน คือการใช้กองเรือดำน้ำในการสกัดกั้นเรือสินค้าของประเทศเป็นกลางที่กำลังเดินทางไปยังอังกฤษ จากข่าววิทยุกระจายเสียง บี.บี.ซี. ได้นำเสนอข่าวเกี่ยวกับมาตรการคุ้มครองเรือสินค้าของสวีเดนไว้ว่า ผู้บัญชาการทหารเรือสวีเดนได้ออกคำสั่งให้เรือค้าขายของสวีเดนแล่นเลียบตามฝั่งในขณะที่ยูนิในน่านน้ำสวีเดน ทั้งนี้ ถือกันว่าเป็นการตอบการกระทำของเรือดำน้ำเยอรมัน ซึ่งใน 2-3 วันมานี้ได้ก่อให้เกิดเหตุการณ์หนาหูขึ้น เนื่องจากเรือค้าขายสวีเดนได้ถูกฝ่ายเยอรมันจับไปแล้ว 8 ลำ และมีข่าวว่า เรือเยอรมันซึ่งติดอาวุธ 2 ลำ ได้เข้ามายังเรือสวีเดนในน่านน้ำของสวีเดนเอง²⁸ รวมไปถึงข่าวจากเดนมาร์กที่ว่า ในกรุงโคเปนเฮเกนเชื่อกันว่า เรือดำน้ำเยอรมันได้รับคำสั่งให้จมเรือทุกลำได้เมื่อเห็นโดยไม่ต้องบอกกล่าวก่อน เช่นเดียวกับในมหาสงครามคราวที่แล้ว รัฐมนตรีต่างประเทศเดนมาร์กได้แถลงว่า เดนมาร์กมีสิทธิที่จะเรียกร้องให้บรรดาประเทศคู่สงครามเคารพต่อการพาณิชย์ของตน ทั้งนี้ มีผู้ถือกันว่า รัฐบาลเดนมาร์กต้องการจะให้เยอรมนีเข้าใจว่า ถ้าเยอรมนีไม่เคารพต่อสิทธิของเดนมาร์กแล้ว เดนมาร์กอาจจะลดหรือตัดจำนวนเสบียงอาหารซึ่งส่งไปให้เยอรมนีได้²⁹

นอกเหนือจากข่าวเกี่ยวกับผลกระทบของประเทศเป็นกลางที่ได้รับจากการทำสงครามทางเศรษฐกิจแล้ว ยังมีการนำเสนอข่าวเกี่ยวกับท่าทีของประเทศเป็นกลางต่อสถานการณ์สงครามโดยรวมในภูมิภาคยุโรปในช่วงแรกซึ่งจะเป็นการทำสงครามระหว่างเยอรมนีกับโปแลนด์และเยอรมนีกับอังกฤษและฝรั่งเศสที่ได้ประกาศสงครามไปเมื่อต้นเดือนกันยายน พ.ศ. 2482 ท่าทีของบรรดาประเทศที่ประกาศตนเป็นกลางในภูมิภาคยุโรปก็ได้ปรากฏเป็นข่าวในเอกสารประมวลข่าวสงครามของไทยด้วยเช่นกัน อย่างท่าทีของสหภาพโซเวียตที่ถึงแม้จะส่งกำลังบุกโปแลนด์แต่ก็ได้มีการชี้แจงว่าการปฏิบัติการทางทหารของสหภาพโซเวียตครั้งนี้ ไม่มีผลกระทบกระเทือนถึงการดำรงสถานะความเป็นกลางของสหภาพโซเวียตในกรณีพิพาทในยุโรปซึ่งหมายถึงการรบระหว่างเยอรมนีกับอังกฤษและฝรั่งเศส แต่ถึงกระนั้น ก็เริ่มปรากฏข่าวว่า สหภาพโซเวียตเริ่มขยายอิทธิพลไปยังประเทศบอลติกได้แก่ ลัตเวีย เอสโทเนีย และลิทัวเนีย และพยายามเจรจากับฟินแลนด์แต่ไม่มีข้อสรุป เป็นเหตุให้สหภาพโซเวียตส่งทหารรุกรานฟินแลนด์

²⁷ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, สร.0201.33.1/4 เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี กองกลางสำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี สงครามโลกครั้งที่ 2 ประมวลข่าว เรื่อง ประมวลข่าวสงคราม วันที่ 2 ตุลาคม 2482 – 31 ตุลาคม 2482 (พ.ศ. 2482) แผ่น 27.

²⁸ ฉบับเดียวกัน, แผ่น 37.

²⁹ ฉบับเดียวกัน, แผ่น 37.

ในช่วงเริ่มต้นของสงครามอิตาลียังประกาศตนเป็นกลาง ปรากฏจากข่าววิทยุโทรเลขเรงเงว่า เนื่องจากการวางตนเป็นกลางของอิตาลีในการสงครามในยุโรปครั้งนี้ เจ้าหน้าที่ฝ่ายทหารเรืออังกฤษมีความเห็นกันว่า ควรจะขอให้รัฐบาลอิตาลีวินิจฉัยฐานะให้แน่ชัดลงไปว่าจะเป็ฝ่ายใด และคาดกันว่า รัฐบาลอังกฤษจะได้สอบถามเรื่องนี้ไปในไม่ช้า ฝ่ายกองทัพเรืออังกฤษเห็นว่า การวางท่าทีเป็นกลางของอิตาลีทำให้ฝรั่งเศสเสียเปรียบในการดำเนินการทหาร³⁰ อิตาลีถือเป็นอีกชาติหนึ่งที่ถูกกดดันจากชาติสัมพันธมิตรอันเนื่องมาจากที่ตั้งซึ่งอยู่บริเวณทะเลเมดิเตอร์เรเนียนอันเป็นเส้นทางขนส่งสินค้าทางเรือสำคัญของยุโรป จากข่าววิทยุโทรเลขเยอรมันนำเสนอในประเด็นดังกล่าวว่า ในวงการเมืองอิตาลีมีความไม่พอใจต่อการที่อังกฤษพยายามกดดันทางการค้าและเศรษฐกิจ และมีการแสดงความเห็นว่าการที่อังกฤษส่งกำลังทางเรือของอังกฤษฝรั่งเศสมาอยู่ใกล้ฝั่งของอียิปต์ และหน่วยเรือรบอังกฤษฝรั่งเศส มาอยู่ที่ยิบรอลต์นั้น มีความมุ่งหมายจะกรรโชกอิตาลี³¹ ข่าวจากวิทยุโทรเลขโตโมนำเสนอโดยอ้างอิงจากบทวิจารณ์ของหนังสือพิมพ์เจแปนแอตเวอร์ไต์ส์เซอร์ว่า อิตาลีมีช่องทางที่จะเลือกเดินได้อยู่ 2 ทาง ซึ่งแต่ละทางไม่สู้จะดีนัก กล่าวคือ ถ้าอิตาลีเข้าข้างเยอรมนีก็จะถูกอังกฤษและฝรั่งเศสสกัดเพื่อปิดกั้นเส้นทางระหว่างยิบรอลต์ถึงคลองสุเอซ ถ้าอิตาลีเข้าข้างอังกฤษและฝรั่งเศสก็就会被เยอรมนีโจมตีดินแดนตอนเหนือของประเทศ เพราะฉะนั้น อิตาลีจึงยังดำเนินนโยบายเป็นกลางอยู่³²

ในกรณีของเนเธอร์แลนด์ ข่าววิทยุกระจายเสียง บี.บี.ซี. ประจำวันที่ 11 กันยายน พ.ศ. 2482 นำเสนอว่า เพื่อรักษาความเป็นกลาง เนเธอร์แลนด์จะจัดการวางทุ่นระเบิดในน่านน้ำระหว่างเกาะในทะเลเหนือกับฝั่งเนเธอร์แลนด์³³ ส่วนข่าววิทยุโทรเลขเยอรมันแถลงว่า รัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหมเนเธอร์แลนด์ได้เน้นต่อนายทหารประจำสนามบินที่สชิพอลและแบร์เกนถึงความจำเป็นที่จะต้องรักษาความเป็นกลางทางอากาศของเนเธอร์แลนด์ไว้ และได้เตือนให้ระลึถึงคำสั่งที่ให้ยิงเครื่องบินทหารของชาติที่กระทำสงครามที่พยายามบินเข้ามาเหนือเนเธอร์แลนด์ไว้ให้ตี³⁴ ต่อมาได้ปรากฏข่าวจากวิทยุโทรเลขทรานส์โอซันว่า ปืนต่อสู้อากาศยานของเนเธอร์แลนด์ได้ยิงเครื่องบินทิ้งระเบิดอังกฤษซึ่งบินเข้าไปในดินแดนเบลเยียมและฮอลแลนด์ ละเมิดความเป็นกลางของ 2 ประเทศนี้ ภายหลังที่ได้บินกลับมาจากการไปโจมตีเยอรมนี³⁵ แสดงให้เห็นว่า เนเธอร์แลนด์มีนโยบายรักษาความเป็นกลางอย่างเคร่งครัดทั้งต่อเยอรมนีและฝ่ายสัมพันธมิตร ส่วนเบลเยียมซึ่งเป็นประเทศเพื่อนบ้านของเนเธอร์แลนด์เป็นอีกประเทศในยุโรปที่พยายามรักษาความเป็นกลางอย่างเคร่งครัด ข่าววิทยุโทร

³⁰ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, สร.0201.33.1/4 อ้างแล้ว, แผ่น 108.

³¹ ฉบับเดียวกัน, แผ่น 165.

³² สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, สร.0201.33.1/3 อ้างแล้ว, แผ่น 200.

³³ ฉบับเดียวกัน, แผ่น 110.

³⁴ ฉบับเดียวกัน, แผ่น 110.

³⁵ ฉบับเดียวกัน, แผ่น 114.

เลขทรานส์ไอซ์ชันนำเสนอข่าวจากกรุงบรัสเซลส์ว่า รัฐบาลประเทศเบลเยียมได้ออกกฎหมายควบคุมการบริโภคสินค้าบางอย่างเมื่อวันที่ 21 กันยายน พ.ศ. 2482 อาทิเช่น น้ำมันเชื้อเพลิงต่าง ๆ การเลี้ยงสัตว์ด้วยข้าวสาลีห้ามขาด และมีกฎหมายควบคุมการขายข้าวสาลีภายในประเทศ นอกจากนี้รัฐบาลยังได้ประกาศควบคุมสินค้าต่าง ๆ เพื่อให้ทราบว่ามีสินค้าเหล่านี้มีอยู่ที่ใดบ้าง และสินค้าของเอกชนที่มีเก็บอยู่ต้องอนุญาตให้เจ้าหน้าที่เข้าตรวจดูได้ทุกเมื่อ³⁶

ท่าทีของฟินแลนด์ซึ่งเป็นประเทศเป็นกลางที่เกิดขึ้นก่อนที่จะถูกโจมตีจากสหภาพโซเวียต จากข่าววิทยุโทรเลขเยอรมันนำเสนอว่า เพื่อจัดการป้องกันความเป็นกลางของตน รัฐบาลฟินแลนด์ได้ลงมติให้เรียกทหารกองหนุนเพิ่มขึ้นอีก ณ บัดนี้ ยังไม่ทราบว่า จะเรียกกองหนุนขึ้นไต่บ้าง แต่ทางการได้ประกาศว่า ทหารกองหนุนซึ่งพึงปลดประจำการเมื่อวันที่ 1 กันยายนนี้ จะต้องกลับเข้ามารับราชการทหารอีก นอกจากนั้นจะได้มีการเพิ่มจำนวนทหารในกองทัพเรือ³⁷ ส่วนการดำเนินการรักษาความเป็นกลางของเดนมาร์ก ตามข่าววิทยุโทรเลขทรานส์ไอซ์ชันประจำวันวันที่ 21 กันยายน พ.ศ. 2482 กล่าวว่า คณะกรรมการกระทรวงการคลัง ได้ตกลงใจเสนอรายงานไปยังรัฐมนตรีกระทรวงมหาดไทย อนุมัติจ่ายเงิน 500,000 แครน เพื่อดำเนินการป้องกันภัยทางอากาศ และได้นำเสนอรายงานไปยังรัฐมนตรีกระทรวงกลาโหม อนุมัติจ่ายเงิน 20,000,000 เพื่อใช้ในการจัดหาอาวุธ ในวงเงินจำนวนหลังนี้ 11,000,000 จ่ายให้กองทัพบกก่อน ส่วนที่เหลือให้แก่กองทัพเรือ เงินที่อนุมัตินี้จะนำไปใช้จ่ายในการจัดหา ปืนต่อสู้อากาศยาน เครื่องบินแบบใหม่ การดัดแปลงทางเทคนิคสำหรับหน่วยกองทัพเรือ กระสุนและวัตถุระเบิดต่าง ๆ³⁸

ท่าทีของสวีเดนซึ่งเป็นหนึ่งในไม่กี่ประเทศที่สามารถรักษาความเป็นกลางของตนได้ตลอดช่วงเวลาแห่งสงคราม ภายหลังจากโปแลนด์พ่ายแพ้ไปแล้ว ก็ได้ปรากฏข่าวจากสวีเดนที่ว่า เกิดความหวังว่าสงครามจะสงบลงได้ หากเยอรมนีและสหภาพโซเวียตได้ยื่นคำเสนอมาถึงมหาประเทศทางตะวันตก โดยหวังว่า การรบทางตะวันตกอาจจะยุติลงได้ถ้าอังกฤษได้ระดมด้วยเหตุผลเพราะปรากฏว่าในสัปดาห์ที่แล้วมานี้ ทางฝรั่งเศสได้แสดงความไม่เต็มที่จะรบมากยิ่งขึ้น³⁹ นอกจากนี้ ยังปรากฏข่าวที่นำเสนอความกังวลของสวีเดนต่อการขยายอำนาจทางการทหารทั้งจากฝ่ายสัมพันธมิตรและจากสหภาพโซเวียต จากข่าววิทยุโทรเลขเร็นเง์นำเสนอข่าวว่า ในวงการรัฐบาลสวีเดนได้พิจารณาปัญหาเรื่องที่เอสโทเนียให้สิทธิแก่โซเวียตใช้เกาะโอเวลและดาโกเป็นที่ตั้งฐานทัพและการที่เอสโทเนียได้ทำสัญญาทางการทหารระหว่างเอสโทเนียและโซเวียตแล้วนั้น รัฐบาลสวีเดนจึงไม่ถือว่าเอสโทเนีย

³⁶ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, สร.0201.33.1/3 อ้างแล้ว, แผ่น 297.

³⁷ ฉบับเดียวกัน, แผ่น 124.

³⁸ ฉบับเดียวกัน, แผ่น 264.

³⁹ ฉบับเดียวกัน, แผ่น 399-400.

เป็นประเทศที่ดำรงตนเป็นกลางในสงครามยุโรปครั้งนี้⁴⁰ รวมไปถึงข่าวจากวิทยุโทรเลขเยอรมันจากสตอกโฮล์มว่า วงการทูตในสวีเดนกำลังมีความกังวลอยู่ในเรื่องที่ประเทศอานาภาพทางตะวันตกอาจเข้าแทรกแซง ข่าวลือซึ่งมีกำเนิดมาจากกรุงลอนดอนและอัมสเตอร์ดัมที่ว่า อังกฤษและฝรั่งเศสกำลังพยายามจะใช้สวีเดนและนอร์เวย์เป็นฐานสำหรับอาวุธยุทธภัณฑ์และกองทหารไปยังฟินแลนด์นั้นยังแพร่หลายอยู่ อย่างไรก็ดี ยังไม่มีการยืนยันว่า รัฐบาลสวีเดนกำลังเจรจาเรื่องนี้ยังอยู่ในกรุงสตอกโฮล์มและกรุงลอนดอน⁴¹ ความกังวลดังกล่าวเกิดขึ้นเนื่องจากข่าวที่นำเสนอการขยายอิทธิพลที่อาจส่งผลกระทบต่อเสถียรภาพในภูมิภาคสแกนดิเนเวียซึ่งเป็นที่ตั้งของสวีเดน

3.2.2 บทบาทของประเทศเป็นกลางในภูมิภาคอเมริกา

เมื่อเกิดสงครามในภูมิภาคยุโรปจากกรณีเยอรมนีบุกโปแลนด์ มีข่าวว่าประเทศต่างๆ ในภูมิภาคอเมริกาต่างประกาศตนเป็นกลาง ข่าววิทยุโทรเลขอังกฤษประจำวันที่ 4 กันยายน พ.ศ. 2482 ได้ถ่ายทอดเสียงคำสุนทรพจน์ของประธานาธิบดีแฟรงคลิน ดี. รูสเวลต์ของสหรัฐอเมริกาว่า สหรัฐอเมริกาจะได้ประกาศตนเป็นกลาง แต่อย่างไรก็ดี ประธานาธิบดียังรู้สึกว่ ประเทศที่เป็นกลางในตอนนี้อย่างไรก็ตามไม่สามารถหลีกเลี่ยงผลกระทบจากสงครามได้ และถึงแม้จะเป็นประเทศเป็นกลางก็ย่อมติดตามเกี่ยวกับการสงครามอยู่เสมอ⁴² สุนทรพจน์ดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าสหรัฐอเมริกาได้ตัดสินใจประกาศตนเป็นกลาง แต่กระนั้นก็ยังติดตามสถานการณ์สงครามในภูมิภาคยุโรปอย่างใกล้ชิด เพราะว่าประเทศที่เป็นกลางไม่อาจหลีกเลี่ยงผลกระทบจากสงครามได้ อาจจะต้องเผชิญหน้ากับภัยคุกคามจากสงคราม เช่น การขนส่งสินค้าที่มีแนวโน้มน้อยลง การที่เรือของตนอาจถูกตรวจค้นหรือโจมตีจากเรือรบหรือทุ่นระเบิดของประเทศคู่สงครามได้ นอกจากนี้ มีข่าวว่าสหรัฐอเมริกาประกาศกฎการใช้คลองปานามาขึ้นใหม่ สำหรับประเทศที่ทำสงคราม สหรัฐอเมริกาจะขยายขนาดของกองทัพเรือ คือ การเอาเรือเก่าๆ เข้าเป็นเรือประจำการและประกาศรับสมัครทหารเพิ่มเติม⁴³ ต่อมาได้รับข่าวอีกว่า ประธานาธิบดีรูสเวลต์ได้ประกาศสถานการณ์ฉุกเฉินในสหรัฐอเมริกา เพื่อที่จะดำเนินวิธีการป้องกันประเทศ โดยอาศัยอำนาจพิเศษที่ได้ให้แก่ประธานาธิบดี⁴⁴ โดยการประกาศสถานการณ์ฉุกเฉิน

⁴⁰ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, สร.0201.33.1/3 อ้างแล้ว แผ่น 424.

⁴¹ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, สร.0201.33.1/1 เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี กองกลางสำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี สงครามโลกครั้งที่ 2 ประมวลข่าว เรื่อง ประมวลข่าวสงคราม วันที่ 30 ธันวาคม - วันที่ 19 มกราคม 2482 (พ.ศ. 2482) แผ่น 55.

⁴² สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, สร.0201.33.1/3 อ้างแล้ว, แผ่น 20.

⁴³ ฉบับเดียวกัน, แผ่น 29.

⁴⁴ ฉบับเดียวกัน, แผ่น 72.

ในสหรัฐอเมริกา ประธานาธิบดีรูสเวลต์ได้เพิ่มกำลังทหารขึ้นทั้งทางบกและทางเรือ นอกจากนั้น ได้เพิ่มเจ้าหน้าที่แห่งกรมป้องกันจารกรรมขึ้นเป็นจำนวนถึง 150,000 คน⁴⁵

สหรัฐอเมริกาถือเป็นประเทศเป็นกลางในภูมิภาคอเมริกาที่มีบทบาทต่อสถานการณ์สงครามในภูมิภาคยุโรป จากข่าววิทยุโทรเลขเยอรมันได้ติดตามท่าทีของสหรัฐอเมริกาในกรณีต่างๆ อย่างเท่าที่ภายหลังจากสหภาพโซเวียตส่งทหารบุกโปแลนด์ทางด้านตะวันออก จากกรณีได้มีการนำเสนอข่าวว่าจากคำแถลงการณ์ของกระทรวงการต่างประเทศอเมริกันกล่าวว่า สหรัฐอเมริกาจะไม่ห้ามการส่งอาวุธยุทธภัณฑ์ไปยังสหภาพโซเวียต จนกว่าอังกฤษและฝรั่งเศสจะได้ประกาศสงครามกับสหภาพโซเวียตแล้ว⁴⁶ ต่อมาสหรัฐอเมริกาได้เริ่มมีการยกเลิกกฎหมายเกี่ยวกับการห้ามส่งอาวุธไปยังยุโรปขึ้น จากข่าววิทยุโทรเลขเยอรมันนำเสนอจากกรุงวอชิงตันว่า การร่างบัญญัติว่าด้วยความเป็นกลางได้สำเร็จแล้ว และได้นำเสนอต่อคณะกรรมาธิการต่างประเทศของวุฒิสภา (วุฒิสภา) โดยร่างรัฐบัญญัตินี้ได้ดัดแปลงข้อเสนอของประธานาธิบดีรูสเวลต์ไปบ้าง เพื่อที่จะเป็นการไกล่เกลี่ยฝ่ายคัดค้าน บทบัญญัติที่สำคัญของร่างรัฐบัญญัติดังกล่าว เช่น การให้ยกเลิกการห้ามส่งอาวุธยุทธภัณฑ์ไปยังต่างประเทศ การให้มีข้อกำหนดว่า “ชำระเงินแล้ว จึงจะนำของไปได้” สำหรับบรรดาของทั้งปวงที่ส่งไปยังประเทศที่ทำสงคราม (เครดิต 90 วันให้ถือว่าเป็นการชำระเงินสด) แต่ยังคงห้ามเรือค้าขายของสหรัฐอเมริกาบรรทุกสินค้าอย่างหนึ่งอย่างใดไปยังประเทศที่ทำสงครามหรือผ่านเข้าไปในเขตสงคราม⁴⁷

จากร่างดังกล่าวจะเห็นได้ว่า สหรัฐอเมริกาเริ่มดำเนินการผ่อนผันการขนส่งอาวุธไปยังยุโรป ทั้งนี้เป็นข้อสังเกตว่า สหรัฐอเมริกาอาจจะเริ่มหาช่องทางเพื่อส่งความช่วยเหลือไปยังชาติสัมพันธมิตรตามข่าววิทยุกระจายเสียง บี.บี.ซี. ได้นำเสนอข่าวว่า นายสตีมัน ซึ่งเคยดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการต่างประเทศของสหรัฐอเมริกาได้กล่าวสนับสนุนการยกเลิกการห้ามส่งอาวุธยุทธภัณฑ์จากอเมริกา โดยกล่าวว่า ในขณะนี้ อังกฤษและฝรั่งเศสกำลังทำสงครามซึ่งถ้าแพ้แล้ว ก็จะถูกกลืนมาถึงสหรัฐอเมริกาด้วย การยกเลิกการห้ามส่งอาวุธยุทธภัณฑ์นั้น จะเป็นผลดีสำหรับความปลอดภัยของสหรัฐอเมริกาในภายหน้าด้วย การห้ามไม่ให้ส่งอาวุธยุทธภัณฑ์นั้น กระทำให้เยอรมนีได้ใจ จึงได้เข้าย่ำยีโปแลนด์ และเมื่อยกเลิกการห้ามแล้ว ฝ่ายอังกฤษและฝรั่งเศสจะสามารถซื้อเครื่องบินจากสหรัฐอเมริกา เพื่อเป็นการเพิ่มกำลังทัพเรือของทั้งสองประเทศ⁴⁸

จากสงครามที่เกิดขึ้นในภูมิภาคยุโรปได้ทำให้ปรากฏข่าวว่า ประเทศต่างๆ ในภูมิภาคอเมริกามีการประชุม ณ ประเทศปานามาเพื่อวางแผนในการดำเนินการรักษาความเป็นกลางโดยเฉพาะทาง

⁴⁵ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, สร.0201.33.1/3 อ้างแล้ว, แผ่น 88.

⁴⁶ ฉบับเดียวกัน, แผ่น 219.

⁴⁷ ฉบับเดียวกัน, แผ่น 325.

⁴⁸ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, สร.0201.33.1/4 อ้างแล้ว, แผ่น 91.

เรือ จากข่าววิทยุโทรเลขเยอรมันนำเสนอข่าวจากกรุงปานามาว่า ที่ประชุมแพนอเมริกัน ซึ่งได้มีการประชุม ณ กรุงปานามา นั้น ได้ลงมติเห็นชอบด้วยข้อเสนอของคณะกรรมการการสถาปนาสันติภาพ ซึ่งกำหนดเขตปลอดภัยโดยรอบภูมิภาคอเมริกานอกจากแคนาดา มตินี้จะเรียกว่า “ปฏิญญา ณ กรุงปานามา” คณะกรรมการดังกล่าวเห็นว่า เขตปลอดภัยดังกล่าวนี้เป็นสิ่งสำคัญเพื่อป้องกันการค้าในระหว่างรัฐในอเมริกาด้วยกันในขณะที่มีสถานการณ์สงครามเกิดขึ้น ในระหว่างมหาสงครามครั้งที่แล้ว มา ปรากฏว่า ชาติต่างๆ ในภูมิภาคอเมริกาได้รับผลกระทบกระเทือนอย่างมากจากการสงครามทางเรือ และการกำหนดเขตปลอดภัยขึ้นอีกในสถานการณ์เช่นนี้ย่อมเป็นการสมควร รัฐในภูมิภาคอเมริกา ร่วมกันหรือรัฐหนึ่งรัฐใดแทนรัฐในอเมริกาทั้งหมดจะได้แจ้งให้ประเทศที่เป็นคู่สงครามทั้งในปัจจุบัน และในอนาคตเคารพต่อเขตปลอดภัยนี้ รัฐแต่ละรัฐต่างจะใช้อธิปไตยของตนในเขตปลอดภัยอันเป็นของตน รัฐบาลของรัฐต่างๆ ในภูมิภาคอเมริกาปฏิญญาว่า จะปรึกษาหารือซึ่งกันและกันในแผนการที่จะดำเนินโดยตนเองหรือโดยร่วมกันก็ตาม ในกรณีที่เกิดสงครามซึ่งรัฐต่างๆ เหล่านี้ไม่ได้เข้าร่วมเป็นฝ่ายด้วย รัฐเหล่านี้จะได้มีสิทธิเดินเรือรักษาการณ์โดยเฉพาะหรือร่วมกันได้ทั่วเขตปลอดภัยนี้⁴⁹ ข่าววิทยุกระจายเสียง บี.บี.ซี. ได้นำเสนอว่า ประธานาธิบดีแห่งประเทศปานามาได้ชี้แจงเป็นทางการแก่ อังกฤษ ฝรั่งเศส และเยอรมนี ให้ทราบถึงการกำหนดเขตน่านน้ำสำหรับความเป็นกลางว่า มีระยะห่างจากชายฝั่งทะเลโดยรวมของภูมิภาคอเมริกา 300 ไมล์⁵⁰ ประธานาธิบดีรูสเวลต์ได้ประกาศว่า จะไม่ให้เรือดำน้ำของประเทศคู่สงครามเข้ามาในอาณาเขตน่านน้ำของภูมิภาคอเมริกา การที่ได้ประกาศความตกลงใจนี้ก็เพื่อที่จะป้องกันไม่ให้มีเรื่องยุ่งกับต่างประเทศและเพื่อที่จะให้อเมริกาอยู่ในฐานะปลอดภัยยิ่งขึ้น⁵¹

นอกจากท่าทีของสหรัฐอเมริกาที่ปรากฏผ่านการดำเนินนโยบายเป็นกลางและการออกกฎหมายเพื่อป้องกันไม่ให้เรือสินค้าของตนได้รับอันตรายจากเรือรบของประเทศคู่สงคราม ท่าทีต่อฐานะของโปแลนด์ภายหลังจากที่โปแลนด์ได้พ่ายแพ้ต่อเยอรมนีและสหภาพโซเวียตเห็นได้ว่ามีลักษณะที่สอดคล้องใกล้เคียงกับท่าทีของฝ่ายสัมพันธมิตร โดยเฉพาะฐานะของรัฐบาลของโปแลนด์ตามที่ได้ปรากฏในข่าววิทยุโทรเลขรอยเตอร์ที่นำเสนอคำแถลงของคอร์เดล ฮัลล์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศของสหรัฐอเมริกาว่า รัฐบาลแห่งสหรัฐอเมริกายังคงถือว่า รัฐบาลโปแลนด์ยังมีอยู่ตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญของโปแลนด์ และกล่าวต่อไปว่า นายบิตเดิ้ล ก็ยังคงเป็นเอกอัครราชทูตอเมริกันประจำโปแลนด์อยู่ และที่บัดนี้อยู่ในกรุงปารีสก็เพื่อจะอยู่ใกล้รัฐบาลโปแลนด์ นายฮัลล์ กล่าวว่า โปแลนด์เป็นเหยื่อแห่งการใช้กำลังทหารเป็นเครื่องมือสำหรับนโยบายแห่งชาติของ

⁴⁹ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, สร.0201.33.1/4 อ้างแล้ว, แผ่น 34-35.

⁵⁰ ฉบับเดียวกัน, แผ่น 52.

⁵¹ ฉบับเดียวกัน, แผ่น 292.

เยอรมนีโดยการเข้ายึดดินแดนนั้น ไม่ทำให้ความเป็นอยู่ตามนิตินัยของรัฐบาลโปแลนด์สูญหายไป ชาว
นี้กล่าวว่า ถือได้ว่าเป็นหลักฐานอันชัดเจนว่า สหรัฐอเมริกาถือว่า เยอรมนีละเมิดสัญญาเคลล็อก⁵²
สอดคล้องกับท่าทีของรัฐบาลเม็กซิโกที่ปรากฏในข่าววิทยุกระจายเสียง บี.บี.ซี. ว่า เม็กซิโกจะไม่
ยอมรับนับถือการได้ดินแดนโดยใช้กำลัง ไม่ว่าจะโดยเหตุผลประการใดก็ตาม เพราะฉะนั้นเม็กซิโกจะ
คงมีความสัมพันธ์กับรัฐบาลโปแลนด์ต่อไป⁵³

3.2.3 บทบาทของประเทศเป็นกลางในภูมิภาคตะวันออกไกล (ญี่ปุ่น)

แม้ว่าดินแดนในภูมิภาคตะวันออกไกลส่วนใหญ่จะเป็นดินแดนอาณานิคมของชาติตะวันตก
เช่น พม่าและมลายาของอังกฤษ อินโดจีนของฝรั่งเศส ฟิลิปปินส์ของสหรัฐอเมริกา หมู่เกาะอินดีส
ตะวันออกของเนเธอร์แลนด์ แต่ก็มีชาติมหาอำนาจสำคัญในภูมิภาคดังกล่าวคือญี่ปุ่น ซึ่งเป็นชาติ
มหาอำนาจหนึ่งที่รัฐบาลไทยต้องติดตามท่าทีอย่างใกล้ชิด เนื่องจากเป็นชาติเอเชียเหมือนกันและเป็น
ชาติที่มีความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดกับไทย ในช่วงที่เกิดสงครามในภูมิภาคยุโรปเป็นช่วงเวลาเดียวกับที่
ญี่ปุ่นกำลังสู้รบกับจีนภายใต้รัฐบาลของเจียงไคเช็ค จากข่าววิทยุโทรเลขเยอรมันนำเสนอคำ
แถลงการณ์ของรัฐบาลญี่ปุ่นเมื่อวันที่ 13 กันยายน พ.ศ. 2482 เกี่ยวกับนโยบายการต่างประเทศและ
ภายในประเทศว่า ถ้าการพิพาทระหว่างจีนกับญี่ปุ่น ซึ่งรัฐบาลถือเป็นนโยบายสำคัญนั้น ได้ถึงที่สิ้นสุด
แล้ว รัฐบาลจะได้พิจารณาการณ์ต่างประเทศโดยอิสระ และในขณะเดียวกันจะได้มุ่งพยายาม
ส่งเสริมกำลังป้องกันชาติและปรับปรุงความร่วมมือระหว่างญี่ปุ่นและแมนจู๋วและระหว่างญี่ปุ่นกับจีน
ให้ดียิ่งขึ้น และจะได้วางแผนการเพื่อสะสมอาวุธพิพาทในประเทศจีน⁵⁴

เมื่อสงครามในภูมิภาคยุโรปเกิดขึ้น ญี่ปุ่นได้ประกาศตนเป็นกลาง จากข่าววิทยุโทรเลข
เยอรมันแถลงว่า วรราชการของญี่ปุ่นกล่าวว่า นโยบายของญี่ปุ่นที่จะไม่แทรกแซงในการสงครามใน
ยุโรปนั้น ยังไม่เป็นที่เข้าใจแจ่มแจ้งทางต่างประเทศ เฉพาะอย่างยิ่งทางฝรั่งเศสและอังกฤษ
หนังสือพิมพ์ต่างประเทศพากันเข้าใจคำสัมภาษณ์ของนายกรัฐมนตรีญี่ปุ่นที่ให้แก่ผู้แทนหนังสือพิมพ์
ว่า คงจะมีความหมายว่า ญี่ปุ่นจะเข้าร่วมกับอังกฤษและฝรั่งเศสในการสงครามครั้งนี้ วรราชการ
ดังกล่าวแถลงว่า การแปลความเช่นนี้เป็นการไกลต่อความจริง ญี่ปุ่นมีเจตนาที่จะถอนนโยบายการไม่
แทรกแซงโดยแท้จริง⁵⁵ ซึ่งข่าวดังกล่าวเป็นการแย้งต่อข่าวจากวิทยุกระจายเสียง บี.บี.ซี. ที่นำเสนอว่า
นายกรัฐมนตรีญี่ปุ่นได้แถลงต่อหนังสือพิมพ์ว่า สงครามคราวนี้เกิดขึ้นเพราะฮิตเลอร์คำนวณผิด และ
ว่าในเวลาต่อไปญี่ปุ่นอาจปรับปรุงความสัมพันธ์กับสหภาพโซเวียต อังกฤษ ฝรั่งเศส และสหรัฐอเมริกา

⁵² สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, สร.0201.33.1/4 อ้างแล้ว, แผ่น 4.

⁵³ ฉบับเดียวกัน, แผ่น 36.

⁵⁴ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, สร.0201.33.1/3 อ้างแล้ว, แผ่น 141.

⁵⁵ ฉบับเดียวกัน, แผ่น 155.

ขึ้นใหม่⁵⁶ ท่าทีของญี่ปุ่นเกี่ยวกับโปแลนด์ ภายหลังจากการยอมแพ้ของโปแลนด์ จากที่ปรากฏในข่าววิทยุแรงใจของญี่ปุ่น นำเสนอข่าวจากกรุงโตเกียวว่า เอกอัครราชทูตโปแลนด์ประจำโตเกียวได้ถามไปยังผู้ช่วยรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศญี่ปุ่นในเรื่องขอทราบว่าจะรับรองรัฐบาลโปแลนด์ ซึ่งตั้งขึ้นในปารีสหรือไม่ ทางกระทรวงการต่างประเทศญี่ปุ่นได้ตอบว่า รัฐบาลญี่ปุ่นไม่เคยถอนการรับรองคณะรัฐบาลเก่าของโปแลนด์ เพราะฉะนั้นจึงไม่มีปัญหาในเรื่องการรับรองนี้เลย⁵⁷ จากข่าวดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า ในช่วงเวลาดังกล่าวญี่ปุ่นยังคงรับรองรัฐบาลพลัดถิ่นโปแลนด์ซึ่งอยู่ในกรุงปารีสของฝรั่งเศส ในขณะที่ญี่ปุ่นยังไม่เข้าร่วมสัญญาพันธมิตรกับเยอรมนีและอิตาลี

แต่อย่างไรก็ตาม จากข่าวที่ปรากฏดูเหมือนรัฐบาลญี่ปุ่นจะใส่ใจต่อความเป็นไปในจีนอย่างมาก นอกจากการใช้กำลังทหารแล้วยังมีข่าวเกี่ยวกับการดำเนินนโยบายทางการทูตของญี่ปุ่นผ่านการเจรจากับฝรั่งเศสซึ่งมีดินแดนอาณานิคมในอินโดจีนซึ่งอยู่ทางตอนใต้ของประเทศจีน ปรากฏจากข่าววิทยุโทรเลขเยอรมันซึ่งนำเสนอข่าวจากกรุงโตเกียวว่า ผู้แทนรัฐบาลญี่ปุ่นและเจ้าหน้าที่ของอินโดจีนจะได้มีการเจรจากันที่เมืองฮานอยในเร็วๆ นี้ โดยมีจุดประสงค์ที่จะให้ฝรั่งเศสส่งอาวุธยุทธภัณฑ์ให้แก่เจียงไคเช็ค แต่จนบัดนี้รัฐบาลฝรั่งเศสยังปฏิเสธอยู่ เพราะฝรั่งเศสมีความสนใจในการสนับสนุนนายเจียงไคเช็ค โดยการส่งอาวุธยุทธภัณฑ์ผ่านรถไฟสายฮานอยและยูนนาน เช่นเดียวกับที่อังกฤษพยายามจะกระทำเช่นเดียวกันผ่านทางถนนที่เชื่อมพม่ากับจีนทางตะวันตก⁵⁸ ข่าวดังกล่าวชี้ให้เห็นถึงความพยายามของญี่ปุ่นที่จะปิดกั้นความช่วยเหลือของชาติตะวันตกที่มีต่อจีนภายใต้การนำของเจียงไคเช็คผ่านสองเส้นทางหลักจากทางใต้ คือถนนสายพม่าของอังกฤษ และถนนจากอินโดจีนของฝรั่งเศส อีกทั้งยังแสดงให้เห็นว่า ญี่ปุ่นยังคงพยายามรักษาอิทธิพลของตนในจีนอย่างเหนียวแน่น และไม่ต้องการให้สถานการณ์สงครามในภูมิภาคยุโรปส่งผลกระทบต่อการดำเนินนโยบายของตนในจีน

ในช่วงที่มหาอำนาจในยุโรปอย่างอังกฤษกับฝรั่งเศสกำลังทำสงครามในภูมิภาคยุโรป จากข่าววิทยุโดเมอิของญี่ปุ่นนำเสนอว่า หลังจากสงครามในภาคยุโรปได้เกิดขึ้นเพียงเล็กน้อย ลอร์ดสแตลิแนลล์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศอังกฤษได้แจ้งไปยังเอกอัครราชทูตจีนประจำกรุงลอนดอนว่า นับแต่บัดนี้เป็นต้นไปบริเตนใหญ่ไม่สามารถจะให้ความช่วยเหลือประเทศจีนได้อีกเลย ไม่ว่าจะเป็นโดยวิธีตรงหรืออ้อมก็ตาม และทั้งอังกฤษไม่สามารถที่จะสนับสนุนทางกำลังในให้แก่ประเทศจีนได้อีกต่อไปแล้ว⁵⁹ ข่าวดังกล่าวอาจทำให้ญี่ปุ่นเริ่มคลายความกังวลที่ว่าชาติมหาอำนาจอย่าง

⁵⁶ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, สร.0201.33.1/3 อ้างแล้ว, แผ่น 88.

⁵⁷ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, สร.0201.33.1/4 อ้างแล้ว, แผ่น 96.

⁵⁸ ฉบับเดียวกัน, แผ่น 73-74.

⁵⁹ ฉบับเดียวกัน, แผ่น 347.

อังกฤษจะดำเนินการสนับสนุนเงินต่อไป เพราะมองว่าสถานการณ์สงครามอาจทำให้อังกฤษไม่อาจช่วยเงินได้อย่างเต็มที่ และอาจทำให้ญี่ปุ่นดำเนินนโยบายเกี่ยวกับการเมืองภายในจีนได้สะดวกยิ่งขึ้น

สถานการณ์สงครามในภูมิภาคยุโรปทำให้ญี่ปุ่นหันมาติดตามท่าทีของสหรัฐอเมริกาซึ่งเป็นหนึ่งมหาอำนาจที่มีดินแดนอาณานิคมใกล้เคียงกับเขตอิทธิพลของญี่ปุ่นอย่างใกล้ชิด ปรากฏจากข่าววิทยุโทรเลขเยอรมันนำเสนอการให้สัมภาษณ์ของรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศญี่ปุ่นเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างญี่ปุ่นกับอังกฤษ ฝรั่งเศส และสหรัฐอเมริกาว่า ในส่วนที่เกี่ยวกับความสัมพันธ์กับฝรั่งเศสและอังกฤษ ท่านรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศญี่ปุ่นแถลงว่า นี่ก็ต้องยอมแล้วแต่ข้อพิพาทที่กลุ่มประเทศตะวันตกจะรับนับถือระเบียบใหม่หรือไม่ ถ้าแม้ไม่ได้เป็นที่ตกลงกันในข้อนี้แล้ว ญี่ปุ่นก็ไม่คิดที่จะมีการเจรจากับอังกฤษอยู่ต่อไป ในทางมหาสมุทรแปซิฟิกนั้น ญี่ปุ่นและสหรัฐอเมริกาก็มีผลประโยชน์ร่วมกันอยู่ ในอันที่จะรักษาไว้ซึ่งสันติภาพและที่จะหลีกเลี่ยงจากสงครามในยุโรป ญี่ปุ่นย่อมคาดหวังให้สหรัฐอเมริกาแสดงความเข้าใจในระเบียบใหม่ทางตะวันออกไกลด้วยเหมือนกัน⁶⁰

จากวิทยุโทรเลขแรงโงยังนำเสนอข่าวอีกว่า ผู้แทนกระทรวงการต่างประเทศญี่ปุ่นได้แถลงตอบผู้สื่อข่าววิทยุโทรเลขแรงโงว่า จะได้มีการเจรจาทำสัญญาการค้าระหว่างประเทศญี่ปุ่นและสหภาพโซเวียตในวันที่ 10 มกราคมศกนี้ และขณะนี้ยังแจ้งไม่ได้ว่าสินค้าใดบ้างจะเข้ามาอยู่ในข่ายแห่งสัญญานี้ การค้ากับสหภาพโซเวียตอาจจะขัดใช้การค้ากับสหรัฐอเมริกาที่อาจจะยุติลงได้ในทางทฤษฎี แต่การที่ยังไม่ได้มีสัญญาก็ไม่ใช่หมายความว่าจะไม่มีการค้า⁶¹ จากแหล่งข่าวเดียวกันได้นำเสนอเพิ่มเติมว่า ได้มีการเจรจาเพื่อทำสัญญาการค้ากันเป็นครั้งแรก ณ กรุงมอสโก เมื่อวันที่ 22 เดือนนี้ระหว่างนายโตโก อัครราชทูตญี่ปุ่น ณ กรุงมอสโก กับนายมิโกยาน รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศสหภาพโซเวียต⁶² ในที่สุด ตามแถลงการณ์ที่สำนักข่าวสารแห่งกระทรวงการต่างประเทศญี่ปุ่นว่า ได้มีการลงนามในความตกลงชั่วคราวว่าด้วยการจับปลาระหว่างญี่ปุ่นและสหภาพโซเวียต ณ กรุงมอสโกเป็นทางการแต่เมื่อวันอาทิตย์ 31 ธ.ค. แล้ว การเซ็นข้อตกลงตามทางการนี้ได้กระทำโดยนายโตโก เอกอัครราชทูตญี่ปุ่นประจำมอสโก และนายโมโลตอฟ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศโซเวียต แถลงการณ์นี้กล่าวเพิ่มเติมว่า ในขณะเดียวกันนั้นได้มีความตกลงกันเกี่ยวกับปัญหาเรื่องการชำระเงินงวดสุดท้ายเป็นคาร์ถไฟสายแมนจูเรียเหนือด้วย⁶³

⁶⁰ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, สร.0201.33.1/4 อ้างแล้ว, แผ่น 328.

⁶¹ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, สร.0201.33.1/6 เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี กองกลางสำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี สงครามโลกครั้งที่ 2 ประมวลข่าว เรื่อง ประมวลข่าวสงคราม วันที่ 30 พฤศจิกายน 2482 - วันที่ 30 ธันวาคม 2482 (พ.ศ. 2482) แผ่น 174.

⁶² ฉบับเดียวกัน, แผ่น 324.

⁶³ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, สร.0201.33.1/1 อ้างแล้ว, แผ่น 41.

เหตุที่ทำให้มีความพยายามเจรจาทางการค้าระหว่างญี่ปุ่นกับสหภาพโซเวียตเกิดจากความสัมพันธ์ที่ไม่ค่อยจะสู้ดีระหว่างญี่ปุ่นกับสหรัฐอเมริกา อันเกิดจากการดำเนินการของญี่ปุ่นในจีน ซึ่งขัดต่อนโยบายเปิดประตูการค้าของสหรัฐอเมริกาในจีน จากข่าววิทยุโทรเลขเยอรมันนำเสนอว่า วุฒิสมาชิกวันเดนเบอร์เกอร์ได้กล่าวแก่ผู้สื่อข่าวของหนังสือพิมพ์อาซาฮีว่า การที่สหรัฐอเมริกาบอกเลิกสนธิสัญญาการค้าขายกับญี่ปุ่นนั้น ก็เพื่อให้รัฐบาลอเมริกันมีอำนาจที่จะห้ามการส่งสินค้าไปยังประเทศญี่ปุ่นเมื่อใดก็ได้ ท่านวุฒิสมาชิกกล่าวว่า ร่างกฎหมายว่าด้วยการห้ามส่งสินค้าดังกล่าวนั้น จะได้นำเสนอต่อรัฐสภาของสหรัฐอเมริกา ในสมัยประชุมเดือนมกราคมปีนี้ ท่านวุฒิสมาชิกกล่าวต่อไปว่า ถ้าญี่ปุ่นทำสนธิสัญญาไม่รุกรานต่อกันกับสหภาพโซเวียตแล้ว อเมริกาก็จะเริ่มห้ามการส่งสินค้าไปยังญี่ปุ่นทันที⁶⁴ และจากแหล่งเดียวกันนำเสนอเพิ่มเติมว่า วุฒิสมาชิกโบราห์ สมาชิกแห่งกรรมาธิการพิจารณาความสัมพันธ์กับต่างประเทศของวุฒิสภาแห่งสหรัฐอเมริกาได้แถลงในเรื่องการปรึกษาหารือระหว่างญี่ปุ่นกับสหรัฐอเมริกาเกี่ยวกับความสัมพันธ์ทางการค้าในภายหลังว่า แม้ท่านจะสนับสนุนความพยายามทุกประการ ซึ่งมุ่งประสงค์ที่จะรักษาความสัมพันธ์การค้าอันเป็นระเบียบเรียบร้อยกับญี่ปุ่นก็ดี แต่ในภายหลังท่านจะขัดขวางอย่างจริงจังต่อการส่งอาวุธยุทโธปกรณ์และกระสุนดินดำจากสหรัฐอเมริกาไปยังญี่ปุ่น⁶⁵

ต่อมาวิทยุโทรเลขรอยเตอร์ได้นำเสนอข่าวเกี่ยวกับท่าทีของสหรัฐอเมริกาต่อกรณีความสัมพันธ์กับญี่ปุ่นในช่วงเริ่มสงครามในภูมิภาคยุโรปว่า นายปีตแมน ประธานคณะกรรมการความสัมพันธ์ระหว่างประเทศของวุฒิสภาได้แถลงว่าร่างกฎหมายอนุญาตให้ช่วยเหลือฟินแลนด์ในทางการเงินและในทางอื่นๆ จะเป็นกฎหมายอันแรกที่คณะกรรมการจะต้องพิจารณาในสมัยประชุมใหม่ของรัฐสภา นายปีตแมน กล่าวต่อไปว่า ท่านคาดว่า ในไม่ช้านี้ คณะกรรมการคงจะได้พิจารณาข้อเสนอของท่านในการที่จะห้ามส่งกระสุนดินดำ, เหล็ก, น้ำมัน และสินค้าอื่นๆ ไปยังญี่ปุ่น เพื่อเป็นการตอบที่ท่าของญี่ปุ่นอันมีต่อคนอเมริกันในประเทศจีน⁶⁶ จะเห็นได้ว่าไทยได้ติดตามข่าวเกี่ยวกับท่าทีของญี่ปุ่นมาตั้งแต่ช่วงเวลาแห่งการเริ่มต้นสงครามในภูมิภาคยุโรป โดยเฉพาะกรณีความสัมพันธ์ระหว่างญี่ปุ่นกับสหรัฐอเมริกาที่จะกลายเป็นประเด็นความขัดแย้งสำคัญซึ่งจะส่งผลอย่างมากต่อสถานะความเป็นกลางของไทย

ส่วนในด้านเศรษฐกิจและการค้า ญี่ปุ่นเป็นหนึ่งชาติเป็นกลางที่ได้รับผลกระทบจากสงครามทางเรือ วิทยุโทรเลขแรงโง้นำเสนอข่าวว่า รัฐบาลญี่ปุ่นดำเนินการตั้งกระทรวงการค้าขึ้นใหม่ เพื่อจัด

⁶⁴ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, สร.0201.33.1/6 อ้างแล้ว, แผ่น 234-235.

⁶⁵ ฉบับเดียวกัน, แผ่น 330.

⁶⁶ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, สร.0201.33.1/1 อ้างแล้ว, แผ่น 70-71.

วางโครงการเกี่ยวกับการค้าระหว่างประเทศและการค้าภายในประเทศของญี่ปุ่นให้เป็นระเบียบ⁶⁷ ต่อมาก็มีข่าวว่าทางการญี่ปุ่นได้ดำเนินการยกเลิกให้ใช้สเตอร์ลิงก์เป็นมาตรฐานเงินตรา และโยงเงินเยนกับดอลลาร์สหรัฐอเมริกาเพราะเหตุผลทางเศรษฐกิจ ทั้งนี้ไม่ใช่เพื่อเปลี่ยนนโยบายทางการค้าของประเทศญี่ปุ่นในทางหนึ่งทางใด แต่เนื่องจากรัฐบาลอังกฤษได้มีการควบคุมการแลกเปลี่ยนเงินเข้มงวดขึ้นเพื่อเตรียมตัวสำหรับการสงครามในระยะเวลานาน รัฐบาลญี่ปุ่นจึงจำต้องเชื่อมโยงเงินเยนกับเงินอเมริกันดอลลาร์เพื่ออำนวยความสะดวกในการแลกเปลี่ยนของเงินเยน⁶⁸ แต่อย่างไรก็ตาม ญี่ปุ่นเป็นชาติที่ได้รับประโยชน์จากการค้าทางเรือด้วยเหตุจากสถานการณ์สงครามในภูมิภาคยุโรป จากข่าววิทยุโทรเลขเร่งร่งนำเสนอว่า การสงครามในยุโรปครั้งนี้มีผลดีแก่การเดินเรือพาณิชย์ของประเทศญี่ปุ่นในระยะระหว่างวันที่ 10 ตุลาคม ถึง 15 ธันวาคม พ.ศ. 2482 ระวางเรือพาณิชย์ไปยังต่างประเทศเพิ่มขึ้น 300,000 ตัน และในระยะเวลาก่อนสงครามถึงวันที่ 10 ตุลาคม 51,000 ตัน จากการสำรวจของวงการเดินเรือที่โกเบเมื่อเร็วๆ นี้ปรากฏว่า ในวันที่ 15 ธันวาคม พ.ศ. 2482 มีเรือเดินสมุทรของประเทศญี่ปุ่นที่กำลังเดินอยู่บัดนี้ 119 ลำ รวมระวาง 1,229,000 ตัน⁶⁹

จากข่าวที่ปรากฏเกี่ยวกับท่าทีของประเทศเป็นกลางในช่วงเริ่มสงครามอาจกล่าวได้ว่าประเทศเป็นกลางในภูมิภาคยุโรปได้รับผลกระทบโดยตรงจากสงครามโดยเฉพาะการรบกวนทางเรือซึ่งส่งผลกระทบต่อการขนส่งสินค้าของประเทศเป็นกลางที่ยากลำบากหรืออาจต้องหยุดชะงักลงในบางเส้นทาง ซึ่งส่งผลต่อไทยที่มีการนำเข้าสินค้าบางส่วนจากยุโรป ทำให้ราคาสินค้านำเข้าจากยุโรปในไทยสูงขึ้นและเกิดการขาดแคลนสินค้าเหล่านั้น ส่วนประเทศเป็นกลางในภูมิภาคอเมริกาและตะวันออกไกล แม้ว่าในช่วงเริ่มสงครามประเทศเหล่านี้อยู่ห่างไกลจากสมรภูมิก็ตาม แต่ก็ปรากฏข่าวว่าประเทศเหล่านี้ก็ได้รับผลกระทบจากสงครามโดยเฉพาะในทางเศรษฐกิจซึ่งทำให้เกิดมาตรการต่างๆ เพื่อรักษาสภาพประโยชน์ทางเศรษฐกิจพร้อมไปกับการรักษาความเป็นกลางของตนเอาไว้ จากเอกสารประมวลข่าวสงครามของไทยจึงชี้ให้เห็นถึงผลกระทบและความยากลำบากที่ประเทศเป็นกลางได้รับจากการทำสงครามระหว่างเยอรมนีกับอังกฤษและฝรั่งเศส รวมทั้งท่าทีของประเทศเป็นกลางผ่านการดำเนินนโยบายทั้งการเมือง การทหาร เศรษฐกิจ และความสัมพันธ์ระหว่างประเทศเพื่อรักษาความเป็นกลางเอาไว้ แต่อย่างไรก็ตาม ก็มีประเทศเป็นกลางบางประเทศที่มีแนวโน้มเข้าหาฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งอย่างกรณีของสหรัฐอเมริกาที่มีการแก้ไขรัฐธรรมนูญว่าด้วยความเป็นกลางซึ่งมีการวิเคราะห์ว่า อาจทำให้มีการขนส่งสินค้าไปยังประเทศฝ่ายสัมพันธมิตรมากยิ่งขึ้นและจะเป็นผลร้ายต่อเยอรมนี แต่ถึง

⁶⁷ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, สร.0201.33.1/3 อ้างแล้ว, แผ่น 345.

⁶⁸ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, สร.0201.33.1/4 อ้างแล้ว. 381.

⁶⁹ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, สร.0201.33.1/1 อ้างแล้ว, แผ่น 34.

กระนั้นในช่วงเวลาดังกล่าว การสู้รบยังคงจำกัดอยู่แต่ในภูมิภาคยุโรปโดยไม่มีที่ท่าว่าจะลุกลามไปยังภูมิภาคอื่น

3.3 ขว้างเกี่ยวกับกรณีพิพาทระหว่างสหภาพโซเวียตกับฟินแลนด์

เหตุการณ์สำคัญที่ปรากฏในช่วงปลายของเอกสารประมวลข่าวสงครามที่จัดทำโดยกรมการพิจารณาประมวลข่าวในยามฉุกเฉิน คือเหตุการณ์กรณีพิพาทระหว่างสหภาพโซเวียตกับฟินแลนด์ที่เริ่มต้นในปลายเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2482 ความขัดแย้งดังกล่าวถูกเรียกกันว่า สงครามฤดูหนาว (The Winter War) ด้วยเหตุที่ว่า พื้นที่การสู้รบเกิดขึ้นในฟินแลนด์ซึ่งอยู่ใกล้กับมหาสมุทรอาร์กติก ซึ่งมีอากาศหนาวเย็นเป็นระยะเวลานานในแต่ละปี ก่อนหน้าที่จะเกิดการสู้รบระหว่างสหภาพโซเวียตกับฟินแลนด์ ได้ปรากฏข่าวว่าฟินแลนด์ได้พยายามเจรจากับสหภาพโซเวียตที่กำลังขยายอิทธิพลมายังประเทศแถบทะเลบอลติก ข้าราชการโทรเลขเยอรมันจากกรุงเฮลซิงกิแถลงว่า รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศของฟินแลนด์ได้ออกแถลงการณ์ว่า ฟินแลนด์ได้ทำทุกสิ่งทุกอย่างที่อยู่ในอำนาจเพื่อที่จะหาทางแก้ปัญหาในทางที่จะเป็นไปตามความประสงค์เพื่อความมั่นคงของสหภาพโซเวียตแล้ว โดยได้ได้ถูกอิทธิพลภายนอกบังคับแต่อย่างใด⁷⁰ แต่อย่างไรก็ตาม รัฐบาลฟินแลนด์ก็ได้เตรียมตัวสำหรับเหตุการณ์อันเลวร้ายถ้าถูกโจมตีจากกองทัพโซเวียต จากข่าววิทยุกระจายเสียง บี.บี.ซี. ว่า รัฐบาลแห่งประเทศฟินแลนด์ได้จัดเตรียมการป้องกันประเทศต่อไปอีก โดยเน้นแห่งภาวะของการเจรจาตกลงที่กำลังดำเนินอยู่กับสหภาพโซเวียต การลาจากกองทัพได้ถูกสั่งห้ามโดยเด็ดขาด ทางทหารได้จัดการตรวจข่าวอย่างเข้มงวด และได้รับอำนาจพิเศษที่จะจัดดำเนินการเกี่ยวกับปัญหาต่างๆ เช่น การควบคุมหนังสือพิมพ์ การอพยพชาวเมือง ฯลฯ⁷¹

การสู้รบระหว่างสหภาพโซเวียตกับฟินแลนด์ได้เริ่มต้นขึ้น จากการรายงานของสถานีวิทยุกระจายเสียง บี.บี.ซี. เมื่อวันที่ 29 พฤศจิกายน พ.ศ. 2482 กล่าวว่า เวลานี้สถานการณ์ประเทศฟินแลนด์กำลังอยู่ในสภาวะคับขันที่สุด กองทหารฟินแลนด์ได้ทำการป้องกันอย่างเข้มแข็งที่สุด รัฐบาลฟินแลนด์ไม่มีวิธีอื่นใดที่จะปฏิบัติ นอกจากดำเนินการป้องกันประเทศจนสุดความสามารถเท่านั้น เครื่องบินโซเวียตได้มาทำการทิ้งระเบิดสนามบินของฟินแลนด์ ต่อจากนั้นในตอนบ่ายได้ทำการทิ้งระเบิดบ้านเรือนด้วยลูกระเบิดเชื้อเพลิง ทำให้เกิดเพลิงไหม้ในหลายพื้นที่และมีผู้เสียชีวิตเป็น

⁷⁰ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, สร.0201.33.1/5 เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี กองกลางสำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี สงครามโลกครั้งที่ 2 ประมวลข่าว เรื่อง ประมวลข่าวสงคราม วันที่ 2 พฤศจิกายน 2482 - วันที่ 1 ธันวาคม 2482 (พ.ศ. 2482), แผ่น 4-5.

⁷¹ ฉบับเดียวกัน, แผ่น 55.

จำนวนมาก⁷² รัฐบาลฟินแลนด์ยังกล่าวเพิ่มเติมว่า ผู้ที่เป็นเหยื่อในการทิ้งระเบิดของเครื่องบินโซเวียตนั้น ล้วนเป็นพลเมืองที่ไม่มีส่วนในการรบทั้งสิ้น⁷³

ภายหลังจากฟินแลนด์ถูกสหภาพโซเวียตเข้ารุกราน ได้ปรากฏท่าทีของสวีเดนและนอร์เวย์ซึ่งเป็นประเทศเพื่อนบ้านที่อยู่ในกลุ่มประเทศสแกนดิเนเวียเช่นเดียวกับฟินแลนด์ ทางข้าวยุโทรเลขเยอรมันได้รายงานว่ สวีเดนก็ดี นอร์เวย์ก็ดี ไม่อาจจะช่วยฟินแลนด์ได้แม้ทั้งสองประเทศนี้จะอยู่ในกลุ่มประเทศเดียวกันกับฟินแลนด์ ทั้งนี้โดยที่ตามทัศนะทางการทหาร สองประเทศนี้ไม่อยู่ในฐานะที่จะดำเนินการสู้รบกับสหภาพโซเวียตได้ แต่ถ้าหากการกระทำของสหภาพโซเวียตแผ่ลูกกลามออกไปยังประเทศอื่นใดในแหลมสแกนดิเนเวียอีกแล้ว ทั้งสวีเดนและนอร์เวย์ก็จะได้เข้าช่วยด้วยกำลังทหารทางด้านพระมหากษัตริย์แห่งสวีเดนได้ทรงกล่าวในการประชุมประมุขแห่งประเทศในสแกนดิเนเวียแล้วว่า สวีเดนจะเข้ามีส่วนในกรณีพิพาทระหว่างฟินแลนด์กับสหภาพโซเวียตนี้ก็ต่อเมื่อสวีเดนเองถูกโจมตีโดยสหภาพโซเวียตเท่านั้น⁷⁴ แต่ต่อมา จากข้าวยุโทรเลขเยอรมันจากกรุงสตอกโฮล์มกลับแถลงว่า ชายฉกรรจ์ชาวสวีเดนพวกหนึ่งได้อาสาสมัครเข้าประจำกองทัพบกฟินแลนด์แล้ว ทั้งนี้ ข้าวยุโทรเลขเยอรมันจากกรุงโคเปนเฮเกนแถลงต่อมาว่า มีชาวเดนมาร์กประมาณ 100 คน ได้ไปยังสถานทูตฟินแลนด์และแสดงความประสงค์ว่าจะขออาสาสมัครเข้าทำการรบในกองทัพของฟินแลนด์ วงการชาวฟินแลนด์ยังไม่ได้แถลงเรื่องกองทหารอาสาสมัครของฟินแลนด์แต่ประการใดเลย⁷⁵

สหรัฐอเมริกาเป็นอีกประเทศหนึ่งที่มีบทบาทในกรณีพิพาทระหว่างสหภาพโซเวียตกับฟินแลนด์ จากข้าวยุโทรเลขเยอรมันในเอกสารประมวลข่าวไทยประจำวันวันที่ 30 พฤศจิกายน ถึง 1 ธันวาคม พ.ศ. 2482 นำเสนอข่าวจากกรุงมอสโกว่า อุปทูตอเมริกันประจำกรุงมอสโกได้รับคำสั่งจากรัฐบาลของตนให้แจ้งแก่รัฐบาลโซเวียตว่า รัฐบาลอเมริกันยินดีจะเป็นผู้ช่วยว่ากล่าวในกรณีพิพาทระหว่างสหภาพโซเวียตกับฟินแลนด์ที่เกิดขึ้นนี้ และได้แจ้งเพิ่มเติมต่อไปอีกว่า จะได้ส่งสาส์นแจ้งเรื่องนี้ไปยังรัฐบาลฟินแลนด์เช่นเดียวกันด้วย⁷⁶ ส่วนข่าวจากฝ่ายอังกฤษผ่านข้าวยุโทรเลขรอยเตอร์นำเสนอจากกรุงวอชิงตันได้แถลงว่า สถานเอกอัครราชทูตโซเวียตได้แจ้งต่อรัฐบาลอเมริกันว่า ไม่เห็นความจำเป็นที่สหรัฐอเมริกาจะทำตนเป็นคนกลาง เพื่อไกล่เกลี่ยข้อพิพาทระหว่างสหภาพโซเวียตและ

⁷² สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, สร.0201.33.1/6 อ้างแล้ว, แผ่น 5.

⁷³ ฉบับเดียวกัน, แผ่น 6.

⁷⁴ ฉบับเดียวกัน, แผ่น 8.

⁷⁵ ฉบับเดียวกัน, แผ่น 23.

⁷⁶ ฉบับเดียวกัน, แผ่น 4.

ฟินแลนด์โดยสันติวิธี อนึ่ง อัครราชทูตฟินแลนด์ ณ กรุงวอชิงตันได้แจ้งต่อรัฐบาลอเมริกันว่า รัฐบาลฟินแลนด์มีความยินดีต้อนรับข้อเสนอเพื่อไกล่เกลี่ยของสหรัฐอเมริกา⁷⁷

ส่วนท่าทีของฝ่ายอังกฤษจากการนำเสนอข่าวของสถานีวิทยุกระจายเสียง บี.บี.ซี. ซึ่งปรากฏในเอกสารประมวลข่าวไทยประจำวัน ที่ 4-5 ธันวาคม พ.ศ. 2482 ได้แถลงว่า

“...รัฐบาลฟินแลนด์ได้แสดงความจำนงสองครั้งที่จะเจรจากับสหภาพโซเวียต ถ้าสหภาพโซเวียตจะไม่ทำลายความเป็นเอกราชของฟินแลนด์ แต่การรุกรานของสหภาพโซเวียตก็ยังดำเนินอยู่ในขณะนี้ การที่สหภาพโซเวียตรุกรานฟินแลนด์นี้ ความรับผิดชอบตกอยู่กับเยอรมนีอย่างหนัก เพราะเยอรมนีก่อนเซ็นสัญญาไม่รุกรานกับสหภาพโซเวียตได้ยินยอมให้สหภาพโซเวียตดำเนินการเอาประเทศในแถบทะเลบอลติกทั้งหลายมาอยู่ภายใต้ความคุ้มครองของสหภาพโซเวียต...”⁷⁸

จะเห็นได้ว่า กรณีพิพาทระหว่างสหภาพโซเวียตกับฟินแลนด์ที่เกิดขึ้นได้ถูกโยงเข้ากับสงครามระหว่างอังกฤษและฝรั่งเศสกับเยอรมนี เนื้อหาในข่าวได้กล่าวย้อนไปยังกรณีการทำสัญญาไม่รุกรานกันระหว่างเยอรมนีกับสหภาพโซเวียตที่เกิดขึ้นก่อนสงครามว่า มีส่วนเกี่ยวข้องที่ทำให้สหภาพโซเวียตดำเนินนโยบายแย่งชิงก้าวต่อประเทศในแถบทะเลบอลติกทั้งฟินแลนด์และสามประเทศก่อนหน้าอย่าง ลัตเวีย ลิทัวเนีย และเอสโตเนีย

หลังจากเกิดกรณีพิพาทได้ไม่นาน รัฐบาลฟินแลนด์ตัดสินใจยื่นเรื่องต่อองค์การสันนิบาตชาติ ทำให้ต้องมีการประชุมคณะกรรมการเพื่อแก้ไขปัญหากับกรณีพิพาทระหว่างสหภาพโซเวียตกับฟินแลนด์ จากวิทยุโทรเลขเยอรมันจากเจนีวาเสนอข่าวว่า นายโอบลมา อัครราชทูตฟินแลนด์ ณ กรุงปารีส ได้ออกเดินทางจากกรุงปารีสเมื่อเย็นวันอาทิตย์เพื่อเดินทางไปยังกรุงเจนีวา และจะได้ร่วมกับ นายโอลสติ ผู้แทนของฟินแลนด์ ณ กรุงเจนีวา เพื่อเข้าประชุมในคณะกรรมการชุดที่ 4 และคณะกรรมการดำเนินการแห่งสันนิบาตชาติ นายโอบลมาและนายโอลสติได้รับแต่งตั้งให้เป็นผู้แทนพิเศษของฟินแลนด์ เพื่อเข้าร่วมประชุมพิจารณาข้อพิพาทระหว่างฟินแลนด์กับสหภาพโซเวียตด้วย⁷⁹ ท่าทีของสหภาพโซเวียตเห็นได้ชัดว่า ไม่ต้องการให้สันนิบาตชาติเข้ามาเกี่ยวข้องกับกรณีพิพาทนี้ โดยข่าววิทยุโทรเลขรอยเตอร์จากกรุงโคเปนเฮเกนแถลงว่า ตามรายงานจากกรุงริกาไปยังหนังสือพิมพ์โปลิตีเกน ปรากฏว่า สหภาพโซเวียตได้ตัดสินใจแล้วว่า ถ้าสันนิบาตชาติเริ่มพิจารณาปัญหาฟินแลนด์โซเวียตเมื่อใด สหภาพโซเวียตก็จะได้ลาออกจากสันนิบาตชาติทันที⁸⁰ จะเห็นได้ว่า

⁷⁷ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, สร.0201.33.1/6 อ้างแล้ว, แผ่น 5.

⁷⁸ ฉบับเดียวกัน, แผ่น 59-60.

⁷⁹ ฉบับเดียวกัน, แผ่น 60.

⁸⁰ ฉบับเดียวกัน, แผ่น 60.

สหภาพโซเวียตพร้อมที่จะดำเนินการลาออกจากสนธิสัญญาได้ทุกเมื่อหากตนต้องเป็นฝ่ายเสียผลประโยชน์ เมื่อไม่ได้รับคำตอบจากสหภาพโซเวียต ในที่สุดที่ประชุมขององค์การสนธิสัญญาจึงมีมติที่จะให้ขับสหภาพโซเวียตออกจากสนธิสัญญา วิทยุโทรเลขเยอรมันได้เสนอว่า การที่อังกฤษและฝรั่งเศสได้ลงมติที่จะขับสหภาพโซเวียตออกจากสนธิสัญญา หลังจากที่ถูกกลุ่มประเทศในยุโรปเหนือที่ตั้งตนเป็นกลางในกรณีสงครามยุโรปได้สนับสนุนข้อประสงค์ให้ขับไล่สหภาพโซเวียตออกจากสนธิสัญญาครั้งนี้⁸¹

จะเห็นได้ว่าข่าวที่นำเสนอเกี่ยวกับกรณีพิพาทระหว่างฟินแลนด์กับสหภาพโซเวียตเป็นการแสดงให้เห็นถึงการเกิดกรณีพิพาทอันเกิดจากการขยายอิทธิพลของสหภาพโซเวียตในแถบทะเลบอลติกภายหลังจากได้ขยายอิทธิพลมายังโปแลนด์ทางด้านตะวันออก อาจกล่าวได้ว่าแม้จะเป็นเพียงข้อพิพาทระหว่างสองประเทศ แต่ยังมีข่าวที่นำเสนอว่าเกี่ยวกับกรณีพิพาทดังกล่าวที่เชื่อมเข้ากับบริบทของสงครามในภูมิภาคยุโรประหว่างเยอรมนีกับอังกฤษและฝรั่งเศส และอาจมีความคล้ายคลึงกับกรณีพิพาทอินโดจีนระหว่างไทยกับฝรั่งเศสที่เกิดขึ้นภายหลัง ซึ่งก็จะมีข่าวที่เชื่อมโยงเข้ากับบริบทของสถานการณ์ความตึงเครียดในภูมิภาคตะวันออกไกลระหว่างญี่ปุ่นกับบรรดาชาติสัมพันธมิตร

3.4 การดำเนินนโยบายเป็นกลางของไทยกับผลกระทบจากสถานการณ์สงครามในภูมิภาคยุโรป

รัฐบาลไทยเมื่อได้ทราบการประกาศสงครามของเยอรมนีต่อโปแลนด์แล้ว ก็มีการเรียกประชุมคณะรัฐมนตรีเป็นการพิเศษในวันที่ 2 กันยายน พ.ศ. 2482 ในการประชุมได้กล่าวถึงเรื่องสถานการณ์สงครามที่เกิดขึ้นในยุโรปแล้ว ยังกล่าวถึงการดำเนินนโยบายเป็นกลางซึ่งเป็นแนวทางที่รัฐบาลไทยต้องการในช่วงเวลานั้น รัฐบาลไทยพยายามอธิบายถึงอำนาจและขอบเขตของความเป็นกลางทั้งนโยบายด้านการทหาร การเดินเรือทะเลซึ่งมีผลทางการค้ากับต่างประเทศ หลวงพิบูลสงครามได้เสนอในที่ประชุมโดยให้กระทรวงต่างๆ เตรียมการเพื่อรักษาความเป็นกลางของไทย เช่น ให้กระทรวงกลาโหมเตรียมกำลังพลเพื่อป้องกันประเทศ ให้กระทรวงมหาดไทยแจ้งให้ข้าหลวงทราบ ว่าให้ช่วยประกาศให้ราษฎรว่าอย่าตระหนกตกใจ ระมัดระวังโจรผู้ร้าย มีเหตุการณ์เช่นมีใครยกกำลังเข้าเขตแดนเข้ามาต้องโทรเลขให้ทราบโดยด่วน ส่วนกระทรวงเศรษฐกิจให้เตรียมพร้อมในด้านการค้า⁸² แต่อย่างไรก็ตาม การประกาศเป็นกลางของไทยยังไม่สามารถกระทำได้โดยทันที ตามที่หลวงประดิษฐมนูธรรมได้กล่าวในที่ประชุมว่า ถ้าฝ่ายอังกฤษ ฝรั่งเศสหรือเยอรมนีไม่แจ้งว่าได้มีการสงครามมาที่ รัฐบาลไทย ก็จะใช้กฎหมายระหว่างประเทศไม่ได้ ฉะนั้นจะประกาศได้ก็ต่อเมื่อประเทศเหล่านี้ได้แจ้ง

⁸¹ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, สร.0201.33.1/6 อ้างแล้ว, แผ่น 149.

⁸² สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี, ครั้งที่ 47/2482 เรื่อง สงคราม วันที่ 2 กันยายน พ.ศ. 2482, แผ่น 5.

ให้เราทราบว่าได้มีสงครามเกิดขึ้นแล้ว⁸³ การประกาศความเป็นกลางของไทยจึงเกิดขึ้นอย่างเป็นทางการในวันที่ 5 กันยายน พ.ศ. 2482 ถือเป็นการดำเนินการที่เหมาะสมที่สุดแล้ว เพราะจะทำให้ไทยไม่ต้องเข้าไปพัวพันกับสงครามในภูมิภาคยุโรปซึ่งอยู่ห่างไกล อีกทั้งยังป้องกันไม่ให้ไทยถูกแทรกแซงจากประเทศคู่สงคราม⁸⁴

3.4.1 บทบาทและอำนาจแห่งความเป็นกลางของไทยช่วงเริ่มสงครามโลกครั้งที่ 2

เมื่อสงครามโลกครั้งที่ 2 เกิดขึ้นและการประกาศสงครามของอังกฤษและฝรั่งเศสต่อเยอรมนี ในวันที่ 3 กันยายน พ.ศ. 2482 คณะรัฐมนตรีไทยตัดสินใจประกาศความเป็นกลางในสงคราม โดยนำเสนอต่อคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ นำไปสู่การที่คณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ในพระปรมาภิไธยสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล (รัชกาลที่ 8) ได้ตราประกาศความเป็นกลางเมื่อวันที่ 5 กันยายน พ.ศ. 2482 ว่า

“ให้บรรดาข้าราชการและอาณาประชาราษฎร์ไทย และบรรดาบุคคลซึ่งมีถิ่นที่อยู่ในประเทศไทย ปฏิบัติตามความเป็นกลางอย่างเคร่งครัดและเที่ยงธรรมในระหว่างที่มีสถานะสงครามอยู่นี้ และให้ปฏิบัติตามกฎหมายแห่งราชอาณาจักรนี้ กับทั้งข้อผูกพันตามสนธิสัญญาและกฎหมายระหว่างประเทศ ว่าด้วยความเป็นกลางด้วย”⁸⁵

การวางแนวทางในฐานะประเทศเป็นกลางของไทย รัฐบาลไทยได้นำหลักการวางตัวเป็นกลางโดยใช้เนื้อหาของอนุสัญญาว่าด้วยอำนาจและหน้าที่ของประเทศซึ่งทรงอำนาจไว้เป็นกลางและบุคคลที่เป็นกลางในเวลามีสงครามทางบก และอนุสัญญาว่าด้วยอำนาจและหน้าที่ของประเทศซึ่งทรงอำนาจไว้เป็นกลางและบุคคลที่เป็นกลางในเวลามีสงครามทางเรือ ลงชื่อที่กรุงเฮก วันที่ 18 ตุลาคม พ.ศ. 2450 ซึ่งตรงกับสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 5) อนุสัญญานี้เป็นหนังสือสัญญาที่ไทยได้ทำข้อตกลงกับประเทศต่างๆ โดยอนุสัญญาทางบกได้ทำกับ 42 ประเทศ ส่วนอนุสัญญาทางเรือได้ทำกับ 40 ประเทศ เนื้อหาโดยสังเขปของอนุสัญญาทางบกคือ การห้ามไม่ให้ประเทศคู่สงครามเดินทัพหรือลำเลียงเสบียงอาวุธผ่านดินแดนของประเทศเป็นกลาง โดยประเทศเป็นกลางไม่อาจถูกบังคับขู่เข็ญจากอำนาจของประเทศคู่สงคราม แต่อย่างไรก็ตาม ประเทศเป็นกลางสามารถให้ความช่วยเหลือทางเศรษฐกิจและการเงินได้ หากแต่ไม่ได้กระทำในดินแดนของประเทศคู่สงคราม⁸⁶ ส่วน

⁸³ สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี, ครั้งที่ 47/2482 เรื่อง สงคราม วันที่ 2 กันยายน พ.ศ. 2482, แผ่น 3.

⁸⁴ อุบล จิระสวัสดิ์, อ้างแล้ว, หน้า 33.

⁸⁵ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, สร. 0201.33/12 เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี กองกลางสำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี สงครามโลกครั้งที่ 2 เรื่อง การรักษาความเป็นกลาง (พ.ศ. 2482), แผ่น 118.

⁸⁶ ฉบับเดียวกัน, แผ่น 12-16.

เนื้อหาโดยสังเขปของอนุสัญญาทางเรือจะมีส่วนเพิ่มเติมจากอนุสัญญาทางบก คือจะกล่าวถึงรายละเอียดของเรือสัญชาติของประเทศคู่สงครามจะสามารถเข้าเทียบท่าเรือของประเทศเป็นกลางได้ในระยะเวลา 24 ชั่วโมง และสามารถจำกัดได้เพียง 3 ลำ และสามารถให้เรือของประเทศคู่สงครามแล่นผ่านน่านน้ำของประเทศเป็นกลางได้ หากได้รับการยินยอมจากรัฐบาลของประเทศเป็นกลาง แต่กี่ยังห้ามไม่ให้เรือรบของประเทศคู่สงครามทำการรบหรือดำเนินการทางทหารในน่านน้ำของประเทศเป็นกลางเด็ดขาด⁸⁷ เนื้อหาของอนุสัญญาทั้ง 2 ฉบับจึงเป็นแนวทางในการรักษาความเป็นกลางของไทยต่อการดำเนินการของประเทศคู่สงครามที่อาจจะส่งผลกระทบต่อไทย

นอกจากนี้ยังนำหลักการของตำราอื่น ๆ มารวมกัน โดยกระทรวงกลาโหมได้ร่างระเบียบรักษาความเป็นกลาง โดยมีใจความสำคัญ คือ การเตรียมและการใช้กำลังเพื่อต่อต้านการละเมิดสิทธิและหน้าที่ความเป็นกลางของประเทศเป็นส่วนหนึ่งแห่งการป้องกันประเทศอันเป็นหน้าที่ของกระทรวงกลาโหม หากมีการรบในดินแดนใกล้เคียง จึงจะจัดกำลังทหารไปรักษาเฉพาะช่องทางหรือตำบลซึ่งมีความสำคัญมาก และให้เจ้าหน้าที่ของกระทรวงมหาดไทยพยายามสืบหาข่าวคราวการเคลื่อนไหวในการทหารในดินแดนต่างประเทศที่อยู่ใกล้ชิดกับพระราชอาณาจักร โดยเฉพาะดินแดนเพื่อนบ้าน ได้แก่ พม่า อินเดีย และมลายู⁸⁸

นอกจากการร่างระเบียบรักษาความเป็นกลางของกระทรวงกลาโหม ร่างโอวาทว่าด้วยความเป็นกลางของกระทรวงเศรษฐกิจเป็นหลักฐานหนึ่งที่สำคัญของการแสดงเนื้อหาในการรักษาความเป็นกลางของรัฐบาลไทย ในร่างกล่าวถึงระดับของประเทศเป็นกลางไว้ในหมวดที่ 1 ความเป็นกลางทั่วไป ข้อ 2 เป็นการแบ่งประเภทของความเป็นกลาง ซึ่งสามารถแบ่งออกได้เป็น 4 ประเภท ได้แก่ ความเป็นกลางชนิดเอื้อเฟื้อ ไม่รุนแรง มีการผ่อนผันกัน ความเป็นกลางชนิดเคร่งครัดและไม่ลำเอียง ความเป็นกลางเตรียมรบ (เหมือนในสงครามโลกครั้งที่ 1 เช่น เนเธอร์แลนด์ สวิตเซอร์แลนด์ เดนมาร์ก นอร์เวย์ สวีเดน) และความเป็นกลางนิรันดร์ เช่น สวิตเซอร์แลนด์ ลักเซมเบิร์ก ไทยจัดอยู่ในประเทศเป็นกลางชนิด “เคร่งครัดและไม่ลำเอียง”⁸⁹ ที่ดำเนินการกับประเทศคู่สงคราม รวมทั้งประเทศเป็นกลางอย่างยุติธรรมและไม่ลำเอียง การรักษาความเป็นกลางของรัฐบาลไทยจะกำหนดการเข้าเขตแดนทางบก การเดินเรือ การเดินอากาศยานหรือเครื่องบิน แม้แต่การตรวจสอบสินค้าของประเทศต่าง ๆ ที่เข้ามายังไทย รวมไปถึงการเฝ้าระวังรายการสินค้าที่มีความเกี่ยวข้องกับยุทธปัจจัยและอาวุธในการทำสงคราม

⁸⁷ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, สร. 0201.33/12 อ้างแล้ว, แผ่น 20-24.

⁸⁸ ฉบับเดียวกัน, แผ่น 4.

⁸⁹ ฉบับเดียวกัน, แผ่น 121.

รูปภาพที่ 3 คณะรัฐมนตรีของรัฐบาลนายพลตรี หลวงพิบูลสงคราม พ.ศ. 2482⁹⁰

จากในภาพดังกล่าว มีผู้เข้าร่วมกรรมการพิจารณาประมวลข่าวในยามฉุกเฉิน ได้แก่ พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าวรรณไวทยากร (เยื้องขวาข้างหลังหลวงพิบูลฯ) นายวิลาศ โอสถานนท์ รัฐมนตรีและอธิบดีกรมโฆษณาการ (คนแรกจากซ้ายแถวบนสุด) และนายตั้ว ลพานุกรม รัฐมนตรีและอธิบดีกรมวิทยาศาสตร์ (คนที่ห้าจากซ้ายแถวบนสุด)

3.4.2 นโยบายทางเศรษฐกิจของไทยภายใต้ภาวะสงครามเศรษฐกิจทางทะเลในภูมิภาคยุโรป

ในช่วงสถานการณ์สงครามในยุโรปที่ปรากฏในเอกสารประมวลข่าวสงครามของไทยชี้ให้เห็นว่า การรบกวนเรือส่งผลกระทบต่อการค้าขายและขนส่งสินค้าต่าง ๆ โดยเฉพาะบรรดาประเทศเป็นกลางที่ดำเนินการขนส่งและค้าขายทางทะเลต่างได้รับความเดือดร้อน เรือสินค้าของประเทศเป็นกลางได้รับความเสียหาย ทั้งจากทุ่นระเบิดในทะเล การถูกเรือรบหรือเรือดำน้ำยิง และการถูกตรวจจับของเรือรบประเทศคู่สงคราม ประเทศเป็นกลางต่างมีท่าทีไม่พอใจ ตามที่ปรากฏในข่าววิทยุ บี.บี.ซี ซึ่งเป็นสำนักข่าววิทยุกระจายเสียงของอังกฤษที่ว่า

⁹⁰ อ้างอิงภาพจาก ดิเรก ชัยนาม, อ้างแล้ว, หน้า 38.

“...ความรู้สึกขุ่นเคืองและความไม่พอใจได้บังเกิดขึ้นแก่รัฐต่าง ๆ ในแหลมสแกนดิเนเวีย ในนโยบายของเยอรมันที่ทำการจมนเรือพาณิชย์ของประเทศที่เป็นกลาง รู้สึกกันว่า ไม่มีเหตุผลใด ๆ ที่จะยกขึ้นมาเป็นข้อแก้ตัวได้เลยสำหรับการโจมตีเรือของประเทศเป็นกลางที่กำลังเดินทางอยู่ในระหว่างเมืองท่าของประเทศที่เป็นกลางด้วยกัน ประเทศนอร์เวย์ในขณะนี้ได้เข้าร่วมกับประเทศสวีเดนและเดนมาร์กในการยื่นข้อทักท้วงอย่างรุนแรงต่อกรุงเบอร์ลิน คัดค้านการกระทำของเรือดำน้ำเยอรมันดังกล่าวแล้ว...”⁹¹

นอกจากนี้บรรดาประเทศเป็นกลางก็ได้เริ่มดำเนินการเสริมกำลังรบทางเรือขึ้น เช่น สวีเดนที่เสริมกำลังทัพเรือเข้าประจำการเพื่อป้องกันเรือสินค้าของตน⁹² เนื่องจากเรือสินค้าของสวีเดน ได้แก่ กอร์สโฮล์มและวิสตุลา และเรืออื่น ๆ ถูกเรือดำน้ำของเยอรมนีเข้าโจมตีทำให้เกิดความเสียหาย⁹³ กรณีของสวีเดนแสดงให้เห็นถึงการเริ่มต้นของความไม่ไว้วางใจที่ประเทศเป็นกลางมีต่อประเทศคู่สงคราม ประเทศเป็นกลางประเทศอื่นเริ่มเห็นถึงอันตรายของภัยคุกคามของเรือรบที่มีต่อเรือสินค้า ตามนโยบายการจำกัดเขตเดินเรือ การปิดทะเลของรัฐบาลอังกฤษ และการใช้เรือดำน้ำแบบไม่จำกัดของเยอรมนี แต่อย่างไรก็ตาม ในช่วงก่อน พ.ศ. 2483 ประเทศเป็นกลางในภูมิภาคยุโรปส่วนใหญ่ยังไม่เห็นถึงภัยสงครามที่มองว่าตนอาจถูกรุกรานทางการทหารจากประเทศคู่สงคราม และยังคงดำเนินนโยบายเป็นกลางแบบเคร่งครัดและไม่ลำเอียง โดยไม่ถึงขนาดที่เป็นประเทศเป็นกลางแบบเตรียมรบ ยกเว้นเพียงโปแลนด์และฟินแลนด์ที่ถูกกองทัพเยอรมันและสหภาพโซเวียตเข้ารุกรานใน พ.ศ. 2482

ข่าวสารเกี่ยวกับสถานการณ์สงครามทางเศรษฐกิจในภูมิภาคยุโรปจากการปิดกั้นเส้นทางเดินเรือและการคุกคามเรือสินค้าของชาติเป็นกลางที่รัฐบาลไทยได้รับ ทำให้นโยบายทางเศรษฐกิจก็เป็นที่รัฐบาลไทยให้ความสำคัญ ในตอนแรกคณะรัฐมนตรีมีแผนที่จะยกเลิกการจำกัดยางและแร่ ทั้งนี้เพื่อเร่งการผลิตยางและแร่สำหรับขายให้กับต่างประเทศ⁹⁴ นับเป็นโอกาสสำหรับไทยในการขายเพื่อสร้างความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจของประเทศ นอกจากเสริมสร้างความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจแล้ว รัฐบาลไทยยังเล็งเห็นถึงสถานการณ์สงครามที่ส่งผลกระทบต่อสภาพเศรษฐกิจภายในของประเทศไทยที่อาจตกต่ำลงหรือต้องหยุดชะงักโดยเฉพาะการสั่งซื้อสิ่งของจากยุโรปซึ่งเป็นตลาดการค้าสำคัญของไทย ณ ขณะนั้น เหมือนกับสถานการณ์ทางการค้าในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 1 จากการคาดการณ์ว่าราคาสินค้านำเข้าจากยุโรปจะมีราคาสูงขึ้นจากผลกระทบของสงคราม⁹⁵ ดังนั้น ในการตกลงจากที่

⁹¹ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, สร. 0201.33/17 อ้างแล้ว, แผ่น 179.

⁹² ฉบับเดียวกัน, แผ่น 226.

⁹³ ฉบับเดียวกัน, แผ่น 186 และ 224.

⁹⁴ สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี, ครั้งที่ 48/2482 เรื่อง เตรียมงานเกี่ยวกับแร่และยาง เนื่องจากสงคราม วันที่ 4 กันยายน พ.ศ. 2482, แผ่น 12-13.

⁹⁵ ดูเพิ่มเติมใน สเตฟาน เฮลล์, อ้างแล้ว, หน้า 39-41.

ประชุมคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 4 กันยายน พ.ศ. 2482 เกี่ยวกับการส่งเสริมให้ประชาชนใช้สินค้าไทย และการพึ่งพาตนเองยามสงคราม โดยได้กล่าวสรุปไว้ดังนี้

“...ในเวลานี้พฤติการณ์ของโลกกำลังอยู่ในสภาพสงคราม เป็นเหตุให้การคมนาคมและการเศรษฐกิจทั่ว ๆ ไประหว่างประเทศถูกกระทบกระเทือนไปด้วย สำหรับประเทศไทยเราหาไม่ทุกสิ่งทุกอย่างเพื่อบำบัดความต้องการโดยครบถ้วนไม่ ต้องอาศัยเครื่องอุปโภคบริโภคมาจากต่างประเทศเหมือนกัน เมื่อโลกกำลังอยู่ในสภาพคับขันเช่นนี้รัฐบาลจำเป็นต้องเตรียมการไว้เพื่อความสุขสวัสดิภาพของประชาชนและประเทศชาติ คือมีความประสงค์ที่จะจัดทำหรือแสวงหาสิ่งจำเป็นที่ต้องใช้ในบ้านเองจนสิ้นเชิง แต่การที่จะดำเนินนโยบายนี้เป็นผลสำเร็จได้ก็ต้องอาศัยความร่วมมือสนับสนุนจากประชาชนให้เป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน คือให้ราษฎรต้องพยายามพึ่งตัวเองด้วย ทำงานทุกสิ่งทุกอย่างให้เกิดผลด้วยน้ำพักน้ำแรงของตน การจัดหาสิ่งต่าง ๆ ที่เราต้องการได้ภายในประเทศเช่นนี้ก็เป็นที่หวังว่าจะผ่านพ้นอุปสรรคทั้งหลายไปได้ ในขั้นดำเนินการนี้ จึงขอให้กระทรวงทบวงกรมต่าง ๆ ตลอดจนข้าราชการช่วยกันชักชวนราษฎรให้ขะมักเขม้นทำงานยิ่งขึ้น เป็นต้นว่าส่งเสริมให้ราษฎรทำสวนครัว ปลูกฝ้าย ใช้กึ่งตุก ทำการค้า และพยายามใช้เครื่องมือพร้อมทั้งเครื่องอุปโภคอย่างอื่นที่ทำได้ในประเทศไทย การที่เราถือโอกาสทำในยามนี้ นอกจากเป็นประโยชน์ส่วนตัวโดยตรงแล้ว ยังเป็นการช่วยให้ประเทศชาติของเราก้าวหน้ายิ่งขึ้นด้วย...”⁹⁶

การที่รัฐบาลไทยต้องการให้ประชาชนช่วยเหลือตนเอง ถือเป็นมาตรการป้องกันภาวะความอดอยากที่เกิดขึ้น แม้ว่าไทยจะดำรงอยู่ด้วยสินค้าเกษตรเป็นสำคัญ แต่ในเวลานั้นสินค้าอุปโภคบริโภคหลายอย่าง เช่น กระสอบป่าน เสื้อผ้าชั้นดี อาหารบางอย่าง ต้องอาศัยการนำเข้าจากต่างประเทศ เพราะระบบอุตสาหกรรมการผลิตหรือแปรรูปจากสินค้าเกษตรของไทยยังมีไม่มาก ยังเป็นลักษณะการผลิตในแบบครัวเรือนเป็นหลัก ซึ่งการนำเข้าสำคัญจากต่างประเทศก็คือประเทศในยุโรป ทั้งจากประเทศที่เป็นกลางและประเทศคู่สงคราม ดังนั้น สงครามที่เกิดขึ้นที่ส่งผลกระทบต่อการเดินทางเรือสินค้าของชาติยุโรป จึงส่งผลต่อการบริโภคและใช้สินค้าในสังคมไทยด้วยเช่นกัน

เมื่อการขนส่งสินค้าจากยุโรปลดลงหรือต้องหยุดชะงักจากสงคราม รัฐบาลไทยจึงคาดการณ์ว่า พ่อค้าที่ขายสินค้านำเข้าและสินค้าที่จำเป็นสำหรับการดำรงชีวิตอาจฉวยโอกาสขึ้นราคาได้ รัฐบาลจึงออกมาตรการควบคุมราคาสินค้าต่าง ๆ ไม่ให้มีราคาสูงเกินกว่าราคาที่ขายตามท้องตลาด โดยคณะรัฐมนตรีมีมติให้กระทรวงเศรษฐกิจซึ่งเป็นหน่วยงานที่ควบคุมเศรษฐกิจ การค้าของประเทศ และกระทรวงมหาดไทยที่ควบคุมความเรียบร้อยในประเทศเป็นผู้ดำเนินการควบคุมและสอดส่องไม่ให้มีการค้ากำไรเกินควรโดยด่วน อาศัยตามพระราชบัญญัติป้องกันการค้ากำไรเกินควร พุทธศักราช

⁹⁶ สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี, ครั้งที่ 48/2482 เรื่อง สงคราม วันที่ 4 กันยายน พ.ศ. 2482, แผ่น 15.

2480⁹⁷ ซึ่งต่อมารัฐบาลได้ใช้อำนาจตามพระราชบัญญัตินี้ในการควบคุมสินค้าอีกหลายประเภทที่มีความจำเป็นในภาวะสงคราม รวมไปถึงอาวุธ เคมีภัณฑ์ สินค้ายุทธปัจจัยอื่นๆ⁹⁸

นโยบายทางเศรษฐกิจบางประการที่ไทยต้องดำเนินการตามความต้องการของประเทศคู่สงครามเพื่อรักษาความเป็นกลาง เห็นได้จากกรณีที่ทางการอังกฤษได้ขอให้ไทยป้องกันอย่าให้เรือของประเทศคู่สงครามใช้เครื่องวิทยุในน่านน้ำไทย ในกรณีดังกล่าวทางรัฐบาลไทยเห็นพ้องตามความเห็นของอังกฤษที่เสนอว่าเพื่อป้องกันความเป็นกลางและรักษาความปลอดภัยแก่ทุกฝ่าย รัฐบาลไทยจึงยินยอมทำตามที่อังกฤษเสนอโดยให้กระทรวงเศรษฐกิจเป็นเจ้าหน้าที่จัดการปิดลงตราเพื่อปิดใช้เครื่องวิทยุในเรือของประเทศคู่สงครามทั้งหมดที่อยู่ในน่านน้ำไทย หากมีปัญหาประการใดก็สามารถปรึกษาไปยังกระทรวงการต่างประเทศและกระทรวงกลาโหมได้⁹⁹ นอกจากนี้ข้อเรียกร้องจากอังกฤษแล้ว ทางกรมเยอร์มนีก็มีการแจ้งรายชื่อสิ่งของต้องห้ามในการสงครามมายังรัฐบาลไทยผ่านอัครราชทูตเยอร์มนีประจำประเทศไทย เนื่องจากการประกาศรายการสินค้าต้องห้ามของอังกฤษมีมากกว่าที่เยอร์มนีได้ประกาศไว้ก่อนหน้านี้ จึงต้องประกาศแจ้งรายการสินค้าต้องห้ามเพิ่มเติมเพื่อเป็นการตอบแทน ซึ่งรัฐบาลไทยก็ตอบสนองยอมรับและแจ้งให้กระทรวงต่างๆ รับทราบ¹⁰⁰ จากกรณีดังกล่าวจะเห็นได้ว่า ไทยก็ได้รับผลกระทบจากสงครามเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นในยุโรป แต่เพื่อรักษาความเป็นกลาง ไทยจึงต้องดำเนินการตามข้อเรียกร้องของประเทศคู่สงครามทั้งสองฝ่าย

หากย้อนกลับไปจะเห็นได้ว่ารัฐบาลภายใต้การนำของนายพลตรี หลวงพิบูลสงครามได้พยายามดำเนินกิจการทางเศรษฐกิจแบบชาตินิยม กล่าวคือพยายามส่งเสริมการดำเนินกิจการทางการค้าภายใต้เจ้าของที่เป็นคนไทยมากขึ้น สนับสนุนพ่อค้าไทยให้สามารถแข่งขันกับชาวจีน¹⁰¹ มีการประกาศพระราชบัญญัติบังคับโรงงานอุตสาหกรรมทั้งของรัฐและเอกชนโดยให้ใช้แรงงานสัญชาติไทยอย่างน้อยร้อยละ 75 ในรัฐธรรมนูญฉบับที่ 5 รัฐบาลไทยส่งเสริมให้ประชาชนรับประทานอาหารที่ผลิตโดยคนไทย การดำเนินการดังกล่าวถือเป็นการแทรกแซงอิทธิพลทางเศรษฐกิจของชาวจีนที่มีมากใน

⁹⁷ สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี, ครั้งที่ 50/2482 เรื่อง หาทางป้องกันพ่อค้าขึ้นราคาเครื่องอุปโภคและบริโภคในโอกาสที่เกิดสงครามในยุโรป วันที่ 13 กันยายน พ.ศ. 2482, แผ่น 17.

⁹⁸ เรืองวิทย์ ลิ้มปนาท, “บทบาทของรัฐในระบบทุนนิยมไทย (พ.ศ. 2475-2500),” (วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2537), หน้า 140.

⁹⁹ สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี, ครั้งที่ 53/2482 เรื่อง อังกฤษขอให้ป้องกันอย่าให้เรือคู่สงครามที่อยู่ในน่านน้ำไทยใช้เครื่องวิทยุ วันที่ 22 กันยายน พ.ศ. 2482, แผ่น 18-19.

¹⁰⁰ สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี, ครั้งที่ 54/2482 เรื่อง เยอรมันแจ้งรายชื่อสิ่งของต้องห้ามในการสงคราม วันที่ 25 กันยายน พ.ศ. 2482, แผ่น 10-11.

¹⁰¹ สรศักดิ์ งามขจรกุลกิจ, “ขบวนการเสรีไทยกับความขัดแย้งทางการเมืองภายในประเทศไทยระหว่าง พ.ศ. 2481-2492,” (วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2531), หน้า 49.

ประเทศไทย ทำให้ชาวจีนในประเทศไทยตกตะลึงและพยายามเรียกร้องแต่ไม่สำเร็จ¹⁰² การที่รัฐบาลไทยสามารถดำเนินการกีดกันอิทธิพลทางเศรษฐกิจของชาวจีนได้อย่างชัดเจน เนื่องจากยังไม่มี การสถาปนาความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับจีนอย่างเป็นทางการ¹⁰³ แม้ว่าผู้นำของจีนในขณะนั้นอย่างจอมพลเจียงไคเช็คได้ส่งโทรเลขมายังหลวงพิบูลสงครามในฐานะนายกรัฐมนตรีให้ปกป้องชาวจีนในประเทศไทยไม่ให้ถูกคุกคาม แต่หลวงพิบูลสงครามได้โทรเลขตอบกลับว่า การดำเนินการควบคุมชาวจีนในประเทศไทยขณะนั้นเกิดจากชาวจีนบางกลุ่มไม่เคารพต่อกฎหมายไทย กระทำความเสียหายต่อชีวิตและทรัพย์สิน จึงต้องควบคุมเพื่อไม่ให้เกิดความเสียหายและปกป้องชีวิตชาวไทยและชาวจีนบางส่วนที่เคารพกฎหมาย¹⁰⁴

รัฐบาลไทยไม่มีความต้องการที่จะสถาปนาความสัมพันธ์กับจีน เพราะเห็นว่ารัฐบาลจีนในขณะนั้นอยู่ในสถานะไม่มั่นคงเนื่องจากต้องป้องกันประเทศจากการรุกรานของญี่ปุ่น รวมทั้งพยายามป้องกันไม่ให้สูญเสียผลประโยชน์จากการที่ชาวจีนในประเทศไทยได้ส่งเงินกลับไปให้ครอบครัวของตนในจีน หรือส่งเงินออกไปเพื่อสนับสนุนรัฐบาลจีนในการต่อสู้กับญี่ปุ่น¹⁰⁵ แต่อย่างไรก็ตาม รัฐบาลไทยมีนโยบายเพื่อจูงใจให้ชาวจีนเปลี่ยนสัญชาติเป็นไทย ถือว่ารัฐบาลไทยของหลวงพิบูลสงครามก็ไม่ได้ต้องการกีดกันคนจีนทั้งหมดออกจากสังคมไทย¹⁰⁶ อันที่จริงแล้ว การจูงใจให้ชาวจีนแปลงสัญชาติเป็นไทยก็เพื่อสร้างและรักษาผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจของไทยในช่วงที่ไทยดำเนินนโยบายเป็นกลางในภาวะสงคราม ถือเป็นการดำเนินนโยบายที่มองจากสถานการณ์ทั้งภายในและภายนอกประเทศที่ผนวกเอาผลประโยชน์ของประเทศและรัฐบาลเข้าด้วยกัน¹⁰⁷ และทำให้มองได้ว่าข้อจำกัดของชาวจีนในประเทศไทยถือเป็นปัญหาเกี่ยวกับสัญชาติ ไม่ใช่ปัญหาเกี่ยวกับเชื้อชาติแต่อย่างใด จึงไม่กระทบโดยตรงต่อชาวจีนส่วนมากที่เกิดในประเทศไทย¹⁰⁸

นโยบายทางเศรษฐกิจของรัฐบาลไทยนอกจากการสกัดกั้นไม่ให้อำนาจทางเศรษฐกิจของชาวต่างชาติในไทยมีมากเกินไปจนไม่อาจควบคุมได้ตามแนวทางของนโยบายเศรษฐกิจแบบชาตินิยม รัฐบาลไทยยังมีการจัดตั้งบริษัทเอกชนและบริษัทในรูปแบบคล้ายคลึงกับรัฐวิสาหกิจซึ่งมีบุคคลสำคัญ

¹⁰² วิลเลียม จี. สกินเนอร์ (เขียน) พรณี ฉัตรพลรักษ์ และคนอื่นๆ (แปล), “สังคมจีนในประเทศไทย: ประวัติศาสตร์เชิงวิเคราะห์,” (กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2529), หน้า 269.

¹⁰³ เพ็ญพิสุทธิ์ อินทรภิรมย์, “รัฐไทยกับคนจีน (พ.ศ. 2475-2487),” (วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2549), หน้า 181.

¹⁰⁴ ดูเพิ่มเติมใน สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี ครั้งที่ 69/2482 เรื่อง โทรเลขเจียงไคเช็คถึงนายกรัฐมนตรี วันที่ 6 ธันวาคม พ.ศ. 2482.

¹⁰⁵ เพ็ญพิสุทธิ์ อินทรภิรมย์, อ้างแล้ว, หน้า 164 และ 182.

¹⁰⁶ เล่มเดิม, หน้า 162.

¹⁰⁷ เทียมจันทร์ อำแหง, อ้างแล้ว, หน้า 162.

¹⁰⁸ วิลเลียม จี. สกินเนอร์, อ้างแล้ว, หน้า 269.

ในรัฐบาลเป็นกรรมการบริหาร เช่น บริษัทข้าวไทยปี (พ.ศ. 2481) บริษัทค้าพืชผลไทย (พ.ศ. 2482) ธนาคารเอเชียเพื่ออุตสาหกรรมและพาณิชย์กรรม (พ.ศ. 2482) บริษัทประมงไทย (พ.ศ. 2483) บริษัทเดินเรือไทย (พ.ศ. 2483) บริษัทค้าพืชผลอีสาน (พ.ศ. 2484) บริษัทค้าพืชผลเหนือ (พ.ศ. 2484) และธนาคารมณฑล (พ.ศ. 2484)¹⁰⁹ โดยเฉพาะกรณีบริษัทเดินเรือไทย เนื่องจากรัฐบาลตระหนักดีถึงความสำคัญของการค้าระหว่างประเทศที่จะมีผลต่อการพัฒนาเศรษฐกิจในฐานะเป็นปัจจัยสำคัญที่สุดปัจจัยหนึ่งในการเพิ่มรายได้ของประเทศ¹¹⁰ ประกอบกับสถานการณ์สงครามในภูมิภาคยุโรป การขนส่งทางทะเลระหว่างภูมิภาคเป็นไปอย่างยากลำบากมากขึ้น เนื่องมาจากนโยบายสงครามทางเศรษฐกิจ¹¹¹ จึงจัดตั้งบริษัทเดินเรือเป็นของตนเองเพื่อสามารถส่งออกสินค้าโดยเฉพาะสินค้าเกษตรซึ่งเป็นสินค้าหลักไปยังตลาดอื่นๆ เช่น ญี่ปุ่น ประเทศต่างๆ ในภูมิภาคอเมริกา แทนที่ตลาดหลักอย่างยุโรปซึ่งเป็นสมรภูมิสงครามในเวลานั้น รัฐบาลพยายามมองว่าการดำเนินนโยบายเป็นกลางจะช่วยให้การค้ากับต่างประเทศของไทยมีโอกาสมากยิ่งขึ้นในช่วงที่การเดินเรือของประเทศต่างๆ ในยุโรปต้องได้รับผลกระทบจากสงคราม

ในช่วงแรกของการดำเนินนโยบายเป็นกลางของไทยจะเห็นได้ว่า รัฐบาลต้องใช้งบประมาณจำนวนมากทั้งการพัฒนาทางเศรษฐกิจและด้านความมั่นคงเพื่อรักษาความเป็นกลาง แม้ว่าพื้นฐานทางเศรษฐกิจของประเทศในตอนนั้นจะไม่เข้มแข็งมากนัก เนื่องจากประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมซึ่งในตอนนั้นไม่ได้ทำให้เกิดรายได้มหาศาลนัก อีกทั้งกิจการอื่นๆ ที่ไม่ใช่ทางการเกษตรส่วนใหญ่ตกอยู่ในมือของชาวต่างชาติ ดังนั้น รายได้ของประเทศจึงมีไม่เพียงพอต่อนโยบายของรัฐบาลที่ต้องใช้งบประมาณมหาศาลในการพัฒนาทั้งทางเศรษฐกิจและการรักษาความเป็นกลางในช่วงเริ่มสงคราม ทำให้เงินคลังของประเทศลดลง โดยในเดือนมีนาคม พ.ศ. 2482 เหลือเงินคลังทั้งสิ้น 23,892,197 บาท ลดลงจากเดิมในเดือนมีนาคม พ.ศ. 2481 ที่มีเงินคลัง 42,638,301 บาท หรือลดลงเกือบครึ่งหนึ่ง¹¹² แสดงให้เห็นว่า ในช่วงเริ่มสงครามแม้จะเกิดในยุโรป แต่รัฐบาลไทยได้ใช้งบประมาณเพื่อรักษาความเป็นกลางของตนไปเป็นจำนวนมาก

3.4.3 การเสริมสร้างความมั่นคงเพื่อรักษาความเป็นกลางของไทยช่วงเริ่มสงครามโลกครั้งที่ 2

นโยบายเพื่อส่งเสริมความมั่นคงถือเป็นอีกนโยบายสำคัญที่รัฐบาลไทยให้ความสำคัญ เพราะผู้นำระดับสูงบางคนในรัฐบาลโดยเฉพาะฝ่ายทหารนำโดยหลวงพิบูลสงครามต่างเชื่อว่าประเทศจะ

¹⁰⁹ ภาณุต รวมศิลป์, อ้างแล้ว, หน้า 104-134. ใน สรศักดิ์ งามขจรกุลกิจ, อ้างแล้ว หน้า 49.

¹¹⁰ เล่มเดิม, หน้า 408.

¹¹¹ เรื่องวิทย์ ลิ้มพานา, อ้างแล้ว, หน้า 136.

¹¹² อ้างจาก “การเมืองของไทย,” ไทยใหม่ (2 สิงหาคม พ.ศ. 2483): หน้า 7. ในภาณุต รวมศิลป์, อ้างแล้ว, หน้า 402.

ดำรงอยู่ได้ก็เพราะกองทัพที่แข็งแกร่ง¹¹³ แม้ว่าสงครามใหญ่ของโลก ณ ตอนนั้นเกิดขึ้นที่ภูมิภาคยุโรป ซึ่งห่างไกลจากประเทศไทย แต่หลวงพิบูลสงครามได้ตระหนักถึงภัยของสงครามที่อาจส่งผลมายังประเทศไทยในเวลาต่อมาได้¹¹⁴ รายได้ของรัฐบาลบางส่วนจึงถูกนำมาจัดเป็นงบประมาณในการรักษาความเป็นกลาง รัฐบาลไทยได้ดำเนินการสำคัญ 3 ประการ ได้แก่ การตั้งงบประมาณทางการทหาร อย่างการซื้ออาวุธ การใช้จ่ายในการเกณฑ์พลทหารยามสงคราม การดำเนินการตรวจสอบและขอความร่วมมือต่อเรือสินค้าต่างชาติ ทั้งชาติที่เป็นกลางและชาติคู่สงคราม เป็นความลำบากอย่างมากของไทยที่ต้องรักษาความเป็นกลางของตนไม่ให้ชาติใดชาติหนึ่งมีอิทธิพลต่อนโยบายของไทย และการดูแลการเคลื่อนย้ายหรือการเดินทางตามชายแดนระหว่างไทยกับดินแดนรอบข้าง โดยเฉพาะ ดินแดนอินโดจีนของฝรั่งเศส และดินแดนมลายูของอังกฤษ

การดำเนินนโยบายด้านความมั่นคงของรัฐบาลไทยที่เห็นได้ชัดคือการจัดตั้งงบประมาณทางการทหารเพื่อเสริมกำลังทหาร ซื้ออาวุธยุทโธปกรณ์ต่างๆ จากการประชุมคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 8 กันยายน พ.ศ. 2482 กระทรวงกลาโหมได้เสนอให้มีการตั้งงบประมาณเพิ่มเติมอันเนื่องมาจากการสั่งงดการปล่อยทหารปีที่ 2 ทั้งทหารบก ทหารเรือ และทหารอากาศออกไปจนกว่าสถานการณ์จะสงบ จำเป็นต้องมีการจ่ายเงินเดือนและค่าเบี้ยเลี้ยงทหารรวมเป็นเงิน 1,992,499 บาท แต่เนื่องจากงบประมาณในส่วน of กระทรวงกลาโหม ณ ตอนนั้น ไม่เพียงพอที่จะจ่ายเงินได้ จึงเสนอมาเพื่อขอ งบประมาณเพิ่มเติม ซึ่งต่อมาที่ประชุมได้มีมติให้จัดตั้งงบประมาณเพิ่มเติมให้กระทรวงกลาโหมเป็นเงิน 2,000,000 บาท ไว้ใช้ในเหตุการณ์ฉุกเฉิน¹¹⁵ ต่อมาในการประชุมคณะรัฐมนตรีวันที่ 13 ธันวาคม พ.ศ. 2482 ได้มีมติให้งบประมาณสำหรับซื้ออาวุธทั้งปืนกลหนักและเบาให้แก่กองทัพบก เรือ และอากาศเพื่อใช้ในการป้องกันประเทศ โดยงบประมาณส่วนหนึ่งมาจากการเสียสละเงินเดือนบางส่วน ของคณะรัฐมนตรี¹¹⁶ นอกจากนี้ ยังมีการจัดตั้งงบประมาณในการสั่งซื้ออาวุธและเครื่องบินภายใน วงเงิน 4,500,000 บาทด้วย¹¹⁷

ด้วยงบประมาณที่ใช้เป็นจำนวนมากของรัฐบาลในการรักษาความเป็นกลาง โดยเฉพาะ งบประมาณด้านความมั่นคงของประเทศที่มีมากขึ้นเพื่อป้องกันไม่ให้เกิดการละเมิดความเป็นกลางของ

¹¹³ สรศักดิ์ งามขจรกุลกิจ, อ้างแล้ว, หน้า 43.

¹¹⁴ เทียมจันทร์ อ่ำหวัว, อ้างแล้ว, หน้า 162.

¹¹⁵ สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี. ครั้งที่ 49/2482 เรื่อง กระทรวงกลาโหมขอตั้งงบประมาณเพิ่มเติม วันที่ 8 กันยายน พ.ศ. 2482, แผ่น 6-7.

¹¹⁶ สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี. ครั้งที่ 70/2482 เรื่อง คณะรัฐมนตรีสละเงินซื้ออาวุธให้หน่วยทหาร วันที่ 13 ธันวาคม พ.ศ. 2482, แผ่น 15.

¹¹⁷ สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี. ครั้งที่ 54/2482 เรื่อง กระทรวงกลาโหมขออนุมัติดำเนินการทำสัญญาสั่งซื้ออาวุธและเครื่องบิน วันที่ 25 กันยายน พ.ศ. 2482, แผ่น 11-12.

ประเทศ ทำให้เสถียรภาพทางเศรษฐกิจของไทยถูกนายดับบลิว เอ. เอ็ม. ดอลล์ ที่ปรึกษากระทรวงการคลังของรัฐบาลไทยเตือนให้ทางสะสมเงินทุนสำรองเพื่อให้สอดคล้องกับสถานการณ์สงครามของโลกในขณะนั้นที่กำลังทวีความรุนแรงมากขึ้น โดยยังกล่าวอีกว่าประเทศต่างๆ ต้องได้รับผลกระทบทางเศรษฐกิจ และไม่อาจรอดพ้นจากการคุกคามทางเศรษฐกิจจากภาวะสงครามได้ โดยอ้างว่าหลายประเทศจำเป็นต้องสงวนเงินเอาไว้เพื่อป้องกันภัยคุกคามทางเศรษฐกิจ แต่คำเตือนนี้ได้รับการปฏิเสธจากรัฐบาลไทย¹¹⁸ ทั้งนี้ หากลองนำคำเตือนของนายดอลล์มาเทียบกับข้อมูลข่าวสารจากเอกสารประมวลข่าวสงครามจะเห็นได้ว่า มีบางประเทศได้มีการเพิ่มงบประมาณทางการทหารเพื่อรักษาความเป็นกลางของตน เช่น กรณีของเดนมาร์ก ฟินแลนด์ ที่เกรงว่าจะถูกคุกคามจากชาติมหาอำนาจในยุโรป¹¹⁹ ดังนั้น จึงอาจเป็นไปได้ว่า รัฐบาลไทยไม่ได้เชื่อในคำเตือนของนายดอลล์ เนื่องจากเห็นว่าการเพิ่มงบประมาณทางการทหารในช่วงเวลาแห่งสงคราม แม้ว่าไทยยังคงอยู่ในฐานะประเทศเป็นกลางถือเป็นสิ่งจำเป็น

นอกจากนี้ ในการประชุมคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 15 และ 22 พฤศจิกายน พ.ศ. 2482 มีการประชุมเนื่องจากได้รับข่าวว่า มีชาวญี่ปุ่นได้มีการสำรวจภูมิประเทศในจังหวัดสงขลา ซึ่งจากรายงานของกระทรวงมหาดไทยมองว่าการกระทำดังกล่าวส่อไปในทางจารกรรม ดังนั้น จึงต้องพูดคุยในประเด็นดังกล่าวเพื่อดำเนินการป้องกันการจารกรรมไม่ให้เกิดขึ้นในช่วงที่ไทยดำเนินนโยบายเป็นกลาง เรื่องนี้ได้มีข้อสรุปว่า ให้กระทรวง ทบวง กรมต่างๆ กำชับและชี้แจงให้ผู้ที่อยู่ในความปกครองเข้าใจในเหตุการณ์เหล่านี้ว่า เป็นหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ทุกๆ คน ที่จะต้องสอดส่องระมัดระวังเป็นหูเป็นตา แม้แต่เพียงสงสัยก็ให้ช่วยกันกำจัด และแจ้งเรื่องให้เจ้าหน้าที่ความมั่นคงทราบโดยทันที¹²⁰ เหตุการณ์การจารกรรมของชาวญี่ปุ่นในสงขลาเป็นเรื่องที่ปรากฏในเอกสารประมวลข่าวสงครามเช่นกัน¹²¹ จึงเป็นกรณีที่ชี้ให้เห็นว่า ข่าวสารที่ปรากฏในเอกสารประมวลข่าวซึ่งเสนอไปยังรัฐมนตรีกระทรวงต่างๆ อาจเป็นข้อมูลประกอบการเสนอความเห็นและนำมาซึ่งมติของที่ประชุมคณะรัฐมนตรีเพื่อดำเนินนโยบายเป็นกลางได้

¹¹⁸ ภาณีต รวมศิลป์, อ้างแล้ว, หน้า 402-403.

¹¹⁹ ประเด็นนี้ได้กล่าวไว้ในหัวข้อข่าวจากประเทศเป็นกลางในช่วงเริ่มสงครามและข่าวจากกรณีพิพาทระหว่างฟินแลนด์กับสหภาพโซเวียตที่นำเสนอไปก่อนหน้านี้

¹²⁰ อ้างจาก สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี, ครั้งที่ 64/2482 เรื่อง การป้องกันการจารกรรมในประเทศไทย วันที่ 15 พฤศจิกายน พ.ศ. 2482, แผ่น 5-6. และ สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี, ครั้งที่ 65/2482 เรื่อง การป้องกันการจารกรรมในประเทศไทย วันที่ 22 พฤศจิกายน พ.ศ. 2482, แผ่น 15.

¹²¹ ดูเพิ่มเติมใน สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, [สร.0201.33.1/5](#) เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี กองกลางสำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี สงครามโลกครั้งที่ 2 ประมวลข่าว เรื่อง ประมวลข่าวสงคราม วันที่ 2 พฤศจิกายน 2482 - วันที่ 1 ธันวาคม 2482 (พ.ศ. 2482).

3.4.4 สนธิสัญญาไม่รุกรานกันกับนโยบายรักษาความสงบในภูมิภาคของรัฐบาลไทย

เมื่อสงครามในภูมิภาคยุโรปได้เกิดขึ้น รัฐบาลไทยได้พยายามรักษาความสัมพันธ์กับนานาประเทศไว้ในฐานะประเทศที่ประกาศตนเป็นกลางในสงคราม รัฐบาลไทยยังพยายามรักษาสันติภาพในประเทศและในดินแดนที่ติดกับไทย ซึ่งหมายถึงดินแดนในอาณานิคมของอังกฤษ (พม่าและมลายู) และฝรั่งเศส (อินโดจีน) ด้วย ประกอบกับที่นายเลปิสสิแอร์ อัครราชทูตฝรั่งเศสประจำประเทศไทยได้แจ้งข้อเสนอของรัฐบาลฝรั่งเศสในการทำสนธิสัญญาไม่รุกรานกันกับไทย การทาบตามของรัฐบาลฝรั่งเศสเป็นผลจากความกังวลว่า สถานการณ์สงครามที่เกิดขึ้นในภูมิภาคยุโรปและการรบกับเยอรมนีอาจส่งผลต่อความมั่นคงในดินแดนอาณานิคมโดยเฉพาะอินโดจีนที่อาจถูกรุกรานทั้งจากไทยและญี่ปุ่น¹²² รัฐบาลไทยจึงเห็นว่าควรทำสนธิสัญญาไม่รุกรานกันทั้งกับฝรั่งเศส อังกฤษ และรวมถึงญี่ปุ่นเพื่อสร้างสันติภาพในภูมิภาคตะวันออกไกล¹²³

ในช่วงเริ่มต้นสงครามในภูมิภาคยุโรปเป็นช่วงแห่งการเตรียมตัวเพื่อวางแผนและรับทราบข้อเสนอของชาติที่จะทำสนธิสัญญาไม่รุกรานกันทั้งอังกฤษ ฝรั่งเศส และญี่ปุ่น รัฐบาลไทยมองว่าการทำสนธิสัญญาไม่รุกรานกันจะไม่เป็นการทำสัญญาเพื่อเป็นพันธมิตรทางการทหาร ซึ่งจะเป็นการผูกมัดต่อการดำเนินการทางทหารที่จะมีผลต่อการรักษาความเป็นกลางของไทย ในช่วงแรกรัฐบาลไทยมีมติให้กระทรวงการต่างประเทศดำเนินการสอบถามท่าทีและต้องการทราบว่ารัฐบาลฝรั่งเศสมีข้อเสนออย่างใดบ้าง¹²⁴ นอกจากนี้ รัฐบาลไทยยังถามถึงประเด็นเกี่ยวกับการปักปันเขตแดนใหม่ในไทยที่ต้องการ

¹²² สดใส ชันติวรพงศ์, “ประเทศไทยกับปัญหาอินโดจีนฝรั่งเศส 1937-1947 (2480-2490),” (วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2520), หน้า 118-119. และ Tarling, Nicholas, “Britain, Southeast Asia and the Onset of the Pacific War,” (Cambridge: Cambridge University Press, 1996), p. 106.

¹²³ เล่มเดิม, หน้า 121. ส่วนกรณีของเยอรมนี ในที่ประชุมคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 13 ตุลาคม พ.ศ. 2482 หลวงธำรงนาวาสวัสดิ์ได้มีการซักถามต่อคณะรัฐมนตรี แต่ก็ไม่ปรากฏหลักฐานว่ามีการตอบคำถามดังกล่าว แต่ตอนท้ายของการซักถามได้มีความเพิ่มเติมว่า “แต่โดยปกติแล้วไม่เป็นไร” แสดงว่ารัฐบาลไทยไม่ได้เห็นถึงความจำเป็นที่จะต้องทำสนธิสัญญาไม่รุกรานกันกับเยอรมนี หากจะนำเอาการทำสัญญาระหว่างประเทศที่มีดินแดนติดกัน หมายความว่า ในขณะนั้นไทยมีอาณาเขตติดต่อกับอังกฤษและฝรั่งเศส คือมีเขตติดกับดินแดนอาณานิคมทั้งพม่าและมลายูของอังกฤษและอินโดจีนของฝรั่งเศส (ส่วนของลาวและกัมพูชา) ในกรณีของญี่ปุ่น หากจะอธิบายผ่านจุดประสงค์ของกรมการพิจารณาประมวลข่าวสงครามที่มองว่า ท่าทีของญี่ปุ่นมีความสำคัญมากในฐานะชาติที่มีอิทธิพลในภูมิภาคตะวันออกไกลซึ่งอยู่ใกล้กับไทยมากกว่าชาติในยุโรป ดังนั้น จึงต้องมีการติดตามข่าวสารเกี่ยวกับญี่ปุ่นอย่างใกล้ชิด จึงอาจมองได้ว่า อิทธิพลของญี่ปุ่นในภูมิภาคตะวันออกไกลจึงมีส่วนสำคัญที่ทำให้รัฐบาลไทยตัดสินใจเสนอให้ทำสนธิสัญญาไม่รุกรานกันกับญี่ปุ่น แม้จะไม่มีอาณาเขตติดต่อกัน อ้างจาก สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี. ครั้งที่ 59/2482 เรื่อง การทำหนังสือสัญญาไม่รุกรานกับฝรั่งเศส วันที่ 13 ตุลาคม พ.ศ. 2482, แผ่น 22-23. และอีกเหตุผลหนึ่งจากการบอกเล่าของกนดิสรี ศุภมงคล เจ้าหน้าที่กระทรวงการต่างประเทศในขณะนั้นที่มองว่าการเสนอทำสนธิสัญญาไม่รุกรานกันกับญี่ปุ่นก็เพื่อไม่ให้ญี่ปุ่นระแวงในของไทย รัฐบาลไทยจึงแสดงเจตจำนงพร้อมจะทำความตกลงกับฝ่ายญี่ปุ่น อ้างจาก กนดิสรี ศุภมงคล, อ้างแล้ว, หน้า 19.

¹²⁴ สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี. ครั้งที่ 59/2482 เรื่อง การทำหนังสือสัญญาไม่รุกรานกับฝรั่งเศส วันที่ 13 ตุลาคม พ.ศ. 2482, แผ่น 23.

ให้ดำเนินการโดยใช้ร่องน้ำลึกในแม่น้ำโขงเป็นเกณฑ์ ข้อเรียกร้องดังกล่าวเป็นการเรียกร้องดินแดนคืนทางอ้อมเนื่องจากมีดินแดนบางส่วนของอินโดจีนฝรั่งเศสที่อาจจะต้องตกเป็นของไทยหากจะใช้แม่น้ำโขงเป็นเส้นปักปันเขตแดน ได้แก่ บริเวณเมืองปากเซและบริเวณพื้นที่ตรงข้ามเมืองหลวงพระบาง ซึ่งเป็นดินแดนที่ไทยสูญเสียอำนาจให้กับฝรั่งเศสใน พ.ศ. 2446 เพื่อแลกกับเมืองจันทบุรี ข้อเรียกร้องนี้จึงเป็นเงื่อนไขสำคัญที่จะทำให้ไทยยอมตกลงในการทำสนธิสัญญาไม่รุกรานกันกับฝรั่งเศส ทำให้การทำสัญญากับฝรั่งเศสมีความแตกต่างและยุ่งยากกว่าการทำสัญญากับอังกฤษและญี่ปุ่น¹²⁵

ในการวางแผนเพื่อกำหนดวันเวลาในการลงนามทำสนธิสัญญาไม่รุกรานกันระหว่างไทยกับทั้งสามชาติถือเป็นอีกประเด็นสำคัญที่รัฐบาลไทยต้องกระทำเพื่อไม่ให้ชาติใดชาติหนึ่งถือโอกาสทำกันก่อนหน้าชาติอื่นๆ ในปลายเดือนธันวาคม พ.ศ. 2482 พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าวรรณไวทยากรตรัสกับเซอร์โจเซฟ ครอสบี้ อัครราชทูตอังกฤษว่า อัครราชทูตฝรั่งเศสได้กล่าวว่า อังกฤษไม่ควรจะลงนามในสัญญาก่อนฝรั่งเศส โดยทรงถามความเห็นจากฝ่ายอังกฤษอีกด้วย¹²⁶ ซึ่งต่อมาในที่ประชุมคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 3 มกราคม พ.ศ. 2482 ได้มีการพูดถึงว่า ฝ่ายอังกฤษและฝรั่งเศสได้เสนอร่างหนังสือสัญญามาให้แล้ว ส่วนทางญี่ปุ่นยังไม่ได้มีการตอบรับหรือส่งร่างหนังสือแต่อย่างใด¹²⁷ รัฐบาลไทยก็เห็นชอบที่จะให้การลงนามในสนธิสัญญาไม่รุกรานกันควรกระทำพร้อมกันเพื่อไม่เป็นที่ครหาว่าชาติใดทำก่อนทำหลังซึ่งอาจมองได้ว่าชาติที่ทำก่อนเป็นชาติที่มีอิทธิพลต่อไทยมากกว่าชาติอื่นๆ¹²⁸

¹²⁵ ดูเพิ่มเติมใน สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี, ครั้งที่ 59/2482 เรื่อง สัญญาไม่รุกราน วันที่ 24 ตุลาคม พ.ศ. 2482, แผ่น 18. และ สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี, ครั้งที่ 74/2482 เรื่อง การทำกติกาสัญญาไม่รุกรานกับฝรั่งเศส อังกฤษ และญี่ปุ่น วันที่ 10 มกราคม พ.ศ. 2482, แผ่น 15-17.

¹²⁶ Tarling, Nicholas, op. cit., p. 107.

¹²⁷ สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี, ครั้งที่ 73/2482 เรื่อง การทำหนังสือสัญญาไม่รุกรานกับฝรั่งเศส อังกฤษ และญี่ปุ่น วันที่ 3 มกราคม พ.ศ. 2482, แผ่น 17.

¹²⁸ กวาที่ญี่ปุ่นจะตอบรับที่จะยอมทำสนธิสัญญาไม่รุกรานกับไทยก็ปรากฏในเดือนเมษายน พ.ศ. 2483 โดยในที่ประชุมคณะรัฐมนตรีกล่าวว่า ญี่ปุ่นได้แจ้งว่าการลงนามกับไทยที่จะดำเนินการถือเป็นครั้งแรกที่ญี่ปุ่นทำสัญญาไม่รุกรานกับต่างชาติ และยังเสนอไม่ให้ใช้คำว่าสัญญาไม่รุกราน เพราะทั้งสองชาติไม่มีอาณาเขตติดต่อกัน จึงเสนอให้ใช้คำว่าสนธิสัญญาฉันมิตรแทน ซึ่งรัฐบาลไทยกังวลว่าอาจจะทำให้การตีความเป็นอย่างอื่นว่า ไทยจะต้องเข้าไปผูกมัดกับนโยบายต่างประเทศของญี่ปุ่นมากเกินไป แต่ในที่สุดรัฐบาลไทยจึงใช้คำว่า สนธิสัญญาเจริญสัมพันธไมตรีและการเคารพบูรณภาพแห่งอาณาเขตของกันและกันกับญี่ปุ่นเพื่อไม่ให้ไทยต้องผูกมัดกับนโยบายต่างประเทศของญี่ปุ่นมากเกินไป ต่อมาญี่ปุ่นเสนอให้มีการลงนามกับไทยก่อนอังกฤษและฝรั่งเศส แต่รัฐบาลไทยไม่ยินยอมจนที่สุดแล้วญี่ปุ่นจึงต้องลงนามในสัญญาพร้อมกับอังกฤษและฝรั่งเศส แต่ได้ลงนามกันที่กรุงโตเกียว ประเทศญี่ปุ่น ส่วนการลงนามกับอังกฤษและฝรั่งเศสเกิดขึ้นในกรุงเทพฯ ดูเพิ่มเติมใน สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี, ครั้งที่ 3/2483 เรื่อง สัญญาไม่รุกรานกับญี่ปุ่น วันที่ 26 เมษายน พ.ศ. 2483, แผ่น 6-9. สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี, ครั้งที่ 5/2483 เรื่อง การทำกติกาสัญญาไม่รุกรานกับญี่ปุ่น วันที่ 4 พฤษภาคม พ.ศ. 2483, แผ่น 9. และ สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี, ครั้งที่ 11/2483 เรื่อง การทำกติกาสัญญาไม่รุกรานกันกับฝ่ายฝรั่งเศส อังกฤษ และญี่ปุ่น วันที่ 5 มิถุนายน พ.ศ. 2483, แผ่น 23-24.

3.5 สรุป

การประมวลข่าวสงครามของไทยในช่วงเวลาที่เกิดสงครามในภูมิภาคยุโรปภายใต้การดำเนินการของกรรมการพิจารณาประมวลข่าวในยามฉุกเฉินมีวัตถุประสงค์เพื่อติดตามสถานการณ์สงครามในภูมิภาคยุโรปเป็นหลัก แต่ถึงกระนั้น ก็ยังติดตามบทบาทของประเทศเป็นกลางที่ตั้งอยู่นอกภูมิภาคยุโรป โดยเฉพาะญี่ปุ่นที่รัฐบาลไทยต้องติดตามท่าทีอย่างใกล้ชิด เนื่องจากญี่ปุ่นในขณะนั้นเป็นชาติมหาอำนาจที่มีบทบาทสำคัญในภูมิภาคตะวันออกไกล จากการศึกษาและวิเคราะห์เนื้อหาในเอกสารประมวลข่าวสงครามของไทยที่ดำเนินการโดยกรรมการพิจารณาประมวลข่าวในยามฉุกเฉินระหว่างวันที่ 4 กันยายน พ.ศ. 2482 ถึง 17 มกราคม พ.ศ. 2482 ผู้เขียนได้แบ่งประเด็นหลักเป็น 3 หัวข้อ ได้แก่ ข่าวการรบระหว่างเยอรมนีกับฟินแลนด์เดือนกันยายน พ.ศ. 2482 ข่าวเกี่ยวกับบทบาทของประเทศเป็นกลางช่วงต้นของสงคราม และข่าวเกี่ยวกับกรณีพิพาทระหว่างสหภาพโซเวียตกับฟินแลนด์ เนื้อหาของข่าวเกี่ยวกับสถานการณ์สงครามในภูมิภาคยุโรปได้สะท้อนท่าที การดำเนินการทางทหาร การดำเนินการทางเศรษฐกิจ ผลกระทบที่ประเทศเป็นกลางได้รับจากการทำสงครามทางเศรษฐกิจด้วยการปิดกั้นการขนส่งทางเรือโดยใช้เรือรบและทุ่นระเบิด ซึ่งเนื้อหาของข่าวดังกล่าวเป็นที่รับรู้ของรัฐบาลไทยผ่านการส่งเอกสารประมวลข่าวสงคราม

หลังจากเยอรมนีบุกโปแลนด์และการประกาศสงครามของอังกฤษและฝรั่งเศสต่อเยอรมนี รัฐบาลไทยได้ตัดสินใจดำเนินนโยบายเป็นกลาง การดำเนินนโยบายเป็นกลางของไทยในช่วงเริ่มสงครามจะเน้นการพัฒนาทางเศรษฐกิจโดยพยายามเน้นให้พึ่งตนเองเป็นสำคัญ รวมถึงการเพิ่มงบประมาณสำหรับการทหารและความมั่นคงมากขึ้น เนื่องจากสถานการณ์สงครามในภูมิภาคยุโรปทำให้การขนส่งสินค้าจากยุโรปมายังไทยบางส่วนต้องหยุดชะงักหรือได้รับผลกระทบจากนโยบายปิดทะเลทั้งจากฝ่ายสัมพันธมิตรและเยอรมนี แต่อย่างไรก็ตาม รัฐบาลไทยเล็งเห็นโอกาสจากสงครามในการสร้างบริษัทเอกชนเพื่อดำเนินกิจการพัฒนาทางเศรษฐกิจ โดยต้องการให้คนไทยได้เป็นเจ้าของกิจการและมีอำนาจทางเศรษฐกิจมากขึ้น ทั้งการส่งเสริมทางการเกษตร การประมง การค้าทางเรือ รวมไปถึงการเงินการธนาคาร ซึ่งเร่งดำเนินการมาตั้งแต่เริ่มสงคราม แต่ถึงกระนั้น นโยบายเหล่านี้จำเป็นต้องใช้งบประมาณมหาศาล แม้ว่ารัฐบาลจะพยายามลดค่าใช้จ่ายบางส่วนที่ไม่จำเป็นออกไปแล้วก็ตาม แต่เงินคลังของประเทศต้องลดลงเป็นจำนวนมาก ในขณะเดียวกัน รัฐบาลไทยยังได้พยายามรักษาความสงบในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ จากการรับข้อเสนอของฝรั่งเศสในการเจรจาทำสัญญาไม่รุกรานกัน ซึ่งนำมาสู่การทำสัญญาไม่รุกรานระหว่างไทยกับฝรั่งเศส อังกฤษ และญี่ปุ่น ซึ่งคณะรัฐมนตรีได้พยายามดำเนินการมาตั้งแต่เริ่มสงคราม หากแต่สัญญาไม่รุกรานกันสามารถดำเนินการได้สำเร็จในเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2483

ภายหลังจากโปแลนด์ถูกแบ่งประเทศโดยเยอรมนีและสหภาพโซเวียต และการเจรจาสงบศึกระหว่างสหภาพโซเวียตกับฟินแลนด์ ดูเหมือนว่าสถานการณ์การสู้รบในภูมิภาคยุโรปตะวันออกเบาบางลง แม้ว่าจะมีการปะทะกันทางบก ทางเรือ และทางอากาศอย่างประปรายระหว่างกองทัพอังกฤษฝรั่งเศสกับกองทัพเยอรมันอยู่บ้างซึ่งการรบระหว่างอังกฤษและฝรั่งเศสกับเยอรมนีตั้งแต่กันยายน พ.ศ. 2482 ถึงเมษายน พ.ศ. 2483 ที่ถูกเรียกว่าเป็นสงครามลวง (Phoney War) ดังนั้น ประเทศที่ประกาศตนเป็นกลาง เช่น เนเธอร์แลนด์ เบลเยียม เดนมาร์ก นอร์เวย์ ยังไม่รู้สู้หรือต้องเผชิญกับภัยคุกคามในช่วงสงคราม ถือเป็นสถานการณ์สงครามที่ไม่มีทีท่าว่าจะรุนแรงและลูกหลานจนกลายเป็นสงครามขนาดใหญ่เหมือนกับมหาสงครามช่วง ค.ศ. 1914-1918 ด้วยเหตุดังกล่าวทำให้คณะรัฐมนตรีไทยมีมติให้ยุบกรรมการพิจารณาประมวลข่าวในยามฉุกเฉินในวันที่ 17 มกราคม พ.ศ. 2482 แล้วมอบหมายให้กรมโฆษณาการทำหน้าที่รวบรวมข่าวสงครามแทน¹²⁹

¹²⁹ สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี. ครั้งที่ 75/2482 เรื่อง กรรมการพิจารณาข่าวในยามฉุกเฉิน วันที่ 17 มกราคม พ.ศ. 2482, แผ่น 17.

บทที่ 4

การประมวลข่าวของกรรมการพิจารณาประมวลข่าวในพฤติการณ์ทางด้านตะวันออก ไกลเกี่ยวกับกรณีพิพาทอินโดจีน

การยุบกรรมการพิจารณาประมวลข่าวในยามฉุกเฉินในเดือนมกราคม พ.ศ. 2483 เกิดขึ้นภายใต้สถานการณ์สงครามในยุโรปที่ดูจะบรรเทาเบาบางลงตามลักษณะของสงครามลวง (Phoney War) ซึ่งรัฐบาลไทยก็มีมุมมองเป็นดังที่กล่าวไปว่า สถานการณ์สงครามในยุโรปดูจะไม่มี ความรุนแรงมากพอที่จะเป็นมหาสงครามได้ แต่อย่างไรก็ตาม การรบอย่างประปรายระหว่างอังกฤษและฝรั่งเศสกับเยอรมนียังคงดำเนินต่อไป จนกระทั่งเดือนเมษายน พ.ศ. 2483 เยอรมนีตัดสินใจได้เปิดแนวรบใหม่ด้วยการส่งทหารบุกเดนมาร์กซึ่งเป็นประเทศเป็นกลางในแถบสแกนดิเนเวีย ทำให้เดนมาร์กถูกกองทัพเยอรมันยึดครองในเวลารวดเร็ว เมื่อเดนมาร์กถูกยึดครองแล้ว เยอรมนีจึงส่งทหารรุกรานนอร์เวย์เป็นการเปิดแนวรบใหม่ทางภาคเหนือของภูมิภาคยุโรป ทำให้อังกฤษส่งทหารมาช่วยนอร์เวย์ แต่ไม่อาจต้านทานกองทัพเยอรมันได้อย่างมีประสิทธิภาพ กล่าวคือพื้นที่ส่วนใหญ่ของนอร์เวย์อยู่ภายใต้การยึดครองของเยอรมนี

ต่อมาในเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2483 เยอรมนีได้รุกรานเนเธอร์แลนด์และเบลเยียมและสามารถยึดครองได้ในเดือนเดียวกัน กษัตริย์ของเบลเยียมทรงถูกจับเป็นเชลยและขอยอมแพ้ ส่วนกษัตริย์ของเนเธอร์แลนด์ได้ลี้ภัยไปยังอังกฤษ¹ จากเหตุการณ์ดังกล่าวดูเหมือนการที่เยอรมนีได้เปิดแนวรบใหม่ด้วยการรุกรานประเทศเป็นกลางในยุโรปทำให้สถานการณ์สงครามในยุโรปกลับมารุนแรงอีกครั้ง การที่เยอรมนีเปิดแนวรบใหม่นี้ เนื่องจากการรบในทางด้านตะวันออก คือการรบกับโปแลนด์นั้นได้สิ้นสุดลงแล้ว พร้อมกับการทำสัญญาฉันทมิตรกับสหภาพโซเวียต ส่วนทางด้านตะวันตกกับอังกฤษและฝรั่งเศสตามแนวป้อมชิคฟรีดของตนซึ่งอยู่ตรงข้ามกับแนวป้อมมาจิโนต์ของฝรั่งเศสก็ดูเหมือนไม่มีความคืบหน้าแต่อย่างใด หากเยอรมนีต้องการเอาชนะฝ่ายสัมพันธมิตรได้อย่างรวดเร็วจึงจำเป็นต้องเปิดแนวรบใหม่ ที่ทำให้อีกฝ่ายต้องแบ่งกำลังและขยายขอบเขตในการรบเสีย ดังนั้นประเทศในยุโรปที่ได้แสดงเจตจำนงว่าเป็นกลางในสงครามจึงตกอยู่ในสถานะไม่แน่นอนและเสี่ยงต่อการถูกโจมตี

หลังจากยึดครองเบลเยียม เยอรมนีได้รุกต่อไปยังฝรั่งเศสโดยมาทางชายแดนที่ติดกับเบลเยียมซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีการป้องกันเบาบางเป็นเส้นทางหลัก กองทหารของฝรั่งเศสและอังกฤษที่ถูก

¹ การรุกรานของเยอรมนีในกลุ่มประเทศต่ำ (Low Countries) ถือเป็นการทำสงครามโดยไม่ได้มีการประกาศสงครามก่อนแต่อย่างใด ภายในเวลาไม่นานกลุ่มประเทศเหล่านี้ก็ตกอยู่ภายใต้การยึดครองของเยอรมนี อ้างอิงจาก Arblaster, Paul, "A History of the Low Countries," (Hampshire: Palgrave Macmillan, 2006), p. 221.

ส่งมายังฝรั่งเศสต่างต้องถอยร่นจนเกิดปฏิบัติการอพยพทหารหลายแสนคนที่ดันเคิร์ก (Dunkirk) ทางตอนเหนือของฝรั่งเศส ส่วนกองทหารฝรั่งเศสที่เหลือต้องประสบความพ่ายแพ้ ในช่วงเวลาดังกล่าว อิตาลีซึ่งเป็นประเทศเป็นกลางที่มีความสัมพันธ์กับเยอรมนีได้ยกเลิกสถานะเป็นกลางและเข้าร่วมเป็นพันธมิตรกับเยอรมนี ในที่สุดรัฐบาลฝรั่งเศสได้เจรจายอมแพ้และลงนามสงบศึกกับเยอรมนีในวันที่ 22 มิถุนายน พ.ศ. 2483 ความพ่ายแพ้ของฝรั่งเศสต่อเยอรมนีในยุโรปเป็นปัจจัยสำคัญที่จะส่งผลกระทบอย่างสำคัญต่อสถานการณ์ในภูมิภาคตะวันออกไกล ซึ่งจะมีความเกี่ยวข้องกับดินแดนอาณานิคมของฝรั่งเศสอย่างอินโดจีนและบรรดาประเทศที่มีส่วนเกี่ยวข้องซึ่งรวมถึงไทยด้วย รัฐบาลไทยจึงมีมติจัดตั้งกรรมการพิจารณาประมวลข่าวสงครามขึ้นอีกครั้ง กรรมการชุดนี้มีชื่อว่า “กรรมการพิจารณาประมวลข่าวในพฤติการณ์ทางด้านตะวันออกไกล”

ในบทนี้จะนำเสนอให้เห็นปัจจัยที่ทำให้เกิดกรณีพิพาทอินโดจีนระหว่างไทยกับฝรั่งเศส ทั้งจากสถานการณ์ในอินโดจีนภายหลังฝรั่งเศสยอมแพ้ต่อเยอรมนี การเข้ามาบีบบังคับของญี่ปุ่นในอินโดจีน กระแสเรียกร้องดินแดนคืนในไทย และท่าทีของรัฐบาลไทยทั้งความพยายามเจรจาเพื่อปักปันเขตแดนใหม่กับอินโดจีนฝรั่งเศส การเตรียมการหากเกิดสงครามจากการแต่งตั้งผู้บัญชาการทหารสูงสุด และการทำสงครามกับอินโดจีนฝรั่งเศสในเดือนมกราคม พ.ศ. 2484 นอกจากนี้ จะนำเสนอข่าวที่ปรากฏในเอกสารประมวลข่าว เช่น ข่าวความเคลื่อนไหวและการปะทะกันตามชายแดนไทย-อินโดจีน ฝรั่งเศสจนนำไปสู่การสู้รบทางการทหาร ข่าวเกี่ยวกับสถานการณ์ภายในอินโดจีน และจะนำเสนอข่าวที่ปรากฏเกี่ยวกับบทบาทคนกลางในการเจรจาไกล่เกลี่ยของญี่ปุ่น

4.1 สถานการณ์ในอินโดจีนหลังการยอมแพ้ของฝรั่งเศสในยุโรป

ในช่วงแรกของสงครามโลกครั้งที่ 2 อินโดจีนในฐานะที่เป็นดินแดนในอาณานิคมของฝรั่งเศสก็ถือว่าอยู่ในสภาวะสงครามเช่นเดียวกับประเทศเจ้าอาณานิคม รัฐบาลอินโดจีนดำเนินการประกาศกฎหมายสำหรับเตรียมพร้อมในยามสงคราม มีการเตรียมพร้อมรับมือกับภัยทางอากาศโดยได้ชักซ้อมหนีภัย การออกกฎหมายเพื่อควบคุมสินค้าสำหรับส่งออกยังต่างประเทศ การเกณฑ์ชาวพื้นเมืองเข้าประจำการทหาร² โดยในช่วงดังกล่าว รัฐบาลอินโดจีนได้ดำเนินการควบคุมดูแลบริเวณชายแดนที่ติดกับประเทศไทยด้วย การกระทำดังกล่าวมีขึ้นเพราะความกังวลว่า เมื่อฝรั่งเศสต้องทำสงครามในยุโรปอาจเป็นช่องโหว่ให้ไทยดำเนินนโยบายคุกคามมายังอินโดจีนได้ การเสนอให้ทำสัญญาไม่รุกรานกันกับไทยจึงเป็นความประสงค์ของฝรั่งเศสที่มีต่อไทยในช่วงเริ่มสงคราม แต่ภายหลังจากการดำเนินการเจรจาเพื่อทำสัญญาไม่รุกรานกัน ทำให้มาตรการป้องกันตามชายแดนไทยกับอินโดจีนฝรั่งเศสดูเบาบางลง โดยปรากฏในเอกสารประมวลข่าวสงครามของไทยที่ว่า

² สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, [สร.0201.33.1/3](#) อ้างแล้ว, แผ่น 53 และ 82.

“...การทหารในอินโดจีนกล่าวโดยทั่ว ๆ ไปมีกำลังส่วนใหญ่อยู่ 2 แห่ง คือทางเหนือที่ฮานอยส่วนหนึ่ง ทางใต้อยู่ที่ไซ่ง่อนส่วนหนึ่ง กำลังทหารทางเหนือคาดว่าจะมีความมุ่งหมายจะป้องกันการรุกรานจากจีนเป็นส่วนใหญ่ ส่วนกำลังทหารตามเส้นเขตแดนระหว่างไทยกับอินโดจีน ทางทหารอินโดจีนมิได้วางกำลังทหารไว้เลย เฉพาะตอนที่แม่น้ำโขงเป็นเส้นเขตแดนแล้ว คงไม่มีกำลังทหารประจำอยู่ เพราะทั้งสองฝ่ายมีแนวเขตต์ปลอดการทหารกว้างข้างละ 25 กม. คงมีแต่กำลังตำรวจตามตำบลต่าง ๆ บ้างเล็กน้อย ซึ่งนับว่าไม่มีความสำคัญในทางป้องกัน หรือในทางรุกรานนัก...กำลังทหารทางใต้ของอินโดจีนได้กล่าวมาแล้วว่า ส่วนใหญ่อยู่ที่ไซ่ง่อน นอกจากนั้นก็ยังมีส่วนย่อย ๆ กระจายอยู่ทั่วไปในแคว้นญวนใต้ มีกำลังทหารภาคใต้บางส่วนที่วางแผนหมิ่นามุ่งเข้ามาทางประเทศไทย ส่วนหน้าที่สุดอยู่เพียงพระตะบอง กับมีส่วนย่อยประจำอยู่ที่สำโรงและบ่อโพน...”³

เมื่อฝรั่งเศสประกาศสถานะสงครามกับเยอรมันเมื่อเดือนกันยายน พ.ศ. 2482 ทางทหารอินโดจีนได้ดำเนินการทางทหาร โดยเริ่มจัดกำลังทหารเตรียมการป้องกันประเทศไทย ทั้งนี้คาดว่าฝรั่งเศสคงจะไม่แน่ใจว่าไทยจะเป็นมิตรหรือศัตรู การเตรียมการป้องกันในครั้งแรก ได้เริ่มดำเนินการในตำบลสำคัญๆ เพียงบางตำบลเท่านั้น ต่อมาเมื่อไทยได้ทำสนธิสัญญาไม่รุกรานกับอินโดจีนแล้ว ทางทหารอินโดจีนจึงได้ลดการเตรียมการป้องกันไทยมาพักหนึ่งและดูเหมือนจะไว้วางใจไทยมากขึ้น สรุปได้ว่า การเตรียมการทหารของอินโดจีนส่วนมากเป็นไปในทางรับ คือเตรียมการต้านทานการรุกรานจากฝ่ายเรา การเตรียมการที่มากที่สุดคือในแคว้นเขมร ถัดไปคือแคว้นนครจำปาศักดิ์ และแคว้นลาวเหนือ⁴

แม้ฝรั่งเศสได้ยอมแพ้ต่อเยอรมนีจนได้จัดตั้งรัฐบาลใหม่ในนามรัฐบาลวิซี ภายใต้การนำของประธานาธิบดีคนใหม่อย่างจอมพลฟิลิป เปแตง (Philippe Pétain) แต่ชาวฝรั่งเศสบางส่วนยังคงไม่ต้องการอยู่ใต้อำนาจของเยอรมนีจึงได้จัดตั้งกลุ่มฝรั่งเศสเสรีขึ้นที่อังกฤษภายใต้การนำของนายพลชาร์ล เดอ โกล (Charles de Gaulle) การแบ่งแยกของชาวฝรั่งเศสเป็นสองฝ่ายใหญ่ๆ คือฝ่ายวิซีและฝ่ายของนายพลเดอ โกล ได้ทำให้เกิดความแตกแยกของกลุ่มชาวฝรั่งเศสในอินโดจีนด้วยเช่นกัน ทั้งนี้จากเอกสารประมวลข่าวสงครามโดยกรมการพิจารณาประมวลข่าวในพฤติการณ์ทางด้านตะวันออกไกลของไทยเมื่อวันที่ 8 พฤศจิกายน พ.ศ. 2483 ได้กล่าวถึงการแบ่งกลุ่มของชาวฝรั่งเศสในอินโดจีนว่า

“...หลังจากที่รัฐบาลเปแตงยอมแพ้เยอรมันไปแล้ว ความเห็นของพวกฝรั่งเศสที่ไซ่ง่อนได้แบ่งแยกออกเป็น 2 พวก พวกหนึ่งสนับสนุนนายพลเดอโกล และคัดค้านการที่จะยินยอมญี่ปุ่น พวกนี้มีความประสงค์ที่จะดำเนินการต่อสู้กับเยอรมันและมีสัมพันธไมตรีกับอังกฤษต่อไป แต่พวกที่นิยมวิซีดูจะเป็นฝ่ายมีชัย เมื่อนายพลเดอโกลส์ ได้รับแต่งตั้งเป็นผู้สำเร็จราชการ แต่ทั้งนี้

³ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, [สร.0201.33.1/7](#) อ้างแล้ว, แผ่น 7.

⁴ ฉบับเดียวกัน, แผ่น 7-9.

ไม่ใช่หมายความว่า พวกของเดอโกลจะสิ้นอิทธิพลไป...พวกไซ่ง่อนได้ดำเนินการติดต่อใกล้ชิดอยู่กับอังกฤษและอเมริกาเสนอ...”⁵

จากเนื้อหาดังกล่าวจะเห็นได้ว่าภายหลังจากการยอมแพ้ของฝรั่งเศสได้ไม่นาน รัฐบาลวิชีกี้ได้มีคำสั่งแต่งตั้งข้าหลวงใหญ่แห่งอินโดจีนฝรั่งเศสคนใหม่อย่างนายพลเรอฌอง เดอกูซ์ (Jean Decoux) ซึ่งดำรงตำแหน่งต่อจากนายพลจอร์จ คาทรูซ์ (Georges Catroux) ซึ่งภายหลังจากที่ออกจากตำแหน่งข้าหลวงแห่งอินโดจีนฝรั่งเศสก็ได้หลบหนีเพื่อเข้าร่วมกับฝ่ายฝรั่งเศสเสรีในแอฟริกาตอนเหนือและตะวันออกกลาง อย่างไรก็ตาม การแบ่งฝ่ายของชาวฝรั่งเศสในอินโดจีนก็ทำให้อินโดจีนยังคงมีความสัมพันธ์กับชาติสัมพันธมิตรอย่างอังกฤษและสหรัฐอเมริกาต่อไป แม้ว่ารัฐบาลวิชีกี้จะดำเนินการตัดความสัมพันธ์กับรัฐบาลอังกฤษแล้วก็ตาม เพียงแต่ความสัมพันธ์ระหว่างอินโดจีนฝรั่งเศสกับอังกฤษและสหรัฐอเมริกาได้ลดบทบาทลงเป็นไปในทางการค้าเป็นหลัก หากแต่ผลประโยชน์รวมทั้งความสำคัญทางยุทธศาสตร์ของอินโดจีนที่อยู่ใกล้กับดินแดนอาณานิคมอย่างพม่า มลายูและสิงคโปร์ของอังกฤษ กับฟิลิปปินส์ของสหรัฐอเมริกา ทำให้ชาติสัมพันธมิตรต้องจับตาดูสถานการณ์ในอินโดจีนอย่างใกล้ชิด

เหตุการณ์ที่ฝรั่งเศสยอมแพ้ต่อเยอรมนีในเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2483 ส่งผลกระทบอย่างใหญ่หลวงต่อสถานะของอินโดจีนและก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่อสถานการณ์ในภูมิภาคตะวันออกไกล กล่าวคือเมื่อฝรั่งเศสไม่อาจมีบทบาทในตะวันออกไกลได้เหมือนแต่ก่อน ทำให้ญี่ปุ่นซึ่งกำลังขยายอิทธิพลในภูมิภาคตะวันออกไกล ประกอบกับมีแผนการในการขยายอิทธิพลเข้ามายังอินโดจีนอยู่แล้ว ได้ตัดสินใจที่จะส่งกำลังทหารเข้ามายังอินโดจีน⁶ ในเบื้องต้นได้มีการส่งคณะผู้แทนเข้ามาเรียกร้องให้อินโดจีนฝรั่งเศสยินยอมให้ญี่ปุ่นเข้ามาตั้งฐานทัพได้ จากรายงานของนายบรรจง ชีพเป็นสุข กงสุลไทย ณ เมืองไซ่ง่อน ได้วิเคราะห์เอาไว้ว่าการเข้าไปในอินโดจีนของญี่ปุ่นก็เพื่อต่อต้านแผนการของรัฐบาลเจียงไคเช็คที่อาจส่งกำลังเข้ารุกรานอินโดจีนตอนเหนือได้⁷ หลังจากเข้าดำรงตำแหน่งในเดือน

⁵ ผู้วิจัยสันนิษฐานว่าผู้พิมพ์อาจต้องการพิมพ์คำว่า “เสมอ” อ้างอิงจาก สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, สร.0201.33.1/7 อ้างแล้ว, แผ่น 7.

⁶ Flood, Edward T. op, cit., p 263.

⁷ รายงานฉบับนี้ส่งมาถึงรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศไทยเมื่อวันที่ 18 ตุลาคม พ.ศ. 2483 หรือภายหลังจากญี่ปุ่นได้เข้าควบคุมอินโดจีนทางเหนือเรียบร้อยแล้ว เนื้อหาที่ปรากฏจึงเป็นการรายงานสรุปเพื่อแจ้งให้ทราบเกี่ยวกับเหตุผลที่ฝ่ายญี่ปุ่นได้กล่าวอ้างต่อการเข้าควบคุมอินโดจีนตอนเหนือ รวมไปถึงท่าทีของญี่ปุ่นที่ยังคงเคารพต่อเอกราชของอินโดจีนฝรั่งเศส อ้างอิงจาก สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, (2) กต. 2.1.8/16 อ้างแล้ว, แผ่น 202.

กรกฎาคม พ.ศ. 2483 นายพลเรือเดอกูซ์ต้องเผชิญหน้ากับแรงกดดันอย่างหนักจากญี่ปุ่น รัฐบาลอินโดจีนทำได้เพียงพยายามเจรจาเพื่อไม่ให้ญี่ปุ่นมีอิทธิพลในอินโดจีน⁸

การเจรจาระหว่างญี่ปุ่นกับฝรั่งเศสดำเนินไประหว่างข้าหลวงใหญ่แห่งอินโดจีนฝรั่งเศสกับผู้แทนทหารญี่ปุ่น และระหว่างเอกอัครราชทูตฝรั่งเศสวิชิประจำญี่ปุ่นกับรัฐมนตรีต่างประเทศญี่ปุ่น การเจรจาดำเนินไปอย่างตึงเครียด ทางกรอินโดจีนพยายามปฏิเสธไม่ยอมให้ญี่ปุ่นเข้ามาตั้งฐานทัพในดินแดนตอนเหนือของตน ตรงกันข้ามกับญี่ปุ่นที่ต้องการนำกำลังทหารเข้ามาอินโดจีน การกระทำของญี่ปุ่นทำให้บางชาติกังวล โดยเฉพาะจีนภายใต้รัฐบาลก๊กมินตั๋งของเจียงไคเช็คที่มองว่า หากญี่ปุ่นสามารถตั้งฐานทัพในอินโดจีนตอนเหนือได้ก็เท่ากับเปิดช่องทางบุกจีนจากทางใต้ กองสุลจินประจำอินโดจีนพยายามเตือนไม่ให้ข้าหลวงใหญ่แห่งอินโดจีนฝรั่งเศสยินยอมเพื่อผลประโยชน์ของญี่ปุ่นในการสู้รบกับจีนทางตอนใต้⁹ แต่อย่างไรก็ตาม จากข่าววิทยุกระจายเสียงวันที่ 15 พฤศจิกายน พ.ศ. 2483 ซึ่งนำเสนอจากฮานอยว่า กองทหารฝรั่งเศสในอินโดจีนได้ปะทะกองทหารจีนประจำภาคใต้ของมณฑลยูนนานเนื่องจากกองทหารจีนได้บุกรุกมณฑลอินโดจีนด้านต่งเกีย กองทหารฝรั่งเศสได้ตีโต้จนกองทหารจีนต้องถอยกลับไป¹⁰ จากข่าวดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า การเข้ามาของญี่ปุ่นในอินโดจีนตอนเหนือถือเป็นภัยคุกคามหนึ่งของจีน ซึ่งข่าวดังกล่าวเกิดขึ้นหลังจากข้อเรียกร้องของกองสุลจินในฮานอยไม่ได้รับการตอบรับจากทางฝ่ายอินโดจีน

แต่ในที่สุดญี่ปุ่นกับฝรั่งเศสวิชิได้ตกลงกันในสัญญาโดยญี่ปุ่นจะเคารพในสิทธิและผลประโยชน์ของฝรั่งเศสในภูมิภาคตะวันออกไกลคือดินแดนและผลประโยชน์จากการค้าของอินโดจีน แต่อย่างไรก็ตาม ญี่ปุ่นจะใช้สิทธิในการส่งกำลังทหาร รวมถึงการเข้าใช้สนามบินหลายแห่งในอินโดจีนเพื่อประโยชน์ในการทำสงครามกับจีนต่อไป ประเด็นเกี่ยวกับกำลังทหารทางฝ่ายฝรั่งเศสพยายามต่อรองเจรจาว่า ควรจำกัดกำลังทหารเพียงห้าถึงหกพันนาย แต่ฝ่ายญี่ปุ่นเรียกร้องให้สามารถส่งกำลังทหารได้ถึง 25,000 นาย อีกทั้งยังต้องการใช้สนามบินของอินโดจีนพร้อมกับส่งกำลังทหาร 5,000 นายสำหรับการป้องกัน รวมทั้งสิทธิในการลำเลียงบนเส้นทางรถไฟของอินโดจีนด้วย¹¹

ความตึงเครียดได้ปะทุขึ้นในปลายเดือนกันยายน พ.ศ. 2483 เมื่อญี่ปุ่นได้ดำเนินการเข้าควบคุมพื้นที่สำคัญในอินโดจีนตอนเหนือทั้งเมืองฮานอย ท่าเรือไฮฟอง และสนามบิน 5 แห่ง โดย

⁸ นายพลเรือเดอกูซ์พยายามปฏิเสธข้อเสนอของญี่ปุ่นในการนำทหารเข้าประจำการ รวมทั้งการตั้งฐานทัพและใช้เส้นทางรถไฟในอินโดจีนตอนเหนือหลายครั้ง มีความพยายามจากรัฐบาลวิชิในการให้นายองรี เอกอัครราชทูตฝรั่งเศสประจำญี่ปุ่นเข้าเจรจากับรัฐบาลญี่ปุ่น อ้างอิงจาก Tarling, Nicholas. op. cit., pp. 152 & 158.

⁹ Tarling, Nicholas. op. cit., p. 173.

¹⁰ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, [สร.0201.33.1/7](#) อ้างแล้ว, แผ่น 43.

¹¹ Tarling, Nicholas. op. cit., pp. 170 & 175.

ได้รับการต่อต้านเพียงน้อยนิดจากทางการอินโดจีน¹² จากข่าววิทยุกระจายเสียงจากกรุงโตเกียว 19 พฤศจิกายน พ.ศ. 2483 หรือ 2 เดือนหลังจากญี่ปุ่นส่งกำลังทหารเข้าโจมตีอินโดจีนตอนเหนือ ได้นำเสนอข่าวจากเมืองฮานอยว่า เจ้าหน้าที่อินโดจีนของฝรั่งเศสได้ยอมมอบอำนาจในการควบคุมท่าเรือไฮฟองให้แก่คณะข้าหลวงญี่ปุ่นประจำอินโดจีนแล้ว บรรดาเรือที่เข้าออกในท่าเรือนี้จะต้องได้รับอนุญาตจากเจ้าหน้าที่ญี่ปุ่นประจำท่าเรือเสียก่อน¹³ การใช้กำลังทหารเข้าควบคุมสถานที่ทางยุทธศาสตร์ในอินโดจีนตอนเหนือเป็นจุดเริ่มต้นของการขยายอิทธิพลของญี่ปุ่นในอินโดจีนฝรั่งเศส โดยฝ่ายญี่ปุ่นสามารถเข้ามามีอิทธิพลในภูมิภาคตะวันออกเฉียงเหนือของอินโดจีนตอนเหนือเป็นผลสำเร็จ ทำให้ดินแดนตอนเหนือของอินโดจีนกลายเป็นจุดยุทธศาสตร์สำคัญแห่งใหม่ของญี่ปุ่นที่จะนำไปสู่การขยายอิทธิพลในภูมิภาคตะวันออกไกลนอกเหนือจากจีน และการเข้ามายังอินโดจีนของญี่ปุ่นจะก่อให้เกิดความตึงเครียดจากการเผชิญหน้ากับชาติสัมพันธมิตรสำคัญอย่างอังกฤษและสหรัฐอเมริกา

สถานการณ์ในอินโดจีนภายหลังจากการเข้ามามีอิทธิพลของญี่ปุ่นที่ปรากฏในเอกสารประมวลข่าวสงครามของไทยจะเห็นได้ว่ามีความปั่นป่วนอย่างหนัก โทรเลขจากกงสุลไทย ณ ไช่ก๊อง เมื่อวันที่ 5 พฤศจิกายน พ.ศ. 2483 รายงานมาว่า ได้ทราบจากแหล่งที่น่าเชื่อถือได้ว่า ได้มีความปั่นป่วนขึ้นเล็กน้อยในหมู่พวกทหารซึ่งเจ้าหน้าที่ได้จัดการเป็นที่ราบคาบเรียบร้อยแล้ว จึงไม่ก่อให้เกิดเหตุร้ายแรงแต่ประการใด ทหารเขมรมักจะหลบหนีจากหน้าที่อยู่บ่อยๆ ซึ่งเกิดขึ้นในช่วงที่อิทธิพลของฝรั่งเศสในอินโดจีนไม่มั่นคงอีกต่อไป¹⁴

นอกจากนี้ในเอกสารประมวลข่าวสงครามยังติดตามการเจรจาหรือพบปะกันระหว่างผู้นำระดับสูงของอินโดจีนฝรั่งเศสกับผู้แทนของญี่ปุ่น โดยอ้างจากข่าวอินเตอร์เนชันนัลนิวส์เซอร์วิสของทางการจีนก๊กมินตั๋งเมื่อวันที่ 27 ตุลาคม พ.ศ. 2483 ซึ่งได้อ้างจากหนังสือพิมพ์บางกอกโครนิเกิลในไทยว่า นายพลเรือโทเดอกูซ์ ผู้สำเร็จราชการอินโดจีนได้ไปเยี่ยมไช่ก๊องเมื่อวันที่ 20 ตุลาคม ก่อนหน้าที่คณะทูตเศรษฐกิจพิเศษของญี่ปุ่น ซึ่งมีอาจิเม มัตซุมิยา (Hajime Masumiya) เป็นหัวหน้าคณะ จะเดินทางมาถึง เหตุผลที่ไปไช่ก๊องนี้ ก็เนื่องด้วยผลประโยชน์ของฝรั่งเศสในไช่ก๊องคือกลุ่มพ่อค่านั่น เป็นพวกนิยมอังกฤษ และเป็นปฏิปักษ์ต่อรัฐบาลวชิและรัฐบาลญี่ปุ่น โดยกลุ่มคนเหล่านี้ได้มีการติดต่ออยู่กับนายพลเดอโกลและนายพลคาทูลซ์อยู่เสมอ อิทธิพลในทางการเมืองและการเศรษฐกิจของอินโดจีนได้ตกอยู่ในเงื้อมมือของพวกนายเงินที่ติดต่อกับผลประโยชน์ของอเมริกันและอังกฤษมานานแล้ว ฉะนั้น พวกของเดอโกลจึงยังคงมีอิทธิพลในนโยบายต่างประเทศและการเมืองภายในอยู่จนกระทั่ง

¹² Tarling, Nicholas. op. cit., p. 163.

¹³ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, สร.0201.33.1/7 อ้างแล้ว, แผ่น 53-54.

¹⁴ ฉบับเดียวกัน, แผ่น 2.

บัดนี้ แม้ว่าได้พากันหลบหนีมาอยู่ไซ่ง่อนตั้งแต่นายพลเดอกูซ์ยอมให้ญี่ปุ่นมีอำนาจในอินโดจีนตอนเหนือแล้ว พวกนิยมวิชียังคงอยู่ที่ฮานอย¹⁵ นอกจากนี้ยังมีการวิเคราะห์ว่า การที่พวกไซ่ง่อนยังคงมีอำนาจอยู่ ฝ่ายญี่ปุ่นจึงหวังอยู่ว่า อินโดจีนจะแบ่งแยกออกเป็น 2 พวก คือเหนือกับใต้ แสดงให้เห็นว่าความปั่นป่วนที่เกิดขึ้นในอินโดจีนนอกจากเป็นโอกาสในการขยายอิทธิพลของญี่ปุ่นในอินโดจีนแล้ว ความปั่นป่วนนี้ยังเป็นสิ่งที่ทำให้ญี่ปุ่นสามารถรักษาอิทธิพลในอินโดจีนได้ต่อไปโดยไร้ซึ่งแรงต่อต้านที่เข้มแข็งจากฝรั่งเศส¹⁶ แต่อย่างไรก็ตาม ข่าวจากวิทยุกระจายเสียงจากโตเกียวเมื่อวันที่ 5 พฤศจิกายน พ.ศ. 2483 นำเสนอว่า ได้ทราบข่าวจากฮานอยว่า ประชาชนทั่วๆ ไปในอินโดจีนภาคใต้กำลังจะมีความเข้าใจที่ถูกต้องในการร่วมมือของญี่ปุ่นในอินโดจีนเวลานี้ เนื่องด้วยการพบสนทนาระหว่างฮิตเลอร์กับจอมพลเปตัง หรือจะเป็นผลของการเซ็นสัญญาระหว่างเยอรมนี อิตาลี และญี่ปุ่นก็ตาม นายซาตา ผู้นำคณะฝรั่งเศสในภาคใต้ของอินโดจีน ซึ่งเคยคัดค้านนโยบายรัฐบาลวิชี ได้เดินทางไปเยี่ยม นายพลเรอเดอกูซ์เมื่อเร็วๆ นี้ เพื่อจะแสดงความคิดเห็นของตนในสถานการณ์ปัจจุบันของอินโดจีน และในการสนทนาครั้งนั้น นายซาตาได้ยอมรับว่า เป็นการสมควรที่อินโดจีนจะเข้าร่วมกับรัฐบาลวิชีเมื่อเหตุการณ์เป็นเช่นนี้แล้ว ก็ทำให้พันข้อวิตกที่ว่าอินโดจีนจะแบ่งแยกออกจากกันเป็น 2 ภาค คือภาคเหนือและภาคใต้¹⁷

แม้ว่าญี่ปุ่นสามารถตั้งฐานทัพ รวมไปถึงเข้าควบคุมท่าเรือและสนามบินสำคัญในอินโดจีนตอนเหนือ หากยังปรากฏข่าวที่นำเสนอความตึงเครียดจากการเผชิญหน้ากับระหว่างทหารอินโดจีนฝรั่งเศสกับทหารญี่ปุ่น รวมไปถึงท่าทีของญี่ปุ่นที่มีแนวโน้มว่าจะขยายอิทธิพลมายังอินโดจีนตอนใต้ ซึ่งหมายถึงการควบคุมของญี่ปุ่นเหนือดินแดนอินโดจีนทั้งหมด หากสามารถมีอิทธิพลในอินโดจีนได้ เบ็ดเสร็จย่อมก่อให้เกิดความกังวลและส่งผลกระทบต่อเสถียรภาพในภูมิภาคตะวันออกไกลโดยเฉพาะต่อดินแดนอาณานิคมของชาติตะวันตกและรวมถึงไทยด้วย จากข่าววิทยุโทรเลขเร่งงจากเมืองฮานอยเมื่อวันที่ 8 พฤศจิกายน พ.ศ. 2483 นำเสนอความตึงเครียดระหว่างเจ้าหน้าที่ญี่ปุ่นกับเจ้าหน้าที่อินโดจีนฝรั่งเศสว่า

“...เจ้าหน้าที่ฝ่ายทหารญี่ปุ่นในอินโดจีนกำลังเพ่งเล็งดูการปฏิบัติการอย่างรุนแรงของเจ้าหน้าที่ฝรั่งเศสในอินโดจีนต่อชาวญวนที่ได้กระทำการติดต่อกับกองทหารญี่ปุ่น มีเรื่องหนึ่งที่ได้ถูกเปิดเผยเมื่อเร็วๆ นี้ คือเรื่อง เจ้าหน้าที่ฝรั่งเศสได้ทำการจับกุมและคุมขังหญิงชราชาวญวน ซึ่งขอโดยสารรถยนต์ลำเลียงว่างๆ คันหนึ่งของทางทหารญี่ปุ่น และเป็นที่ทราบกันดีว่าหมู่บ้านหมู่บ้านหนึ่งได้ถูกเจ้าหน้าที่ฝรั่งเศสเผาทำลายไปหมดเนื่องด้วยเจ้าหน้าที่ฝรั่งเศสสืบทราบข่าวว่าชาวบ้านหมู่บ้านนั้นได้จัดการต้อนน้ำช่วยเหลือทหารญี่ปุ่น ในระหว่างนี้ปรากฏว่าเจ้าหน้าที่ฝรั่งเศสได้

¹⁵ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, สร.0201.33.1/7 อ้างแล้ว, แผ่น 3.

¹⁶ ฉบับเดียวกัน, แผ่น 4.

¹⁷ ฉบับเดียวกัน, แผ่นเดียวกัน.

รับและเผาหนังสือการสนทนาภาษาญวนญี่ปุ่นที่ค้นพบอยู่ในความครอบครองของชาวบ้านและ
ชาวญวนที่แสดงการต้อนรับทหารญี่ปุ่นตามถนนต่างๆ ได้ถูกจับกุม...”¹⁸

ความตึงเครียดดังกล่าวอยู่ภายใต้ความพยายามรักษาอำนาจของจักรวรรดินิยมฝรั่งเศสในอินโดจีนซึ่ง
ต้องเผชิญหน้ากับอุปสรรคสำคัญอย่างการขยายอิทธิพลของญี่ปุ่นและลัทธิชาตินิยมที่ก่อตัวขึ้น
โดยเฉพาะในดินแดนญวนซึ่งอยู่ทางตอนเหนือและตอนกลางของอินโดจีน ในช่วงที่ญี่ปุ่นเข้ามาขยาย
อิทธิพลในอินโดจีน ข้าหลวงใหญ่อย่างนายพลเรือเดอกูซ์จึงต้องไปประจำที่ฮานอยบ่อยครั้ง ทำให้
ความสำคัญของฮานอยในฐานะเมืองสำคัญหน้าด่านที่ต้องเผชิญหน้ากับญี่ปุ่นจึงมีมากขึ้น ทำให้ลด
ความสำคัญของไซ่ง่อนลงในด้านความมั่นคงไป หากแต่ไซ่ง่อนยังคงมีความสำคัญในทางเศรษฐกิจและ
การค้ากับต่างประเทศ

ส่วนท่าทีของญี่ปุ่นที่มีแนวโน้มว่าจะขยายอิทธิพลมายังอินโดจีนตอนใต้ที่ปรากฏในเอกสาร
ประมวลข่าวสงคราม มีการอ้างจากรายงานสถานทูตอังกฤษในกรุงเทพฯ ที่เสนอว่า จากวิทยุเดลลี
วันที่ 12 พฤศจิกายน พ.ศ. 2483 ว่า มีข่าวใหม่ว่า ญี่ปุ่นกำลังเตรียมการเคลื่อนไหวก่อนในทางที่นำ
สงสัย โดยได้ระดมทหารเป็นจำนวนมากไว้ที่เกาะ 2 แห่งใกล้ๆ เกาะฟอร์โมซา (ไต้หวัน) เชื่อกันว่า
ทั้งนี้เพื่อมุ่งจะทำอันตรายไซ่ง่อนกับฐานทัพเรือคามรานที่ในไซ่ง่อนซึ่งอยู่ตอนใต้ของอินโดจีน
จุดประสงค์ของญี่ปุ่นที่จะโจมตีคามรานก็เพื่อจะยึดเอาฐานทัพเรือแห่งเดียวในอินโดจีนที่จะใช้เป็น
ประโยชน์โจมตีสิงคโปร์ และจากไซ่ง่อน ญี่ปุ่นก็สามารถจะยกทหารเดินทางผ่านประเทศไทยได้¹⁹ มีการ
นำเสนอข่าวเรื่องเดียวกันนี้จากวิทยุกระจายเสียงจากมะนิลาวันที่ 14 พฤศจิกายน พ.ศ. 2483 ซึ่งอ้าง
แหล่งข่าวจากกรุงเทพฯ รัฐบาลญี่ปุ่นได้ตั้งข้อเรียกร้องต่อรัฐบาลอินโดจีนเพื่อขอตั้งฐานทัพและส่งกำลัง
ทหารญี่ปุ่นเข้าประจำอยู่ในบริเวณเมืองไซ่ง่อนแล้ว ข่าวนี้ได้รับมาจากทั้งสองทางคือทั้งทางยุโรปและ
จีน²⁰ ยังมีข่าวเพิ่มเติมว่าญี่ปุ่นเริ่มมีการโยกย้ายกำลังจากจีนตอนใต้ จากข่าววิทยุกระจายเสียงจาก
ลอนดอนเมื่อวันที่ 15 พ.ย. ว่า ข่าวจากกวางตุ้งว่า กองทหารญี่ปุ่นได้ถอยออกจากจีนได้แล้วเพื่อจะ
นำไปใช้เป็นประโยชน์ ณ ที่อื่นที่สำคัญกว่าต่อไป²¹ ทั้งนี้ในข่าวไม่ได้ระบุอย่างชัดเจนว่ากองทหาร
ดังกล่าวจะโยกย้ายไปที่ใด หากแต่มองจากช่วงเวลานำเสนอข่าวซึ่งเป็นช่วงเดียวกันกับที่ญี่ปุ่นกำลัง
ดำเนินการขยายกำลังทหารมายังอินโดจีนตอนเหนือ ก็อาจมองได้ว่า ญี่ปุ่นเริ่มมีการส่งกำลังมายังอิน
โดจีนมากขึ้น

¹⁸ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, สร.0201.33.1/7 อ้างแล้ว, แผ่น 13-14.

¹⁹ ฉบับเดียวกัน, แผ่น 16.

²⁰ ฉบับเดียวกัน, แผ่น 25.

²¹ ฉบับเดียวกัน, แผ่น 41.

สถานการณ์ในอินโดจีนภายหลังการยอมแพ้ของฝรั่งเศสต่อเยอรมนีในเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2483 โดยเฉพาะในระหว่างที่ญี่ปุ่นกำลังขยายอิทธิพลในพื้นที่ตอนเหนือของอินโดจีนเป็นเหตุการณ์ที่รัฐบาลไทยได้มีการติดตาม และเมื่อได้มีการจัดตั้งกรรมการพิจารณาประมวลข่าวในพฤติการณ์ทางด้านตะวันออกไกลก็ยังคงมีการนำเสนอข่าวเกี่ยวกับการขยายอิทธิพลของญี่ปุ่นในอินโดจีนอย่างต่อเนื่อง เหตุการณ์ดังกล่าวที่เกิดขึ้นนับได้ว่าเป็นการเร่งให้รัฐบาลไทยต้องการที่จะเจรจาปักปันเขตแดนใหม่กับอินโดจีนฝรั่งเศสมากยิ่งขึ้น และต้องการให้ดำเนินการโดยเร็วที่สุด แม้ว่าไทยจะได้ทำสัญญาไม่รุกรานกันกับฝรั่งเศสในวันที่ 12 มิถุนายน พ.ศ. 2483 ซึ่งเป็นเวลาก่อนที่ฝรั่งเศสจะยอมแพ้ต่อเยอรมนี แต่อย่างไรก็ตาม สถานการณ์อันไม่แน่นอนในอินโดจีนได้ทำให้รัฐบาลไทยมีการเปลี่ยนแปลงเงื่อนไขในการขอปักปันเส้นเขตแดนใหม่ รวมถึงข้อเรียกร้องในการเรียกร้องดินแดนบางส่วนคืนจากอินโดจีนฝรั่งเศส โดยรัฐบาลไทยได้กำหนดเงื่อนไขต่างๆ ตามสถานการณ์ที่เกิดขึ้นภายในอินโดจีน

4.2 สัญญาไม่รุกรานกันไทย-ฝรั่งเศสกับการเปลี่ยนแปลงเงื่อนไขขอปักปันเส้นเขตแดนใหม่

ในช่วงเดือนสิงหาคม พ.ศ. 2482 นายเลปัสสิแอร์ อัครราชทูตฝรั่งเศสประจำประเทศไทยในตอนนั้นได้ยื่นข้อเสนอจากรัฐบาลฝรั่งเศสให้มีการทำสัญญาไม่รุกรานกันกับไทย ซึ่งทางฝ่ายรัฐบาลไทยได้ตอบรับข้อเสนอนี้ด้วยดี²² หากแต่นโยบายให้มีการปักปันเส้นเขตแดนใหม่เป็นนโยบายด้านการต่างประเทศหนึ่งของไทยซึ่งมีผลอย่างมากต่อการดำเนินการเจรจาสัญญาไม่รุกรานกันโดยเฉพาะกับฝรั่งเศส รัฐบาลไทยภายใต้การนำของนายพลตรี หลวงพิบูลสงครามได้ดำเนินการเจรจากับชาติมหาอำนาจที่มีดินแดนอาณานิคมติดกับประเทศไทยทั้งอังกฤษและฝรั่งเศส โดยการเจรจากับอังกฤษในการปักปันเขตแดนบริเวณลุ่มแม่น้ำสายประสบความสำเร็จเป็นอย่างดีใน พ.ศ. 2481 เนื่องมาจากการปักปันเขตแดนโดยใช้ร่องน้ำลึกเป็นเกณฑ์²³ เมื่อกระแสในแม่น้ำได้เปลี่ยนแปลงจึงทำให้พื้นที่ฝั่งไทยซึ่งไม่ได้เป็นฝั่งที่ถูกน้ำกัดเซาะจึงได้รับพื้นที่เพิ่มเติม ไทยจึงดำเนินนโยบายปักปันเส้นเขตแดนใหม่โดยใช้ร่องน้ำลึกเป็นเกณฑ์ในการเสนอต่อฝรั่งเศสเพื่อปักปันเขตแดนระหว่างไทยกับอินโดจีนด้วยเช่นกัน²⁴ การที่รัฐบาลไทยมองว่าควรมีการปักปันเส้นเขตแดนใหม่ให้เป็นไปตามหลักสากล โดยอ้างเอาร่องน้ำลึกเป็นเส้นแบ่งเขตแดนซึ่งไทยประสบความสำเร็จในการทำกับอังกฤษตามบริเวณลุ่มแม่น้ำสาย ทำให้ไทยมองว่าฝรั่งเศสก็ควรให้ความร่วมมือกับไทยเช่นเดียวกับอังกฤษ

²² ดิเรก ชัยนาม, อ้างแล้ว, หน้า 58.

²³ ดิเรก ชัยนาม, อ้างแล้ว, หน้า 59. และ ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, อ้างแล้ว, หน้า 216.

²⁴ ดิเรก ชัยนาม, อ้างแล้ว, หน้า 58 และ 68.

รูปภาพที่ 4 การลงนามในสัญญาไม้อรุณกันระหว่างไทยกับอังกฤษ ณ วังสวนกุหลาบ
เมื่อวันที่ 12 มิถุนายน พ.ศ. 2483 ระหว่างนายพลตรี หลวงพิบูลสงคราม
นายกรัฐมนตรีและรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศไทย
กับ เซอร์โจเซฟท์ ครอส์บี อัครราชทูตอังกฤษประจำกรุงเทพฯ²⁵

รูปภาพที่ 5 การลงนามในสัญญาไม้อรุณกันระหว่างไทยกับฝรั่งเศส ณ วังสวนกุหลาบ
เมื่อวันที่ 12 มิถุนายน พ.ศ. 2483 ระหว่างนายพลตรี หลวงพิบูลสงคราม
นายกรัฐมนตรีและรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศไทย
กับ นายเลปิสลีแอร์ อัครราชทูตฝรั่งเศสประจำกรุงเทพฯ²⁶

²⁵ อ้างอิงภาพจาก ดิเรก ชัยนาม, อ้างแล้ว, หน้า 66.

²⁶ อ้างอิงภาพจาก เล่มเดิม, หน้า 63.

ก่อนหน้านี้ที่ฝรั่งเศสยอมแพ้ในสงครามกับเยอรมนี ได้มีการลงนามในสัญญาไม่รุกรานกันระหว่างไทยกับสามชาติมหาอำนาจได้แก่ อังกฤษ ฝรั่งเศส และญี่ปุ่น โดยการลงนามสัญญาไม่รุกรานกันระหว่างไทยกับอังกฤษและไทยกับฝรั่งเศสได้ลงนามกันที่กรุงเทพฯ ส่วนการลงนามสัญญาไม่รุกรานกันระหว่างไทยกับญี่ปุ่นได้ลงนามที่กรุงโตเกียว โดยมีการลงนามในวันเดียวกันคือวันที่ 12 มิถุนายน พ.ศ. 2483 แต่อย่างไรก็ตาม ในสัญญาไม่รุกรานกันระหว่างไทยกับฝรั่งเศสได้มีเงื่อนไขเพิ่มเติมคือต้องมีการเจรจาเพื่อปักปันเส้นเขตแดนใหม่โดยฝ่ายไทยเสนอให้ใช้ร่องน้ำลึกในแม่น้ำโขงเป็นเกณฑ์ในการแบ่งเขตแดน²⁷ ทว่าเหตุการณ์ที่ฝรั่งเศสต้องยอมแพ้และเจรจาสงบศึกกับฝ่ายเยอรมนีเป็นจุดพลิกผันสำคัญที่ส่งผลกระทบต่อเสถียรภาพในภูมิภาคตะวันออกไกล กล่าวคือความมั่นคงของฝรั่งเศสในอินโดจีนต้องสั่นคลอนลงและอาจเกิดสภาวะอันตรายที่รัฐบาลฝรั่งเศสเป็นกังวล

สภาวะอันตรายในอินโดจีนที่ฝรั่งเศสกังวลนี้เกิดจากท่าทีของรัฐบาลไทยที่มองว่า เงื่อนไขในการเจรจากับฝรั่งเศสที่นำไปสู่การทำสัญญาไม่รุกรานกันคือไทยต้องการปักปันเขตแดนใหม่ รัฐบาลไทยมองว่าการปักปันเขตแดนระหว่างไทยกับอินโดจีนของฝรั่งเศสไม่ยุติธรรมสำหรับไทย ดังนั้น รัฐบาลไทยจึงพยายามใช้เงื่อนไขเกี่ยวกับการปักปันเขตแดนเพื่อให้ฝรั่งเศสยอมรับในการปักปันเขตแดนโดยใช้แม่น้ำโขงเป็นเกณฑ์ที่จะทำให้ไทยยอมรับสัตยาบันในสัญญาไม่รุกรานต่อไป การปักปันเขตแดนโดยใช้แม่น้ำโขงเป็นเส้นแบ่งเขตแดน ย่อมหมายความว่าไทยจะเรียกร้องดินแดนบางส่วนที่สูญเสียไปคืนมา ได้แก่ ดินแดนฝั่งขวาแม่น้ำโขงตรงข้ามเมืองหลวงพระบางและบริเวณเมืองปากเซ ซึ่งเป็นดินแดนที่ไทยสูญเสียเพื่อแลกกับเมืองจันทบุรีใน พ.ศ. 2446 เป็นนโยบายการเรียกร้องดินแดนคืนของรัฐบาลไทยในช่วงแรกตั้งแต่ก่อนที่ฝรั่งเศสยอมแพ้ต่อเยอรมนี²⁸

จากสถานการณ์อันเลวร้ายของฝรั่งเศสในอินโดจีน รัฐบาลไทยจึงมีมติให้กระทรวงการต่างประเทศแจ้งไปยังรัฐบาลฝรั่งเศสว่า ก่อนที่สัญญาไม่รุกรานระหว่างไทยกับฝรั่งเศสมีผลบังคับใช้ ควรจะให้มีการตกลงกัน 3 ข้อ ดังนี้

1. ให้วางแนวเส้นเขตแดนตามลำแม่น้ำโขง
2. ถือว่าแม่น้ำโขงเป็นเขตแดนระหว่างประเทศไทยและอินโดจีนตั้งแต่ทิศเหนือมาจนทิศใต้จนถึงเขตแดนเขมร โดยให้ฝ่ายไทยได้รับดินแดนทางฝั่งขวาของแม่น้ำโขงตรงข้ามกับหลวงพระบางและปากเซคืนมา

²⁷ สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี, ครั้งที่ 11/2483 เรื่อง การทำกติกาสัญญาไม่รุกรานกันกับฝ่ายฝรั่งเศส อังกฤษ และญี่ปุ่น วันที่ 5 มิถุนายน พ.ศ. 2483, แผ่น 23-24.

²⁸ สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี, ครั้งที่ 25/2483 เรื่อง กติกาสัญญาไม่รุกรานกับฝรั่งเศส วันที่ 11 กันยายน พ.ศ. 2483, แผ่น 30-31.

3. ให้ฝ่ายฝรั่งเศสรับรองว่า ถ้าฝรั่งเศสไม่มีอำนาจอธิปไตยเหนืออินโดจีนแล้ว ฝรั่งเศสจะคืนดินแดนลาวและเขมรให้แก่ประเทศไทย²⁹

แต่อย่างไรก็ตามข้อเรียกร้อง 3 ข้อดังกล่าวของไทยได้ถูกปฏิเสธจากทางฝ่ายฝรั่งเศส จากรายงานของอัครราชทูตไทยประจำประเทศฝรั่งเศสที่อ้างเหตุผลของทางฝ่ายฝรั่งเศสจากบันทึกช่วยจำของอธิบดีกรมการตะวันออกไกลของฝรั่งเศส มีความว่า

1. รัฐบาลฝรั่งเศสไม่ได้ขอว่า ให้ใช้กติกาสัญญาไม่รุกรานกันก่อนการแลกเปลี่ยนสัตยาบัน รัฐบาลฝรั่งเศสเพียงแต่แสดงความปรารถนาว่า การแลกเปลี่ยนสัตยาบันนั้น ควรกระทำกันโดยเร็วที่สุดที่สัตยาบันสารของฝ่ายฝรั่งเศสมาถึงกรุงเทพฯ

2. รัฐบาลฝรั่งเศสไม่เห็นเหตุผลที่ชักจูงรัฐบาลไทยให้ถือว่า เหตุการณ์ปัจจุบันในอินโดจีนนั้น ผิดปกติ รัฐบาลฝรั่งเศสจึงไม่เห็นเหตุผลที่รัฐบาลไทยจะวิตกกังวลถึงส่วนนั้นส่วนนี้ของพลเมืองที่อยู่ในดินแดนอันอยู่ใต้อธิปไตยของฝรั่งเศส

3. เพื่อเป็นการสนองตอบความปรารถนาของนายกรัฐมนตรีของประเทศไทย รัฐบาลฝรั่งเศสยอมรับว่า คณะกรรมการผสมซึ่งจะได้รับมอบหมายให้ทำความตกลงในเรื่องต่าง ๆ เกี่ยวกับแม่น้ำโขงนั้น จะประชุมกันในวันเดียวกันกับการสัตยาบันกติกาสัญญาไม่รุกรานกัน รัฐบาลฝรั่งเศส ในส่วนของตน ยังคงพร้อมที่จะปฏิบัติตามบทที่ว่ามานี้

4. รัฐบาลฝรั่งเศสตกลงใจอย่างหนักแน่นที่จะต่อสู้ป้องกันการเรียกร้องและการโจมตีทั้งหลายไม่ว่าจะมาจากทางไหน เพื่อจะเปลี่ยนฐานะทางการเมืองและบูรณภาพแห่งอาณาเขตต์ของอินโดจีน คำเรียกขอคืนแดนทางฝั่งขวาของแม่น้ำโขงคืนนั้น เป็นอันยอมรับไม่ได้ ส่วนเหตุที่ขอคำมั่นว่าด้วยการขอเขมรและลาวคืนให้แก่ไทยนั้น จะต้องถือว่าไม่มีมูล³⁰

จะเห็นได้ว่า รัฐบาลไทยเริ่มเห็นถึงความแข็งแกร่งของกองทัพญี่ปุ่นที่มีเหนือกองทัพอินโดจีนฝรั่งเศสในขณะที่ญี่ปุ่นเริ่มรุกเข้ามายังอินโดจีน อาจเป็นเหตุที่ทำให้ฝรั่งเศสต้องสูญเสียอำนาจอธิปไตยเหนืออินโดจีน แม้ว่ารัฐบาลไทยกังวลต่อการคุกคามของญี่ปุ่นในอินโดจีนฝรั่งเศสซึ่งอาจนำไปสู่การขยายอิทธิพลในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ หากแต่ยังจะใช้โอกาสนี้เพื่อเป็นประโยชน์ต่อนโยบาย

²⁹ สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี, ครั้งที่ 25/2483 เรื่อง กติกาสัญญาไม่รุกรานกับฝรั่งเศส วันที่ 11 กันยายน พ.ศ. 2483, แผ่น 31.

³⁰ สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี, ครั้งที่ 27/2483 เรื่อง กติกาสัญญาไม่รุกรานกันกับฝรั่งเศส วันที่ 25 กันยายน พ.ศ. 2483, แผ่น 16.

เรียกร่องดินแดนคืนของไทย³¹ รวมทั้งพยายามรักษาความเป็นกลางของตนเอาไว้ด้วยการถ่วงดุลอำนาจระหว่างญี่ปุ่นกับชาติสัมพันธมิตร³²

ต่อมาในรายงานการประชุมคณะรัฐมนตรีวันที่ 9 ตุลาคม พ.ศ. 2483 ฝ่ายไทยได้ทราบจากอัครราชทูตไทยประจำประเทศฝรั่งเศสว่า ฝ่ายฝรั่งเศสปรารถนาที่จะแลกเปลี่ยนสัตยาบันในสัญญาไม่รุกรานกันกับไทยโดยเร็ว และพร้อมที่จะให้ผู้เชี่ยวชาญมาทำความเข้าใจเกี่ยวกับปัญหาเรื่องแม่น้ำโขง แต่ฝรั่งเศสไม่อาจสนองต่อเรื่องการขอคืนดินแดนฝั่งขวาของแม่น้ำโขงคืนได้ โดยได้อ้างจากสนธิสัญญาระหว่างไทยกับฝรั่งเศสในเดือนมีนาคม พ.ศ. 2450 ที่ถือว่าเป็นการตกลงอย่างเด็ดขาดแล้ว ซึ่งการตกลงอย่างเด็ดขาดนี้ หลวงวิจิตรวาทการ ในฐานะรัฐมนตรีลอยได้ให้ความเห็นว่า การที่ฝ่ายไทยต้องขอให้มีการตกลงอย่างเด็ดขาดเพราะในเวลานั้นฝ่ายไทยเสียเปรียบและกำลังถูกเอาเปรียบอย่างหนัก จึงขอไปเพื่อไม่ให้ฝรั่งเศสอ้างเอาดินแดนของไทยอีก แต่ถึงกระนั้น ก็มองว่า ข้อตกลงดังกล่าวสามารถบอกเลิกหรือมีการเปลี่ยนแปลงได้³³

แม้ว่าท่าทีของรัฐบาลฝรั่งเศสยังพยายามส่งคณะผู้แทนเข้าเจรจากับทางการไทย แต่การที่ฝรั่งเศสไม่ต้องการคืนดินแดน อีกทั้งยังส่งทหารและตำรวจมาประจำการตามริมแม่น้ำโขง กลับทำให้สถานการณ์ในอินโดจีนยิ่งเลวร้ายลงในสายตาของรัฐบาลไทย การเปลี่ยนแปลงคณะผู้ปกครองอินโดจีนใหม่โดยเป็นกลุ่มที่สนับสนุนรัฐบาลวิซี และการที่ญี่ปุ่นต้องการขยายอิทธิพลในภูมิภาคเอเชีย โดยได้ยื่นคำขาดให้อินโดจีนยอมให้กองทัพญี่ปุ่นเดินทัพผ่าน ก็เป็นอีกสาเหตุหนึ่งที่ทำให้รัฐบาลไทยต้องตัดสินใจส่งกำลังทหารไปยังชายแดนที่ติดกับอินโดจีนจนนำไปสู่กรณีพิพาทกับฝรั่งเศสในที่สุด

4.3 กระแสสังคมไทยกับการเรียกร่องดินแดนคืนจากฝรั่งเศส

ความพ่ายแพ้ของฝรั่งเศสในสงครามที่ยุโรปประกอบกับข่าวเกี่ยวกับการขยายอิทธิพลของญี่ปุ่นในอินโดจีนภายหลังการยอมแพ้ของฝรั่งเศสไม่นาน เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้กระแสการเรียกร่องดินแดนคืนในสังคมไทยปรากฏอย่างเห็นได้ชัดขึ้นมา ภายหลังจากรัฐบาลไทยยื่นข้อเรียกร้อง 3 ข้อไปยังรัฐบาลฝรั่งเศสในเดือนกันยายน พ.ศ. 2483 แล้วไม่ได้รับการตอบสนองจากรัฐบาลฝรั่งเศสวิซี จึงเกิดกระแสสังคมไทยในการเรียกร่องดินแดนคืนจากฝรั่งเศสทางด้านอินโดจีน ซึ่งปรากฏให้เห็นในเหตุการณ์เดินขบวนของนิสิต นักศึกษา จากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมือง และนักเรียนโรงเรียนเตรียมอุดมของมหาวิทยาลัยทั้งสองแห่งที่กล่าวไปข้างต้นในวันที่ 8

³¹ Aldrich, Richard J. op. cit., p. 261.

³² Tarling, Nicholas. op. cit., p. 179.

³³ สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี, ครั้งที่ 29/2483 เรื่อง กติกาสัญญาไม่รุกรานกันกับฝรั่งเศสและการที่ฝ่ายไทยขอคืนแดนทางฝั่งขวาของแม่น้ำโขงคืน วันที่ 9 ตุลาคม พ.ศ. 2483, แผ่น 28.

ตุลาคม พ.ศ. 2483 โดยในช่วงเช้า เวลาประมาณ 08.00 น. เป็นการเดินขบวนจากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และช่วงบ่าย เวลาประมาณ 14.30 น. เป็นการเดินขบวนจากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมือง³⁴

หากมองย้อนกลับไปยังปัจจัยภายในประเทศที่ทำให้เกิดกระแสเรียกร้องดินแดนคืน จากบริบทแนวคิดทางการเมืองในช่วงเวลาดังกล่าวถือว่าเป็นช่วงที่แนวคิดชาตินิยมมีบทบาทอย่างมากผ่านผลงานทั้งละครรักชาติ วรรณกรรม สุนทรพจน์ต่างๆ ที่จัดทำโดยหลวงวิจิตรวาทการ ในฐานะอธิบดีกรมศิลปากร³⁵ โดยเฉพาะจากสุนทรพจน์เรื่อง “การเสียดินแดนไทยให้แก่ฝรั่งเศส” ที่กล่าวสุนทรพจน์เมื่อวันที่ 17 ตุลาคม พ.ศ. 2483 มีเนื้อหาบางส่วนที่กล่าวถึงความเลวร้ายที่ฝรั่งเศสอาจกระทำต่อประเทศไทยดังนี้

“...ความสำคัญอีกข้อหนึ่งซึ่งเราจะต้องไม่ลืม คือการที่ไทยถูกฝรั่งเศสกดขี่ข่มเหงและแย่งยึดเอาดินแดนไปเมื่อ 70 ปีมาแล้วนั้น ก็มีมูลเหตุเนื่องจากที่ฝรั่งเศสทำสงครามพ่ายแพ้เยอรมันในครั้งกระโน้น (ช่วงสงครามฟรักโก-ปรัสเซีย) ฝรั่งเศสต้องเสียดินแดนและเงินทองทำขวัญเยอรมันไปเป็นจำนวนมากมาย ฝรั่งเศสจึงมาประทุษร้ายเบียดเบียนไทย เพื่อแสวงผลชดใช้ส่วนที่ต้องเสียให้แก่เยอรมัน ใครเล่าจะเป็นผู้ประกันว่าประวัติศาสตร์จะไม่อุบัติซ้ำ สงครามครั้งนี้ฝรั่งเศสเป็นฝ่ายพ่ายแพ้เช่นเดียวกับเมื่อ 70 ปีมาแล้ว ใครจะเป็นผู้รับรองว่าฝรั่งเศสจะไม่ดำเนินการเหมือนคราวก่อน คือมาเอาเลือดเนื้อของไทยไปชดใช้ความเสียหาย ในครั้งก่อนฝรั่งเศสได้แย่งยึดเอาดินแดนของไทยไปครึ่งประเทศแล้ว มีอะไรเล่าที่จะประกันว่า ต่อไปนี้ฝรั่งเศสจะไม่มาเอาไปอีกครึ่งหนึ่ง...”³⁶

นอกจากนี้ ในสุนทรพจน์ยังกล่าวเพิ่มเติมเกี่ยวกับแนวคิดมหาอาณาจักรไทยที่ว่า

“...เราไม่ต้องการรุกรานใคร ที่ดินของเรามีถมไป เราต้องการแต่จะให้พี่น้องไทยของเราเข้ามาอยู่ร่วมรับความผาสุกด้วยกัน และในไม่ช้าเราจะเป็นประเทศที่มีดินแดนราว 900,000 ตารางกิโลเมตรและมีพลเมืองไม่น้อยกว่า 40 ล้านคน เราเป็นมหาประเทศ ถ้าเราไม่ทำเช่นนั้น

³⁴ โฆษณาการ, กรม, “ประเทศไทย เรื่อง การได้ดินแดนคืน,” (พระนคร: โรงพิมพ์กรมรถไฟ, 2484), หน้า 25-26.

³⁵ ภายหลังจากหลวงพิบูลฯ ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีใน พ.ศ. 2481 ได้ปรากฏนโยบายสำคัญที่เป็นการสร้างภาพลักษณ์ใหม่ให้กับประเทศ นั่นคือการประกาศวันชาติเป็นวันที่ 24 มิถุนายนของทุกปี โดยได้ริเริ่มตั้งแต่เดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2481 (พ.ศ. 2482 หากนับตามศักราชปัจจุบัน) ในขณะนั้น หลวงวิจิตรวาทการที่มีบทบาทสำคัญในกรมศิลปากรได้ดำเนินการสนับสนุนนโยบายให้เกิดความรักชาติไทย โดยพยายามชี้ให้เห็นถึงประวัติความเป็นมาของชาติไทยที่มีมาหลายร้อยปี อ้างอิงจาก Barne, Scot, “Luang Wichit Wathakan: Official Nationalism and Political Legitimacy Prior to World War II,” (Thesis (M.A.) Australian National University, 1989), pp. 117-118 & 120. ผลงานสำคัญของหลวงวิจิตรฯ ในช่วงก่อนเกิดกรณีพิพาทอินโดจีน เช่น เลือดสุพรรณ พระเจ้ากรุงธน สีกดงาม หรือพวงปาลูกกา เช่น วัฒนธรรมสุโขทัย ซึ่งเป็นผลงานอิงประวัติศาสตร์ที่แสดงให้เห็นถึงความเป็นชาตินิยม ทั้งการแสดงออกซึ่งความรักชาติ วิธีการที่จะทำให้ชาติเจริญ รวมไปถึงบอกเล่าเรื่องราวแห่งการเสียสละเพื่อชาติเป็นสำคัญ

³⁶ วิจิตรวาทการ, หลวง, “ปาฐกถาเรื่องการเสียดินแดนไทยให้แก่ฝรั่งเศส,” (พระนคร: โรงพิมพ์พระจันทร์, 2483), หน้า 34.

และถ้าเรายังพอใจในความเป็นประเทศเล็กอยู่เช่นนี้ เราจะต้องถูกกลืนเข้าไปอยู่ในประเทศใหญ่
ท่านจะเลือกเอาข้างไหน เป็นมหาประเทศหรือถูกกลืน...”³⁷

แนวคิดมหาอาณาจักรไทยตามเนื้อหาในสุนทรพจน์ที่กล่าวไปข้างต้น เห็นได้ว่ามีความคิดชัดเจนที่
ต้องการให้ไทยขยายอำนาจโดยการรวมดินแดนที่มีคนเชื้อชาติไทยอาศัยอยู่ อาจกล่าวได้ว่าแนวคิด
ดังกล่าวขัดต่อนโยบายเป็นกลางที่รัฐบาลไทยยึดมั่น เนื่องจากการรุกรานดังกล่าวอาจส่งผลให้ต้อง
เผชิญหน้ากับชาติมหาอำนาจต่างๆ ซึ่งรวมถึงชาติที่กำลังทำสงครามอย่างอังกฤษด้วย นอกจากนี้ ยัง
พบว่าคำสุนทรพจน์ดังกล่าวเป็นแนวคิดที่แข็งกร้าวและรุนแรงกว่านโยบายเรียกร้องดินแดนคืนใน
เบื้องต้นที่ต้องการเพียงการใช้ร่อนน้ำลึกในแม่น้ำโขงเป็นเส้นเขตแดนใหม่ ซึ่งจะทำให้ไทยได้ดินแดนไม่
มากนัก คำสุนทรพจน์ดังกล่าวอาจถือว่าเป็นเพียงแนวคิดของผู้กล่าวสุนทรพจน์อย่างหลงวิจิตรฯ คน
เดียว ไม่ได้เป็นแนวคิดโดยรวมของบรรดาผู้นำของไทยในเวลานั้น

การสื่อสารของรัฐบาลไปยังประชาชนผ่านระบบวิทยุกระจายเสียงซึ่งในช่วงเวลาดังกล่าว
ประชาชนจะสามารถรับฟังข่าวสารเกี่ยวกับประเทศชาติผ่านสถานีวิทยุกระจายเสียง ของกรม
โฆษณาการเท่านั้น รายการสนทนาทางวิทยุกระจายเสียงระหว่างนายมัน ชูชาติกับนายคง รักไทย ที่
นำเสนอเกี่ยวกับการเรียกร้องความยุติธรรมของไทยในการขอคืนดินแดนคืน เพื่อปลุกเร้าให้เกิดกระแส
ชาตินิยมและให้ผู้ฟังเกิดความรักชาติ³⁸ หมายความว่า ข้อมูลข่าวสารที่ประชาชนส่วนใหญ่ได้รับจะมาจาก
กรมโฆษณาการเป็นสำคัญ ดังนั้น ข้อมูลเพื่อให้เกิดกระแสชาตินิยมภายในประเทศ รวมไปถึงการ
โฆษณาชวนเชื่อผ่านสื่อวิทยุเพื่อให้ประชาชนสนับสนุนการทำงานของรัฐบาล โดยเฉพาะในสมัย
รัฐบาลของหลวงพิบูลฯ เอง ทำให้กระแสชาตินิยมไทยมีบทบาทอย่างมาก อาจมองได้ว่า กระแสที่
เกิดขึ้นรวมไปถึงการเดินขบวนเรียกร้องดินแดนคืนในวันที่ 8 ตุลาคม พ.ศ. 2483 อาจจะเป็นการ
ดำเนินการของเจ้าหน้าที่ของรัฐบาลบางส่วนที่อยู่เบื้องหลังด้วย เพื่อสร้างแรงกดดันไปยังคู่อริอย่างอินโด
จีนฝรั่งเศสในช่วงดำเนินการเจรจาเพื่อปรับปรุงเส้นเขตแดนและเรียกร้องดินแดนบางส่วนคืน³⁹

แต่ถึงกระนั้น กระแสสังคมไทยในการเรียกร้องดินแดนคืนกลับทำให้เกิดแรงกดดันต่อรัฐบาล
ไทยด้วยเช่นกัน กล่าวคือ หากรัฐบาลจะยุตินโยบายในการเรียกร้องดินแดนบางส่วนคืนจากอินโดจีน
ฝรั่งเศสกลางคันย่อมส่งผลต่อความเชื่อมั่นและเสถียรภาพของรัฐบาลหลวงพิบูลฯ เอง ดังนั้น บุคคลที่

³⁷ วิจิตรวาทการ, หลวง, อ้างแล้ว, หน้า 41.

³⁸ สดใส ชันติวรพงศ์, อ้างแล้ว, หน้า 173-174.

³⁹ มีคำบอกเล่าที่อ้างว่า ได้มีการปลุกระดมนักเรียน-นักศึกษาให้ไปเดินขบวนเรียกร้องดินแดนคืนโดยจากทหารที่ถูกส่งมาเพื่อฝึกยุทธ
ทหารเป็นผู้ที่พุดปลุกระดม มาอ้างอิงจาก อังคาร จันทร์เมือง, “ประวัติศาสตร์บอกเล่า แผนกเตรียมปริญญามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
และการเมือง (ต.ม.ธ.ก.) พ.ศ. 2481-2490 เล่ม 1 (พ.ศ. 2481-2485),” (กรุงเทพฯ: หอจดหมายเหตุธรรมศาสตร์ สถาบันไทยคดีศึกษา
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2554), หน้า 113.

มีบทบาทอย่างมากในรัฐบาลไทยทั้งหลวงพิบูลฯ หลวงประดิษฐฯ หรือแม้แต่พระองค์เจ้าวรรณฯ ต่างต้องการให้ไทยได้ผลประโยชน์จากอินโดจีนฝรั่งเศส⁴⁰ เพื่อสนองต่อความต้องการของคนในประเทศ ทั้งจากการเดินขบวนของนิสิต นักศึกษา และนักเรียนในวันที่ 8 ตุลาคม พ.ศ. 2483 และจากการเดินขบวนของประชาชนตามจังหวัดต่างๆ แม้ว่าจะมีแนวคิดในวิธีการที่ใช้ในการได้ดินแดนคืนที่แตกต่างกันก็ตาม แต่ในเวลาต่อมา แรงกดดันจากภายในทำให้รัฐบาลไทยต้องหาข้อยุติที่เป็นที่พึงพอใจของคนในประเทศเกี่ยวกับปัญหาชายแดนกับอินโดจีนฝรั่งเศส และยิ่งเป็นการเร่งให้รัฐบาลต้องการใช้กำลังทหารเพื่อเร่งให้มีการปรับปรุงเส้นเขตแดนโดยเร็ว

ในการเดินขบวนเพื่อเรียกร้องดินแดนคืนจากอินโดจีนฝรั่งเศสในวันที่ 8 ตุลาคม พ.ศ. 2483 หลวงพิบูลฯ ในฐานะนายกรัฐมนตรีและรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหมได้มีการปราศรัยต่อนิสิต นักศึกษาและนักเรียนของสถาบันการศึกษาทั้งสองแห่ง โดยสรุปได้ว่า จะดำเนินการปรับปรุงเส้นเขตแดนใหม่กับอินโดจีนฝรั่งเศสเพื่อให้เกิดความยุติธรรม โดยมองว่าหากสามารถเจรจาปักปันเขตแดนใหม่กับอินโดจีนฝรั่งเศสได้โดยไม่ต้องใช้กำลังทหาร จะทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับฝรั่งเศสเป็นไปด้วยดี โดยที่อินโดจีนฝรั่งเศสจะเสียพื้นที่ไปเพียง 1 ใน 10 จากพื้นที่เดิมที่ไทยต้องเสียให้กับอินโดจีนฝรั่งเศส แต่อย่างไรก็ตาม นายกรัฐมนตรียังปราศรัยเพิ่มเติมให้ประชาชนเสียสละเพื่อชาติ และ

⁴⁰ อ้างอิงจาก Aldrich, Richard J., op. cit., p. 266. และปรากฏจากคำกล่าวของหลวงประดิษฐมนูธรรมที่ปรากฏใน สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี. ครั้งที่ 27/2483 เรื่อง ปัญหาอินโดจีน วันที่ 25 กันยายน พ.ศ. 2483, แผ่น 13. ที่กล่าวหลังจากหลวงพิบูลฯ กล่าวถึงปัญหาว่าหากฝรั่งเศสในอินโดจีนถูกญี่ปุ่นตีถอยร่นมาทางฝั่งไทยจะอย่างไร ซึ่งหลวงประดิษฐฯ กล่าวว่า “...ปัญหามีว่าจะเข้าแคมป์ (ทาง) ไหน ข้าพเจ้าเห็นควรสงบรอดูท่าทีไปก่อน คือเอาเนอะเอา แต่จะเอาอย่างไร...” จากคำพูดดังกล่าวแม้ว่า หลวงประดิษฐฯ ยังสงวนท่าทีว่าจะเอาดินแดนคืนจากอินโดจีนฝรั่งเศสด้วยวิธีใด หากฝรั่งเศสไม่สามารถมีอำนาจจื๊อไปโดยอินโดจีนได้แล้ว ซึ่งหากดูจากรายงานการประชุมในหัวข้อดังกล่าว หลวงพิบูลฯ กลับเป็นผู้ที่บอกชัดเจนว่า “...ไม่รบได้เป็นวิเศษ...” กล่าวได้ว่า ฝ่ายไทยในตอนนั้นไม่ต้องการรบกับอินโดจีนฝรั่งเศส แต่หากจะใช้วิธีการเจรจาเพื่อต้องการเรียกร้องดินแดนคืนอย่างสันติ แต่หากมองย้อนกลับมาจากคำพูดของหลวงประดิษฐฯ จะเห็นได้ว่าหลวงประดิษฐฯ ก็มีแนวคิดที่ต้องการดินแดนคืนจากอินโดจีนฝรั่งเศสเช่นเดียวกัน หากแต่ต้องการด้วยวิธีการสันติ ไม่ใช่การรบทางทหาร ส่วนกรณีของพระองค์เจ้าวรรณฯ จากที่ปรากฏในรายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี อ้างอิงจากสำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี. ครั้งที่ 2/2483 เรื่อง การทำกติกาสัญญาไม่รุกรานกันกับฝรั่งเศส วันที่ 17 เมษายน พ.ศ. 2483, แผ่น 2. พระองค์ได้ตรัสในที่ประชุมคณะรัฐมนตรีว่า “เรื่องนี้อ่าไม่ตกลงกันก็ไม่ได้เสียบ้าน” ซึ่งก่อนหน้านี้ในการประชุมคณะรัฐมนตรีครั้งก่อนหน้า อ้างอิงจาก สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี. ครั้งที่ 1/2483 เรื่อง การทำกติกาสัญญาไม่รุกรานกับฝรั่งเศส วันที่ 15 เมษายน พ.ศ. 2483, แผ่น 6-8. ได้มีการพูดคุยกันในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับความต้องการให้มีการปักปันเส้นเขตแดนใหม่โดยใช้ร่องน้ำลึกในแม่น้ำโขงเป็นเกณฑ์ ซึ่งพระองค์เจ้าวรรณฯ ได้ตรัสว่า “...ให้ตอบเขา (ฝรั่งเศส) ไปว่า ให้มาทำความเข้าใจตกลงกันก่อนให้เสียบ้าน...” ในที่นั้นหากดูจากบริบทเกี่ยวกับสัญญาไม่รุกรานกันที่ไทยทำกับฝรั่งเศส จะเห็นได้ว่า มีบริบทที่แตกต่างจากสัญญาที่จะทำกับอังกฤษและญี่ปุ่น คือ ข้อตกลงที่จะให้ปักปันเส้นเขตแดนใหม่โดยใช้ร่องน้ำลึกในแม่น้ำโขงเป็นเกณฑ์ ซึ่งฝ่ายไทยมองว่าเป็นไปตามหลักสากล จากบริบทดังกล่าวจึงทำให้ผู้วิจัยมองว่าทั้งหลวงประดิษฐฯ และพระองค์เจ้าวรรณฯ ต่างมีความเห็นที่ต้องการผลประโยชน์จากอินโดจีนฝรั่งเศสคือการเรียกร้องดินแดนคืนไม่ต่างจากหลวงพิบูลฯ แต่ในตอนนั้นเพียงแต่เรียกร้องดินแดนบางส่วนคืนโดยใช้หลักร่องน้ำลึกในแม่น้ำโขงในการแบ่งเส้นเขตแดนเป็นเครื่องมือ

เป็นพลเมืองที่ดีของประเทศด้วย ซึ่งแสดงให้เห็นถึงการใช้ออกาสในการสื่อสารให้เกิดความเป็นชาตินิยมและเห็นถึงผลประโยชน์ของชาติในหมู่ประชาชนอีกด้วย⁴¹ แต่อย่างไรก็ตาม ภายหลังจากเดินขบวน รัฐบาลไทยพยายามลดความตึงเครียดจากกระแสเรียกร้องดินแดนคืนเพื่อไม่ให้เป็นอุปสรรคหรือทำให้การเจรจาเป็นไปได้ยากขึ้น เพราะมองว่าการเดินขบวนอาจทำให้เกิดแรงต่อต้านเพิ่มขึ้นจากฝ่ายฝรั่งเศส เริ่มจากกรมตำรวจที่ได้มีแถลงการณ์โดยได้ขอบคุณแรงสนับสนุนจากประชาชนต่อรัฐบาล หากแต่การเดินขบวนต้องระมัดระวังและอยู่ภายใต้กฎหมาย อีกทั้งการเดินขบวนนั้นจะต้องไม่กระทบกระเทือนต่อนโยบายของรัฐบาลด้วย เพื่อให้ประเทศชาติสามารถรักษาผลประโยชน์เอาไว้ได้⁴² การปราศรัยผ่านวิทยุกระจายเสียงของหลวงพิบูลฯ ในวันที่ 20 ตุลาคม พ.ศ. 2483 นอกจากการอธิบายเกี่ยวกับการเจรจาระหว่างไทยกับฝรั่งเศสเกี่ยวกับสัญญาไม่รุกรานกัน และการขอบคุณแรงสนับสนุนของประชาชนต่อนโยบายเรียกร้องดินแดนคืนของรัฐบาลแล้ว ยังมีการปราศรัยเพื่อลดอารมณ์ความรู้สึกที่อาจุรณแรงของประชาชนในการเรียกร้องดินแดนคืนด้วย ซึ่งเป็นไปตามที่มติคณะรัฐมนตรีวันที่ 16 ตุลาคม พ.ศ. 2483 ที่นำไปสู่การร่างคำปราศรัยโดยหลวงวิจิตรวาทการเพื่อให้หลวงพิบูลฯ นำมาปราศรัยในวิทยุกระจายเสียงดังนี้

“... การทำงานใหญ่นั้น เราจำต้องทำด้วยสมองที่โปร่งใสและเยือกเย็น ถ้าเรามีความ
 ขุ่นแค้นและร้อนรนจนเกินไปแล้ว ความคิดอันดีและความรอบคอบสุขุมของเราอาจเสื่อมสลาย
 ไปได้... เพื่อให้การปรับปรุงเส้นเขตต์แดนของเราในคราวนี้สำเร็จไปด้วยการเสียเลือดเนื้อเพียง
 เล็กน้อยที่สุด...ขอพี่น้องทั้งหลายจงตั้งใจคอยด้วยอารมณ์เย็น และให้ความสนับสนุนแก่รัฐบาล
 ต่อไป...”⁴³

การเดินขบวนเรียกร้องดินแดนคืนในไทย นอกจากจะส่งผลต่อท่าทีของรัฐบาลไทย รวมถึงสถานการณ์ด้านความมั่นคงตามชายแดนระหว่างไทยกับอินโดจีนแล้ว ยังส่งผลให้เกิดการเดินขบวนในอินโดจีนฝรั่งเศสเพื่อเป็นการคัดค้านต่อการเรียกร้องดินแดนคืนของไทย ซึ่งเหตุการณ์นี้ได้ปรากฏเป็นข่าวในเอกสารประมวลข่าวสงครามของไทย อ้างจากข่าววิทยุกระจายเสียงจากไซ่ง่อนเมื่อวันที่ 4 พฤศจิกายน พ.ศ. 2483 นำเสนอข่าวว่า ในวันที่ระลึกของกัมพูชา คือวันอาทิตย์ที่ 3 พฤศจิกายน พ.ศ. 2483 มีประชาชนประมาณ 10,000 คน ได้เดินขบวนถือธงชาติเขมรและชาติฝรั่งเศสร่วมกันในขบวนแห่ เป็นการแสดงความจงรักภักดี โดยการแห่เป็นการแสดงการคัดค้านต่อการที่ถูกเรียกร้องขอคืนดินแดนคืน⁴⁴ นอกจากนี้ ในรายงานของกงสุลไทย ณ เมืองไซ่ง่อน เมื่อวันที่ 14 พฤศจิกายน พ.ศ. 2483 โดยได้ส่งโทรเลขมาว่า ในโอกาสที่มีการฉลองประจำปีของพวกลาวในเวียงจันทน์เมื่อวันที่ 13

⁴¹ โฆษณาการ, กรม, อ้างแล้ว, หน้า 39-44.

⁴² เล่มเดิม, หน้า 29-30.

⁴³ เล่มเดิม, หน้า 38 และ 44.

⁴⁴ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, สร.0201.33.1/7 อ้างแล้ว, แผ่น 2-3.

พฤศจิกายน พ.ศ. 2483 ข้าหลวงฝรั่งเศสได้กล่าวกระตุ้นเตือนพวกลาวให้มีความจงรักภักดีต่อประเทศฝรั่งเศส ข้าหลวงผู้นี้ยังได้กล่าวโดยเปิดเผยอีกว่า ฝรั่งเศสจะต้องป้องกันต่อสู้ถ้ามีการรุกราน⁴⁵

แต่จากการรายงานของเจ้าหน้าที่จากสถานกงสุลไทยประจำเมืองไซ่ง่อนได้กล่าวอ้างว่า ในช่วงที่กำลังเดินทางกลับมาจากเมืองไซ่ง่อนมาที่ไทย กงสุลไทย ณ ไซ่ง่อนมีคำสั่งให้เจ้าหน้าที่คนดังกล่าวพยายามรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับเหตุการณ์ในพื้นที่ระหว่างทางเพื่อรายงานไปยังกระทรวงการต่างประเทศต่อไป ในรายงานดังกล่าวได้มีการกล่าวถึงเหตุการณ์ในเขมรภายหลังเกิดกระแสเรียกร้องดินแดนคืนจากฝั่งไทย ซึ่งอ้างว่ามาจากการพูดคุยกับพระภิกษุชาวเขมรรูปหนึ่งที่เคยจำวัดในกรุงเทพฯ ว่า

“...ตั้งแต่มีข่าวว่าไทยเรียกร้องดินแดนคืนจากฝรั่งเศส แล้วประชาชนชาวเขมร แบ่งแยกออกเป็นสองพวก พวกหนึ่งได้แก่พวกที่อยู่ตามเมืองใหญ่ๆ เช่นพนมเปญและพระตะบอง ฯลฯ พวกนี้นิยมฝรั่งเศส ส่วนพวกที่สองได้แก่พวกที่อยู่ตามตำบลและหมู่บ้านนอกเมือง พวกนี้นิยมไทยและพอรู้ว่าไทยเรียกร้องดินแดนคืนก็พากันรู้สึกยินดีมาก ในระหว่าง ๒-๓ เดือนมานี้ประชาชนส่วนนี้ได้รับการกดขี่จากฝรั่งเศสมากขึ้น เป็นต้นว่าถูกเกณฑ์เอาข้าวปลาอาหาร และเปิดโกไปเลี้ยงพวกทหารเสมอๆ พวกสตรีมักถูกทหารทำการข่มเหงน้ำใจอยู่เรื่อยๆ เหตุการณ์เช่นนี้ไม่มีปรากฏในเมืองใหญ่ๆ เช่นพนมเปญเลย นอกจากนี้ภิกษุในวัดก็ยังถูกควบคุมในการเทศนาสั่งสอนและถ้าเห็นว่ามีท่าทีโอนเอียงมาทางไทยแล้วก็ต้องถูกบังคับให้สึกทันที และถูกบังคับให้ทำการเทศนาสั่งสอนไปในทางที่ให้ระลึกถึงบุญคุณและให้มีความจงรักภักดีต่อฝรั่งเศส หนังสือพิมพ์ไทยและหนังสืออื่นที่เป็นภาษาไทยที่นำเข้าไปเป็นต้องถูกยึดหมดสิ้น เมื่อถามถึงเรื่องวิทยุกระจายเสียงภาษาเขมรของไทย ท่านบอกว่า ยังไม่รู้เรื่องและยังไม่เคยมีใครพูดให้ฟัง และเรื่องที่ไทยขอคืนดินแดนนี้ ประชาชนไม่ค่อยรู้ นอกจากข่าวที่เจ้าหน้าที่ทางฝรั่งเศสประกาศให้รู้ซึ่งเป็นเชิงให้ร้ายต่อประเทศไทย และให้จงรักภักดีต่อฝรั่งเศสแต่อย่างเดียว...”⁴⁶

สถานการณ์ในเขมรตามที่พระภิกษุรูปดังกล่าวได้กล่าวถึงในรายงานของเจ้าหน้าที่สถานกงสุลไทยประจำเมืองไซ่ง่อนกลับดูแตกต่างจากข่าวโดยวิทยุกระจายเสียงไซ่ง่อนของอินโดจีนฝรั่งเศสเมื่อวันที่ 15 พฤศจิกายน พ.ศ. 2483 ซึ่งกล่าวถึงท่าทีของบรรดาหนังสือพิมพ์ในประเทศไทยว่า หนังสือพิมพ์ในประเทศไทยก็ได้ทำการโจมตีฝรั่งเศสอย่างรุนแรง นอกจากนั้นรัฐบาลไทยยังได้ส่งทหารเป็นจำนวนมากพร้อมด้วยอาวุธมาประจำอยู่ตามพรมแดน ทำให้มีการกระทบกระทั่งเกิดขึ้นตามพรมแดนหลายครั้ง แต่ก็ไม่มีความสำคัญอย่างใด รัฐบาลอินโดจีนได้เอาใจใส่ต่อสถานการณ์ดังกล่าวแล้วเป็นอย่างดี

⁴⁵ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, สร.0201.33.1/7 อ้างแล้ว, แผ่น 23.

⁴⁶ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, สร.0201.33.1/7 อ้างแล้ว, แผ่น 56-57. และ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, (2) กต 2.1.8/16 อ้างแล้ว, แผ่น 112-113.

มาก และได้เตรียมทำการต่อต้านและเผชิญกับเหตุการณ์ทุกอย่างโดยไม่หวั่นไหว ประชาชนลาวและเขมรได้แสดงความซื่อสัตย์และจงรักภักดีต่อฝรั่งเศสโดยไม่เปลี่ยนแปลง⁴⁷ ซึ่งข่าวจากวิทยุกระจายเสียงไซ่ง่อนดูเหมือนว่าสถานการณ์ในเขมรยังคงปกติ ไม่ได้มีความแตกแยกเกิดขึ้นในหมู่ชาวเขมร กล่าวได้ว่า แหล่งข้อมูลของไทยกับอินโดจีนฝรั่งเศสในช่วงเกิดกรณีพิพาทอินโดจีนนั้นต่างมองสถานการณ์ความขัดแย้งด้วยมุมมองที่แตกต่างกันภายใต้ฐานของผลประโยชน์ของฝ่ายตนเป็นสำคัญ

จากข่าวที่ปรากฏในเอกสารประมวลข่าวสงครามของไทยเกี่ยวกับการเดินขบวนสนับสนุนฝรั่งเศสในอินโดจีน (ลาวและเขมร) ไม่ได้มีผลที่ทำให้ไทยระงับข้อเรียกร้องดินแดนคืน ทั้งนี้จะเห็นได้ว่า นอกจากข่าวที่นำเสนอการเดินขบวนเพื่อสนับสนุนฝรั่งเศสซึ่งมาจากวิทยุกระจายเสียงในไซ่ง่อนแล้ว ยังมีรายงานของกระทรวงการต่างประเทศไทยซึ่งปรากฏในเอกสารประมวลข่าวสงครามเช่นกัน ก็ชี้ให้เห็นว่า สถานการณ์ในอินโดจีนภายหลังทราบข่าวว่า มีกระแสเรียกร้องดินแดนคืนในไทย ทำให้เกิดการแบ่งกลุ่มออกเป็นกลุ่มที่สนับสนุนนโยบายของไทยกับกลุ่มที่สนับสนุนฝรั่งเศส ดังนั้น ข้อมูลจากรายงานดังกล่าวจึงทำให้รัฐบาลไทยดำเนินการเรียกร้องดินแดนจากอินโดจีนฝรั่งเศสต่อไป โดยไม่สนใจต่อข่าวการเดินขบวนสนับสนุนฝรั่งเศสในอินโดจีนเลย แม้ว่าในช่วงแรกรัฐบาลไทยจะพยายามดำเนินการเจรจาเพื่อให้มีการปักปันเขตแดนใหม่และเพื่อได้รับดินแดนบางส่วนคือดินแดนฝั่งขวาของแม่น้ำโขง แต่กลับทำให้สถานการณ์ตามพรมแดนไทยกับอินโดจีนฝรั่งเศสมีความตึงเครียดจนนำไปสู่การปะทะกันของทั้งสองฝ่าย เพียงแต่ยังไม่ได้เป็นการปะทะกันทางทหารอย่างเต็มรูปแบบ ซึ่งเหตุการณ์ในลักษณะดังกล่าวได้เกิดขึ้นระหว่างปลายเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2483 จนถึงต้นเดือนมกราคม พ.ศ. 2484

4.4 กรณีพิพาทอินโดจีนก่อนการรบทางทหารเต็มรูปแบบ

หลังจากคณะรัฐมนตรีมีมติในวันที่ 30 ตุลาคม พ.ศ. 2483 ให้จัดตั้งกรรมการพิจารณาประมวลข่าวสงครามภายใต้ชื่อ “กรรมการพิจารณาประมวลข่าวในพฤติการณ์ทางด้านตะวันออกไกล” บรรดากรรมการพิจารณาประมวลข่าวสงครามและเจ้าหน้าที่ในกระทรวงต่างๆ ที่เกี่ยวข้องต่างรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับสถานการณ์ภายในอินโดจีน การรวบรวมข้อมูลดังกล่าวเกิดขึ้นในช่วงที่มีข้อพิพาทระหว่างไทยกับอินโดจีนฝรั่งเศสซึ่งอยู่ในช่วงก่อนการรบทางทหารเต็มรูปแบบ เป็นช่วงที่มีการปะทะกันอย่างประปรายโดยการละเมิดน่านฟ้าด้วยการส่งเครื่องบินทำการทิ้งระเบิด การปะทะกันระหว่างเจ้าหน้าที่ตำรวจของทั้งสองฝ่าย ซึ่งไม่มีการส่งกำลังทหารเป็นจำนวนมากเข้าทำการรบหรือทำการรุกรานอย่างเต็มรูปแบบทั้งจากฝ่ายไทยและฝ่ายอินโดจีนฝรั่งเศส แม้ว่าจะมีบางข่าวที่นำเสนอ

⁴⁷ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, สร.0201.33.1/7 อ้างแล้ว, แผ่น 25.

ว่าได้มีการรุกรานจากกองทหารของแต่ละฝ่าย แต่ผลที่แหล่งข่าวต่างนำเสนอ หากไม่ถูกปฏิเสธว่าข่าวดังกล่าวไม่เป็นความจริง ก็เป็นการนำเสนอว่าการรุกรานดังกล่าวนั้นล้มเหลว ประเด็นสำคัญที่ได้มีการนำเสนอข่าวในช่วงกรณีพิพาทก่อนการรบทางทหารเต็มรูปแบบ ได้แก่ ประเด็นการอพยพของชาวพื้นเมืองอินโดจีนเข้ามายังไทย การปะทะกันตามชายแดนไทย-อินโดจีนฝรั่งเศสทั้งทางบกและทางอากาศ สภาพทางเศรษฐกิจ รวมไปถึงสถานการณ์ในอินโดจีนและการเข้ามามีอิทธิพลของญี่ปุ่นในอินโดจีน

4.4.1 ข่าวเกี่ยวกับการอพยพของชาวพื้นเมืองในอินโดจีนกับนโยบายต้อนรับผู้อพยพของไทย

ในช่วงเวลานี้ได้เกิดการอพยพของคนที่ขึ้นเจ้าหน้าทีความมั่นคงและประชาชนทั่วไป เป็นเชื้อชาติไทย จีน ลาว เขมร และญวนในอินโดจีน มีการรายงานที่ปรากฏในเอกสารประมวลข่าวของไทยในส่วนของข่าวชายแดนซึ่งบอกทั้งจำนวนคนอพยพและจำนวนทรัพย์สินที่ได้ทำการทิ้งไว้ในภูมิลำเนาเดิม (อินโดจีน) รายงานของหน่วยงานตามชายแดนที่จังหวัดปราจีนบุรี⁴⁸ ตราด หนองคาย อุบลราชธานี รายงานว่า มีทหารลาวกับเขมรเริ่มหนีเข้ามายังประเทศไทย ตามคำให้การของพวกทหารเหล่านี้ได้ความว่า ทหารพื้นเมืองเหล่านี้ส่วนมากไม่ต้องการรบกับไทย ถึงกับทางการอินโดจีนประกาศว่าผู้ใดจับทหารเขมรที่หลบหนีราชการได้จะให้รางวัล 5 เปียส⁴⁹ อีกทั้งทางการอินโดจีนไม่ยอมให้ชาวพื้นเมืองหนีเข้ามาในเขตไทย ถึงกับสั่งตำรวจประจำช่องต่างๆ ให้ยิงบุคคลเหล่านั้นได้ทันที ทางการฝรั่งเศสได้บังคับกำนันผู้ใหญ่บ้านให้กวาดขันระแวงระวังปราบปรามไม่ให้ชาวเขมรอพยพเข้ามาในประเทศไทย ใครละเลยหรือสนับสนุนฝ่ายไทยจะต้องได้รับโทษอย่างหนัก นอกจากนี้ ทางการอินโดจีนได้ปลุกใจประชาชนชาวเขมรให้ร่วมมือต่อสู้กับฝ่ายไทยและดำเนินการกล่าวหาไทย พร้อมมีการให้เหตุผลแก่ประชาชนว่าอินโดจีนยอมให้ญี่ปุ่นขึ้นที่ฮานอยก็เพราะต้องการจะให้ญี่ปุ่นช่วยรบกับไทย⁵⁰

จากการอพยพของชาวพื้นเมืองในอินโดจีนเข้ามายังประเทศไทยเป็นจำนวนมากที่ปรากฏเป็นข่าวและรายงานในเอกสารประมวลข่าวสงครามของไทย ปรากฏว่ารัฐบาลไทยได้มีนโยบายต้อนรับและไม่ขัดขวางในการอพยพของชาวพื้นเมืองอินโดจีน เพราะถือว่าจะเป็นการช่วยให้การเรียกร้องดินแดนคืนของไทยสัมฤทธิ์ผลมากยิ่งขึ้น จากการได้ผู้คนที่เคยเป็นเจ้าหน้าที่ทหาร-ตำรวจ ใน

⁴⁸ ณ ตอนนั้นจังหวัดสระแก้วซึ่งเป็นพื้นที่ที่ติดกับดินแดนอินโดจีนทางฝั่งเขมรยังเป็นส่วนหนึ่งของจังหวัดปราจีนบุรี ซึ่งในขณะนั้นบริเวณจังหวัดปราจีนบุรี ในอำเภอรัญประเทศเป็นที่ตั้งกองบัญชาการของกองทัพบูรพาซึ่งเป็นกองกำลังที่สำคัญของไทยในการเข้ายึดดินแดนบางส่วนในเขมร อ้างอิงจาก กรมยุทธศึกษาทหาร กองบัญชาการทหารสูงสุด. “ประวัติการรบของทหารไทยในกรณีพิพาทอินโดจีน,” หน้า 132.

⁴⁹ ผู้วิจัยวิเคราะห์ว่า ในเอกสารประมวลข่าวของไทยต้องการอธิบายว่า “เปียส” เป็นค่าเงินที่ใช้ในดินแดนอินโดจีนฝรั่งเศส

⁵⁰ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, [สร.0201.33.1/7](#) อ้างแล้ว, แผ่น 20.

การช่วยเหลืองานด้านความมั่นคงตามชายแดน รัฐบาลไทยมีนโยบายยินดีรับผู้อพยพที่มาจากอินโดจีนโดยถือว่าคนเหล่านี้เป็นคนไทยที่อาศัยอยู่ในอินโดจีนที่ได้อพยพกลับมายังถิ่นกำเนิด⁵¹ รัฐบาลไทยได้มีการพิจารณาและดำเนินการเตรียมเงินเพื่อช่วยเหลือบรรดาผู้อพยพเหล่านี้ แต่อย่างไรก็ตาม เงินที่จะใช้ในการให้ความช่วยเหลือผู้อพยพไม่ได้มาจากงบประมาณของรัฐบาลโดยตรง แต่มาจากการชักชวนให้มีการบริจาคหรือสละเงินมาช่วยเหลือ ปรากฏจากรายงานการประชุมคณะรัฐมนตรีในวันที่ 30 และ 31 ตุลาคม พ.ศ. 2483 ซึ่งมีการหารือในหัวข้อ ชักชวนให้สละเงินช่วยเหลือผู้ที่อพยพมาจากอินโดจีน โดยในที่ประชุมได้มีมติให้ชักชวนประชาชนไทยให้การอุปการะแก่ผู้อพยพโดยเฉพาะอย่างยิ่งบรรดาข้าราชการด้วยการสละเงินร้อยละ 10 ของเงินเดือนเพื่อช่วยเหลือ โดยการให้เงินช่วยเหลือที่ปรากฏอย่างชัดเจนคือจะช่วยเหลือเมื่อผู้อพยพซึ่งเป็นทหารหรือตำรวจชาวพื้นเมืองในอินโดจีนได้มีการพกอาวุธติดตัวมาด้วยจึงจะจ่ายเงินช่วยเหลือ เพื่อให้บรรดาผู้อพยพซึ่งเป็นตำรวจและทหารมาบรรจุเป็นตำรวจนอกเครื่องแบบในสังกัดกรมตำรวจ⁵²

4.4.2 ขบวนการชุมนุมกำลังทหารตามชายแดนและการปะทะกันระหว่างไทยกับอินโดจีน ฝรั่งเศส

ข่าวและรายงานเกี่ยวกับสถานการณ์ความตึงเครียดระหว่างไทยกับอินโดจีนได้ส่งมายังกรรมการพิจารณาประมวลข่าวสงครามของไทย ก่อนที่จะเกิดกรณีพิพาทได้มีข่าวที่กล่าวถึงการเคลื่อนย้ายกำลังทหารทั้งจากฝ่ายไทยและฝ่ายฝรั่งเศส จากข่าววิทยุกระจายเสียงจากมะนิลาเมื่อ 12 พฤศจิกายน พ.ศ. 2483 นำเสนอว่า ทางทหารไทยและทางทหารฝรั่งเศสในอินโดจีนต่างได้จัดการเคลื่อนกำลังทหารของตนมาชุมนุมไว้ตามพรมแดนทั้งสองฝั่งแม่น้ำโขง หลังจากที่ถูกกองทัพไทยได้ส่งเครื่องบินไปตรวจการณ์ตามพรมแดนแล้ว ก็ได้มีการเคลื่อนไหวทางทหารอย่างมากทางด้านอินโดจีน⁵³ โดยข่าวจากแหล่งเดียวกันเมื่อ 13 พฤศจิกายน พ.ศ. 2483 ได้นำเสนอข่าวซึ่งอ้างข้อมูลจากเมืองฮานอยว่า ไทยได้ชุมนุมทหารเป็นจำนวนมากตามพรมแดนอินโดจีนเพื่อเตรียมข้ามเขตแดน โดยร่วมมือกับกอง

⁵¹ ในกรณีดังกล่าว รัฐบาลไทยในตอนนั้นต้องการให้เรียกชาวพื้นเมืองที่อาศัยอยู่ในอินโดจีนนี้ว่าเป็นชาวไทยเพื่อสอดคล้องกับนโยบายเรียกร้องดินแดนคืน ซึ่งอาจมองได้ว่าสอดคล้องกับนโยบายมหาอำนาจไทยที่ต้องการรวบรวมดินแดนที่มีคนเชื้อชาติไทยอาศัยอยู่ ความคิดดังกล่าวเห็นได้จากรายงานการประชุมคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 6 พฤศจิกายน พ.ศ. 2483 ในช่วงที่มีการหารือเกี่ยวกับการให้วิทยุกระจายเสียงของไทยเรียกกลุ่มคนที่อยู่ในลาวและกัมพูชาว่าเป็นคนไทย แทนที่จะเรียกว่าเป็นชาตินลาว ชาตินเขมร โดยให้เรียกว่าคนไทยในแคว้นลาว หรือคนไทยในแคว้นเขมร ซึ่งปรากฏว่าเป็นการเสนอของหลวงเสรีรังษฤทธิ อังอิงจาก สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี ครั้งที่ 35/2483 เรื่อง การเรียกชื่อคนไทยในแคว้นเขมรแคว้นลาว วันที่ 6 พฤศจิกายน พ.ศ. 2483, แผ่น 7.

⁵² อ้างอิงจาก สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี ครั้งที่ 33/2483 เรื่อง ชักชวนให้สละเงินช่วยเหลือผู้ที่อพยพมาจากอินโดจีน วันที่ 30 ตุลาคม พ.ศ. 2483, แผ่น 21. และ สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี ครั้งที่ 34/2483 เรื่อง ชักชวนให้สละเงินช่วยเหลือผู้ที่อพยพมาจากอินโดจีน วันที่ 31 ตุลาคม พ.ศ. 2483, แผ่น 4.

⁵³ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, สร.0201.33.1/7 อ้างแล้ว, แผ่น 27.

ทหารญี่ปุ่นซึ่งจะได้ตั้งฐานทัพที่ไชน่ฮั่นสำหรับโจมตีสิงคโปร์และพม่า ซึ่งข้าวดังกล่าวไม่เป็นความจริง⁵⁴ แต่อย่างไรก็ตาม ข้าวดังกล่าวเกิดขึ้นในช่วงเวลาเดียวกับที่ไทยได้มีมติให้แต่งตั้งนายพลตรี หลวงพิบูลสงครามเป็นผู้บัญชาการทหารสูงสุด ซึ่งถือเป็นการจัดตั้งกองบัญชาการทหารสูงสุดของไทย และถือว่าการเตรียมการขึ้นแรกในการจัดระเบียบกำลังทหารของไทยในพื้นที่ที่ติดกับอินโดจีนฝรั่งเศส

การจัดตั้งกองบัญชาการทหารสูงสุดของไทยเกิดขึ้นหลังจากกระแสการเรียกร้องดินแดนคืน รวมไปถึงช่วงเวลาที่อินโดจีนฝรั่งเศสกำลังถูกญี่ปุ่นเข้ามามีอิทธิพล ในการประชุมคณะรัฐมนตรีในวันที่ 13 พฤศจิกายน พ.ศ. 2483 หลวงพิบูลสงครามได้ให้ความเห็นที่นำไปสู่การจัดตั้งกองบัญชาการทหารสูงสุดไทยว่า

“...เนื่องจากสถานการณ์ของประเทศไทยในเวลานี้ได้ทวีความคับขันยิ่งขึ้น และคาดว่าเราจะต้องรบภายในเดือนมีนาคมนี้เป็นอย่างช้า เวลานี้ญี่ปุ่นก็ได้ลงมาถึงไชน่ฮั่นแล้ว ถ้าเรายังคงนิ่งอยู่ต่อไป ญี่ปุ่นก็คงเข้ามาถึงพระตะบอง ฉะนั้นเห็นว่าเราจะต้องรบแน่ แต่นโยบายของเราจะไม่เข้าข้างฝ่ายใด เราจะเอาแต่อินโดจีนของเราที่เสียไปคืนมาเท่านั้น ฉะนั้นเพื่อเตรียมการให้เหมาะสมแก่เหตุการณ์ในเวลานี้ จึงเห็นว่าเราควรจักได้แต่งตั้งผู้บัญชาการทหารสูงสุดเพื่อเตรียมงานสงครามตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป เพราะเวลานี้ข้าพเจ้าก็สั่งการอยู่เรื่อย ๆ แต่ไม่รู้ว่าจะสั่งในตำแหน่งอะไร ตำแหน่งที่ตั้งใหม่จะได้เป็นหลักฐานว่า สั่งได้ทั้งทางบก อากาศ เรือ...”⁵⁵

หากวิเคราะห์จากความเห็นของหลวงพิบูลฯ นี้ จะเห็นได้ว่า ความกังวลที่เกิดขึ้นมาจากการเข้ามายังอินโดจีนของกองทหารญี่ปุ่นเป็นสำคัญ การเข้ามาของญี่ปุ่นจึงเร่งให้ไทยต้องดำเนินการเจรจากับอินโดจีนฝรั่งเศสเพื่อเอาดินแดนบางส่วนกลับคืนมา โดยใช้ร่อนนำลิกในแม่น้ำโขงเป็นเกณฑ์เพื่อใช้เป็นจุดยุทธศาสตร์ในการตั้งรับหากถูกรุกรานมาจากทางด้านชายแดนที่ติดกับอินโดจีนฝรั่งเศส⁵⁶ แต่อย่างไรก็ตาม การที่หลวงพิบูลฯ กล่าวว่า ญี่ปุ่นก็ได้ลงมาถึงไชน่ฮั่นแล้ว อาจนำไปสู่ข้อสังเกตที่ว่า ในเวลานั้น หลวงพิบูลฯ มองการขยายอิทธิพลของญี่ปุ่นในไชน่ฮั่นว่ามีลักษณะอย่างไร เพราะหากมองการขยายอิทธิพลของญี่ปุ่นในอินโดจีนฝรั่งเศสนี้ กล่าวได้ว่าญี่ปุ่นเริ่มที่จะดำเนินการส่งกองทหารมายังอินโดจีนตอนเหนือก่อน กว่าที่จะลงมาทางใต้คือไชน่ฮั่นอย่างสมบูรณ์ก็ล่วงเข้าไปในช่วงเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2484 จึงคาดว่า การเข้ามายังไชน่ฮั่นของญี่ปุ่นในช่วงที่หลวงพิบูลฯ ได้ให้ความเห็นนี้

⁵⁴ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, สร.0201.33.1/7 อ้างแล้ว, แผ่น 27.

⁵⁵ สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี. ครั้งที่ 36/2483 เรื่อง แต่งตั้งผู้บัญชาการทหารสูงสุด วันที่ 13 พฤศจิกายน พ.ศ. 2483, แผ่น 25.

⁵⁶ สดใส ชันติวรพงศ์, อ้างแล้ว, หน้า 148.

อาจเป็นการที่ญี่ปุ่นได้ดำเนินการเข้าควบคุมสนามบินและท่าเรือในเมืองไซ่ง่อนมากกว่าการตั้งฐานทัพทางการทหารซึ่งยังไม่เกิดขึ้นในช่วงเวลาดังกล่าว⁵⁷

การแต่งตั้งกลุ่มบุคคลที่ดำรงตำแหน่งในกองบัญชาการทหารสูงสุดไทยตามประกาศเมื่อวันที่ 13 และ 19 พฤศจิกายน พ.ศ. 2483 ดังนี้

1. นายพลตรี หลวงพิบูลสงคราม ดำรงตำแหน่งผู้บัญชาการทหารสูงสุด และดำรงตำแหน่งแม่ทัพบกอีกตำแหน่งหนึ่ง

2. นายพลเรือตรี หลวงสินธุสงครามชัย ดำรงตำแหน่งแม่ทัพเรือ

3. นายนาวาอากาศเอก หลวงอิทธิเทพเดช ดำรงตำแหน่งแม่ทัพอากาศ

4. นายพลตรี พระยาพลพลพยุหเสนา ดำรงตำแหน่งที่ปรึกษาการทหารสูงสุด

5. นายพันเอก หลวงพรหมโยธี ดำรงตำแหน่งรองผู้บัญชาการทหารสูงสุด⁵⁸

ก่อนหน้านี้จะมีการจัดตั้งกองบัญชาการทหารสูงสุดของไทยเพื่อเตรียมรับสถานการณ์ที่อาจจะเกิดข้อพิพาทกับอินโดจีนฝรั่งเศส ในวันที่ 10 พฤศจิกายน พ.ศ. 2483 กระทรวงการต่างประเทศไทยได้มีการส่งโทรเลขไปยัง นายบรรจง ชีพเป็นสุข อดีตนายตำรวจซึ่งถูกโอนย้ายมารับราชการในกระทรวงการต่างประเทศ ในขณะนั้น นายบรรจงดำรงตำแหน่งกงสุลไทยประจำเมืองไซ่ง่อน โดยเป็นคำสั่งให้กงสุลพร้อมข้าราชการทยอยเดินทางกลับประเทศไทย ต่อมาในวันที่ 18 พฤศจิกายน พ.ศ. 2483 นายบรรจงได้โทรเลขตอบกลับมาว่า จะแยกกันกลับเพื่อไม่ให้เกิดความสงสัย โดยนายบรรจงจะกลับเป็นคนสุดท้ายทางบกผ่านไฮเตียน กระทรวงการต่างประเทศจึงโทรเลขอีกครั้ง ในวันที่ 29 พฤศจิกายน พ.ศ. 2483 ให้นายบรรจงกลับไทยโดยด่วน หลังจากวันดังกล่าวก็ไม่ทราบชะตากรรมของนายบรรจง จนกระทั่งกงสุลไทยในสิงคโปร์มีโทรเลขมาว่า กงสุลไทยในไซ่ง่อนยังปลอดภัยดี แต่ถูกห้ามการสื่อสารทางโทรเลขกับไทย และเส้นทางบกถูกปิดหมด แต่อย่างไรก็ตาม นายบรรจงจะมีแผนเดินทางกลับโดยเร็วที่สุดในวันที่ 12 ธันวาคม พ.ศ. 2483⁵⁹

แต่อย่างไรก็ตาม กงสุลไทย ณ เมืองไซ่ง่อนได้มีโทรเลขมายังกระทรวงการต่างประเทศเมื่อวันที่ 7 ธันวาคม พ.ศ. 2483 ว่า ทางการณ์อินโดจีนฝรั่งเศสได้สั่งห้ามให้มีการนำเสนอข่าวที่เป็นการให้ร้ายต่ออินโดจีนฝรั่งเศส นายบรรจงเข้าใจว่า ฝ่ายอินโดจีนฝรั่งเศสพยายามที่จะป้องกันไม่ให้มีการ

⁵⁷ กรมยุทธศึกษาทหาร กองบัญชาการทหารสูงสุด, “ประวัติการสงครามของไทยในสงครามมหาเอเชียบูรพา,” หน้า 20.

⁵⁸ กรมยุทธศึกษาทหาร กองบัญชาการทหารสูงสุด, “ประวัติการรบของทหารไทยในกรณีพิพาทอินโดจีน,” หน้า 127-129.

⁵⁹ อ้างอิงจาก สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, สร.0201.33.1/7 อ้างแล้ว, แผ่น 121. และ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, (2) กต. 2.1.8/16 อ้างแล้ว, แผ่น 17.

โฆษณาของฝ่ายไทยเผยแพร่ในอินโดจีนฝรั่งเศสได้สะดวก⁶⁰ ทางการณ์อินโดจีนฝรั่งเศสได้ส่งหนังสือมายังกงสุลไทย ณ เมืองไซ่ง่อน เป็นการเตือนไม่ให้เจ้าหน้าที่สถานกงสุลไทยระมัดระวังไม่ให้มีการนำข่าวสารในอินโดจีน รวมถึงนำข่าวของฝ่ายไทยออกมาเผยแพร่ในอินโดจีนด้วยการตีพิมพ์เพื่อโฆษณาแจกจ่ายด้วย⁶¹

ต่อมากระทรวงการต่างประเทศได้รับโทรเลขเพิ่มเติมจากนายบรรจงเกี่ยวกับความเคลื่อนไหวของนายบรรจงในฐานะกงสุลไทย ณ เมืองไซ่ง่อนที่จะกลับมายังประเทศไทย โดยรายงานว่า นายบรรจงจะเดินทางกลับโดยเรือบางกอกมารู ซึ่งกำหนดมาถึงไซ่ง่อนในวันที่ 20 พฤศจิกายน พ.ศ. 2483 และรายงานมาด้วยว่าตั้งแต่ 30 พฤศจิกายน พ.ศ. 2483 เป็นต้นมา รัฐบาลอินโดจีนฝรั่งเศสมีคำสั่งกักไม่ให้คนไทยเดินทางออกนอกอินโดจีนฝรั่งเศส ทางกงสุลไทย ณ เมืองไซ่ง่อนได้ติดต่อสอบถามรัฐบาลอินโดจีนถึงเหตุผลที่กักคนไทยแล้ว แต่ก็ไม่ได้รับคำตอบจากรัฐบาลอินโดจีนแต่อย่างใด และว่าได้แจ้งไปยังสถานทูตฝรั่งเศส ณ กรุงเทพฯ ทราบด้วยว่า ในเหตุการณ์เช่นนี้ ทางการณ์ไทยจำเป็นต้องปฏิบัติกับชาวฝรั่งเศสในประเทศไทยเช่นเดียวกันโดยกักไม่ให้เดินทางออกจากประเทศไทย⁶² แสดงให้เห็นว่าอินโดจีนฝรั่งเศสเริ่มมีมาตรการในการป้องกันการโจรกรรมจากสายลับหรือเจ้าหน้าที่ของไทย ต่อมานายบรรจง กงสุลไทยในอินโดจีนถูกรัฐบาลอินโดจีนฝรั่งเศสกล่าวหา 2 ข้อคือ เกี่ยวพันกับจารกรรมทางทหาร และพยายามดำเนินการที่จะประหารบุคคลสำคัญทางการเมืองบางคน แต่ต่อมาข่าวจากวิทยุกระจายเสียงมะนิลาได้บอกว่ารัฐบาลไซ่ง่อนได้อนุญาตให้กงสุลไทยกลับประเทศได้แล้ว⁶³ ต่อมานายบรรจงได้เดินทางมาถึงกรุงเทพฯ เมื่อวันที่ 5 มกราคม พ.ศ. 2484⁶⁴

ความเคลื่อนไหวทางการทหารของฝรั่งเศสยังมีการนำเสนอข่าวอย่างต่อเนื่อง โดยปรากฏข่าวเกี่ยวกับการเสริมกำลังของกองเรือของฝรั่งเศสจากข่าววิทยุจากเมืองเดลีเมื่อวันที่ 14 พฤศจิกายน พ.ศ. 2483 นำเสนอว่า ได้ทราบข่าวจากสวิตเซอร์แลนด์ว่า กองทัพเรือฝรั่งเศสได้เคลื่อนตัวออกจากด้านทะเลเมดิเตอร์เรเนียน คาดว่ากำลังแล่นตรงมายังอินโดจีน⁶⁵ ข่าวนี้นำมาปรากฏหลังจากข่าวที่ว่าไทยได้ยื่นคำขาดแก่ฝรั่งเศส เหตุการณ์ดังกล่าวได้รับการยืนยันในเอกสารประมวลข่าวประจำวันวันที่ 19 พฤศจิกายน พ.ศ. 2483 อ้างจากโทรเลขของกงสุลใหญ่ไทย ณ สิงคโปร์ ลงวันที่ 18 พฤศจิกายน พ.ศ. 2483 รายงานมาว่า ได้ทราบจากการพูดคุยกับนายทหารอังกฤษแผนกสืบสวนราชการลับแห่งกรมเสนาธิการทหารอังกฤษว่า มีหน่วยเรือรบฝรั่งเศสหน่วยหนึ่งกำลังเดินทางมายังตะวันออกไกล ตาม

⁶⁰ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, (2) กต.2.1.8/16 อ้างแล้ว, แผ่น 76.

⁶¹ ฉบับเดียวกัน, แผ่น 88.

⁶² สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, สร.0201.33.1/8 อ้างแล้ว, แผ่น 8-9.

⁶³ ฉบับเดียวกัน, แผ่น 43-44.

⁶⁴ ฉบับเดียวกัน, แผ่น 106-107.

⁶⁵ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, สร.0201.33.1/7 อ้างแล้ว, แผ่น 28.

ข่าวที่ปรากฏในหน้าหนังสือพิมพ์เมื่อเร็วๆ นี้ แต่ความมุ่งหมายที่กองเรือดังกล่าวเดินทางมายัง ตะวันออกไกลไม่เกี่ยวกับกรณีของไทยเรียกร้องของดินแดนคืน กงสุลใหญ่ไทย ณ สิงคโปร์ สันนิษฐานว่า กองเรือรบนี้คงเป็นกองเรือรบที่เข้าร่วมมือกับกองทัพฝรั่งเศสเสรี และที่มาในน่านน้ำนี้ก็เพื่อจะเข้า เป็นกำลังเสริมของกองทัพเรืออังกฤษที่สิงคโปร์ การที่มีการเคลื่อนไหวกองเรือรบครั้งนี้ อาจจะเป็นผล จากข่าวที่ว่าญี่ปุ่นกำลังมีความคิดที่จะส่งทหารขึ้นที่ไซ่ง่อน⁶⁶

ความตึงเครียดตามพรมแดนระหว่างไทยกับอินโดจีนฝรั่งเศสที่ปรากฏจากข่าวในเอกสาร ประมวลข่าวสงครามยังคงมีอย่างต่อเนื่อง แหล่งข่าวจากมุมมองของสำนักข่าวญี่ปุ่นอย่างโดเมอิรวมไป ถึงหนังสือพิมพ์นิจิจิซึ่งอ้างมาจากการนำเสนอผ่านวิทยุโทรเลขทรานส์โอเชียนเมื่อวันที่ 16 พฤศจิกายน พ.ศ. 2483 ต่างนำเสนอว่า ความตึงเครียดระหว่างประเทศไทยกับประเทศอินโดจีนฝรั่งเศสและ เหตุการณ์พิพาทได้เกิดขึ้นตามพรมแดนของสองประเทศนี้เพิ่มขึ้น การที่ไทยได้ชุมนุมทหารไว้ตามแนว พรมแดนที่ประชิดกับอินโดจีนฝรั่งเศส นายพลเรือเอกอุซุ ผู้สำเร็จราชการอินโดจีนฝรั่งเศสจึงได้แถลง ว่า รัฐบาลฝรั่งเศสได้ตกลงที่จะป้องกันสถานภาพเดิมในอินโดจีนฝรั่งเศสต่อการเรียกร้องของไทยจน สุดกำลัง เจ้าหน้าที่ทหารฝรั่งเศสได้คอยเฝ้าสังเกตเหตุการณ์ต่อไปอยู่อย่างระมัดระวัง และได้ เตรียมพร้อมที่จะเผชิญกับสถานการณ์ที่อาจพลิกผันแล้ว⁶⁷

ต่อมาในข่าววิทยุกระจายเสียงจากเมืองไซ่ง่อนวันที่ 20 พฤศจิกายน พ.ศ. 2483 ได้นำเสนอ เรื่องราวจากเมืองฮานอยว่า ทางการณ์อินโดจีนได้ประกาศแถลงให้ประชาชนอินโดจีนทราบว่า ให้ ระมัดระวังต่อข่าวลือที่ไม่เป็นความจริงในเชิงให้ร้ายต่ออินโดจีนฝรั่งเศส ซึ่งผู้สื่อข่าวหนังสือพิมพ์บาง ฉบับและสถานีวิทยุกระจายเสียงบางแห่งในดินแดนภาคตะวันออกเฉียงใต้ทำการโฆษณาเผยแพร่ เพราะข่าวเหล่านั้นส่วนมากเป็นข่าวที่แต่งเติมขึ้น ฉะนั้น ขอให้ประชาชนอินโดจีนอย่างพึงเชื่อข่าว อุกุศลดังกล่าว และขอให้ใช้วิจารณญาณให้มาก และความจริงปรากฏว่า ประชาชนอินโดจีนได้พิสูจน์ ว่าเป็นคนมีความสามารถในการวินิจฉัยข่าวดีอยู่แล้ว⁶⁸ จะเห็นได้ว่า นอกจากความตึงเครียดที่ปรากฏ ผ่านการเพิ่มความมั่นคงตามชายแดนด้วยกำลังตำรวจ-ทหารของทั้งฝ่ายไทยและอินโดจีนฝรั่งเศสแล้ว ความตึงเครียดที่ปรากฏผ่านการนำเสนอข้อมูลข่าวสารทั้งในประเทศที่กำลังจะเป็นคู่ขัดแย้งในกรณี พิพาทและประเทศที่มีบทบาทในภูมิภาคตะวันออกเฉียงใต้เป็นสิ่งที่สามารถชี้ให้เห็นถึงความสำคัญ ของข่าวสารต่อการรักษาเสถียรภาพของความมั่นคงและความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ

⁶⁶ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, สร.0201.33.1/7 อ้างแล้ว, แผ่น 39.

⁶⁷ ฉบับเดียวกัน, แผ่น 39.

⁶⁸ ฉบับเดียวกัน, แผ่น 52.

ในการประมวลข่าวประจำวันวันที่ 29 พฤศจิกายน พ.ศ. 2483 มีการนำเสนอเนื้อหาจากข่าววิทยุกระจายเสียงจากมะนิลาเมื่อวันที่ 28 พฤศจิกายน พ.ศ. 2483 ว่า การสู้รบได้เกิดขึ้นแล้วระหว่างประเทศไทยกับอินโดจีนฝรั่งเศส ตามพรมแดนเขมรกับไทย ทางวิธีประกาศว่า การสู้รบได้เริ่มมาแต่วันที่ 23 พฤศจิกายน พ.ศ. 2483 แล้ว โดยที่กองทหารอินโดจีนฝรั่งเศสพยายามสกัดกั้นทหารไทยที่ทำการรุกเข้ามามี รัฐบาลฝรั่งเศสได้ตกลงใจอย่างแน่วแน่ที่จะป้องกันบูรณภาพของอินโดจีนไว้อย่างสามารถ อย่างไรก็ตาม ก็ยังเต็มใจที่จะเจรจาปัญหานี้ อีก ข่าววิทยุจากแหล่งเดียวกันยังได้เสนอข่าวจากกรุงเทพฯ ว่า ผู้สื่อข่าวของสำนักสื่อข่าวยูไนเต็ดเพรสส์ประจำกรุงเทพฯ โทรเลขมาบอกว่า วันนี้เครื่องบินฝรั่งเศส 5 เครื่องได้บินไปทำการทิ้งระเบิดนครพนม ซึ่งทางการไทยแถลงแล้วว่า ได้ยิงเครื่องบินฝรั่งเศสตกไป 3 เครื่อง ทำให้มีผู้บาดเจ็บ 6 คน เครื่องบินไทยได้บินไปทำการทิ้งระเบิดตอบแทนในดินแดนอินโดจีนฝรั่งเศส แต่ยังไม่มีการแถลงว่ามีการสู้รบกันอย่างไร⁶⁹

ข่าววิทยุกระจายเสียงจากมะนิลา เมื่อวันที่ 29 พฤศจิกายน พ.ศ. 2483 เสนอข่าวจากกรุงเทพฯ ว่า รัฐบาลไทยได้ประกาศปิดพรมแดนไทยกับฝรั่งเศสแล้ว โดยไม่ให้มีการเข้าออกอย่างเด็ดขาด นอกจากนั้น รัฐบาลยังได้ออกกฎตรวจการพิมพ์ข่าวสารเกี่ยวกับการทหาร รวมทั้งโทรเลขและไปรษณีย์แล้ว มีข่าวยูไนเต็ดเพรสส์จากกรุงเทพฯ รายงานว่า คนในบังคับฝรั่งเศสในจังหวัดชายแดนถูกขอให้ออกนอกประเทศภายใน 24 ชั่วโมง และในจังหวัดอื่นๆ บางจังหวัดภายใน 48 ชั่วโมง การดำเนินการดังกล่าวนี้ ก็เพื่อป้องกันไม่ให้นักสืบต่างชาติกระทำการขัดขวางความมุ่งหมายในการสงครามของไทย⁷⁰ การดำเนินการป้องกันการโจรกรรมของรัฐบาลไทยหากนับตั้งแต่ภายหลังเกิดสงครามในภูมิภาคยุโรป รัฐบาลไทยได้ดำเนินการวางแผนมาตั้งแต่เดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2482 เนื่องจากได้รับรายงานมาว่า มีการสำรวจภูมิประเทศตามชายฝั่งทะเลและภูเขาในภาคใต้ของไทยโดยชาวญี่ปุ่น ดังนั้น รัฐบาลไทยจึงมีมาตรการในการป้องกันการโจรกรรมอย่างเข้มงวดเพื่อไม่ให้ชาติใดชาติหนึ่งมาละเมิดความเป็นกลางได้⁷¹

ต่อมาในวันที่ 29 พฤศจิกายน พ.ศ. 2483 ได้มีคำแถลงการณ์ของกรมโฆษณาการของไทยที่กล่าวว่า ตามที่สถานีวิทยุกระจายเสียงต่างประเทศแห่งหนึ่งได้กระจายข่าวจากการที่ทางการฝรั่งเศสวิธีได้แถลงการณ์ไปเมื่อวันที่ 27 พฤศจิกายน พ.ศ. 2483 ว่า กองทหารไทยได้พยายามจะรุกข้ามพรมแดนเขมร แต่ถูกกองทหารอินโดจีนฝรั่งเศสสกัดกั้นและสามารถตีโต้กลับไปถึง 3 ครั้ง และมีการ

⁶⁹ อ้างอิงจาก สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, สร.0201.33.1/7 อ้างแล้ว, แผ่น 80. และ กรมยุทธศึกษาทหาร กองบัญชาการทหารสูงสุด. “ประวัติการสงครามของไทยในสงครามมหาเอเชียบูรพา,” หน้า 86.

⁷⁰ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, สร.0201.33.1/7 อ้างแล้ว, แผ่น 92.

⁷¹ สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี. ครั้งที่ 64/2482 เรื่อง การป้องกันการจารกรรมในประเทศไทย วันที่ 15 พฤศจิกายน พ.ศ. 2482, แผ่น 5-6.

ยังต่อสู้กับด้วยปืนเล็กและปืนกล ณ หมู่บ้านแห่งหนึ่ง จากแถลงการณ์ดังกล่าวของทางการฝรั่งเศสวิซีได้รับการปฏิเสธจากกรมโฆษณาการของไทย อนึ่ง ตามที่รัฐบาลฝรั่งเศสวิซีได้แถลงในวันเดียวกันว่าเครื่องบินไทยได้ไปทำการทิ้งระเบิดบางแห่งในอินโดจีนก่อนหน้านี้ ความจริงเครื่องบินฝ่ายฝรั่งเศสในอินโดจีนได้มาทิ้งลูกระเบิดที่ประเทศไทยก่อน ดังที่กองบัญชาการทหารสูงสุดได้แถลงเมื่อวันที่ 28 พฤศจิกายน พ.ศ. 2483 แล้ว ฉะนั้น เครื่องบินฝ่ายไทยจึงได้ทำการตอบแทนด้วยการทิ้งระเบิดในจุดยุทธศาสตร์ทางทหารของอินโดจีน⁷² ต่อมาในข่าววิทยุโทรเลขทรานส์โอเชียนเมื่อวันที่ 1 ธันวาคม พ.ศ. 2483 ได้นำเสนอโดยอ้างประกาศจากกองบัญชาการทหารสูงสุดของไทยว่า กองทหารไทยได้เข้ายึดตำบลต่างๆ หลายแห่งในบริเวณใกล้กับอำเภอรัญประเทศแล้ว ทางทหารไทยได้แถลงปฏิเสธข่าวของฝรั่งเศสที่อ้างว่า กองทหารไทยได้พยายามที่จะยกข้ามพรมแดนทางลำน้ำโขง และได้ปฏิเสธข่าวที่ว่าเครื่องบินไทยเป็นฝ่ายที่ทำการทิ้งระเบิดดินแดนอินโดจีนก่อนด้วย นอกจากนี้ ทางทหารไทยได้สั่งห้ามการเผยแพร่ข่าวเกี่ยวกับความเคลื่อนไหวของกองทหารไทย หรือวิธีการระดมพลใดๆ โดยเด็ดขาด กรมไปรษณีย์โทรเลขได้ออกประกาศว่าการส่งข่าวสารทุกชนิดจะต้องใช้ภาษาธรรมดา ห้ามใช้ประมวลหรือรหัส เว้นแต่จะเป็นหนังสือหรือโทรเลขราชการ⁷³

ในการนำเสนอข่าวที่เกี่ยวกับการปะทะกันตามชายแดนระหว่างไทยกับอินโดจีนฝรั่งเศสจะเป็นการนำเสนอการรุกรานโดยกองทัพของทั้งสองฝ่ายทั้งฝ่ายไทยและฝ่ายอินโดจีนฝรั่งเศส ซึ่งปรากฏตามแหล่งข่าวต่างๆ เช่น จากข่าววิทยุโทรเลขทรานส์โอเชียนเมื่อวันที่ 3 ธันวาคม พ.ศ. 2483 เสนอข่าวจากกรุงเทพฯ ว่า ตามแถลงการณ์ของทางกองทัพไทยที่ออกเมื่อวันที่ 1 ธันวาคม พ.ศ. 2483 แจ้งว่า กองทหารฝรั่งเศสได้รุกรานเข้ามาในพรมแดนของไทยในบริเวณจังหวัดตราดอันตั้งอยู่บนอ่าวไทย แต่ได้ถูกขับไล่ถอยหนีกลับไป ข่าววิทยุกระจายเสียงจากมะนิลาในวันที่ 1 ธันวาคม พ.ศ. 2483 ยังกล่าวเพิ่มเติมอีกว่า เหตุการณ์ดังกล่าวนี้ได้เป็นเหตุให้สัมพันธ์ภาพระหว่างประเทศไทยกับอินโดจีนฝรั่งเศสตึงเครียดยิ่งขึ้น⁷⁴

จากข่าววิทยุกระจายเสียงจากอังกฤษเมื่อ 4 ธันวาคม พ.ศ. 2483 เสนอข่าวจากกรุงเทพฯ ว่า ฝรั่งเศสได้พยายามจะยกเข้ายึดภาคใต้ของไทย แต่ถูกตีถอยกลับไป กองบัญชาการทหารสูงสุดของไทยได้ออกแถลงการณ์ว่า เรือรบฝรั่งเศสพร้อมด้วยกองทหารได้พยายามจะรุกรานเข้าทางฝั่งทะเลทางใต้ของอ่าวไทยประมาณ 2-3 ไมล์ แต่หน่วยรักษาการณ์ชายแดนของไทยพร้อมด้วยเครื่องบินได้ทำการต้านทาน เครื่องบินไทยได้ทิ้งระเบิดถล่มเรือรบฝรั่งเศส แถลงการณ์ยังกล่าวต่อไปว่า เรือรบและกอง

⁷² สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, สร.0201.33.1/7 อ้างแล้ว, แผ่น 91.

⁷³ ฉบับเดียวกัน, แผ่น 94-95.

⁷⁴ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, สร.0201.33.1/7 อ้างแล้ว, แผ่น 116-117. และ กรมยุทธศึกษาทหาร กองบัญชาการทหารสูงสุด, “ประวัติการรบของทหารไทยในกรณีพิพาทอินโดจีน,” หน้า 88-89.

ทหารฝรั่งเศสถูกตีด้านลอยไปทางเกาะกง เรือรบฝรั่งเศสถูกทุกระเบิดที่หอบังคับการและฐานปืนน้ำ ชำรุดอย่างร้ายแรง และที่นครพนม กองทหารฝรั่งเศสก็ถูกตีด้านลอยกลับไปเช่นกัน เครื่องบินไทยได้ไปทำการตอบแทนการรุกรานของฝรั่งเศสโดยส่งเครื่องบินไปทิ้งระเบิดจุดยุทธศาสตร์ ณ เมืองท่าแขก กองบัญชาการทหารสูงสุดของไทยยังแถลงเพิ่มเติมว่า ไทยหวังอยู่เสมอว่าการพิพาทนี้คงจะสงบลงได้ ด้วยการเจรจาตกลง กองบัญชาการทหารสูงสุดไทยได้ออกแถลงเตือนฝรั่งเศสในอินโดจีนให้หยุดยั้งการล่วงละเมิดพรมแดนของไทย⁷⁵

ส่วนข่าววิทยุกระจายเสียงจากมะนิลาเมื่อ 4 ธันวาคม พ.ศ. 2483 เสนอข่าวจากฮานอยว่า การป้องกันต่างๆ ทางพรมแดนอินโดจีนติดกับไทยอย่างเข้มแข็งนั้น ทำให้เจ้าหน้าที่ฝรั่งเศสในอินโดจีนมีความหวังว่าจะไม่เกิดเหตุคุกคามใหญ่โต และความพยายามของนายการโร อัครราชทูตฝรั่งเศสคนใหม่ประจำประเทศไทย ซึ่งเดินทางมาถึงกรุงเทพฯ นั้น คงจะทำให้ข้อพิพาทสงบราบเรียบลง และเมื่อเจรจากันเป็นที่ตกลงแล้ว การสงครามระหว่างประเทศทั้งสองก็คงไม่เกิดขึ้น ในเอกสารประมวลข่าวของไทยได้เสริมหมายเหตุเกี่ยวกับข่าวดังกล่าวว่า นายการโร ไม่ได้ดำรงตำแหน่งเป็นอัครราชทูต แต่เป็นเพียงผู้รักษาสถานทูตฝรั่งเศสในกรุงเทพฯ เท่านั้น แม้ว่าทางฝ่ายฝรั่งเศสจะส่งนายการโรเพื่อมาดำรงตำแหน่งอัครราชทูตฝรั่งเศสประจำกรุงเทพฯ แต่ในช่วงที่ไทยยังคงมีกรณีพิพาทกับฝรั่งเศสเกี่ยวกับดินแดนอินโดจีน ทำให้รัฐบาลไทยยังมองว่านายการโรยังดำรงตำแหน่งเพียงผู้รักษาสถานทูต ประกอบกับในช่วงเวลาดังกล่าวอัครราชทูตไทยประจำวชิได้เตรียมอพยพออกจากฝรั่งเศสไปยังกรุงลิสบอน ประเทศโปรตุเกสเพื่อปฏิบัติหน้าที่ ณ ที่นั่น จึงอาจมองได้ว่า ไม่มีผู้แทนทูตไทยอย่างเป็นทางการในประเทศฝรั่งเศส

ก่อนที่จะเข้าสู่ พ.ศ. 2484 สถานการณ์การปะทะระหว่างไทยกับอินโดจีนฝรั่งเศสยังปรากฏอย่างต่อเนื่อง ปรากฏผ่านข่าววิทยุกระจายเสียงทั้งจากไซ่ง่อน มะนิลา ลอนดอน รวมถึงจากญี่ปุ่นด้วย จากข่าววิทยุกระจายเสียงจากไซ่ง่อนเมื่อ 26 ธันวาคม พ.ศ. 2483 ได้อ้างว่า ในระหว่างวันที่ 19 ถึง 20 ธันวาคม พ.ศ. 2483 ทหารไทยได้เข้าไปทำการโจมตีทหารฝรั่งเศสในเขตเขมรและได้ถูกทหารฝรั่งเศสตีถอยกลับออกมาและได้รับการเสียหายอย่างหนัก มีทหารเสียชีวิตประมาณ 15 นาย ต่อมาในข่าววิทยุกระจายเสียงจากลอนดอนเมื่อวันที่ 26 ธันวาคม พ.ศ. 2483 นำเสนอว่า คำแถลงการณ์ที่กองบัญชาการฝ่ายไทยได้ออกประกาศว่า เวลานี้ ยังมีการสู้รบกันที่ชายแดน คือเมื่อคืนวันที่ 25 ธันวาคม พ.ศ. 2483 ฝ่ายฝรั่งเศสได้ยิงปืนใหญ่และปืนกลมายังฝ่ายไทย และฝ่ายไทยได้ยิงตอบอย่างเข้มแข็ง ถูกตรงที่หมายหลายแห่ง เนื้อหาตรงกับการรายงานข่าวโดยวิทยุกระจายเสียงจากมะนิลาเมื่อวันที่ 26 ธันวาคม พ.ศ. 2483 ว่า ประเทศไทยกับอินโดจีนยังไม่สามารถสร้างสันติภาพต่อกันได้ ทหาร

⁷⁵ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, [สร.0201.33.1/7](#) อ้างแล้ว, แผ่น 121-122.

ฝ่ายอินโดจีนได้ยิงปืนใหญ่ 8 นัด จากเมืองท่าแขกเข้าไปในเมืองนครพนม ฝ่ายไทยได้ยิงตอบด้วยปืนใหญ่ 11 นัด เข้าไปในเมืองท่าแขก การรบพุ่งจึงได้ขยายตัวไปตามเมืองต่างๆ ตามชายแดน ในการยิงต่อสู้กันด้วยปืนกลปรากฏว่ามีผู้หญิงเสียชีวิต 1 คน และมีผู้ชายบาดเจ็บ 2 คน⁷⁶ การปะทะตามชายแดนก่อนเข้าสู่ พ.ศ. 2484 ยังคงดำเนินต่อไป จากข่าววิทยุโทรเลขเร่งด่วนเมื่อวันที่ 31 ธันวาคม พ.ศ. 2483 เสนอข่าวจากเมืองฮานอยว่า หลังจากที่เหตุการณ์ตามพรมแดนไทยอินโดจีนได้สงบเงียบมาเป็นเวลาหลายวัน กองทหารไทยได้ใช้ปืนใหญ่ระดมยิงกองทหารฝรั่งเศส ซึ่งตั้งอยู่ ณ บริเวณเมืองสะหวันนะเขต เพื่อเป็นการตอบแทนทหารฝรั่งเศสจึงทำการโจมตีกองทหารไทยที่บริเวณเมืองเขมราฐ การสู้รบได้ดำเนินอยู่เป็นระยะเวลาหนึ่ง ระหว่างการสู้รบครั้งนี้แหล่งข่าวดังกล่าวอ้างว่า ทหารไทยได้เสียชีวิตหรือได้รับบาดเจ็บ 3 นาย ส่วนทหารอินโดจีนฝรั่งเศสได้รับบาดเจ็บเล็กน้อย 1 นาย⁷⁷

ข่าวเกี่ยวกับการชุมนุมทหารและการปะทะกันอย่างประปรายระหว่างไทยกับอินโดจีนฝรั่งเศสที่ปรากฏในเอกสารประมวลข่าวสงครามของไทย แสดงให้เห็นว่า รัฐบาลไทยได้ติดตามสถานการณ์โดยภาพรวมของเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นตามชายแดนของทั้งสองประเทศ นอกจากการได้รับรายงานและข่าวที่นำเสนอโดยทั่วไปแล้ว หน้าที่สำคัญของเอกสารประมวลข่าวสงครามของไทยคือการรวบรวมและสรุปข่าวที่นำเสนอเกี่ยวกับความขัดแย้งตามชายแดนที่เกิดขึ้น การปะทะกันอย่างประปรายได้เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องนับตั้งแต่ปลายเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2483 จนถึงต้นเดือนมกราคม พ.ศ. 2484 แต่ไม่ได้เป็นการรบทางทหารอย่างเต็มรูปแบบและทางยังไม่ได้มีการส่งทหารเข้ารุกรานฝ่ายตรงข้าม ในช่วงระหว่างการปะทะกัน รัฐบาลไทยยังไม่ตัดสินใจที่จะดำเนินการส่งทหารเข้ารุกรานอินโดจีนฝรั่งเศส⁷⁸ แต่ถึงกระนั้นก็ได้พยายามติดตามสถานการณ์ในอินโดจีนโดยเฉพาะเหตุการณ์ความวุ่นวายภายในอินโดจีน รวมไปถึงความเคลื่อนไหวทางการทหารภายในอินโดจีนซึ่งรัฐบาลไทยให้ความสำคัญเพื่อวางแผนในการดำเนินการต่อสถานการณ์ตามชายแดนระหว่างไทยกับอินโดจีนฝรั่งเศสต่อไป

4.4.3 ข่าวเกี่ยวกับความวุ่นวายในอินโดจีนฝรั่งเศสและการเข้ามามีอิทธิพลของญี่ปุ่น

การปะทะกันตามพรมแดนระหว่างไทยกับอินโดจีนฝรั่งเศสเกิดขึ้นในช่วงเวลาเดียวกับที่เกิดความวุ่นวายภายในอินโดจีนฝรั่งเศส นอกจากปัญหาจากการเข้ามาของกองทหารญี่ปุ่นแล้ว ปัญหาจากกลุ่มต่อต้านซึ่งเป็นพวกคอมมิวนิสต์ปรากฏอยู่ในเอกสารประมวลข่าวสงครามของไทยด้วย จากข่าววิทยุกระจายเสียงจากไซ่ง่อนเมื่อวันที่ 5 ธันวาคม พ.ศ. 2483 เสนอข่าวจากเมืองฮานอยว่า ใน

⁷⁶ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, สร.0201.33.1/8 อ้างแล้ว, แผ่น 67.

⁷⁷ ฉบับเดียวกัน, แผ่น 76.

⁷⁸ อุบล จิระสวัสดิ์, อ้างแล้ว, หน้า 64.

ระหว่างวันที่ 29 พฤศจิกายนจนถึงวันที่ 3 ธันวาคม พ.ศ. 2483 ได้เกิดการจลาจลในบริเวณแคว้น
ญวนใต้โคแซงซิน โดยการกระทำของพวกคอมมิวนิสต์ บุคคลผู้ก่อการวุ่นวายเหล่านี้ได้จุดเพลิงเผา
สถานที่พักของเจ้าหน้าที่ชาวฝรั่งเศสหลายหลัง เจ้าหน้าที่ตำรวจโคแซงซินได้ทำการปราบปรามอย่าง
เต็มที่ และได้สืบหาตัวบุคคลผู้ที่วางเพลิงแล้ว⁷⁹

ต่อมาในข่าววิทยุโทรเลขทรานสโอสันเมื่อ 29 ธันวาคม พ.ศ. 2483 เสนอข่าวจากเมืองวิชีว่า
นายพลเรือเดอกูซ์ผู้สำเร็จราชการอินโดจีนได้แถลงว่า ในระหว่างที่ได้ออกตรวจราชการในดินแดน
ตอนใต้ของอินโดจีน ซึ่งเดิมเป็นแหล่งดำเนินปฏิบัติการของพวกคอมมิวนิสต์ ได้ดำเนินการปราบปราม
จนสงบราบคาบแล้ว บรรดาเจ้าหน้าที่ฝ่ายทหารและพลเรือนในโคแซงซินต่างได้รับความเชื่อถือจาก
ชาวพื้นเมืองเป็นอย่างดี นายพลเรือ เดอกูซ์แถลงต่อไปว่า มีความปลื้มปิติเป็นอย่างยิ่งเมื่อได้เห็นน้ำใจ
ของชาวฝรั่งเศสในอินโดจีนที่ได้ร่วมมือในการดำเนินปฏิบัติการเศรษฐกิจเพื่อส่งเสริมผลิตภัณฑ์ของ
ประเทศให้เพิ่มพูนยิ่งขึ้น นอกจากนี้ในข่าววิทยุกระจายเสียงจากมะนิลาเมื่อวันที่ 30 ธันวาคม พ.ศ.
2483 ได้นำเสนอข่าวจากเมืองไซ่ง่อนว่า นายพลเรือ เดอกูซ์ ผู้สำเร็จราชการอินโดจีนได้กล่าวแถลงต่อ
ที่ประชุมคณะกรรมการอาณานิคม หลังจากที่ได้เสร็จสิ้นจากการตรวจราชการในแคว้นโคแซงซินว่า
ในตำบลต่างๆ ซึ่งได้เกิดการไม่สงบขึ้น เพราะการกระทำของพวกคอมมิวนิสต์นั้น บัดนี้ สถานการณ์ได้
สงบเรียบร้อยเป็นปกติแล้ว⁸⁰

สถานการณ์ในอินโดจีนฝรั่งเศสยังคงวุ่นวายจากการกระทบกระทั่งระหว่างทหารญี่ปุ่นกับ
เจ้าหน้าที่ฝ่ายอินโดจีนฝรั่งเศส ในข่าววิทยุกระจายเสียงมะนิลาเมื่อวันที่ 9 ธันวาคม พ.ศ. 2483 เสนอ
ข่าวจากฮานอยว่า เมื่อวันที่ 7 ธันวาคม พ.ศ. 2483 ทหารญี่ปุ่นและเจ้าหน้าที่ทหารฝรั่งเศสในอินโด
จีนได้เกิดการกระทบกระทั่งกันขึ้นที่ฮานอย ทั้งนี้ เนื่องด้วยได้มีทหารญี่ปุ่นหมู่หนึ่งทำการลวนลามกับ
สตรีชาวฝรั่งเศสในฮานอย เจ้าหน้าที่ทหารได้เข้าขัดขวางจึงได้เกิดการวิวาทกันขึ้น และเจ้าหน้าที่
ฝรั่งเศสเหล่านั้นได้ถูกทหารญี่ปุ่นนำตัวไปกักขังยังที่ตึกกองบัญชาการของญี่ปุ่นด้วย ขณะนี้นายพลเรือ
เดอกูซ์ ผู้สำเร็จราชการอินโดจีนได้ร่วมมือกับประธานคณะข้าหลวงญี่ปุ่นในอินโดจีนดำเนินการ
สอบสวนข้อพิพาทนี้แล้ว อนึ่ง มีข่าวว่า เมื่อวันเสาร์นี้เจ้าหน้าที่ทหารอินโดจีนได้พยายามขัดขวาง
หน่วยปืนใหญ่ของญี่ปุ่นซึ่งกำลังทำการขึ้นบกด้วย⁸¹

ต่อมาในข่าววิทยุกระจายเสียงจากมะนิลาเมื่อวันที่ 18 ธันวาคม พ.ศ. 2483 นำเสนอข่าว
เกี่ยวกับความวุ่นวายจากการลู่ฮือของชาวบ้านบางส่วนในอินโดจีนฝรั่งเศสว่า สถานการณ์ในอินโด

⁷⁹ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, สร.0201.33.1/7 อ้างแล้ว, แผ่น 124.

⁸⁰ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, สร.0201.33.1/8 อ้างแล้ว, แผ่น 80.

⁸¹ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, สร.0201.33.1/7 อ้างแล้ว, แผ่น 146.

จีนเวลานี้เกิดความไม่สงบ โดยเฉพาะบริเวณเมืองไซ่ง่อนได้เกิดการจลาจลขึ้น ชนพื้นเมืองได้เป็นขบถต่อฝรั่งเศส ในขั้นแรกเข้าใจว่าสาเหตุแห่งการจลาจลอาจมาจากคณะฝรั่งเศสเสรีอันเป็นคณะของนายพลเดอโกลล์ แต่อย่างไรก็ตาม ผู้สื่อข่าวยูเอ็นเต้ดเพรสส์ได้รายงานมาว่า ได้อ่านใบปลิวที่เก็บได้ กลับได้ความว่า สาเหตุแห่งการจลาจลเนื่องมาจากนโยบายการต่างประเทศของรัฐบาลอินโดจีนเป็นไปในทำนองยอมโอนอ่อนต่อญี่ปุ่น โดยให้ญี่ปุ่นมามีอิทธิพลเหนือฝรั่งเศสในอินโดจีน อนึ่ง ตามข่าวได้เปิดเผยว่า พวกจลาจลที่เป็นคอมมิวนิสต์ซึ่งก่อความไม่สงบได้ถูกจับที่ไซ่ง่อนและในแคว้นโคแซงซัน⁸²

จากความเห็นที่ได้สัมภาษณ์นายเฟรเดอริก อาร์ ดอลแบร์ อดีตที่ปรึกษาพิเศษแห่งกระทรวงการต่างประเทศไทยซึ่งปรากฏในหนังสือพิมพ์บางกอกไทมส์เมื่อวันที่ 9 ธันวาคม พ.ศ. 2483 ว่า ถ้าสถานการณ์อันน่าหวาดกลัวระหว่างไทยกับอินโดจีนในปัจจุบันได้กลายสภาพเป็นการสงครามอย่างเปิดเผยขึ้นแล้ว ภัยที่จะเกิดขึ้นก็คือประเทศญี่ปุ่นจะเป็นผู้ได้รับประโยชน์ นายดอลแบร์แถลงต่อไปว่า ถ้าประเทศไทยรุกรานอินโดจีนแล้ว ชาวพื้นเมืองก็คงจะคิดแข็งข้อต่อฝรั่งเศส และในกรณีเช่นนี้ก็จะมิใช่อันแท้จริงเกิดขึ้นในการที่ญี่ปุ่นจะเข้ายึดอินโดจีน โดยอ้างว่าเพื่อเข้ารักษาความสงบเรียบร้อย นอกจากความขัดแย้งกับไทยแล้ว ฝรั่งเศสอินโดจีนยังต้องเผชิญกับความขัดแย้งภายใน กับกลุ่มฝรั่งเศสเสรี กลุ่มคอมมิวนิสต์ รวมไปถึงกลุ่มชาวพื้นเมืองบางกลุ่มที่คอยลอบทำร้ายชาวฝรั่งเศสในอินโดจีน⁸³

ข่าวเกี่ยวกับความวุ่นวายที่เกิดขึ้นภายในอินโดจีนฝรั่งเศส ทั้งจากการจลาจลและความแตกแยกภายในอินโดจีน และการเข้ามามีอิทธิพลของญี่ปุ่นถือเป็นประเด็นที่รัฐบาลไทยได้ให้ความสนใจอย่างมากนับตั้งแต่ญี่ปุ่นดำเนินการขยายอิทธิพลทางทหารมายังอินโดจีนฝรั่งเศสภายหลังฝรั่งเศสยอมแพ้ต่อเยอรมนี ซึ่งเป็นเหตุให้รัฐบาลไทยเร่งดำเนินการเรียกร้องให้มีการปักปันเส้นเขตแดนใหม่กับอินโดจีนฝรั่งเศสภายหลังจากที่ได้ลงนามในสัญญาไม่รุกรานกันในเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2483 แต่อย่างไรก็ตาม เมื่อฝรั่งเศสไม่ตกลงที่ยอมเสียดินแดนบางส่วนให้แก่ไทยพร้อมทั้งส่งเครื่องบินและยิงปืนมายังฝั่งไทย จึงทำให้เกิดการปะทะกันตามชายแดนระหว่างสองประเทศ ข่าวที่ปรากฏซึ่งแสดงให้เห็นว่าอินโดจีนฝรั่งเศสกำลังระส่ำระสายอย่างหนักจากการที่ญี่ปุ่นเข้ามามีอิทธิพล ส่งผลให้รัฐบาลไทยมองว่า เหตุการณ์ภายในอินโดจีนอาจจะมีการเปลี่ยนแปลงซึ่งจะส่งผลกระทบอย่างใหญ่หลวงต่อนโยบายเป็นกลางของไทยที่อาจถูกคุกคามเป็นเป้าหมายต่อไป ดังนั้น รัฐบาลไทยโดยเฉพาะ

⁸² สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, สร.0201.33.1/8 อ้างแล้ว, แผ่น 23-24.

⁸³ ฉบับเดียวกัน, แผ่น 41.

ฝ่ายทหารที่มองในเชิงยุทธศาสตร์จึงต้องการอย่างยิ่งที่จะให้มีการปักปันเขตแดนโดยใช้ร่องน้ำลึกเป็นเกณฑ์เพื่อให้แม่น้ำโขงเป็นปราการธรรมชาติในการป้องกันการรุกรานจากทางด้านตะวันออก⁸⁴

4.4.4 ข้าวเกี่ยวกับสภาวะทางเศรษฐกิจของไทยและอินโดจีนฝรั่งเศสในช่วงแรกของกรณีพิพาทอินโดจีน

นอกจากนี้ยังปรากฏข่าวว่าอินโดจีนกำลังเกิดภาวะขาดแคลนสินค้าบางประเภท จากข่าววิทยุโทรเลขแรงงเมื่อวันที่ 8 ธันวาคม พ.ศ. 2483 เสนอข่าวจากเมืองฮานอยว่า นับตั้งแต่กรุงปารีสได้ตกอยู่ในเงื้อมมือของเยอรมนีแล้ว ความสัมพันธ์ทางการค้าระหว่างอินโดจีนกับประเทศฝรั่งเศสได้หยุดชะงักลงโดยสิ้นเชิง ทำให้อินโดจีนขาดแคลนสินค้าจำเป็นหลายประเภท ในขณะเดียวกัน การค้าระหว่างอินโดจีนกับอังกฤษและสหรัฐอเมริกาก็ได้ตกต่ำลงอย่างหนัก จนกระทั่งอินโดจีนไม่สามารถได้รับสินค้าขาออกต่างๆ จากอังกฤษและสหรัฐอเมริกาได้อีกต่อไป เป็นที่ทราบกันว่า สินค้าและพัสดุสำคัญซึ่งอินโดจีนได้สะสมสำรองไว้จะหมดไปภายในระยะเวลา 3-4 เดือนข้างหน้า ในเวลานี้อินโดจีนกำลังขาดแคลนเครื่องจักรกลเครื่องมือ พืชพรรณธัญญาหาร เนย นม และเสบียงอาหารอื่นๆ รวมทั้งวิสกี้ เหล้าไวน์ ยาสูบ ฝ้าย และสินค้าไหม แพรพรรณต่างๆ⁸⁵ ในข่าววิทยุกระจายเสียงภาษาฝรั่งเศสจากไซ่ง่อนเมื่อวันที่ 8 ธันวาคม พ.ศ. 2483 นำเสนอว่า สำหรับภาวะการค้าทางด้านอินโดจีนคือที่ทำแขกและสหวันนะเขตปรากฏว่า ไม่มีตลาดค้าขายเลย เพราะถูกเครื่องบินไทยทิ้งระเบิดทำลายลงและพลเมืองได้อพยพออกไป การค้าขายติดต่อกับฝ่ายไทยหยุดชะงักมาตั้งแต่ราวกลางเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2483 จากปากคำของผู้อพยพหลบหนีเข้ามาในเขตไทยแจ้งว่า สินค้าทุกชนิดรัฐบาลอินโดจีนได้ทำการยึดทั้งหมด ข้าวขาดแคลนมาก และต้องส่งสินค้ามาจากเมืองเว้, วิญ และไซ่ง่อนโดยทางรถยนต์ และมีพอเพียงที่จะเลี้ยงทหารที่ประจำอยู่ทางชายแดนเท่านั้น ส่วนสัตว์พาหนะของชาวบ้านถูกทางทหารฝรั่งเศสยึดมาฆ่าเพื่อเป็นอาหาร ทำให้พลเมืองเดือดร้อนอดอยากและระส่ำระสายมาก⁸⁶

สถานการณ์ที่ตึงเครียดจากการปะทะตามชายแดนได้นำไปสู่การที่มีข่าวว่ารัฐบาลไทยมีคำสั่งให้งดการส่งหรือรับสินค้าจากอินโดจีนฝรั่งเศส แต่อย่างไรก็ตาม ข่าวระบุว่ากรณีที่ไทยสั่งไม่ให้เรือของตนไปค้าขายกับอินโดจีนจากกรณีพิพาทที่กำลังจะเกิดขึ้น กลับส่งผลให้ไทยขาดถ่านหิน เพราะส่วนใหญ่จะต้องนำเข้าจากอินโดจีน ส่งผลกระทบต่ออุตสาหกรรมในประเทศซึ่งจำเป็นต้องใช้ถ่านหินเป็นจำนวนมาก⁸⁷ นอกจากนี้ ในเอกสารการประมวลข่าวในส่วนของการสืบข่าวจากการลงพื้นที่ในจังหวัด

⁸⁴ ดูเพิ่มเติมใน สดส ชันติวรพงศ์, อ้างแล้ว, หน้า 147-148. และ อุบล จิระสวัสดิ์, อ้างแล้ว, หน้า 51.

⁸⁵ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, สร.0201.33.1/7 อ้างแล้ว, แผ่น 146-147.

⁸⁶ ฉบับเดียวกัน, แผ่น 157-158.

⁸⁷ ฉบับเดียวกัน, แผ่น 50.

หนองคายของเจ้าหน้าที่ไทย ราคาสินค้าบริโภคในหนองคายตามข่าววันที่ 17 ธันวาคม พ.ศ. 2483 คือ เนื้อหมูสดกิโลกรัมละ 45 สตางค์ หมูสามชั้นกิโลกรัมละ 35 สตางค์ (กรุงเทพฯ 37 สตางค์) มันหมู กิโลกรัมละ 25 สตางค์ เนื้อวัวสดกิโลกรัมละ 30 สตางค์ (กรุงเทพฯ สันใน 57 สตางค์ และสันนอก 42 สตางค์) ไข่เป็ด ฟองละ 3 สตางค์ (กรุงเทพฯ 2 สตางค์) ไข่ไก่ ฟองละ 2 สตางค์ และข้าวสารกิโลกรัม ละ 6 สตางค์ (กรุงเทพฯ 14.5 สตางค์ เป็นชนิด 15%)⁸⁸ ซึ่งราคาสินค้าส่วนใหญ่ในหนองคายถูกกว่าที่ กรุงเทพฯ แม้ว่าหนองคายเป็นพื้นที่หนึ่งที่มีการทิ้งระเบิดจากเครื่องบินของฝรั่งเศส แต่ดูเหมือนใน เนื้อหาของรายงานดังกล่าวพยายามชี้ให้เห็นว่าสถานการณ์ของจำนวนและราคาสินค้ายังอยู่ในระดับดี และไม่มีปัญหาแต่อย่างใด

4.4.5 ข่าวเกี่ยวกับความเห็นของสื่อต่างประเทศเกี่ยวกับกรณีพิพาทระหว่างไทยกับอินโดจีน ฝรั่งเศส

การปะทะกันตามพรมแดนระหว่างไทยกับอินโดจีนฝรั่งเศสได้เป็นที่วิพากษ์วิจารณ์จากสื่อ ของบางประเทศ เช่น อิตาลี สหรัฐอเมริกา โดยจากข่าววิทยุกระจายเสียงภาษาไทยจากโตเกียว เมื่อวันที่ 30 ธันวาคม พ.ศ. 2483 ได้อ้างแหล่งข้อมูลจากหนังสือพิมพ์โปโปโลติโรมา ฉบับประจำวันที่ 28 ธันวาคม พ.ศ. 2483 ซึ่งลงบทความเพื่อกล่าวถึงกรณีพิพาท ณ พรมแดนระหว่างไทยกับอินโดจีน ฝรั่งเศสว่า กรณีเรื่องนี้มีความสำคัญในทางการเมืองยิ่งกว่าในทางยุทธศาสตร์ รัฐบาลไทยกำลัง เรียกเรื่องให้มีการปรับปรุงเส้นเขตแดน แต่รัฐบาลไทยต้องตระหนักในความจริงที่ว่า การดำเนินการ ใดๆ ของตนในทำนองนี้จะเป็นการชอบก็ต่อเมื่อได้รับความเห็นพ้องจากญี่ปุ่นแล้ว ทั้งนี้ เนื่องจาก ญี่ปุ่นเป็นมหาอำนาจที่มั่นคงแข็งแรงในเอเชียตะวันออก ดังที่ปรากฏอยู่ในสนธิสัญญาไตรภาคี มหาอำนาจ และการใดๆ อันเกี่ยวกับการจัดดำเนินการความไพบูลย์ร่วมกันในเอเชียตะวันออกจะต้อง ตกอยู่ในอำนาจของญี่ปุ่นแต่เพียงประเทศเดียว⁸⁹

ส่วนข่าววิทยุกระจายเสียงจากมะนิลาเมื่อวันที่ 29 ธันวาคม พ.ศ. 2483 เสนอข่าวจากนคร นิวยอร์กซึ่งได้มีการคาดการณ์ว่า ภาคตะวันออกไกลจะมีเรื่องพาดพิงเกี่ยวกับสถานการณ์ใน ค.ศ. 1941 (พ.ศ. 2484) ประการหนึ่งคือ ญี่ปุ่นกับรัสเซียจะเข้าใจกันได้ และจะร่วมมือกับแมนจูว์ในการ เป็นปฏิปักษ์ต่อรัฐบาลจอมพลเจียงไคเช็ค อีกข้อหนึ่งก็คือ ไทยกับอินโดจีนฝรั่งเศสซึ่งกำลังมีกรณี พิพาทกันอยู่ และการพิพาทนี้จะกลายเป็นสงครามอย่างเต็มที่ภายใน 2-3 เดือนข้างหน้า⁹⁰ การ คาดการณ์เกี่ยวกับกรณีพิพาทระหว่างไทยกับอินโดจีนฝรั่งเศสที่จะกลายเป็นสงครามอย่างเต็มที่ดู

⁸⁸ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, สร.0201.33.1/7 อ้างแล้ว, แผ่น 57.

⁸⁹ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, สร.0201.33.1/8 อ้างแล้ว, แผ่น 81.

⁹⁰ ฉบับเดียวกัน, แผ่น 81.

เหมือนจะคาดการณ์เวลาที่นานเกินไป เพราะในที่สุด สงครามที่สืบเนื่องจากกรณีพิพาทระหว่างไทยกับอินโดจีนฝรั่งเศสได้เกิดขึ้นในระยะเวลาเพียง 2 สัปดาห์หลังจากช่วงดังกล่าวได้นำเสนอไป

ท่าทีของสำนักข่าวต่างประเทศโดยเฉพาะประเทศมหาอำนาจที่กำลังมีบทบาทในภูมิภาคตะวันออกไกลอย่างญี่ปุ่นและสหรัฐอเมริกาได้ปรากฏในเอกสารประมวลข่าวสงครามของไทย ในขณะที่ญี่ปุ่นกำลังมีอิทธิพลในอินโดจีน ปรากฏว่า สหรัฐอเมริกาก็กำลังเข้ามามีบทบาทในฐานะเป็นผู้ให้ความช่วยเหลือทางทหารสำคัญของชาติสัมพันธมิตรที่กำลังเสียเปรียบจากสงครามกับเยอรมนี ซึ่งทั้งสองชาติต่างมีท่าทีต่อการเรียกร้องดินแดนคืนของไทยเช่นกัน ญี่ปุ่นแม้ว่าดูผิวเผินจะสนับสนุนนโยบายของไทย หากแต่การเรียกร้องดินแดนคืนของไทยมีผลโดยตรงต่อนโยบายขยายอิทธิพลของญี่ปุ่นในอินโดจีน รวมทั้งญี่ปุ่นก็เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ไทยเร่งดำเนินการเรียกร้องดินแดนคืนเพื่อเป็นการป้องกันต่อภัยคุกคามของญี่ปุ่นที่อาจจะเกิดขึ้น ญี่ปุ่นจึงพยายามเข้าแทรกแซงในการเจรจาไกล่เกลี่ยระหว่างไทยกับอินโดจีนฝรั่งเศส หากแต่ชาติสัมพันธมิตรอันมีอังกฤษและสหรัฐอเมริกาเป็นกำลังสำคัญต่างไม่ต้องการให้ญี่ปุ่นเข้าแทรกแซงในกรณีพิพาทนี้⁹¹

ส่วนสหรัฐอเมริกาถือเป็นชาติที่แสดงท่าทีอย่างชัดเจนว่าไม่สนับสนุนต่อการเรียกร้องดินแดนคืนของไทยด้วยการใช้วิธีการที่รุนแรง และต้องการรักษาสถานภาพเดิม (Status Quo) ของอินโดจีนเอาไว้ หากไทยได้ดินแดนบางส่วนจากอินโดจีนฝรั่งเศสย่อมส่งผลกระทบต่อญี่ปุ่นสามารถขยายอิทธิพลมายังไทยได้ เพราะสหรัฐอเมริกามองว่าการเรียกร้องดินแดนคืนของไทยได้รับการสนับสนุนจากญี่ปุ่น แต่เมื่อได้เกิดการปะทะกันตามชายแดนระหว่างสองประเทศและก่อให้เกิดการสู้รบทางทหารเต็มรูปแบบ สหรัฐอเมริกาจึงได้มีการหารือกับอังกฤษเพื่อพยายามให้สองประเทศเจรจากันโดยไม่มีญี่ปุ่นเข้าแทรกแซง และไม่ยากให้ทั้งไทยและอินโดจีนฝรั่งเศสต้องติดหนี้บุญคุณญี่ปุ่น⁹² แต่ถึงกระนั้น จากสถานะของอังกฤษกับฝรั่งเศสที่ไม่สามารถติดต่อกันโดยตรงได้ เนื่องจากรัฐบาลฝรั่งเศสวิชีเป็นรัฐบาลหุ่นของฝ่ายอักษะและไม่ต้องการมีความสัมพันธ์กับอังกฤษ จึงเป็นไปได้ยากที่จะขัดขวางไม่ให้ญี่ปุ่นซึ่งกำลังขยายอิทธิพลในอินโดจีนเข้ามาแทรกแซงในการเจรจาระหว่างไทยกับอินโดจีนฝรั่งเศสได้ ดังนั้น แม้ท่าทีที่ปรากฏผ่านสำนักข่าวต่างประเทศจะได้รับการติดตาม หากแต่จากสถานการณ์การเมืองระหว่างประเทศที่เกิดขึ้น จึงทำให้ไทยกับอินโดจีนฝรั่งเศสต้องยินยอมให้ญี่ปุ่นเป็นคนกลางในการเจรจาไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ซึ่งกล่าวได้ว่ากรณีพิพาทอินโดจีนเป็นส่วนหนึ่งของสถานการณ์ความตึงเครียดที่เกิดขึ้นในภูมิภาคตะวันออกไกลก่อนที่จะเกิดสงครามมหาเอเชียบูรพา

⁹¹ ดูเพิ่มเติมใน สดใส ชันติวรพงศ์, อ้างแล้ว, หน้า 201. และ Martin Jr., James V., Thai-American Relations in World War II In "The Journal of Asian studies," 22,4 (Aug. 1963), pp. 452-453.

⁹² สดใส ชันติวรพงศ์, อ้างแล้ว, หน้า 200-201. และ อุบล จิระสวัสดิ์, อ้างแล้ว, หน้า 51.

4.5 กรณีพิพาทอินโดจีนช่วงสงครามเต็มรูปแบบ

เมื่อไทยดำเนินการสงครามกับอินโดจีนฝรั่งเศสอย่างเป็นทางการภายหลังจากกฎอัยการศึกมีผลบังคับใช้ในวันที่ 8 มกราคม พ.ศ. 2484 การที่รัฐบาลไทยได้ประกาศใช้กฎอัยการศึกขึ้นก็เพื่อดำเนินนโยบายความมั่นคงให้สอดคล้องกับช่วงเวลาในการทำสงครามกับอินโดจีนฝรั่งเศส ปรากฏจากข่าววิทยุโทรเลขทรานสโอเชียนเมื่อวันที่ 8 มกราคม พ.ศ. 2484 เสนอข่าวจากกรุงเทพฯ ว่า เมื่อวันที่ 8 มกราคม พ.ศ. 2484 ทางกรมไทยได้ประกาศใช้กฎอัยการศึกตามจังหวัดชายแดนไทยกับอินโดจีน 24 จังหวัด⁹³ เมื่อเข้าสู่สถานะสงครามกับอินโดจีนฝรั่งเศส รัฐบาลไทยต้องมีการจัดสรรงบประมาณให้แก่กระทรวงกลาโหมในการใช้จ่ายทางการทหารเพื่อป้องกันประเทศ โดยจัดสรรงบประมาณทั้งสิ้น 5 ล้านบาทโดยขออนุมัติจากกระทรวงการคลังเพื่อขอของบจากกระทรวง ทบวง กรมต่างๆ ให้แบ่งสรรปันส่วนเงินมาช่วยสำหรับค่าใช้จ่ายของกระทรวงกลาโหมในการสู้รบกับกองทหารอินโดจีนฝรั่งเศส โดยให้เตรียมจ่ายให้กระทรวงกลาโหมล่วงหน้าเป็นจำนวน 5 แสนบาท⁹⁴ แต่ก่อนหน้านั้นมีการของบประมาณจำนวน 6 แสนบาทโดยกระทรวงกลาโหมเพื่อซื้ออาวุธให้กับกองทัพอากาศ⁹⁵ นอกจากงบประมาณในการซื้ออาวุธยุทโธปกรณ์แล้ว ยังมีการจัดสรรงบประมาณสำหรับจัดตั้งหน่วยสงครามพิเศษประชาชนเพื่อบรรเทาความเดือดร้อนที่ได้รับผลกระทบในพื้นที่ที่มีการทำสงคราม⁹⁶

4.5.1 ข่าวเกี่ยวกับการสู้รบทางบกและการสนับสนุนทางอากาศระหว่างไทยกับอินโดจีนฝรั่งเศส

หากพิจารณาเหตุที่ทำให้เกิดการรบอย่างเต็มรูปแบบระหว่างไทยกับอินโดจีนฝรั่งเศสจากรายงานการประชุมคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 8 มกราคม พ.ศ. 2484 มุมมองของหลวงพิบูลฯ ที่กล่าวในที่ประชุมอ้างว่า เป็นเพราะการที่นายปิซองซึ่งเป็นทูตทหารของฝรั่งเศสไปรายงานสมรรถภาพทางการทหารของไทยให้อินโดจีนฝรั่งเศสทราบ โดยรายงานของนายปิซองกล่าวว่าเจ้าหน้าที่ทหารของไทยไม่มีประสิทธิภาพ นักบินเพียงแต่ขับเครื่องบินได้ ทหารบกก็พอยิงปืนได้ ทหารเรือไม่ได้เก่ง ไม่สามารถไปรับเรือดำน้ำที่ส่งชื่อจากญี่ปุ่นได้ เพียงแค่ขู่อย่างเหตุการณ์ ร.ศ. 112 ก็อาจทำให้ไทยกลัว เมื่อทางการไทยได้ไล่ นายปิซองออกนอกประเทศ เมื่อนายปิซองไปยังอินโดจีนฝรั่งเศสก็ได้มีความ

⁹³ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, สร.0201.33.1/8 อ้างแล้ว, แผ่น 130.

⁹⁴ สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี. ครั้งที่ 2/2484 เรื่อง การปะทะกันทางชายแดนด้านอินโดจีน วันที่ 15 มกราคม พ.ศ. 2484, แผ่น 17.

⁹⁵ สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี. ครั้งที่ 41/2483 เรื่อง กองทัพอากาศขอเงินซื้ออาวุธ 600,000 บาท วันที่ 25 ธันวาคม พ.ศ. 2483, แผ่น 22.

⁹⁶ สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี. ครั้งที่ 39/2483 เรื่อง การพิจารณาความชอบของข้าราชการชายแดนที่ทำการเสี่ยงภัย วันที่ 4 ธันวาคม พ.ศ. 2483, แผ่น 13.

เคลื่อนไหวทางการทหารคือการล่าเหยื่อทหารเพื่อเข้าโจมตีประเทศไทย โดยเริ่มรุกรานมาจากทาง
 อรัญประเทศและทางจันทบุรีแต่ไม่สามารถยึดพื้นที่ในเขตแดนไทยได้⁹⁷ ซึ่งเหตุดังกล่าวตรงกับข่าว
 วิทยุกระจายเสียงจากมะนิลาเมื่อวันที่ 7 มกราคม พ.ศ. 2484 ว่า ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทย
 กับอินโดจีนเป็นไปอย่างตึงเครียด มีข่าวจากฮานอยว่า นายพันเอกปีซอง ทูตทหารฝรั่งเศสประจำ
 ประเทศไทยได้ถูกรัฐบาลไทยขับออกจากประเทศแล้ว การกระทำดังกล่าวของไทยเป็นการปฏิบัติโดย
 ไม่คำนึงถึงเกียรติของทูตทหารผู้นี้เลย⁹⁸ จากกรณีดังกล่าวในมุมมองของไทยต่างมองว่า การที่ไทยต้อง
 ทำสงครามกับอินโดจีนฝรั่งเศสเกิดจากการรุกรานของทหารอินโดจีนฝรั่งเศสตามความเห็นของอดีต
 ทูตทหารฝรั่งเศสประจำประเทศไทยที่มองว่า กองทัพไทยยังไม่มีประสิทธิภาพและไม่สามารถป้องกัน
 การรุกรานจากอินโดจีนฝรั่งเศสได้

ภายหลังจากไทยได้ดำเนินการรบอย่างเต็มรูปแบบกับอินโดจีนฝรั่งเศส ได้ปรากฏข่าว
 เกี่ยวกับสถานการณ์การรบทางบกในอินโดจีนฝรั่งเศส จากข่าววิทยุโทรเลขรอยเตอร์และข่าววิทยุโทร
 เลขทรานส์โอเชียนเมื่อวันที่ 9 มกราคม พ.ศ. 2484 ต่างนำเสนอข่าวว่า ทหารรักษากาญฉายแดนของ
 อินโดจีนฝรั่งเศสได้ทำการขับไล่กลุ่มทหารไทยจนแตกกระจายไปที่อัมพิล ซึ่งอยู่ทางทิศ
 ตะวันออกเฉียงเหนือของปอยเปต จากแหล่งข่าวได้นำเสนอต่อว่า เครื่องบินฝรั่งเศสได้บินไปถึงระเบิด
 ที่อรัญประเทศและเขมรราชูเป็นการตอบแทนที่เครื่องบินไทยที่ได้ไปทิ้งระเบิดที่บ้านดงเฮน ซึ่งอยู่ห่าง
 จากสะพานเขตไปทางทิศตะวันออกราว 55 กิโลเมตร และที่เมืองศรีโสภณ⁹⁹ โดยการทิ้งระเบิดของ
 เครื่องบินไทยได้ปรากฏจากแถลงการณ์ของกองบัญชาการทหารสูงสุดไทย ตามที่ปรากฏจากข่าว
 วิทยุกระจายเสียงจากลอนดอนเมื่อวันที่ 9 มกราคม พ.ศ. 2484 กล่าวถึงแถลงการณ์ทั้ง 2 ฉบับคือ
 ฉบับที่หนึ่ง กล่าวว่า เครื่องบินไทยได้ไปทำการทิ้งระเบิดถนนไปเมืองศรีโสภณ ได้สังหารทหารอินโด
 จีนฝรั่งเศสหลายนาย และกองทัพไทยสามารถรุกเข้าไปยึดดินแดนอินโดจีนได้มากแล้ว ส่วนที่เมือง
 ไพลินฝูงบินไทยได้ไปทำการทิ้งระเบิดอย่างรุนแรง ปรากฏว่า ลูกระเบิดได้ทิ้งลงถูกสถานีโทรเลข
 สถานีโทรศัพท์ และค่ายพักทหารในบริเวณเมืองไพลิน และฉบับที่สองกล่าวว่า ชาวฝรั่งเศสในประเทศ
 ไทยถูกจำกัดเขตให้อยู่ได้เฉพาะในจังหวัดพระนคร และอีกเมืองหนึ่งใกล้เคียง (จังหวัดธนบุรี) เท่านั้น
 ส่วนอาวุธยุทธภัณฑ์ทุกชนิดของชาวฝรั่งเศสนั้น ต้องมามอบให้เจ้าหน้าที่ไทยทั้งหมด¹⁰⁰

⁹⁷ สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี, ครั้งที่ 1/2484 เรื่อง การพิพาทระหว่างประเทศไทยกับอินโดจีน
 วันที่ 8 มกราคม พ.ศ. 2484, แผ่น 20-21.

⁹⁸ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, สร.0201.33.1/8 อ้างแล้ว, แผ่น 139.

⁹⁹ ฉบับเดียวกัน, แผ่น 131-132.

¹⁰⁰ ฉบับเดียวกัน, แผ่น 133.

ในข่าววิทยุโทรเลขทรานส์โอเชียนเมื่อวันที่ 13 มกราคม พ.ศ. 2484 เสนอข่าวจากเบอร์ลินว่า แอลงการณทหารไทยออกเมื่อวันอาทิตย์ (12 มกราคม พ.ศ. 2484) รายงานข่าวเกี่ยวกับสถานการณ์ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทยว่า โดยทั่วไปการสู้รบยังคงเกิดขึ้นตามฝั่งทั้งสองของแม่น้ำโขง กองทหารไทยรวมกำลังกันเข้าทำการรบครั้งใหญ่เมื่อวันที่ 11 มกราคม พ.ศ. 2484 ซึ่งทำให้ทหารฝรั่งเศสต้องละทิ้งที่มั่นหลายแห่งและทิ้งศพและอาวุธยุทธภัณฑ์ไว้เป็นอันมาก กองทหารไทยหลังจากที่ได้เข้ายึดที่มั่นที่ฝรั่งเศสทิ้งไว้แล้ว ก็เริ่มรุกต่อไป สถานีวิทยุกระจายเสียงของประเทศไทยแอลงว่า ประเทศไทยยังคงพร้อมอยู่ที่จะต้อนรับคณะกรรมธิการฝรั่งเศสเพื่อทำการเจรจากัน¹⁰¹ ส่วนข่าววิทยุกระจายเสียงจากลอนดอนเมื่อวันที่ 13 มกราคม พ.ศ. 2484 ว่า แอลงการณของกองบัญชาการทหารสูงสุดของไทยว่า กองทหารไทยได้ก้าวเคลื่อนเข้าไปในอินโดจีนทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือแล้ว โดยปฏิบัติการร่วมกับกองทัพอากาศ และในภาคตะวันตกของเขมร ได้มีการสู้รบกันอย่างหนัก กองทหารฝรั่งเศสได้ถูกตีแตกล่าถอยไปอย่างไม่เป็นระบบ ทั้งเสบียงและอาวุธยุทธภัณฑ์และศพทหารที่ตายไว้มากมาย¹⁰²

ต่อมาในข่าววิทยุโทรเลขอังกฤษเมื่อวันที่ 16 มกราคม พ.ศ. 2484 เสนอข่าวจากกรุงเทพฯ ว่า กองบัญชาการทหารสูงสุดของไทยได้ประกาศแอลงเมื่อวันที่ 15 มกราคม พ.ศ. 2484 ว่า กองทหารฝรั่งเศสที่พยายามจะรุกเข้ามารวดินแดนไทยนั้น ได้ถูกตีได้จนต้องล่าถอยกลับ ฝ่ายฝรั่งเศสได้รับความเสียหายอย่างย่อยยับ แอลงการณฉบับนั้นแจ้งว่า การโจมตีของฝรั่งเศสดังกล่าวได้ดำเนินทางจังหวัดสุรินทร์และอุบลราชธานี ฝ่ายโจมตีได้ถูกกองทหารและตำรวจไทยเข้าสกัดกั้นจนต้องล่าถอยกลับไป ปรากฏว่า ทหารอินโดจีนหลายคนได้เสียชีวิต รวมทั้งนายทหารชาวฝรั่งเศสนายหนึ่ง ทางฝ่ายไทยไม่มีใครได้รับอันตรายหรือบาดเจ็บเลย นอกจากนี้ เครื่องบินไทยยังได้ทิ้งระเบิดเรือบรรทุกทหารฝรั่งเศส 7 ลำ ซึ่งกำลังขนทหารอินโดจีนอยู่ในลำแม่น้ำโขงจนพินาศย่อยยับ¹⁰³

ข่าวที่นำเสนอเกี่ยวกับการสู้รบทางบกและการสนับสนุนทางอากาศด้วยการส่งเครื่องบินทิ้งระเบิดไปยังจุดยุทธศาสตร์ซึ่งถือเป็นหนึ่งการรบทางการทหารอย่างเต็มรูปแบบระหว่างไทยกับอินโดจีนฝรั่งเศส นับตั้งแต่ปรากฏข่าวการรบตั้งแต่ปลายเดือนธันวาคม พ.ศ. 2483 ถึงปลายเดือนมกราคม พ.ศ. 2484 สถานการณ์การสู้รบทางบกปรากฏว่า ไทยเป็นฝ่ายได้เปรียบและสามารถรุกคืบหน้าเข้าไปยังอินโดจีนในส่วนเขมรตอนเหนือ ซึ่งเป็นจุดยุทธศาสตร์สำคัญที่ไทยได้เคลื่อนพลมาจากปราจีนบุรีภายใต้การบัญชาการของกองทัพบูรพา¹⁰⁴ ส่วนฝ่ายฝรั่งเศสดูเหมือนเป็นฝ่ายเสียเปรียบและต้องถอย

¹⁰¹ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, สร.0201.33.1/8 อ้างแล้ว, แผ่น 173.

¹⁰² ฉบับเดียวกัน, แผ่น 173.

¹⁰³ ฉบับเดียวกัน, แผ่น 176-177.

¹⁰⁴ กรมยุทธศึกษาทหาร กองบัญชาการทหารสูงสุด, “ประวัติการรบของทหารไทยในกรณีพิพาทอินโดจีน,” หน้า 175-177.

ร่นกลับไป พร้อมกับต้องสูญเสียชีวิตทหารเป็นจำนวนมาก อีกทั้งทหารอินโดจีนบางส่วนถูกจับเป็นเชลย หากมองจากมุมมองของฝ่ายไทยโดยเฉพาะกลุ่มนายทหารในตอนนั้นอาจกล่าวได้ว่า การที่ไทยสามารถกุมความได้เปรียบในการรบทางบกกับอินโดจีนฝรั่งเศส เนื่องจากการพัฒนาอย่างก้าวกระโดดของระบบกองทัพไทยที่มีการปฏิรูปกรมกองและสายการบังคับบัญชา นับตั้งแต่ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 พร้อมกับการสั่งซื้ออาวุธยุทโธปกรณ์ทั้งจากสหรัฐอเมริกา อังกฤษ ญี่ปุ่น และชาติอื่นๆ เพื่อเสริมความแข็งแกร่ง นอกจากการพัฒนาอย่างก้าวกระโดดของกองทัพไทยแล้ว ฝ่ายไทยยังมองว่า ทางทหารอินโดจีนฝรั่งเศสแม้จะมีมาตรการเตรียมพร้อมที่จะป้องกันการรุกรานจากฝ่ายไทยมาตั้งแต่เริ่มสงครามในเดือนกันยายน พ.ศ. 2482 หากแต่การที่อินโดจีนยังคาดว่าประสิทธิภาพของกองทัพไทยยังด้อยกว่ากองทัพอาณานิคมของอินโดจีนฝรั่งเศส ฝ่ายไทยจึงมองว่า ฝ่ายอินโดจีนฝรั่งเศสอาจประเมินศักยภาพของกองทัพไทยต่ำกว่าความเป็นจริง จึงเป็นเหตุให้ต้องเป็นฝ่ายเสียเปรียบเมื่อเกิดการรบทางทหารในช่วงต้น พ.ศ. 2484

4.5.2 ข่าวกเกี่ยวกับการสู้รบทางเรือและการสนับสนุนทางอากาศระหว่างไทยกับอินโดจีนฝรั่งเศส

ส่วนการรบทางเรือระหว่างไทยกับอินโดจีนฝรั่งเศสเป็นอีกเหตุการณ์ที่ปรากฏในเอกสารประมวลข่าวของไทยเช่นกัน จากข่าววิทยุกระจายเสียงภาษาฝรั่งเศสจากไซ่ง่อนเมื่อวันที่ 17 มกราคม พ.ศ. 2484 เสนอข่าวจากเมืองไซ่ง่อนว่า เมื่อวันที่ 17 มกราคม พ.ศ. 2484 ขณะที่หน่วยเรือรบฝรั่งเศสประจำภาคตะวันออกเฉียงใต้แล่นทำการลาดตระเวนในบริเวณอ่าวไทยนั้น เมื่อมาถึงพรมแดนระหว่างอินโดจีนกับประเทศไทย ได้เกิดการปะทะขึ้นกับหน่วยเรือรบของไทยซึ่งได้เข้าโจมตีเรือรบฝรั่งเศส ในระหว่างทำการต่อสู้กัน เรือรบไทยได้ถูกยิงจม 2 ลำ ส่วนอีก 1 ลำนั้นได้รับความเสียหายอย่างหนัก เรือรบฝรั่งเศสมิได้เป็นอันตรายเลย อนึ่ง เมื่อประมาณ 1 เดือนที่แล้วมา เครื่องบินไทยก็ได้เคยทำการโจมตีเรือรบฝรั่งเศสในบริเวณน่านน้ำแถบนี้เหมือนกันโดยฝ่ายฝรั่งเศสไม่ได้ทำการโจมตีก่อนเลย¹⁰⁵ ส่วนข่าววิทยุโทรเลขทรานส์โอเชียนเมื่อวันที่ 19 มกราคม พ.ศ. 2484 เสนอข่าวจากกรุงเทพฯ ว่า แล่งการณ์ของกองทัพไทยซึ่งออกไปเมื่อวันที่ 18 มกราคม พ.ศ. 2484 แจ้งว่า ได้เกิดการปะทะกันครั้งแรกระหว่างกองทัพเรือไทยกับกองทัพเรืออินโดจีน ตามรายงานแจ้งว่า กองเรือรบฝรั่งเศสมีเรือลาดตระเวน “ลามอตต์ ปีเกต์” เป็นเรือนำ ได้ทำการโจมตีหมู่เรือรบไทยในบริเวณเกาะช้าง ภายหลังที่ได้มีการต่อสู้กันเป็นเวลา 3 ชั่วโมงแล้ว หมู่เรือรบฝรั่งเศสก็ได้รับถอยหนีออกไป ปรากฏว่าเรือรบฝรั่งเศสได้รับความเสียหายบ้างบางลำ ส่วนความเสียหายที่เรือรบไทยได้รับมีเพียง

¹⁰⁵ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, สร.0201.33.1/8 อ้างแล้ว, แผ่น 206-207.

เล็กน้อยเท่านั้น แล่งการณดังกล่าวเสริมว่า เครื่องบินทั้งระเบิดไทยได้มีส่วนร่วมในการยุทธคราวนี้ และได้ทำความเสียหายให้แก่เรือลาดตระเวนฝรั่งเศสด้วย¹⁰⁶

ข่าวที่นำเสนอในเอกสารประมวลข่าวสงครามของไทยเกี่ยวกับการรบทางเรือระหว่างไทยกับอินโดจีนฝรั่งเศส ปรากฏว่าการรบครั้งสำคัญเกิดขึ้นบริเวณน่านน้ำไทยหรือที่เรียกกันว่า ยุทธนาวีที่เกาะช้าง ถือว่าเป็นการรบทางเรือครั้งสำคัญครั้งเดียวในกรณีพิพาทอินโดจีน เมื่อดูจากข่าวที่นำเสนอในประเด็นดังกล่าวจะเห็นได้ว่า ต่างฝ่ายต่างอ้างว่าตนเป็นฝ่ายได้เปรียบในการรบ โดยวัดจากความเสียหายจากการรบที่มีน้อยกว่าฝ่ายตรงข้าม แต่อย่างไรก็ตาม เมื่อศึกษาการรบในยุทธนาวีที่เกาะช้างในเวลาต่อมา จะเห็นได้ว่า แม้จะสามารถรักษาน่านน้ำไทยไม่ให้ถูกกองเรือรบอินโดจีนฝรั่งเศสเข้ายึดได้ แต่เรือรบสองในสามลำที่เข้าประจัญบานเสียหายถึงขั้นต้องทำการสละเรือ ส่วนเรือรบอีกลำหนึ่งต้องไปเกยตื้นที่ชายหาดในจังหวัดตราด ซึ่งถือว่าเสียหายมากกว่าฝ่ายอินโดจีนฝรั่งเศสที่เรือรบบางลำเสียหายอย่างหนักแต่ยังสามารถแล่นกลับไปยังเมืองท่าในอินโดจีนโดยไม่มีเรือลำใดจม¹⁰⁷ แต่อย่างไรก็ตาม ก็ไม่ปรากฏข่าวว่ากองเรือรบของอินโดจีนฝรั่งเศสได้เข้าทำการรุกรานน่านน้ำไทยอีก การรบในเหตุการณ์ยุทธนาวีที่เกาะช้างถือเป็นบทเรียนสำคัญของกองทัพเรือไทยซึ่งในตอนนั้นยังคงใช้การเรือรบซึ่งส่วนใหญ่ต่อเรือในประเทศญี่ปุ่นได้ไม่เต็มประสิทธิภาพนัก

4.5.3 ข่าวเกี่ยวกับบทบาทของญี่ปุ่นในกรณีพิพาทอินโดจีนก่อนการเจรจา

แม้ว่าบทบาทสำคัญของญี่ปุ่นที่เกี่ยวข้องกับกรณีพิพาทอินโดจีนจะปรากฏขึ้นภายหลังจากการเสนอตัวของญี่ปุ่นเองในการเป็นคนกลางเจรจาไกล่เกลี่ยระหว่างไทยกับอินโดจีนฝรั่งเศส และเป็นสถานที่ที่เกิดการเจรจาสันติภาพในระหว่างเดือนกุมภาพันธ์จนถึงเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2484 แต่อย่างไรก็ตาม ก่อนหน้าที่จะเกิดกรณีพิพาทอินโดจีน ญี่ปุ่นได้มีบทบาทสำคัญในอินโดจีนฝรั่งเศสด้วยการขยายอิทธิพลทางการทหาร มีการเจรจาจนนำไปสู่การจัดตั้งฐานทัพในอินโดจีนตอนเหนือ การที่ไทยดำเนินการเรียกร้อยดินแดนคืนจากอินโดจีนฝรั่งเศสจึงเป็นเหตุการณ์ที่ส่งผลต่อการขยายอิทธิพลของญี่ปุ่นในอินโดจีนและอาจรวมไปถึงเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ด้วย ดังนั้น ในเอกสารประมวลข่าวสงครามของไทยจึงปรากฏข่าวเกี่ยวกับบทบาทของญี่ปุ่นในช่วงก่อนการเจรจาโดยเฉพาะต่ออินโดจีนฝรั่งเศสและไทย

การปรากฏข่าวเกี่ยวกับการกดดันทางการทหารจากญี่ปุ่นต่ออินโดจีนฝรั่งเศสที่เกิดขึ้นในช่วงเดียวกับที่อินโดจีนฝรั่งเศสต้องสู้รบกับไทยอีกด้วย โดยข่าวดังกล่าวมาจากวิทยุกระจายเสียงของจีนจุงกิงและฟิลิปปินส์ซึ่งเป็นดินแดนในอารักขาของสหรัฐอเมริกา โดยจากข่าววิทยุกระจายเสียงจากจุงกิง

¹⁰⁶ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, สร.0201.33.1/8 อ้างแล้ว, แผ่น 209.

¹⁰⁷ กรมยุทธศึกษาทหาร กองบัญชาการทหารสูงสุด, “ประวัติการรบของทหารไทยในกรณีพิพาทอินโดจีน,” หน้า 260-262.

เมื่อวันที่ 8 มกราคม พ.ศ. 2484 นำเสนอว่า ญี่ปุ่นได้แพร่ข่าวการกระทบกระทั่งระหว่างทหารฝรั่งเศสและญี่ปุ่นในฮานอยและไฮฟอง การที่ญี่ปุ่นแพร่ข่าวดังนี้อาจจะเกี่ยวข้องกับการที่ญี่ปุ่นมีจุดประสงค์จะเข้าไปมีอิทธิพลในอินโดจีนในขณะนี้ และข่าววิทยุกระจายเสียงจากมะนิลาเมื่อวันที่ 9 มกราคม พ.ศ. 2484 เสนอข่าวจากฮานอยว่า ญี่ปุ่นได้บีบบังคับรัฐบาลอินโดจีนในทางการทหารหนักยิ่งขึ้น ขณะนี้ปรากฏว่า ญี่ปุ่นได้ส่งเรือรบไปประจำที่ฮานอยเพิ่มอีก และได้ส่งอาวุธยุทธภัณฑ์ไปยังฐานทัพซึ่งอยู่ในฮานอยอีกเป็นจำนวนมาก¹⁰⁸ ต่อมาในข่าววิทยุกระจายเสียงจากจุงกิงเมื่อวันที่ 18 มกราคม พ.ศ. 2484 เสนอข่าวยูไนเต็ดเพรสจากเมืองไซ่ง่อนว่า เมืองฮานอยในขณะนี้อยู่ในความควบคุมของญี่ปุ่นเสียแล้ว ส่วนสถานการณ์ในเมืองไซ่ง่อนกลับตรงกันข้าม เนื่องจากไซ่ง่อนอยู่ระหว่างเมืองมะนิลาและสิงคโปร์จึงเอนเอียงไปทางสหรัฐอเมริกาและอังกฤษ ทางด้านอังกฤษรู้สึกเกรงว่า ในระหว่างที่ไทยกับอินโดจีนฝรั่งเศสกำลังสู้รบกัน ญี่ปุ่นอาจฉวยโอกาสเอาเปรียบได้ และจะเป็นก้าวแรกสำหรับญี่ปุ่นที่จะนำไปสู่การรุกรานมลายูและสิงคโปร์ ในเมืองไซ่ง่อนนั้น นอกจากจะเป็นฝ่ายนิยมอังกฤษแล้ว ยังมีการคาดการณ์ว่าผู้คนในเมืองดังกล่าวต่างมีความรู้สึกที่เป็นปฏิปักษ์ต่อญี่ปุ่นด้วย¹⁰⁹

บทบาทของญี่ปุ่นในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในช่วงเวลาดังกล่าวนอกจากปรากฏผ่านการกดดันทางการทหารต่ออินโดจีนแล้ว ยังมีข่าวลือที่อ้างว่าญี่ปุ่นได้ให้ความช่วยเหลือทางทหารแก่ไทยตามที่ปรากฏในข่าววิทยุกระจายเสียงจากมะนิลาเมื่อวันที่ 5 มกราคม พ.ศ. 2484 ซึ่งนำเสนอข่าวจากเมืองฮานอยว่า เรือญี่ปุ่น 2 ลำชื่อ “ไซ่ง่อนมารู” กับ “บางกอกมารู” ได้บรรทุกอาวุธยุทธภัณฑ์ขนาดหนักตรงไปยังประเทศไทย อาวุธยุทธภัณฑ์เหล่านี้จะส่งมอบให้กับกองทัพไทยต่อไป¹¹⁰ จากแหล่งข่าวเดียวกันเมื่อวันที่ 7 มกราคม พ.ศ. 2484 นำเสนอเพิ่มเติมอีกว่า ญี่ปุ่นได้ส่งเครื่องบินรบไปให้ประเทศไทยโดยผ่านทางอินโดจีนเป็นจำนวนมาก ทั้งนี้ นักบินญี่ปุ่นเป็นผู้ขับขึ้นไปส่งให้ถึงประเทศไทย นอกจากนั้นนักบินญี่ปุ่นยังได้เข้าร่วมในการโจมตีเมืองต่างๆ ในอินโดจีนพร้อมกับนักบินไทยด้วย¹¹¹ แต่อย่างไรก็ตาม ข่าวเหล่านี้ได้รับการปฏิเสธว่าไม่เป็นความจริงโดยสำนักข่าวของญี่ปุ่น ตามข่าววิทยุโทรเลขเร่งโงเมื่อวันที่ 15 มกราคม พ.ศ. 2484 ซึ่งเสนอข่าวโดยอ้างคำให้สัมภาษณ์ของนายอิชิอิ แห่งกรมโฆษณาการญี่ปุ่นเมื่อวันที่ 14 มกราคม พ.ศ. 2484 ว่า นักบินญี่ปุ่นไม่ได้ปฏิบัติการร่วมกับนักบินไทยในการปะทะระหว่างไทยกับอินโดจีนฝรั่งเศสเลย หลังจากที่ได้ขายเรือตอร์ปิโดและเรือรบขนาด

¹⁰⁸ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, สร.0201.33.1/8 อ้างแล้ว, แผ่น 137.

¹⁰⁹ ฉบับเดียวกัน, แผ่น 216-217.

¹¹⁰ ฉบับเดียวกัน, แผ่น 105.

¹¹¹ ฉบับเดียวกัน, แผ่น 139.

เล็กต่างๆ ให้แก่กองทัพเรือไทยเป็นเวลาหลายปีมาแล้ว ญีปุ่นก็ไม่ได้จำหน่ายอาวุธยุทธภัณฑ์ในการทำสงครามอื่นๆ ให้แก่ไทยอีกเลย¹¹²

บทบาทของญี่ปุ่นในช่วงก่อนการเจรจาใกล้เคียงที่ปรากฏในเอกสารประมวลข่าวสงครามของไทยยังคงมีเนื้อหาที่ต่อเนื่องจากช่วงเวลาแรกของการขยายอิทธิพลในอินโดจีนฝรั่งเศสนับตั้งแต่การพ่ายแพ้ของฝรั่งเศสต่อเยอรมนีเมื่อเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2483 กล่าวคือ ญี่ปุ่นยังคงมีการส่งทหารมาประจำการในอินโดจีน และทหารญี่ปุ่นบางส่วนได้มีเหตุกระทบกระทั่งกับชาวฝรั่งเศสในอินโดจีนจนเกิดความวุ่นวาย ในขณะเดียวกันก็ได้เกิดข่าวลือว่าญี่ปุ่นมีการสนับสนุนไทยด้วยการขายอาวุธยุทธภัณฑ์โดยเฉพาะเครื่องบินรบซึ่งเป็นอาวุธที่กองทัพไทยจำเป็นอย่างมากในช่วงแรกหลักการสถาปนากองทัพอากาศไทยเมื่อ พ.ศ. 2480 แต่อย่างไรก็ตาม การนำเสนอข่าวเพิ่มเติมว่าได้มีการส่งนักบินชาวญี่ปุ่นเข้าช่วยเหลือการรบให้แก่ฝ่ายไทยเป็นเหตุหนึ่งที่ทำให้สำนักข่าวของญี่ปุ่นต้องนำเสนอข่าวเพื่อเป็นการปฏิเสธ เนื่องจากข่าวเกี่ยวกับนักบินญี่ปุ่นเข้าช่วยกองทัพไทยในการโจมตีอินโดจีนดูเหมือนจะไม่สอดคล้องกับนโยบายของญี่ปุ่นที่พยายามดำเนินการขยายอิทธิพลมายังอินโดจีนอย่างต่อเนื่อง การช่วยเหลือคู่พิพาทอย่างไทยในการทำลายทรัพยากรและจุดยุทธศาสตร์ของอินโดจีนก็เสมือนกับการทำร้ายญี่ปุ่นที่กำลังคว้าโอกาสเข้ายึดครองอินโดจีนในภายหลังด้วย

4.5.4 ข่าวเกี่ยวกับความพยายามในการเจรจาระหว่างไทยกับฝรั่งเศสที่กรุงเทพฯ

ในช่วงเวลาแห่งการสู้รบเต็มรูปแบบนั้น ก็ได้มีการเจรจาทางการทูตระหว่างรัฐบาลไทยกับนายกรัฐมนตรีซึ่งได้รับการยอมรับให้เป็นอุปทูตฝรั่งเศสประจำกรุงเทพฯ เกี่ยวกับการปักปันเขตแดนใหม่¹¹³ ตามข่าววิทยุกระจายเสียงจากมะนิลาเมื่อวันที่ 10 มกราคม พ.ศ. 2484 ว่า นายดิเรก ชัยนาม รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงการต่างประเทศไทยได้ไปพบปะเจรจากับนายการ์โร อุปทูตฝรั่งเศส และได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันในเรื่องดินแดน¹¹⁴ ต่อมาได้มีแถลงการณ์จากกองบัญชาการทหารสูงสุดไทยเมื่อวันที่ 15 มกราคม พ.ศ. 2484 ว่า สถานีวิทยุกระจายเสียงที่กรุงเทพฯ ประกาศว่า นายการ์โรได้ขอร้องต่อรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงการต่างประเทศไทยให้กองทัพไทยหยุดยิง แต่การเจรจาทหารหรือไม่ปรากฏผลแต่อย่างใด¹¹⁵ แถลงการณ์ดังกล่าวของกองบัญชาการทหารสูงสุดไทยมีขึ้นในช่วงเวลาเดียวกับที่มีรายงานในการประชุมคณะรัฐมนตรีเกี่ยวกับการพบปะระหว่างนายการ์โรกับนายดิเรกในวันที่ 8 มกราคม พ.ศ. 2484 เวลา 15.00 น. โดยมีการสอบถามว่าจะยุติการปะทะทางทหารตามชายแดนได้หรือไม่ ซึ่งทางนายดิเรกได้ชี้แจงว่าการปะทะตามชายแดนที่เกิดขึ้นมาจากการรุกราน

¹¹² สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, สร.0201.33.1/8 อ้างแล้ว, แผ่น 192.

¹¹³ ฉบับเดียวกัน, แผ่น 185-190.

¹¹⁴ ฉบับเดียวกัน, แผ่น 154-155.

¹¹⁵ ฉบับเดียวกัน, แผ่น 176-177.

ของฝ่ายอินโดจีนฝรั่งเศส ดังนั้น จะเจรจากันได้ก็ต่อเมื่อทางการอินโดจีนฝรั่งเศสจะกำหนดวันและเวลาในการเจรจา รวมถึงต้องหยุดกรรณาทหารต่อไทยด้วย¹¹⁶

ในเอกสารประมวลข่าวของไทยประจำวันที่ 17 มกราคม พ.ศ. 2484 ได้มีการกล่าวเสริมว่า ตามที่รัฐบาลไทยได้ยอมรับนายการโรในฐานะเป็นอุปทูตฝรั่งเศสประจำกรุงเทพฯ แล้วตั้งแต่วันที่ 6 มกราคม พ.ศ. 2484 เป็นต้นมา นายการโรได้มาที่กระทรวงการต่างประเทศ 3 ครั้ง คือเมื่อวันที่ 8, 10 และ 13 มกราคม พ.ศ. 2484 เพื่อปรึกษาหารือว่าจะมีทางเจรจากันได้อย่างไรหรือไม่ ซึ่งฝ่ายไทยได้ตอบไปว่ายินดีที่จะเจรจาเสมอ แต่พื้นฐานของการเจรจานั้นต้องให้เป็นไปดังที่ฝ่ายไทยได้พูดกับรัฐบาลที่วชิ¹¹⁷ ต่อมาในการประชุมคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 22 มกราคม พ.ศ. 2484 ยังมีการพูดคุยเกี่ยวกับข้อเสนอให้หยุดรบจากฝ่ายฝรั่งเศส โดยนายดิเรกได้นำเสนอต่อที่ประชุมว่า เมื่อวันที่ 21 มกราคม พ.ศ. 2484 นายการโร อุปทูตฝรั่งเศสได้มาหานายดิเรกที่กระทรวงการต่างประเทศและแจ้งว่าได้รับโทรเลขจากเมืองวชิและนายพลเรือเดอกูซ์ให้ถามว่า รัฐบาลไทยพร้อมที่จะหยุดรบหรือไม่ รัฐบาลวชิพร้อมที่จะส่งนายโรแบงเป็นผู้แทนมาเจรจา ส่วนการหยุดรบนั้นแล้วแต่ฝ่ายไทยจะกำหนดวันและเวลา นายดิเรกจึงถามว่าที่รัฐบาลวชิจะส่งผู้แทนมาเจรจานั้น จะเจรจาในเรื่องใดบ้าง นายการโรจึงบอกว่า มาเจรจากันที่ตกลงกันไว้ในหนังสือแลกเปลี่ยน นายดิเรกบอกว่าเห็นจะตกลงไม่ได้ เพราะเรื่องนี้เป็นมติมหาชน นายการโรบอกว่า ประชาชนไทยต่างเชื้อพังกษรัฐมนตรี ถ้านายกรัฐมนตรีบอกเขาก็คงเชื่อ และได้บอกเพิ่มเติมว่า เรื่องนี้ความจริงรัฐบาลวชิจะไม่ยอม แต่นายพลเรือเดอกูซ์เห็นว่าควรยอมให้มีการเจรจา นายดิเรกจึงได้นำเรื่องนี้แจ้งไปยังนายกรัฐมนตรี นายกรัฐมนตรีจึงมีบัญชาให้นายดิเรกเชิญนายการโรมาพบในตอนเย็นวันเดียวกันพร้อมด้วยที่ปรึกษาลำดับนายกรัฐมนตรี และได้แจ้งแก่นายการโรว่า ได้รายงานผลของการสนทนาเมื่อเช้าที่ผ่านมาให้นายกรัฐมนตรีทราบโดยละเอียด นายกรัฐมนตรีไทยขอขอบใจที่ต่างฝ่ายต่างมีใจตรงกันในการที่จะยุติการรบและเจรจากันอย่างฉันทมิตร¹¹⁸

การสู้รบระหว่างไทยกับอินโดจีนฝรั่งเศสมีท่าทียุติลงเมื่อญี่ปุ่นเสนอตนเป็นคนกลางเพื่อเข้ามาเจรจาไกล่เกลี่ยกันระหว่างสองประเทศ ตามที่ข่าววิทยุกระจายเสียงจากลอนดอนเมื่อวันที่ 24 มกราคม พ.ศ. 2484 ว่า เมื่อคืนวันที่ 23 มกราคม พ.ศ. 2484 รัฐบาลวชิได้แถลงรับข้อเสนอของญี่ปุ่นในอันที่จะเป็นผู้ไกล่เกลี่ยกรณีพิพาทระหว่างไทยกับอินโดจีน และข่าววิทยุกระจายเสียงภาษาอังกฤษ

¹¹⁶ สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี, ครั้งที่ 2/2484 เรื่อง การปะทะกันทางชายแดนด้านอินโดจีน วันที่ 15 มกราคม พ.ศ. 2484, แผ่น 16-17.

¹¹⁷ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, สร.0201.33.1/8 อ้างแล้ว, แผ่น 185.

¹¹⁸ สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี, ครั้งที่ 3/2484 เรื่อง ฝรั่งเศสขอให้หยุดรบ วันที่ 22 มกราคม พ.ศ. 2484, แผ่น 16-17.

จากไซ่ง่อนเมื่อวันที่ 27 มกราคม พ.ศ. 2484 ว่า เนื่องจากญี่ปุ่นได้ตั้งตัวเป็นคนกลางไกล่เกลี่ยการพิพาทระหว่างไทยกับอินโดจีน เป็นเหตุให้ทางการไทยและอินโดจีนฝรั่งเศสตกลงที่จะยุติการสู้รบอย่างเด็ดขาดตั้งแต่วันที่ 28 มกราคม พ.ศ. 2484 เวลา 10.00 น. เป็นต้นไป¹¹⁹ แต่การประกาศในภาษาฝรั่งเศสกล่าวว่า การตกลงยุติการสู้รบหลังจากญี่ปุ่นเสนอตนเป็นคนกลางในการเจรจาไกล่เกลี่ยนั้นเป็นการยุติลงเพียงชั่วคราวเท่านั้น¹²⁰ ในที่สุดก็ได้มีการลงนามพักรบกันในตอนเย็นวันที่ 31 มกราคม พ.ศ. 2484 แต่ถึงกระนั้นการสู้รบยังดำเนินไปจนถึงวินาทีสุดท้ายก่อนการลงนามในสัญญาสงบศึก¹²¹

ช่วงเวลาที่รัฐบาลไทยทำการสู้รบทางทหารอย่างเต็มรูปแบบกับอินโดจีนฝรั่งเศส รัฐบาลไทยได้ประกาศกฎอัยการศึกใน 24 จังหวัดชายแดนทางด้านไทยกับอินโดจีนฝรั่งเศส ข่าวกึ่งปรากฏในเอกสารประมวลข่าวจึงเน้นไปที่การรบระหว่างไทยกับอินโดจีนฝรั่งเศสทั้งทางบก เรือ และอากาศ แต่อย่างไรก็ตาม ก็ยังติดตามข่าวเกี่ยวกับความพยายามระหว่างไทยกับอินโดจีนฝรั่งเศส รวมถึงท่าทีของญี่ปุ่นที่ต้องการเป็นคนกลางในการเจรจาไกล่เกลี่ยข้อพิพาท รัฐบาลไทยที่เห็นว่าเมื่อฝรั่งเศสยินยอมให้ญี่ปุ่นเป็นคนกลางในการเจรจาไกล่เกลี่ย ทางฝ่ายไทยจึงยินยอมให้มีการเจรจาโดยให้ญี่ปุ่นเป็นคนกลาง ทั้งนี้ เนื่องจากญี่ปุ่นเป็นหนึ่งในประเทศมหาอำนาจสำคัญในตะวันออกไกลและกำลังมีอิทธิพลในอินโดจีน แต่ถึงกระนั้น จากการสู้รบทางทหารอย่างเต็มรูปแบบซึ่งทำให้ไทยต้องสูญเสียทั้งชีวิตและทรัพย์สินในการรบกับอินโดจีนฝรั่งเศส ทำให้รัฐบาลไทยได้มีการปรึกษาหารือในที่ประชุมคณะรัฐมนตรีก่อนที่จะมีการเจรจาที่กรุงโตเกียว และนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงเกี่ยวกับข้อเรียกร้องในการเรียกร้องดินแดนคืนและการปักปันเส้นเขตแดนใหม่กับอินโดจีนฝรั่งเศส

4.6 การแทรกแซงของญี่ปุ่นโดยการเจรจาไกล่เกลี่ยหลังกรณีพิพาทอินโดจีน

ฝ่ายญี่ปุ่นได้มีการติดตามสถานการณ์เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับอินโดจีนฝรั่งเศส ทูตทหารบกประจำกรุงเทพฯ พันเอก ทามูระ ฮิโรชิ (Tamura Hiroshi) ได้มีการรายงานสถานการณ์ในประเทศไทยให้รัฐบาลญี่ปุ่นทราบ โดยมีการกล่าวถึงกลุ่มรัฐมนตรีและเจ้าหน้าที่ระดับสูงของไทยที่มีแนวคิดนิยมญี่ปุ่น เช่น หลวงสินธุสงครามชัย รัฐมนตรีว่าการกระทรวงธรรมการและผู้บัญชาการทหารเรือในขณะนั้น นายพันเอก ประยูร ภมรมนตรี รัฐมนตรี รวมถึงนายวิช ปานะนนท์ อธิบดีกรม

¹¹⁹ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, [สร.0201.33.1/9](#) เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี กองกลางสำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี สงครามโลกครั้งที่ 2 ประมวลข่าว เรื่อง ประมวลข่าวเหตุการณ์ด้านตะวันออกไกล 24 มกราคม 2484 – 28 กุมภาพันธ์ 2484 (พ.ศ. 2484), แผ่น 39.

¹²⁰ ฉบับเดียวกัน, แผ่น 40.

¹²¹ ฉบับเดียวกัน, แผ่น 68.

พาณิชย์¹²² ส่วนหลวงพิบูลฯ ปรากฏว่ามีท่าทีในนโยบายการต่างประเทศตามนโยบายเป็นกลางซึ่งเป็นสถานะที่ไทยยึดถือตั้งแต่เริ่มสงครามในเดือนกันยายน พ.ศ. 2482 โดยพยายามไม่รับการสนับสนุนจากชาติมหาอำนาจใดๆ¹²³ แต่อย่างไรก็ตาม นายวิชได้รับคำสั่งโดยลับจากหลวงพิบูลฯ ให้ไปเจรจาด้วยวาทะกับทูตญี่ปุ่นในกรุงเทพฯ ซึ่งฝ่ายญี่ปุ่นก็มีนโยบายที่จะดึงให้ไทยเข้าร่วมกับญี่ปุ่นหากต้องทำสงครามกับชาติสัมพันธมิตร¹²⁴ ภายหลังจากเกิดกรณีพิพาทอินโดจีนอันนำไปสู่การรบทางทหารระหว่างไทยกับอินโดจีนฝรั่งเศส รัฐบาลญี่ปุ่นต้องการแทรกแซงการพิพาทระหว่างไทยกับอินโดจีนฝรั่งเศส เนื่องจากหากสถานการณ์ในอินโดจีนยิ่งเลวร้ายลง อาจจะส่งผลกระทบต่อนโยบายขยายอำนาจของญี่ปุ่นในอินโดจีนต่อไป ในที่สุด ทั้งฝ่ายไทยและอินโดจีนฝรั่งเศสต่างยอมรับข้อเสนอให้ญี่ปุ่นเป็นคนกลางในการเจรจาไกล่เกลี่ย ทำให้เกิดการหยุดยิงระหว่างทั้งสองประเทศในปลายเดือนมกราคม พ.ศ. 2484

4.6.1 ข่าวกเกี่ยวกับการยินยอมให้ญี่ปุ่นเป็นคนกลางเจรจาไกล่เกลี่ยข้อพิพาทระหว่างไทยกับอินโดจีนฝรั่งเศส

ในเอกสารประมวลข่าวสงครามของไทยได้ปรากฏข่าวเกี่ยวกับกระแสที่ต้องการให้ญี่ปุ่นเป็นคนกลางมาไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางพรมแดนระหว่างไทยกับอินโดจีนฝรั่งเศสมาตั้งแต่ก่อนที่ไทยจะดำเนินการทางทหารอย่างเต็มรูปแบบ ปรากฏจากข่าววิทยุโทรเลขทรานส์โอเชียนเมื่อวันที่ 27 ธันวาคม พ.ศ. 2483 ซึ่งเสนอข่าวจากกรุงโตเกียวว่า หนังสือพิมพ์มิยาโกชิมบุนของญี่ปุ่นฉบับวันที่ 26 ธันวาคม พ.ศ. 2483 ได้กล่าวว่า การพิพาทครั้งนี้อาจประนีประนอมกันได้ด้วยการเจรจาโดยตรงระหว่างไทยกับอินโดจีนฝรั่งเศสหรืออาศัยความช่วยเหลือของประเทศมหาอำนาจที่เสนอตัวเป็นคนกลางที่เหมาะสม เนื่องด้วยไทยกับอินโดจีนฝรั่งเศสต่างยังเป็นมิตรกับญี่ปุ่น จึงเป็นไปได้ที่ญี่ปุ่นจะไม่พยายามเสนอตนเป็นคนกลางในการเจรจาไกล่เกลี่ย ญี่ปุ่นเป็นประเทศที่มั่งคั่งและมีอำนาจมากในเอเชีย จึงไม่ควรที่จะนิ่งดูตายในกรณีพิพาทใกล้ๆ กับประเทศญี่ปุ่น ไทยและอินโดจีนฝรั่งเศสต่างก็มีเขตอันไพศาลร่วมกับญี่ปุ่น ญี่ปุ่นจึงต้องทำอย่างใดอย่างหนึ่งในการยุติกรณีพิพาทนี้¹²⁵ ข่าวดังกล่าวเป็นการแสดงให้เห็นถึงแรงกดดันจากสำนักข่าวของญี่ปุ่นที่ต้องการให้รัฐบาลของตนดำเนินการแทรกแซงการเมืองในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้จากเพียงแต่การขยายอิทธิพลในอินโดจีนตอนเหนือ โดยการเสนอตนเป็นคนกลางในการเจรจาไกล่เกลี่ยระหว่างไทยกับอินโดจีนฝรั่งเศส และเป็น

¹²² Flood, Edward T., op, cit., pp. 292-293.

¹²³ Ibid, p 323.

¹²⁴ Ibid, pp. 325 & 337-338.

¹²⁵ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, สร.0201.33.1/8 อ้างแล้ว, แผ่น 85.

โอกาสที่จะทำให้ญี่ปุ่นมีความสัมพันธ์กับไทยอย่างใกล้ชิดมากยิ่งขึ้นในช่วงเวลาที่ญี่ปุ่นกำลังเผชิญหน้ากับชาติสัมพันธมิตร

หลังจากการเจรจาระหว่างนายกรัฐมนตรีในฐานะอุบุตฝรั่งเศสประจำกรุงเทพฯ กับกระทรวงการต่างประเทศไทย ก็ได้ปรากฏข่าวว่า ญี่ปุ่นได้เข้ามาเป็นศูนย์กลางในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท เริ่มจากข่าวที่นำเสนอว่า ฝรั่งเศสได้ยินยอมให้ญี่ปุ่นเป็นศูนย์กลางในการเจรจา ตามข่าววิทยุกระจายเสียงจากลอนดอนเมื่อวันที่ 24 มกราคม พ.ศ. 2484 ซึ่งได้นำเสนอว่า เมื่อคืนวานนี้ (23 มกราคม พ.ศ. 2484) รัฐบาลวิชีได้ตอบรับข้อเสนอของญี่ปุ่นที่จะเป็นผู้ไกล่เกลี่ยกรณีพิพาทระหว่างไทยกับอินโดจีนฝรั่งเศส ต่อมากรมโฆษณาการญี่ปุ่นได้แถลงว่า ไทยและอินโดจีนฝรั่งเศสยินดียอมรับข้อเสนอต่างๆ เกี่ยวกับกรณีพิพาททางทหารตามพรมแดนของทั้งสองชาติ สอดคล้องกับข่าววิทยุกระจายเสียงจากลอนดอนเมื่อวันที่ 24 มกราคม พ.ศ. 2484 ว่า เมื่อคืนวานนี้ (23 มกราคม พ.ศ. 2484) ทางรัฐบาลวิชีได้ประกาศว่า ได้ยอมรับให้ญี่ปุ่นเป็นผู้ไกล่เกลี่ยในกรณีพิพาทนี้แล้ว และการปรึกษาหารือได้เริ่มแล้วระหว่างรัฐมนตรีว่าการต่างประเทศญี่ปุ่นกับเอกอัครราชทูตฝรั่งเศสในกรุงโตเกียว และต่อมาก็ได้ปรากฏข่าวว่ารัฐบาลไทยก็ตอบรับข้อเสนอเป็นศูนย์กลางในการเจรจาไกล่เกลี่ยของญี่ปุ่นด้วยเช่นกัน จากข่าววิทยุกระจายเสียงภาษาไทยจากโตเกียวเมื่อวันที่ 25 มกราคม พ.ศ. 2484 เสนอข่าวจากกรุงเทพฯ ว่า เมื่อทั้งไทยและอินโดจีนได้ยอมรับข้อเสนอของญี่ปุ่นแล้ว ฝ่ายไทยก็กำลังเลือกผู้แทนที่จะไปประชุมที่กรุงโตเกียวในเร็วๆ นี้¹²⁶ ซึ่งได้ปรากฏข่าวในลักษณะดังกล่าวอีกในข่าววิทยุโทรเลขแรงงเมื่อวันที่ 26 มกราคม พ.ศ. 2484 เสนอข่าวจากกรุงเทพฯ ว่า รัฐบาลไทยได้ประกาศแถลงเมื่อตอนบ่ายของวันที่ 25 มกราคม พ.ศ. 2484 ว่า ได้ยอมรับข้อเสนอไกล่เกลี่ยในเรื่องการพิพาทที่ชายแดนกับอินโดจีนแล้ว การที่ประเทศคู่พิพาทได้รับข้อเสนอเป็นศูนย์กลางไกล่เกลี่ยครั้งนี้ถือว่าเป็นผลสำเร็จสำคัญในทางการทูตของญี่ปุ่น¹²⁷

ข่าวที่นำเสนอเกี่ยวกับการที่ไทยและอินโดจีนฝรั่งเศสยินยอมให้ญี่ปุ่นเป็นศูนย์กลางในการเจรจาไกล่เกลี่ยกรณีพิพาท เป็นช่วงเวลาเดียวกับการประชุมคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 25 มกราคม พ.ศ. 2484 ซึ่งได้มีการพูดคุยเกี่ยวกับการเสนอตัวเป็นศูนย์กลางในการเจรจาไกล่เกลี่ยโดยญี่ปุ่น โดยหลวงพิบูลสงครามได้กล่าวว่า ในการที่ญี่ปุ่นจะมาเป็นศูนย์กลางในการไกล่เกลี่ยกรณีพิพาท ทางญี่ปุ่นตกลงกับหลวงพิบูลฯว่าจะสนับสนุนให้ไทยได้ดินแดนที่เสียไปกลับคืนมา และรับรองว่าจะไม่เรียกร้องรางวัลหรือผลประโยชน์กับไทยในอนาคตข้างหน้า อีกทั้งจะไม่ละเมิดอำนาจอธิปไตยของไทย ซึ่งในที่ประชุมได้มีการอภิปรายว่าควรจะให้อังกฤษทราบหรือไม่ หลวงประดิษฐมนูธรรม รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลังได้กล่าวให้ไทยแจ้งให้อังกฤษทราบ แต่หลวงพิบูลฯ ได้ชี้แจงว่า ตอนนี้อังกฤษกับ

¹²⁶ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, [สร.0201.33.1/9](#) อ้างแล้ว, แผ่น 33.

¹²⁷ ฉบับเดียวกัน, แผ่น 34-35.

ฝรั่งเศสวิซีไม่มีความสัมพันธ์ต่อกัน ในที่สุด ที่ประชุมมีมติให้แจ้งให้อังกฤษทราบว่า ญี่ปุ่นจะมาเป็นคนกลางในการเจรจาไกล่เกลี่ย รวมทั้งประกาศว่าทางการไทยได้ยินยอมให้ญี่ปุ่นเป็นคนกลางในการเจรจาไกล่เกลี่ยกรณีพิพาท¹²⁸ จากมติดังกล่าวของรัฐบาลไทย จะเห็นได้ว่าไทยยังคงรักษาความสัมพันธ์และเห็นถึงอิทธิพลของอังกฤษในภูมิภาคตะวันออกไกล แม้ว่าอังกฤษไม่ได้มีความสัมพันธ์กับทางการฝรั่งเศสวิซีซึ่งมีอิทธิพลในอินโดจีน และแม้ว่าทางการไทยจะยินยอมให้ญี่ปุ่นเป็นคนกลางในการเจรจาไกล่เกลี่ย หากแต่ทางการไทยยังคงเห็นความสำคัญจากท่าทีของอังกฤษที่จะมีผลต่อสถานการณ์ความตึงเครียดที่เกิดขึ้นในภูมิภาคตะวันออกไกล ต่อมาทางอัครราชทูตอังกฤษประจำกรุงเทพฯ ได้ตอบทางการไทยว่า ไทยจะตกลงให้ญี่ปุ่นเป็นคนกลางไกล่เกลี่ยได้ หากผลของการเจรจาไม่ส่งผลกระทบต่ออังกฤษต้องเสียเปรียบ แม้จะกล่าวโดยนัยว่าหากไทยเข้าร่วมกับญี่ปุ่นอาจทำให้ต้องเสียเอกราช¹²⁹

ต่อมาในข่าววิทยุกระจายเสียงจากลอนดอนเมื่อวันที่ 27 มกราคม พ.ศ. 2484 ได้มีการแสดงความเห็นต่อการยินยอมให้ญี่ปุ่นเป็นคนกลางในการเจรจาไกล่เกลี่ยกรณีพิพาทในครั้งนี้ว่า จากการที่ทั้งไทยและอินโดจีนฝรั่งเศสต่างยอมรับข้อเสนอของญี่ปุ่นในการเป็นคนกลางเจรจาไกล่เกลี่ยกรณีพิพาท รัฐบาลญี่ปุ่นได้แสดงความพึงพอใจกันอย่างขนานใหญ่โดยมองว่า ญี่ปุ่นได้ประสบความสำเร็จทางการทูต นายมัตสึโอกะ รัฐมนตรีว่าการต่างประเทศได้แถลงเมื่อวันที่ 26 มกราคม พ.ศ. 2484 ว่า ถ้าหากมีชาติใดอื่นไม่ใช่ญี่ปุ่นเสนอเข้ามาจะเป็นผู้ไกล่เกลี่ยในเรื่องนี้แล้ว ญี่ปุ่นก็จะถือว่าเป็นการแทรกแซงต่อหน้าที่ของญี่ปุ่นซึ่งเป็นประเทศผู้นำอยู่ในเอเชีย¹³⁰ ซึ่งการเจรจาสงบศึกเริ่มขึ้นที่เมืองไซ่ง่อนบนเรือประจัญบานของญี่ปุ่น จากข่าววิทยุกระจายเสียงภาษาอังกฤษจากไซ่ง่อนเมื่อวันที่ 27 มกราคม พ.ศ. 2484 ว่า เนื่องจากญี่ปุ่นได้ตั้งตัวเป็นคนกลางไกล่เกลี่ยการพิพาทระหว่างไทยกับอินโดจีน จึงได้ตกลงกันที่จะยุติการสู้รบอย่างเด็ดขาดแต่วันอังคารที่ 28 มกราคม พ.ศ. 2484 เวลา 10.00 น. เป็นต้นไป ซึ่งเป็นการยุติลงชั่วคราว¹³¹

ข่าววิทยุกระจายเสียงจากมะนิลาเมื่อวันที่ 28 มกราคม พ.ศ. 2484 ว่า แม้มีการตกลงกันว่า จะยุติการรบกันในวันที่ 28 มกราคม พ.ศ. 2484 เวลา 10.00 น. แต่ได้รับข่าวเพิ่มเติมมาว่า หลังจากเวลา 10.00 น. ฝ่ายอินโดจีนฝรั่งเศสยังคงใช้ปืนใหญ่ยิงมายังฝ่ายไทยอีก กล่าวคือทำการยิงจากเวียงจันทน์ ปากเซ และศรีโสภณ ฝ่ายไทยไม่ได้ทำการยิงตอบโต้เลย จากเหตุการณ์ดังกล่าวทำให้

¹²⁸ สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี, ครั้งที่ 4/2484 เรื่อง ญี่ปุ่นขอเป็นคนกลางไกล่เกลี่ยข้อพิพาทระหว่างประเทศไทยกับอินโดจีน วันที่ 25 มกราคม พ.ศ. 2484, แผ่น 2-3.

¹²⁹ สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี, ครั้งที่ 5/2484 เรื่อง ข้อตกลงที่จะมอบแก่ผู้แทนที่จะเดินทางไปกรุงโตเกียว เพื่อหาหนทางระงับข้อพิพาทเกี่ยวกับอินโดจีน วันที่ 29 มกราคม พ.ศ. 2484, แผ่น 32.

¹³⁰ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, สร.0201.33.1/9 อ้างแล้ว, แผ่น 38.

¹³¹ ฉบับเดียวกัน, แผ่น 39-40.

หลวงพิบูลฯ ในฐานะนายกรัฐมนตรีและผู้บัญชาการทหารสูงสุดของไทยได้แจ้งการกระทำอันฝืนคำมั่นของฝรั่งเศสในครั้งนี้แก่อัครราชทูตญี่ปุ่นขทราบในฐานะคนกลางในการเจรจาไกล่เกลี่ยแล้ว¹³² จะเห็นได้ว่า แม้จะเริ่มดำเนินการเจรจาไกล่เกลี่ยแล้ว แต่ก็ยังปรากฏข่าวเกี่ยวกับการปะทะกันตามชายแดนระหว่างไทยกับอินโดจีนฝรั่งเศส ซึ่งรัฐบาลไทยได้ทำการป้องกันตนเองพร้อมกับแจ้งต่อญี่ปุ่นในฐานะคนกลางได้ทราบ ซึ่งถือว่า เป็นการดำเนินนโยบายทางทูตนาการทหาร แม้จะยังคงใช้กฎอัยการศึกตามพื้นที่ชายแดน หากแต่การปะทะกันที่เกิดขึ้นมักอยู่ในพื้นที่ที่ไทยยึดครองจากอินโดจีนฝรั่งเศส ดังนั้น การใช้นโยบายทางการทูตจึงจะมีประสิทธิภาพมากกว่าการใช้เพียงกำลังทหารอย่างเดียว เพราะจะช่วยให้ญี่ปุ่นในฐานะคนกลางต้องดำเนินการเจรจาและพยายามยับยั้งไม่ให้เกิดการปะทะกันขึ้นอีก

4.6.2 ข่าวก่เกี่ยวกับการเจรจาไกล่เกลี่ยข้อพิพาทระหว่างไทยกับอินโดจีนฝรั่งเศส ณ กรุงโตเกียว

ก่อนที่คณะผู้แทนเจรจาของไทยจะเดินทางไปยังกรุงโตเกียวได้มีการประชุมคณะรัฐมนตรีรวมทั้งมีการเชิญคณะผู้แทนเจรจาและบรรดาตัวแทนของแม่ทัพที่ทำการสู้รบกับอินโดจีนฝรั่งเศสมาร่วมปรึกษาหารือเพื่อได้มาซึ่งข้อเรียกร้องที่จะยื่นให้อินโดจีนฝรั่งเศสและญี่ปุ่นทราบ พระองค์เจ้าวรรรณฯ ในฐานะที่เป็นประธานคณะผู้แทนเจรจาทรงเสนอว่า หลักในการเจรจา คือ ไทยจะต้องแสดงให้เห็นญี่ปุ่นทราบประวัติเกี่ยวกับดินแดนที่ไทยเรียกร้องว่า เดิมไทยเคยมีดินแดนอยู่เท่าใด และฝรั่งเศสได้เอาดินแดนไปเท่าไร และความรู้สึกรักของคนไทยที่อยู่ในปกครองของฝรั่งเศสเป็นอย่างไร ในตอนแรกรัฐบาลเราคิดจะตกลงกันด้วยดี จึงได้ขอให้ปรับปรุงเส้นเขตแดนกันใหม่ แต่ฝรั่งเศสคิดสู้ ไทยจึงต้องอ้างว่า ผลประโยชน์ของคนพื้นเมืองในอินโดจีนถ้าอยู่กับคนไทยทุกอย่างก็จะเสมอภาค แต่ถ้าอยู่กับฝรั่งเศสแล้ว สิทธิคนพื้นเมืองกับฝรั่งเศสต่างกัน เพื่อเห็นแก่สันติภาพ ฝรั่งเศสควรคืนดินแดนให้ไทยเสีย¹³³

การหารือในที่ประชุมคณะรัฐมนตรีเกี่ยวกับการเจรจาข้อตกลงไกล่เกลี่ยกับอินโดจีนฝรั่งเศสในช่วงแรกไทยต้องการที่จะเอาดินแดนที่เสียให้กับฝรั่งเศสทั้งหมดในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 นับตั้งแต่วิกฤตการณ์ ร.ศ. 112 ในพ.ศ. 2436 แต่อย่างไรก็ตาม รัฐบาลไทยเกรงว่าฝรั่งเศสจะไม่ยินยอม หลวงพิบูลสงครามจึงเสนอให้มีการลดหย่อนดินแดนที่

¹³² สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, สร.0201.33.1/9 อ้างแล้ว, แผ่น 49-50.

¹³³ อ้างอิงจาก สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี. ครั้งที่ 5/2484 เรื่อง ข้อตกลงที่จะมอบแก่ผู้แทนที่จะเดินทางไปกรุงโตเกียว เพื่อหาหนทางระงับข้อพิพาทเกี่ยวกับอินโดจีน วันที่ 29 มกราคม พ.ศ. 2484, แผ่น 31. ต่อมาพระองค์เจ้าวรรรณฯ ทรงดำเนินการชี้ให้ฝ่ายญี่ปุ่นเห็นถึงประวัติความเป็นมาของวิกฤตการณ์ระหว่างไทยกับฝรั่งเศสในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 จนเป็นเหตุให้ไทยต้องเสียดินแดนในที่ประชุมที่กรุงโตเกียว อ้างอิงจาก Flood, Edward T., op, cit., p. 478.

ต้องการคืนจากฝรั่งเศส คือจะตัดดินแดนเขมรส่วนฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขง สิบสองจุไท ตามลำดับหากฝรั่งเศสยินยอมคืน แต่ที่ปรึกษานายกรัฐมนตรีกลับเห็นว่าควรเรียกร้องตามดินแดนที่เสียไปตั้งแต่วิกฤตการณ์ ร.ศ. 112 ไว้ก่อน แม้ว่าในตอนแรกไทยจะต้องการเพียงดินแดนฝั่งขวาแม่น้ำโขง หากแต่เมื่อเกิดเหตุการณ์ที่ฝรั่งเศสทำการรุกรานต่อไทยก่อน ทำให้จำเป็นต้องเรียกร้องดินแดนเพิ่มเติม¹³⁴

การที่รัฐบาลไทยต้องการที่จะเรียกร้องดินแดนเพิ่มเติม ไม่เพียงเหตุผลที่ว่าไทยมองฝรั่งเศสฐานเป็นฝ่ายรุกรานก่อนในกรณีพิพาท หากแต่การสู้รบที่เกิดขึ้นทำให้ฝ่ายไทยต้องสูญเสียทั้งชีวิตของทหาร ตำรวจ และประชาชน รวมทั้งทรัพย์สินของไทยบางส่วนได้รับความเสียหาย ดังที่หลวงพิบูลฯ ได้กล่าวในที่ประชุมคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 3 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2484 ว่า

“...เนื่องด้วยได้พิจารณาเห็นว่า คณะผู้แทนที่จะไปเจรจาหาหนทางระงับข้อพิพาทกับอินโดจีนฝรั่งเศส ณ กรุงโตเกียว จะได้ออกเดินทางไปในวันพรุ่งนี้แล้ว และในการที่ผู้แทนของเราจะไปในคราวนี้ รู้สึกว่าเป็นเกียรติของชาติ ฉะนั้น จึงได้ให้เชิญคณะผู้แทนกับผู้บังคับบัญชาฝ่ายทหารมาร่วมประชุมด้วย เพื่อจะได้ตกลงกันก่อนที่คณะผู้แทนจะออกเดินทาง ว่ารัฐบาลมีความมุ่งหมายอย่างไร และทหารที่ต้องเหนื่อยยากตรากตรำจนถึงกับต้องเสียเลือดเสียเนื้อไปในสนามรบนั้นจะมีความเห็นในเรื่องนี้อย่างไร...”¹³⁵

การเชิญผู้แทนที่จะไปเจรจา ณ กรุงโตเกียว พร้อมด้วยผู้แทนที่เป็นผู้บังคับบัญชาทหารที่ทำการรบกับอินโดจีนฝรั่งเศสมาร่วมการประชุมคณะรัฐมนตรีเพื่อเป็นการตกลงหลักการในข้อเรียกร้องของไทยที่จะเสนอในการเจรจาไกล่เกลี่ยให้ตรงกัน เหตุผลที่ว่า ไทยต้องสูญเสียทหารจำนวนหนึ่งนับได้ว่าเป็นปัจจัยสำคัญต่อข้อเรียกร้องในการเรียกร้องดินแดนคืนของไทยที่เปลี่ยนแปลงไป ไทยมองว่า สามารถหลีกเลี่ยงการสู้รบและไม่ต้องสูญเสียชีวิตทหารได้ หากฝรั่งเศสมีความกระตือรือร้นที่จะดำเนินการเจรจาปักปันเขตแดนใหม่กับฝ่ายไทย

การประชุมคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 3 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2484 สำคัญในข้อเรียกร้องดินแดนคืนของไทยคือ ยังคงเรียกร้องดินแดนคืนโดยเรียกร้องดินแดนที่เสียไปนับตั้งแต่วิกฤตการณ์ ร.ศ. 112 เป็นต้นไป แต่มีการคาดการณ์ล่วงหน้าไว้ว่า หากฝรั่งเศสไม่ยินยอม ไทยจะยึดเอาข้อเรียกร้องดินแดนสองส่วนสำคัญทางยุทธศาสตร์ ได้แก่ ดินแดนฝั่งขวาของแม่น้ำโขง (รวมเกาะต่างๆ

¹³⁴ สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี, ครั้งที่ 5/2484 เรื่อง ข้อตกลงที่จะมอบแก่ผู้แทนที่จะเดินทางไปกรุงโตเกียว เพื่อหาหนทางระงับข้อพิพาทเกี่ยวกับอินโดจีน วันที่ 29 มกราคม พ.ศ. 2484, แผ่น 31.

¹³⁵ สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี, ครั้งที่ 6/2484 เรื่อง ข้อตกลงที่จะมอบให้แก่ผู้แทนที่ไปเจรจาหาหนทางระงับข้อพิพาทกับอินโดจีนฝรั่งเศส ณ กรุงโตเกียว วันที่ 3 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2484, แผ่น 2.

ในแม่น้ำโขง)¹³⁶ และดินแดนมณฑลบูรพาเดิม ซึ่งมีเมืองสำคัญ เช่น พระตะบอง เสียมราฐ ศรีโสภณ โดยการดำเนินการเจรจาเกี่ยวกับดินแดนที่ไทยต้องการเรียกร้องให้เป็นไปตามสถานการณ์ในที่ประชุมเจรจาใกล้เคียง และอยู่ในดุลยพินิจของประธานคณะผู้แทนเจรจาใกล้เคียงของไทย พร้อมกันนั้น ในช่วงระหว่างที่มีการเจรจาใกล้เคียงที่ญี่ปุ่น ทางกองทัพไทยยังคงเตรียมพร้อมสำหรับการสู้รบที่อาจจะเกิดขึ้นอีก โดยยังไม่ได้มีคำสั่งให้ยกเลิกกฎอัยการศึกแต่อย่างใด

เมื่อเข้าสู่ช่วงเวลาแห่งการเจรจาที่กรุงโตเกียว ก็ได้ปรากฏข่าวเกี่ยวกับคณะผู้แทนของไทยที่เดินทางไปทำการเจรจาที่กรุงโตเกียว ตามข่าววิทยุโทรเลขแรงงเมื่อวันที่ 6 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2484 ว่า พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าวรรณไวทยากร หัวหน้าผู้แทนของฝ่ายไทยในการเจรจาสันติภาพระหว่างไทยกับฝรั่งเศส ณ กรุงโตเกียว พร้อมด้วยนายวิช ปานะนนท์ อธิบดีกรมพาณิชย์ โดยได้เสด็จและมาถึงสนามบินฮานเดะเมื่อวันที่ 5 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2484 คณะผู้แทนของฝ่ายไทยได้รับการต้อนรับจากข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ของญี่ปุ่น และคณะข้าราชการสถานทูตไทยประจำกรุงโตเกียว ซึ่งมีพระยาศรีเสนา อัครราชทูตไทยเป็นหัวหน้า ในการให้สัมภาษณ์แก่ผู้แทนหนังสือพิมพ์ญี่ปุ่น พระองค์เจ้าวรรณไวทยากร ทรงปฏิเสธที่จะคาดการณ์ผลแห่งการประชุมหารือในเรื่องสันติภาพ แต่ทรงเน้นว่าประเทศไทยยึดมั่นต่อคำเรียกร้องดินแดนเดิมของไทย ซึ่งรวมอยู่ในดินแดนอินโดจีนฝรั่งเศสเวลานี้ พระองค์เจ้าวรรณไวทยากรตรัสว่า “ข้าพเจ้าหวังว่า ไทยคงจะได้รับความยุติธรรมในการเจรจากราวนี้ ซึ่งข้าพเจ้าขอขอบคุณความอารีของญี่ปุ่น ผู้ให้ความยุติธรรมเหนือสิ่งใดๆ” เมื่อผู้แทนหนังสือพิมพ์ถามว่า พระองค์ทรงคิดเห็นว่า การเจรจากราวนี้จะใช้เวลานานสักเท่าใด พระองค์เจ้าวรรณไวทยากรตรัสตอบว่า คงไม่นานเท่าใดนัก ยิ่งเสร็จเร็วได้เท่าใดก็ยิ่งดี¹³⁷

ต่อมาในการประชุมคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 12 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2484 หลวงพิบูลฯ ได้แจ้งให้ที่ประชุมทราบถึงโทรเลขที่พระองค์เจ้าวรรณฯ ทรงส่งมายังนายกรัฐมนตรีโดยทรงกล่าวถึงสถานการณ์ในการเจรจาจากการเข้าพบนายมัตสึโอกะ รัฐมนตรีว่าการต่างประเทศญี่ปุ่นโดยสรุปคือ ไทยได้ยื่นข้อเรียกร้องให้ฝรั่งเศสคืนดินแดนตามหลักการที่ได้ตกลงในที่ประชุมคณะรัฐมนตรีไทยเมื่อวันที่ 3 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2484 แต่อย่างไรก็ตาม ญี่ปุ่นกล่าวว่า เรื่องการเจรจาใกล้เคียงหลังกรณีพิพาทถือเป็นเรื่องที่เกิดขึ้นใหม่สำหรับญี่ปุ่น แต่ปรากฏว่า ทางญี่ปุ่นได้รับรองกับอัครราชทูตฝรั่งเศสประจำญี่ปุ่นว่า จะเจรจากินดินแดนเฉพาะฝั่งขวาแม่น้ำโขงตรงข้ามเมืองหลวงพระบางและตรงข้าม

¹³⁶ ในรายงานการประชุมดังกล่าวไม่ได้มีการกล่าวว่า การเอาเกาะต่างๆ นั้น จะใช้หลักการแบ่งเขตแดนตามร่องน้ำลึกหรือไม่ แต่อย่างไรก็ตาม หลักเกณฑ์การใช้ร่องน้ำลึกยังคงเป็นหลักที่ไทยใช้ในการปักปันเขตแดนกับอินโดจีนฝรั่งเศส เพราะไทยถือว่าเป็นการปักปันตามหลักสากล ดูเพิ่มเติมใน สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี, ครั้งที่ 6/2484 เรื่อง ข้อตกลงที่จะมอบให้แก่ผู้แทนที่ไปเจรจาหาหนทางระงับข้อพิพาทกับอินโดจีนฝรั่งเศส ณ กรุงโตเกียว วันที่ 3 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2484, แผ่น 2-9.

¹³⁷ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, สร.0201.33.1/9 อ้างแล้ว, แผ่น 86.

เมืองปากเซ รวมถึงเกาะในแม่น้ำโขงเท่านั้น ทำให้ไม่สามารถตกลงได้เนื่องจากฝ่ายไทยไม่ยินยอม หลวงพิบูลฯ กล่าวอ้างในที่ประชุมว่า พระองค์เจ้าวรรณฯ ทรงเห็นว่า เรื่องการเจรจาในเบื้องต้นถือเป็นเรื่องเร่งด่วน นอกจากนี้ หลวงพิบูลฯ ยังมีการเตือนในเรื่องข้าวลื้อที่เกี่ยวข้องกับการเจรจาใกล้เคียงระหว่างไทยกับฝรั่งเศสซึ่งมีญี่ปุ่นเป็นคนกลาง โดยได้ตั้งข้อสังเกตว่า

“...ชาวต่าง ๆ เช่นโทรเลขต้องฟังให้ดี เพราะเป็นข่าวมุขทั้งนั้น ชาวพวกแอคซิส (กลุ่มประเทศอักษะ) อย่างหนึ่ง ชาวอังกฤษอย่างหนึ่ง ต้องพิจารณาให้ดี อย่าตกใจ นึกเสียว่าเวลานี้เกิดเป็นคนต้องผจญภัย เป็นประเทศต้องสู้ ความจริงที่ขอคืนแดนไปไม่ได้ตั้งใจจะรบ การรบครั้งนี้ขัดกับเจตนาของข้าพเจ้า แต่ก็เป็นการเลยไปแล้ว ความจริง ที่ขอไปเพราะเมื่อสถานการณ์ของโลกเปลี่ยนไป เราก็คงจะหยุดยั้งอยู่เท่านั้น แต่ประชาชนไม่รู้ใจ ข้าพเจ้าพูดเน้นเสมอว่า ให้ใจเย็นๆ ช้าๆ นานไปคงได้คืนแดนคืน แต่ข้าพเจ้าพูดไม่ได้ว่าจะทำอะไร การรบครั้งนี้รบโดยไม่ตั้งใจ ...”¹³⁸

จากข้อสังเกตดังกล่าวจะให้ได้ว่า การเจรจาใกล้เคียงที่เกิดจากการแทรกแซงของญี่ปุ่น เป็นภาพสะท้อนจากสถานการณ์อันตึงเครียดที่เกิดขึ้นในภูมิภาคตะวันออกไกล อาจกล่าวได้ว่า การเข้ามาเป็นคนกลางของญี่ปุ่นเกิดขึ้นในช่วงเวลาแห่งการเข้ามามีอิทธิพลของญี่ปุ่นในอินโดจีนฝรั่งเศส การที่ญี่ปุ่นกลายเป็นหนึ่งในกลุ่มประเทศอักษะ กลายเป็นว่า ญี่ปุ่นในเวลาดังกล่าวต้องเผชิญหน้ากับกลุ่มประเทศสัมพันธมิตรที่มีบทบาทในภูมิภาคตะวันออกไกลอย่างอังกฤษ สหรัฐอเมริกา โดยอาจรวมถึงจีนและเนเธอร์แลนด์ที่มีดินแดนอาณานิคมในหมู่เกาะอินเดียนตะวันออกอีกด้วย จึงปรากฏว่า ได้เกิดข้าวลื้อต่างๆ ที่นำเสนอว่าการเจรจาใกล้เคียงเกิดความล่าช้าหรือไม่สามารถทำข้อตกลงได้ ตามความเห็นของหลวงพิบูลฯ ที่ปรากฏในการประชุมคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 12 มีนาคม พ.ศ. 2484 ว่า “...เวลานี้ชาวต่างประเทศเท่าที่สังเกตเป็น ๒ ทาง ถ้าเป็นชาวทางอเมริกาแล้ว ก็ว่าการเจรจาไม่ได้ผลดี และไม่มีทางจะตกลงกันได้ และว่าเราจะต้องให้เงินแก่ฝรั่งเศสตั้ง 100 ล้านกว่าบาท ส่วนฝรั่งเศสก็จะต้องเสียดินแดนให้แก่เราเยอะแยะ...”¹³⁹

หลังจากนั้น หลวงพิบูลฯ ก็ได้รับโทรเลขโต้ตอบจากพระองค์เจ้าวรรณฯ อย่างต่อเนื่อง ในการประชุมคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 19 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2484 หลวงพิบูลฯ ได้มีการชี้แจงจากรายงานของพระองค์เจ้าวรรณฯ โดยกล่าวถึงอุปสรรคในการเจรจาเกี่ยวกับดินแดนที่ไทยจะได้รับ ซึ่งปรากฏว่าข้อเสนอของไทยกับฝรั่งเศสไม่ลงรอยกัน ตามที่หลวงพิบูลฯ ได้เสนอต่อที่ประชุมดังนี้

¹³⁸ สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี, ครั้งที่ 8/2484 เรื่อง การใกล้เคียงระหว่างไทย-อินโดจีน วันที่ 12 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2484, แผ่น 29-30.

¹³⁹ สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี, ครั้งที่ 12/2484 เรื่อง การเจรจาทะลุมระหว่างไทยกับอินโดจีน วันที่ 12 มีนาคม พ.ศ. 2484, แผ่น 9.

“...เรายืนยันว่า ในการเจรจาขอให้เอาเรื่องดินแดนที่เสียไปใน ร.ศ. 112 เป็นมูลเหตุแห่งการเจรจา และขอคืนดินแดนอย่างน้อยที่เสียไปในปี 1904 - 1907 ฝ่ายฝรั่งเศสขัดข้องไม่ยอมให้ยกเอามูลเหตุ ร.ศ. 112 เป็นมาตรฐานแห่งการเจรจา และยอมคืนดินแดนที่ฝรั่งเศสได้มาจากไทยในปี 1904 - 1907 เว้นแต่นครวัดและทะเลสาบ และเนื่องจากฝรั่งเศสคืนดินแดนให้ฝรั่งเศสขอให้ไทยใช้เงินให้ 10 ล้านบาท นายกรัฐมนตรีได้โทรเลขตอบท่านที่ปรึกษา ฯ ประธานกรรมการเจรจาการไกล่เกลี่ย ฯ ว่า จะยอมตกลงไม่ได้ เพราะเราเสียดินแดนไปก็เสียเงิน เราได้ดินแดนมาก็เสียเงิน และเสียมากเสียด้วย เรื่องนี้เกี่ยวกับชีวิตจิตใจของประชาชน จะยอมไม่ได้ ...”¹⁴⁰

ปรากฏว่าข้อเสนอที่ไทยต้องจ่ายชดเชยเป็นเงิน 10 ล้านบาทนี้ หลวงพิบูลฯ กล่าวว่าเป็นส่วนหนึ่งของข้อเสนอที่ญี่ปุ่นยื่นมาให้ทั้งไทยและฝรั่งเศสเพื่อตอบรับหรือไม่ แต่อย่างไรก็ตาม ท่าทีของหลวงพิบูลฯ คือไม่ยินยอมให้ไทยต้องจ่ายค่าชดเชย ทั้งนี้ นอกจากการอ้างกรณีวิกฤตการณ์ ร.ศ. 112 ที่ไทยต้องเสียดินแดนและต้องจ่ายค่าชดเชย แล้วเมื่อจะได้ดินแดนคืนมากลับต้องจ่ายค่าชดเชยเพิ่มเติมแล้ว ยังมีอีกเหตุผลหนึ่งที่หลวงพิบูลได้กล่าวในที่ประชุม ซึ่งเกี่ยวข้องกับนโยบายการต่างประเทศของญี่ปุ่นในเวลานั้น รวมถึงความเห็นของหลวงพิบูลที่มีต่อท่าทีของญี่ปุ่นในฐานะผู้ยื่นข้อเสนอดังกล่าว

“...เรื่องนี้ข้าพเจ้ามาพิจารณาแล้วเห็นว่าในโลกนี้ไม่มีชาติไหนที่ไม่เห็นแก่ตัว ญี่ปุ่นที่เข้ามาไกล่เกลี่ยนี้ก็ต้องหวังมาเอาอะไรแก่คนไทยแน่ ๆ ฉะนั้น ข้าพเจ้าจึงได้ตอบพระองค์เจ้าวรรณ ฯ ไปว่า ดินแดนที่เราจะให้เรานั้น แม้ไม่ได้เสียมรดกกับนครวัด เราก็กยอม ส่วนเรื่องเงินนั้นเราไม่ยอมเด็ดขาดและเข้าใจว่าเรื่องนี้เป็นลูกไม้ของญี่ปุ่น เพราะได้ทราบจากรายงานและพิจารณาเหตุการณ์ทั่ว ๆ ไปประกอบ เขาต้องให้เราทำ คือ

1. เราจะต้องช่วยให้เยอรมันชนะอังกฤษ มิฉะนั้นอังกฤษจะไม่ให้เราคืนดินแดนคืน
2. ถ้าการไกล่เกลี่ยไม่สำเร็จ ญี่ปุ่นก็จะได้ประกาศว่า อังกฤษขัดคอ
3. เงิน 10 ล้านนั้น ข้าพเจ้าไม่ยอม เพราะญี่ปุ่นคาดว่าเราจะต้องไปควักจากอังกฤษหรืออเมริกา ซึ่งจะทำให้ทั้ง 2 ประเทศนี้เกิดความไม่พอใจในเรามากขึ้น...”¹⁴¹

¹⁴⁰ สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี, ครั้งที่ 9/2484 เรื่อง การเจรจาไกล่เกลี่ยระหว่างไทยกับอินโดจีนฝรั่งเศสที่กรุงโตเกียว วันที่ 19 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2484, แผ่น 33.

¹⁴¹ อ้างอิงจาก สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี, ครั้งที่ 9/2484 เรื่อง การเจรจาไกล่เกลี่ยระหว่างไทยกับอินโดจีนฝรั่งเศสที่กรุงโตเกียว วันที่ 19 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2484, แผ่น 34. ในกรณีเงินชดเชย 10 ล้านบาทนี้ เกิดขึ้นจากข้อเสนอของญี่ปุ่นเมื่อวันที่ 23 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2484 ที่ดูเหมือนว่าญี่ปุ่นจะเสนอให้ไทยชดเชยเงินจำนวน 10 ล้านบาทให้แก่ฝรั่งเศส ซึ่งอาจมองว่าญี่ปุ่นต้องการที่จะปลดปล่อยฝรั่งเศสจากการที่ต้องสูญเสียดินแดน รวมทั้งเป็นการเร่งจากญี่ปุ่นที่ต้องการให้มีการเจรจาดังกล่าวโดยเร็ว เพราะหากล่าช้าไปจะทำให้การเจรจาล้มเหลวได้ แต่ต่อมาก็ได้มีการลดจำนวนเงินเป็น 5 ล้านบาท อ้างอิงจาก Flood, Edward T., op, cit., pp. 495 & 514.

แต่เนื่องจากไทยยังคงเป็นประเทศเป็นกลาง ดังนั้น ท่าทีของหลวงพิบูลฯ ในการต่างประเทศ จึงต้องคอยรักษาความสัมพันธ์ที่ดีกับชาติต่างๆ ไว้ เมื่อไทยได้รับประโยชน์จากการเจรจาจากการที่ ญีปุ่นเป็นผู้ช่วยเหลือในการเจรจาใกล้เคียง ทำให้ไทยต้องแสดงการขอบคุณต่อญีปุ่นโดยการชักธง ญีปุ่น แม้ว่าอัครราชทูตอังกฤษในกรุงเทพฯ จะมาคัดค้านในทางวาทะก็ตาม หลวงพิบูลฯ มองว่า ไทย ยังคงเป็นประเทศเล็กที่หากต้องการอะไรก็จะต้องได้รับความช่วยเหลือหรือยินยอมจากประเทศ มหาอำนาจซึ่งในที่นี้หมายถึงญีปุ่นในการดำเนินการเจรจา รวมถึงการยอมรับหรือไม่เข้ามาแทรกแซง จากชาติสัมพันธมิตรโดยเฉพาะจากอังกฤษและสหรัฐอเมริกา หลวงพิบูลฯ มองว่า “...การที่ประเทศ หนึ่งจะพึ่งอีกประเทศหนึ่งนั้นเป็นของที่หนีไม่พ้น ถ้าทุกๆ ประเทศไม่ต้องพึ่งพาอาศัยกันแล้ว กระบวนการต่างประเทศก็เลิกเสียได้ การที่ญีปุ่นมาช่วยเราแล้วเราชักธงให้จะทำให้อีกฝ่ายหนึ่งเสีย นั้นเห็นว่าเป็นไปไม่ได้ อังกฤษรบกับเยอรมัน ก็ต้องขอให้อเมริกาช่วย...”¹⁴²

ในการเจรจาใกล้เคียงที่โตเกียวนี้ได้มีความพยายามเพื่อให้เกิดข้อตกลงก่อนหน้าทีเวลาแห่ง การพักรบจะสิ้นสุดลงในวันที่ 7 มีนาคม พ.ศ. 2484 ในการเจรจาไม่ได้เป็นเพียงเกมแห่งการเจรจา ระหว่างไทยกับฝรั่งเศสเท่านั้น ยังคงปรากฏว่าเกี่ยวกับบทบาทในฐานะคนกลางของญีปุ่นซึ่งมี ความสำคัญและมีอิทธิพลทั้งต่อท่าทีของฝรั่งเศสและรวมถึงไทยด้วย แรงกดดันจากฝ่ายญีปุ่นทำให้ ฝรั่งเศสต้องพิจารณาอย่างถี่ถ้วนเพื่อผลประโยชน์ของตน ตามข่าววิทยุกระจายเสียงภาษาฝรั่งเศสจาก ไช่ก๊วนเมื่อวันที่ 1 มีนาคม พ.ศ. 2484 ว่า ในปัจจุบันนี้การเจรจาสันติภาพที่กรุงโตเกียวยังคงดำเนิน อยู่ต่อไป ในความคิดเห็นของฝรั่งเศสแล้ว ปรากฏว่า พรหมแดนระหว่างไทยกับอินโดจีนฝรั่งเศสได้ตกลง กันอย่างเด็ดขาดแล้วแต่ ค.ศ. 1907 (พ.ศ. 2450) ตามคำขอรับรองของรัฐบาลไทยเอง อนึ่ง ดินแดนที่ ฝรั่งเศสได้ไปในครั้งกระนั้นเดิมเป็นดินแดนส่วนหนึ่งของเขมรอยู่แล้ว แต่ประเทศไทยได้ยึดเอาไปใน ค.ศ. 1867 (พ.ศ. 2410) อนึ่ง ที่ญีปุ่นได้เอื้อเฟื้อตั้งตนเป็นคนกลางใกล้เคียงการพิพาทครั้งนี้ และที่ ฝรั่งเศสได้ยินยอมรับนั้นก็เพื่ออภัยยศยไมตรี แต่ฝรั่งเศสหาได้ยอมรับญีปุ่นในฐานะผู้ชี้ขาดไม ฉะนั้น เมื่อข้อเสนอปรองดองของญีปุ่นไม่ได้เป็นที่รับรองแก่ประเทศคู่พิพาททั้งสองฝ่ายแล้วก็ไม่สามารที่จะ บังคับใช้ได้¹⁴³

นอกจากนี้ ตามข่าววิทยุโทรเลขเร่งด่วนเมื่อวันที่ 1 มีนาคม พ.ศ. 2484 เสนอข่าวจาก กรุงโตเกียวว่า นายอิชิอิ เจ้าหน้าที่แถลงแห่งสภาการชาวญีปุ่น ได้แถลงต่อที่ประชุมผู้แทน

¹⁴² สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี, ครั้งที่ 13/2484 เรื่อง การเจรจาทะเลทางระงับข้อพิพาทระหว่าง ไทยกับอินโดจีนฝรั่งเศส วันที่ 12 มีนาคม พ.ศ. 2484, แผ่น 10.

¹⁴³ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, สร.0201.33.1/10 เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี กองกลางสำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี สงครามโลกครั้งที่ 2 ประมวลข่าว เรื่อง ประมวลข่าวเหตุการณ์ด้านตะวันออกไกล 4 มีนาคม 2484 – 27 มิถุนายน 2484 (พ.ศ. 2484), แผ่น 5-6.

หนังสือพิมพ์ต่างประเทศเมื่อวันที่ 28 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2484 ว่า ญี่ปุ่นกำลังรอคำตอบของฝรั่งเศส ในเรื่องข้อเสนอต่อผู้แทนประเทศทั้งสองนี้ ญี่ปุ่นคาดหวังที่จะได้รับคำตอบของฝรั่งเศสอย่างเด็ดขาดว่าจะยอมหรือไม่ยอม และถือเป็นข้อเสนอใกล้เคียงครั้งสุดท้ายของญี่ปุ่น และเมื่อผู้แทนหนังสือพิมพ์ได้ถามอีกว่า ประเทศไทยได้ยอมรับข้อเสนอของญี่ปุ่นหรือไม่ นายอิชิอิตอบว่า ไม่อาจจะกล่าวได้ว่าไทยได้ยอมรับข้อเสนอของญี่ปุ่นแล้ว แต่ไทยได้แสดงท่าทีอันน่าพอใจอยู่ ผู้แทนหนังสือพิมพ์ได้รู้คำถามต่อว่า ถ้าฝรั่งเศสบอกปิดข้อเสนอของญี่ปุ่นหมายความว่า การเจรจาใกล้เคียงคราวนี้ได้ถึงแก่การแตกหักหรือไม่ นายอิชิอิตอบว่า ไม่อาจตอบข้อถามนี้ได้ เพราะว่าญี่ปุ่นยังไม่ได้รับคำตอบของฝรั่งเศส¹⁴⁴

แต่อย่างไรก็ตาม ท่าทีของฝรั่งเศสที่ลังเลในการตอบรับข้อเสนอของญี่ปุ่นก็ได้ผ่อนคลายลงจนตัดสินใจยินยอมตามข้อเสนอที่ญี่ปุ่นเสนอ โดยจากข่าววิทยุกระจายเสียงภาษาไทยจากโตเกียวเมื่อวันที่ 1 มีนาคม พ.ศ. 2484 นำเสนอว่า ข้อเสนอครั้งสุดท้ายของญี่ปุ่นกำหนดให้ฝรั่งเศสส่งคำตอบถึงโตเกียวในวันที่ 28 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2484 รัฐบาลญี่ปุ่นได้ทำการร่วมมือกับเจ้าหน้าที่ญี่ปุ่นในอินโดจีนฝรั่งเศสอย่างใกล้ชิด หนังสือพิมพ์โยมิอูริลงข่าวที่ได้รับจากเมืองฮานอยว่า เจ้าหน้าที่ฝ่ายอินโดจีนฝรั่งเศสได้มีการประชุมพิจารณาเป็นครั้งสุดท้าย เห็นว่าเพื่อประโยชน์ที่จะป้องกันการขยายตัวของสงครามในภาคตะวันออกไกล การคืนดีกับประเทศไทยเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ และญี่ปุ่นก็ไม่มีท่าทีว่าจะยอมเปลี่ยนแปลงข้อเสนอครั้งสุดท้ายของตน¹⁴⁵ การยินยอมตอบรับข้อเสนอในเบื้องต้นอันไม่รวมรายละเอียดย่อยของการใกล้เคียงจากฝ่ายฝรั่งเศสไว้ และยังปรากฏข่าวว่าการเจรจาใกล้เคียงดำเนินไปด้วยดี จากข่าววิทยุโทรเลขทรานส์โอเชียนเมื่อวันที่ 5 มีนาคม พ.ศ. 2484 เสนอข่าวจากกรุงโตเกียวว่า เจ้าหน้าที่แถลงแห่งสภาการข่าวญี่ปุ่นกล่าวเมื่อวันที่ 4 มีนาคม พ.ศ. 2484 ว่า ผู้แทนฝ่ายไทยและฝ่ายฝรั่งเศส ณ ที่ประชุมสันติภาพที่กรุงโตเกียวได้ขอคำสั่งเพิ่มเติมจากรัฐบาลของทั้งสองชาติ เพื่อดำเนินการเจรจาต่อไป รัฐบาลญี่ปุ่นได้แก้ไขแนวการใกล้เคียงเดิมบ้างเล็กน้อยและตั้งใจที่จะทำให้การเจรจายุติลงก่อนครบกำหนดข้อตกลงพักรบ เจ้าหน้าที่แถลงย้ำว่า รัฐบาลญี่ปุ่นมีความมั่นใจว่า การประชุมคงจะเป็นไปด้วยดี¹⁴⁶

ต่อมาในข่าววิทยุกระจายเสียงจากมะนิลาเมื่อวันที่ 7 มีนาคม พ.ศ. 2484 ได้นำเสนอว่า ข้อตกลงพักรบระหว่างไทยกับอินโดจีนฝรั่งเศสได้สิ้นสุดอายุลงแล้วเมื่อตอนเที่ยงวันที่ 7 มีนาคม พ.ศ. 2484 มีข่าวจากโตเกียวว่า การเจรจาสันติภาพได้บทสรุปแล้ว โดยการยอมตกลงรับหลักการทั้งจากไทยและฝรั่งเศส ขณะนี้ยังมีปัญหาในข้อปลีกย่อยเล็กน้อยที่จะต้องเจรจาทกลงกันก่อนที่จะลงนามใน

¹⁴⁴ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, สร.0201.33.1/10 อ้างแล้ว, แผ่น 6-7.

¹⁴⁵ ฉบับเดียวกัน, แผ่น 8.

¹⁴⁶ ฉบับเดียวกัน, แผ่น 30-31.

สัญญาสันติภาพ¹⁴⁷ สอดคล้องกับข่าววิทยุกระจายเสียงภาษาไทยจากโตเกียวเมื่อวันที่ 7 มีนาคม พ.ศ. 2484 ว่า การประชุมไกล่เกลี่ยข้อพิพาทเรื่องพรมแดนระหว่างไทยกับอินโดจีนฝรั่งเศสในกรุงโตเกียว ได้บรรลุผลที่จะเข้าสู่ความสำเร็จขั้นสุดท้ายแล้ว แต่จะใช้เวลาอีกหลายวันกว่าจะได้ลงนามในสัญญาสันติภาพ ผู้แทนฝ่ายไทย ญี่ปุ่น และฝรั่งเศส ได้ทำการประชุมเพื่อตกลงระงับปัญหาการพิพาทเรื่องพรมแดน แต่ก็คงจะใช้เวลาอีกหลายวันกว่าจะสิ้นสุดเป็นผลสำเร็จ เนื่องจากยังมีฐานะอีกหลายอย่าง และอยู่ในช่วงกำลังร่างข้อสัญญา¹⁴⁸ ส่วนข่าววิทยุกระจายเสียงจากลอนดอนเมื่อวันที่ 7 มีนาคม พ.ศ. 2484 นำเสนอว่า ภายหลังได้มีการรับหลักการแล้ว ญี่ปุ่นจะให้มีการจัดตั้งคณะกรรมการร่วมในการปักปันเขตแดนใหม่ระหว่างไทยและอินโดจีนฝรั่งเศส¹⁴⁹

แต่อย่างไรก็ตาม การยื่นข้อเสนอในการเจรจาไกล่เกลี่ยในฐานะคนกลางของญี่ปุ่น ทำให้ฝ่ายอินโดจีนฝรั่งเศสมองว่าเป็น “การอนุญาโตตุลาการที่บังคับ” ตามข่าววิทยุโทรเลขรอยเตอร์เมื่อวันที่ 11 มีนาคม พ.ศ. 2484 ที่ได้เสนอข่าวจากเมืองฮานอย โดยเป็นข้อความเกี่ยวกับข้อพิพาทระหว่างไทยกับอินโดจีนฝรั่งเศส แถลงการณ์ฉบับนี้กล่าวว่า การสนทนาที่กรุงโตเกียวอันเนื่องมาจากการชี้ขาดของญี่ปุ่นว่า กำลังดำเนินไปโดยได้รับความสำเร็จเล็กน้อย แต่แท้ที่จริงแล้ว ดูเหมือนว่า หลังจากที่ได้มีการแก้ไขหลายประการ ทำให้อินโดจีนฝรั่งเศสมองว่า ญี่ปุ่นกำลังดำเนินการไปสู่การอนุญาโตตุลาการที่บังคับแทนที่จะเป็นการไกล่เกลี่ยที่เป็นธรรม¹⁵⁰ แต่ฝ่ายสำนักข่าวของญี่ปุ่นกลับมองว่า ความล่าช้าและลังเลของฝ่ายฝรั่งเศสวิมาจากกลุ่มประเทศสัมพันธมิตรอันมีอังกฤษ สหรัฐอเมริกา และกลุ่มฝรั่งเศสเสรีเป็นสำคัญ ปรากฏจากข่าววิทยุกระจายเสียงภาษาไทยจากโตเกียวเมื่อวันที่ 9 มีนาคม พ.ศ. 2484 ว่า การตกลงในการทำสัญญาสันติภาพ อันเป็นผลของการประชุมไกล่เกลี่ยของญี่ปุ่นที่กรุงโตเกียวนั้น เป็นเครื่องหมายแห่งยุคใหม่สำหรับประวัติศาสตร์แห่งภูมิภาคตะวันออกไกล อีกทั้งเป็นการทำให้พรรคพวกของนายพลเดอโกลในอินโดจีน ซึ่งหวังได้รับความช่วยเหลือจากอังกฤษและสหรัฐอเมริกาคงหมดอำนาจไปด้วย ผลสำเร็จแห่งการเจรจาที่กรุงโตเกียวเป็นเครื่องแสดงว่าญี่ปุ่นเป็นผู้นำอยู่ในเอเชีย¹⁵¹

การเจรจาที่ดำเนินไปด้วยดีและมีโอกาสที่จะนำไปสู่สนธิสัญญาสันติภาพมากขึ้น ส่งผลให้เกิดข่าวที่มีการวิพากษ์วิจารณ์และการแสดงท่าทีต่างๆ จากทั้งประเทศคู่เจรจา ประเทศที่เป็นคนกลาง และรวมไปถึงชาติอื่นๆ ปรากฏจากข่าววิทยุกระจายเสียงภาษาไทยจากโตเกียวเมื่อวันที่ 8 มีนาคม

¹⁴⁷ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, [สร.0201.33.1/10](#) อ้างแล้ว, แผ่น 44.

¹⁴⁸ ฉบับเดียวกัน, แผ่น 44-45.

¹⁴⁹ ฉบับเดียวกัน, แผ่น 45-46.

¹⁵⁰ ฉบับเดียวกัน, แผ่น 57.

¹⁵¹ ฉบับเดียวกัน, แผ่น 59-60.

พ.ศ. 2484 เสนอข่าวจากกรุงเทพฯ ว่า รัฐบาลไทยได้ประกาศทางวิทยุเมื่อวันที่ 7 มีนาคม พ.ศ. 2484 ให้ประชาชนชกธงไทยและญี่ปุ่นคู่กันในวันตกลงขั้นสุดท้าย เพื่อเป็นการฉลองในการที่ประเทศได้คงคืนสู่ความสงบ และชมเชยความพยายามของญี่ปุ่นในการไกล่เกลี่ยคราวนี้ อนึ่ง ประชาชนชาวไทยต่างมีความยินดีที่จะได้เห็นผลแห่งข้อเรียกร้องของชาติซึ่งได้รอคอยมาเป็นเวลานาน¹⁵² มีการอ้างอิงถึงท่าทีของนายกรัฐมนตรีไทยตามข่าววิทยุโทรเลขเร่งโงเมื่อวันที่ 11 มีนาคม พ.ศ. 2484 ซึ่งได้เสนอข่าวจากกรุงเทพฯ ว่า นายพลตรี หลวงพิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรีแห่งประเทศไทยกล่าวก่อนวันที่คาดว่าจะมีการลงนามในข้อตกลงซึ่งเป็นผลของการประชุมที่กรุงโตเกียวว่า ประเทศไทยจะระลึกถึงความพยายามอย่างไม่ตรีของญี่ปุ่นที่ทำให้การประชุมไกล่เกลี่ยบรรลุผลสำเร็จ และกล่าวว่าประเทศไทยได้ยื่น “กระดาษเปลา” ให้กับญี่ปุ่นเมื่อเริ่มการประชุมที่กรุงโตเกียวเพื่อแสดงความเชื่อมั่นในความรู้สึกที่เป็นธรรมของญี่ปุ่น¹⁵³

ท่าทีของสำนักข่าวไทยตามที่ได้ปรากฏในข่าววิทยุกระจายเสียงภาษาไทยจากโตเกียวเมื่อวันที่ 16 มีนาคม พ.ศ. 2484 อ้างจากการนำเสนอของหนังสือพิมพ์ประชาชาติว่า นโยบายของไทยนั้นไม่มีจุดประสงค์ใด นอกจากให้ได้มาซึ่งความยุติธรรม ไทยรักษาทำที่อันสงบและมีไมตรีอันดีกับนานาประเทศ หนังสือพิมพ์นี้ชี้ให้เห็นว่าดินแดนที่ไทยจะได้คืนนั้นเป็นเพียงส่วนหนึ่งของดินแดนที่เสียไป แม้กระนั้นการที่ฝรั่งเศสยอมรับรองการเรียกร้องดินแดนของไทยในครั้งนี้ก็มีความสำคัญมาก ส่วนหนังสือพิมพ์สุภาพบุรุษได้แสดงความขอบคุณและชมเชยความพยายามของหัวหน้าคณะผู้แทนไทย และกล่าวว่า การตกลงกันได้ในครั้งนี้เป็นความสำเร็จทางการทูตของไทยและประเทศที่เกี่ยวข้อง เชื่อว่าจะเป็นการเชิดชูเกียรติยศของไทยในสายตาโลก นอกจากนี้ยังได้แสดงความชมเชยและขอบคุณกองทหารไทยที่ได้ปฏิบัติการเป็นผลให้ได้ดินแดนบางส่วนกลับคืนมา¹⁵⁴

ส่วนท่าทีของฝรั่งเศสตามข่าววิทยุกระจายเสียงภาษาไทยจากโตเกียวเมื่อวันที่ 8 มีนาคม พ.ศ. 2484 เสนอข่าวจากกรุงวชิว่า แม้ว่ารายละเอียดในโครงการตกลงกรณีพิพาทจะยังไม่มีการเปิดเผยต่อประชาชน แต่ชาวฝรั่งเศสต่างแสดงความพึงพอใจที่สงครามได้ผ่านพ้นไป และขอบคุณญี่ปุ่นที่ได้ทำการเจรจาไกล่เกลี่ยในครั้งนี้ ฝรั่งเศสมีความปรารถนาที่จะคุ้มครองสิทธิและผลประโยชน์ของตนในภาคตะวันออกไกลภายใต้ความเป็นผู้นำของญี่ปุ่น¹⁵⁵ จากข่าววิทยุโทรเลขทรานส์โอเชียนเมื่อวันที่ 12 มีนาคม พ.ศ. 2484 ซึ่งเสนอข่าวจากกรุงวชิว่า ได้ทราบข้อความแห่งสัญญาสันติภาพระหว่างไทยกับอินโดจีนฝรั่งเศสจากข่าวของญี่ปุ่นทั้งสิ้น โดยไม่มีรายงานของฝรั่งเศสเลย เมื่อคืนวันที่ 11

¹⁵² สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, สร.0201.33.1/10 อ้างแล้ว, แผ่น 58.

¹⁵³ ฉบับเดียวกัน, แผ่น 61.

¹⁵⁴ ฉบับเดียวกัน, แผ่น 85.

¹⁵⁵ ฉบับเดียวกัน, แผ่น 59.

มีนาคม พ.ศ. 2484 รัฐบาลฝรั่งเศสได้แสดงท่าทีไม่ค่อยเต็มใจอย่างมากในการที่จะวิจารณ์สัญญาดังกล่าว และได้กล่าวว่า สัญญาสันติภาพระหว่างไทยกับอินโดจีนเป็นผลธรรมชาติของความผันแปรทางประวัติศาสตร์ หลังจากฝรั่งเศสอ่อนแอลงแล้ว ญี่ปุ่นก็ได้เข้มแข็งขึ้นในตะวันออกไกล ฝรั่งเศสจึงจำเป็นต้องยอมรับการเป็นผู้นำของญี่ปุ่นในตะวันออกไกล ในสถานการณ์เช่นนี้ประเทศฝรั่งเศสต้องพอใจในข้อตกลงนี้ในฐานะที่เป็นเรื่องระหว่างญี่ปุ่นกับอินโดจีนฝรั่งเศสมากกว่าเรื่องระหว่างไทยกับอินโดจีนฝรั่งเศส¹⁵⁶ ต่อมาได้มีการอ้างบทความวิจารณ์ในหนังสือพิมพ์เลอแตงป์ของฝรั่งเศสซึ่งเสนอเกี่ยวกับการที่ฝรั่งเศสยอมยกดินแดนบางส่วนให้แก่ไทยเป็นความว่า การที่ฝรั่งเศสได้ตกลงเจรจาไกล่เกลี่ยข้อพิพาทก็เนื่องด้วยเห็นแก่สันติภาพของตะวันออกไกล ตามคำขอร้องของญี่ปุ่น และอีกประการหนึ่ง สถานการณ์ทางยุโรปได้บังคับให้ฝรั่งเศสต้องยกดินแดนบางส่วนให้แก่ไทย การกระทำของฝรั่งเศสได้ทำให้อินโดจีนพ้นจากการสงครามไปได้¹⁵⁷

ส่วนท่าทีของฝรั่งเศสเสรีภายใต้การนำของนายพลชาร์ล เดอโกล จากข่าววิทยุโทรเลขทรานสโอเชียนเมื่อวันที่ 2 เมษายน พ.ศ. 2484 ซึ่งอ้างแหล่งข่าวจากกรุงวชิว่า ตามที่มีข่าวของรัฐบาลกำมะลอของนายพลเดอโกลจากเซียงไฮ้ว่า สนธิสัญญาระหว่างประเทศไทยกับอินโดจีนฝรั่งเศสมีความลับอยู่บางประการนั้น เจ้าหน้าที่ฝรั่งเศสแห่งสำนักสื่อชาวฮาวายได้แถลงปฏิเสธอย่างแข็งขัน โดยกล่าวว่า รายงานข่าวจากเซียงไฮ้เป็นรายงานข่าวที่ไม่เป็นความจริง และเน้นว่าเอกสารทางการทูตที่ได้แลกเปลี่ยนกันที่โตเกียวขึ้นได้ถูกนำออกโฆษณาโดยสิ้นเชิงแล้ว¹⁵⁸ ทั้งนี้ หากย้อนกลับไปในช่วงวิทยุโทรเลขแรงโงเมื่อวันที่ 3 มีนาคม พ.ศ. 2484 ที่ได้เสนอข่าวจากสิงคโปร์ว่า เจ้าหน้าที่แถลงของนายพลเดอโกลแถลงว่าจะไม่รับรองการละเมิดใดๆ ที่มีต่อบูรณภาพของจักรวรรดิฝรั่งเศสหรือการแก้ไขใดๆ แห่งอธิปไตยในดินแดนหรือในทางการเมืองของอินโดจีนฝรั่งเศส ซึ่งได้กระทำขึ้นโดยการขู่หรือการใช้กำลังของประเทศที่สามเป็นอันขาด¹⁵⁹ ซึ่งจะมีผลต่อมาในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ได้สิ้นสุดลง เมื่อนายพลเดอโกลมีอำนาจในฝรั่งเศสและจะดำเนินการทำสัญญาเพื่อเอาดินแดนที่เสียให้ไทยตามสนธิสัญญาใน พ.ศ. 2484 กลับคืนมาให้กับอินโดจีนฝรั่งเศส

ความเห็นจากสำนักข่าวของชาติสัมพันธมิตรต่อท่าทีของญี่ปุ่นในการเจรจาไกล่เกลี่ย ตามที่ปรากฏในข่าววิทยุกระจายเสียงจากลอนดอนเมื่อวันที่ 12 มีนาคม พ.ศ. 2484 ว่า ภายหลังที่ได้ชักจูงหรืออยู่หลายครั้ง ข้อตกลงในเรื่องไกล่เกลี่ยกรณีพิพาทระหว่างประเทศไทยกับอินโดจีนได้ยุติลงเมื่อวันที่ 11 มีนาคม พ.ศ. 2484 โดยทุกฝ่ายยอมตกลงในข้อสัญญาที่ร่างขึ้น และได้มีการลงนามในสัญญา

¹⁵⁶ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, สร.0201.33.1/10 อ้างแล้ว, แผ่น 73.

¹⁵⁷ ฉบับเดียวกัน, แผ่น 73-74.

¹⁵⁸ ฉบับเดียวกัน, แผ่น 129.

¹⁵⁹ ฉบับเดียวกัน, แผ่น 18.

เรียบร้อยแล้ว ฝรั่งเศสยอมยกที่ดินเป็นจำนวนไม่น้อยในแคว้นลาวและกัมพูชาให้แก่อังกฤษ และจะได้จัดตั้งคณะกรรมการเพื่อจัดการปักปันเขตแดนกัน รางวัลที่ญี่ปุ่นจะได้รับสำหรับความเหน็ดเหนื่อยในการไกล่เกลี่ยครั้งนี้ มีปรากฏอยู่ในคำประกาศอย่างเป็นทางการว่า จะได้ทำสัญญาทางไมตรีกันต่อไปภายหลังเพื่อสมานสัมพันธ์ให้แน่นแฟ้นเป็นพิเศษระหว่างญี่ปุ่นกับไทยส่วนหนึ่งและญี่ปุ่นกับอินโดจีนอีกส่วนหนึ่ง¹⁶⁰ ส่วนข่าววิทยุกระจายเสียงจากมะนิลาเมื่อวันที่ 12 มีนาคม พ.ศ. 2484 ได้มีการวิเคราะห์ภายหลังจากการลงนามรับหลักการว่า การประชุมสันติภาพที่กรุงโตเกียวต้องนับว่าเป็นประโยชน์แก่ฝ่ายญี่ปุ่น กล่าวคือญี่ปุ่นได้ขอร้องไม่ให้ประเทศทั้งสองเข้าร่วมกิจการทางเศรษฐกิจการเมือง และการทหารกับประเทศมหาอำนาจที่สาม ซึ่งอาจจะเป็นผลเสียแก่ญี่ปุ่นได้ ทั้งนี้ นับว่าเป็นชัยชนะของญี่ปุ่น แต่แหล่งข่าวจากไซ่ง่อนแจ้งว่า ความสำเร็จคราวนี้ นับว่าเป็นชัยชนะโดยวิธีการที่ฉลาดแกมโกง ประกอบกับการใช้กำลังบังคับของญี่ปุ่น¹⁶¹

ในที่สุดการลงนามในสนธิสัญญาสันติภาพระหว่างไทยกับอินโดจีนฝรั่งเศสจึงเกิดขึ้นในทำเนียบนายกรัฐมนตรีญี่ปุ่น ณ กรุงโตเกียว ตามข่าววิทยุกระจายเสียงภาษาฝรั่งเศสจากไซ่ง่อนเมื่อวันที่ 10 พฤษภาคม พ.ศ. 2484 นำเสนอว่า หลังจากการเจรจาระหว่างไทยกับฝรั่งเศสได้ดำเนินมาเป็นเวลาประมาณ 3 เดือน ปรากฏว่าสนธิสัญญาสันติภาพระหว่างสองประเทศนี้ได้มีการลงนามกันเมื่อวันที่ 9 พฤษภาคม พ.ศ. 2484 เวลา 10.00 น. ณ ทำเนียบนายกรัฐมนตรีญี่ปุ่น หลังจากได้มีการลงนามในสนธิสัญญาสันติภาพ ฝ่ายไทยได้ดำเนินการนำเข้าสู่สภาในเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2484 ตามข่าววิทยุโทรเลขทรานสโอสันเมื่อวันที่ 24 พฤษภาคม พ.ศ. 2484 เสนอข่าวจากกรุงเทพฯ ว่า ได้มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้เปิดประชุมสภาแห่งประเทศไทยสมัยพิเศษในวันที่ 9 มิถุนายน พ.ศ. 2484 ญัตติที่สำคัญๆ ที่จะเข้าสู่การพิจารณาของสภาก็คือ เรื่องการปะทะกับอินโดจีนเมื่อเร็วๆ นี้ เรื่องสนธิสัญญาสันติภาพที่ประเทศไทยทำกับประเทศฝรั่งเศส และร่างพระราชบัญญัติว่าด้วยการพิจารณาดินแดนที่ไทยได้รับ¹⁶² และต่อมารัฐบาลไทยได้ประกาศยกเลิกกฎอัยการศึก ตามข่าววิทยุโทรเลขทรานสโอสันเมื่อวันที่ 25 พฤษภาคม พ.ศ. 2484 เสนอข่าวจากกรุงเทพฯ ว่า ตามที่ได้มีการประกาศใช้กฎอัยการศึกในจังหวัดต่างๆ ในประเทศไทย รวม 24 จังหวัด เมื่อเดือนมกราคม พ.ศ. 2484 บัดนี้ได้มีประกาศยกเลิกประกาศใช้กฎอัยการศึกในจังหวัดต่างๆ ดังกล่าวตั้งแต่วันที่ 23 พฤษภาคม พ.ศ. 2484¹⁶³

¹⁶⁰ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, สร.0201.33.1/10 อ้างแล้ว, แผ่น 70-71.

¹⁶¹ ฉบับเดียวกัน, แผ่น 71.

¹⁶² ฉบับเดียวกัน, แผ่น 259.

¹⁶³ ฉบับเดียวกัน, แผ่น 259-260.

4.7 สรุป

การประมวลข่าวสงครามของไทยภายหลังการก่อตั้งกรรมการพิจารณาประมวลข่าวใน พุทธศักราชทางด้านตะวันออกไกลเมื่อปลายเดือนตุลาคม พ.ศ. 2483 เกิดขึ้นในช่วงเวลาที่สังคมไทยในตอนนั้นเกิดกระแสเรียกร้องดินแดนคืนจากอินโดจีนฝรั่งเศส การเรียกร้องดินแดนคืนจากอินโดจีนฝรั่งเศสกลายเป็นประเด็นสำคัญทางการเมืองต่างประเทศของไทยภายหลังการยอมแพ้ของฝรั่งเศสต่อเยอรมนีในเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2483 สถานการณ์สงครามในยุโรปภายหลังเหตุการณ์ดังกล่าวถือได้ว่ากลุ่มประเทศอักษะเป็นฝ่ายได้เปรียบและสามารถควบคุมดินแดนส่วนใหญ่ในทวีปยุโรปได้ คงเหลือเพียงเกาะอังกฤษซึ่งเป็นที่มั่นสำคัญของชาติสัมพันธมิตรในการต่อต้านฝ่ายอักษะ แต่อย่างไรก็ตาม เหตุผลที่ผลักดันจากการยอมแพ้ของฝรั่งเศสส่งผลกระทบต่อแผ่นดินแม่และดินแดนในอาณานิคมอย่างอินโดจีนฝรั่งเศส

ภายหลังจากฝรั่งเศสยอมแพ้เยอรมนี อินโดจีนตกเป็นเป้าหมายของการขยายอิทธิพลของญี่ปุ่นในภูมิภาคตะวันออกไกล ญี่ปุ่นพยายามเข้าเจรจาเกลี้ยกล่อมให้ฝรั่งเศสยอมให้ญี่ปุ่นตั้งฐานทัพและส่งกำลังทหารไปในอินโดจีนตอนเหนือ ทำให้อำนาจอิทธิพลของฝรั่งเศสเหนืออินโดจีนสั่นคลอนลง รัฐบาลไทยซึ่งกำลังติดตามสถานการณ์สงครามในยุโรปและสถานการณ์ในอินโดจีนฝรั่งเศสเคยพยายามเจรจากับฝรั่งเศสให้มีการปักปันเส้นเขตแดนใหม่โดยใช้ร่องน้ำลึกในแม่น้ำโขงเป็นเกณฑ์ แต่ฝ่ายอินโดจีนฝรั่งเศสต่างชักช้าและไม่ตอบรับข้อเสนอของฝ่ายไทย จนกระทั่งไทยได้ยื่นข้อเรียกร้องให้มีการเจรจาปักปันเขตแดนโดยเร็ว ต่อมาในเดือนตุลาคม พ.ศ. 2483 ได้มีเหตุการณ์เดินขบวนเรียกร้องดินแดนคืนในไทยจากอินโดจีนฝรั่งเศส ทำให้ความตึงเครียดตามพรมแดนไทยกับอินโดจีนฝรั่งเศสมีมากขึ้น รัฐบาลไทยที่ต้องการทราบสถานการณ์ในอินโดจีนและความเคลื่อนไหวตามชายแดนที่ติดกับไทยจึงได้ดำเนินการจัดตั้งกรรมการพิจารณาประมวลข่าวในพุทธศักราชทางด้านตะวันออกไกล

ข่าวที่ปรากฏในเอกสารประมวลข่าวสงครามของไทยช่วงกรณีพิพาทอินโดจีนเป็นการนำเสนอข่าวเกี่ยวกับการปะทะกันตามชายแดน การอพยพของชาวพื้นเมืองเข้ามายังประเทศไทย ความพยายามเจรจาระหว่างไทยกับฝรั่งเศส รวมไปถึงท่าทีที่มีต่อกรณีพิพาทอินโดจีนของประเทศคู่พิพาทอย่างไทยกับฝรั่งเศส รวมถึงจากชาติมหาอำนาจอื่นๆ ในตะวันออกไกล และเมื่อเกิดการปะทะกันตามพรมแดนระหว่างเจ้าหน้าที่ไทยกับเจ้าหน้าที่อินโดจีนฝรั่งเศสในปลายเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2483 โดยการปะทะดำเนินไปอย่างต่อเนื่องจนกระทั่งเดือนมกราคม พ.ศ. 2484 ทำให้รัฐบาลไทยตัดสินใจส่งทหารเข้ารุกรานอินโดจีนฝรั่งเศสโดยสามารถยึดดินแดนบางส่วนของอินโดจีนฝรั่งเศสได้สำเร็จ ซึ่งเหตุการณ์ดังกล่าวได้ปรากฏในเอกสารประมวลข่าวสงครามของไทยที่นำเสนอจากสำนัก

ชาวทั้งของไทย อินโดจีนฝรั่งเศส ญี่ปุ่น ชาติฝ่ายอักษะ และรวมถึงจากชาติสัมพันธมิตร มีทั้งการรายงานสถานการณ์ที่เกิดขึ้นจริง พร้อมเสริมเนื้อความที่เป็นประโยชน์กับชาติของสำนักข่าวนั้นๆ ซึ่งปรากฏให้เห็นอย่างชัดเจนจากสำนักข่าวที่มาจากไทยและอินโดจีนฝรั่งเศส

ข่าวที่ปรากฏในเอกสารประมวลข่าวสงครามของไทยในช่วงกรณีพิพาทอินโดจีนถือเป็นข้อมูลข่าวสารสำคัญที่ทำให้รัฐบาลตัดสินใจดำเนินการเพื่อรักษาความสงบตามชายแดนไทยที่ติดกับอินโดจีนฝรั่งเศส ทั้งการให้ความช่วยเหลือแก่ผู้ท้อพยพจากอินโดจีน การดำเนินการด้านการทหาร ได้แก่ การจัดตั้งกองบัญชาการทหารสูงสุด การจัดกำลังทางบก เรือ และอากาศ รวมถึงการจัดตั้งกำลังตำรวจสนามเพื่อรักษาความสงบ และป้องกันการรุกรานจากฝ่ายอินโดจีนฝรั่งเศส นอกจากนี้ รัฐบาลไทยพยายามติดต่อกับบรรดาทูตต่างประเทศ โดยเฉพาะประเทศมหาอำนาจอย่างอังกฤษ สหรัฐอเมริกา และญี่ปุ่นให้เข้าใจถึงการเรียกร้องดินแดนคืนของไทยว่า ไทยต้องการเรียกร้องดินแดนคืนโดยการเจรจา หากแต่ฝรั่งเศสไม่ยินยอมและพยายามรุกร้าเข้าเขตไทย ทำให้ไทยต้องต่อสู้เพื่อป้องกันตัว จึงเป็นเหตุให้เกิดการสู้รบ การที่รัฐบาลไทยตัดสินใจรบด้วยกำลังทหารนี้ เป็นเพราะความกังวลว่า หากไทยไม่สามารถเจรจาเพื่อปักปันเขตแดนใหม่กับฝรั่งเศสได้สำเร็จดังเช่นกรณีของอังกฤษที่สามารถเจรจาปักปันเขตแดนใหม่ตามพรมแดนไทยกับด้านพม่าได้สำเร็จ อีกทั้งจากสถานการณ์ในอินโดจีนฝรั่งเศสในช่วงเวลาดังกล่าว ซึ่งปรากฏทั้งจากรายงานของกงสุลไทย ณ ไซ่ง่อน และรวมไปถึงข่าวที่ปรากฏในเอกสารประมวลข่าว ซึ่งอาจทำให้อำนาจของฝรั่งเศสในอินโดจีนเสื่อมลง รัฐบาลไทยจึงเห็นว่าหากฝรั่งเศสไม่อาจมีอำนาจในอินโดจีนและถูกญี่ปุ่นเข้าแทนที่ ก็จะทำให้ไทยต้องเผชิญหน้ากับภัยคุกคามใหม่ได้ ดังนั้น รัฐบาลไทยจำเป็นต้องมีแนวยุทธศาสตร์เพื่อเป็นการป้องกันการรุกรานจากทางด้านตะวันออกที่อาจจะเกิดขึ้นจึงต้องเร่งดำเนินนโยบายเรียกร้องดินแดนบางส่วนคืนจากอินโดจีนฝรั่งเศส

เหตุการณ์การสู้รบระหว่างไทยกับฝรั่งเศสในกรณีพิพาทอินโดจีนเป็นการเปลี่ยนแปลงสำคัญต่อการรักษาความเป็นกลางของไทย เพราะทำให้ไทยต้องอยู่ในสถานะเป็นกลางแบบเตรียมรบระหว่างการรบระหว่างไทยกับอินโดจีนฝรั่งเศสก็ได้มีการพูดคุยระหว่างไทยกับฝรั่งเศสผ่านอุปทูตฝรั่งเศสประจำกรุงเทพฯ ต่อมาญี่ปุ่นได้แทรกแซงด้วยการเสนอตนเป็นคนกลางในการเจรจาไกล่เกลี่ยจากสถานการณ์การเมืองระหว่างประเทศทำให้ไทยและฝรั่งเศสยินยอมให้ญี่ปุ่นเป็นคนกลางเจรจาไกล่เกลี่ยในที่สุด ช่วงเวลาแห่งการเจรจาไกล่เกลี่ยซึ่งเป็นเหตุการณ์ต่อเนื่องจากช่วงเวลาแห่งการสู้รบในช่วงกรณีพิพาทอินโดจีนที่ปรากฏเป็นข่าวในเอกสารประมวลข่าวสงครามของไทยซึ่งเป็นการนำเสนอข่าวจากสำนักข่าวของชาติต่างๆ จะเห็นได้ว่าลักษณะการแบ่งฝ่ายในการเจรจาอาจแบ่งได้เป็น 3 ฝ่าย คือไทยกับฝรั่งเศสซึ่งเป็นคู่ขัดแย้งกัน และคนกลางอย่างญี่ปุ่น ถือเป็นการชิงไหวชิงพริบระหว่าง 3 ชาติโดยไทยต่างต้องการดินแดนคืนเพิ่มจากการปักปันเส้นเขตแดน ฝรั่งเศสต้องการรักษา

สถานะเดิมของอินโดจีนให้ถึงที่สุด และญี่ปุ่นต้องการใช้ฐานะคนกลางนำพาให้ได้รับประโยชน์ จะเป็น การได้รับเกียรติยศและการสถาปนาอำนาจในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ผ่านอินโดจีนและอาจ รวมถึงไทยด้วย ญี่ปุ่นจึงพยายามเข้าหาและคอยให้คำมั่นอันไร้หลักแหล่งต่อทั้งฝรั่งเศสและไทยให้ได้ ตามสิ่งที่ต้องการ

นอกจากนโยบายเรียกร้องดินแดนคืนและการเสริมกำลังทหารเพื่อรับมือกับอินโดจีนฝรั่งเศส แล้ว รัฐบาลไทยมองในแง่ความมั่นคงของไทยที่อิงกับสถานการณ์ในอินโดจีน โดยเฉพาะท่าทีของ ญี่ปุ่น นายตัว ลพานุกรม รัฐมนตรีและหนึ่งในกรรมการพิจารณาประมวลชาวสงครามได้ตั้งข้อสังเกต ว่า ปัญหาคือญี่ปุ่นจะให้ฝรั่งเศสอยู่ต่อไปในอินโดจีนหรือไม่ กล่าวคืออำนาจอธิปไตยในอินโดจีน อาจจะเปลี่ยนแปลงจากฝรั่งเศสไปเป็นของญี่ปุ่นหรือไม่ แต่ถึงกระนั้น ก็ยังคาดการณ์ในแง่ดีว่า ญี่ปุ่น อาจจะไม่กล้าทำ เพราะเกรงใจอเมริกัน¹⁶⁴ แสดงให้เห็นว่า บทบาทของสหรัฐอเมริกาเริ่มมีมากใน ภูมิภาคตะวันออกเฉียงใต้หลังจากที่ฝรั่งเศสยอมแพ้เยอรมนี หลังจากกรณีพิพาทอินโดจีน ไทยได้ กลายเป็นส่วนหนึ่งของความตึงเครียดที่เกิดขึ้นในภูมิภาคตะวันออกเฉียงใต้ระหว่างญี่ปุ่นกับฝ่าย สัมพันธมิตรซึ่งมีอังกฤษกับสหรัฐอเมริกาเป็นชาติมหาอำนาจหลักที่ไม่ต้องการให้ญี่ปุ่นขยายอำนาจใน ภูมิภาคตะวันออกเฉียงใต้ อีกทั้งมีความพยายามสกัดกั้นการขยายอำนาจของญี่ปุ่นในภูมิภาคตะวันออกเฉียง ใต้ทั้งทางการเมืองและทางเศรษฐกิจ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

¹⁶⁴ สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี, ครั้งที่ 8/2484 เรื่อง การไกล่เกลี่ยระหว่างไทย-อินโดจีน วันที่ 12 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2484, แผ่น 29.

บทที่ 5

การประมวลข่าวของกรมการพิจารณาประมวลข่าวในพฤติการณ์ทางด้านตะวันออก ไกลเกี่ยวกับสถานการณ์ในภูมิภาคตะวันออกไกล

แม้ว่าการปะทะกันทางทหารระหว่างไทยกับอินโดจีนฝรั่งเศสได้สิ้นสุดลง หลังจากญี่ปุ่นเข้ามาเป็นคนกลางในการเจรจาไกล่เกลี่ย นำไปสู่การทำสนธิสัญญาสันติภาพและทำให้ไทยได้รับดินแดนบางส่วนจากอินโดจีนฝรั่งเศส หากแต่กรมการพิจารณาประมวลข่าวในพฤติการณ์ทางด้านตะวันออกไกลยังคงดำเนินการประมวลข่าวสงครามต่อไป เนื่องจากสถานการณ์ความตึงเครียดที่เกิดขึ้นในภูมิภาคตะวันออกไกลเป็นประเด็นที่ต้องได้รับการติดตามอย่างใกล้ชิด นอกจากจะเป็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในพื้นที่ที่ใกล้กับไทยมากกว่าเหตุการณ์ในภูมิภาคยุโรปซึ่งดำเนินการประมวลข่าวโดยกรมการพิจารณาประมวลข่าวในยามฉุกเฉินแล้ว เหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในภูมิภาคตะวันออกไกลต่างส่งผลกระทบโดยตรงต่อนโยบายเป็นกลางของไทย

แม้ว่าสงครามระหว่างญี่ปุ่นกับชาติสัมพันธมิตรจะยังไม่ปะทุขึ้น หากแต่นโยบายจัดระเบียบใหม่ในภูมิภาคตะวันออกไกลของญี่ปุ่นนับได้ว่าเป็นภัยคุกคามสำคัญต่ออำนาจอธิปไตยของชาติตะวันตกที่มีดินแดนอาณานิคมในภูมิภาคนี้ จึงปรากฏข่าวที่นำเสนอเกี่ยวกับความตึงเครียดในความสัมพันธ์ระหว่างญี่ปุ่นกับชาติสัมพันธมิตร โดยเฉพาะกับสหรัฐอเมริกาและอังกฤษ ในขณะเดียวกัน สหรัฐอเมริกาก็กลับมีบทบาทสำคัญในภูมิภาคตะวันออกไกลในช่วงที่อังกฤษต้องรับศึกในภูมิภาคยุโรป ดังนั้น ข่าวเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างสหรัฐอเมริกากับญี่ปุ่นก่อนที่จะเกิดสงครามมหาเอเชียบูรพาจึงเป็นประเด็นสำคัญที่เอกสารประมวลข่าวสงครามของไทยได้มีการกล่าวถึง

นอกจากนี้ ยังมีประเด็นสำคัญที่ปรากฏเป็นข่าวบ่อยครั้ง โดยเฉพาะภายหลังกรณีพิพาทอินโดจีน คือการนำเสนอข่าวในเชิงให้ร้ายกับฝ่ายตรงข้าม แม้ว่าจะยังไม่มีการรบทางทหารโดยตรง ถือเป็นการปะทะกันผ่านการนำเสนอข่าวจากสำนักสื่อข่าวภายในประเทศและดินแดนอาณานิคมของตน จึงอาจกล่าวได้ว่าเป็นสงครามจิตวิทยาที่เกิดขึ้นระหว่างญี่ปุ่นกับชาติสัมพันธมิตรอันมีสหรัฐอเมริกา อังกฤษ และรวมไปถึงจีน ซึ่งต่างฝ่ายต่างนำเสนอข่าวที่เป็นการให้ร้ายแก่อีกฝ่าย อีกทั้งยังมีการเสนอข่าวเพื่อชี้แจงว่าการนำเสนอข่าวของอีกฝ่ายนั้นไม่เป็นความจริง การนำเสนอเพื่อเป็นการให้ร้ายและการนำเสนอข่าวเพื่อชี้แจงข้อเท็จจริงได้ปรากฏในเอกสารประมวลข่าวสงครามของไทยเช่นกัน อย่างไรก็ตาม ไทยตกเป็นเป้าหมายหนึ่งของสงครามจิตวิทยานี้ เพราะมีการนำเสนอข่าวจากสำนักข่าวต่างชาติเพื่อพยายามโน้มน้าวให้ไทยเปลี่ยนจากนโยบายเป็นกลางอย่างเคร่งครัดมาสนับสนุนฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง

5.1 การขยายอิทธิพลของญี่ปุ่นในภูมิภาคตะวันออกไกลตั้งแต่ช่วงกรณีพิพาทอินโดจีน

ญี่ปุ่นได้ดำเนินการขยายอิทธิพลในอินโดจีนฝรั่งเศสภายหลังจากการยอมแพ้ของฝรั่งเศสต่อเยอรมนีเมื่อเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2483 การขยายอิทธิพลในอินโดจีนของญี่ปุ่นส่งผลต่อสถานการณ์ความตึงเครียดในภูมิภาคตะวันออกไกลที่มีมากขึ้น เนื่องจากที่ตั้งทางภูมิศาสตร์ของอินโดจีนอยู่ใกล้กับดินแดนอาณานิคมของชาติสัมพันธมิตรทั้งพม่า มลายู และเกาะสิงคโปร์ของอังกฤษ ฟิลิปปินส์ของสหรัฐอเมริกา รวมไปถึงหมู่เกาะอินเดียนตะวันออกของเนเธอร์แลนด์ และรวมถึงอยู่ใกล้กับประเทศไทย ซึ่งประกาศตนเป็นประเทศเป็นกลางในสงครามที่ยุโรป การที่ญี่ปุ่นได้เข้าร่วมกลุ่มประเทศอักษะเมื่อเดือนกันยายน พ.ศ. 2483 ส่งผลให้ชาติสัมพันธมิตรมีความไม่ไว้วางใจต่อท่าทีของญี่ปุ่นในตะวันออกไกลและคอยจับตามองต่อการขยายอิทธิพลของญี่ปุ่นในอินโดจีนฝรั่งเศสด้วย ในหัวข้อดังกล่าวจะนำเสนอข่าวที่เกี่ยวข้องกับการขยายอำนาจของญี่ปุ่นตามนโยบายจัดระเบียบโลกใหม่นับตั้งแต่ช่วงกรณีพิพาทอินโดจีนที่ส่งผลกระทบต่อสถานการณ์ความตึงเครียดในภูมิภาคตะวันออกไกล รวมถึงความเปลี่ยนแปลงต่างๆ ที่เกิดขึ้นในภูมิภาคตะวันออกไกล

5.1.1 ข่าวเกี่ยวกับการขยายอิทธิพลของญี่ปุ่นในช่วงกรณีพิพาทอินโดจีน

กรณีพิพาทอินโดจีนนอกจากเป็นเหตุการณ์ความขัดแย้งทางพรมแดนระหว่างไทยกับอินโดจีนฝรั่งเศส กรณีพิพาทอินโดจีนยังเป็นส่วนหนึ่งของความตึงเครียดที่เกิดขึ้นในภูมิภาคตะวันออกไกล การแทรกแซงของญี่ปุ่นในฐานะคนกลางเพื่อเจรจาไกล่เกลี่ยถูกจับตามองจากชาติสัมพันธมิตร การขยายอิทธิพลของญี่ปุ่นในอินโดจีนเป็นเหตุการณ์ที่มีการนำเสนอข่าวว่า ญี่ปุ่นพยายามยุยงให้เกิดความขัดแย้งระหว่างไทยกับอินโดจีนฝรั่งเศสเพื่อประโยชน์ในการขยายอิทธิพลในตะวันออกไกล ปรากฏจากแหล่งข่าวที่อ้างโทรเลขจากอัครราชทูตไทยประจำเมืองวิซีเมื่อวันที่ 22 พฤศจิกายน พ.ศ. 2483 รายงานมายังรัฐบาลไทยว่า เมื่อเร็วๆ นี้ บรรดาหนังสือพิมพ์ฝรั่งเศสที่กรุงวิซีไม่ได้ลงข่าวเกี่ยวกับเหตุการณ์ทางชายแดนไทยกับอินโดจีนฝรั่งเศสเลย แต่กลับมีข่าวจากทางการวิซีว่า ได้มีเหตุการณ์ทางพรมแดนระหว่างจีนกับอินโดจีน ซึ่งเจ้าหน้าที่ฝรั่งเศสต่างมีความเห็นว่า ข่าวเหล่านี้เป็นข่าวที่แต่งเติมขึ้นเนื่องจากญี่ปุ่นพยายามปลุกปั่นเพื่อให้เกิดความรู้สึกว่า กองทัพไทยกำลังโจมตีอินโดจีน อีกทั้งยังมีการกล่าวว่า สหรัฐอเมริกาและอังกฤษกำลังหนุนให้ประเทศไทยโจมตีอินโดจีน¹ จากโทรเลขดังกล่าวซึ่งปรากฏในเอกสารประมวลข่าวของไทยนี้แสดงให้เห็นว่า เริ่มมีการเสนอข่าวโดยโยงเอาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นระหว่างไทยกับอินโดจีนฝรั่งเศสในกรณีพิพาทอินโดจีนมาเข้ากับสถานการณ์ความตึงเครียดที่เกิดขึ้นในภูมิภาคตะวันออกไกลระหว่างญี่ปุ่นกับชาติสัมพันธมิตรโดยผ่านการปลุกปั่นให้เกิดข่าวอันไม่เป็นผลดีต่อไทยและอินโดจีนฝรั่งเศส

¹ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, [สร.0201.33.1/7](#) อ้างแล้ว, แผ่น 72.

ข่าวที่นำเสนอจากสำนักข่าวของชาติสัมพันธมิตรยังชี้ให้เห็นถึงการฉวยโอกาสของญี่ปุ่นในการขยายอิทธิพลในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ผ่านความขัดแย้งระหว่างไทยกับอินโดจีนฝรั่งเศสที่ถือเป็นแผนการสกัดกั้นความช่วยเหลือของชาติสัมพันธมิตรที่ส่งให้กับรัฐบาลจีนที่กรุงจุงกิง อย่างข่าววิทยุกระจายเสียงจากเมืองมะนิลาเมื่อวันที่ 22 พฤศจิกายน พ.ศ. 2483 ได้นำเสนอข่าวโดยอ้างความเห็นของผู้สำเร็จราชการมณฑลยูนนานของจีนว่า การที่ญี่ปุ่นยุยงให้ไทยทำสงครามกับอินโดจีนฝรั่งเศสเพื่อฉวยโอกาสเข้ายึดพม่า เพื่อตัดทางไม่ให้จีนมีโอกาสติดต่อกับโลกภายนอก เพราะในขณะนี้จีนได้รับอาวุธและน้ำมันเชื้อเพลิงจากสหรัฐอเมริกาโดยผ่านทางพม่าเป็นจำนวนมาก² ซึ่งข่าววิทยุกระจายเสียงจากมะนิลาได้พยายามชี้ให้เห็นอีกว่า ญี่ปุ่นพยายามเข้ามาแทรกแซงโดยการยุยงให้เกิดความขัดแย้งระหว่างไทยกับอินโดจีนฝรั่งเศส อย่างไรก็ตามข่าววิทยุกระจายเสียงจากมะนิลาเมื่อวันที่ 12 ธันวาคม พ.ศ. 2483 ที่นำเสนอว่า ญี่ปุ่นกำลังพยายามยุยงให้ไทยกับอินโดจีนฝรั่งเศสผิดใจกัน ความจริงญี่ปุ่นอาจจะทำการใกล้เคียงกรณีพิพาทระหว่างสองประเทศนี้ได้ แต่การที่ญี่ปุ่นปล่อยให้สองประเทศนี้ทำสงครามกันก็เพื่อจะหาโอกาสรุกรานไทยเพื่อเข้าโจมตีฐานทัพเรือที่สิงคโปร์ได้สะดวก นอกจากนี้ ญี่ปุ่นยังได้อ้างว่า กองกำลังของอังกฤษที่สิงคโปร์ก็กำลังหาทางรุกรานเมืองไซ่ง่อนของอินโดจีนฝรั่งเศส เพราะอังกฤษกับจีนกำลังคบคิดกันทำลายล้างญี่ปุ่น ญี่ปุ่นจึงต้องส่งทหารเข้ามาเตรียมต้านทานการรุกรานของอังกฤษไว้ในอินโดจีน³ จะเห็นได้ว่า หากญี่ปุ่นเข้ายึดอินโดจีนได้ ก็จะเป็นโอกาสให้เข้ายึดและตั้งฐานทัพในไทยเพื่อสามารถรุกรานไปยังมลายูและสิงคโปร์ได้โดยสะดวก⁴ จากข่าวดังกล่าวได้ชี้ให้เห็นว่า มีการโยงเอาความขัดแย้งที่กำลังเกิดขึ้นระหว่างไทยกับอินโดจีนฝรั่งเศสเข้ากับสถานการณ์ความตึงเครียดที่เกิดขึ้นในภูมิภาคตะวันออกเฉียงไกล เพราะไทยกับอินโดจีนฝรั่งเศสต่างตั้งอยู่ระหว่างจีนซึ่งกำลังมีการสู้รบกับกองทัพญี่ปุ่นกับดินแดนอาณานิคมของชาติสัมพันธมิตรซึ่งอยู่ทางใต้ การขยายอิทธิพลของญี่ปุ่นในอินโดจีนฝรั่งเศสซึ่งยังปรากฏเป็นข่าวอย่างต่อเนื่องชี้ให้เห็นถึงสถานการณ์ในภูมิภาคตะวันออกเฉียงไกลที่พร้อมจะเข้าสู่การทำสงครามได้ทุกเมื่อ

ภายหลังจากการสู้รบในกรณีพิพาทอินโดจีนได้ยุติลง ก็ปรากฏข่าวเกี่ยวกับความสำเร็จของญี่ปุ่นในฐานะคนกลางเจรจาไกล่เกลี่ย โดยถือว่าเป็นความสำเร็จทางการทูตของญี่ปุ่นซึ่งเป็นความก้าวหน้าที่สำคัญในการขยายอิทธิพลของญี่ปุ่นในภูมิภาคตะวันออกเฉียงไกลผ่านความขัดแย้งระหว่างไทยกับอินโดจีนฝรั่งเศส และอาจส่งผลต่อเสถียรภาพในภูมิภาคตะวันออกเฉียงไกลโดยเฉพาะทางตอนใต้ซึ่งเป็นดินแดนอาณานิคมของชาติสัมพันธมิตร แม้ว่าในขณะนั้นจะยังไม่มี การสู้รบทางการทหารระหว่างชาติสัมพันธมิตรกับญี่ปุ่นซึ่งได้เข้าร่วมกลุ่มประเทศฝ่ายอักษะในเดือนกันยายน พ.ศ. 2483

² สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, [สร.0201.33.1/7](#) อ้างแล้ว, แผ่น 77.

³ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, [สร.0201.33.1/8](#) อ้างแล้ว, แผ่น 10-11.

⁴ Tarling, Nicholas, op. cit., p. 155.

จากข่าววิทยุกระจายเสียงภาษาไทยจากโตเกียวเมื่อวันที่ 21 มีนาคม พ.ศ. 2484 ได้มีการนำเสนอข่าวที่เกี่ยวข้องกับสถานการณ์ต่อไปในภูมิภาคตะวันออกไกล ภายหลังจากนโยบายทางการทูตของญี่ปุ่น ประสบผลสำเร็จจากการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทระหว่างไทยกับอินโดจีนฝรั่งเศสว่า แม้จะไม่มีในการทำสงครามระหว่างอังกฤษกับญี่ปุ่นในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ แต่นโยบายของอังกฤษเกี่ยวกับไทยและในภูมิภาคตะวันออกไกลเป็นการแสดงให้เห็นได้ชัดถึงความพร้อมในการต่อต้านนโยบายลงใต้ของญี่ปุ่น เมื่อเร็วๆ นี้อังกฤษได้ส่งทหารขึ้นฝั่งที่สิงคโปร์ สหรัฐอเมริกาก็กำลังสร้างป้อมปราการในตะวันออกไกล แต่อย่างไรก็ตาม อังกฤษจะไม่สามารถเคลื่อนกำลังทหารจากเกาะอังกฤษไปยังภูมิภาคอื่นๆ ได้อย่างทั่วถึง ส่วนสหรัฐอเมริกาก็ไม่อาจส่งกำลังทหารข้ามมหาสมุทรแปซิฟิกไปช่วยป้องกันสิงคโปร์ไว้ได้ ข่าววิทยุกระจายเสียงจากโตเกียวยังกล่าวอ้างว่า นโยบายลงใต้ของญี่ปุ่นไม่ได้มุ่งกวาดล้างผลประโยชน์ของอังกฤษ สหรัฐอเมริกา ฝรั่งเศส หรือเนเธอร์แลนด์ ที่ได้รับจากอาณานิคมของตนในตะวันออกไกล แต่เนื่องจากประเทศเหล่านี้ได้อาณานิคมดังกล่าวมาด้วยการรุกรานจึงเกรงกลัวนโยบายลงใต้ของญี่ปุ่น ซึ่งญี่ปุ่นอ้างว่าเป็นนโยบายที่เป็นธรรมต่อบรรดาดินแดนต่างๆ ในภูมิภาคตะวันออกไกล และในขณะนี้โลกกำลังเปลี่ยนแปลงและญี่ปุ่นก็กำลังพยายามฟื้นฟูความเป็นมหาเอเชีย⁵

จะเห็นได้ว่า ทั้งฝ่ายญี่ปุ่นและชาติสัมพันธมิตรต่างพยายามนำเสนอข่าวว่า นโยบายของตนที่กำลังดำเนินการในภูมิภาคตะวันออกไกลถือเป็นการดำเนินนโยบายที่ชอบธรรมและเป็นประโยชน์ต่อเสถียรภาพในภูมิภาคตะวันออกไกล แต่อย่างไรก็ตาม นโยบายของทั้งสองฝ่ายกลับขัดกัน กล่าวคือนโยบายจัดระเบียบโลกใหม่และขยายอำนาจลงใต้ของญี่ปุ่นกับนโยบายรักษาระเบียบเดิมในภูมิภาคตะวันออกไกลของชาติสัมพันธมิตรซึ่งเป็นท่าทีที่เห็นได้ชัดจากสหรัฐอเมริกาและอังกฤษ จึงกลายเป็นความตึงเครียดที่อาจนำไปสู่สงครามได้ เพื่อแต่ความไม่ชัดเจนถึงความเตรียมพร้อมและศักยภาพทางการทหารทำให้สถานการณ์ในภูมิภาคตะวันออกไกลอยู่ในความสับสน อยู่ภายใต้สถานการณ์แห่งความตึงเครียดแต่อาจยังไม่พร้อมที่จะปะทะกันโดยตรง จนกระทั่งญี่ปุ่นเริ่มเคลื่อนกำลังทหารมายังอินโดจีนตอนใต้และการดำเนินการสกัดกั้นทางเศรษฐกิจของชาติสัมพันธมิตรต่อญี่ปุ่นที่กลายเป็นจุดแตกหักสำคัญของการเข้าสู่การทำสงครามทางการทหารโดยตรงในภูมิภาคตะวันออกไกล

5.1.2 ข่าวเกี่ยวกับการเคลื่อนกำลังทหารของญี่ปุ่นไปยังอินโดจีนตอนใต้ภายหลังกรณีพิพาทอินโดจีน

แม้ว่ากรณีพิพาทระหว่างไทยกับอินโดจีนฝรั่งเศสโดยการรบทางทหารได้ผ่านพ้นไป หากแต่แหล่งข่าวของชาติสัมพันธมิตรยังมองว่า นโยบายขยายอำนาจของญี่ปุ่นในอินโดจีนยังคงดำเนินต่อไป สำนักข่าวของชาติสัมพันธมิตรต่างจับตามองการดำเนินการของญี่ปุ่นในอินโดจีนฝรั่งเศส จากข่าว

⁵ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, [สร.0201.33.1/10](#) อ้างแล้ว, แผ่น 104-106.

วิทยุกระจายเสียงภาษาไทยจากปีนังเมื่อวันที่ 28 มีนาคม พ.ศ. 2484 ได้อ้างข่าวของหนังสือพิมพ์ เซนทรัล เดลินิวส์ ซึ่งเป็นหนังสือพิมพ์ของรัฐบาลจีนที่กรุงจุงกิงว่า ญีปุ่นกำลังตั้งข้อเรียกร้องใหม่ต่อ อินโดจีนฝรั่งเศส คือต้องการให้อินโดจีนฝรั่งเศสตกอยู่ภายใต้การควบคุมของญี่ปุ่นในทางการทหาร ทางการเมือง และทางเศรษฐกิจ ตามรายงานแจ้งว่าญี่ปุ่นประสงค์ให้อินโดจีนฝรั่งเศสอนุญาตให้สินค้า ญี่ปุ่นผ่านเข้าไปได้โดยเสียภาษีในอัตราอย่างต่ำ และประสงค์ได้รับอนุญาตให้ส่งทหารญี่ปุ่นสองกอง พันไปประจำที่เมืองไซ่ง่อน พร้อมทั้งให้เรือรบของญี่ปุ่นบางส่วนประจำการที่ไซ่ง่อนด้วย นอกจากนี้ ยังต้องอนุญาตให้ญี่ปุ่นใช้ฐานทัพของอินโดจีนที่อ่าวคามรานเป็นระยะเวลา 15 ปี กับใช้ฐานทัพที่ไฮ ฟองตามความพอใจของญี่ปุ่น และต้องการได้รับอนุญาตให้ทำนุบำรุงพื้นที่ซึ่งญี่ปุ่นเรียกว่าเป็นเขตว่างเปล่าด้วย⁶ แต่อย่างไรก็ตาม ข่าวดังกล่าวถูกปฏิเสธจากข่าววิทยุกระจายเสียงภาษาฝรั่งเศสจากไซ่ง่อน เมื่อวันที่ 1 เมษายน พ.ศ. 2484 ซึ่งนำเสนอว่า จากข่าวลือที่ว่าทางการอินโดจีนได้ทำสัญญาลับกับ ญี่ปุ่นโดยให้สิทธิแห่งการดำเนินการทางทหารของญี่ปุ่นในดินแดนอินโดจีนมากยิ่งขึ้นนั้น ได้มีการ แฉลงในอินโดจีนว่า การทำสัญญาดังกล่าวไม่เป็นความจริง⁷

แม้มีการปฏิเสธข่าวเกี่ยวกับการให้สิทธิพิเศษแก่ญี่ปุ่นในอินโดจีนจากฝ่ายอินโดจีนฝรั่งเศส แต่ยังคงปรากฏข่าวจากสำนักข่าวในดินแดนอาณานิคมของชาติสัมพันธมิตรในประเด็นดังกล่าวอย่างต่อเนื่อง ข่าวจากวิทยุกระจายเสียงภาษาไทยจากปีนังนำเสนอว่า ผู้สื่อข่าวหนังสือพิมพ์อเมริกันคนหนึ่งซึ่งได้เดินทางจากไซ่ง่อนมาถึงสิงคโปร์แล้วว่า หลังจากอินโดจีนได้ตกลงในปัญหาการพิพาทเรื่อง ชายแดนกับไทย ทางเจ้าหน้าที่ในเมืองไซ่ง่อนต่างพากันรู้สึกว่อินโดจีนไม่ได้เสียดินแดนให้แก่ไทย เท่านั้น แต่จะเสียอินโดจีนให้แก่ญี่ปุ่นเกือบทั้งหมด เพราะในที่สุดญี่ปุ่นก็จะได้รับที่มั่นทางทหารในอินโดจีนเท่าที่ต้องการ นโยบายของญี่ปุ่นซึ่งพยายามรุกรองมาทางใต้ แม้ทางการอินโดจีนฝรั่งเศสจะ พยายามไม่ให้ญี่ปุ่นได้รับสิทธิพิเศษต่างๆ ในอินโดจีนมากนัก แต่อย่างไรก็ตาม หากอินโดจีนฝรั่งเศสให้ สิทธิพิเศษแก่ญี่ปุ่นแล้ว อินโดจีนฝรั่งเศสอาจจะต้องขายอย่างทั้งหมดให้แก่ญี่ปุ่นรวมทั้งข้าวที่เก็บเกี่ยว ได้ และในการขายสินค้าต่างๆ ให้แก่ญี่ปุ่น อินโดจีนฝรั่งเศสจะไม่ได้รับเงินสด แต่จะได้รับผลิตภัณฑ์ ต่างๆ ของญี่ปุ่นเป็นการตอบแทน สิทธิที่ญี่ปุ่นร้องขอต่ออินโดจีนฝรั่งเศส ได้แก่ สิทธิผูกขาดตัดตอนใน การขายข้าวรวมทั้งยางและถ่านหินให้แก่ญี่ปุ่น สิทธิที่ญี่ปุ่นจะหาผลประโยชน์จากทรัพย์สินในแผ่นดิน อินโดจีน สิทธิที่จะตั้งกองทหารในอินโดจีนทางด้านพรมแดนติดต่อกับจีน สิทธิการตั้งหน่วยศุลกากร ของญี่ปุ่นในอินโดจีน สิทธิในการตั้งฐานทัพเรือในอ่าวคามรานและสิทธิการเดินเรือของญี่ปุ่น และสิทธิ ในการตั้งฐานทัพอากาศของญี่ปุ่นให้มีตลอดทั่วอินโดจีน⁸

⁶ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, สร.0201.33.1/10 อ้างแล้ว, แผ่น 125-126.

⁷ ฉบับเดียวกัน, แผ่น 126.

⁸ ฉบับเดียวกัน, แผ่น 99.

ในประเด็นเกี่ยวกับจำนวนทหารญี่ปุ่นที่ประจำการในอินโดจีนฝรั่งเศส ซึ่งดำเนินการตั้งแต่เดือนกันยายน พ.ศ. 2483 เป็นประเด็นที่มีการนำเสนอข่าวโดยสำนักข่าวของญี่ปุ่นและสำนักข่าวของดินแดนอาณานิคมของชาติสัมพันธมิตรอย่างต่อเนื่อง และได้ปรากฏข่าวในช่วงเดือนเมษายน พ.ศ. 2484 ซึ่งเป็นข่าวที่มีการปฏิเสธต่อการนำเสนอข่าวที่ว่า จำนวนทหารญี่ปุ่นที่อยู่ในอินโดจีนฝรั่งเศสมีมากกว่าที่ได้ตกลงไว้ จากข่าววิทยุโทรเลขแรงงเมื่อวันที่ 13 เมษายน พ.ศ. 2484 เสนอข่าวทางการฝรั่งเศสได้แถลงปฏิเสธข่าวเกี่ยวกับจำนวนทหารญี่ปุ่นในอินโดจีนมีจำนวนมากกว่าที่ได้ตกลงไว้ว่า จำนวนทหารญี่ปุ่นที่อยู่ในอินโดจีนในขณะนี้ยังมีจำนวนไม่มากกว่าที่ระบุไว้ในความตกลงระหว่างญี่ปุ่นกับอินโดจีนฝรั่งเศสเมื่อวันที่ 30 ธันวาคม พ.ศ. 2483 ทางการฝรั่งเศสแถลงต่อไปว่า มีเพียงเฉพาะเวลาที่ผลิตเปลี่ยนทหารเท่านั้นที่มีทหารเกินจำนวนซึ่งเป็นเรื่องปกติ เพราะในขณะนั้นจะมีทหารที่มาผลิตเปลี่ยนและทหารที่จะกลับรวมอยู่ด้วยกัน⁹ ข่าวดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า การประจำการของทหารญี่ปุ่นในอินโดจีนฝรั่งเศสถือว่าการสะท้อนความกังวลของชาติต่างๆ ต่อสถานการณ์ความตึงเครียดในตะวันออกไกลที่อาจมีโอกาสนำไปสู่การเผชิญหน้าทางทหารระหว่างญี่ปุ่นที่มีฐานทัพในอินโดจีนฝรั่งเศสกับชาติสัมพันธมิตรที่กำลังเสริมการป้องกันในดินแดนอาณานิคมของตน

แต่ในเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2484 ได้ปรากฏข่าวว่า ญี่ปุ่นได้รุกรองไปทางอินโดจีนตอนใต้ และมีข่าวว่าญี่ปุ่นเริ่มส่งกำลังเข้ามาในดินแดนกัมพูชาซึ่งอยู่ใกล้กับเขตที่กำลังปักปันเขตแดนระหว่างไทยกับอินโดจีนฝรั่งเศสซึ่งญี่ปุ่นมีส่วนเกี่ยวข้องด้วย จากข่าววิทยุโทรเลขรอยเตอร์และข่าววิทยุกระจายเสียงจากลอนดอนเมื่อวันที่ 29 กรกฎาคม พ.ศ. 2484 ต่างนำเสนอข่าวจากเมืองฮานอยว่า ทางการอินโดจีนได้ประกาศแถลงว่า กองทหารญี่ปุ่นได้เริ่มยกพลขึ้นบกวันที่ 29 กรกฎาคม พ.ศ. 2484 ทางฝ่ายญี่ปุ่นได้รับอนุญาตให้ใช้สนามบิน 8 แห่งในอินโดจีน ตามความตกลงระหว่างฝรั่งเศสกับญี่ปุ่น รวมทั้งไซ่ง่อนและเสียมราฐใกล้กับชายแดนไทยด้วย ไม่ทราบจำนวนทหารที่ยกขึ้นบกในครั้งนี้ การลำเลียงทหารขึ้นบกได้เริ่มที่เมืองท่านาตรัง ตอนเหนือของอ่าวคัมราน สนามบินที่ญี่ปุ่นได้รับอนุญาตให้ใช้ได้ นอกจากไซ่ง่อนและเสียมราฐแล้ว ยังรวมถึงนาตรัง ตูราน ทางชายฝั่งของญวนกลาง เบียนหัวใกล้ไซ่ง่อน ซอกตรังที่ปากแม่น้ำโขง กำปงธมใกล้ทะเลสาบเขมรและพนมเปญ¹⁰ จากข่าวการยกกำลังทหารเข้ามายังอินโดจีนตอนใต้จึงไม่ใช่เพียงการยกกำลังทหารมาตั้งฐานทัพในไซ่ง่อนหรือบริเวณแคว้นโคชินจีนหรือญวนใต้เท่านั้น แต่ยังรวมถึงการส่งกำลังทหารเข้ามายังเขมรซึ่งถือเป็นดินแดนที่อ่อนไหวต่อความมั่นคงทางทหารของไทยที่พึ่งผ่านการสู้รบกับอินโดจีนฝรั่งเศส ซึ่งการเข้ามาของญี่ปุ่นในดินแดนเขมรเป็นส่วนหนึ่งของแผนการของญี่ปุ่นที่ต้องการเตรียมพร้อมที่จะเข้าควบคุม

⁹ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, สร.0201.33.1/10 อ้างแล้ว, แผ่น 163.

¹⁰ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, สร.0201.33.1/11 อ้างแล้ว, แผ่น 79.

อินโดจีนตอนใต้ รวมไปถึงเตรียมการที่จะกำจัดอิทธิพลของชาติสัมพันธมิตรในไทยด้วย¹¹ ดังนั้น ไทยจึงอาจมีความกังวลจากการรุกรานของญี่ปุ่นจากด้านเขมร นอกเหนือจากความกังวลจากการรุกรานจากด้านแหลมญวนผ่านทางอ่าวไทยซึ่งถือเป็นผลของความพยายามกดดันไทยผ่านการดำเนินนโยบายต่างประเทศของญี่ปุ่น¹²

ต่อมาในข่าววิทยุกระจายเสียงจากลอนดอนเมื่อวันที่ 5 สิงหาคม พ.ศ. 2484 นำเสนอว่า กองบัญชาการของญี่ปุ่นที่ไซ่ง่อนได้ออกประกาศอย่างเป็นทางการว่า บัดนี้ญี่ปุ่นได้เข้าครอบครองฐานทัพทั้งหมดซึ่งรัฐบาลฝรั่งเศสวิชัยได้ยกให้แล้ว และการขนทหารขึ้นบกได้เสร็จสิ้นลง ไม่ปรากฏจำนวนทหารที่ส่งขึ้นบกว่ามีเท่าใด แต่ได้อ้างว่ามีเรือบรรทุกทหารอย่างน้อย 25 ลำ ได้มาจอดอยู่ที่ไซ่ง่อนใน 2-3 วันมานี้ เนื่องจากมีกองทหารและเครื่องบินทิ้งระเบิดของญี่ปุ่นมาประจำการตามพรมแดนระหว่างไทยกับอินโดจีนฝรั่งเศส เหตุการณ์ดังกล่าวทำให้สถานะของรัฐบาลไทยดูน่าวิตกยิ่งขึ้น หนังสือพิมพ์ที่เมืองเซียงไฮ้ได้คาดการณ์ว่า ญี่ปุ่นจะรุกรานประเทศไทยในอีก 3 อาทิตย์ข้างหน้า ในระหว่างนี้ญี่ปุ่นจะใช้เวลาสะสมกำลังทหารในอินโดจีนให้มั่นคงยิ่งขึ้น หนังสือพิมพ์ที่เมืองเซียงไฮ้หลายฉบับพากันรุกร่ำให้อังกฤษและสหรัฐอเมริกาดำเนินการป้องกันอย่างเข้มแข็งไม่ให้ญี่ปุ่นขยายอำนาจต่อไป¹³ นอกจากนี้ ตามข่าววิทยุกระจายเสียงจากลอนดอนเมื่อวันที่ 13 สิงหาคม พ.ศ. 2484 ซึ่งอ้างรายงานเกี่ยวกับจำนวนทหารญี่ปุ่นในอินโดจีนจากเมืองไซ่ง่อนว่ามีจำนวนประมาณ 180,000 คน และมีทหารญี่ปุ่นจำนวนมากได้ประจำการตามพรมแดนระหว่างแคว้นเขมรกับไทย กล่าวกันว่าทหารญี่ปุ่นเหล่านี้พร้อมที่จะรุกเข้าพรมแดนประเทศไทยในทันทีที่ได้รับคำสั่ง¹⁴ แต่อย่างไรก็ตาม ข่าวจากหนังสือพิมพ์ที่เมืองเซียงไฮ้ได้รับการปฏิเสธจากข่าววิทยุโทรเลขแรงงเมื่อวันที่ 5 สิงหาคม พ.ศ. 2484 โดยอ้างคำแถลงปฏิเสธข่าวลือของนายอิซึอิเจ้าหน้าที่กรมโฆษณาการญี่ปุ่นที่ว่า ข้อตกลงระหว่างญี่ปุ่นกับฝรั่งเศสเกี่ยวกับการป้องกันอินโดจีนย่อมชัดเจนว่า มีวัตถุประสงค์เพื่อการป้องกันอินโดจีนเท่านั้น ในเวลานี้ญี่ปุ่นกำลังดำเนินการเจรจาทางเศรษฐกิจกับไทย แต่ในขณะเดียวกัน นายอิซึอิกลับปฏิเสธไม่ยอมเปิดเผยที่ตั้งของกองทหารญี่ปุ่นในอินโดจีนฝรั่งเศส โดยกล่าวว่าเป็นเรื่องเกี่ยวกับการทหาร¹⁵ ข่าวที่กล่าวถึงกำลังทหารของญี่ปุ่นที่อยู่ใกล้กับพรมแดนระหว่างไทยกับดินแดนเขมรของอินโดจีนถือได้ว่าเป็นประเด็นที่รัฐบาลไทยได้จับตามองอย่างใกล้ชิด เนื่องจากถือว่าพรมแดนทางด้านเขมรถือเป็นจุดยุทธศาสตร์สำคัญตั้งแต่การรบในกรณีพิพาทอินโดจีน และภายหลังได้รับดินแดนส่วนนี้ ไทยที่กังวลจากสถานการณ์อันตึงเครียดในภูมิภาคตะวันออกไกลระหว่างญี่ปุ่นกับชาติสัมพันธมิตร และได้ปรากฏ

¹¹ ดูเพิ่มเติมใน Flood, Edward T., op. cit., pp 611-613.

¹² Ibid, p. 614.

¹³ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, สร.0201.33.1/11 อ้างแล้ว, แผ่น 100-101.

¹⁴ ฉบับเดียวกัน, แผ่น 122.

¹⁵ ฉบับเดียวกัน, แผ่น 101.

ว่ากำลังทหารญี่ปุ่นได้รุกคืบจนใกล้ชายแดนไทยมากยิ่งขึ้น ซึ่งเป็นสัญญาณว่าญี่ปุ่นกำลังเตรียมการที่จะกำจัดผลประโยชน์ของชาติสัมพันธมิตรโดยเฉพาะอังกฤษในประเทศไทย¹⁶

ต่อมาในเดือนตุลาคม พ.ศ. 2484 การดำเนินการขยายอิทธิพลอย่างต่อเนื่องของญี่ปุ่นในอินโดจีนได้กลายเป็นที่วิพากษ์วิจารณ์ตามข่าวที่ปรากฏในสำนักข่าวของชาติฝ่ายสัมพันธมิตร ข่าวจากหนังสือพิมพ์มะนิลาบุลิตินเมื่อวันที่ 25 กันยายน พ.ศ. 2484 ได้ลงบทวิจารณ์ท่าทีของญี่ปุ่นที่มีต่อไทยว่า แม้กำลังทางทหารของญี่ปุ่นในอินโดจีนได้เวลานี้ยังไม่เข้มแข็งพอที่จะทำการรุกประเทศไทยมลายู หรือพม่าได้ แต่ทางฝ่ายชาติสัมพันธมิตรต่างเฝ้าดูความเคลื่อนไหวทางทหารของญี่ปุ่นในอินโดจีนได้อย่างใกล้ชิด คาดกันว่า ญี่ปุ่นมีทหารในอินโดจีนตอนใต้ประมาณ 35,000 คน โดยที่ตั้งกองทหารของญี่ปุ่นในอินโดจีนตอนใต้คือที่เมืองไซ่ง่อน กำปง พนมเปญ เสียมราฐ ชอกตรัง นาดรัง ทุเรน และเบียนฮัว ณ ที่ตั้งกองทหารของญี่ปุ่นเหล่านี้มีสนามบินกับค่ายทหาร กล่าวกันว่า ทหารญี่ปุ่นที่ไซ่ง่อนเองไม่มีเท่าใดนัก โดยมากไปอยู่ที่พรมแดนไทยทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของไซ่ง่อน ส่วนจำนวนเครื่องบินของญี่ปุ่นในอินโดจีนตอนใต้ คาดว่ามีจำนวนประมาณ 80 ถึง 200 เครื่อง และเมื่อเร็วๆ นี้ ญี่ปุ่นได้ย้ายเครื่องบินจากอินโดจีนตอนใต้ไปทางเหนือเป็นจำนวนมาก ในเรื่องกำลังทางเรือ เชื่อกันว่าญี่ปุ่นมีเรือไม่เกิน 12 ลำ อยู่ระหว่างเมืองไฮฟองถึงไซ่ง่อน ในจำนวนนี้มีเรือลาดตระเวน 2 ลำ กับเรือดำน้ำปอนอยู่ด้วย ญี่ปุ่นได้ใช้บริเวณเมืองไซ่ง่อนกับอ่าวคามรานเป็นฐานทัพ แต่ที่อ่าวคามรานไม่ปรากฏว่าได้สร้างสิ่งก่อสร้างอะไรเพิ่มเติมเข้าไปอีก

ข่าวคราวที่รวมกันคงได้ความว่า ญี่ปุ่นยังไม่มีเครื่องใช้และกำลังพลในอินโดจีนได้สำหรับที่จะคิดการใหญ่ และในขณะนี้ก็ไม่ปรากฏว่าญี่ปุ่นสะสมเสบียงหรือส่งกำลังเพิ่มเติมมาเท่าใดนัก ในอินโดจีนได้มีสนามบินสองแห่งเท่านั้นที่ตีพอจะใช้งานได้สำหรับเครื่องบินทิ้งระเบิดขนาดหนัก มีที่เบียนฮัวแห่งเดียวที่ญี่ปุ่นกำลังจัดการบำรุงให้ดีขึ้น ในภาคเหนือ ญี่ปุ่นมีทหาร 20,000 คน รวมทั้งแรงงานอีก 5,000 คน ทหารเหล่านี้โดยมากตั้งอยู่ที่พรมแดนติดกับมณฑลกลางสี แต่ที่พรมแดนที่ติดกับมณฑลยูนนานมีกองทหารฝรั่งเศสตั้งอยู่ ผู้สังเกตการณ์ทางทหารที่อยู่ในกรุงเทพฯ เชื่อว่าถ้าญี่ปุ่นพร้อมเมื่อใดก็คงจะตีประเทศไทยโดยบุกเข้าใส่กรุงเทพฯ ทั้งทางบกและทางทะเลประกอบด้วยมีการส่งทหารขึ้นฝั่งที่ดินแดนไทยในแหลมมลายูใต้กรุงเทพฯ ลงไป การเข้ายึดครองกรุงเทพฯ ถือเป็นการจำเป็นสำหรับการควบคุมรถไฟของไทยซึ่งมารวมกันอยู่ที่กรุงเทพฯ และสำหรับที่จะทำการเคลื่อนขึ้นไปทางเหนือซึ่งจะเป็นเส้นทางที่สามารถโจมตีพม่าได้¹⁷

¹⁶ ดูเพิ่มเติมใน Swan, William L., "Japanese Economic Relations with Siam: Aspects of Their Historical Development 1884 to 1942," (Thesis (Ph.D.) Australian National University, 1986), p. 120. และ Flood, Edward T., op. cit., pp 604-613.

¹⁷ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, สร.0201.33.1/11 อ้างแล้ว, แผ่น 224-225.

นอกจากนี้ ในช่วงวิทยุกระจายเสียงจากลอนดอนเมื่อวันที่ 29 ตุลาคม พ.ศ. 2484 นำเสนอข่าวจากฮานอยว่า ญี่ปุ่นกำลังจัดส่งกำลังทหารเพิ่มเติมเป็นจำนวนมากไปยังแคว้นตังเกี๋ย โดยใช้สิทธิที่จะดำเนินการดังกล่าวโดยอาศัยความตกลงที่ได้ทำกับเจ้าหน้าที่ฝรั่งเศสในอินโดจีน จุดมุ่งหมายในการเคลื่อนพลของญี่ปุ่นในขณะนี้ยังไม่ทราบแน่ชัด แต่ได้มีความเห็นว่าการส่งไปนั้นก็เพื่อจะป้องกันการโจมตีจากฝ่ายจีนของเจียงไคเช็คที่อาจเกิดขึ้นได้ แต่ก็มีความเห็นไปในอีกทางว่า ญี่ปุ่นได้เตรียมการที่จะโจมตีพุ่งขึ้นไปทางเหนือโดยรุกเข้าประเทศจีน หรือไม่ก็มุ่งไปทางทิศตะวันตกเพื่อโจมตีพม่า ซึ่งจะต้องเคลื่อนพลผ่านภูมิประเทศที่มีความกันดารอย่างยิ่ง ตามแหล่งข่าวรายงานว่า ทางทหารจีนได้ส่งกำลังทหารไปพม่าเพื่อทำการป้องกันถนนสายพม่า กลับกลายเป็นเรื่องที่น่าขบขันขึ้นในพม่า เพราะถนนสายพม่าได้รับการป้องกันอย่างเพียงพออยู่แล้วโดยไม่ต้องอาศัยความช่วยเหลือจากกองทัพจีน¹⁸

ข่าวที่เกี่ยวกับการขยายอิทธิพลของญี่ปุ่นที่มีมากขึ้นในอินโดจีนนอกจากการนำเสนอข่าวการขยายอิทธิพลทางทหารแล้ว ยังมีการนำเสนอข่าวการสร้างอิทธิพลทางเศรษฐกิจของญี่ปุ่นในอินโดจีน ซึ่งเป็นการนำเสนอจากสำนักข่าวของดินแดนอาณานิคมของชาติสัมพันธมิตรอีกด้วย โดยจากข่าววิทยุกระจายเสียงจากมะนิลาเมื่อวันที่ 10 ตุลาคม พ.ศ. 2484 ได้อ้างคำวิจารณ์ที่มีต่อสถานการณ์ในอินโดจีนว่า ในขณะนี้ญี่ปุ่นเริ่มควบคุมทางการทหารและทางเศรษฐกิจของอินโดจีนแล้ว นับตั้งแต่มีการทำกติกาสัญญาร่วมมือระหว่างฝรั่งเศสกับญี่ปุ่นเป็นต้นมา ทางญี่ปุ่นได้ส่งนายพลสุมิตะ ซึ่งเป็นหัวหน้าผู้แทนทางทหารของญี่ปุ่นในอินโดจีนมาก่อนแล้ว กับนายโยชิซาวามาประจำอยู่ในอินโดจีน นายโยชิซาวาผู้นี้เคยเป็นผู้แทนทางเศรษฐกิจของญี่ปุ่นในการไปเจรจากับรัฐบาลแห่งหมู่เกาะอินเดียนตะวันออกของเนเธอร์แลนด์มาก่อน การค้าระหว่างญี่ปุ่นกับอินโดจีนเท่าที่กำลังเป็นไปอยู่ในขณะนี้ เป็นผลดีแก่ญี่ปุ่นแต่ฝ่ายเดียว ข่าวซึ่งเป็นสินค้าที่สำคัญที่สุดของอินโดจีนและวัตถุดิบเพื่อการสร้างอาวุธอื่นๆ ได้ถูกญี่ปุ่นขนไปยังญี่ปุ่นเป็นจำนวนมากมาย โดยญี่ปุ่นมิได้ให้สิ่งใดตอบแทนแก่อินโดจีนเลย ผู้วิจารณ์กล่าวว่า ฐานะของอินโดจีนอยู่ในอาการอันน่าสมเพชมาก¹⁹

ข่าววิทยุกระจายเสียงจากลอนดอนเมื่อวันที่ 4 พฤศจิกายน พ.ศ. 2484 ว่า เมื่อวันที่ 3 พฤศจิกายน พ.ศ. 2484 เจ้าหน้าที่แถลงของกองทัพจีนในเมืองจุงกิงได้ชี้แจงรายละเอียดเกี่ยวกับการเคลื่อนไหวกองทหารที่สำคัญ โดยกล่าวว่าญี่ปุ่นกำลังเตรียมความพร้อมอยู่ในอินโดจีนตอนเหนือ ตามแหล่งข่าวปรากฏว่า แรงงานจำนวน 20,000 คน กำลังเร่งมือขยายถนนสายต่างๆ ที่มุ่งจากฮานอยไปทางทิศตะวันตก และมีทหาร 20,000 คนขึ้นบกเพื่อเป็นกำลังหนุนในอินโดจีนตอนเหนือ ส่วนหนึ่งของทหารเหล่านี้ ญี่ปุ่นได้ถอนมาจากเมืองไซ่ง่อน นอกจากนี้ ยังมีทหารอีก 20,000 คนที่เมืองกวางตุ้ง

¹⁸ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, สร.0201.33.1/11 อ้างแล้ว, แผ่น 362.

¹⁹ ฉบับเดียวกัน, แผ่น 226-227.

ซึ่งเตรียมการเคลื่อนพลไว้พร้อมแล้ว แต่ยังไม่ทราบว่าจะไปที่ไหน มีการกล่าวเพิ่มเติมว่า ญี่ปุ่นจะทำการโจมตีเป็น 3 ทาง จากอินโดจีนภาคเหนือ โดยจะตีขึ้นไปทางเหนือเข้าสู่มณฑลยูนนาน ไปทางทิศตะวันตกไปสู่ถนนสายพม่า และไปทางทิศตะวันตกเฉียงใต้เข้าสู่ประเทศไทย บรรดาหนังสือพิมพ์ในกรุงโตเกียวต่างพากันเน้นถึงความตึงเครียดที่กำลังเกิดขึ้นในภาคมหาสมุทรแปซิฟิก พร้อมกับสนับสนุนให้เกิดความรู้สึกอยากรบขึ้นในหมู่ชาวญี่ปุ่น หนังสือพิมพ์ส่วนมากทำการตีเตียนสหรัฐอเมริกาสำหรับวิกฤตการณ์ในครั้งนี้ และหนังสือพิมพ์โฮชิได้กล่าวเตือนรัฐบาลญี่ปุ่นอย่างแข็งขันให้ตอบโต้กับท่าทีอันไม่เป็นมิตรของสหรัฐอเมริกาโดยใช้กำลังทหาร²⁰

ก่อนที่จะเกิดสงครามมหาเอเชียบูรพา ก็ได้ปรากฏข่าวของสำนักข่าวอังกฤษซึ่งอ้างจากรายงานเกี่ยวกับทหารญี่ปุ่นในอินโดจีน ในช่วงวิทยุกระจายเสียงจากลอนดอนเมื่อวันที่ 4 ธันวาคม พ.ศ. 2484 ว่า ได้รับข่าวจากเมืองไซ่ง่อนว่า ทหารญี่ปุ่นที่อยู่ในอินโดจีนประกอบด้วยหน่วยรถถัง หน่วยกองทัพอากาศ ซึ่งมีจำนวนประมาณ 100 เครื่อง ทหารทั้งหมดมีจำนวนราว 75,000 ถึง 100,000 คน ในสัปดาห์นี้ได้มีการส่งอาวุธยุทโธปกรณ์เพิ่มเติมจำนวนมาก ซึ่งจุดมุ่งหมายของการชุมนุมกำลังทหารดังกล่าวนี้ ดูเหมือนว่าจะอยู่ที่ประเทศไทยและถนนสายพม่า²¹ แต่จากข้อมูลของกองบัญชาการทหารสูงสุดของไทยเมื่อปลายเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2484 ได้มีการประมาณจำนวนกำลังทหารของญี่ปุ่นในอินโดจีนฝรั่งเศสเป็นสามส่วนหลักๆ ได้แก่ แคว้นญวนเหนือมีกำลังทหารประมาณ 15,000 คน แคว้นญวนใต้มีกำลังทหารประมาณ 20,000 คน และในแคว้นเขมรมีกำลังทหารประมาณ 55,000 คน รวมทั้งสิ้นประมาณ 90,000 คน²² ต่อมาในรายงานของฝ่ายชาติสัมพันธมิตรในต้นเดือนธันวาคม พ.ศ. 2484 กลับประมาณกำลังทหารของญี่ปุ่นในอินโดจีนฝรั่งเศสเป็นอินโดจีนตอนเหนือประมาณ 25,000 คน และในอินโดจีนตอนใต้ (แคว้นญวนใต้และเขมร) ประมาณ 82,000 คน และทหารเรืออีกประมาณ 18,000 คน รวมทั้งสิ้นประมาณ 125,000 คน²³ เมื่อเปรียบเทียบแล้วในระยะเวลาเพียง 1-2 สัปดาห์ ญี่ปุ่นอาจมีการส่งกำลังทหารเพิ่มเติมมากกว่า 35,000 คน แสดงให้เห็นว่าญี่ปุ่นเตรียมพร้อมที่จะทำสงครามกับชาติสัมพันธมิตรและไทยกำลังถูกคุกคามจากกองทัพญี่ปุ่น

²⁰ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, สร.0201.33.1/11 อ้างแล้ว, แผ่น 378-379.

²¹ ฉบับเดียวกัน, แผ่น 508-509.

²² เลื่อน กำแหงฤทธิ์รงค์, พันตรี, บันทึกยุทธการประจำวัน สร.3 ทบ.สนาม. (ม.ป.ป.). พิมพ์ตี. อ้างใน กรมยุทธศึกษาทหาร กองบัญชาการทหารสูงสุด, อ้างแล้ว, หน้า 22.

²³ Historical Office, Bureau of Public Affairs, Foreign Relations of the United States 1941, Vol. V. (Washington: United States Government Printing Office, 1956), p. 373. อ้างใน กรมยุทธศึกษาทหาร กองบัญชาการทหารสูงสุด, อ้างแล้ว, หน้า 22-23.

จากข่าวที่กล่าวถึงการขยายอิทธิพลของญี่ปุ่นมายังอินโดจีนตอนใต้จะเห็นได้ว่า การดำเนินการของญี่ปุ่นนี้เป็นที่จับตามองจากชาติสัมพันธมิตรและรวมไปถึงไทย บรรดาชาติสัมพันธมิตรได้พยายามที่จะส่งความช่วยเหลือทั้งอาวุธ รวมไปถึงความช่วยเหลือทางเศรษฐกิจซึ่งดำเนินการอย่างลับๆ เนื่องจากฝรั่งเศสภายใต้รัฐบาลวิชีไม่ได้มีความสัมพันธ์ที่ดีต่อชาติสัมพันธมิตร แต่อย่างไรก็ตามชาติสัมพันธมิตรมองว่า หากอินโดจีนฝรั่งเศสถูกญี่ปุ่นควบคุมโดยสมบูรณ์ก็จะทำให้ญี่ปุ่นมีโอกาสรุกรานไปยังดินแดนอาณานิคมของชาติสัมพันธมิตรและรวมถึงรุกรานไทยด้วย ทางฝ่ายรัฐบาลไทยยังไม่ปรากฏว่าจะยังมโนบายด้านความมั่นคงอย่างชัดเจนต่อเหตุการณ์ขยายอิทธิพลของญี่ปุ่นมายังอินโดจีนตอนใต้ ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะในขณะนั้นไทยกำลังดำเนินการปักปันเขตแดนใหม่กับอินโดจีนฝรั่งเศส ซึ่งมีญี่ปุ่นเป็นคนกลางในการเจรจาปักปันเขตแดนใหม่ ดังนั้น อาจมองได้ว่ากำลังทหารของญี่ปุ่นที่เข้ามาใกล้พรมแดนไทยทางด้านเขมรถือเป็นการเข้ามารักษาความสงบไม่ให้ไทยรบกับอินโดจีนฝรั่งเศสอีก แต่กระนั้น ไทยได้รับรู้การเข้ามาอย่างมีนัยยะของญี่ปุ่น และเตรียมที่จะดำเนินการวางแผนทางป้องกันโดยภาพรวม เช่น การออกกฎหมาย การขยายกำลังทหารไปยังภาคใต้ของไทยเพื่อทำการป้องกันการรุกรานที่อาจมาจากทางอ่าวไทยและจากทางมลายู

5.1.3 ข่าวเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงคณะรัฐมนตรีญี่ปุ่นก่อนสงครามมหาเอเชียบูรพา

ในเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2484 ได้ปรากฏข่าวเกี่ยวกับการปรับคณะรัฐมนตรีญี่ปุ่น จากข่าววิทยุโทรเลขรอยเตอร์เมื่อวันที่ 16 กรกฎาคม พ.ศ. 2484 เสนอข่าวโดยอ้างจากสำนักข่าวโตเมอิว่า ได้มีแถลงการณ์ว่าคณะรัฐมนตรีของเจ้าชายโคโนเอได้ลาออกทั้งหมดแล้ว เพื่อเปิดโอกาสให้รัฐบาลที่เข้มแข็งกว่าเข้ามาบริหารราชการตามสถานการณ์ของชาติและสถานการณ์การเมืองระหว่างประเทศ แต่คณะรัฐมนตรีของเจ้าชายโคโนเอชุดนี้ก็ยังคงบริหารราชการต่อไปชั่วคราวตามพระราชโองการของสมเด็จพระจักรพรรดิ แถลงการณ์ฉบับนี้เปิดเผยขึ้นอย่างเป็นทางการหลังจากเจ้าชายโคโนเอได้กลับมาจากกราชอุทยานที่เมืองฮายามา ที่ซึ่งเจ้าชายโคโนเอได้เข้าเฝ้าสมเด็จพระจักรพรรดิเป็นระยะเวลา 25 นาที เหตุการณ์สำคัญในช่วงที่รัฐบาลของเจ้าชายโคโนเอได้ดำเนินการตลอดระยะเวลา 1 ปีมีดังนี้

1. ยุบคณะพรรคการเมืองต่างๆ ทั้งหมด เพื่อให้เป็นไปตาม “แผนการสร้างชาติ” เป็นผลให้เกิดสมาคมรัฐโซโซการขึ้น
2. ได้ทำสัญญาไตรภาคีมหาอำนาจ (กลุ่มประเทศอักษะ) ซึ่งรวมญี่ปุ่นเข้ากับเยอรมนีและอิตาลี
3. ได้ลงนามในสนธิสัญญาระหว่างจีน-ญี่ปุ่นกับรัฐบาลนานกิงซึ่งมีนายวังจิงไวเป็นผู้นำเมื่อวันที่ 30 พฤศจิกายน พ.ศ. 2483

4. ได้ลงนามในกติกาสัญญาความเป็นกลางกับสหภาพโซเวียตเมื่อวันที่ 12 เมษายน พ.ศ. 2484 ในขณะที่นายมัตสึโอกะ รัฐมนตรีว่าการต่างประเทศเดินทางกลับจากเยอรมนีและอิตาลี²⁴

ต่อมาในข่าววิทยุโทรเลขรอยเตอร์เมื่อวันที่ 17 กรกฎาคม พ.ศ. 2484 ได้นำเสนอโดยอ้างจากหนังสือพิมพ์ตากุงเป้าฉบับเช้าวันที่ 17 กรกฎาคม พ.ศ. 2484 ว่า การลาออกของคณะรัฐบาลโคโนเอเป็นสัญญาณของการที่ญี่ปุ่นจะเข้าร่วมสงครามอย่างแท้จริง หากนายมินามิ ผู้สำเร็จราชการเกาหลีหรือนายอารากิ อธิบดีรัฐมนตรีว่าการกลาโหมเข้ารับหน้าที่แทนเจ้าชายโคโนเอแล้ว อาจจะเดาได้ว่าญี่ปุ่นคงจะฉีกกติกาสัญญาความเป็นกลางระหว่างญี่ปุ่นกับสหภาพโซเวียตและส่งกำลังทหารเข้าบุกสหภาพโซเวียต นักข่าวของหนังสือพิมพ์เซนทรัล เดลินิวส์ ได้วิเคราะห์เหตุผลที่นำไปสู่การลาออกของรัฐบาลโคโนเอไว้ดังนี้

1. ได้มีการกดดันทั้งภายในและภายนอกคณะรัฐมนตรีต่อมติที่ได้จากการประชุมกับสมเด็จพระจักรพรรดิ

2. ญี่ปุ่นประสบกับความยากลำบากต่อการวางแผนทางการเมืองโดยเฉพาะอย่างยิ่งต่อแผนทางการพัฒนาเศรษฐกิจ

3. ญี่ปุ่นประสบกับความลำบากในการทำงานประมาณการคลังประจำปีหน้า (พ.ศ. 2485)

หนังสือพิมพ์เซาต์เป้าซึ่งเป็นหนังสือพิมพ์ทางทหารของจีนกล่าวว่า การลาออกของรัฐบาลโคโนเอเนื่องจากรัฐบาลได้รับการกดดันจากกองทัพญี่ปุ่นโดยเฉพาะอย่างยิ่งจากการดำเนินนโยบายต่างประเทศของทางฝ่ายนายทหารญี่ปุ่น ความจริงที่ว่านายมัตสึโอกะไม่ได้ร่วมประชุมคณะรัฐมนตรีก่อนที่จะลาออก ชี้ให้เห็นถึงเหตุแห่งวิกฤตการณ์ของญี่ปุ่น²⁵ ต่อมาในข่าววิทยุโทรเลขรอยเตอร์เมื่อวันที่ 2 ตุลาคม พ.ศ. 2484 ได้เสนอข่าวโดยอ้างรายงานจากกรุงโตเกียวว่า บรรดาเจ้าหน้าที่ญี่ปุ่นต่างพากันรู้สึกในแง่ร้ายเกี่ยวกับผลของการเจรจาทางการทูตระหว่างญี่ปุ่นกับสหรัฐอเมริกาซึ่งได้ยืดเยื้อมากกว่าหนึ่งเดือนแล้ว คาดว่าคงจะได้มีการแถลงอย่างเปิดเผยถึงความล้มเหลวของการเจรจาในไม่ช้านี้ และความล้มเหลวนี้อาจจะเป็นเหตุให้คณะรัฐมนตรีต้องล้มไป ถ้าหากรัฐบาลของเจ้าชายโคโนเอถูกบีบบังคับให้ลาออกแล้ว คณะรัฐมนตรีใหม่ซึ่งจะเข้ามาแทนที่จะประกอบไปด้วยนายทหารบกและทหารเรือทั้งสิ้น ถือว่าการเจรจากับสหรัฐอเมริกาเป็นเครื่องชี้ให้เห็นถึงความเต็มใจของเจ้าชายโคโนเอ

²⁴ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, สร.0201.33.1/11 อ้างแล้ว, แผ่น 39-40.

²⁵ ฉบับเดียวกัน, แผ่น 50-51.

ที่จะยินยอมกับสหรัฐอเมริกา และกลายเป็นว่าคณะรัฐบาลชุดปัจจุบันกลับไม่เป็นที่นิยมชมชอบจากฝ่ายนายทหารเลย²⁶

จนกระทั่งเดือนตุลาคม พ.ศ. 2484 ได้ปรากฏข่าวว่า มีการแต่งตั้งนายกรัฐมนตรีคนใหม่คือ นายพลเอกฮิเดกิ โตโจ ซึ่งก่อนหน้านี้จะมาเป็นนายกรัฐมนตรี นายพลเอกโตโจดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหมของญี่ปุ่น ขาวดังกล่าวถือว่าเป็นข่าวใหญ่ที่ถูกจับตามองทั้งจากสำนักข่าวของญี่ปุ่นและสำนักข่าวของชาติต่างๆ ที่มีความเกี่ยวข้องกับสถานการณ์ในภูมิภาคตะวันออกไกล จากข่าววิทยุโทรเลขแรงงเมื่อวันที่ 17 ตุลาคม พ.ศ. 2484 ได้เสนอข่าวจากกรุงโตเกียวว่า ทางการญี่ปุ่นได้ประกาศการแต่งตั้งนายพลเอกโตโจเป็นนายกรัฐมนตรีญี่ปุ่นเมื่อวันที่ 17 ตุลาคม พ.ศ. 2484 หลังจากที่นายพลเอกโตโจได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีแล้ว ทางการญี่ปุ่นได้ประกาศว่าการเปลี่ยนแปลงในคณะรัฐมนตรีครั้งนี้เป็นการก่อให้เกิดการสมานแนวความคิดเห็นไปในทิศทางเดียวกันเกี่ยวกับนโยบายอันเป็นหลักใหญ่ของญี่ปุ่น ซึ่งได้ขาดหายไปในช่วงที่คณะรัฐบาลของเจ้าชายโคโนเอได้บริหารราชการ ฉะนั้น จึงไม่มีการเปลี่ยนแปลงในนโยบายที่ได้วางไว้เป็นรากฐานนโยบายหลักของญี่ปุ่นคือนโยบายเกี่ยวกับประเทศจีน นโยบายการสร้างพันธมิตรแห่งความไพบูรณ์ร่วมกันในเอเชียตะวันออก และการยึดมั่นอยู่ในเจตนารมณ์แห่งกติกาสัญญาไตรภาคีมหาอำนาจกับเยอรมนีและอิตาลี ส่วนการเจรจาระหว่างสหรัฐอเมริกากับญี่ปุ่นซึ่งได้ดำเนินมาเป็นระยะเวลาหลายเดือนก็จะดำเนินการต่อไป เพื่อให้สหรัฐอเมริกาตระหนักถึงจุดมุ่งหมายของญี่ปุ่นที่จะรักษาสันติภาพไม่เพียงแต่ในภูมิภาคตะวันออกไกลเท่านั้น แต่รวมถึงสันติภาพในโลกอีกด้วย²⁷

ส่วนสำนักข่าวของชาติสัมพันธมิตรได้มีการวิพากษ์วิจารณ์ข่าวการขึ้นดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีของนายพลเอกโตโจซึ่งเป็นนายทหารที่มีส่วนในการรบกับจีน จากข่าววิทยุกระจายเสียงจากร่างกุ้งในพม่าดินแดนอาณานิคมของอังกฤษเมื่อวันที่ 18 ตุลาคม พ.ศ. 2484 ได้นำเสนอข่าวว่า วงการหนังสือพิมพ์ในสิงคโปร์ต่างรู้สึกตื่นเต้นต่อการเปลี่ยนแปลงคณะรัฐบาลของญี่ปุ่น และการที่นายพลเอกโตโจซึ่งเป็นผู้ที่เกลียดชังชาวต่างประเทศอย่างยิ่ง โดยได้อ้างจากกรณีเมื่อครั้งที่ชาวอังกฤษและอเมริกันถูกทหารญี่ปุ่นทำร้ายที่เมืองเทียนสินเมื่อ 3 ปีก่อน ก็เพราะการกระทำของนายพลผู้นี้ ส่วนหนังสือพิมพ์สิงคโปร์ฟรีเพรสวิจารณ์ว่า ถ้านายพลเอกโตโจดำเนินนโยบายคุกคามก็นับว่าคิดผิดและจะเป็นการดำเนินการอย่างโง่เขลา เพราะกลุ่มประเทศแนว เอ.บี.ซี.ดี. คงจะร่วมกันต่อต้านและทำลายมหาจักรวรรดิญี่ปุ่นให้แตกสลายลงดังเช่นมหาจักรวรรดิอิตาลี ส่วนหนังสือพิมพ์สเตรตไทมส์วิจารณ์ว่า ถึงแม้รัฐบาลญี่ปุ่นจะเปลี่ยนแปลง แต่การที่ญี่ปุ่นจะรุกรานบสหภาพโซเวียตหรือบุกลงมาทางใต้ ญี่ปุ่นก็คงจะไม่ทำการอย่างรีบร้อนและญี่ปุ่นคงไม่เสี่ยงภัยถึงเพียงนั้น เพราะ

²⁶ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, สร.0201.33.1/11 อ้างแล้ว, แผ่น 208-209.

²⁷ ฉบับเดียวกัน, แผ่น 330.

ในตอนนี้สหภาพโซเวียตก็ยังไม่ถึงกับแตกพ่ายย่อยยับ ส่วนดินแดนต่างๆ ทางใต้ก็ประกอบด้วยประเทศประชาธิปไตยที่พร้อมจะร่วมมือกับญี่ปุ่น²⁸

ต่อมาหนังสือพิมพ์โทมส์ของอังกฤษเขียนว่า ยังไม่ถึงเวลาที่จะรีบตีความว่าในการที่รัฐบาลญี่ปุ่นเปลี่ยนแปลงในครั้ง นี้ จะมีนโยบายหนักไปทางใดแน่ เพราะว่ายังไม่ได้ทราบรายนาม คณะรัฐมนตรีชุดใหม่ของญี่ปุ่นทั้งหมด เหตุผลที่คณะรัฐบาลญี่ปุ่นต้องเปลี่ยนแปลงคงไม่ใช่เพราะสถานการณ์ในสหภาพโซเวียต แต่เป็นเพราะญี่ปุ่นไม่ประสบผลสำเร็จในการเจรจากับสหรัฐอเมริกา เพราะไม่สามารถที่จะให้ญี่ปุ่นเกิดความพอใจได้ หนังสือพิมพ์โทมส์ได้อ้างคำกล่าวของนายวินสตัน เชอร์ชิลล์ นายกรัฐมนตรีอังกฤษที่ว่า “...อังกฤษและสหรัฐอเมริกาจะร่วมกันต่อต้านในแปซิฟิก และแม้หากว่าญี่ปุ่นจะไม่ก่อความในแปซิฟิก แต่กลับไปบุกกรีซเซียก็เป็นสิ่งที่อังกฤษและสหรัฐอเมริกาจะต้องช่วยเหลือรัสเซียอยู่นั่นเอง เพราะอังกฤษและสหรัฐอเมริกาได้ออกปากแล้วว่า จะช่วยเหลือรัสเซียทุกวิถีทาง...”²⁹

ส่วนหนังสือพิมพ์เดลีนิวส์ได้วิเคราะห์ว่า ไม่มีความจำเป็นที่จะต้องกังวลต่อสถานการณ์ใหม่ แต่การที่นายพลเอกโตโจ ผู้นำมอริยะประเทศได้รับเลือกเป็นนายกรัฐมนตรีย่อมเป็นสิ่งที่สำคัญ เมื่อเหตุการณ์ในญี่ปุ่นแล้ว จะเห็นได้ว่าการที่ญี่ปุ่นต้องเปลี่ยนรัฐบาลชุดใหม่ เพราะวาทกอบทกบไม่พอใจ เจ้าชายโคโนเอซึ่งไม่สามารถจัดการเจรจากับสหรัฐอเมริกาให้เป็นผลสำเร็จได้ ยิ่งไปกว่านั้น ญี่ปุ่นยังไม่สามารถที่จะดำเนินการตอบโต้อังกฤษและสหรัฐอเมริกาในการกักกันทรัพย์สินและปิดเครดิตของสองชาติที่กล่าวมาอีกด้วย ส่วนหนังสือพิมพ์นิวยอร์กโพสต์ได้นำเสนอว่า อังกฤษและสหรัฐอเมริกาต่างไม่ยอมกที่จะให้เกิดกรณีพิพาทกับญี่ปุ่น แต่ก็ได้เตือนให้ทางการญี่ปุ่นรำลึกอยู่เสมอว่า หากญี่ปุ่นจะบุกขึ้นเหนือหรือบุกลงใต้ ญี่ปุ่นก็จะประสบกับการต่อต้านจากอังกฤษและสหรัฐอเมริกาทันที³⁰

ส่วนทำทิกของหนังสือพิมพ์ของจีนจึงได้ปรากฏในข่าววิทยุโทรเลขรอยเตอร์เมื่อวันที่ 19 ตุลาคม พ.ศ. 2484 ซึ่งอ้างจากหนังสือพิมพ์ราชการเซนทรัล เดลีนิวส์ว่า คงจะไม่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างขนานใหญ่เกี่ยวกับนโยบายของญี่ปุ่น เพราะวาทนายพลเอกโตโจเป็นผู้ที่สนับสนุนต่อเจ้าชายโคโนเออย่างแข็งขันที่สุดผู้หนึ่ง การเปลี่ยนคณะรัฐมนตรีญี่ปุ่นทุกครั้งจะเป็นการแสดงให้เห็นถึงความอ่อนแอของญี่ปุ่น และนำพาให้ญี่ปุ่นเข้าใกล้ต่อการล่มสลายมากยิ่งขึ้น หนังสือพิมพ์นี้กล่าวต่อไปว่า เมื่อนายพลเอกโตโจได้จัดตั้งคณะรัฐบาลขึ้นแล้ว ญี่ปุ่นอาจใช้วิธีชู่และทำการบีบบังคับอังกฤษสหรัฐอเมริกา และสหภาพโซเวียตก็เป็นได้ แต่ประเทศที่กล่าวมาก็ควรจะเข้าใจถึงความอ่อนแอของ

²⁸ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, สร.0201.33.1/11 อ้างแล้ว, แผ่น 330.

²⁹ ฉบับเดียวกัน, แผ่น 330-331.

³⁰ ฉบับเดียวกัน, แผ่น 331.

ญี่ปุ่นได้เป็นอย่างดีแล้ว และควรจะรวมกำลังกันจัดการญี่ปุ่นก่อน ซึ่งหนังสือพิมพ์ตากุงเป่าของจีนก็ได้กล่าวว่า ในขณะนี้ญี่ปุ่นอาจกำลังคอยโอกาสหนึ่งโอกาสใดในโอกาสทั้งสามที่จะเคลื่อนไหวครั้งใหม่คือ

1. ดำเนินการกับสหภาพโซเวียตในทันทีที่กรุงมอสโกแตก
2. ญี่ปุ่นจะคอยจนถึงสิ้นเดือนพฤศจิกายน ในเมื่อแม่น้ำต่างๆ ในมณฑลเฮล่งเกียงในแมนจูว์กลายเป็นน้ำแข็งเพื่อรุกรสหภาพโซเวียตผ่านทางไซบีเรีย
3. ญี่ปุ่นจะคอยจนกว่าเยอรมนีเข้ายึดกรุงมอสโกและมุ่งไปทางตะวันออกกลาง และตะวันออกไกลซึ่งจะทำให้อังกฤษต้องพะวงกับแนวรบด้านอื่นก่อนที่จะอังกฤษจะทำการเคลื่อนไหวในตะวันออกไกล³¹

นโยบายของรัฐบาลญี่ปุ่นของนายพลเอกโตโจได้มีการนำเสนอจากสำนักข่าวของญี่ปุ่น จากข่าววิทยุโทรเลขแรงโงเมื่อวันที่ 18 ตุลาคม พ.ศ. 2484 เสนอข่าวจากกรุงโตเกียวว่า หลังจากที่ได้ประชุมคณะรัฐมนตรีภายใต้การนำของนายพลเอกโตโจเป็นครั้งแรก นายพลเอกโตโจ นายกรัฐมนตรีได้ประกาศวางหลักการแห่งนโยบายของญี่ปุ่นดังนี้

1. ดำเนินการให้กรณีพิพาทในประเทศจีนจบลงอย่างเป็นผลดีต่อญี่ปุ่น
2. สถาปนาปริมณฑลแห่งการยังชีพในมหาเอเซียตะวันออกอันจะเป็นการจรรโลงสันติภาพของโลก
3. ปรับปรุงสัมพันธภาพกับกลุ่มประเทศอักษะ
4. ดำเนินนโยบายภายในประเทศก็คือ ปรับปรุงโครงสร้างแห่งการสงครามและเตรียมระดมกำลังทหาร

จากแนวทางในการดำเนินนโยบายทั้ง 4 ประการนี้ นายพลเอกโตโจเชื่อว่า ไม่มีอะไรสามารถที่จะกีดกันไม่ให้ญี่ปุ่นดำเนินการไปตามความมุ่งหมายได้ หากประชาชนญี่ปุ่นทั้งมวลต่างร่วมกันปฏิบัติเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน และด้วยความสนับสนุนและความช่วยเหลือประชาชนญี่ปุ่น นายพลเอกโตโจหวังว่า คงจะมีส่วนช่วยให้เกิดความผาสุกและความเป็นอยู่ที่ดีของประชาชนญี่ปุ่น ที่กรุงโตเกียวต่างถือกันว่าคำประกาศของนายกรัฐมนตรีดังกล่าวนี้เป็นเสมือนคำประกาศของรัฐบาลเลยทีเดียว³²

³¹ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, สร.0201.33.1/11 อ้างแล้ว, แผ่น 336-337.

³² ฉบับเดียวกัน, แผ่น 335.

นอกจากนี้ ยังได้ปรากฏคำปราศรัยของนายพลเอกโตโจในฐานะนายกรัฐมนตรีญี่ปุ่นซึ่งปรากฏในข่าววิทยุโทรเลขแรงงเมื่อวันที่ 20 ตุลาคม พ.ศ. 2484 ว่า ในคำปราศรัยที่กล่าวแก่บรรดาเจ้าหน้าที่แห่งกระทรวงกลาโหมเป็นครั้งแรกนับแต่ได้เข้ารับหน้าที่เป็นนายกรัฐมนตรีและรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม นายพลเอกโตโจได้กล่าวเตือนอย่างหนักแน่นถึงความจำเป็นแห่งการสถาปนา “ความสามัคคีเหล็ก” แห่งกองทัพทั้งหลายของญี่ปุ่นและประชาชนญี่ปุ่นเพื่อเผชิญกับมหาอำนาจต่างประเทศที่ทำการล้อมญี่ปุ่น นายพลเอกโตโจได้แสดงความพอใจในความก้าวหน้าแห่งแผนการสร้างอาวุธของญี่ปุ่นตลอดปีที่ผ่านมาเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหมในคณะรัฐมนตรีของเจ้าชายโคโนเอ และกล่าวเสริมว่า รู้สึกซาบซึ้งเป็นอย่างยิ่งที่ได้เป็นผู้ถือหางเสือแห่งคณะรัฐมนตรี และในขณะเดียวกันก็ได้เป็นผู้นำแห่งกองทัพญี่ปุ่นในช่วงเวลาแห่งความยุ่งยากนี้ ในขณะนี้ญี่ปุ่นได้มายืนอยู่ในทางแพร่งแห่งความเป็นและความตายแล้ว และนายพลเอกโตโจได้เตือนให้เจ้าหน้าที่ของกระทรวงกลาโหมเตรียมพร้อมที่จะเสียสละทุกสิ่งทุกอย่างเพื่อที่จะฟันฝ่าวิกฤตการณ์ที่มีอยู่ในขณะนี้ให้ผ่านพ้นไป³³

การก้าวขึ้นมาใช้อำนาจของนายพลเอกโตโจซึ่งถือว่าการเข้ามาของกลุ่มนายทหารญี่ปุ่นที่มีนโยบายรุกรานอย่างชัดเจน รัฐบาลไทยก็ได้ติดตามข่าวการปรับคณะรัฐมนตรีของญี่ปุ่นเช่นกัน แต่ถึงกระนั้น ก็ไม่อาจกล่าวได้ว่า การปรับคณะรัฐมนตรีหรือแม้แต่การเปลี่ยนนายกรัฐมนตรีของญี่ปุ่นได้ทำให้ไทยเปลี่ยนแปลงนโยบายอย่างขนานใหญ่แต่อย่างใด หากแต่การเปลี่ยนนายกรัฐมนตรีของญี่ปุ่นจากนายกรัฐมนตรีที่เป็นพลเรือนหรือเชื้อพระวงศ์มาเป็นนายทหารระดับสูง ทำให้เกิดความกังวลโดยเฉพาะจากบรรดาชาติสัมพันธมิตรว่าอาจทำให้ญี่ปุ่นตัดสินใจที่จะทำสงครามด้วยการรุกรานลงมาทางใต้ไปยังดินแดนอาณานิคมของชาติสัมพันธมิตรและรวมถึงการตัดสินใจรุกรานไทยด้วย มีความพยายามที่จะชี้ให้เห็นว่าการขึ้นมาเป็นนายกรัฐมนตรีญี่ปุ่นของนายพลเอกโตโจที่ดำเนินนโยบายแข็งกร้าวมากขึ้นทำให้ญี่ปุ่นตัดสินใจที่จะรุกรานไทยเพื่อต้องการทรัพยากรสำคัญและต้องการตั้งฐานทัพในไทย³⁴ แต่ถึงกระนั้น การดำเนินนโยบายเป็นกลางทำให้ไทยไม่อาจที่จะดำเนินนโยบายที่แข็งกร้าวโดยการเป็นฝ่ายเข้าโจมตีก่อนเพื่อป้องกันไม่ให้ไทยต้องถูกรุกรานจากชาติมหาอำนาจได้ จึงทำได้เพียงการเสริมสร้างการป้องกันตนเองและรอรับการรุกรานจากข้าศึกเท่านั้น

³³ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, สร.0201.33.1/11 อ้างแล้ว, แผ่น 341-342.

³⁴ ดูเพิ่มเติมใน ไทริฮารุ โยชิกาวา, “รัฐบาลจอมพล ป. พิบุลสงครามและสงครามแปซิฟิก,” (กรุงเทพฯ: โครงการแปลไทย-ญี่ปุ่น มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ ร่วมกับ มูลนิธิโตโยต้า ประเทศไทยญี่ปุ่น, 2528), หน้า 16-17.

5.1.4 ข่าวกี่ยวกับการเตรียมความพร้อมของญี่ปุ่นสำหรับการสงคราม

นอกจากข่าวที่เกี่ยวกับการขยายอิทธิพลของญี่ปุ่นนับตั้งแต่ช่วงกรณีพิพาทอินโดจีน รวมไปถึงข่าวกี่ยวกับการปรับคณะรัฐมนตรีญี่ปุ่นแล้ว ยังมีข่าวที่นำเสนอเกี่ยวกับการเตรียมพร้อมของญี่ปุ่นในการทำสงคราม โดยในข่าววิทยุโทรเลขแรงงเมื่อวันที่ 2 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2484 ได้นำเสนอว่ารัฐบาลญี่ปุ่นมีแนวคิดที่จะแก้ไขเพิ่มเติมเกี่ยวกับวิธีการควบคุมการเงิน มีใจความสำคัญคือให้รัฐบาลญี่ปุ่นมีอำนาจในการจำหน่ายทรัพย์สินที่ชนญี่ปุ่นมีอยู่ในเมืองต่างประเทศ มีอำนาจในการอำนวยความสะดวกของธนาคารแลกเปลี่ยน (ถึงเวลานี้รัฐบาลมีอำนาจเพียงควบคุมและจำกัดกิจการของธนาคารเท่านั้น) และมีอำนาจในการเรียกเอามาหรือจำหน่ายซึ่งทรัพย์สินของต่างประเทศที่มีในญี่ปุ่น ซึ่งในเอกสารประมวลข่าวสงครามของไทยได้มีการวิเคราะห์ในประเด็นนี้เอาไว้ว่า การควบคุมการเงินย่อมมีจุดประสงค์ได้มากกว่าอย่างเดียว จุดประสงค์แท้จริงของญี่ปุ่นในครั้งนี้จะเป็นอย่างไ้อาจจะทราบได้ก็ต่อเมื่อได้เห็นรายละเอียดของวิธีการควบคุม แต่อย่างไรก็ดี อำนาจที่กล่าวข้างต้นย่อมเปิดช่องให้รัฐบาลญี่ปุ่นได้มาซึ่งทรัพย์สินในต่างประเทศ อันจะเป็นค่าใช้จ่ายสำหรับซื้อของในต่างประเทศ ส่วนบุคคลที่อาศัยอยู่ในญี่ปุ่นก็คงจะได้รับเงินญี่ปุ่นในการแลกเปลี่ยนกับทรัพย์สินของตนในต่างประเทศ เพราะในญี่ปุ่นมีการจำกัดการใช้เครื่องอุปโภคบริโภคอย่างมาก เงินที่ได้มาจึงมีทางในการใช้จ่ายน้อยคงเหลือแต่จะเข้าไปสู่คลังธนาคารเพื่อกลายเป็นเงินกู้ซึ่งจะเป็นประโยชน์แก่รัฐบาลญี่ปุ่นด้วยอีกทางหนึ่ง ส่วนอำนาจในข้อ 3 ถือว่ารุนแรงเป็นการเสื่อมเสียแก่เครดิต หากไม่มีความวิตกอย่างมากในเรื่องค่าเงินเยน ก็คงไม่ต้องการอำนาจดังกล่าวนี้³⁵

ต่อมาได้มีข่าวปรากฏว่าญี่ปุ่นจะปรับปรุงสมรรถภาพกองทัพบกครั้งใหญ่ จากข่าววิทยุโทรเลขแรงงเมื่อวันที่ 4 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2484 เสนอข่าวจากกรุงโตเกียวว่า นายพลโทชิเดกิ โตโจ รัฐมนตรีว่าการกลาโหมญี่ปุ่นได้กล่าวสุนทรพจน์ในการเปิดประชุมพิเศษเป็นเวลา 2 วันระหว่างหัวหน้าเสนาธิการทหารบกว่า กองทัพบกจะต้องเสริมสมรรถภาพให้ดีขึ้นเพื่อที่จะสามารถรับภาระที่เพิ่มขึ้นเนื่องจากสถานการณ์ระหว่างประเทศที่เป็นอยู่ในขณะนี้ รัฐมนตรีว่าการกลาโหมญี่ปุ่นได้กล่าวเน้นถึงความสำคัญของการเพิ่มสมรรถภาพของกองทัพบกในทุกๆ แผนก และได้คาดการณ์ว่า อาจมีความจำเป็นที่จะต้องทำการปรับปรุงใหม่โดยสิ้นเชิง ซึ่งกองทัพบกแห่งสมเด็จพระจักรพรรดิต้องดำเนินการเพื่อที่จะส่งเสริมให้สมรรถภาพของกองทัพบกดีขึ้น³⁶ ข่าวดังกล่าวปรากฏในช่วงที่ญี่ปุ่นได้ขยายอิทธิพลออกไปนอกเหนือจากจีนซึ่งหมายถึงการขยายอิทธิพลในอินโดจีนฝรั่งเศส และเป็นช่วงที่อาจจะมีการปะทะทางทหารกับชาติสัมพันธมิตรที่มีดินแดนอาณานิคมในภูมิภาคตะวันออกไกล

³⁵ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, สร.0201.33.1/9 อ้างแล้ว, แผ่น 81.

³⁶ ฉบับเดียวกัน, แผ่น 89-90.

นอกจากนี้ ยังได้ปรากฏข่าวว่าญี่ปุ่นเริ่มมีการพัฒนาระบบอุตสาหกรรมและการทหารมากขึ้น เช่น การตั้งโรงเรียนยานยนต์ ตามข่าววิทยุกระจายเสียงจากโตเกียวเมื่อวันที่ 12 ตุลาคม พ.ศ. 2484 ว่า เนื่องด้วยสงครามในปัจจุบันเป็นสงครามเครื่องจักรและเครื่องยนต์ ฉะนั้น กระทรวงกลาโหมญี่ปุ่น จึงได้จัดตั้งโรงเรียนทหารบกเหล่ายานยนต์ขึ้น และจะได้เริ่มเปิดทำการสอนภายในสิ้นปีนี้ (พ.ศ. 2484) นายทหารที่จะเข้าศึกษาในโรงเรียนดังกล่าวจะได้รับการฝึกหัดอบรมให้มีความชำนาญในการใช้รถรบ รถถัง รถยนต์หุ้มเกราะและปัญหาต่างๆ ที่เกี่ยวกับยานยนต์รบ³⁷ รวมถึงยังมีข่าวเกี่ยวกับการออกพันธบัตรเพิ่มเติมของญี่ปุ่น ซึ่งปรากฏในข่าววิทยุโทรเลขแรงงเมื่อวันที่ 22 ตุลาคม พ.ศ. 2484 เสนอข่าวว่า รัฐบาลได้ลงมติที่จะออกพันธบัตร “กรณีประเทศจีน” ซึ่งมีมูลค่าถึง 400 ล้านบาท ในวันที่ 24 ตุลาคม พ.ศ. 2484 ในจำนวนนี้ กระทรวงการคลังจะเป็นผู้ออก 100 ล้านบาท และอีก 300 ล้านบาทจะออกโดยธนาคารญี่ปุ่น พันธบัตรดังกล่าวจะออกจำหน่ายตามที่ทำการไปรษณีย์ต่างๆ ทั่วประเทศตั้งแต่วันที่ 24 ตุลาคม ถึง 4 พฤศจิกายน พ.ศ. 2484³⁸ การจัดการระบบอุตสาหกรรมในยามสงครามก็เป็นอีกประเด็นที่ปรากฏในข่าววิทยุโทรเลขแรงงเมื่อวันที่ 30 ตุลาคม พ.ศ. 2484 ที่เสนอข่าวว่า วันนี้ (30 ตุลาคม พ.ศ. 2484) รัฐบาลญี่ปุ่นได้เริ่มดำเนินการเป็นครั้งแรกในอันที่จะจัดวางการอุตสาหกรรมที่เป็นกุญแจสำคัญของประเทศเช่นในยามสงครามแล้ว โดยกระทรวงการพาณิชย์และอุตสาหกรรมได้ออกคำสั่งให้อุตสาหกรรมเหล็ก เหล็กกล้า และอุตสาหกรรมถ่านหินจัดตั้งสมาคมควบคุมขึ้น ในขณะเดียวกันคำสั่งนั้นได้ระบุชื่อบริษัทเหล็ก 46 บริษัท และบริษัทถ่านหิน 24 บริษัท ซึ่งถ้ามีลักษณะถูกต้องจะได้เข้าเป็นสมาชิกแห่งสมาคมควบคุมภายในบังคับแห่งมาตรา 8 แห่ง รัฐบัญญัติว่าด้วยการจัดตั้งอุตสาหกรรมที่เป็นกุญแจสำคัญของประเทศ สมาคมควบคุมถ่านหินและสมาคมควบคุมเหล็กซึ่งกำหนดจะตั้งขึ้นในวันที่ 1 และ 4 พฤศจิกายน พ.ศ. 2484 จะทำการควบคุมทั้งสิ้น ซึ่งการดำเนินการทุกอย่างในทางอุตสาหกรรมในการขุดถ่านหิน ในการทำเหล็กและเหล็กกล้า ทั้งในญี่ปุ่นและแมนจูว เช่น การผลิต การจำหน่าย การใช้ การส่งออก และการนำเข้า เป็นต้น เป็นที่ คาดกันว่าเมื่อวางระเบียบแล้วกระทรวงดังกล่าวก็จะได้ออกคำสั่งในทำนองนี้แก่อุตสาหกรรมที่สำคัญ รวมทั้งเครื่องมือเครื่องจักรที่ไม่ใช่เหล็ก ซีเมนต์ การสร้างเรือ การขนส่งทางบกด้วยเช่นกัน³⁹

นอกจากนี้ ยังมีข่าวว่าจะทำการเสนอร่างรัฐบัญญัติในการเพิ่มภาษี จากข่าววิทยุโทรเลขแรงง เมื่อวันที่ 31 ตุลาคม พ.ศ. 2484 เสนอข่าวจากกรุงโตเกียวว่า สภาการข่าวได้แถลงว่าคณะรัฐมนตรีได้ลงมติที่จะวางแผนการเพิ่มภาษีขึ้นเพื่อตัดอำนาจการซื้อที่ยังมีเหลืออยู่ของประชาชนให้น้อยลง ในแถลงการณ์ได้กล่าวต่อไปว่า รัฐบาลจะเสนอร่างรัฐบัญญัติเพื่อเพิ่มภาษีทางอ้อมต่อที่ประชุมในสมัย

³⁷ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, สร.0201.33.1/11 อ้างแล้ว, แผ่น 33.

³⁸ ฉบับเดียวกัน, แผ่น 343.

³⁹ ฉบับเดียวกัน, แผ่น 365-366.

ประชุมวิสามัญที่จะมาถึงนี้ ส่วนร่างรัฐธรรมนูญเพื่อเพิ่มภาษีทางตรงนั้นจะเสนอต่อที่ประชุมในสมัยประชุมตามปกติซึ่งจะมีขึ้นตั้งแต่ธันวาคม พ.ศ. 2484 เป็นต้นไป แผนการภาษีซึ่งได้ร่างขึ้นเพื่อวางอัตราภาษีสูงสุดสำหรับการบริโภคสิ่งฟุ่มเฟือยนั้น คาดว่าจะทำให้รายได้ประจำปีภาษีปัจจุบันเพิ่มขึ้นถึง 170 ล้านบาท และสำหรับปีภาษีต่อไปอีกปีละ 630 ล้านบาท และข่าววิทยุโทรเลขแรงงเมื่อวันที่ 31 ตุลาคม พ.ศ. 2484 เสนอข่าวจากคำแถลงของกระทรวงการคลังญี่ปุ่นว่า แผนการเพิ่มภาษีนั้นจะใช้บังคับในญี่ปุ่นและดินแดนพันธะของญี่ปุ่นในทันทีสภาได้อนุมัติร่างรัฐธรรมนูญนั้น แผนการเพิ่มภาษีนี้นี้ได้เติมภาษีของฟุ่มเฟือยอย่างหนักยิ่ง โดยเก็บภาษีเหล้าสาเกเพิ่มขึ้นถึง 50 เปอร์เซ็นต์ และการพนัน (ไม่นอกกระຈอก) ถึง 100 เปอร์เซ็นต์ การเข้าดูละครและภาพยนตร์ตั้งแต่ 20 ถึง 80 เปอร์เซ็นต์ และภาษีการรื่นเริงอย่างอื่นและภาษีภักดาการได้เพิ่มขึ้นตั้งแต่ 20 ถึง 100 เปอร์เซ็นต์ ภาษีน้ำตาลก็จะเพิ่มขึ้นอีก 20 เปอร์เซ็นต์ ส่วนบิลโรงแรม และตู้รถไฟชั้น 1 และชั้น 2 ก็จะถูกเก็บภาษีเพิ่มขึ้น ในส่วนที่เกี่ยวกับสินค้าอื่นๆ นั้น กระทรวงการคลังแถลงว่า จะเพิ่มการเก็บภาษีให้กว้างขวางยิ่งขึ้น และอัตราภาษีขั้นต่ำที่สุดจะลดให้น้อยลงโดยการเพิ่มภาษีสิ่งของฟุ่มเฟือยขึ้นจาก 20 เปอร์เซ็นต์ที่กำลังเก็บอยู่ในปัจจุบันเป็น 50 เปอร์เซ็นต์⁴⁰

สำนักข่าวญี่ปุ่นยังได้นำเสนอข่าวเกี่ยวกับการที่รัฐบาลญี่ปุ่นเพิ่มงบประมาณพิเศษเพื่อใช้จ่ายทางการทหาร จากข่าววิทยุโทรเลขญี่ปุ่นที่เสนอข่าวจากกรุงโตเกียวเมื่อวันที่ 15 พฤศจิกายน พ.ศ. 2484 ว่า งบประมาณพิเศษเพิ่มเติมเพื่อใช้จ่ายในการทหารรวม 3,800 ล้านบาท ซึ่งได้รับความเห็นชอบจากคณะรัฐมนตรีญี่ปุ่นเมื่อวันที่ 14 พฤศจิกายน พ.ศ. 2484 แล้วนั้นคาดว่าสภาผู้แทนราษฎรคงจะมีมติเป็นเอกฉันท์ให้ผ่านไปได้ในวันที่ 17 พฤศจิกายน พ.ศ. 2484 และจะได้เสนอโดยด่วนไปยังสภานิติบัญญัติต่อไป และนายโอกินอริ กายา รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลังจะได้เป็นผู้เสนอแผนการต่อสภาล่าง และจะได้ชี้แจงรายละเอียดแห่งนโยบายทางเศรษฐกิจและการคลังด้วย⁴¹ การเพิ่มงบประมาณดังกล่าวเกิดขึ้นหลังจากญี่ปุ่นถูกสหรัฐอเมริกาทำการกักทรัพย์สินรวมถึงกีดกันทางเศรษฐกิจเนื่องจากการควบคุมอินโดจีนของญี่ปุ่น จากข่าววิทยุโทรเลขญี่ปุ่นเสนอข่าวเมื่อวันที่ 20 พฤศจิกายน พ.ศ. 2484 ว่า ในการประชุมสภานิติบัญญัติเมื่อวันที่ 20 พฤศจิกายน พ.ศ. 2484 และเมื่อถูกถามถึงยอดรวมที่ทรัพย์สินของญี่ปุ่นถูกกัก รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลังญี่ปุ่นได้ตอบว่าทรัพย์สินของญี่ปุ่นที่สหรัฐอเมริกา อังกฤษ เนเธอร์แลนด์ และอาณานิคมของประเทศเหล่านี้ที่ถูกกักไว้นั้นมีจำนวน 900 ล้านบาท นายกายาได้กล่าวต่อไปว่า เงินลงทุนของสหรัฐอเมริกา อังกฤษ และเนเธอร์แลนด์ซึ่งถูกกักอยู่ในญี่ปุ่นนั้นมีจำนวน 400 ล้านบาท นอกจากนี้ ญี่ปุ่นได้ถือพันธบัตรของทั้ง 3 ประเทศ เป็นราคามากกว่า 1,400 ล้านบาท แต่จำนวนทรัพย์สินที่ญี่ปุ่นถูกกักไว้กลับมากกว่าทรัพย์สิน

⁴⁰ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, สร.0201.33.1/11 อ้างแล้ว, แผ่น 379-380.

⁴¹ ฉบับเดียวกัน, แผ่น 432-433.

ที่สหรัฐอเมริกา อังกฤษ และเนเธอร์แลนด์ถึง 900 ล้านเยน ทรัพย์สินของญี่ปุ่นที่ถูกกักไว้นั้นโดยมากเป็นหลักประกัน เงินฝาก และที่ดิน⁴²

จะเห็นได้ว่าข่าวที่นำเสนอเกี่ยวกับบทบาทของญี่ปุ่นตั้งแต่ช่วงกรณีพิพาทอินโดจีนจนกระทั่งก่อนหน้าที่จะเกิดสงครามมหาเอเชียบูรพา ได้มีประเด็นสำคัญคือ ข่าวเกี่ยวกับการขยายอิทธิพลของญี่ปุ่นในอินโดจีนฝรั่งเศส ข่าวเกี่ยวกับการปรับคณะรัฐมนตรีญี่ปุ่น ข่าวเกี่ยวกับการเตรียมพร้อมสำหรับสงครามของญี่ปุ่น ซึ่งอยู่ในบริบทของสถานการณ์อันตึงเครียดในภูมิภาคตะวันออกไกลที่เกิดจากการเผชิญหน้าระหว่างญี่ปุ่นกับชาติสัมพันธมิตรที่ทำการล้อมญี่ปุ่นตามแนวประเทศ เอ.บี.ซี.ดี. ซึ่งต่างกังวลถึงภัยคุกคามใหญ่อันเกิดจากนโยบายจัดระเบียบใหม่ของญี่ปุ่นในภูมิภาคตะวันออกไกล ข่าวเกี่ยวกับญี่ปุ่นที่ปรากฏนี้แม้จะมีเนื้อหาบางส่วนที่ชี้ให้เห็นอย่างชัดเจนว่ามีโอกาสที่ไทยถูกรุกรานจากญี่ปุ่น แต่ทว่ากลับไม่อาจจะทำให้รัฐบาลไทยตระหนักอย่างชัดเจนว่าควรที่จะดำเนินนโยบายอันแข็งแกร่งต่อญี่ปุ่นโดยตรง เนื่องจากญี่ปุ่นยังพยายามมีความสัมพันธ์ที่ดีกับไทยโดยเฉพาะทางด้านเศรษฐกิจโดยเฉพาะการยินยอมขายอาวุธและยุทธปัจจัยต่างๆ ที่เป็นสิ่งที่ไทยต้องการอย่างมาก นอกจากนี้ การที่ญี่ปุ่นเป็นศูนย์กลางในการเจรจาไกล่เกลี่ยในกรณีพิพาทอินโดจีนได้ทำให้ไทยถูกมองว่าเป็นหนี้บุญคุณญี่ปุ่น จนนำไปสู่ความสัมพันธ์ทางการทูตที่ใกล้ชิดยิ่งขึ้นด้วยการยกระดับสถานทูตจากอัครราชทูตเป็นเอกอัครราชทูตเป็นชาติแรก แต่ถึงกระนั้น ไม่ได้หมายความว่า ไทยจะยอมเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของเขตอิทธิพลของญี่ปุ่นและยังคงรับความช่วยเหลือและมีปฏิสัมพันธ์กับชาติสัมพันธมิตรพร้อมกัน เพราะไทยยังยึดมั่นต่อความเป็นกลางของตน ทั้งการดำเนินนโยบายเป็นกลางอย่างเคร่งครัด และการที่ไทยยังคงดูท่าทีว่าฝ่ายใดจะเป็นฝ่ายได้เปรียบหากเกิดการสู้รบกันขึ้น⁴³

5.2 การป้องกันดินแดนอาณานิคมในภูมิภาคตะวันออกไกลโดยประเทศมหาอำนาจยุโรปและอเมริกา

เมื่อสงครามในยุโรปได้เกิดขึ้นในเดือนกันยายน พ.ศ. 2482 อังกฤษเป็นประเทศหนึ่งที่ประกาศสงครามต่อเยอรมนี จึงก่อให้เกิดมาตรการในการป้องกันประเทศ ทั้งในเกาะอังกฤษและรวมถึงดินแดนในอาณานิคมด้วย ต่อมาเมื่อสงครามในยุโรปเกิดการพลิกผัน เมื่อฝรั่งเศสยอมแพ้ต่อเยอรมนีในเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2483 จึงส่งผลกระทบต่อดินแดนอาณานิคมของฝรั่งเศสอย่างอินโดจีนอยู่ในภาวะปั่นป่วน ญี่ปุ่นจึงได้เข้ามามีอิทธิพลโดยการส่งกำลังทหารพร้อมทำข้อตกลงกับอินโดจีนฝรั่งเศส การเข้ามาของญี่ปุ่นในอินโดจีนฝรั่งเศสได้ทำให้ชาติสัมพันธมิตรที่มีอาณานิคมในตะวันออก

⁴² สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, สร.0201.33.1/11 อ้างแล้ว, แผ่น 468.

⁴³ ดูเพิ่มเติมใน สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี, ครั้งที่ 26/2484 เรื่อง การรักษาความเป็นกลาง วันที่ 14 พฤษภาคม พ.ศ. 2484, แผ่น 15-21.

ไกลเกิดความกังวลว่า ญี่ปุ่นอาจส่งกำลังทหารเข้ารุกรานดินแดนอาณานิคมของตนต่อไป ประเทศฝ่ายสัมพันธมิตรที่มีบทบาทในภูมิภาคตะวันออกไกลภายหลังเหตุการณ์กรณีพิพาทอินโดจีนระหว่างไทยกับอินโดจีนฝรั่งเศส เป็นประเทศที่มีดินแดนอาณานิคมในภูมิภาคตะวันออกไกลซึ่งในช่วงเวลาดังกล่าวได้แก่ อังกฤษ สหรัฐอเมริกา และเนเธอร์แลนด์ที่มีดินแดนในหมู่เกาะอินเดียตะวันออก ในหัวข้อนี้จะกล่าวถึงชาวที่เกี่ยวข้องกับบทบาทของอังกฤษ เนเธอร์แลนด์อินเดียตะวันออก และสหรัฐอเมริกา ชาวที่ปรากฏเกี่ยวกับบทบาทของอังกฤษ เนเธอร์แลนด์ และสหรัฐอเมริกาในภูมิภาคตะวันออกไกลจะเป็นการดำเนินการป้องกันดินแดนอาณานิคม ความร่วมมือกันทั้งทางเศรษฐกิจและการทหาร รวมไปถึงความพยายามต่อต้านการขยายอำนาจลงใต้ของญี่ปุ่น

ชาติสัมพันธมิตรสำคัญอย่างอังกฤษ เนเธอร์แลนด์ และสหรัฐอเมริกาต่างเตรียมแผนการและดำเนินนโยบายป้องกันดินแดนอาณานิคมของตนเพื่อต่อต้านการรุกรานของญี่ปุ่นที่อาจจะเกิดขึ้นตามนโยบายขยายลงใต้ของญี่ปุ่น พร้อมกันนั้นชาติสัมพันธมิตรโดยเฉพาะอังกฤษและสหรัฐอเมริกามีส่วนในการส่งความช่วยเหลือด้วยการส่งอาวุธยุทโธปกรณ์ อีกทั้งการให้กู้ยืมเงินเพื่อใช้ในการทำสงครามกับญี่ปุ่นให้กับรัฐบาลจีนของนายพลเจียงไคเช็คซึ่งตั้งรัฐบาลอยู่ที่กรุงจุงกิง การป้องกันดินแดนอาณานิคมของชาติสัมพันธมิตรและการให้ความช่วยเหลือต่อรัฐบาลจีนที่จุงกิงเป็นประเด็นที่ได้มีการนำเสนอข่าวซึ่งปรากฏในเอกสารประมวลข่าวสงครามของไทย การดำเนินการดังกล่าวของชาติสัมพันธมิตรที่เป็น การต่อต้านการขยายอิทธิพลของญี่ปุ่นในตะวันออกไกล ได้ส่งผลให้เกิดความกังวลว่าจะเกิดสงครามขึ้นในภูมิภาคตะวันออกไกลระหว่างญี่ปุ่นกับชาติสัมพันธมิตรและสงครามที่กำลังจะเกิดขึ้นอาจส่งผลกระทบต่อนโยบายความเป็นกลางของไทยที่จะถูกทำลายลงเนื่องจากอาจจะถูกรุกรานทั้งจากญี่ปุ่นทางตะวันออกและจากชาติสัมพันธมิตรทางใต้และทางตะวันตก

5.2.1 ชาวเกี่ยวกับนโยบายป้องกันของอังกฤษในดินแดนอาณานิคมของตนในภูมิภาคตะวันออกไกล

สำหรับชาวเกี่ยวกับบทบาทของอังกฤษในภูมิภาคตะวันออกไกล จากข่าววิทยุโทรเลขแรงโง เมื่อวันที่ 5 มีนาคม พ.ศ. 2484 นำเสนอว่า ตามที่มีรายงานข่าวว่าอังกฤษอนุญาตให้กองทหารของเจียงไคเช็คเข้าไปยังพม่า ทำให้เจียงไคเช็คสามารถที่จะคุ้มกันและให้ความสะดวกแก่การขนส่งวัตถุต่างๆ ไปยังจุงกิง หนังสือพิมพ์ไฮซีซึ่งในเอกสารประมวลข่าวกล่าวว่า เป็นหนังสือพิมพ์ฝ่ายขวาของญี่ปุ่นกล่าวว่า อังกฤษกำลังชุดหลุมฝังศพของตนเอง การกระทำเช่นนี้จะเปลี่ยนภาคตะวันออกเฉียงใต้ของเอเชียเป็นสนามรบ และสันติภาพในภูมิภาคนี้ก็จะริบหรี่ลง ความร่วมมือทางการทหารระหว่างอังกฤษและรัฐบาลจีนของเจียงไคเช็ค นอกจากจะคุ้มกันถนนสายพม่าแล้วยังมุ่งที่จะบีบบังคับประเทศไทย และถ้าจะพูดในทางทหารก็เป็นการแทรกแซงต่อนโยบายลงใต้ของญี่ปุ่นด้วย หากมีการร่วมมือ

ทางการทหารจริงแล้ว อาจถือได้ว่าเป็นสัญญาณบอกถึงอันตรายที่จะเกิดขึ้นในภูมิภาคตะวันออกไกล แม้อังกฤษและรัฐบาลที่กรุงจุงกิงจะถือว่าการกระทำนี้เป็นความจำเป็นที่จะคุ้มกันถนนสายพม่าก็ตาม อาจพิจารณาได้ว่าเป็นการแสดงว่าอังกฤษกำลังมีจุดมุ่งหมายที่จะต่อต้านญี่ปุ่น⁴⁴ แต่อย่างไรก็ตาม จากข่าววิทยุกระจายเสียงจากโตเกียวเมื่อวันที่ 4 มีนาคม พ.ศ. 2484 ได้นำเสนอคำแถลงของนายอิชิอิ เจ้าหน้าที่แถลงแห่งสภาการชาวญี่ปุ่น ซึ่งได้แจ้งแก่คณะผู้แทนหนังสือพิมพ์ว่า เซอร์โรเบิร์ต เครก เอกอัครราชทูตอังกฤษประจำกรุงโตเกียวได้แจ้งไปยังนายโฮฮาชิ ปลัดกระทรวงการต่างประเทศญี่ปุ่น ในการปฏิเสธข่าวของหนังสือพิมพ์ญี่ปุ่นที่ว่ากองทหารของรัฐบาลได้เคลื่อนที่เข้าไปในพม่าตาม ข้อตกลงลับทางทหารระหว่างอังกฤษกับรัฐบาลจุงกิง อนึ่ง นายอิชิอิกล่าวเสริมว่าข่าวเรื่องนี้ยังไม่ได้ รัยรายงานยืนยันอย่างเป็นทางการแต่อย่างใด⁴⁵

นโยบายขยายลงใต้ของญี่ปุ่นทำให้ดินแดนอาณานิคมของอังกฤษได้แก่ พม่า มลายู และเกาะ สิงคโปร์อาจตกอยู่ในอันตราย จึงมีข่าวเกี่ยวกับการซ้อมรบรวมไปถึงการประกาศเกณฑ์ทหารเพื่อเข้ารับราชการ จากข่าววิทยุโทรเลขทรานส์โอเชียนเมื่อวันที่ 5 มีนาคม พ.ศ. 2484 ได้นำเสนอข่าวโดยอ้างจากผู้สื่อข่าวทรานส์โอเชียนประจำสิงคโปร์ว่า หน่วยทหารอังกฤษในมลายูจะทำการฝึกซ้อมการป้องกัน ในช่วงวันที่ 6 ถึง 12 มีนาคม พ.ศ. 2484 โดยทางการอังกฤษในมลายูได้เตือนให้ประชาชนทราบว่าจะมีการขัดข้องและล่าช้าในระบบโทรศัพท์และโทรเลขอยู่บ้าง เข้าใจว่าการพรางไฟจะกระทำในสถานที่บางแห่งของมลายู⁴⁶ ข่าววิทยุกระจายเสียงภาษาไทยจากกรุงโตเกียวเมื่อวันที่ 9 มีนาคม พ.ศ. 2484 ว่า ปรากฏว่ายังมีข่าวที่อาจก่อให้เกิดวิกฤตการณ์ในภูมิภาคตะวันออกไกลแพร่สะพัดออกไปอีก ดูเหมือนว่าอังกฤษจะมีความตื่นตระหนกอย่างมาก จึงได้มีการเพิ่มกำลังป้องกันในมลายูขึ้นอีก เมื่อวันที่ 8 มีนาคม พ.ศ. 2484 เจ้าหน้าที่อังกฤษในสิงคโปร์ได้ออกประกาศอย่างเป็นทางการว่า บรรดาชาวอังกฤษในมลายูที่มีอายุตั้งแต่ 41 ถึง 45 ปีจะต้องถูกเกณฑ์เข้ารับราชการทหาร นับว่าเป็นการขยายอำนาจจากคำสั่งเดิมที่ได้บังคับให้ชาวอังกฤษอายุตั้งแต่ 18 ถึง 40 ปี เข้ารับราชการทหาร⁴⁷ ซึ่งบรรดาชาวเหล่านี้มีที่มาจากสำนักข่าวของญี่ปุ่น แสดงให้เห็นว่าญี่ปุ่นได้มีการรวบรวมข่าวเกี่ยวกับการดำเนินการป้องกันของอังกฤษ ทั้งนี้อาจเป็นข้อมูลที่จะเป็นประโยชน์ต่อการสงครามในอนาคต ช้างหน้าและเป็นข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์ต่อการสร้างความเป็นชาตินิยมในญี่ปุ่น เนื่องจากอาจจะตีความได้ว่า การเกณฑ์กำลังทหารและการชักซ้อมในการป้องกันดินแดนของอังกฤษเป็น

⁴⁴ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, สร.0201.33.1/10 อ้างแล้ว, แผ่น 40.

⁴⁵ ฉบับเดียวกัน, แผ่น 41.

⁴⁶ ฉบับเดียวกัน, แผ่น 41.

⁴⁷ ฉบับเดียวกัน, แผ่น 63.

นโยบายในการต่อต้านนโยบายขยายลงใต้ของญี่ปุ่นโดยตรงและถือเป็นภัยคุกคามที่ญี่ปุ่นจะต้องจัดการ อาจจะด้วยการเจรจาทางการทูตหรือด้วยการใช้กำลังทหาร

นอกจากข่าวเกี่ยวกับการซ้อมรบรวมไปถึงการประกาศเกณฑ์ทหารเพื่อเข้ารับราชการจะปรากฏในสำนักข่าวของญี่ปุ่นแล้ว ยังได้ปรากฏในสำนักข่าวทรานส์โอเชียนซึ่งเป็นสำนักข่าวของฝ่ายอักษะ จากข่าววิทยุโทรเลขทรานส์โอเชียนเมื่อวันที่ 12 มีนาคม พ.ศ. 2484 เสนอข่าวจากสิงคโปร์ว่า เจ้าหน้าที่อังกฤษในสิงคโปร์ได้ออกคำเตือนให้ประชาชนที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ตามบริเวณชายฝั่งตะวันออกและตะวันตกซึ่งมีเนื้อที่ประมาณ 200 ตารางไมล์ของเกาะสิงคโปร์เตรียมการอพยพออกจากดินแดนนั้น โดยคาดว่าเกาะสิงคโปร์จะกลายเป็นสมรภูมิรบในกรณีที่สิงคโปร์ถูกโจมตีทางทะเล จากคำเตือนดังกล่าวได้เน้นให้เห็นว่าการดำเนินการของทางการอังกฤษในสิงคโปร์มีลักษณะเป็นการป้องกันล่วงหน้า เพราะอาจจะไม่สามารถที่จะแจ้งให้ทราบภายใน 48 ชั่วโมงได้ จึงจำเป็นต้องเตรียมพร้อมไว้ล่วงหน้า ในขณะเดียวกัน ประชาชนในดินแดนมลายูต่างได้รับทราบถึงสถานการณ์แห่งสงครามอย่างต่อเนื่อง การเตรียมป้องกันทางทหาร ซึ่งเริ่มมาตั้งแต่วันที่ 6 มีนาคม พ.ศ. 2484 ได้เข้าสู่ขั้นที่ 2 แล้ว โดยทั้งทางบก ทางทะเล และทางอากาศ และเมื่อคืนวันที่ 11 มีนาคม พ.ศ. 2484 ได้มีการพรายไฟจนทั้งสิงคโปร์ต้องมีมืดมิด⁴⁸ จากข่าววิทยุโทรเลขทรานส์โอเชียนเมื่อวันที่ 6 พฤษภาคม พ.ศ. 2484 เสนอข่าวจากกรุงเทพฯ ว่า เจ้าหน้าที่ทางทหารได้ประกาศเมื่อวันที่ 5 พฤษภาคม พ.ศ. 2484 ว่า หน่วยช่วยรบและหน่วยกาชาดแห่งกองทัพอังกฤษในมลายูได้ขอให้เกณฑ์ชาวพื้นเมืองเข้าประจำการโดยเร็ว ตามรายงานของสภาการบริหารแห่งสิงคโปร์ปรากฏว่า ในขณะนี้ยังต้องการชาย 4,500 คนสำหรับเข้าสำรองในกองทัพอากาศ ซึ่งในปัจจุบันนี้มีกำลังถึง 3,600 คนแล้ว กองบัญชาการทหารสูงสุดยังได้แถลงว่า นอกจากเครื่องบินแล้ว มลายูจะได้รับปืนทหารราบ รถแทรกเตอร์ และรถพ่วงรถยนต์จากสหรัฐอเมริกาอีกด้วย⁴⁹ ส่วนข่าววิทยุโทรเลขทรานส์โอเชียนเมื่อวันที่ 7 พฤษภาคม พ.ศ. 2484 เสนอข่าวจากกรุงเทพฯ ว่า รัฐบาลแห่งสหรัฐมลายูได้มีคำสั่งให้ชายในบังคับอังกฤษทุกคนที่มีอายุตั้งแต่ 41 ถึง 55 ปี ไปลงทะเบียนไว้เพื่อที่จะเกณฑ์ทำการป้องกันในแนวหลังหรือเพื่อประจำกองป้องกันประจำท้องที่ในภายหลัง⁵⁰

สำนักข่าวท้องถิ่นในป็นังได้มีการรายงานข่าวเกี่ยวกับการดำเนินการป้องกันผ่านการซ้อมรบและออกประกาศเขตป้องกันเพื่อให้การจัดการป้องกันของอังกฤษในมลายูสะดวกและเป็นระบบยิ่งขึ้น ในข่าววิทยุกระจายเสียงภาษาไทยจากป็นังเมื่อวันที่ 3 พฤษภาคม พ.ศ. 2484 นำเสนอข่าวว่า ได้มีการสวนสนามของกองทหารอังกฤษในมลายู และได้มีการซ้อมการปฏิบัติการของทหารหน่วยทหาร

⁴⁸ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, สร.0201.33.1/10 อ้างแล้ว, แผ่น 80.

⁴⁹ ฉบับเดียวกัน, แผ่น 216.

⁵⁰ ฉบับเดียวกัน, แผ่น 227.

ราบ หน่วยยานยนต์รถถัง และหน่วยทหารอากาศ แสดงการปฏิบัติการรุกเคลื่อนที่ซึ่งปรากฏว่าได้เป็นไปอย่างคล่องแคล่ว มีการแสดงการต่อสู้ของข้าศึกสมมุติขึ้น ผลปรากฏว่าทหารหน่วยต่างๆ มีความสามารถในการต่อต้านในการบุกรุกของฝ่ายข้าศึก และมีความสามารถในการรุกเคลื่อนที่เป็นอย่างดี⁵¹ นอกจากนี้ จากรายงานของกงสุลไทย ณ ปินัง ในโทรเลขลงวันที่ 15 พฤษภาคม พ.ศ. 2484 ได้รายงานว่ เกาะปินังและจังหวัดเวลสเลย์ได้ถูกประกาศให้เป็นเขตป้องกันตามข้อบังคับป้องกันประเทศ ค.ศ. 1939 (พ.ศ. 2482) และในขณะนี้เจ้าหน้าที่ท้องถิ่นได้ออกคำสั่งให้คนต่างด้าวต่างๆ ที่เข้าไปในเขตซึ่งกล่าว ไม่สามารถพักอาศัยอยู่ในเขตเหล่านั้นเป็นเวลามากกว่า 24 ชั่วโมงได้ เว้นแต่จะได้รับอนุญาตเป็นกรณีพิเศษจากเจ้าหน้าที่ตำรวจ ในสถานการณ์ปัจจุบันนี้ ย่อมเป็นการสมควรที่คนไทยซึ่งตั้งใจจะไปเยี่ยมสถานที่ต่างๆ ในเขตที่กล่าวข้างต้นเป็นเวลาเกินกว่า 24 ชั่วโมง จะต้องขออนุญาตเสียล่วงหน้าเสียก่อน⁵² ชาวที่กล่าวไปข้างต้นเป็นการนำเสนอการดำเนินการป้องกันดินแดนมลายูซึ่งเป็นดินแดนที่ติดกับภาคใต้ของไทย

ข่าววิทยุกระจายเสียงจากลอนดอนเมื่อวันที่ 31 มีนาคม พ.ศ. 2484 ได้อ้างคำประกาศจากผู้บัญชาการทหารสูงสุดของอังกฤษประจำภาคตะวันออกไกลเมื่อวันที่ 30 มีนาคม พ.ศ. 2484 ว่า กำลังเสริมได้มาถึงสิงคโปร์อีกเป็นจำนวนมาก ส่วนใหญ่ของทหารที่ใหม่เป็นกองทหารอินเดียอันมีชื่อเสียง แต่ก็ยังมีหน่วยทหารอังกฤษผสมอยู่ในจำนวนนี้ด้วย นับตั้งแต่เกิดสงครามมา ทหารรุ่นนี้นับเป็นงวดแรกที่จัดส่งมายังตะวันออกไกลจากประเทศอังกฤษโดยตรง⁵³ ต่อมาในข่าววิทยุกระจายเสียงจากลอนดอนเมื่อวันที่ 2 เมษายน พ.ศ. 2484 เสนอข่าวจากเมืองมะนิลาว่า นายพลอากาศเอกเซอร์ โรเบิร์ต บรูก ป็อบแฮม ผู้บัญชาการทหารอังกฤษประจำภาคตะวันออกไกล ได้เดินทางถึงฟิลิปปินส์ในขณะที่กำลังเดินทางผ่านเพื่อที่จะไปยังเกาะฮองกง และจะเดินทางไปพบกับนายพลเรือเอก สแตนฮาร์ท ผู้บัญชาการกองทัพอเมริกันประจำน่านน้ำเอเชีย หลังจากนั้นแล้วมีข่าวว่าจะแวะไปยังเมืองปัตตาเวียก่อนที่จะย้อนไปที่เกาะฮองกง⁵⁴ และข่าววิทยุกระจายเสียงภาษาฝรั่งเศสจากไซ่ง่อนเมื่อวันที่ 1 พฤษภาคม พ.ศ. 2484 ว่า นายพลอากาศเอกเซอร์ โรเบิร์ต บรูก ป็อบแฮม ผู้บัญชาการทหารอังกฤษในตะวันออกไกลได้แถลงแก่ที่ประชุมหนังสือพิมพ์ว่า หากผู้รุกรานใดเข้าโจมตีสิงคโปร์แล้ว จะต้องถูกตีโต้ทันที ซึ่งจะก่อให้เกิดการสู้รบใหญ่ขึ้นในตะวันออกไกลอย่างไม่มีปัญหา⁵⁵ ข่าวดังกล่าวต่างชี้ให้เห็นว่า ได้มีความร่วมมือกันระหว่างชาติสัมพันธมิตรโดยเฉพาะนโยบายการป้องกันทางทหารเนื่องจากดินแดนของอังกฤษ เนเธอร์แลนด์ และสหรัฐอเมริกาต่างตกอยู่ในความเสี่ยงต่อการรุกราน

⁵¹ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, [สร.0201.33.1/10](#) อ้างแล้ว, แผ่น 215-216.

⁵² ฉบับเดียวกัน, แผ่น 243-244.

⁵³ ฉบับเดียวกัน, แผ่น 127.

⁵⁴ ฉบับเดียวกัน, แผ่น 137.

⁵⁵ ฉบับเดียวกัน, แผ่น 209-210.

จากญี่ปุ่นในอินโดจีน และเห็นได้ว่ากองกำลังอังกฤษในตะวันออกไกลได้ดำเนินการเชื่อมความสัมพันธ์กับชาติสัมพันธมิตรอื่นๆ เพื่อเสริมสร้างความมั่นคงของแนวล้อมจากกลุ่มประเทศ เอ.บี.ซี.ดี. ที่เปรียบเสมือนวงล้อมที่จะต่อต้านการขยายอิทธิพลของญี่ปุ่นทั้งทางทหารและทางเศรษฐกิจ

ในข่าววิทยุกระจายเสียงภาษาไทยจากปักกิ่งเมื่อวันที่ 30 เมษายน พ.ศ. 2484 นำเสนอข่าวโดยอ้างจากรายงานในมะนิลาว่า เครื่องบินทิ้งระเบิดอเมริกันซึ่งมีรัศมีทำการไกลได้มาถึงสิงคโปร์อีกเป็นจำนวนมาก การป้องกันภาคตะวันออกไกลจะกระทำกันอย่างเร่งรีบ และจะขยายเขตการป้องกันต่อไปยังมลายูและเนเธอร์แลนด์อินเดียตะวันออกด้วย การเตรียมกำลังการป้องกันต่อไปยังมลายูไม่ได้หมายความว่า จะทำการป้องกันสิงคโปร์โดยเฉพาะ แต่เพื่อป้องกันดินแดนอาณานิคมของชาติสัมพันธมิตรทุกแห่งในภูมิภาคตะวันออกไกลด้วย⁵⁶ ต่อมาในข่าววิทยุโทรเลขแรงงองเมื่อวันที่ 11 พฤษภาคม พ.ศ. 2484 เสนอข่าวจากเมืองไซ่ง่อนว่า ผู้ที่เดินทางออกจากสิงคโปร์มายังไซ่ง่อนได้ประมาณว่าในสิงคโปร์มีทหารอังกฤษประมาณ 120,000 คน พร้อมทั้งยังได้รับกำลังหนุนเพิ่มเติมจากอินเดียและออสเตรเลียอีกแทบทุกวัน ผู้เดินทางเหล่านี้กล่าวว่า เครื่องบินทะเลอเมริกันในฐานะที่สิงคโปร์ได้รับหน้าที่ตรวจการณ์ในระยะไกล นอกจากนั้นยังกล่าวต่อไปว่า กองทหารอังกฤษที่ขึ้นที่เมืองซาราวักในเกาะบอร์เนียวมีจำนวนถึง 10,000 คน⁵⁷ จากข่าวดังกล่าวจะเห็นได้ว่า เกาะสิงคโปร์ได้รับการป้องกันอย่างแน่นหนา ไม่เพียงเพราะเป็นจุดสำคัญทางการค้าและเศรษฐกิจ รวมไปถึงการปกครองดินแดนอาณานิคมของอังกฤษทางใต้เท่านั้น แต่ยังเป็นจุดยุทธศาสตร์สำคัญในการป้องกันดินแดนอาณานิคมอังกฤษในภูมิภาคตะวันออกไกลด้วยเช่นกัน

ข่าวที่นำเสนอไม่ได้มีเพียงข่าวที่อังกฤษพยายามกระชับความสัมพันธ์กับชาติสัมพันธมิตรในกลุ่มประเทศ เอ.บี.ซี.ดี. เท่านั้น แต่ได้ปรากฏข่าวเกี่ยวกับความพยายามของอังกฤษในการสร้างความสัมพันธ์กับอินโดจีนฝรั่งเศสแต่เป็นเพียงความสัมพันธ์กับกลุ่มพ่อค้าหรือกลุ่มที่มีบทบาททางเศรษฐกิจ จากข่าววิทยุโทรเลขญี่ปุ่นจากฮานอยเมื่อวันที่ 21 มกราคม พ.ศ. 2484 แจ้งว่า เนื่องจากอังกฤษกำลังสนใจที่จะดำเนินการทางเศรษฐกิจกับอินโดจีนมากขึ้น โดยได้เปิดการเดินเรือระหว่างฮ่องกง, อินโดจีน, สิงคโปร์ และหมู่เกาะเนเธอร์แลนด์อินเดียตะวันออก รวมทั้งการเดินเรือระหว่างฝรั่งเศสกับอินโดจีนฝรั่งเศสขึ้นใหม่อีก เป็นที่ทราบกันว่า บริษัทเดินเรือของอังกฤษโดยเฉพาะคือ บริษัท Jardine & Matheson และบริษัท Butterfield & Swire กำลังดำเนินการอยู่อย่างเต็มที่ในการเปิดการเดินเรือ การเพิ่มเส้นทางการเดินเรือในครั้งนี้ถึงแม้จะไม่ได้เป็นการบรรเทาการขาดแคลนสินค้าต่างๆ ในอินโดจีนก็ตาม แต่ช่วยให้ผลิตภัณฑ์ของอินโดจีนสามารถส่งออกไปยังต่างประเทศ

⁵⁶ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, สร.0201.33.1/10 อ้างแล้ว, แผ่น 210.

⁵⁷ ฉบับเดียวกัน, แผ่น 237.

เพิ่มขึ้น กล่าวกันว่าผลิตภัณฑ์ส่วนมากในทางภาคเหนือของอินโดจีนได้ส่งออกจากไซ่ง่อนโดยผ่านทางช่องกงเพื่อหลีกเลี่ยงการควบคุมของญี่ปุ่น⁵⁸

นอกจากนี้ยังปรากฏว่าเกี่ยวกับความพยายามสร้างความสัมพันธ์ทางด้านการมั่นคงซึ่งอาจดำเนินการได้ยากลำบากและไม่สามารถดำเนินการโดยตรงได้เหมือนกับการสร้างความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ เนื่องจากอาจจะเป็นการเผชิญหน้าโดยตรงกับญี่ปุ่นซึ่งมีฐานทัพในอินโดจีนตอนเหนือ แต่ในข่าววิทยุโทรเลขแรงงเมื่อวันที่ 13 เมษายน พ.ศ. 2484 กลับเสนอข่าวจากเมืองฮานอยว่า ข่าวที่ว่าเจ้าหน้าที่ฝ่ายทหารเรืออังกฤษประจำสิงคโปร์จะเดินทางมายังเมืองฮานอย เพื่อร่วมหารือกับเจ้าหน้าที่ฝ่ายฝรั่งเศส ก่อให้เกิดความสนใจแก่ทางการญี่ปุ่นที่เมืองฮานอย กล่าวกันว่า ข้อตกลงสงบศึกระหว่างเยอรมนีกับฝรั่งเศสได้ยอมรับรองสถานะพิเศษของอินโดจีนฝรั่งเศสที่สามารถดำเนินการความสัมพันธ์กับดินแดนอาณานิคมของอังกฤษได้ ในปัจจุบันข้อตกลงระหว่างฝรั่งเศสกับอังกฤษยอมให้เรือฝรั่งเศสเดินทางผ่านการสกัดกั้นทางของอังกฤษ อย่างไรก็ดี เป็นที่เชื่อว่า การมาอินโดจีนของเจ้าหน้าที่ฝ่ายทหารเรืออังกฤษครั้งนี้มีจุดประสงค์สำคัญ 3 ประการ ประการแรกคือประสงค์ที่ต้องการจะให้การดำเนินการต่างๆ ของญี่ปุ่นในอินโดจีนให้บรรเทาเบาบางลง ประการที่สอง เพื่อสืบสวนแผนการในการดำเนินการทหารของญี่ปุ่นในอินโดจีน และประการที่สามคืออังกฤษอาจพยายามกีดกันไม่ให้เกิดการเจรจาทางเศรษฐกิจระหว่างอินโดจีนกับญี่ปุ่น อันกำลังดำเนินอยู่ ณ กรุงโตเกียวในขณะนี้ให้คืบหน้าต่อไปได้ โดยเอื้อผลประโยชน์ทางการพาณิชย์บางส่วนในดินแดนอาณานิคมของอังกฤษให้แก่อินโดจีนฝรั่งเศสเพื่อจูงใจไม่ให้อินโดจีนฝรั่งเศสทำข้อตกลงทางเศรษฐกิจกับญี่ปุ่น⁵⁹

ต่อมาในข่าววิทยุกระจายเสียงจากลอนดอนเมื่อวันที่ 11 มิถุนายน พ.ศ. 2484 เสนอสุนทรพจน์ของนายพลเรือ เซอร์ เจฟฟรีย์ เลย์ตัน ผู้บัญชาการกองทัพอากาศประจำน่านน้ำจีนซึ่งกล่าวทางวิทยุกระจายเสียงจากสิงคโปร์เมื่อวันที่ 10 มิถุนายน พ.ศ. 2484 ว่า หากสงครามได้เข้าสู่ภูมิภาคตะวันออกไกล งบประมาณเรือรบแห่งราชนาวิกอังกฤษจะต้องเต็มขอบฟ้าในภูมิภาคนี้ ในขณะเดียวกัน กองบินของกองทัพอากาศจะมาร่วมอยู่ที่นี่ด้วย อังกฤษเตรียมที่ทางไว้สำหรับเครื่องบินเหล่านี้มาเป็นเวลานาน และหากจำเป็นก็จะให้เครื่องบินของกองเรืออังกฤษออกจากสิงคโปร์เพื่อทำการโจมตีได้ทันที นอกจากกำลังเสริมทั้งจำนวนทหารและอาวุธยุทโธปกรณ์ต่างๆ มาจากอังกฤษ ออสเตรเลียและอินเดียแล้ว มลายูยังได้รับกำลังสนับสนุนจากสหรัฐอเมริกาเพิ่มเติมคือ เครื่องบินประจัญบาน เครื่องบินทิ้งระเบิดทั้งขนาดกลางและขนาดเล็ก กับอาวุธยุทโธปกรณ์ต่างๆ จำนวนมากตามข้อตกลงในรัฐบัญญัติให้เข้าให้ยืมของรัฐบาลอเมริกัน ส่วนเรื่องป้องกันดินแดนอาณานิคมในภูมิภาคตะวันออก

⁵⁸ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, สร.0201.33.1/9 อ้างแล้ว, แผ่น 26 และ 48.

⁵⁹ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, สร.0201.33.1/10 อ้างแล้ว, แผ่น 165.

ไกลนี้ อังกฤษได้เตรียมพร้อมสำหรับเหตุการณ์ที่อาจจะเกิดขึ้นได้ ฐานทัพเรือของอังกฤษก็พร้อมที่จะต้อนรับกองทัพอังกฤษ ที่จะมาอาศัยหรือขอความช่วยเหลือ”⁶⁰

นอกจากการเพิ่มกำลังทหารในมลายูและสิงคโปร์แล้ว ยังปรากฏข่าวว่ามีการเสริมกำลังทหารในพม่าด้วย จากข่าววิทยุกระจายเสียงจากโตเกียวเมื่อวันที่ 11 มิถุนายน พ.ศ. 2484 ว่า ท่าทีของอังกฤษเพื่อทำลายความสัมพันธ์อันดีระหว่างไทยกับญี่ปุ่นได้ปรากฏขึ้น โดยอ้างอิงจากแหล่งข่าวในกรุงเทพฯ แจ้งว่า เมื่อวันที่ 4 มิถุนายน พ.ศ. 2484 กองทหารออสเตรเลียที่ลำเลียงโดยรถยนต์รวม 60 คัน พร้อมด้วยรถยนต์ลำเลียงอาวุธยุทโธปกรณ์อีก 20 คัน ได้ไปตั้งอยู่ ณ เมืองเชียงของ ทางพรมแดนพม่าตรงข้ามกับจังหวัดเชียงรายของไทย และยังเชื่อกันว่าทหารอินเดียอีก 5 กองพลจะเดินทางมาสมทบ เพื่อเป็นการป้องกันรัฐบาลไทยจึงได้ประกาศห้ามชาวต่างประเทศไม่ให้อาศัยอยู่ในจังหวัดต่างๆ ทางด้านบริเวณพรมแดนรวมทั้งจังหวัดลพบุรีด้วย⁶¹ จากแหล่งข่าวเดียวกันเมื่อวันที่ 17 มิถุนายน พ.ศ. 2484 นำเสนอโดยอ้างจากผู้สื่อข่าวโตเมอของญี่ปุ่นแจ้งว่า ทหารออสเตรเลียจำนวน 60,000 คน ได้ชุมนุมอยู่ที่พรมแดนไทยกับมลายู นอกจากนี้ ทหารจีนของเจียงไคเช็คหลายพันคนยังตั้งมั่นประชิดชายแดนไทยอยู่ทางตะวันตกเฉียงเหนือของพม่าและข่าวว่า กำลังสร้างสิ่งป้องกันทางทหารหลายแห่ง⁶² แม้ข่าวดังกล่าวไม่ปรากฏว่ามีการออกมาปฏิเสธจากฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง แต่อย่างไรก็ตาม ก็ไม่ปรากฏว่ารัฐบาลไทยจะกังวลต่อการประชิดชายแดนของกองกำลังอังกฤษทั้งทางตะวันตกและทางใต้แต่อย่างใด

ภายหลังจากสหรัฐอเมริกาได้ดำเนินการกีดกันทางเศรษฐกิจต่อญี่ปุ่นโดยการไม่ส่งทรัพยากรสำคัญอย่างน้ำมัน รวมไปถึงการกักทรัพย์สินของญี่ปุ่นในดินแดนของสหรัฐอเมริกา ก็ได้ปรากฏข่าวว่าอังกฤษได้ดำเนินการตามสหรัฐอเมริกาโดยการสั่งกักทรัพย์สินของญี่ปุ่นในดินแดนของอังกฤษด้วยเช่นกัน จากข่าววิทยุกระจายเสียงจากมะนิลาเมื่อวันที่ 26 กรกฎาคม พ.ศ. 2484 เสนอข่าวจากกรุงลอนดอนว่า รัฐบาลอังกฤษได้สั่งให้กักทรัพย์สินของรัฐบาลญี่ปุ่นและบริษัทของญี่ปุ่นในดินแดนจักรวรรดิอังกฤษทั้งหมดนับตั้งแต่วันที่ 26 กรกฎาคม พ.ศ. 2484 เป็นต้นไป⁶³ นอกจากนี้ อังกฤษยังดำเนินนโยบายในการสร้างความสัมพันธ์ทางการค้ากับสหภาพโซเวียตด้วยสินค้าส่งออกจากมลายูเป็นจำนวนมากขึ้น ซึ่งเป็นข้อกล่าวอ้างที่ปรากฏในข่าววิทยุโทรเลขญี่ปุ่นจากโตเกียวลงวันที่ 15 กรกฎาคม พ.ศ. 2484 ได้แจ้งข่าวในหนังสือพิมพ์อาซาฮีว่า ในช่วงเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2484 สหภาพโซเวียตได้สั่งซื้อสินค้าจากมลายูมีค่าถึง 6.6 ล้านเหรียญ อันเป็นตัวเลขที่สูงที่สุดสำหรับสินค้าที่สหภาพโซเวียตเคย

⁶⁰ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, สร.0201.33.1/10 อ้างแล้ว, แผ่น 310-311.

⁶¹ ฉบับเดียวกัน, แผ่น 311.

⁶² ฉบับเดียวกัน, แผ่น 325-326.

⁶³ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, สร.0201.33.1/11 อ้างแล้ว, แผ่น 76.

สั่งมาจากเมืองอาณานิคมของอังกฤษในระยะใดๆ ที่แล้วมา และตัวเลขทั้งนี้ได้คัดมาจากรายงานทางราชการของรัฐบาลมลายูเองซึ่งแจ้งด้วยว่า ในเดือนเดียวกันนี้สินค้าขาออกของมลายูทั้งหมดมีค่า 116.7 ล้านเหรียญและสินค้าเข้ามีค่า 84.3 ล้านเหรียญคิดเป็นดุลการค้าที่ได้เปรียบ 32.4 ล้านเหรียญ สินค้าขาออกของสิงคโปร์ไปยังสหรัฐอเมริกามีค่า 66.5 ล้านเหรียญ และสินค้าขาเข้า 4.9 ล้านเหรียญ ส่วนสินค้าที่มลายูส่งไปยังญี่ปุ่นมีค่า 1.9 ล้านเหรียญ ซึ่งได้ลดต่ำลงมากเปรียบกับเดือนเดียวกันในปีก่อนซึ่งมีค่าถึง 5.2 ล้านเหรียญ ส่วนสินค้าขาเข้าจากญี่ปุ่นมีค่า 1.4 ล้านเหรียญ เปรียบกับ 1.5 ล้านเหรียญในเดือนเดียวกันเมื่อศกก่อน⁶⁴ ข่าวกความช่วยเหลือของอังกฤษต่อสหภาพโซเวียตเกิดขึ้นในช่วงที่สหภาพโซเวียตกำลังถูกกองทหารเยอรมันเข้าโจมตี ซึ่งหากจะมองแล้ว การบรรเทาของเยอรมนีกับสหภาพโซเวียตจะช่วยให้อังกฤษไม่ต้องรบศึกในยุโรปเพียงลำพัง ซึ่งอาจทำให้อังกฤษสามารถดำเนินการป้องกันดินแดนอาณานิคมทางด้านตะวันออกไกลได้มากยิ่งขึ้น ดังนั้น ชาตีสัมพันธมิตรโดยเฉพาะสหรัฐอเมริกากับอังกฤษต่างส่งความช่วยเหลือทั้งอาวุธยุทโธปกรณ์ต่างๆ ให้แก่สหภาพโซเวียตเป็นจำนวนมาก

สถานการณ์อันตึงเครียดในภูมิภาคตะวันออกไกลที่มีความกังวลต่อเสถียรภาพของดินแดนอาณานิคมของอังกฤษและใกล้สู่สงครามทางทหารมากขึ้น เมื่อปรากฏข่าววิทยุโทรเลขอังกฤษเมื่อวันที่ 10 พฤศจิกายน พ.ศ. 2484 ว่า ในการกล่าวสุนทรพจน์ ณ จวนนายกเทศมนตรีในกรุงลอนดอน นายวินสตัน เชอร์ชิลล์ นายกรัฐมนตรีอังกฤษกล่าวถึงการสงครามในยุโรปซึ่งอ้างว่าเกิดขึ้นจากความต้องการของฮิตเลอร์ว่า ในปัจจุบันนี้ช่วงเวลาแห่งสงครามได้เข้าครอบงำทวีปยุโรปทั้งหมด และยังแผ่ออกไปทางแอฟริกาตะวันออก และอาจจะมีโอกาสดึงเอาเอเชียส่วนใหญ่เข้าสู่สงครามด้วย นายกรัฐมนตรีอังกฤษกล่าวว่า อังกฤษสามารถที่จะเอื้อมมือไปช่วยประชาชนชาวออสเตรเลีย นิวซีแลนด์ และอินเดียได้แล้ว อังกฤษยังไม่ทราบความพยายามของสหรัฐอเมริกาที่จะดำรงไว้ซึ่งสันติภาพในมหาสมุทรแปซิฟิกจะเป็นผลสำเร็จหรือไม่ แต่หากล้มเหลวและสหรัฐอเมริกาถูกชักจูงให้เข้าสู่สงครามกับญี่ปุ่นแล้ว การประกาศสงครามของอังกฤษก็คงจะตามมาภายในเวลา 1 ชั่วโมง และจะเป็นการเผชิญกับภัยที่อันตรายอย่างยิ่งสำหรับชาวญี่ปุ่นที่จะกระโจนเข้าสู่การต่อสู้ของโลกโดยไม่จำเป็น ซึ่งในการต่อสู้ครั้งนี้ญี่ปุ่นจะต้องต่อต้านสหรัฐอเมริกาในมหาสมุทรแปซิฟิก และถ้าเหล็กเป็นรากฐานอันสำคัญในการสงครามแผนใหม่แล้ว ก็จะเป็นอันตรายต่อญี่ปุ่นซึ่งสามารถผลิตเหล็กได้เพียงประมาณ 7 ล้านตันต่อปีที่จะเข้าสู่รบกับสหรัฐอเมริกาซึ่งผลิตเหล็กได้ถึง 90 ล้านตันต่อปี นอกจากผลิตผลของจักรวรรดิอังกฤษ การเตรียมทุกประการของอังกฤษก็เพื่อป้องกันบรรดาอาณาประโยชน์ของอังกฤษในภาคตะวันออกไกล นอกจากนี้นายเชอร์ชิลล์ได้กล่าวต่อไปถึงการสงครามในยุโรปว่า จะไม่ยอมเข้าดำเนินการเจรจาใดๆ กับนายฮิตเลอร์หรือคณะผู้แทนใดๆ ของเยอรมนี ซึ่งเป็น

⁶⁴ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, สร.0201.33.1/11 อ้างแล้ว, แผ่น 174.

ผู้แทนของระบอบนาซี เมื่อกล่าวถึงประเทศจีน นายเซอร์ซิลล์กล่าวว่า หากการต่อต้านต่อการรุกราน และการแสวงหาผลประโยชน์ซึ่งชาวจีนทั้งหมดได้กระทำอยู่ไม่เป็นผล ก็จะเป็นความพินาศอย่างใหญ่หลวงแก่ความเจริญของโลก⁶⁵

ข่าวเกี่ยวกับการสุนทรพจน์ของนายเซอร์ซิลล์ในฐานะนายกรัฐมนตรีอังกฤษส่งผลให้ความตึงเครียดในภูมิภาคตะวันออกไกลเริ่มชัดเจนยิ่งขึ้น เกิดกระแสข่าวว่าได้มีการอพยพชาวอังกฤษที่อาศัยในจีนที่อยู่ภายใต้อิทธิพลของญี่ปุ่น อย่างข่าววิทยุโทรเลขเยอรมันเสนอข่าวจากกรุงโตเกียวเมื่อวันที่ 10 พฤศจิกายน พ.ศ. 2484 ว่า ได้รับรายงานจากกวางตุ้งว่า แม้สถานกงสุลใหญ่อังกฤษ ณ กวางตุ้งจะได้ออกหนังสือเวียนแนะนำแก่ชนชาติอังกฤษก็ดี แต่ชนชาติอังกฤษที่มารายงานตัวเพื่ออพยพออกจากกวางตุ้งมีจำนวนน้อยมาก ชาวอินเดียซึ่งมีถิ่นที่อยู่ในมณฑลนี้ไม่ยอมปฏิบัติตามคำแนะนำให้อพยพนี้ และว่ากงสุลใหญ่อังกฤษ ณ เมืองฮานอย ก็ได้ออกหนังสือเวียนร้องขอให้ชนชาติอังกฤษในมณฑลพุกเกียนและเกียงสีเตรียมตัวโดยด่วนเพื่ออพยพต่อไป⁶⁶

นอกจากข่าวเกี่ยวกับการอพยพชาวอังกฤษแล้ว ยังมีข่าวเกี่ยวกับการเสริมกำลังทหารเพิ่มเติมในดินแดนอาณานิคมและรัฐเครือจักรภพอังกฤษเพื่อเตรียมพร้อมสำหรับสงครามที่อาจจะเกิดขึ้นในตะวันออกไกล ปรากฏในข่าววิทยุโทรเลขอังกฤษเสนอข่าวจากสิงคโปร์เมื่อวันที่ 17 พฤศจิกายน พ.ศ. 2484 ว่า กองทหารที่ส่งเพิ่มเติมมายังมลายูซึ่งประกอบด้วยทหารอินเดียหน่วยต่างๆ ได้มาถึงสิงคโปร์แล้ว การเดินทางมาจากอินเดียของกองทหารนี้เป็นไปโดยสวัสดิภาพ⁶⁷ รวมถึงข่าววิทยุโทรเลขเยอรมันเสนอข่าวจากกรุงมาดริดเมื่อ ว่า ผู้สื่อข่าววิทยุโทรเลขเยอรมันได้โทรเลขจากกรุงนิวยอร์กมีความว่า นายอัลเฟรด ไทนูเออร์ ได้เขียนบทความลงในหนังสือพิมพ์นิวยอร์ก เจเนอรัลอเมริกัน ฉบับประจำเช้าวันที่ 18 พฤศจิกายน พ.ศ. 2484 ว่า รัฐบาลออสเตรเลียได้เตรียมความพร้อมเพื่อทำสงครามกับญี่ปุ่นอย่างเข้มแข็ง หนังสือพิมพ์ฉบับนี้ระบุว่า ชายฉกรรจ์ที่มีอายุในเกณฑ์เป็นทหารเป็นจำนวน 100,000 คนได้ถูกเรียกเข้าประจำการทหารแล้ว และเพื่อที่จะให้บรรดาชายฉกรรจ์ได้เข้ารับราชการทหารมากขึ้น จึงได้ออกกฎหมายฉบับหนึ่งซึ่งเท่ากับเป็นการบังคับให้สตรีเข้าช่วยเหลือราชการทหาร ตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายฉบับนี้ สตรีซึ่งมีอายุระหว่าง 19 ปีถึง 60 ปีจะออกไปนอกอาณาเขตออสเตรเลียโดยมิได้รับอนุญาตไม่ได้ ทั้งนี้ เพื่อให้สตรีชาวออสเตรเลียได้ทำงานแทนชายฉกรรจ์บางส่วนที่ต้องไปรับราชการทหาร และว่าตลอดชายฝั่งภาคเหนือของออสเตรเลียเป็นระยะทาง 1,250 ไมล์นั้น ได้สร้างเครื่องกีดขวางอย่างมั่นคงไว้เพื่อป้องกันการรุกรานที่อาจจะเกิดขึ้น⁶⁸

⁶⁵ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, สร.0201.33.1/11 อ้างแล้ว, แผ่น 418-419.

⁶⁶ ฉบับเดียวกัน, แผ่น 420.

⁶⁷ ฉบับเดียวกัน, แผ่น 449.

⁶⁸ ฉบับเดียวกัน, แผ่น 450.

ต่อมาในข่าววิทยุกระจายเสียงจากลอนดอนเมื่อวันที่ 1 ธันวาคม พ.ศ. 2484 นำเสนอว่า ทหารอังกฤษและอินเดียจำนวนมากได้มาถึงเมืองย่างกุ้งในปลายสัปดาห์ที่ผ่านมาเพื่อเสริมกำลังทหารในพม่า โดยทหารเหล่านี้ได้รับการฝึกหัดแล้วเป็นอย่างดี และมาถึงพร้อมกับเครื่องมือสำหรับการรบกับกองยานยนต์ขนส่ง ในจำนวนทหารเหล่านี้โดยมากเป็นทหารเก่าซึ่งเคยทำการรบในสงครามครั้งนี้มาแล้ว⁶⁹ ในข่าววิทยุกระจายเสียงจากลอนดอนเมื่อวันที่ 1 ธันวาคม พ.ศ. 2484 ว่า กองทหารอังกฤษทุกเหล่าในสิงคโปร์ได้รับคำสั่งให้เตรียมพร้อมเมื่อคืนวันที่ 29 พฤศจิกายน พ.ศ. 2484 คำสั่งนี้ได้แพร่ไปยังโรงพยาบาลและสถานแห่งอื่นเพื่อแจ้งแก่บรรดาทหารให้รีบไปรายงานตัวยังกรมกองของตน คือนั้นไฟฉายได้ทำงานอยู่ตลอดเวลา และตามถนนหนทาง นายทหารพกอาวุธเดินลาดตระเวน ทุกอาคารสำคัญๆ ได้วางยามรักษาการณ์อย่างเข้มแข็ง และได้ระงับการลาหยุดทั่วไป⁷⁰

ก่อนหน้าที่จะเกิดสงครามกับญี่ปุ่น ได้ปรากฏข่าวว่ากองเรือรบของอังกฤษได้เดินทางมาถึงดินแดนอาณานิคมในภูมิภาคตะวันออกไกลแล้ว รายละเอียดปรากฏในข่าววิทยุโทรเลขรอยเตอร์เมื่อวันที่ 2 ธันวาคม พ.ศ. 2484 เสนอข่าวจากสิงคโปร์ว่า เนื่องจากเหตุผลหลายประการ ทางทหารอังกฤษจึงไม่สามารถที่จะแจ้งจำนวนและสถานที่ของกองเรือรบของอังกฤษประจำภาคตะวันออกไกลได้ เรือรบแห่งกองเรือรบอังกฤษดังกล่าวหลายหน่วยรวมทั้งเรือธงได้มาถึงสิงคโปร์แล้ว เมื่อบ่ายวันที่ 2 ธันวาคม พ.ศ. 2484 อย่างไรก็ดี กล่าวกันว่า กองเรือรบประจำภาคตะวันออกไกลนี้เป็นกองใหม่ และอาจกล่าวได้ว่ามีเรือรบขนาดใหญ่และเรือช่วยรบรวมอยู่ด้วยจำนวนหนึ่ง เมื่อปรากฏว่าเรือธงแห่งกองทัพเรือกองใหม่นี้ได้แล่นเข้ามาในน่านน้ำสิงคโปร์เมื่อบ่ายวันที่ 2 ธันวาคม พ.ศ. 2484 ข่าวการมาถึงของกองเรือรบดังกล่าวก็แพร่กระจายไปทั่วทั้งเมือง ปรากฏว่า กองเรือรบอังกฤษที่เข้ามานั้นเป็นที่นิยมชมชอบแก่ประชาชนในสิงคโปร์ เหล่าทหารประจำการ เหล่าอาสาสมัครและประชาชนต่างได้พากันให้รอต้อนรับเมื่อทราบข่าว⁷¹

ข่าวเกี่ยวกับการป้องกันของอังกฤษในดินแดนอาณานิคมของตน ทั้งมลายู สิงคโปร์ รวมถึงพม่า รัฐบาลไทยก็ได้ติดตามสถานการณ์เช่นกัน ในเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2484 เซอร์โจเซฟ ครอสบี้ อัครราชทูตอังกฤษได้เข้าพบหลวงพิบูลฯ เพื่อแจ้งให้ทราบว่า หากญี่ปุ่นได้ทำการรุกรานสิงคโปร์ อังกฤษก็จำเป็นที่จะต้องส่งทหารข้ามพรมแดนไทยเพื่อทำการป้องกันการรุกรานที่อาจจะมาจากไทย แต่อย่างไรก็ตาม หลวงพิบูลฯ ทำการปฏิเสธไม่ยอมให้มีการล่วงละเมิดพรมแดนไทย⁷² การป้องกัน

⁶⁹ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, [สร.0201.33.1/11](#) อ้างแล้ว, แผ่น 499.

⁷⁰ ฉบับเดียวกัน, แผ่น 499.

⁷¹ ฉบับเดียวกัน, แผ่น 515.

⁷² Aldrich, Richard J., "The Key to the South: Britain, the United States, and Thailand During the Approach of the Pacific War, 1929-1942," (Kuala Lumpur: Oxford University Press, 1993), p. 319.

ของอังกฤษไม่ได้มีเพียงการเสริมกำลังทหารในดินแดนอาณานิคมของตนเท่านั้น แต่ยังดำเนินนโยบายที่สร้างความไม่พอใจให้กับไทย ได้แก่ ความพยายามล่อลวงเมิดพรมแดนไทยด้วยการส่งทหารและเครื่องบินเข้าสอดแนมตามพรมแดนไทยกับมลายู และอีกนโยบายหนึ่งที่สำคัญคือการกดดันไม่ให้ไทยทำการค้ากับญี่ปุ่นโดยสะดวก เพราะสินค้าที่ไทยขายให้กับญี่ปุ่นอาจจะมีโอกาสถูกส่งต่อไปยังชาติอื่นๆ อย่างเยอรมนีและอิตาลีต่อไป หลวงพิบูลสงครามได้แสดงความเห็นในเชิงไม่พอใจต่อท่าทีของอังกฤษ โดยมองว่าอังกฤษพยายามกีดกันไทยไม่ให้มีโอกาสทำการค้ากับญี่ปุ่น และอาจมองว่าไทยเข้าข้างญี่ปุ่น⁷³ แต่กระนั้น รัฐบาลไทยยังคงดำเนินนโยบายสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับอังกฤษ เนื่องจากนโยบายเป็นกลางของไทยที่ทำให้ไม่ต้องการดำเนินท่าทีอันแข็งกร้าวจนทำให้ความสัมพันธ์ต้องเสื่อมลงและอาจกลายเป็นศัตรูต่อกัน นอกจากนี้ อังกฤษยังมีการขายน้ำมันให้ไทยอยู่บ้างหลังจากการเจรจากับคณะผู้แทนไทยที่นำโดยนายวิลาศซึ่งสร้างความไม่พอใจซึ่งปรากฏในคำวิพากษ์วิจารณ์ของสำนักข่าวญี่ปุ่น แม้ว่าโอกาสในการสั่งซื้ออาวุธยุทโธปกรณ์จากอังกฤษจะมีไม่มากก็ตาม ทั้งนี้เพราะอังกฤษยังคงเป็นชาติมหาอำนาจที่มีอิทธิพลอย่างมากสำหรับไทย และเจ้าหน้าที่ของกระทรวงการต่างประเทศบางส่วนมีความสัมพันธ์ที่ดีกับเซอร์โจเซฟ ครอบสบี้ อัครราชทูตอังกฤษที่แสดงความเข้าใจต่อการดำเนินนโยบายเป็นกลางของไทยซึ่งเป็นบุคคลที่สามารถรักษาความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับอังกฤษได้จนกระทั่งเกิดสงครามมหาเอเชียบูรพา⁷⁴

5.2.2 ข้าวเกี่ยวกับนโยบายป้องกันของเนเธอร์แลนด์ในหมู่เกาะอินเดียนตะวันออกในภูมิภาคตะวันออกเฉียง

ในช่วงเวลา ก่อนเกิดสงครามมหาเอเชียบูรพา เนเธอร์แลนด์ถือเป็นหนึ่งในชาติสัมพันธมิตร ภายหลังเนเธอร์แลนด์ถูกเยอรมนีส่งกำลังทหารเข้ายึดครองในเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2483 เนเธอร์แลนด์ได้ตั้งรัฐบาลพลัดถิ่นขึ้นที่กรุงลอนดอน และกลายเป็นพันธมิตรร่วมกับอังกฤษ เนเธอร์แลนด์มีดินแดนอาณานิคมในหมู่เกาะอินเดียนตะวันออกซึ่งอยู่ทางตอนใต้ของสิงคโปร์ หมู่เกาะอินเดียนตะวันออกเป็นดินแดนที่มีทรัพยากรสำคัญ เช่น น้ำมัน ดีบุก เครื่องเทศ ซึ่งเป็นเป้าหมายสำคัญของนโยบายขยายอำนาจลงใต้ของญี่ปุ่น แม้ว่าจะมีกระแสข่าวว่าอาจจะไม่โจมตีเกาะชาวซึ่งเป็น

⁷³ ดูเพิ่มเติมใน สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี, ครั้งที่ 20/2484 เรื่อง สถานการณ์ของประเทศไทย วันที่ 9 เมษายน พ.ศ. 2484, แผ่น 35-36.

⁷⁴ ดิเรกกล่าวในหนังสือไทยกับสงครามโลกครั้งที่ 2 ว่าทูตอังกฤษเห็นด้วยกับการที่ไทยจะเจรจากับญี่ปุ่นเขตแดนกับอินโดจีนฝรั่งเศสโดยใช้อำนาจเป็นเกณฑ์ แสดงให้เห็นว่าทูตอังกฤษสนับสนุนให้ไทยเรียกร้องดินแดนส่วนฝั่งขวาแม่น้ำโขงคืน อ้างอิงจาก ดิเรก ชัยนาม, อ้างแล้ว, หน้า 101. ผู้วิจัยเห็นว่า ครอบสบี้เป็นทูตอังกฤษที่มีความเข้าใจต่อบริบททางการเมือง เศรษฐกิจ และแนวคิดต่างๆ ของไทย เนื่องจากเป็นทูตประจำกรุงเทพฯ มาเป็นเวลานาน ทำให้การดำเนินนโยบายทางการทูตของเขาอยู่บนพื้นฐานทั้งจากผลประโยชน์ของอังกฤษ และความรู้สึกทางจิตใจของชาวไทย ความรู้เกี่ยวกับไทยของเขาผ่านบันทึกซึ่งได้ปรากฏในหนังสือ Siam the Crossroad ดูเพิ่มเติมใน Crosby, Sir Josiah, "Siam: The Crossroads," (London: Hollis & Carter, 1973).

ศูนย์กลางการปกครองของดินแดนอาณานิคมเนเธอร์แลนด์อินเดียตะวันออก ตามข่าววิทยุกระจายเสียงจากมะนิลาเมื่อวันที่ 2 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2484 ว่า เหตุการณ์ในตะวันออกไกลชี้ให้เห็นว่า ญี่ปุ่นกำลังวางโครงการที่จะปะทะกับเนเธอร์แลนด์อินเดียตะวันออกและสิงคโปร์ในเร็วนี้ ก่อนสหรัฐอเมริกาจะได้เตรียมพร้อมที่จะปะทะกับนโยบายของญี่ปุ่นในการรุกรานทางตะวันออกเฉียงใต้ของเอเชีย ข้อความนี้ได้มาจากการที่ญี่ปุ่นได้ดำเนินการใกล้เคียงในการพิพาทระหว่างไทยกับอินโดจีน เพราะญี่ปุ่นหวังที่จะสร้างความพอใจให้แก่ฝรั่งเศสโดยจะจัดให้ประเทศไทยได้รับอะไรไปบ้างเล็กน้อย ในการเจรจาสันติภาพซึ่งจะมีขึ้น ณ กรุงโตเกียวในวันที่ 10 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2484 และสิ่งตอบแทนที่ต้องการคือ ญี่ปุ่นจะขอฐานทัพเรือและฐานทัพอากาศในอินโดจีน เพื่อที่จะได้เตรียมการโจมตีเนเธอร์แลนด์อินเดียตะวันออกและมลายูต่อไป⁷⁵

เนเธอร์แลนด์อินเดียตะวันออกมีนโยบายอย่างชัดเจนที่จะไม่ยอมรับนโยบายระเบียบใหม่ของญี่ปุ่น จากข่าววิทยุกระจายเสียงจากลอนดอนเมื่อวันที่ 3 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2484 นำเสนอว่า อัครราชทูตเนเธอร์แลนด์ประจำกรุงโตเกียวได้รับคำสั่งให้แจ้งต่อรัฐบาลญี่ปุ่นว่า ถ้อยคำซึ่งรัฐมนตรีว่าการต่างประเทศญี่ปุ่นกล่าวถึงหมู่เกาะอินเดียตะวันออกของเนเธอร์แลนด์ในสุนทรพจน์เมื่อวันที่ 20 มกราคม พ.ศ. 2484 นั้น จะมีความหมายอย่างจริงจัง อย่างไรก็ตาม รัฐบาลเนเธอร์แลนด์ขอปฏิเสธคำแนะนำที่จะให้เกาะอินเดียตะวันออกของเนเธอร์แลนด์เข้าร่วมอยู่ในระเบียบใหม่ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ของญี่ปุ่น ในโอกาสเดียวกันอัครราชทูตเนเธอร์แลนด์ได้แจ้งแก่รัฐบาลญี่ปุ่นว่า การที่จะให้รัฐบาลเนเธอร์แลนด์ยอมให้การกระทำของตนเป็นไปตามความคิดดังปรากฏในระเบียบใหม่ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เป็นสิ่งที่เป็นไปไม่ได้⁷⁶

เนเธอร์แลนด์อินเดียตะวันออกได้ดำเนินการป้องกันดินแดนอาณานิคมเช่นเดียวกับในดินแดนอาณานิคมของอังกฤษ ปรากฏในข่าววิทยุโทรเลขทรานส์โอเชียนเมื่อวันที่ 26 มีนาคม พ.ศ. 2484 ว่า กองทหารรักษาการณ์ภายในของเนเธอร์แลนด์อินเดียตะวันออกที่ประกอบด้วยชาวดัชต์ชาวพื้นเมือง และชาวจีน ได้ถูกจัดส่งไปรักษาการณ์ตามพื้นที่ต่างๆ ของเนเธอร์แลนด์อินเดียตะวันออก เหล่าทหารดังกล่าวนี้เป็นแนวในการป้องกันอาณานิคมของเนเธอร์แลนด์ตามรายงานที่ปรากฏว่า หน่วยทหารเหล่านี้ได้ประจำอยู่ตามเมืองต่างๆ ถึง 26 เมืองแล้ว ส่วนเมืองอื่นๆ ที่เหลืออีก 14 เมือง จะเริ่มจัดให้มีขึ้นในเร็วๆ นี้⁷⁷ รวมทั้งข่าววิทยุโทรเลขทรานส์โอเชียนเมื่อวันที่ 7 พฤษภาคม พ.ศ. 2484 ว่า นายฟาน เกลฟเฟนส์ รัฐมนตรีว่าการต่างประเทศแห่งรัฐบาลหุ่นเนเธอร์แลนด์ (ตามมุมมองของฝ่ายอักษะ) แล่งก่อนออกเดินทางจากปัตตาเวียเพื่อไปยังออสเตรเลียว่า ในกรณีที่ถูก

⁷⁵ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, สร.0201.33.1/9 อ้างแล้ว, แผ่น 79.

⁷⁶ ฉบับเดียวกัน, แผ่น 79-80.

⁷⁷ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, สร.0201.33.1/10 อ้างแล้ว, แผ่น 114-115.

โจมตี เนเธอร์แลนด์อินเดียตะวันออก สิงคโปร์ และออสเตรเลีย จะรวมกันเป็นหนึ่งเดียวกันเพื่อต่อต้านการรุกราน⁷⁸ จากข่าวดังกล่าวถือว่าเป็นความร่วมมือในแนวป้องกัน เอ.บี.ซี.ดี. ซึ่งเป็นอุปสรรคต่อการขยายอิทธิพลของญี่ปุ่นในภูมิภาคตะวันออกไกล นอกจากนี้ ยังมีข่าวเกี่ยวกับการออกกฎหมายเกณฑ์ทหารในเนเธอร์แลนด์อินเดียตะวันออก ซึ่งสำนักข่าวของญี่ปุ่นเป็นผู้นำเสนอจากข่าววิทยุโทรเลขแรงโงเมื่อวันที่ 25 พฤษภาคม พ.ศ. 2484 เสนอข่าวจากเมืองปัตตาเวียว่า เพื่อที่จะให้เนเธอร์แลนด์อินเดียตะวันออกมีกำลังป้องกันดินแดนตามโครงการป้องกันประเทศในขณะที่สถานการณ์ระหว่างประเทศกำลังเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว รัฐบาลเนเธอร์แลนด์อินเดียตะวันออกได้เสนอร่างกฎหมายเกณฑ์ทหารต่อสภาผู้แทนราษฎรเมื่อวันที่ 23 พฤษภาคม พ.ศ. 2484 โดยวัตถุประสงค์ของกฎหมายฉบับนี้ก็คือ จะเรียกชนพื้นเมืองให้ประจำการโดยมีจำนวนจำกัดแทนที่จะเรียกเกณฑ์พลเมืองทั้งหมด รัฐบาลเนเธอร์แลนด์อินเดียตะวันออกได้แถลงเหตุผลต่อสภาฯ ว่า ความจำเป็นในอันที่จะต้องมียาอูรยุทโธปกรณ์ที่ทันสมัย ก็เพื่อเผชิญกับสถานการณ์ระหว่างประเทศ โดยได้บังคับให้เพิ่มกำลังป้องกันประเทศให้มั่นคงเข้มแข็งยิ่งขึ้น กล่าวกันว่า การใช้กฎหมายเกณฑ์ทหารย่อมได้ผลยิ่งกว่าการใช้วิธีขออาสาสมัครเข้าประจำการทหาร⁷⁹

ในช่วงเวลาความตึงเครียดที่ปรากฏในภูมิภาคตะวันออกไกล ได้มีข่าวที่นำเสนอเกี่ยวกับความพยายามเจรจาทางเศรษฐกิจระหว่างญี่ปุ่นกับเนเธอร์แลนด์อินเดียตะวันออก แต่ดูเหมือนจะเป็นการเจรจาที่ติดขัดและยากลำบาก โดยในข่าววิทยุกระจายเสียงภาษาไทยจากโตเกียวเมื่อวันที่ 16 พฤษภาคม พ.ศ. 2484 อ้างจากหนังสือพิมพ์โยมิอูริที่ได้ลงบทความกล่าวถึงปัญหาการเจรจาทางเศรษฐกิจและการพาณิชย์ระหว่างญี่ปุ่นกับเนเธอร์แลนด์อินเดียตะวันออกเป็นความว่า การเจรจาไม่มีความคืบหน้าแม้จะได้ประชุมกันแล้วถึง 18 ครั้ง และขณะนี้การเจรจาก็กำลังอยู่บนทางแยกระหว่างความสำเร็จและความล้มเหลว เวลาแห่งการเจรจาได้ผ่านไปแล้วเกือบ 1 ปี แต่เนเธอร์แลนด์อินเดียตะวันออกก็ไม่แสดงให้เห็นความปรารถนาดีต่อญี่ปุ่น ทั้งนี้ คงจะเป็นเพราะเนเธอร์แลนด์อินเดียตะวันออกเชื่อมั่นในชัยชนะของอังกฤษ หรืออาจจะเป็นเพราะคาดการณ์ที่จะได้รับความช่วยเหลือจากสหรัฐอเมริกาในทางอาวุธยุทโธปกรณ์ต่างๆ สิ่งญี่ปุ่นคาดหวังจากเนเธอร์แลนด์อินเดียตะวันออกก็คือ ความร่วมมือทางเศรษฐกิจเพื่อความไพบูลย์ของเอเชียตะวันออกไกล หลังจากได้เริ่มดำเนินการไปข้างหน้าในการสถาปนาวงไพบูลย์ร่วมกันแห่งเอเชียตะวันออก ด้วยการทำสนธิสัญญาสันติภาพระหว่างไทยกับอินโดจีนฝรั่งเศส อันแสดงให้เห็นความตั้งใจของทั้งสองประเทศในอันที่จะ “พายเรือลำเดียว” กับญี่ปุ่นไปให้บรรลุถึงจุดที่หมายแห่งการสถาปนาวงไพบูลย์ร่วมกัน จึงเป็นการ

⁷⁸ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, สร.0201.33.1/10 อ้างแล้ว, แผ่น 228.

⁷⁹ ฉบับเดียวกัน, แผ่น 262-263.

สมควรอย่างยิ่งที่เนเธอร์แลนด์อินเดียตะวันออกต้องพิจารณาท่าทีของตนเสียใหม่ในการเจรจาทางเศรษฐกิจและการพาณิชย์กับญี่ปุ่น⁸⁰

นอกจากนี้ จากข่าววิทยุกระจายเสียงจากลอนดอนเมื่อวันที่ 6 มิถุนายน พ.ศ. 2484 นำเสนอว่า รัฐบาลเนเธอร์แลนด์อินเดียตะวันออกจะให้คำตอบเกี่ยวกับประเด็นความร่วมมือทางเศรษฐกิจที่ญี่ปุ่นได้เสนอในทำนองบังคับในวันที่ 6 มิถุนายน พ.ศ. 2484 คาดว่าในคำตอบจะมีข้อปฏิเสธการร่วมมือกับญี่ปุ่นในการที่จะให้ผลิตภัณฑ์ของหมู่เกาะอินเดียตะวันออกไปยังเยอรมันผู้เป็นศัตรูของเนเธอร์แลนด์⁸¹ ต่อมาเมื่อสหรัฐอเมริกาได้ประกาศกักตักทรัพย์สินของญี่ปุ่น ทางทหารเนเธอร์แลนด์อินเดียตะวันออกจึงดำเนินการกักตักทรัพย์สินของญี่ปุ่นเช่นกัน ปรากฏจากข่าววิทยุกระจายเสียงภาษาไทยจากปิ่นังเมื่อวันที่ 29 กรกฎาคม พ.ศ. 2484 ว่า อธิบดีกรมการเศรษฐกิจของเนเธอร์แลนด์อินเดียตะวันออกได้ประกาศกักตักทรัพย์สินของญี่ปุ่นว่า นับตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป ห้ามการแลกเปลี่ยนเงินตราวิลันดากับญี่ปุ่น ส่วนสินค้าส่วนที่จะต้องส่งไปยังญี่ปุ่น จีน และแมนจูว่ จะต้องไปรับอนุญาตก่อนและการที่จะจับจ่ายเงินในบัญชีของคนญี่ปุ่นนั้นก็ต้องได้รับอนุญาตจากทางราชการเนเธอร์แลนด์อินเดียตะวันออก⁸²

ในที่สุดข้อตกลงที่เนเธอร์แลนด์อินเดียตะวันออกเคยกระทำกับญี่ปุ่นเกี่ยวกับการค้าน้ำมันก็ได้สิ้นสุดลงโดยไม่มีการต่ออายุข้อตกลงดังกล่าว จากข่าววิทยุโทรเลขรอยเตอร์เมื่อวันที่ 2 พฤศจิกายน พ.ศ. 2484 เสนอข่าวว่า ข้อตกลงฉบับสำคัญเกี่ยวกับการที่เนเธอร์แลนด์อินเดียตะวันออกส่งน้ำมันเชื้อเพลิงเป็นจำนวนมากให้แก่ญี่ปุ่น ซึ่งได้ลงนามกันเมื่อพ.ศ. 2483 ได้สิ้นสุดลงเมื่อวันที่ 2 พฤศจิกายน พ.ศ. 2484 ปรากฏว่าญี่ปุ่นและบริษัทต่างๆ ในเนเธอร์แลนด์อินเดียตะวันออกต่างไม่ได้มีการติดต่อเพื่อขอต่ออายุข้อตกลงดังกล่าวแต่อย่างใด หนังสือพิมพ์ที่เมืองปัตตาเวียกล่าวว่า การที่รัฐบาลเนเธอร์แลนด์อินเดียตะวันออกได้กักสินเชื้อของญี่ปุ่นเมื่อวันที่ 28 กรกฎาคม พ.ศ. 2484 ทำให้ข้อตกลงทางเศรษฐกิจกับญี่ปุ่นไม่สามารถดำเนินการต่อไปได้ และเข้าใจว่า รัฐบาลไม่ได้ออกไปอนุญาตให้ส่งน้ำมันเชื้อเพลิงแก่ญี่ปุ่น ตั้งแต่มีการดำเนินการกักตักทรัพย์สิน การส่งน้ำมันเชื้อเพลิงไปยังญี่ปุ่นจึงได้สะดุดหยุดลง หนังสือพิมพ์ที่เมืองปัตตาเวียกล่าวว่า ญี่ปุ่นก็ไม่หวังที่จะได้น้ำมันเชื้อเพลิงแม้แต่หยดเดียวจากเนเธอร์แลนด์อินเดียตะวันออกอีกต่อไป⁸³

เนเธอร์แลนด์อินเดียตะวันออกเป็นดินแดนหนึ่งในภูมิภาคตะวันออกไกลที่ได้รับการสนับสนุนทางอาวุธจากสหรัฐอเมริกา จากข่าววิทยุกระจายเสียงจากมะนิลาเมื่อวันที่ 2 มิถุนายน พ.ศ. 2484

⁸⁰ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, สร.0201.33.1/10 อ้างแล้ว, แผ่น 251.

⁸¹ ฉบับเดียวกัน, แผ่น 290.

⁸² สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, สร.0201.33.1/11 อ้างแล้ว, แผ่น 86.

⁸³ ฉบับเดียวกัน, แผ่น 382-383.

เสนอข่าวจากสิงคโปร์ว่า จากแหล่งของเนเธอร์แลนด์เองว่า ทางเนเธอร์แลนด์ได้รับเรือตอร์ปิโดอีกเป็นจำนวน 400 ลำ เพิ่มในการทวีกำลังป้องกันประเทศอย่างรวดเร็วเพื่อป้องกันการรุกรานซึ่งอาจจะเกิดขึ้นได้ และมีเรือได้นำอัครวมทั้งเครื่องบินทั้งระเบิดที่มีรัศมีทำการไกลที่ได้รับจากสหรัฐอเมริกาอีกด้วย และยังมียุทธภัณฑ์ที่จะได้รับอีกมากซึ่งกำลังรออยู่ที่มะนิลา⁸⁴ นอกจากการรับความช่วยเหลือจากสหรัฐอเมริกาแล้ว ยังปรากฏข่าวที่ว่าเนเธอร์แลนด์อินเดียตะวันตกพยายามสร้างเรือยนต์ซึ่งในข่าววิทยุโทรเลขทรานส์โอเชียนเมื่อวันที่ 8 มิถุนายน พ.ศ. 2484 เสนอข่าวจากกรุงเทพฯ ว่า ตามรายงานข่าวหนังสือพิมพ์ในสิงคโปร์เมื่อวันที่เดียวกันนี้ปรากฏว่า เนเธอร์แลนด์อินเดียตะวันตกกำลังสร้างเรือยนต์ตอร์ปิโดอยู่ 400 ลำ ซึ่งจะใช้เครื่องยนต์อากาศยานของสหรัฐอเมริกา และจะมีความเร็วถึง 50 น็อต⁸⁵ มีข่าวเกี่ยวกับการระดมกำลังทางอากาศ จากข่าววิทยุโทรเลขรอยเตอร์เมื่อวันที่ 1 ธันวาคม พ.ศ. 2484 เสนอข่าวจากปัตตาเวียว่า ผู้สำเร็จราชการได้ออกกฤษฎีกาการระดมกำลังทางอากาศแล้วเมื่อตอนบ่ายของวันที่ 1 ธันวาคม พ.ศ. 2484 บรรดานายทหารกองหนุนและเหล่ามิลิเซียแห่งกองทัพอากาศเนเธอร์แลนด์ได้ถูกเรียกให้เข้าประจำการโดยด่วนพร้อมทั้งพนักงานวิทยุและช่างเครื่องยนต์ โดยทางการได้ชี้แจงว่าการกระทำเช่นนี้ เกิดขึ้นจากความจำเป็นแห่งพฤติการณ์ปัจจุบันนี้จะต้องสร้างกำลังทางอากาศ ทางทหารซึ่งต้องสามารถที่จะสู้รบในลักษณะแห่งการเตรียมพร้อมขั้นที่หนึ่ง และจากข่าววิทยุโทรเลขทรานส์โอเชียนเมื่อ 2 ธันวาคม พ.ศ. 2484 เสนอข่าวจากเซียงไฮ้ว่า ทราบจากปัตตาเวียว่า ทางทหารได้ประกาศสถานะฉุกเฉินขึ้นแล้วทั่วทั้งหมู่เกาะอินเดียของเนเธอร์แลนด์เมื่อวันที่ 1 ธันวาคม พ.ศ. 2484 และได้สั่งระดมกำลังกองทัพอากาศแห่งเนเธอร์แลนด์อินเดียตะวันตกออกแล้ว⁸⁶

ไม่ปรากฏว่ารัฐบาลไทยสนใจที่จะดำเนินการใดๆ กับเนเธอร์แลนด์อินเดียตะวันตกเป็นพิเศษ หากแต่จากข้อมูลข่าวที่ได้รับจะเห็นได้ว่า ทรัพยากรสำคัญที่มีมากในเนเธอร์แลนด์อินเดียตะวันตกทำให้ตกเป็นเป้าหมายของการรุกรานจากญี่ปุ่น ภายหลังจากเนเธอร์แลนด์ต้องตั้งรัฐบาลพลัดถิ่นในกรุงลอนดอน ทำให้รัฐบาลเนเธอร์แลนด์ซึ่งยังไม่ยอมรับความพ่ายแพ้ต่อเยอรมนีได้มีนโยบายเข้าร่วมกับอังกฤษจากเดิมที่เป็นหนึ่งในประเทศเป็นกลางที่สำคัญในยุโรป แต่กระนั้นก็ได้ปรากฏข่าวว่า ไทยได้ส่งคณะผู้แทนไปเจรจาเพื่อซื้อน้ำมันกับเนเธอร์แลนด์อินเดียตะวันตกเช่นเดียวกับอังกฤษ อย่างไรก็ดี ข่าวที่ว่าเนเธอร์แลนด์ได้ตัดความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจกับญี่ปุ่นถือเป็นสัญญาณหนึ่งที่ทำให้ญี่ปุ่นอาจตัดสินใจทำสงครามกับชาติสัมพันธมิตรเพื่อให้ได้มาซึ่งทรัพยากรธรรมชาติสำหรับการขยายจักรวรรดิญี่ปุ่นและดำเนินนโยบายจัดระเบียบใหม่ในภูมิภาค

⁸⁴ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, สร.0201.33.1/10 อ้างแล้ว, แผ่น 285.

⁸⁵ ฉบับเดียวกัน, แผ่น 301.

⁸⁶ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, สร.0201.33.1/11 อ้างแล้ว, แผ่น 518.

ตะวันออกไกลที่จะสามารถขับไล่บรรดาชาติสัมพันธมิตรที่ถือว่าเป็นชาติจักรวรรดินิยมที่เคยเข้ารุกรานล่าอาณานิคมตามดินแดนต่างๆ ในภูมิภาคตะวันออกไกล

5.2.3 ข่าวก่เกี่ยวกับนโยบายป้องกันของสหรัฐอเมริกาในภูมิภาคตะวันออกไกล

นอกจากอังกฤษและเนเธอร์แลนด์ซึ่งเป็นชาติสัมพันธมิตรที่มีดินแดนอาณานิคมในภูมิภาคตะวันออกไกลแล้ว สหรัฐอเมริกาเป็นประเทศมหาอำนาจใหม่ซึ่งกำลังมีบทบาทโดยให้ความช่วยเหลือทางเศรษฐกิจและการทหารแก่ชาติสัมพันธมิตร และมีดินแดนอาณานิคมในภูมิภาคตะวันออกไกลอย่างฟิลิปปินส์ สหรัฐอเมริกามีบทบาทสำคัญในการเป็นอุปสรรคต่อนโยบายระเบียบใหม่ของญี่ปุ่นนับตั้งแต่ช่วงกรณีพิพาทอินโดจีน ได้ปรากฏข่าวเกี่ยวกับท่าทีของสหรัฐอเมริกา จากข่าววิทยุกระจายเสียงจากมะนิลาเมื่อวันที่ 16 ธันวาคม พ.ศ. 2483 นำเสนอว่า สำหรับนโยบายต่างประเทศทางด้านตะวันออกไกล ประธานาธิบดีแฟรงคลิน ดี. รูสเวลต์กล่าวในรัฐสภาว่า ได้วางนโยบายต่างประเทศสำคัญ 3 ประการที่จะดำเนินการได้แก่ การเคลื่อนไหวทางกองทัพเรือของสหรัฐอเมริกาในมหาสมุทรภาคตะวันออกไกล การดำเนินการเกี่ยวกับการทูตระหว่างสหรัฐอเมริกากับรัฐบาลโตเกียว และการวางท่าทีของสหรัฐอเมริกาในปัญหาเรื่องอินโดจีนฝรั่งเศสกับประเทศไทย นอกจากนั้น ก็จะได้ทำการเปลี่ยนแปลงกำลังกองทัพอากาศในฟิลิปปินส์โดยจะส่งเครื่องบินทิ้งระเบิดมาประจำในฟิลิปปินส์เพิ่มขึ้นอีก การดำเนินนโยบายต่างประเทศครั้งนี้ของสหรัฐอเมริกาเป็นสิ่งที่ทำให้เกิดการวิพากษ์วิจารณ์เป็นอย่างยิ่ง⁸⁷

สหรัฐอเมริกามีการเสริมกำลังทหารและอาวุธยุทโธปกรณ์ รวมถึงความร่วมมือทางเศรษฐกิจเพื่อป้องกันดินแดนของตนจากการรุกรานที่อาจเกิดขึ้น มีการปรากฏข่าวซึ่งเกี่ยวกับการเสริมการป้องกันและกำลังทางทหารของสหรัฐอเมริกาทั้งในฮาวายและฟิลิปปินส์ จากข่าววิทยุกระจายเสียงจากมะนิลาเมื่อวันที่ 3 มกราคม พ.ศ. 2484 เสนอข่าวจากโฮโนลูลูบนหมู่เกาะฮาวายว่า สหรัฐอเมริกาได้จัดการเพิ่มกำลังป้องกันที่หมู่เกาะฮาวาย โดยส่งเครื่องบินตรวจการณ์ทิ้งระเบิดซึ่งมีรัศมีทำการไกลมายังเกาะนี้เป็นจำนวนมาก เครื่องบินทิ้งระเบิดนี้มีลักษณะและคุณภาพเหมือนที่ส่งไปยังมะนิลาเมื่อ 2-3 อาทิตย์ก่อนหน้า⁸⁸ นอกจากนี้ จากข่าววิทยุโทรเลขแรงโงเมื่อวันที่ 21 มีนาคม พ.ศ. 2484 เสนอข่าวว่า ทั้งที่ฟิลิปปินส์มีกำลังทหารประจำการอยู่แล้ว 23,000 คน แต่กลับได้ดำเนินการระดมพลครั้งใหญ่เมื่อวันที่ 19 มีนาคม พ.ศ. 2484 และได้เรียกทหารกองหนุนให้มารับการฝึกวิชาทหารเป็นเวลา 10 วัน ทหารกองหนุนที่ถูกเรียกระดมนี้มี 4 ชั้นปี คือชั้นปีตั้งแต่ ค.ศ. 1937-1940 (พ.ศ. 2480-

⁸⁷ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, สร.0201.33.1/8 อ้างแล้ว, แผ่น 12.

⁸⁸ ฉบับเดียวกัน, แผ่น 120.

2483)⁸⁹ และจากข่าววิทยุโทรเลขทรานส์โอเชียนเมื่อวันที่ 25 เมษายน พ.ศ. 2484 เสนอข่าวโดยอ้างแหล่งข่าวจากหนังสือพิมพ์ฟิลิปปินส์ เอร์ลด์ ฉบับประจำเช้าวันที่ 22 เมษายน พ.ศ. 2484 ว่า เรือลำเลียงทหารอเมริกันที่ชื่อ “รีพับลิค” ได้มาถึงมะนิลาพร้อมด้วยนายทหารและพลทหารประมาณ 2,000 คน ทหารที่ส่งมานี้จะเข้าประจำป้อมชายฝั่งเกาะคอร์เรกิดอร์ที่ปากอ่าวมะนิลา เรือลำเลียงทหารลำนี้ยังได้บรรทุกอาวุธยุทโธปกรณ์หนัก 8,000 ตันอีกด้วย⁹⁰ ต่อมาในข่าววิทยุโทรเลขทรานส์โอเชียนเมื่อวันที่ 27 เมษายน พ.ศ. 2484 เสนอข่าวว่า การส่งกำลังทหารมาเพิ่มเติมป้องกันเกาะฟิลิปปินส์ของสหรัฐอเมริกายังคงดำเนินมาอย่างต่อเนื่อง ในระยะเวลาที่ผ่านมาเพียงไม่กี่วัน สหรัฐอเมริกาได้ส่งนายทหารและพลทหารจำนวน 2,000 คน มายังเกาะฟิลิปปินส์ตามรายงานที่ได้รับจากมะนิลาปรากฏว่า และในกลางเดือนพฤษภาคมหน้านี้ สหรัฐอเมริกาจะส่งทหารมายังมะนิลาอีก 4,000 คน ทั้งนี้ทหารอเมริกันทั้งหมดในเกาะฟิลิปปินส์จะมีจำนวนถึง 10,000 คน นอกจากนี้ยังมีลูกเรือ 6,500 คนที่ได้รับการฝึกวิชาทหารและชาวฟิลิปปินส์ 4,500 คนซึ่งในขณะนี้กำลังรับการฝึกฝนทางทหารเข้าร่วมด้วย⁹¹

การเสริมกำลังทางทหารในฟิลิปปินส์ยังคงดำเนินต่อไป ตามข่าววิทยุโทรเลขรอยเตอร์เมื่อวันที่ 6 พฤษภาคม พ.ศ. 2484 เสนอข่าวจากเมืองมะนิลาว่า นายมานูเอล เกซอน ประธานาธิบดีฟิลิปปินส์ได้มีสาส์นแจ้งไปยังสภาผู้แทนราษฎรเมื่อวันที่ 6 พฤษภาคม พ.ศ. 2484 ใจความว่า ความขยายตัวของเหตุการณ์ในปัจจุบันอาจทำให้สหรัฐอเมริกาเข้าร่วมสงครามโลกปัจจุบันก็เป็นได้ หากสถานการณ์ดังกล่าวอุบัติขึ้น เป็นการแน่นอนว่า ฟิลิปปินส์จะต้องเข้าพัวพันในสงครามโดยตรงด้วย เนื่องจากเหตุนี้ ทางฟิลิปปินส์จึงได้ของบประมาณจำนวน 5 ล้านเหรียญเพื่อดำเนินการป้องกันราษฎรพลเรือนในกรณีฉุกเฉิน จากข่าววิทยุโทรเลขแรงโงเมื่อวันที่ 7 พฤษภาคม พ.ศ. 2484 เสนอข่าวเพิ่มเติมว่า เมื่อเช้าวันที่ 6 พฤษภาคม พ.ศ. 2484 สภาผู้แทนราษฎรฟิลิปปินส์ได้อนุมัติร่างรัฐบัญญัติงบประมาณจำนวน 10 ล้านเปโซเพื่อใช้จ่ายในการป้องกัน และร่างรัฐบัญญัติขยายอำนาจประธานาธิบดีในยามฉุกเฉินตามข้อเสนอของนายเกซอน ในขณะเดียวกัน สภาผู้แทนราษฎรฟิลิปปินส์ได้มอบอำนาจให้นายเกซอนดำเนินการเจรจากับเจ้าหน้าที่อเมริกันเพื่อขอเครดิต 200 ล้านเปโซ จากธนาคารการส่งสินค้าเข้าและออกและขอความช่วยเหลือทางการทหารตามกฎหมายให้เช่าและยืม⁹²

ทางฝ่ายสำนักข่าวของญี่ปุ่นก็ติดตามการเสริมการป้องกันในฟิลิปปินส์อย่างใกล้ชิด เนื่องจากฟิลิปปินส์เป็นหนึ่งในจุดยุทธศาสตร์สำคัญที่อยู่ระหว่างญี่ปุ่นกับดินแดนในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

⁸⁹ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, สร.0201.33.1/9 อ้างแล้ว, แผ่น 96.

⁹⁰ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, สร.0201.33.1/10 อ้างแล้ว, แผ่น 193.

⁹¹ ฉบับเดียวกัน, แผ่น 203-204.

⁹² ฉบับเดียวกัน, แผ่น 226-227.

จากข่าววิทยุโทรเลขแรงงเมื่อวันที่ 8 พฤษภาคม พ.ศ. 2484 เสนอข่าวว่า เรือลำเลียงทหารของสหรัฐอเมริกาชื่อ “วอชิงตัน” ขนาด 24,000 ตัน ซึ่งบรรทุกทหารมาอย่างเต็มอัตราเพื่อเป็นกำลังเพิ่มเติมให้กับกองทหารอเมริกันที่ฟิลิปปินส์ได้มาถึงเมืองมะนิลาเมื่อเช้าวันที่ 8 พฤษภาคม พ.ศ. 2484 พร้อมทั้งอาวุธยุทโธปกรณ์ต่างๆ แต่จำนวนทหารที่มาคราวนี้ยังไม่เป็นที่เปิดเผย⁹³ และยังปรากฏข่าวที่เป็นการวิเคราะห์เกี่ยวกับปัญหาเรื่องอิสรภาพของฟิลิปปินส์ซึ่งเป็นข้อตกลงที่สหรัฐอเมริกาคาดำเนินการมอบเอกราชแก่ฟิลิปปินส์ โดยจากข่าววิทยุโทรเลขแรงงเมื่อวันที่ 12 พฤษภาคม พ.ศ. 2484 เสนอข่าวจากเมืองมะนิลาว่า ในขณะที่สหรัฐอเมริกากำลังทุ่มเทกำลังคนและอาวุธมายังฟิลิปปินส์ เพื่อจะทำให้เกาะนี้เป็นฐานทัพแห่งสำคัญของสหรัฐอเมริกาในอันที่จะดำเนินนโยบายทางภาคตะวันออกไกลนั้น ก็อาจจะมีความเคลื่อนไหวเพื่อที่จะให้พิจารณาเรื่องอิสรภาพกันใหม่ขึ้นในหมู่ชาวฟิลิปปินส์ การที่สหรัฐอเมริกาค่อยๆ เข้าเตรียมการฉุกเฉินในยามสงครามขึ้นเป็นลำดับ ทำให้โครงสร้างในทางเศรษฐกิจและการคลังของฟิลิปปินส์ต้องเกี่ยวพันอยู่ในแนวเดียวกับสหรัฐอเมริกาอย่างใกล้ชิด นายโฮเซ โรเมโร ประธานกรรมการแห่งองค์การความเคลื่อนไหวเพื่อพิจารณาในเรื่องอิสรภาพเสียใหม่ ได้ออกแถลงการณ์เมื่อวันที่ 11 พฤษภาคม พ.ศ. 2484 ให้ล้มคณะกรรมการชุดนี้เสียโดยแถลงว่า ในสถานการณ์ระหว่างประเทศอันยุ่งยากเช่นนี้ ปัญหาที่ว่าเราจะได้รับอิสรภาพอย่างสมบูรณ์หรือไม่นั้น ไม่ควรจะนำมาถกถึง ในขณะนี้สิ่งที่ต้องกระทำคือร่วมมือกับสหรัฐอเมริกาอย่างเต็มที่ในการที่จะปรับปรุงฟิลิปปินส์ให้สามารถที่จะเผชิญกับสถานการณ์ใดๆ ที่อาจจะเกิดขึ้นในอนาคต ข่าววิทยุโทรเลขแรงงมีความเห็นว่า การที่ท่าที่เช่นนี้กำลังค่อยๆ มีมากขึ้นในหมู่ชาวฟิลิปปินส์ ไม่ได้เกิดจากการที่สหรัฐอเมริกากำลังทำการตระเตรียมอย่างยามสงครามเท่านั้น แต่เป็นเพราะการบีบบังคับในทางเศรษฐกิจซึ่งสหรัฐอเมริกากำลังบีบบังคับให้ฟิลิปปินส์ต้องอาศัยสหรัฐอเมริกาอีกด้วย⁹⁴

รัฐบาลไทยในช่วงเริ่มสงครามในภูมิภาคยุโรปยังมองว่าสหรัฐอเมริกาไม่ได้มีบทบาทในภูมิภาคตะวันออกไกลมากเท่ากับอังกฤษ แต่เมื่อสงครามในยุโรปพลิกผันและอังกฤษต้องรับศึกจากฝ่ายอักษะอย่างหนัก สหรัฐอเมริกาได้มีบทบาทในการให้ความช่วยเหลือแก่ชาติสัมพันธมิตรทางเศรษฐกิจและการขายอาวุธทั้งในยุโรปและตะวันออกไกล จากการที่สหรัฐอเมริกาได้แก้กฎหมายว่าด้วยความเป็นกลาง และมีรัฐบัญญัติให้เช่าและยืมเพื่อเป็นช่องทางในการส่งความช่วยเหลือให้กับชาติสัมพันธมิตร แม้สหรัฐอเมริกามีบทบาทมากขึ้นในภูมิภาคตะวันออกไกล แต่การที่สหรัฐอเมริกามีทำการกักเครื่องบินรบที่ไทยได้สั่งซื้อเนื่องจากไม่ต้องการให้เครื่องบินที่จะส่งไปตกอยู่ในมือญี่ปุ่น อีกทั้งในตอนนั้นสหรัฐอเมริกาโดยเฉพาะนายฮิวจ์ แกรนท์ อัครราชทูตอเมริกันประจำกรุงเทพฯ ต่างมีท่าที

⁹³ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, สร.0201.33.1/10 อ้างแล้ว, แผ่น 227.

⁹⁴ ฉบับเดียวกัน, แผ่น 238-239.

ไม่สนับสนุนนโยบายเรียกร้องดินแดนคืนของไทย ทำให้ไทยไม่พอใจต่อท่าทีของสหรัฐอเมริกา โดยเฉพาะหลวงพิบูลฯ ถึงกับบ่นในที่ประชุมคณะรัฐมนตรีว่าไม่อยากพบหน้านายแกรนท์เพราะอาจจะทำให้ตนอรรถไม่ได้อีก⁹⁵ ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับสหรัฐอเมริกาจึงไม่ได้แน่นแฟ้นนัก แต่อย่างไรก็ตาม เมื่อได้มีการเปลี่ยนทูตจากนายแกรนท์เป็นนายวิลเลียม เบ็ก ที่มีความเข้าใจต่อนโยบายของรัฐบาลไทยมากกว่า และถือเป็นความพยายามของสหรัฐอเมริกาที่จะช่วยเหลือต่อไทย แต่ทว่าหลังจากนั้นไม่นาน สงครามมหาเอเชียบูรพาได้เกิดขึ้นและไทยถูกญี่ปุ่นเข้ายึดครอง⁹⁶

5.2.4 ข่าวกเกี่ยวกับการช่วยเหลือทางการทหารของสหรัฐอเมริกาต่อชาติสัมพันธมิตรและรัฐบาลจีนที่กรุงจุงกิง

ข่าวที่กล่าวถึงการช่วยเหลือหรือเสริมสร้างกำลังทหารของสหรัฐอเมริกาในภูมิภาคตะวันออกกลับปรากฏว่าไม่ได้มีการเสริมสร้างเพียงในดินแดนอาณานิคมของตนอย่างฟิลิปปินส์เท่านั้น ยังมีข่าวที่กล่าวว่า สหรัฐอเมริกาได้ส่งความช่วยเหลือไปทั้งดินแดนอาณานิคมของอังกฤษและเนเธอร์แลนด์อินเดียตะวันออกอีกด้วย จากข่าววิทยุกระจายเสียงภาษาฝรั่งเศสจากไซ่ง่อนเมื่อวันที่ 19 เมษายน พ.ศ. 2484 ว่า ทหารของสิงคโปร์ได้แถลงเมื่อวันที่ 18 เมษายน พ.ศ. 2484 ว่าเครื่องบินอเมริกันแบบ “บัพฟาโล” ซึ่งเป็นเครื่องบินแบบใหม่ที่สุดเป็นจำนวนมากได้ถูกส่งมาถึงสิงคโปร์ และเครื่องบินเหล่านี้ได้ขึ้นประจำการในกองทัพอากาศอังกฤษ ณ สิงคโปร์แล้ว⁹⁷ นอกจากนี้ข้อตกลงทางการเมืองแล้ว ยังมีการเจรจาทางเศรษฐกิจระหว่างสหรัฐอเมริกากับอังกฤษซึ่งปรากฏในสถานีวิทยุกระจายเสียงบี.บี.ซี. เมื่อคืนวันที่ 12 กันยายน พ.ศ. 2484 เสนอข่าวว่า การเจรจาที่กำลังดำเนินอยู่ ณ สิงคโปร์ระหว่าง ดร.เฮนรี เกรดี ผู้สังเกตการณ์ทางเศรษฐกิจของประธานาธิบดีรูสเวลต์ประจำดินแดนภาคตะวันออกไกล กับเซอร์เชนตัน โทมัส ผู้สำเร็จราชการแห่งรัฐมลายู ดร.เฮนรี เกรดี การเดินทางของดร.เฮนรีในครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์ที่จะสังเกตการณ์เกี่ยวกับการผลิตกรรมและการตรวจสอบบรรดาวัตถุดิบในดินแดนแถบตะวันออกไกล ดร.เฮนรีจะหาวิธีการที่จะสนับสนุนการผลิตของชาติสัมพันธมิตรให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น⁹⁸

ความร่วมมือระหว่างสหรัฐอเมริกากับอังกฤษยังมีความใกล้ชิดกันมากขึ้น การที่สหรัฐอเมริกาให้ความช่วยเหลือด้านยุทธปัจจัยแก่อังกฤษในการทำสงคราม จากข่าววิทยุโทรเลขรอยเตอร์เมื่อวันที่

⁹⁵ สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี, ครั้งที่ 11/2484 เรื่อง การทำความตกลงกับรัฐบาลรัสเซียเพื่อให้ความสัมพันธ์ทางการทูต วันที่ 28 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2484, แผ่น 4.

⁹⁶ ดิเรก ชัยนาม, อ้างแล้ว, หน้า 141.

⁹⁷ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, สร.0201.33.1/10 อ้างแล้ว, แผ่น 183.

⁹⁸ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, สร.0201.33.1/11 อ้างแล้ว, แผ่น 172.

15 สิงหาคม พ.ศ. 2484 เสนอข่าวจากลอนดอนว่า ท่านประธานาธิบดีรูสเวลต์กับท่านเซอร์ซิลส์ได้ออกประกาศข้อตกลงร่วมกัน 8 ข้อดังต่อไปนี้

1. อังกฤษและสหรัฐอเมริกาไม่แสวงหาการขยายอำนาจในทางดินแดนหรือในทางใดๆ
2. อังกฤษและสหรัฐอเมริกาไม่ปรารถนาที่จะให้มีการเปลี่ยนแปลงในดินแดนต่างๆ ซึ่งมีได้เป็นไปโดยความสมัครใจอย่างชัดแจ้งของพลเมืองในดินแดนนั้นๆ
3. อังกฤษและสหรัฐอเมริกาเคารพต่อสิทธิของพลเมืองทั้งหลายที่จะเลือกระบบแห่งการปกครองได้ด้วยตนเอง และอังกฤษและสหรัฐอเมริกาก็ได้จัดให้อำนาจอธิปไตยและสิทธิในการปกครองตนเองซึ่งประเทศต่างๆ ได้สูญเสียไปโดยอำนาจนั้นคืนกลับไปยังประเทศนั้นๆ
4. โดยที่เคารพต่อข้อผูกพันที่มีอยู่ในขณะนี้ อังกฤษและสหรัฐอเมริกาก็จะพยายามส่งเสริมให้ประเทศต่างๆ ไม่ว่าเล็กหรือใหญ่ ฝ่ายแพ้หรือฝ่ายชนะได้มีความเสมอภาคกันในการการค้าและอาวุธยุทธภัณฑ์ เท่าที่จำเป็นเพื่อความเจริญในทางเศรษฐกิจของประเทศนั้น
5. อังกฤษและสหรัฐอเมริกาประสงค์จะจัดให้นานาชาติได้มีการปฏิบัติการร่วมกันในทางเศรษฐกิจ โดยมุ่งหมายที่จะจัดให้มาตรฐานแห่งกรรมการกำหนดแห่งเศรษฐกิจและความมั่นคงแห่งสังคมดีขึ้น
6. หลังจากการทำลายระบอบนาซีแล้ว อังกฤษและสหรัฐอเมริกาก็จะให้เห็นสันติภาพ ซึ่งจะช่วยนานาชาติได้มีการครองชีพอย่างสงบสุขภายในอาณาเขตของตน และจะเป็นการรับรองว่ามนุษยในโลกอาจมีชีวิตอยู่โดยปราศจากความกลัวและความขาดแคลน
7. สันติภาพดังกล่าวย่อมต้องประกอบด้วยเสรีภาพแห่งทะเลหลวง
8. อังกฤษและสหรัฐอเมริกาเชื่อมั่นว่า นานาชาติควรจะต้องเลิกการใช้กำลังและเนื่องจากจะมีสันติภาพในอนาคตไม่ได้ หากประเทศต่างๆ ยังคงจัดสร้างกำลังทางบก ทางน้ำ และทางอากาศซึ่งคุกคามหรืออาจคุกคามเพื่อนบ้าน อังกฤษและสหรัฐอเมริกาเชื่อมั่นว่าหลังจากที่ได้จัดตั้งระบอบแห่งความปลอดภัยทั่วไปให้กว้างขวางและถาวรยิ่งขึ้นแล้ว การลดอาวุธของประเทศนั้นๆ ย่อมเป็นความจำเป็น อังกฤษและสหรัฐอเมริกาก็จะช่วยเหลือและสนับสนุนโดยทุกวิถีทางที่จะพึงกระทำได้ในอันที่จะช่วยบรรเทาภาระในการอาวุธยุทธภัณฑ์ของประชากรผู้รักสันติให้น้อยลง⁹⁹

ในส่วนความช่วยเหลือแก่เนเธอร์แลนด์อินเดียตะวันออก ปรากฏจากข่าววิทยุกระจายเสียงจากมะนิลาเมื่อวันที่ 2 มิถุนายน พ.ศ. 2484 เสนอข่าวจากสิงคโปร์ว่า จากแหล่งของเนเธอร์แลนด์เอง

⁹⁹ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, สร.0201.33.1/11 อ้างแล้ว, แผ่น 126-127.

ว่า ทางเนเธอร์แลนด์ได้รับเรือตอร์ปิโดอีกเป็นจำนวน 400 ลำ เพิ่มในการทวีกำลังป้องกันประเทศอย่างรวดเร็วเพื่อป้องกันการรุกรานซึ่งอาจจะเกิดขึ้นได้ และมีเรือได้นำอิกรวมทั้งเครื่องบินทิ้งระเบิดที่มีรัศมีทำการไกลที่ได้รับจากสหรัฐอเมริกาอีกด้วย และยังมียุทธภัณฑ์ที่จะได้รับอีกมากซึ่งกำลังรออยู่ที่มะนิลา¹⁰⁰ และข่าววิทยุกระจายเสียงภาษาไทยจากปิ่นมื่อวันที่ 4 มิถุนายน พ.ศ. 2484 ว่า หนังสือพิมพ์ในสหรัฐอเมริกากล่าวว่า รัฐบาลอเมริกันยอมให้เนเธอร์แลนด์อินเดียตะวันออกสั่งซื้อเครื่องกำลังรบต่างๆ จากสหรัฐอเมริกาเป็นจำนวนมาก ทั้งนี้เป็นการเพิ่มปริมาณมากขึ้นอย่างน่าสังเกต เพราะเมื่อครั้งก่อน สหรัฐอเมริกาได้เคยอนุมัติให้เนเธอร์แลนด์อินเดียตะวันออกสั่งซื้อเครื่องอาวุธยุทธภัณฑ์ได้เพียง 11 ล้านเหรียญเท่านั้น แต่มาบัดนี้สหรัฐอเมริกาได้อนุมัติให้สั่งซื้อเพิ่มขึ้นได้เป็นจำนวนถึง 57 ล้านเหรียญอเมริกัน¹⁰¹

การเจรจาอันนำไปสู่ข้อตกลงเหล่านี้ต่างส่งผลต่อสถานการณ์ในภูมิภาคตะวันออกไกลด้วยเช่นกัน สหรัฐอเมริกาและอังกฤษต่างมีดินแดนอาณานิคมในภูมิภาคตะวันออกไกลจึงมีความร่วมมือในการป้องกันจากภัยคุกคามภายนอกซึ่งมองว่าคือนโยบายขยายอำนาจลงใต้ของญี่ปุ่น สหรัฐอเมริกาได้แก้กฎหมายว่าด้วยความเป็นกลางของตน ทั้งนี้เป็นที่สังเกตว่าได้ดำเนินการเพื่อสามารถให้ความช่วยเหลือต่อชาติสัมพันธมิตรได้สะดวกยิ่งขึ้น จากข่าววิทยุกระจายเสียงจากไซ่ง่อนเมื่อวันที่ 18 ตุลาคม พ.ศ. 2484 ว่า รัฐสภาอเมริกันได้ลงมติผ่านร่างรัฐบัญญัติแก้ไขรัฐบัญญัติว่าด้วยความเป็นกลางของสหรัฐอเมริกาในส่วนที่ห้ามเรือพาณิชย์อเมริกันติดอาวุธแล้ว โดยคะแนนเสียง 259 ต่อ 128 คะแนน¹⁰²

นอกจากความช่วยเหลือที่สหรัฐอเมริกามีต่อชาติสัมพันธมิตรในตะวันออกไกลทั้งทางทหารและทางเศรษฐกิจ ก็ได้มีการส่งความช่วยเหลือให้กับรัฐบาลจีนของเจียงไคเช็คที่กรุงจุงกิง โดยใช้เส้นทางหลักคือถนนสายพม่า จากข่าววิทยุกระจายเสียงจากไซ่ง่อนเมื่อวันที่ 27 ธันวาคม พ.ศ. 2483 เสนอข่าวว่า มีข่าวว่าเครื่องอาวุธยุทธโปกรณ์เป็นจำนวนมาก ซึ่งส่งมาจากสหรัฐอเมริกาโดยผ่านฟิลิปปินส์ คิดเป็นเงินทั้งสิ้นถึง 3 พันล้านเหรียญได้ไปถึงเมืองจีนแล้ว (เข้าใจว่าคงหมายถึงเครื่องอาวุธยุทธโปกรณ์ที่ส่งไปให้รัฐบาลของจอมพลเจียงไคเช็ค) ส่วนข่าววิทยุกระจายเสียงภาษาอังกฤษจากไซ่ง่อนเมื่อวันที่ 27 ธันวาคม พ.ศ. 2483 เสนอข่าวว่า เมื่อสัปดาห์ที่ผ่านมา รัฐบาลจีนที่กรุงจุงกิงได้รับเครื่องอาวุธยุทธภัณฑ์อีกเป็นจำนวนเงิน 3,000,000 ดอลลาร์ การขนเครื่องอาวุธยุทธภัณฑ์นี้ขึ้นโดยทางถนนสายพม่าโดยสหรัฐอเมริกาเป็นผู้จัดการส่งมาให้รัฐบาลจีน¹⁰³ และจากข่าววิทยุโทรเลข

¹⁰⁰ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, สร.0201.33.1/10 อ้างแล้ว, แผ่น 285.

¹⁰¹ ฉบับเดียวกัน, แผ่น 290.

¹⁰² สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, สร.0201.33.1/11 อ้างแล้ว, แผ่น 337.

¹⁰³ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, สร.0201.33.1/8 อ้างแล้ว, แผ่น 91.

ทรานส์โอชันเมื่อวันที่ 1 มกราคม พ.ศ. 2484 เสนอข่าวว่า รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลังสหรัฐอเมริกาได้แถลงรับเมื่อวันที่ 30 ธันวาคม พ.ศ. 2483 ว่า การเจรจาระหว่างสหรัฐอเมริกากับรัฐบาลจีนเกี่ยวกับการสั่งซื้อเครื่องบินรบจากสหรัฐอเมริกายังหาไม่ได้มีการตกลงกัน เนื่องจากสหรัฐอเมริกาไม่มีเครื่องบินรบเพียงพอที่จะส่งให้แก่อังกฤษและจีนในระยะเวลาใกล้เคียงกัน และสหรัฐอเมริกาจำเป็นต้องให้สิทธิแก่อังกฤษก่อน¹⁰⁴

แต่อย่างไรก็ตาม สหรัฐอเมริกายังคงดำเนินการช่วยเหลือรัฐบาลจีนของเจียงไคเช็คนอกเหนือจากการส่งอาวุธยุทโธปกรณ์ โดยเฉพาะการให้กู้ยืมเงินตามที่ปรากฏในข่าววิทยุโทรเลขจากกรุงวอชิงตันเมื่อวันที่ 23 เมษายน พ.ศ. 2484 อ้างจากหนังสือพิมพ์สเตรทไทมส์ว่า อาจจะมีการลงนามกันในข้อตกลงซึ่งสหรัฐอเมริกจะให้เงินกู้เงินจำนวน 50 ล้านดอลลาร์สหรัฐ เพื่อช่วยและเสริมสร้างความมั่นคงให้แก่เงินตราของจีน เข้าใจว่าการเจรจาซึ่งได้ดำเนินมาเป็นเวลานาน คงจะเสร็จสิ้นเมื่อสองสามวันที่ผ่านมา ยังไม่ทราบว่าจะสหรัฐอเมริกาดำเนินการใดในการให้เงินกู้เงิน 50 ล้านดอลลาร์สหรัฐ เพื่อซื้ออาวุธยุทโธปกรณ์ต่างๆ แต่คาดว่าจะยังไม่นำเงินจำนวนนี้ออกมาใช้ เพราะจีนอาจจะได้รับความช่วยเหลือทุกอย่างภายใต้กฎหมายรัฐบาลยืมเงินให้เข้าและยืมของสหรัฐอเมริกา แม้จะยังไม่ทราบถึงรายละเอียดว่าสหรัฐอเมริกจะทำอย่างไรแก่จีน ก็มีเหตุผลที่จะพอเชื่อได้ว่าสหรัฐอเมริกาดำเนินการให้เงินคือการส่งเครื่องบินทั้งเครื่องบินรบและเครื่องบินพาณิชย์ ปืนใหญ่ขนาดหนัก วัตถุระเบิดสำหรับผลิตปืนเล็ก ลูกกระสุนปืนใหญ่ ลูกกระเบิดมือ และรถบรรทุกให้แก่จีน ในการที่หนังสือพิมพ์ญี่ปุ่นพยายามเตือนสหรัฐอเมริกว่า อย่าทำลายการสกัดกั้นของญี่ปุ่นต่อจีน ดูเหมือนจะไม่เป็นผลแม้แต่น้อยต่อนโยบายของสหรัฐอเมริกา เพราะสหรัฐอเมริกามีเจตนาที่จะเห็นจีนได้รับความช่วยเหลือซึ่งเห็นว่าเป็นการสมควร เป็นที่ทราบกันในกรุงวอชิงตันว่า การโจมตีถนนสายพม่าโดยเครื่องบินญี่ปุ่นไม่สามารถหยุดยั้งการขนส่งซึ่งอยู่ภายในความควบคุมของนายช่างผู้เชี่ยวชาญชาวอเมริกันได้ นอกจากนี้ผู้เชี่ยวชาญในการขนส่งอีกหลายนายจะไปช่วยเหลือในเร็วๆ นี้ การสกัดกั้นทางของญี่ปุ่นต่อชายฝั่งจีนจึงไม่เป็นผลอย่างญี่ปุ่นพึงพอใจ¹⁰⁵

นอกจากนี้ สำนักข่าวของญี่ปุ่นได้มีการนำเสนอข่าวเกี่ยวกับส่งเจ้าหน้าที่ชาวอเมริกันไปยังถนนสายพม่าซึ่งอยู่ภายใต้การดูแลของอังกฤษ จากข่าววิทยุโทรเลขแรงโงเมื่อวันที่ 6 พฤศจิกายน พ.ศ. 2484 เสนอข่าวจากโตเกียวว่า ผู้สื่อข่าวของหนังสือพิมพ์นิชิชิชิประจําเมืองเฮ้มิงรายงานมาว่า เมื่อเดือนตุลาคม พ.ศ. 2484 ทหารอเมริกันจำนวน 3,000 คนได้มาถึงพม่าเพื่อทำการป้องกันถนนสายพม่าแล้ว โดยเข้าทำหน้าที่แทนทหารอังกฤษซึ่งได้ถูกย้ายไปยังพรมแดนพม่าและมลายู ทราบว่ากองทหารอเมริกันนี้มีทหารปืนต่อสู้อากาศยานและทหารช่าง ซึ่งได้รับมอบหมายให้มาทำการคุ้มครอง

¹⁰⁴ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, [สร.0201.33.1/8](#) อ้างแล้ว, แผ่น 92.

¹⁰⁵ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, [สร.0201.33.1/10](#) อ้างแล้ว, แผ่น 204-205.

สัมภาระต่างๆ ของสหรัฐอเมริกาที่ส่งไปให้เจียงไคเช็คโดยทางถนนพม่า ผู้สื่อข่าวของหนังสือพิมพ์นิชินี ซิกกล่าวว่า สัมภาระต่างๆ เช่น เสบียงอาหาร หนังสือ ตำรา ยา วัคซีนโรค เครื่องจักร ฯลฯ เหล่านี้ได้วางกองอยู่ตามข้างถนน เป็นการแสดงให้เห็นว่ารัฐบาลจีนที่กรุงจุงกิงกำลังขาดแคลนเครื่องมือสำหรับทำการขนส่ง¹⁰⁶

ความช่วยเหลือของสหรัฐอเมริกาต่อชาติสัมพันธมิตรในภูมิภาคตะวันออกไกลที่ปรากฏเป็นข่าวถือว่าเป็นข้อมูลสำหรับรัฐบาลไทยเท่านั้น แต่ไม่ได้มีผลมากนักต่อการดำเนินนโยบายของรัฐบาลไทยที่เป็นพิเศษหรือพยายามสร้างความสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้นยิ่งขึ้น โดยเฉพาะกับรัฐบาลจีนภายใต้การนำของเจียงไคเช็คที่พยายามที่จะสถาปนาความสัมพันธ์กับไทย¹⁰⁷ แต่รัฐบาลไทยก็ไม่ได้สนใจและไม่เห็นว่ารัฐบาลจีนที่กรุงจุงกิงจะมีบทบาทมากพอในตะวันออกไกลเนื่องจากต้องสนใจกับการรบกับกองทัพญี่ปุ่น นอกจากนี้ การรับรองแมนจูวของรัฐบาลไทยใน พ.ศ. 2484 ก็เป็นสิ่งที่ชี้ให้เห็นว่า ไทยไม่ได้กังวลว่ารัฐบาลจีนที่กรุงจุงกิงจะดำเนินการอันแข็งกร้าวต่อไทย ภัยคุกคามที่อาจจะมาจากทางจีนซึ่งอยู่ทางเหนือไม่ได้เป็นภัยคุกคามที่ทำให้รัฐบาลไทยเกิดความกังวลและต้องมาสนใจเท่ากับภัยที่อาจจะมาจากญี่ปุ่นทางตะวันออกและอังกฤษทางตะวันตกและทางใต้

5.3 สงครามข่าวสาร: สงครามจิตวิทยาผ่านการนำเสนอข่าวก่อนสงครามมหาเอเชียบูรพา

ความตึงเครียดที่ปรากฏขึ้นในภูมิภาคตะวันออกไกลก่อนที่จะเกิดสงครามมหาเอเชียบูรพานอกจากความตึงเครียดที่ปรากฏผ่านนโยบายทางการทหารและเศรษฐกิจของประเทศที่มีบทบาทในภูมิภาคตะวันออกไกลทั้งญี่ปุ่น รวมไปถึงชาติสัมพันธมิตรได้แก่ สหรัฐอเมริกา อังกฤษ จีน รวมไปถึงเนเธอร์แลนด์อินเดียตะวันออกแล้ว ยังปรากฏผ่านสิ่งที่เรียกว่าสงครามข่าวสารซึ่งเป็นสงครามจิตวิทยา ซึ่งในเอกสารประมวลข่าวสงครามไทยได้นำเสนอภาพของสงครามข่าวสารที่เกิดขึ้นจากการนำเสนอข่าวเพื่อใส่ร้ายหรือให้ภาพลักษณ์ที่ไม่ดีแก่ประเทศคู่ตรงข้ามซึ่งปรากฏทั้งจากสำนักข่าวของญี่ปุ่นและสำนักข่าวของชาติสัมพันธมิตร โดยไทยเป็นหนึ่งในเป้าหมายของสงครามข่าวสารเหล่านี้ กล่าวคือเป็นเป้าหมายที่มีการนำเสนอข่าวว่าประเทศคู่ตรงข้ามพยายามดำเนินการทำลายความเป็นกลางของประเทศไทยอีกด้วย ในเอกสารประมวลข่าวสงครามของไทยจะชี้ให้เห็นถึงการใช้สำนวนภาษาอันแข็งกร้าวเมื่อมีการแปลข่าวจากสำนักข่าวต้นทางแล้ว จะเห็นได้ว่า ในบางข่าวจะมีหมายเหตุท้าย ซึ่งเป็นการชี้แจงของกรมการพิจารณาประมวลข่าวสงครามของไทยว่า เนื้อหาของข่าวไม่เป็นความจริง

¹⁰⁶ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, สร.0201.33.1/11 อ้างแล้ว, แผ่น 396-397.

¹⁰⁷ ดูเพิ่มเติมใน สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี, ครั้งที่ 69/2482 เรื่อง โทรเลขเจียงไคเช็คถึงนายกรัฐมนตรี วันที่ 6 ธันวาคม พ.ศ. 2482, แผ่น 13-14.

การเกิดขึ้นของสงครามข้าวสารระหว่างญี่ปุ่นกับชาติสัมพันธมิตรก่อนที่จะเกิดสงครามมหาเอเชียบูรพาได้ปรากฏขึ้นเนื่องจากสถานการณ์สงครามในยุโรปมีความตึงเครียดมากขึ้น รวมทั้งการเข้ามามีบทบาทของสหรัฐอเมริกากลับส่งผลให้เกิดความกังวลว่า สงครามครั้งใหญ่อาจลุกลามจากภูมิภาคยุโรปมายังภูมิภาคตะวันออกไกลได้ ก่อให้เกิดการนำเสนอข่าวในเชิงใส่ร้ายหรือให้ผู้รับสารมองภาพลักษณ์ของประเทศคู่ตรงข้ามในเชิงลบ ซึ่งในหัวข้อนี้จะกล่าวเพียงสงครามข้าวสารที่มีการกล่าวถึงประเทศไทยซึ่งชี้ให้เห็นว่า ไทยเป็นเป้าหมายหนึ่งของสงครามข้าวสารที่เกิดขึ้น

บรรดาสำนักรข่าวของญี่ปุ่นได้มีการนำเสนอข่าวในเชิงให้ร้ายต่อท่าทีของฝ่ายสัมพันธมิตรที่มีต่อไทย จากการที่อังกฤษสั่งให้คนของตนอพยพจากภาคใต้ของไทยซึ่งปรากฏในข่าววิทยุโทรเลขแรงงองของญี่ปุ่นเมื่อวันที่ 14 พฤษภาคม พ.ศ. 2484 เสนอข่าวว่า หนังสือพิมพ์ในกรุงเทพฯ ต่างลงข่าวว่าเหมืองแร่และร้านค้าของชาวอังกฤษในภาคใต้ของไทยได้ปิดตัวลง และได้อพยพไปยังสิงคโปร์แล้ว แต่ต่อมาเจ้าหน้าที่ของสถานทูตอังกฤษในกรุงเทพฯ ได้ปฏิเสธข่าวจากหนังสือพิมพ์ในกรุงเทพฯ แต่ได้มีความเห็นกันว่า ชาวอังกฤษที่ได้เลิกกิจการก็เนื่องจากได้รับคำแนะนำจากสถานทูตอังกฤษ¹⁰⁸ อย่างไรก็ตาม ข่าวดังกล่าวได้เกิดขึ้นในขณะที่รัฐบาลไทยมองว่าไทยอาจถูกชาติสัมพันธมิตรเข้าแทรกแซงทางเศรษฐกิจ ทั้งนี้เป็นมาตรการหนึ่งที่ใช้ในการสกัดกั้นทางเศรษฐกิจต่อญี่ปุ่น กล่าวคือพยายามไม่ให้ไทยขายสินค้าสำคัญให้แก่ญี่ปุ่นเป็นจำนวนมากนัก แรงกดดันทางเศรษฐกิจซึ่งเกี่ยวข้องกับสถานการณ์ทางการเมืองในภูมิภาคตะวันออกไกลนี้ส่งผลอย่างมากต่อการที่รัฐบาลไทยพยายามที่จะรักษาความเป็นกลางเอาไว้ ในการประชุมคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 14 พฤษภาคม พ.ศ. 2484 ได้มีความเห็นจากรัฐมนตรีหลายคนที่ยืนยันว่า ไทยควรจะต้องเลือกข้างหรือไม่ แต่อย่างไรก็ตาม ในขณะนั้นไทยก็ยังไม่สามารถที่จะเข้าข้างฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งได้ เนื่องจากยังไม่มีความพร้อมที่จะเผชิญหน้าหากเกิดการสู้รบขึ้น รวมทั้งต้องจับตามองก่อนว่าชาติมหาอำนาจใดจะเป็นฝ่ายได้เปรียบการรบในภูมิภาคตะวันออกไกล¹⁰⁹

นอกจากนี้ ยังมีการนำเสนอว่ารัฐบาลอังกฤษยื่นคำคัดค้านไปยังรัฐบาลไทยกรณีทำข้อตกลงทางการค้ากับสหภาพโซเวียต ในข่าววิทยุกระจายเสียงภาษาอังกฤษจากไซ่ง่อนเมื่อวันที่ 15 พฤษภาคม พ.ศ. 2484 เสนอข่าวจากกรุงเทพฯ ซึ่งอ้างจากวิทยุโทรเลขโตเมอว่า จากการลงนามในหนังสือแลกเปลี่ยนระหว่างไทยกับสหภาพโซเวียต เรือสินค้าโซเวียต 2 ลำซึ่งบรรทุกน้ำมันและ

¹⁰⁸ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, สร.0201.33.1/10 อ้างแล้ว, แผ่น 243.

¹⁰⁹ จากรายงานการประชุมคณะรัฐมนตรีในวันดังกล่าวผู้ที่ถามอย่างชัดเจนว่าควรจะต้องเลือกข้างหรือไม่ ได้แก่ นายตัว ลพานุกรม รัฐมนตรีและอีกบุคคลหนึ่งที่ถึงแม้ว่าจะไม่ชัดเจนเท่ากับนายตัวอย่าง หลวงสฤษฎ์ยุทธศิลป์ รัฐมนตรี แต่เขาได้กล่าวว่า “...ถ้าเรา (ไทย) จะมัวเหยียบเรือสองแคม เราก็จะไปไม่รอด...” แสดงให้เห็นว่ามีรัฐมนตรีบางคนที่ไม่แสดงความเห็นเพื่อต้องการความชัดเจนว่าไทยจะอยู่ฝ่ายใดในสงครามที่อาจจะเกิดขึ้นในตะวันออกไกล ดูเพิ่มเติมใน สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี, ครั้งที่ 26/2484 เรื่อง การรักษาความเป็นกลาง วันที่ 14 พฤษภาคม พ.ศ. 2484, แผ่น 15-21.

ผลิตภัณฑ์ต่างๆ ผ่านทางฮ่องกงมายังกรุงเทพฯ เพื่อแลกเปลี่ยนสินค้าดีบุกและยางของไทย นอกจากนี้สหภาพโซเวียตจะให้ความช่วยเหลือแก่ไทยในการที่จะซื้อสินค้าจากประเทศต่างๆ ในยุโรปโดยผ่านทางไซบีเรียมายังไทยอีกด้วย ฝ่ายอังกฤษรู้สึกประหลาดใจต่อการลงนามในหนังสือแลกเปลี่ยนระหว่างประเทศทั้งสองนี้เป็นอันมาก และได้ยื่นบันทึกคัดค้านไปยังรัฐบาลไทยโดยกล่าวว่า การที่ประเทศไทยได้แลกเปลี่ยนและดีบุกกับผลิตภัณฑ์และน้ำมันของโซเวียตนี้ ย่อมเป็นการขัดต่อกฎข้อบังคับว่าด้วยการจำกัดยางและดีบุกระหว่างประเทศ ซึ่งในตอนท้ายมีการบอกหมายเหตุว่า ไม่ปรากฏว่ากระทรวงการต่างประเทศได้รับคำต่อชานจากทูตอังกฤษในเรื่องข้างต้นนี้แต่อย่างใด ซึ่งไม่ทราบว่าจะจริงหรือไม่จริง¹¹⁰ ขาวดังกล่าวมีความจริงที่ว่า ไทยได้เตรียมสร้างความสัมพันธ์กับสหภาพโซเวียต แต่เป็นเพียงความสัมพันธ์อันเกิดจากความต้องการทางเศรษฐกิจเท่านั้น ส่วนในทางการเมืองโดยเฉพาะจากแนวคิดคอมมิวนิสต์ยังคงถูกกีดกันจากรัฐบาลไทยเช่นเดิม¹¹¹

ข่าวเกี่ยวกับการดำเนินการทางเศรษฐกิจที่มีต่อไทยยังคงมีอย่างต่อเนื่อง มีการนำเสนอว่าอังกฤษได้ทำการยึดกระสอบสำหรับบรรจุภัณฑ์ของไทย ปรากฏจากข่าววิทยุกระจายเสียงภาษาอังกฤษจากโตเกียวเมื่อวันที่ 18 พฤษภาคม พ.ศ. 2484 ว่า มีข่าวเปิดเผยในกรุงเทพฯ ว่ากระสอบซึ่งประเทศไทยได้สั่งซื้อจากอินเดียคิดเป็นจำนวนเงินราว 200,000 บาท สำหรับบริษัทข้าวไทยจำกัดนั้น ได้ถูกทางการอังกฤษสั่งยึดไว้ที่สิงคโปร์ เป็นที่เชื่อกันว่าอังกฤษดำเนินการบีบคั้นทางเศรษฐกิจต่อประเทศไทย และจะทำการขัดขวางการดำเนินการเศรษฐกิจต่อประเทศไทยต่อไปด้วยหนังสือพิมพ์ประมวญวันได้เสนอข่าวว่า ทางของไทยได้เจรจาเรื่องนี้กับสถานทูตอังกฤษในกรุงเทพฯ¹¹² รวมถึงมีการนำเสนอข่าวว่า อังกฤษได้ปะทะกับไทยที่ชายแดนมลายู จากข่าววิทยุโทรเลขทรานส์โอเชียนเมื่อวันที่ 4 มิถุนายน พ.ศ. 2484 เสนอข่าวจากกรุงโตเกียวว่า หนังสือพิมพ์อาซาฮีของญี่ปุ่นได้รับรายงานจากไทยว่า กองทหารอังกฤษซึ่งตั้งประชิดพรมแดนไทยก็ได้รับกำลังเพิ่มเติมตลอดเวลาเป็นต้นว่าได้มีกองทหารอินเดียส่งมาจากอินเดียเพิ่มขึ้นอีกหลายเหล่า ที่มั่นต่างๆ ตามพรมแดนก็ได้รับการปรับปรุงให้แข็งแรงขึ้นอย่างเร่งรีบ เพื่อที่จะเผชิญกับการดำเนินบีบบังคับของอังกฤษ รัฐบาลไทยจึงเห็นเป็นความจำเป็นที่จะต้องส่งกำลังไปเพิ่มเติมไปยังพรมแดนภาคใต้ของประเทศไทยขึ้นบ้าง และเคยเกิดการปะทะกันขึ้นหลายครั้ง เนื่องจากท่าทีอันก้าวร้าวของทหาร

¹¹⁰ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, สร.0201.33.1/10 อ้างแล้ว, แผ่น 244.

¹¹¹ ดูเพิ่มเติมใน สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี. ครั้งที่ 11/2484 เรื่อง การทำความตกลงกับรัฐบาลรัสเซียเพื่อให้ความสัมพันธ์ทางทูต วันที่ 28 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2484 แผ่น 2-3

¹¹² สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, สร.0201.33.1/10 อ้างแล้ว, แผ่น 247-248.

อังกฤษที่พยายามจะข้ามเขตแดนเข้ามาในประเทศไทยหลายครั้งหลายหน และทุกครั้งทางการอังกฤษอ้างว่าเป็นเพราะพรมแดนไม่มีเส้นเขตแดนอย่างชัดเจนเพียงพอที่จะป้องกันการล่วงล้ำได้¹¹³

สำนักข่าวของญี่ปุ่นยังมีการนำเสนอข่าวเกี่ยวกับแผนการที่จะโค่นล้มรัฐบาลไทยภายใต้การนำของหลวงพิบูลสงคราม ซึ่งเป็นประเด็นทางการเมืองที่อาจส่งผลกระทบต่อเสถียรภาพของรัฐบาล คณะราษฎรภายใต้การนำของหลวงพิบูลฯ ที่เคยทำการปราบปรามกลุ่มการเมืองชั่วคราวข้ามอย่างหนักในช่วงพ.ศ. 2481 ปรากฏจากข่าววิทยุโทรเลขแรงงเมื่อวันที่ 13 มิถุนายน พ.ศ. 2484 ได้อ้างแหล่งข่าวจากหนังสือพิมพ์เจแปนไทมส์แอนด์แอตเวอร์ไตเซอร์ฉบับเช้าวันที่ 13 มิถุนายน พ.ศ. 2484 ว่า กำลังมีแผนการซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับพวกรัฐบาลจุงกิงที่อยู่ในไทย เพื่อโค่นล้มรัฐบาลปัจจุบันอันมีนายพลตรี หลวงพิบูลสงครามเป็นผู้นำ หนังสือพิมพ์ญี่ปุ่นดังกล่าวพยายามเน้นว่า ญี่ปุ่นมีความสนใจอย่างลึกซึ้งต่ออนาคตของรัฐบาลหลวงพิบูลฯ เพราะสัมพันธ์ภาพซึ่งกำลังจะแน่นแฟ้นยิ่งขึ้นระหว่างไทยกับญี่ปุ่นอาจถูกกวาดหายไปได้ในพริบตา หนังสือพิมพ์นี้กล่าวว่า พวกนักการเมืองที่มีนายพันเอก พระยาทรงสุรเดชเป็นหัวหน้า กำลังดำเนินการอยู่ที่สิงคโปร์ที่ซึ่งพระยาทรงสุรเดชต้องถูกเนรเทศไปอยู่ตั้งแต่ พ.ศ. 2481¹¹⁴ และมีนายพันเอก พระยาฤทธิ์อาคเนย์ อดีตรัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรธิการเป็นผู้สนับสนุนจากเมืองไซ่ง่อนด้วย จุดมุ่งหมายของแผนการนี้ก็เพื่อที่จะล้มรัฐบาลปัจจุบัน และให้สมเด็จพระนครสวรรค์วรพินิต ซึ่งทรงถูกเนรเทศทางการเมืองไปอยู่ที่เมืองปัตตาเวียตั้งแต่ พ.ศ. 2475 ขึ้นเป็นนายกรัฐมนตรีแทน หนังสือพิมพ์นี้กล่าวต่อไปว่า นายพันตรีวิลาศ ซึ่งเมื่อเร็วๆ นี้ ได้เป็นผู้แทนรัฐบาลไทยไปเจรจาซื้อน้ำมันจากอังกฤษก็เข้าร่วมอยู่ในพวกนี้ด้วย และว่า ดูเหมือนจะมีความจริงอยู่ในข่าวของหนังสือพิมพ์โยมิอูริที่ส่งจากกรุงเทพฯ เมื่อวันที่ 10 มิถุนายน พ.ศ. 2484 ที่ว่าได้มีสัญญาลัทธิระหว่างพวกนักการเมืองไทยเหล่านี้กับนายพลเจียงไคเช็ค และที่ว่าได้มีคณะสี่สีน้ำเงินเป็นจำนวนมากอยู่ในกรุงเทพฯ เพื่อทำการประหาร พวกรัฐมนตรีไทย จากรายงานข่าวที่ว่า รัฐบาลจุงกิงส่งนักประหารเข้าไปที่กรุงเทพฯ นั้น อาจจะดูเป็นการใส่ร้าย แต่อันที่จริงนั้น นายพันตรีวิลาศได้ติดต่อยุ่อย่างใกล้ชิดกับนายพลเจียงไคเช็ค แม้จะรับว่า สถานการณ์ทางการเมืองของไทยจะเป็นที่น่าสงสัยและลึกลับก็ดี หนังสือพิมพ์ดังกล่าวจึงสรุปว่า เป็นหน้าที่ของญี่ปุ่นที่จะดูว่าฐานะของตนในประเทศไทยนั้นมั่นคงโดยสิทธิอันควรมืออยู่ทุกประการ¹¹⁵

จากข่าวที่ว่าจะมีการโค่นล้มรัฐบาลไทย ปรากฏว่าจากข่าววิทยุโทรเลขรอยเตอร์เมื่อวันที่ 15 มิถุนายน พ.ศ. 2484 เสนอข่าวว่า กลุ่มบุคคลที่ติดตามสถานการณ์การเมืองในกรุงเทพฯ ต่างเห็นว่า

¹¹³ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, สร.0201.33.1/10 อ้างแล้ว, แผ่น 291-292.

¹¹⁴ ในข่าวดังกล่าวได้กล่าวเคลื่อนสถานที่ที่พระยาทรงสุรเดชได้ลี้ภัยหลังถูกเนรเทศ แต่ที่จริงพระยาทรงสุรเดชได้อยู่ที่เมืองไซ่ง่อน ไม่ใช่ที่สิงคโปร์

¹¹⁵ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, สร.0201.33.1/10 อ้างแล้ว, แผ่น 313-314.

การที่หนังสือพิมพ์ญี่ปุ่นได้เสนอบทความว่า อังกฤษได้วางแผนการที่จะโค่นล้มรัฐบาลไทยที่นิยมญี่ปุ่นในปัจจุบันเสีย นั้น เป็นความมุ่งร้ายอย่างแปลกประหลาด และได้ชี้แจงว่า เป็นการตรงกันข้ามเมื่อเร็วๆ นี้ เจ้าหน้าที่อังกฤษในมลายูได้ขอร้องให้บุคคลที่มีเกียรติชาวไทยที่ถูกเนรเทศโดยเป็นปฏิปักษ์ต่อระบอบการปกครองในปัจจุบันของประเทศไทยซึ่งพำนักอยู่ในเมืองปีนังให้ย้ายถิ่นที่อยู่ไปให้ห่างไกลจากพรมแดนไทยติดต่อกับมลายูเสีย วงการเมืองในกรุงเทพฯ กล่าวว่า หนังสือพิมพ์ญี่ปุ่นพยายามจะก่อให้เกิดการนองเลือดระหว่างไทยกับอังกฤษและจีน โดยข่าววิทยุกระจายเสียงจากกรุงลอนดอนเมื่อวันที่ 16 มิถุนายน พ.ศ. 2484 กล่าวเสริมว่า การที่ญี่ปุ่นมีความพยายามอย่างต่อเนื่องที่จะปลุกปั่นให้เกิดการนองเลือดระหว่างไทยกับอังกฤษเช่นนี้ ผู้คนในกรุงเทพฯ พวกกันรู้สึกรังเกียจเป็นอย่างยิ่ง¹¹⁶ นอกจากนี้ ยังปรากฏข่าวว่าบรรดาหนังสือพิมพ์ไทยต่างวิจารณ์ต่อการนำเสนอข่าวดังกล่าวของสำนักข่าวญี่ปุ่น ในข่าววิทยุโทรเลขรอยเตอร์เมื่อวันที่ 17 มิถุนายน พ.ศ. 2484 เสนอข่าวจากกรุงเทพฯ ว่า หนังสือพิมพ์ไทยต่างๆ กำลังกล่าวถึงวิธีการนำเสนอข่าวของสำนักข่าวของญี่ปุ่น หนังสือพิมพ์ “เสียงไทย” ได้กล่าวถึงรายงานข่าวร้ายต่างๆ เกี่ยวกับประเทศไทยและกล่าวว่า การที่มีข้อกล่าวหาอย่างสกปรกต่อนายพันตรีวิลาศ โอสถานนท์ หลังจากที่ได้กลับจากสิงคโปร์นั้นเป็นการสำคัญมาก หนังสือพิมพ์นี้ตั้งคำถามว่า ทำไมเจ้าหน้าที่ญี่ปุ่นจึงได้ยอมให้หนังสือพิมพ์ของญี่ปุ่นเผยแพร่ข่าวเช่นนี้ และกล่าวต่อไปว่า หากหนังสือพิมพ์ญี่ปุ่นใช้วิธีดำเนินการเช่นนี้แล้ว เราก็มีความจำเป็นที่จะถามถึงศีลธรรมของหนังสือพิมพ์ญี่ปุ่นบ้าง ประเทศไทยซื้อตรงต่อมิตรของตนเสมอ แต่มิตรนั้นต้องไม่ดำเนินการเป็นปฏิปักษ์ต่อตน¹¹⁷

นอกจากข่าวที่นำเสนอจากบรรดาสำนักข่าวญี่ปุ่นว่า ไทยตกเป็นเป้าหมายจากภัยคุกคามของชาติสัมพันธมิตรแล้ว ยังปรากฏข่าวเกี่ยวกับการดำเนินการของไทยต่อชาติสัมพันธมิตรด้วย อาทิ ข่าววิทยุโทรเลขแรงงเมื่อวันที่ 11 มิถุนายน พ.ศ. 2484 เสนอข่าวโดยอ้างจากผู้สื่อข่าวหนังสือพิมพ์โยมิอูริประจำกรุงเทพฯ ที่ได้รับรายงานมาว่า เจ้าหน้าที่รัฐบาลไทยได้ทำการจับกุมสมาชิกพรรคก่อการร้ายเชิร์ทน้ำเงินของรัฐบาลจุงกิง 5 นาย เพื่อทำการไต่สวนในข้อหาว่า วางแผนการที่จะประทุษร้ายต่อชีวิตนายพลตรีหลวงพิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรีแห่งประเทศไทย นอกจากนั้น ทางกรมไทยยังได้ทำการจับกุมชาวจีนเป็นจำนวนมากในจังหวัดสงขลาใกล้พรมแดนมลายูของอังกฤษ โดยข้อหาว่า กระทำการจารกรรม ผู้สื่อข่าวกล่าวว่า ทราบจากแหล่งที่เชื่อถือได้ว่า ผู้แทนของรัฐบาลจุงกิงกำลังแทรกซึมเข้ามาในประเทศไทย และแผนการทั้งหมดนี้มีอังกฤษเป็นผู้สนับสนุน เพื่อโค่นล้มคณะรัฐมนตรีของนายพลตรี หลวงพิบูลสงครามซึ่งนิยมญี่ปุ่น และเพื่อสถาปนาขึ้นใหม่ซึ่งพรรคนิยมอังกฤษของสมเด็จพระปกเกล้าฯ ซึ่งสิ้นพระชนม์เมื่อสัปดาห์ก่อนหลังจากที่ได้เสด็จไปประทับอยู่ในต่างประเทศ

¹¹⁶ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, สร.0201.33.1/10 อ้างแล้ว, แผ่น 314.

¹¹⁷ ฉบับเดียวกัน, แผ่น 322.

(อังกฤษ) เป็นเวลา 6 ปี ผู้สื่อข่าวหนังสือพิมพ์โยมิอุริกล่าวว่า แผนการที่กล่าวข้างต้นมีศูนย์กลางในการดำเนินการอยู่ที่สิงคโปร์ และอดีตรัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรราธิการไทย ซึ่งขณะนี้อยู่ที่สิงคโปร์และเจ้านายไทยพระองค์หนึ่งที่เมืองปัตตาเวียได้มีส่วนร่วมด้วย¹¹⁸

การนำเสนอข่าวของญี่ปุ่นทำให้สำนักข่าวของชาติสัมพันธมิตรต่างวิจารณ์การนำเสนอข่าวของญี่ปุ่นที่เกี่ยวกับไทย จากข่าววิทยุโทรเลขรอยเตอร์เมื่อวันที่ 9 กรกฎาคม พ.ศ. 2484 เสนอข่าวโดยอ้างจากหนังสือพิมพ์สเตรทไทมส์ซึ่งลงบทบรรณาธิการที่กล่าวถึงวิธีดำเนินการแนวที่ห้าของเยอรมนีในญี่ปุ่นว่าอยู่หลังฉากแห่งวิธีการโง่เขลาที่สุดที่ญี่ปุ่นได้นำมาใช้กับประเทศไทย หนังสือพิมพ์ฉบับนี้กล่าวว่า สถานีวิทยุกระจายเสียงที่กรุงโตเกียวและตามเมืองต่างๆ ของญี่ปุ่นได้กล่าวหาเป็นลำดับว่า อังกฤษพยายามที่จะล้อมประเทศไทยโดยใช้ถ้อยคำที่มุ่งหวังจะยั่วยุตคนไทย นอกจากนี้ ยังอ้างถึงกองทัพบกและกองทัพอากาศของอังกฤษที่มาชุมนุมอยู่ตามพรมแดนมลายูกับไทยว่าคอยโอกาสที่จะรุกเข้ามาและทำลายประชาชาวไทยที่ไม่ระวังตัว แต่แท้ที่จริง วัตถุประสงค์ที่อังกฤษชุมนุมกำลังต่างๆ ไว้ในมลายูและพม่า นั้น ก็เพื่อเตรียมพร้อมรับการโจมตีของญี่ปุ่นต่อผลประโยชน์ของอังกฤษ ถ้าจะพิจารณาพฤติการณ์การปฏิบัติของญี่ปุ่นที่มีต่อไทยแล้ว เห็นได้อย่างชัดเจนว่า จุดมุ่งหมายหนึ่งของญี่ปุ่นก็คือการกีดกันไม่ให้ไทยกับอังกฤษสามารถเข้ากันได้ คนไทยได้รับคำบอกเล่าอยู่เสมอว่า ด้วยความช่วยเหลือของญี่ปุ่น ไทยจึงไม่มีความจำเป็นที่จะต้องกลัวอังกฤษ จึงได้มีความพยายามที่จะชักจูงให้เกิดการดำเนินการซึ่งจะทำให้ความสัมพันธ์อันตึงเครียดระหว่างสองประเทศ แต่ไทยได้แสดงสัญญาณอันถูกต้องแล้วว่าไม่ได้ยินยอมไปตามแผนการของญี่ปุ่น ประเทศไทยได้ทนต่อคำเตือนและการข่มขู่หลายๆ ของญี่ปุ่นอยู่เสมอมา นายกรัฐมนตรีของไทยเพิ่งจะได้รับรองว่า ประเทศไทยเข้าใจเป็นอย่างดีถึงการที่มลายูและพม่าต้องมีการเตรียมพร้อม และเข้าใจเหตุผลแห่งการเตรียมการเหล่านี้ด้วย หนังสือพิมพ์นี้กล่าวว่า กองทหารที่อยู่มลายูและพม่านั้นก็เพื่อป้องกันมลายูและพม่า อาจจะเป็นไปได้ว่า กองทหารเหล่านี้อาจจะช่วยป้องกันประเทศไทยได้ถ้าประเทศไทยต้องการ ทหารเหล่านี้ไม่ได้มีไว้เพื่อโจมตีประเทศไทย จะมีแต่ชาวเยอรมันและญี่ปุ่นเท่านั้นที่จะมีความคิดเห็นดูถูกสติปัญญาของผู้อื่นโดยพยายามจะทำให้คนเหล่านั้นเชื่อในเรื่องแบบนี้ การที่อังกฤษมีการป้องกันอย่างเข้มแข็งในตะวันออกไกลได้นำความกังวลใจมาให้กลุ่มประเทศอักษะ¹¹⁹

แม้จะมีการวิจารณ์จากสำนักข่าวของอังกฤษ แต่ยังไม่ปรากฏข่าวจากสำนักข่าวญี่ปุ่นเกี่ยวกับไทยอย่างต่อเนื่อง จากข่าววิทยุกระจายเสียงจากโตเกียวเมื่อวันที่ 12 กรกฎาคม พ.ศ. 2484 เสนอข่าวจากกรุงเทพฯ ว่า เมื่อวันที่ 7 กรกฎาคม พ.ศ. 2484 ซึ่งเป็นวันเริ่มรอบปีที่ 5 แห่งสงครามในจีน ชาวจีนในกรุงเทพฯ ได้ทำการเรียไรเงินเพื่อส่งไปช่วยเหลือรัฐบาลจุงกิงทำสงคราม แต่ปรากฏว่าได้รับเงิน

¹¹⁸ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, สร.0201.33.1/10 อ้างแล้ว, แผ่น 304-305.

¹¹⁹ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, สร.0201.33.1/11 อ้างแล้ว, แผ่น 20-21.

เพียงจำนวนรวม 40,000 เหรียญ (ญวน) เท่านั้น ซึ่งผิดกันแต่ก่อน ซึ่งเมื่อมีการเรียไโรเช่นนี้แล้ว ก็จะได้ไม่ต่ำกว่า 1 ล้านเหรียญ (ญวน) เสมอมา ทั้งนี้เป็นเครื่องแสดงให้เห็นว่าชาวจีนในประเทศไทยได้หมดความนิยมในรัฐบาลจุงกิงแล้ว¹²⁰ ซึ่งอาจมองได้ว่า การมองว่าจำนวนเงินที่ส่งไปยังรัฐบาลจีนแม้จะมีน้อยลงแต่ไม่ได้หมายความว่าหมดความนิยมแต่อย่างใด หากแต่การที่จำนวนเงินที่ส่งไปมีจำนวนน้อยลงอาจเกิดจากอุปสรรคต่อการนำเงินออกนอกประเทศ

ข่าวของสำนักข่าวญี่ปุ่นที่ใส่ร้ายต่อชาติสัมพันธมิตรยังคงปรากฏ จากข่าววิทยุโทรเลขแรงงเมื่อวันที่ 23 กรกฎาคม พ.ศ. 2484 เสนอข่าวโดยอ้างจากหนังสือพิมพ์โยมิอูริว่า รัฐบาลญี่ปุ่นควรจะดำเนินการโดยทันทีเพื่อให้สมกับการบีบบังคับของอังกฤษและสหรัฐอเมริกาที่มีมากยิ่งขึ้นต่อประเทศไทยและอินโดจีนฝรั่งเศส มิฉะนั้นแล้ว ประเทศทั้งสองนี้อาจจะเป็นจุดอันตรายอย่างร้ายแรงในบริเวณทลความไพลุยในเอเชียตะวันออกเฉียง ตามข่าวที่ได้รับจากกรุงเทพฯ ว่า กองทหารภาคตะวันออกเฉียงของอังกฤษบางส่วนกำลังชุมนุมอยู่ตามพรมแดนไทย-พม่าเพื่อพยายามที่จะบังคับให้ไทยถือนโยบายนิยมอังกฤษ ขณะนี้ในกรุงเทพฯ ตัวแทนของอังกฤษและสหรัฐอเมริกากำลังยุยงส่งเสริมนักการเมืองไทยหลายคนซึ่งนิยมฝ่ายอังกฤษ-อเมริกันให้ทำการล้มรัฐบาลไทยชุดปัจจุบัน ตัวแทนของอังกฤษและสหรัฐอเมริกาได้ใช้วิธีการอย่างเดียวกันนี้ในอินโดจีนฝรั่งเศสโดยทางพวกของนายพลเดอโกล เพื่อบังคับให้อินโดจีนฝรั่งเศสตัดความสัมพันธ์กับญี่ปุ่น นอกจากนี้ ทราบว่ารัฐบาลจีนที่จุงกิงก็กำลังชุมนุมกำลังทหารเป็นจำนวนมากตามพรมแดนภาคเหนือของอินโดจีนตามข้อตกลงลับทางการทหารกับอังกฤษและสหรัฐอเมริกา ดังนั้น ญี่ปุ่นจะเฉยเมยต่อการเคลื่อนไหวของอังกฤษและสหรัฐอเมริกาเพื่อยุยงไทยและอินโดจีนฝรั่งเศสไม่ได้เป็นอันขาด รัฐบาลญี่ปุ่นควรจะดำเนินการตามที่เป็นทันทีเพื่อกันให้ไทยและอินโดจีนฝรั่งเศสพ้นจากการเป็นจุดบอดของบริเวณทลความไพลุยในเอเชียตะวันออกเฉียงที่ญี่ปุ่นต้องการ¹²¹

รวมถึงข่าววิทยุกระจายเสียงจากโตเกียวเมื่อวันที่ 25 กรกฎาคม พ.ศ. 2484 เสนอข่าวตามรายงานข่าวที่ผู้สื่อข่าวหนังสือพิมพ์อาซาฮีของญี่ปุ่นส่งมาจากกรุงเทพฯ ว่า อังกฤษได้ดำเนินการบีบบังคับต่อประเทศไทยยิ่งขึ้นด้วยการพยายามแสดงให้เห็นว่าอังกฤษได้ส่งกำลังมาเพิ่มเติมทางมลายูพม่า และในน่านน้ำบริเวณแหลมมลายูมากยิ่งขึ้น และพยายามดำเนินการโฆษณาชวนเชื่อปลุกปั่นขึ้นโดยอาศัยสถานีวิทยุกระจายเสียงร่างกุ้ง สิงคโปร์ บันดุง และมะนิลาเป็นเครื่องมือในการโฆษณาชวนเชื่อ เพื่อที่จะก่อให้เกิดความรู้สึกเป็นปรปักษ์ต่อญี่ปุ่น อย่างไรก็ตาม นายพลตรี หลวงพิบูลสงครามนายกรัฐมนตรีไทยได้กล่าวแก่บรรดาผู้แทนของฝ่ายไทยกับอินโดจีนฝรั่งเศส ณ ทำเนียบนายกรัฐมนตรี

¹²⁰ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, สร.0201.33.1/11 อ้างแล้ว, แผ่น 28.

¹²¹ ฉบับเดียวกัน, แผ่น 53-54.

เมื่อวันที่ 23 กรกฎาคม พ.ศ. 2484 ว่า แม้ว่าจะได้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่อสถานการณ์ของโลก แต่ไทยก็จะดำรงอยู่ในความเป็นกลางอย่างเคร่งครัดเสมอ¹²²

ไม่เพียงสำนักข่าวญี่ปุ่นที่นำเสนอข่าวว่าชาติสัมพันธมิตรจะรุกรานไทย แต่สำนักข่าวของชาติสัมพันธมิตรก็นำเสนอว่าญี่ปุ่นจะรุกรานไทยเช่นกัน จากข่าววิทยุโทรเลขรอยเตอร์เมื่อวันที่ 24 กรกฎาคม พ.ศ. 2484 เสนอข่าวจากลอนดอนว่า วงการเงินจูงกิ่งได้เตือนอังกฤษและสหรัฐอเมริกาให้สำคัญผิดในความสัมพันธ์ทางการดำเนินการในขั้นต่อไปในแปซิฟิก วงการเงินจูงกิ่งเชื่อว่า เมื่อญี่ปุ่นเข้ายึดภาคใต้ของอินโดจีนแล้ว กองทัพญี่ปุ่นก็จะดันเข้าไปในประเทศไทยและพม่าเพื่อเข้าสิงคโปร์ทางด้านหลัง และเชื่อว่าญี่ปุ่นจะเข้าโจมตีโซเวียตทันทีเมื่อเยอรมนียึดได้กรุงมอสโก¹²³ รวมถึงข่าววิทยุกระจายเสียงจากลอนดอนเมื่อวันที่ 20 กรกฎาคม พ.ศ. 2484 ว่า ในขณะที่กองทหารญี่ปุ่นเคลื่อนเข้ามาสู่ฐานทัพใกล้พรมแดนไทย ญี่ปุ่นก็ได้รุกเข้าประเทศไทยทางวิทยุในทำนองเดียวกันกับที่ได้รุกเข้าต่ออินโดจีน ซึ่งนับว่าเป็นสัญญาณที่ไม่ดีต่อสถานการณ์ในตะวันออกไกล ข้อความที่ญี่ปุ่นกล่าวคือ

1. กองทหารอังกฤษกำลังเคลื่อนมาทางพรมแดนไทย
2. เรือรบอังกฤษกำลังแล่นลาดตระเวนอยู่ตามชายฝั่งไทย
3. ประเทศแอลกอฮอล์แซกซอนกำลังทำการบีบบังคับประเทศไทยอย่างสาหัส โดยชนชาติจีนในเมืองไทยซึ่งเป็นปฏิปักษ์ต่อไทย
4. คนอังกฤษที่มีภูมิลำเนาอยู่ในประเทศไทย ได้เริ่มอพยพออกไปสิงคโปร์
5. ประเทศไทยจะต้องประสบโชคชะตาอย่างเดียวกับประเทศซีเรียในทุกขณะ

ข้อหาที่ว่าอังกฤษกำลังขู่เชิญประเทศไทยนี้ ทางวงการอังกฤษในสิงคโปร์มีการชี้แจงว่า อังกฤษมีมิตรภาพกับไทยอย่างยาวนาน ท่าทีของอังกฤษต่อไทยมีอยู่ว่า อังกฤษไม่ประสงค์จะได้สิทธิประโยชน์ใดๆ ซึ่งไทยได้ทำการปฏิเสธต่อชาติอื่นๆ แต่ในขณะเดียวกันก็ไม่ปรารถนาจะให้ไทยให้สิทธิหรือประโยชน์ใดให้แก่ชาติอื่นๆ ซึ่งไทยได้ให้แก่อังกฤษ เป็นจุดประสงค์แห่งสัญญาไม่รุกรานระหว่างอังกฤษกับไทยที่ทำกันขึ้นใน พ.ศ. 2483 เป็นมาตรฐานสำคัญของสัมพันธภาพระหว่าง 2 ประเทศ ความประสงค์ของญี่ปุ่นในการแพร่ข่าวไร้มูลความจริงเหล่านี้ก็เพื่อเตรียมการไว้สำหรับการตั้งข้อเรียกร้องต่างๆ แก่ประเทศไทยตามแบบวิธีของประเทศอักษะที่ทราบเป็นอย่างดี¹²⁴

¹²² สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, สร.0201.33.1/11 อ้างแล้ว, แผ่น 65.

¹²³ ฉบับเดียวกัน, แผ่นเดียวกัน.

¹²⁴ ฉบับเดียวกัน, แผ่น 80-81.

นอกจากนี้ สำนักข่าวอังกฤษยังนำเสนอข่าวเกี่ยวกับข้อเรียกร้องของญี่ปุ่นต่อไทย จากข่าววิทยุกระจายเสียงจากกรุงลอนดอนเมื่อวันที่ 21 กรกฎาคม พ.ศ. 2484 อ้างจากสำนักข่าวรอยเตอร์จากกรุงเทพฯ ว่า เวลานี้มีปัญหายุ่งยากในเรื่องราวเวลานั้น ก่อนที่ญี่ปุ่นจะขอให้ไทยเข้าร่วมระเบียบโลกใหม่ของญี่ปุ่น คาดว่าญี่ปุ่นอาจจะเสนอยกนครวัดและแคว้นลาวในอินโดจีนให้แก่ไทย เพื่อแลกเปลี่ยนกับการที่ไทยจะยอมให้ญี่ปุ่นมหาอำนาจยึดสำคัญอย่างแร่ดีบุกและยาง และยอมมอบฐานทัพเรือและอากาศให้แก่ญี่ปุ่น แต่ว่าไทยจะยอมรับข้อเสนอดังกล่าวนี้อาจไม่นั้นเป็นอีกปัญหาหนึ่ง และเชื่อกันว่าไทยคงดำเนินนโยบายไปตามท่าทีของอังกฤษและสหรัฐอเมริกาเป็นส่วนใหญ่¹²⁵

นอกจากสำนักข่าวอังกฤษแล้ว สำนักข่าวของจีนภายใต้รัฐบาลเจียงไคเช็ค นำเสนอข่าวว่าญี่ปุ่นพยายามที่จะทำลายเอกราชของไทย จากข่าววิทยุกระจายเสียงภาษาไทยจากกรุงปักกิ่งกล่าวว่านโยบายปัจจุบันของญี่ปุ่นมีดังนี้คือ

1. ญี่ปุ่นมีความมั่นหมายจะขยายอำนาจในทางใต้ ดังนั้นจึงจะต้องหาจุดอ่อนแอเพื่อเป็นช่องทางรุกรานต่อไป

2. จุดอ่อนแอทางใต้คือประเทศไทย ซึ่งตรงกับความต้องการของญี่ปุ่น

3. เนื่องจากประเทศไทยอาจใช้เป็นทางที่จะไปสู่สิงคโปร์ได้ในเมื่อได้ไทยเป็นฐานทัพ กองทัพบกของญี่ปุ่นจะทำการร่วมมือกับกองทัพเรือได้อย่างสะดวกในการโจมตีมลายูและสิงคโปร์ ยิ่งไปกว่านั้นไทยเป็นฐานทัพที่ดียิ่งสำหรับโจมตีพม่าและตัดถนนสายพม่า ประเทศไทยจึงเป็นจุดมุ่งหมายสำคัญของญี่ปุ่น

4. ญี่ปุ่นจะถือโอกาสที่สหรัฐอเมริกาและอังกฤษไม่มีอำนาจในไทย เนื่องจากไทยเป็นประเทศเอกราช

เป็นความมุ่งหวังของญี่ปุ่นในการที่จะเป็นผู้ยิ่งใหญ่ในเอเชียตะวันออก และในเอเชียนี้ ก็มีประเทศเอกราชเพียง 3 ประเทศเท่านั้นเองคือ จีน ไทย และญี่ปุ่น การสงครามในจีนนั้นญี่ปุ่นมุ่งหมายจะทำลายเอกราชของจีนเสีย ต่อไปก็อาจจะทำลายเอกราชของไทย หนทางเดียวที่จะให้เอกราชของไทยยังคงดำรงอยู่ต่อไปคือ

1. ประเทศไทยจะต้องปฏิเสธไม่ให้ฐานทัพแก่ญี่ปุ่น

¹²⁵ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, สร.0201.33.1/11 อ้างแล้ว, แผ่น 81-82.

2. เป็นการจำเป็นอย่างยิ่งที่อังกฤษและสหรัฐอเมริกาจะต้องรับประกันเอกราชของประเทศไทยและไม่ให้ไทยเข้าร่วมในปริมณฑลแห่งความโง่งมของญี่ปุ่น¹²⁶

ต่อมาสำนักข่าวญี่ปุ่นนำเสนอข่าวว่า สหรัฐอเมริกาพยายามให้ความช่วยเหลือทางทหารแก่ไทย แต่ถูกฝ่ายไทยปฏิเสธ จากข่าววิทยุโทรเลขแรงใจเมื่อวันที่ 13 สิงหาคม พ.ศ. 2484 เสนอข่าวว่า ผู้สื่อข่าวโดเมอริรายงานจากกรุงเทพฯ เมื่อวันที่ 12 สิงหาคม พ.ศ. 2484 ว่า รัฐบาลไทยไม่รับความช่วยเหลือทางทหารจากสหรัฐอเมริกา ซึ่งสหรัฐอเมริกาได้เสนอขึ้นเพื่อให้ไทยเปลี่ยนนโยบายเป็นนิยมอเมริกัน นายอิวิจ แกลดนีย์ แกรนท์ อัครราชทูตอเมริกันประจำกรุงเทพฯ ได้เสนอต่อจอมพล หลวงพิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรีไทยให้เลิกนโยบายนิยมญี่ปุ่นเสีย แต่นายกรัฐมนตรีไทยกลับปฏิเสธข้อเสนอของสหรัฐอเมริกา แต่อย่างไรก็ตาม ข่าวเรื่องอัครราชทูตอเมริกันเสนอช่วยเหลือไทยในทางทหาร กระทรวงการต่างประเทศไทยได้แถลงปฏิเสธเมื่อวันที่ 15 สิงหาคม พ.ศ. 2484 ว่า ข่าวดังกล่าวไม่เป็นความจริง เพราะไทยมีนโยบายเป็นมิตรกับทุกประเทศและไม่เป็นศัตรูกับประเทศใด¹²⁷

นอกจากนี้ สำนักข่าวของญี่ปุ่นได้นำเสนอข่าวเกี่ยวกับการที่ไทยถูกชักชวนเข้าร่วมกลุ่มประเทศ เอ.บี.ซี.ดี. จากข่าววิทยุโทรเลขแรงใจเมื่อวันที่ 30 กันยายน พ.ศ. 2484 เสนอข่าวโดยอ้างจากหนังสือพิมพ์นิชินชิชิฉบับเย็นวันที่ 30 กันยายน พ.ศ. 2484 ได้นำเสนอจากรายงานพิเศษที่ได้รับจากกรุงเทพฯ ว่า อังกฤษและสหรัฐอเมริกาพยายามทำการโฆษณาชวนเชื่อให้เป็นปฏิปักษ์ต่อญี่ปุ่นในไทยมากยิ่งขึ้นโดยทางวิทยุกระจายเสียงและทางภาพยนตร์ เพื่อจะจูงให้ประเทศไทยเข้าสู่ค่าย เอ.บี.ซี.ดี. รวมถึง เอส. (คือ สหรัฐอเมริกา อังกฤษ จีน เนเธอร์แลนด์ และสหภาพโซเวียต) หนังสือพิมพ์ฉบับนี้กล่าวว่า ความพยายามของอังกฤษที่จะมีอิทธิพลต่อหนังสือพิมพ์ไทยเป็นเรื่องที่เห็นได้อย่างชัดเจนโดยอ้างจากการที่อังกฤษใช้เงินจำนวน 100,000 บาท เพื่อพยายามเข้าไปมีอิทธิพลต่อหนังสือพิมพ์ของไทย ซึ่งผู้สื่อข่าวนิชินชิชิรายงานต่อไปว่า ข้อเท็จจริงที่ว่าสถานมหรสพในกรุงเทพฯ ได้แสดงภาพยนตร์ของอังกฤษและสหรัฐอเมริกาหรือภาพยนตร์ที่เป็นปฏิปักษ์ต่อญี่ปุ่นอยู่เสมอได้ชี้ให้เห็นว่าอังกฤษและสหรัฐอเมริกากำลังมีอิทธิพลอยู่หลังฉากต่อการฉายภาพยนตร์ที่สถานมหรสพที่ในกรุงเทพฯ อีกทั้งวิทยุกระจายเสียงจากสิงคโปร์ ย่างกุ้ง มะนิลา และลอนดอน ก็ได้ทำการกระจายเสียงเป็นภาคภาษาไทยสำหรับผู้ฟังที่เป็นคนไทยโดยเฉพาะ¹²⁸

นอกจากนี้ สำนักข่าวญี่ปุ่นยังนำเสนอว่าสหรัฐอเมริกาและอังกฤษกำลังดำเนินการล้อมประเทศไทย จากข่าววิทยุโทรเลขทรานส์โอเชียนเมื่อวันที่ 6 ตุลาคม พ.ศ. 2484 เสนอข่าวจากโตเกียว

¹²⁶ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, สร.0201.33.1/11 อ้างแล้ว, แผ่น 91-92.

¹²⁷ ฉบับเดียวกัน, แผ่น 119-120.

¹²⁸ ฉบับเดียวกัน, แผ่น 204-205.

ว่า ได้มีการแถลงให้แก่ผู้สื่อข่าวหนังสือพิมพ์โยมิอูริว่า ไม่ใช่แต่ญี่ปุ่นแต่ประเทศเดียวเท่านั้น แต่รวมถึงไทยที่ถูกรังแกและสหรัฐอเมริกาคุกคามด้วยการล้อม ตามรายงานข่าวหนังสือพิมพ์เมื่อวันที่ 6 ตุลาคม พ.ศ. 2484 แจ้งว่า เหตุแห่งคำแถลงในครั้งนี้ คือได้มีการประชุมกันอยู่บ่อยครั้งระหว่างเจ้าหน้าที่ระดับสูงทั้งนายทหารและนักการเมืองของอังกฤษและสหรัฐอเมริกาในตะวันออกไกล ซึ่งการประชุมที่เมืองมะนิลาเมื่อวันที่ 5 ตุลาคม พ.ศ. 2484 บรรดาผู้ที่ติดตามสถานการณ์ในภูมิภาคตะวันออกไกลต่างมีความคิดเห็นว่า สหรัฐอเมริกาและอังกฤษกำลังพยายามที่จะบีบบังคับไทยเพื่อจูงให้ไทยละทิ้งนโยบายนิยามญี่ปุ่น แต่อย่างไรก็ตาม บรรดาผู้ที่ติดตามยังแสดงความเชื่อมั่นว่าไทยจะสามารถรักษาความเป็นกลางของตนไว้ได้¹²⁹

จากการปะทะกันด้วยการนำเสนอข่าวสารเพื่อให้ร้ายแก่อีกฝ่าย ทำให้มีการนำเสนอข่าวเพื่อเตือนไม่ให้หลงเชื่อข่าวสารของอีกฝ่าย ซึ่งปรากฏในข่าววิทยุโทรเลขทรานส์โอเชียนเมื่อวันที่ 10 ตุลาคม พ.ศ. 2484 เสนอข่าวโดยอ้างจากหนังสือพิมพ์ซุงาอิ โซจิโอ ได้กล่าวถึงปัญหาที่ว่าประเทศไทยจะสามารถดำรงอยู่ในความเป็นกลางหรือไม่ โดยแสดงให้เห็นถึงอันตรายที่อังกฤษและสหรัฐอเมริกา กำลังทำการคุกคามประเทศไทย หนังสือพิมพ์ฉบับนี้กล่าวต่อไปว่า อังกฤษและสหรัฐอเมริกา กำลังขยายภัยคุกคามออกไปในทิศทางต่างๆ และมีสิ่งที่แสดงให้เห็นว่า อังกฤษและสหรัฐอเมริกาคงพยายามดึงไทยให้เข้าไปอยู่ในวงเขตอิทธิพลของพวกตน ในที่สุดหนังสือพิมพ์ของญี่ปุ่นฉบับนี้ได้เตือนไทยไม่ให้หลงเชื่อตามคำมั่นสัญญาของอังกฤษและสหรัฐอเมริกา¹³⁰ นอกจากนี้ ยังพยายามยุให้ตัดความสัมพันธ์กับชาติสัมพันธมิตร จากข่าววิทยุโทรเลขแรงงเมื่อวันที่ 13 ตุลาคม พ.ศ. 2484 เสนอข่าวจากโตเกียวว่า นายตาเกโอ มียาฮาราก้าวหน้าห้องไทยแห่งบริษัทมิตซุย บุซซัน จำกัด ได้กล่าวให้กับหนังสือพิมพ์โยมิอูริว่า ประเทศไทยไม่ควรทิ้งโอกาสนี้โดยจับมือกับมิตรที่แท้จริงของตนด้วยการตัดความสัมพันธ์กับอังกฤษ นายมียาฮารากล่าวต่อไปว่า การดำเนินการของอังกฤษที่จะแยกไทยออกจากญี่ปุ่นได้ถูกเปิดเผย ตั้งแต่บัดนี้ คูเปอร์ ได้มาถึงภูมิภาคตะวันออกไกล บรรดากิจการต่างๆ ที่กรุงเทพฯ เช่น หนังสือพิมพ์ ภาพยนตร์ และวิทยุกระจายเสียงซึ่งอยู่ในความควบคุมของอังกฤษได้ถูกระดมมาใช้ในความพยายามที่จะให้เกิดมีความคิดเห็นที่ไม่ตรงกับความจริงเกี่ยวกับสาส์นของเจ้าชายโคโนเอที่มีต่อประธานาธิบดีรูสเวลต์เกี่ยวกับกรณีประเทศจีน และเกี่ยวกับการดำเนินการต่างๆ ของญี่ปุ่น นายมียาฮารากล่าวว่า นักการเมืองคนสำคัญส่วนใหญ่ของไทยได้รับการศึกษามาจากประเทศอังกฤษและได้แสดงเหมือนหุ่นเชิดซึ่งมีแนวคิดที่โน้มเอียงเข้าหาอังกฤษ¹³¹

¹²⁹ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, สร.0201.33.1/11 อ้างแล้ว, แผ่น 213.

¹³⁰ ฉบับเดียวกัน, แผ่น 221.

¹³¹ ฉบับเดียวกัน, แผ่น 225.

สำนักข่าวญี่ปุ่นยังนำเสนอข่าวเพื่อไม่ให้ไทยเป็นปฏิปักษ์กับตน จากข่าววิทยุโทรเลขรอยเตอร์ เมื่อวันที่ 19 ตุลาคม พ.ศ. 2484 เสนอข่าวจากกรุงโตเกียวว่า หนังสือพิมพ์โกกุมินประจำวันวันที่ 19 ตุลาคม พ.ศ. 2484 ได้กล่าวเตือนไม่ให้ไทยนิยมอังกฤษและเป็นปฏิปักษ์ต่อญี่ปุ่น หนังสือพิมพ์โกกุมินกล่าวหาไทยว่า เริ่มมีท่าทีเป็นปฏิปักษ์ต่อญี่ปุ่นอยู่และเตือนให้เลิกนโยบายนี้เสีย หนังสือพิมพ์ชี้แจงต่อไปว่า อาจกล่าวได้ว่าความพยายามของอังกฤษในอันที่จะเอาชนะใจไทยนั้นได้ประสบความสำเร็จมาก และจะเพิกเฉยต่อข่าวที่ว่าอังกฤษและไทยกำลังจะทำข้อตกลงป้องกันร่วมกันไม่ได้ เพราะเหตุว่าเป็นเรื่องเกี่ยวกับปัญหาระเบียบใหม่แห่งเอเชียตะวันออก หนังสือพิมพ์นี้สรุปว่า ความเป็นเอกราชของไทยนั้นได้รับการคุกคามเนื่องจากไทยอยู่ระหว่างดินแดนของฝรั่งเศสกับดินแดนของอังกฤษ และที่สามารถดำรงเป็นเอกราชไว้ได้ เนื่องจากได้รับการหนุนหลังจากกำลังทหารอันเข้มแข็งของญี่ปุ่นผู้ซึ่งมีส่วนได้เสียต่อสันติภาพในภูมิภาคตะวันออกไกล¹³²

นอกจากนี้ สำนักข่าวญี่ปุ่นยังนำเสนอว่า มีผู้ลอบดำเนินการเป็นปฏิปักษ์ต่อญี่ปุ่นในประเทศไทย จากข่าววิทยุโทรเลขแรงงิงเมื่อวันที่ 21 ตุลาคม พ.ศ. 2484 เสนอข่าวโดยอ้างจากหนังสือพิมพ์เจแปนไทมส์ แอนด์ แอดเวอร์ไทเซอร์ว่า ความสำเร็จของผู้ลอบดำเนินการทางการเมืองเพื่อเป็นปฏิปักษ์ต่อญี่ปุ่นในประเทศไทย ย่อมหมายความว่า อินโดจีนจะต้องเผชิญติดกับเขตแดนที่อยู่ภายใต้อิทธิพลของศัตรู หนังสือพิมพ์นี้กล่าวว่า ถ้าพรมแดนอินโดจีนถูกคุกคามก็จำเป็นที่จะต้องเพิ่มกำลังทหารเพื่อป้องกันอินโดจีนและการป้องกันดังกล่าวได้จัดตั้งขึ้นแล้ว หนังสือพิมพ์ไทมส์กล่าวว่า ในขณะที่กรุงเทพฯ ประรณาดังกล่าวอยู่ในความเป็นกลาง ความเป็นเอกราช และความเป็นมิตรกับญี่ปุ่น ผู้ที่ลอบคิดร้ายในทางการเมืองก็กำลังพยายามที่จะขัดขวางต่อนโยบายนี้ การดำเนินการในประเทศไทยเพื่อปลูกปั่นให้ประชาชนทำการขัดขวางสมาคมความไวพุลย์ร่วมกันเป็นอันตรายต่อการป้องกันร่วมกันแห่งอินโดจีนซึ่งได้สถาปนาขึ้นโดยฝรั่งเศสและญี่ปุ่นเพื่อคุ้มครองความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจระหว่างอินโดจีนกับญี่ปุ่น¹³³

ข่าวจากวิทยุโทรเลขรอยเตอร์เมื่อวันที่ 4 พฤศจิกายน พ.ศ. 2484 ได้อ้างจากหนังสือพิมพ์มอร์นิง ทรีบูนของสิงคโปร์จากการได้สัมภาษณ์ผู้ที่เดินทางกลับจากการท่องเที่ยวในประเทศไทยว่า แม้ญี่ปุ่นและเยอรมนีจะให้การโฆษณาชวนเชื่อด้วยความเชี่ยวชาญ แต่ก็ไม่ทำให้คนไทยเกิดความเสื่อมใสขึ้นแต่ประการใด อ้างว่ารัฐบาลไทยได้เตือนประชาชนไม่ให้หลงเชื่อต่อการโฆษณา ด้วยเหตุนี้ประชาชนชาวไทยจึงไม่รู้สึกยินดียินร้ายในการโฆษณาเหล่านั้น ผู้ให้สัมภาษณ์กล่าวต่อไปว่า คนไทยรักความสงบ และไม่ชอบการกระทำที่ไม่มีเหตุผลของชาวต่างชาติ ตามกฎหมายไทยได้ห้ามไม่ให้แจกหนังสือ แต่ก็ปรากฏว่าได้มีการแจกหนังสือดังกล่าวโดยไม่เรียกร้องมูลค่าแต่อย่างใด หนังสือโฆษณา

¹³² สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, สร.0201.33.1/11 อ้างแล้ว, แผ่น 229.

¹³³ ฉบับเดียวกัน, แผ่น 340-341.

ชวนเชื้อเหล่านี้ซึ่งโดยมากลงรูปการสงครามและรูปเชลยศึกที่เยอรมนีจับได้นั้น ไม่ทำให้คนไทยเกิดความตื่นเต้นแต่อย่างใด ผู้ให้สัมภาษณ์แสดงความเห็นต่อไปว่า จะเป็นการยากแก่ผู้ที่จรรูล้ำลาย โดยผ่านทางประเทศไทย หากผู้ใดประสงค์จะลองดูแล้ว ก็จำเป็นต้องต่อสู้กับไทยก่อน และการรบกับคนไทยในป่าไม่ได้เป็นเรื่องที่ง่ายนัก¹³⁴

ส่วนสำนักข่าวญี่ปุ่นยังได้นำเสนอข่าวที่ว่าสหรัฐอเมริกาได้ส่งความช่วยเหลือแก่ไทย ทั้งที่ปรากฏในข่าวของสถานีวิทยุกระจายเสียง ณ เมืองสิงคโปร์เสนอข่าวเมื่อวันที่ 9 พฤศจิกายน พ.ศ. 2484 ว่า ปรากฏข่าวพิเศษจากกรุงเทพฯ ซึ่งส่งไปยังหนังสือพิมพ์โยมิอูริของญี่ปุ่นว่า เวลานี้ประเทศสหรัฐอเมริกาได้ส่งอาวุธยุทธภัณฑ์ให้แก่ไทยเป็นจำนวนมาก โดยเครื่องบินจำนวนมากได้ถูกส่งไปยังประเทศไทย และขณะนี้ประเทศสหรัฐอเมริกาได้ลงนามในสัญญาที่จะส่งเรือรบอีกหลายลำและปืนป้องกันต่อสู้อากาศยานอีกหลายร้อยกระบอกมาให้แก่ไทยภายในสิ้นปีนี้ (พ.ศ. 2484)¹³⁵ ต่อมาข่าวจากสถานีวิทยุกระจายเสียง ณ เมืองสิงคโปร์ได้เสนอข่าวเมื่อวันที่ 10 พฤศจิกายน พ.ศ. 2484 ได้นำเสนอข่าวโดยอ้างจากหนังสือพิมพ์โยมิอูริของญี่ปุ่นที่เสนอว่า สหรัฐอเมริกาจะมอบเรือรบให้แก่ประเทศไทย 2 ลำ เป็นเรือขนาดระวางขับน้ำลำละประมาณ 3,000 ตัน หนังสือพิมพ์ฉบับนี้ไม่ได้แจ้งแหล่งที่มาของรายงานข่าวดังกล่าว กล่าวเพียงว่า ได้รับทราบจากวงการที่พึงเชื่อถือได้¹³⁶ แต่อย่างไรก็ตาม ข่าวเหล่านี้ได้รับการปฏิเสธจากวิทยุโทรเลขอังกฤษเมื่อวันที่ 11 พฤศจิกายน พ.ศ. 2484 ว่า ทั้งรัฐบาลแห่งประเทศไทยหรือสถานทูตอเมริกัน ณ กรุงเทพฯ ไม่ทราบเรื่องราวตามที่หนังสือพิมพ์ญี่ปุ่นลงข่าวว่า สหรัฐอเมริกาจะมอบเรือรบสองลำและเครื่องบินเป็นจำนวนมากให้แก่ประเทศไทยแม้แต่ประการใดเลย ซึ่งมีหมายเหตุต่อท้ายว่า กรมโฆษณาการของไทยก็ได้ปฏิเสธข่าวนี้ด้วยเช่นกัน¹³⁷

นอกจากนี้ ยังปรากฏข่าวว่าอาจจะมีการละเมิดพรมแดนไทยจากฝ่ายญี่ปุ่น ทั้งจากข่าวของสถานีวิทยุกระจายเสียงภาคภาษาไทยที่สิงคโปร์ เมื่อวันที่ 18 พฤศจิกายน พ.ศ. 2484 ได้เสนอข่าวโดยอ้างจากหนังสือพิมพ์ในกรุงลอนดอนว่า เนื่องจากได้มีการรวบรวมกองทัพอังกฤษและสหรัฐอเมริกาทางด้านตะวันออกไกล ทหารบกและทหารอากาศญี่ปุ่น ซึ่งชุมนุมกันอยู่ในอินโดจีนตอนเหนือกำลังเคลื่อนลงมาทางใต้และทางทิศตะวันตกมุ่งสู่พรมแดนไทย หนังสือพิมพ์ฉบับนี้แสดงความร้อนใจในการที่ญี่ปุ่นหวังจะได้รับยาง ตะกั่ว และดีบุกให้เพียงพอแก่ความต้องการอีกเป็นจำนวนมาก หลังจากที่ญี่ปุ่นถูกกักสินค้าจากสหรัฐอเมริกาภายหลังที่ยกทหารเข้าสู่อินโดจีนตอนใต้แล้ว ญี่ปุ่น

¹³⁴ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, สร.0201.33.1/11 อ้างแล้ว, แผ่น 388.

¹³⁵ ฉบับเดียวกัน, แผ่น 400.

¹³⁶ ฉบับเดียวกัน, แผ่นเดียวกัน.

¹³⁷ ฉบับเดียวกัน, แผ่น 416.

อาจจะต้องเผชิญหน้ากับสถานการณ์ที่อันตรายมากยิ่งขึ้น¹³⁸ รวมถึงข่าวจากวิทยุโทรเลขอังกฤษเสนอข่าวจากกรุงจุงกิงเมื่อวันที่ 23 พฤศจิกายน พ.ศ. 2484 ว่า ในวงการสำนักข่าวของจีน ณ กรุงจุงกิงได้พากันเล็งเห็นความสำคัญในการละเมิดพรมแดนประเทศไทยโดยญี่ปุ่นเป็นอย่างยิ่ง เป็นที่เชื่อกันว่ากรณีเหล่านี้ได้กระทำโดยเจตนาเพื่อเป็นการทดลองว่า ในขณะที่อังกฤษและสหรัฐอเมริกาได้เตรียมพร้อมที่จะช่วยเหลือประเทศไทยในกรณีที่ถูกญี่ปุ่นโจมตีหรือไม่ และแผนการป้องกันร่วมของฝ่ายประเทศประชาธิปไตย (ประเทศสัมพันธมิตร) ได้มีความคืบหน้าไปเพียงใด และได้กล่าวเพิ่มเติมอีกว่า เหตุเหล่านี้ยังกระทำขึ้นเพื่อกดดันประเทศไทยให้มากขึ้น¹³⁹

ก่อนที่จะเกิดสงครามมหาเอเชียบูรพาก็ได้ปรากฏข่าวเกี่ยวกับความพยายามที่จะบันทอนนโยบายเป็นกลางของไทยผ่านการนำเสนอข่าว ปรากฏจากข่าววิทยุโทรเลขรอยเตอร์เมื่อวันที่ 3 ธันวาคม พ.ศ. 2484 ซึ่งเสนอข่าวจากกรุงโตเกียวว่า ผู้สื่อข่าวโตเมอิของญี่ปุ่นได้เสนอความเห็นของผู้สังเกตการณ์จากกรุงเทพฯ ว่า มีการแนะนำอย่างเปิดเผยว่า ขอให้ไทยเลิกนโยบายความเป็นกลางเสีย เพราะสงสัยว่า นโยบายความเป็นกลางอย่างเคร่งครัดที่รัฐบาลไทยเป็นผู้ดำเนินการ คงจะไม่ช่วยให้ประเทศไทยพ้นจากการมีส่วนร่วมในสงครามได้ มีการเตือนให้ไทยละทิ้งนโยบายเป็นกลางและดำเนินการอย่างแท้จริงในการที่จะประกันเอกราชของไทย¹⁴⁰ และข่าววิทยุโทรเลขรอยเตอร์เมื่อวันที่ 3 ธันวาคม พ.ศ. 2484 เสนอข่าวจากกรุงโตเกียวว่า หนังสือพิมพ์อาซาฮีของญี่ปุ่นกล่าวในบทบรรณาธิการว่า สหรัฐอเมริกากำลังดำเนินการไปในทางที่เห็นแก่ตัว ในความพยายามที่จะมอบความรับผิดชอบแห่งการสงครามหรือสันติภาพให้กับญี่ปุ่น และในขณะเดียวกันก็ได้ดำเนินการปรับปรุงเสริมกำลังเพื่อทำการล้อมญี่ปุ่นต่อไป ผลแห่งการเจรจาระหว่างญี่ปุ่นกับสหรัฐอเมริกาจะมีผลต่อไทยและอินโดจีนมาก มีการตั้งข้อสงสัยว่า ไทยจะสามารถรักษาไว้ซึ่งความเป็นกลางอย่างเคร่งครัดได้อีกนานเท่าใดจากการถูกบีบบังคับทางทหารและการดำเนินการโฆษณาชวนเชื่ออย่างรุนแรงของอังกฤษส่วนอินโดจีนนั้น แม้ในขณะนี้ยังไม่สามารถที่จะล้มเลิกความคิดที่จะพึ่งพาอาศัยอังกฤษและสหรัฐอเมริกา แต่อย่างไรก็ดี ไทยและอินโดจีนก็จะสามารถรักษาความปลอดภัยภายในไว้ได้ก็ต่อเมื่อมีความเข้าใจเป็นอย่างดีในความมุ่งมั่นอันแน่วแน่ของญี่ปุ่นและไม่ถูกชักจูงไปในทางที่ผิดโดยการโฆษณาชวนเชื่อของอังกฤษและสหรัฐอเมริกา¹⁴¹

สงครามข่าวสารที่ปรากฏผ่านการนำเสนอข่าวของสำนักข่าวจากชาติต่างๆ ที่มีบทบาทในภูมิภาคตะวันออกไกลมีส่วนที่ทำให้ไทยรับรู้บริบทความขัดแย้งที่นำไปสู่ความตึงเครียดในตะวันออก

¹³⁸ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, สร.0201.33.1/11 อ้างแล้ว, แผ่น 499.

¹³⁹ ฉบับเดียวกัน, แผ่น 462.

¹⁴⁰ ฉบับเดียวกัน, แผ่น 505.

¹⁴¹ ฉบับเดียวกัน, แผ่น 506.

ไกลและอาจส่งผลกระทบต่อนโยบายเป็นกลางของไทย เนื่องจากสงครามข้าวสารที่ไทยเป็นหนึ่งในเป้าหมายของจากฝ่ายสัมพันธมิตรและจากฝ่ายญี่ปุ่น แสดงให้เห็นว่า ภายใต้สถานการณ์ความตึงเครียดที่เกิดขึ้นในภูมิภาคตะวันออกไกลทำให้ไทยเข้าไปส่วนหนึ่งจากความพยายามของทั้งสองฝ่ายที่จะดึงให้ไทยเข้าร่วมหรือดำเนินนโยบายที่เป็นประโยชน์กับฝ่ายตน รัฐบาลไทยที่ยังต้องรักษาความเป็นกลางต่างวิตกกังวลและเริ่มมีความไม่มั่นใจว่าจะสามารถรักษาสถานะความเป็นกลางของตนได้นานเพียงใด เห็นได้จากการที่รัฐมนตรีบางส่วนเริ่มแสดงความเห็นในที่ประชุมคณะรัฐมนตรีว่า ถึงเวลาที่จะเลือกข้างแล้วหรือไม่¹⁴²

5.4 การดำเนินนโยบายเป็นกลางของไทยก่อนถูกรุกรานจากญี่ปุ่น

ภายหลังจากกรณีพิพาทอินโดจีน นอกจากการดำเนินการเจรจาเพื่อปักปันเขตแดนใหม่กับอินโดจีนฝรั่งเศสแล้ว รัฐบาลไทยก็ต้องติดตามสถานการณ์ความตึงเครียดที่เกิดขึ้นในภูมิภาคตะวันออกไกลที่มีโอกาสจะนำไปสู่สงคราม รัฐบาลไทยพยายามที่จะรักษาความเป็นกลางของตนพร้อมกับดำเนินนโยบายเพื่อสร้างสันติภาพในภูมิภาคตะวันออกไกล รวมถึงนโยบายเพื่อป้องกันตนเอง ทั้งการสะสมเสบียงอาหารไว้ใช้ในยามฉุกเฉิน การสั่งซื้ออาวุธและยุทธภัณฑ์จากต่างประเทศ และการสร้างความสัมพันธ์ทางการค้ากับต่างประเทศให้เป็นไปอย่างเท่าเทียม แม้ว่าไทยจะต้องการสันติภาพแต่สิ่งที่ไทยต้องการนี้อาจเป็นไปได้ยาก เพราะดูเหมือนสถานการณ์ในภูมิภาคตะวันออกไกลที่ตึงเครียดจากการคานอำนาจระหว่างญี่ปุ่นกับชาติสัมพันธมิตรทำให้มีโอกาสที่จะนำไปสู่การทำสงครามได้

5.4.1 ข้าวเกี่ยวกับการวิจารณ์สถานการณ์ในประเทศไทยจากสำนักข่าวต่างประเทศ

การประกาศของวิญญูกระจายเสียงของไทยทำให้เกิดการวิเคราะห์จากข่าววิทยุโทรเลขรอยเตอร์เมื่อวันที่ 8 สิงหาคม พ.ศ. 2484 เสนอข่าวจากกรุงเทพฯ ว่า ถ้อยแถลงของผู้แถลงข่าวทางราชการแห่งสถานีวิทยุกระจายเสียงไทยเมื่อคืนวันที่ 8 สิงหาคม พ.ศ. 2484 เป็นถ้อยแถลงที่มีความสำคัญยิ่ง ผู้แถลงข่าวกล่าวว่า ไทยไม่ต้องการความคุ้มครองจากมหาอำนาจใด คำกล่าวนี้อาจเป็นการพาดพิงถึงคำแถลงของญี่ปุ่นที่ว่า เป็นหน้าที่ของญี่ปุ่นที่จะต้องคุ้มครองไทยจากอังกฤษและสหรัฐอเมริกาก็เป็นได้ ปัญหาเรื่องฐานทัพต่างๆ นั้น ผู้แถลงข่าวกล่าวว่า ประเทศไทยมีนายทหารและพลทหารเพียงพอที่จะรักษาฐานทัพของไทยไว้ได้ แต่ก็ยินดีที่จะได้รับความช่วยเหลือในด้านอาวุธยุทธภัณฑ์ซึ่งประเทศไทยต้องการจากมหาอำนาจที่เป็นมิตร ส่วนเรื่องเกี่ยวกับการที่ญี่ปุ่นได้ข่มขู่กำลังทหารอยู่ตามพรมแดนภาคตะวันออกของไทยและคำทำนายที่ว่าญี่ปุ่นจะโจมตีภายใน 3 สัปดาห์

¹⁴² ดูเพิ่มเติมใน สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี, ครั้งที่ 26/2484 เรื่อง การรักษาความเป็นกลาง วันที่ 14 พฤษภาคม พ.ศ. 2484, แผ่น 15-21.

นั้น ผู้แถลงข่าวได้เตือนผู้ฟังทั้งหลายว่า ประเทศไทยเดี๋ยวนี้ไม่ใช่ประเทศไทยเมื่อคริสต์ศตวรรษที่ 19 และคนไทยจะไม่วิ่งหนีเข้าป่าเหมือนกับเมื่อหลายสิบปีก่อน แต่จะร่วมกันต้านทานการรุกรานอย่างเต็มที่ ส่วนการประชุมยุทธศาสตร์ตามพรมแดนไทยกับมลายู ซึ่งมีลักษณะคล้ายกับจะรุกรานไทยเมื่อแรกๆ นั้น ผู้แถลงข่าวกล่าวว่า ในความเป็นจริงก็ยังไม่เห็นเหตุการณ์ใดเกิดขึ้นจนถึงตอนนี้ ก็ถือเป็นการแสดงถึงเจตนาที่ดีของอังกฤษได้เป็นอย่างดี¹⁴³

สำนักข่าวของอังกฤษยังได้ลงบทความที่เป็นการวิพากษ์วิจารณ์เกี่ยวกับสถานการณ์ในประเทศไทย โดยในข่าววิทยุโทรเลขรอยเตอร์เมื่อวันที่ 9 สิงหาคม พ.ศ. 2484 เสนอข่าวจากกรุงลอนดอนว่า หนังสือพิมพ์ลอนดอนไทมส์ได้ลงบทความกล่าวว่าฐานทัพเรือของญี่ปุ่นที่อ่าวคามราน ไซ่ง่อน และฐานทัพอากาศทางภาคใต้และภาคตะวันตกของอินโดจีนถือได้ว่าเป็นภัยคุกคามต่อฟิลิปปินส์ เนเธอร์แลนด์อินเดียตะวันออก พม่า มลายู หรืออีกนัยหนึ่งคือภัยคุกคามต่อสถานะของอังกฤษและสหรัฐอเมริกาทั้งหมดในตอนใต้ของภาคพื้นแปซิฟิก และการคุกคามเช่นนี้จะเป็นสิ่งที่อดทนอยู่ไม่ได้อีกต่อไป ถ้าหากญี่ปุ่นได้รับความยินยอมให้เข้าตั้งมั่นอยู่ในประเทศไทย ญี่ปุ่นมีท่าทีที่จะตั้งมั่นโดยเจตนาที่จะไม่สนใจต่อคำเตือนของอังกฤษและสหรัฐอเมริกา และจะคุกคามอย่างต่อเนื่องด้วยการดำเนินการต่อประเทศไทยเป็นลำดับต่อไป ขณะเดียวกัน แม้รัฐบาลไทยจะมีความปรารถนาอย่างแรงกล้าที่จะรักษาไว้ซึ่งเอกราชของตน แต่เป็นการยากที่รัฐบาลไทยจะสามารถต้านทานการบีบบังคับของญี่ปุ่น เว้นเสียแต่จะมีความแน่ใจต่อความช่วยเหลืออย่างทันท่วงทีของอังกฤษและสหรัฐอเมริกา หนังสือพิมพ์ลอนดอนไทมส์กล่าวต่อไปว่า ได้มีความเห็นว่า ในไม่ช้าไทยจะต้องประสบชะตากรรมเช่นเดียวกับอินโดจีนฝรั่งเศส เว้นเสียแต่ญี่ปุ่นจะได้รับคำบอกกล่าวว่า ถ้าขึ้นก้าวต่อไปอีกก็หมายความว่า จะเกิดสงครามในภาคพื้นแปซิฟิกอย่างแน่นอน

ส่วนหนังสือพิมพ์สเตรตไทมส์ของสิงคโปร์ก็ได้ลงบทความกล่าวว่า อังกฤษและสหรัฐอเมริกาควรที่จะประกาศว่า มีความเต็มใจที่จะช่วยเหลือประเทศไทย “บทเรียนจากสงครามคราวนี้ได้พิสูจน์ให้เห็นแล้วว่าประเทศเล็กๆ ซึ่งอยู่ในแผนการของกลุ่มประเทศอักษะ ย่อมไม่สามารถที่จะรักษาความเป็นกลางไว้ได้” และจะต้องหาความช่วยเหลือจากภายนอกโดยเร็ว หรือไม่ก็จะต้องตกเป็นเหยื่อไป อังกฤษจะเคารพต่อกติกาสัญญาไม่รุกรานกับประเทศไทยตราบไต่ที่ประเทศไทยยังคงเป็นเอกราช และอังกฤษจะช่วยประเทศไทยให้รักษาความเป็นเอกราชไว้ก็ต่อเมื่อรัฐบาลไทยแสดงความปรารถนาที่จะรับความช่วยเหลือจากอังกฤษ ถ้าหากไทยไม่ต้องการความช่วยเหลือและญี่ปุ่นได้เข้าครอบครองไทยแล้ว ก็จะต้องถือว่ากติกาสัญญาไม่รุกรานระหว่างไทยกับอังกฤษเป็นอันยุบเลิกไปในตัว พร้อมกับ การสูญเสียซึ่งเอกราชของไทย และอังกฤษกับสหรัฐอเมริกาก็จะต้องดำเนินการเพื่อเผชิญกับการ

¹⁴³ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, สร.0201.33.1/11 อ้างแล้ว, แผ่น 109-110.

คุกคามผลประโยชน์ของตน หากประเทศไทยได้แสดงซึ่งความเต็มใจที่จะรับความช่วยเหลือของ อังกฤษและสหรัฐอเมริกาแล้ว ประเทศไทยก็จะสามารถที่จะจัดการคุกคามของญี่ปุ่นได้ แต่ถ้าหาก อังกฤษและสหรัฐอเมริกาเสนอจะช่วยเหลือไทยและไทยบอกปฏิเสธไม่รับความช่วยเหลือดังกล่าวแล้ว ญี่ปุ่นก็จะก้าวเข้ามาและไทยก็ต้องกลายเป็นสนามรบ หากอังกฤษไม่ได้เสนอช่วยเหลือไทย ญี่ปุ่นก็ต้องก้าวเข้ามาและไทยก็จะเป็นสนามรบเช่นเดียวกัน มีวิธีแน่นอนอยู่วิธีเดียวที่จะรักษาเอกราชของประเทศ ไทยไว้ได้ และวิธีนั้นก็คือมอบเอกราชนั้นไว้ในความคุ้มครองของอังกฤษและสหรัฐอเมริกาเป็นการชั่วคราว เพราะอังกฤษและสหรัฐอเมริกาท่านั้นที่สามารถทำลายแผนการของญี่ปุ่นที่จะกลืนกิน ประเทศเล็กๆ ทั้งหลายในเอเชียได้

ส่วนหนังสือพิมพ์มาลาयाทริบูนก็ได้ลงบทความกล่าวว่า ไทยมีหนทางที่จะสามารถดำเนินการ ได้อยู่ 2 ประการ คือ จะต้องป้องกันดินแดนของตนจากการรุกรานของญี่ปุ่น หรือไม่ก็ต้องหาความช่วยเหลือจากดินแดนเพื่อนบ้านของตน และในกรณีทั้งสองนี้ ประเทศไทยพึงมั่นใจในความช่วยเหลือ อย่างแท้จริงของอังกฤษและสหรัฐอเมริกาได้เสมอ แต่ถ้าไทยยินยอมให้ญี่ปุ่นเข้ายึดฐานทัพเรือและ ฐานทัพอากาศของตนแล้ว ก็เท่ากับว่าประเทศไทยได้กระทำผิดอย่างใหญ่หลวง เพราะจะเป็นการ กระทำที่อังกฤษต้องถือว่าเป็นศัตรู รัฐบาลของไทยได้เคยกล่าวย้ำเสมอๆ ว่า ประเทศไทยมีเจตจำนงที่ จะคงอยู่ในความเป็นกลาง และดูจะเป็นไปไม่ได้ว่า บรรดารัฐบุรุษเหล่านี้ได้กระทำการใดๆ ไปในทาง กลับๆ ซึ่งจะทำให้ประเทศไทยต้องละทิ้งความเป็นกลางของตน¹⁴⁴

ส่วนสำนักข่าวของญี่ปุ่นก็ได้มีการวิพากษ์วิจารณ์เกี่ยวกับสถานการณ์ในประเทศไทยเช่นกัน จากข่าววิทยุโทรเลขทรานส์โอเชียนเมื่อวันที่ 10 สิงหาคม พ.ศ. 2484 เสนอข่าวจากกรุงโตเกียวว่า หนังสือพิมพ์นิชิชิชิ ฉบับประจำวันวันที่ 9 สิงหาคม พ.ศ. 2484 แถลงว่า ญี่ปุ่นจะไม่ยอมให้อังกฤษและ สหรัฐอเมริกาล่วงละเมิดต่อเอกราชของไทยเป็นอันขาด การดำเนินการของอังกฤษและสหรัฐอเมริกา ที่กระทำต่อไทยซึ่งไม่ได้เป็นประโยชน์ มีแต่ความมุ่งหมายที่จะขยายแผนการของอังกฤษและ สหรัฐอเมริกาในตะวันออกไกล จะได้รับการตอบแทนจากญี่ปุ่นโดยทันที หนังสือพิมพ์แสดงความ เชื่อมั่นว่า ด้วยความช่วยเหลืออย่างเต็มที่จากญี่ปุ่น ไทยอาจสามารถที่จะเผชิญกับการบีบบังคับที่มีอยู่ ในปัจจุบันของอังกฤษและสหรัฐอเมริกาได้เป็นอย่างดี¹⁴⁵

นอกจากนี้ สำนักข่าวของญี่ปุ่นยังอ้างคำวิจารณ์เกี่ยวกับสถานการณ์ในประเทศไทยของพระ วรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าวรรณไวทยากร จากข่าววิทยุโทรเลขทรานส์โอเชียนเมื่อวันที่ 12 สิงหาคม พ.ศ. 2484 เสนอข่าวโดยอ้างถึงการประชุมของคณะรัฐมนตรีไทยว่า คณะรัฐมนตรีไทยได้ทำการประชุม

¹⁴⁴ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, สร.0201.33.1/11 อ้างแล้ว, แผ่น 111-113.

¹⁴⁵ ฉบับเดียวกัน, แผ่น 113-114.

ครั้งพิเศษขึ้นเมื่อวันที่ 12 สิงหาคม พ.ศ. 2484 มีมติให้รัฐบาลไทยดำเนินการป้องกันความเป็นกลางของไทย เช่น จัดการควบคุมการเข้าออกตามพรมแดนให้เข้มงวดยิ่งขึ้น และจัดส่งทหารไปยังฐานทัพที่สำคัญ ในขณะเดียวกัน พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าวรรณไวทยากร ประธานคณะกรรมการฝ่ายไทยในการประชุมสันติภาพ ณ กรุงโตเกียว ทรงกล่าวแก่นักหนังสือพิมพ์ประชาชาติว่า สถานการณ์ระหว่างประเทศย่อมแปรผันไปมาอยู่เสมอ แต่เนื่องจากไทยรักสันติภาพ ญี่ปุ่นเป็นประเทศมหาอำนาจอยู่ในเอเชียตะวันออก และชาวเอเชียทั้งหลายกำลังปฏิบัติการร่วมกับญี่ปุ่นในทางการเมือง วัฒนธรรม เศรษฐกิจ และด้านอื่นๆ อยู่แล้ว¹⁴⁶

5.4.2 ข่าวก่เกี่ยวกับท่าทีของเจ้าหน้าที่ระดับสูงของไทย

ข่าวที่จะนำเสนอต่างเป็นข่าวที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินการของรัฐบาลไทย รวมทั้งความเคลื่อนไหวของเจ้าหน้าที่ระดับสูงของไทยตั้งแต่ช่วงที่ไทยกำลังดำเนินการเจรจากับอินโดจีนฝรั่งเศส ซึ่งเป็นช่วงที่นโยบายเป็นกลางของไทยเริ่มสั่นคลอนจากสถานการณ์ความตึงเครียดในภูมิภาคตะวันออกไกล ได้ปรากฏข่าวเกี่ยวกับการให้การสัมภาษณ์ของนายวิลาศ โอสถานนท์ รัฐมนตรีของไทยจากข่าววิทยุกระจายเสียงร่างกึ่งเมื่อวันที่ 4 มีนาคม พ.ศ. 2484 ว่า เมื่อวันที่ 3 มีนาคม พ.ศ. 2484 ผู้แทนบริษัทรอยเตอร์ได้เข้าสัมภาษณ์นายวิลาศ โอสถานนท์ รัฐมนตรี อธิบดีกรมโฆษณาการ ได้ความสำคัญ 3 ประการดังนี้

1. ไทยพยายามอย่างเต็มที่ที่จะไม่ยอมให้ถูกดึงเข้าสู่กรณีพิพาทระหว่างประเทศ
2. ไทยจะรักษาไว้ซึ่งมิตรภาพและความเป็นกลางแก่ทุกชาติเท่าเทียมกัน
3. ผู้แทนรอยเตอร์ถามนายวิลาศว่า ตามข่าวลือที่ว่า รัฐบาลวิซีได้ยอมตกลงตามข้อเสนอของญี่ปุ่นนั้นมีความจริงเพียงใด นายวิลาศตอบว่า ข่าวที่เล่าลือมีจริงตามวิทยุโทรเลขที่ได้รับฟังมา และถ้าเป็นจริงดังว่าแล้วจะเป็นเรื่องที่น่ายินดียิ่ง¹⁴⁷

นายวิลาศเป็นบุคคลที่ปรากฏเป็นข่าวในเอกสารประมวลข่าวโดยเฉพาะข่าวที่นายวิลาศเป็นผู้ดำเนินการเจรจากับเนเธอร์แลนด์อินเดียตะวันออกและอังกฤษเพื่อค้าขายน้ำมัน จากข่าววิทยุโทรเลขแรงงเมื่อวันที่ 11 พฤษภาคม พ.ศ. 2484 เสนอข่าวจากกรุงเทพฯ ว่า หนังสือพิมพ์ในกรุงเทพฯ ได้แพร่ข่าวว่า ทราบว่าเมื่อวันที่ 10 พฤษภาคม พ.ศ. 2484 นายพันตรีวิลาศ โอสถานนท์ รัฐมนตรีและอธิบดีกรมโฆษณาการของไทย ซึ่งในปัจจุบันอยู่ ณ เมืองปัตตาเวีย ได้ร่วมประชุมครั้งสำคัญกับทางการเนเธอร์แลนด์เกี่ยวกับการซื้อขายน้ำมันเชื้อเพลิงให้แก่ประเทศไทยและได้มีการตกลงกัน ใน

¹⁴⁶ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, สร.0201.33.1/11 อ้างแล้ว, แผ่น 117.

¹⁴⁷ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, สร.0201.33.1/10 อ้างแล้ว, แผ่น 26-27.

โอกาสเดียวกัน นายพันตรีวิลาศได้ทำการเจรจาเกี่ยวกับการเปิดสายการบินระหว่างกรุงเทพฯ-ปัตตาเวีย เพื่อเชื่อมกับสายการบินกรุงเทพฯ-นครเซี่ยงไฮ้ด้วย จากข่าววิทยุโทรเลขเร่งธงจากปัตตาเวีย เมื่อวันที่ 12 พฤษภาคม พ.ศ. 2484 นำเสนอว่า นายวิลาศฯ รัฐมนตรีและอธิบดีกรมโฆษณาการผู้ซึ่งได้มาถึงที่เมืองปัตตาเวีย เมื่อวันที่ 28 เมษายน พ.ศ. 2484 ได้ออกเดินทางไปยังสิงคโปร์เมื่อวันที่ 9 พฤษภาคม พ.ศ. 2484 หลังจากที่ได้ทำการเจรจากับเจ้าหน้าที่ระดับสูงแห่งเนเธอร์แลนด์ตะวันออกก่อนออกเดินทางกลับประเทศไทย นายวิลาศได้ให้สัมภาษณ์แก่หนังสือพิมพ์ว่า มาปรึกษาหารือปัญหาการเดินทางระหว่างไทยกับเนเธอร์แลนด์อินเดียตะวันออกในฐานะประธานกรรมการแห่งบริษัทเดินเรือทะเลไทย จำกัด¹⁴⁸

เมื่อได้ทำการเจรจากับเนเธอร์แลนด์แล้ว จากข่าววิทยุโทรเลขรอยเตอร์เมื่อวันที่ 30 พฤษภาคม พ.ศ. 2484 เสนอข่าวจากเมืองสิงคโปร์ว่า นายพันตรีวิลาศได้เดินทางมาถึงสิงคโปร์เมื่อวันที่ 30 พฤษภาคม พ.ศ. 2484 เพื่อปรึกษาหารือกับรัฐบาลมลายูในปัญหาการซื้อขายน้ำมันให้แก่ไทย และแลกเปลี่ยนความเห็นเกี่ยวกับปัญหาอื่นๆ กับนายพลอากาศเอกเซอร์ โรเบิร์ต บรูค ป็อบแฮม ผู้บัญชาการทหารสูงสุดอังกฤษประจำภาคตะวันออกไกล และข้าราชการอื่นๆ แห่งมลายู นายพันตรีวิลาศแถลงว่า มีความปรารถนาที่จะลบล้างความเข้าใจผิดซึ่งเกิดขึ้นเมื่อเร็วๆ นี้โดยสิ้นเชิง คงยังจำได้ว่า เมื่อเร็วๆ นี้ ท่านได้ไปเจรจากับรัฐบาลเนเธอร์แลนด์อินเดียตะวันออกในปัญหาน้ำมันเหมือนกัน แต่ยังไม่ทราบผลแห่งการเจรจา¹⁴⁹ ต่อมาในข่าววิทยุกระจายเสียงจากลอนดอนเมื่อวันที่ 5 มิถุนายน พ.ศ. 2484 ว่า เมื่อวันที่ 4 มิถุนายน พ.ศ. 2484 ทางภาษาอังกฤษที่ลอนดอนได้แถลงว่า การเจรจเกี่ยวกับเรื่องที่ต้องการน้ำมันโดยด่วนนั้นได้ดำเนินการอยู่แล้วในสิงคโปร์ อาจจะกล่าวได้ว่าการตกลงกันระหว่างเจ้าหน้าที่ของอังกฤษกับนายพันตรีวิลาศแล้ว การเจรจาในขั้นต่อไปในเรื่องความต้องการของประเทศไทยในอนาคตจะได้ดำเนินต่อไปในกรุงเทพฯ¹⁵⁰

นอกจากนี้ ยังปรากฏข่าวการให้สัมภาษณ์ของพระประศาสน์พิทยายุทธ อัครราชทูตไทยประจำกรุงเบอร์ลินจากข่าววิทยุโทรเลขทรานส์โอเชียนเมื่อวันที่ 21 มีนาคม พ.ศ. 2484 เสนอข่าวว่า หนังสือพิมพ์เฟลิทซ์แซช เบออบอัครของเยอรมนีเข้าวันที่ 20 มีนาคม พ.ศ. 2484 ได้เสนอข้อความที่ได้สัมภาษณ์นายพันเอก พระประศาสน์พิทยายุทธ อัครราชทูตไทยประจำกรุงเบอร์ลิน เกี่ยวกับความตกลงระหว่างไทยกับอินโดจีนฝรั่งเศสความว่า หลังจากที่ท่านอัครราชทูตได้เล่าถึงฝรั่งเศส รุกรานประเทศไทยในปี ค.ศ. 1868, 1888, 1893 และ 1907 เป็นเหตุให้ไทยต้องยกแคว้นกัมพูชา และดินแดนฝั่งตะวันออกของลำน้ำโขงให้แก่ฝรั่งเศส อัครราชทูตไทยได้ชี้แจงว่าประเทศไทยได้

¹⁴⁸ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, สร.0201.33.1/10 อ้างแล้ว, แผ่น 238.

¹⁴⁹ ฉบับเดียวกัน, แผ่น 278-279.

¹⁵⁰ ฉบับเดียวกัน, แผ่น 292.

พยายามอย่างไม่หยุดหย่อนที่จะเรียกร้องสิทธิเดิมของตนกลับคืนมา แต่ไม่เป็นผลด้วยมีกำลังยังไม่เพียงพอที่จะบีบบังคับได้ หนังสือพิมพ์ฉบับนี้ยังได้วิจารณ์ถ้อยแถลงของอัครราชทูตไทยและได้เน้นกล่าวถึงความสำคัญในบทบาทของญี่ปุ่นในภูมิภาคตะวันออกไกล ซึ่งสามารถช่วยให้ไทยได้รับความยุติธรรม หลังจากต้องทนทุกข์ทรมานมาหลายชั่วอายุคน เมื่อเจรจาถึงความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจระหว่างไทยกับเยอรมนี อัครราชทูตไทยแถลงว่า ระหว่างปี ค.ศ. 1935-1937 (พ.ศ. 2478-2480) สินค้าขาออกจากไทยไปยังเยอรมนีและสินค้าขาออกจากเยอรมนีมายังไทยได้เพิ่มขึ้นกว่าเดิมประมาณร้อยละ 60 ไทยได้ส่งสินค้าประเภทข้าว แร่ ดีบุก และผลิตภัณฑ์อื่นๆ ให้แก่เยอรมนี และรับสินค้าประเภทประติมากรรมต่างๆ จากเยอรมนีเป็นการตอบแทน ในที่สุดอัครราชทูตไทยได้แสดงความเชื่อมั่นว่า ความสัมพันธ์ทางพาณิชย์ระหว่างสองประเทศจะเป็นการส่งเสริมให้บังเกิดความเจริญอันใหญ่ยิ่งในภายหน้า¹⁵¹

นอกจากนี้ ยังมีข่าวเกี่ยวกับความเคลื่อนไหวของนายวิช ปานะนนท์ในฐานะอธิบดีกรมพาณิชย์และยังเป็นผู้ที่มีแนวคิดนิยมญี่ปุ่น จากข่าววิทยุโทรเลขแรงโงเมื่อวันที่ 5 มิถุนายน พ.ศ. 2484 เสนอข่าวจากกรุงโตเกียวว่า นายวิชได้ส่งคำปราศรัยผ่านทางสำนักสื่อข่าวโดเมอิของญี่ปุ่น แสดงความขอบคุณเนื่องจากการต้อนรับอย่างฉันทมิตรจากชาวญี่ปุ่น และแสดงความจำนงที่จะสร้างความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับญี่ปุ่นให้แน่นแฟ้นยิ่งขึ้น คำปราศรัยของนายวิชมีความว่า ก่อนที่จะจากประเทศอังกฤษและประชาชนผู้มีใจอารีของท่านไปในคราวนี้ ข้าพเจ้าปรารถนาที่จะแสดงความขอบคุณอย่างซาบซึ้งต่อความรู้สึกอย่างฉันทมิตรซึ่งประชาชนชาวญี่ปุ่นได้แสดงต่อเรา และขอให้ท่านมั่นใจว่า เราจะจดจำระลึกถึงการต้อนรับอันจริงใจนี้ไว้อยู่เสมอ ซึ่งจะเป็นเครื่องทำให้ข้าพเจ้าพยายามในกาลต่อไปในอันที่จะส่งเสริมสวัสดิการร่วมกันระหว่างประเทศของเราทั้งสอง¹⁵²

ส่วนสำนักข่าวของอังกฤษก็ได้นำเสนอข่าวเกี่ยวกับการให้สัมภาษณ์ของนายวิช จากข่าววิทยุโทรเลขรอยเตอร์เมื่อวันที่ 7 สิงหาคม พ.ศ. 2484 เสนอข่าวจากกรุงเทพฯ ว่า นายวิช หนึ่งในคณะผู้แทนไทยในการประชุมการไกล่เกลี่ยที่โตเกียวให้สัมภาษณ์แก่หนังสือพิมพ์ว่า ไทยไม่ได้ปิดตลาดของตนกับชาติใดเลย โดยเฉพาะอย่างยิ่งอังกฤษซึ่งจะซื้อสินค้าต่างๆ จากไทยได้ตามที่อังกฤษต้องการเสมอ นายวิชปฏิเสธว่าญี่ปุ่นไม่ได้ยื่นคำเรียกร้องในทางการเศรษฐกิจแก่ไทยแต่อย่างใด และอธิบายถึงคำแถลงของโฆษกญี่ปุ่นที่กล่าวว่า ไทยกับญี่ปุ่นกำลังทำการเจรจาเศรษฐกิจคือการที่ธนาคารไทยให้เครดิตแก่ญี่ปุ่นเป็นจำนวน 10 ล้านบาท นายวิชกล่าวว่า ไทยได้เปิดประตูการค้ากับทุกประเทศและไม่มีเจตนาที่จะดำเนินการเป็นพิเศษแก่มหาอำนาจหนึ่งใด เมื่อถูกถามว่าได้รับคำเรียกร้องของญี่ปุ่น

¹⁵¹ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, [สร.0201.33.1/10](#) อ้างแล้ว, แผ่น 97-98.

¹⁵² ฉบับเดียวกัน, แผ่น 288.

เกี่ยวกับการผูกขาดข้าว ดีบุก และยางแล้วหรือไม่ นายวณิชตอบว่า ไม่น่าจะเป็นเช่นนั้น เพราะเวลานี้ ญี่ปุ่นก็ได้ซื้อสินค้าเหล่านี้จากไทยเป็นจำนวนมากอยู่แล้ว¹⁵³

ต่อมาได้มีข่าวการให้สัมภาษณ์ของเจ้าหน้าที่ระดับสูงของไทยที่มีบทบาทด้านการต่างประเทศอย่างหลวงสิทธิสยามการในฐานะปลัดกระทรวงการต่างประเทศ จากข่าววิทยุกระจายเสียงภาษาไทยจากโตเกียวเมื่อวันที่ 12 สิงหาคม พ.ศ. 2484 เสนอข่าวจากเมืองไซ่ง่อนว่า หลวงสิทธิสยามการในฐานะประธานคณะกรรมการปักปันเขตแดนไทย-อินโดจีนจากฝ่ายไทยได้ให้สัมภาษณ์แกหนังสือพิมพ์ในไซ่ง่อนว่า ไทยไม่ตื่นเต้นในความคับหน้าเกี่ยวกับการเคลื่อนไหวของทหารญี่ปุ่นในอินโดจีน สำหรับสถานการณ์ภายในประเทศไทย นับตั้งแต่ได้รับแต่งตั้งให้เป็นผู้บัญชาการสูงสุด จอมพล หลวงพิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรีได้ดำเนินนโยบายที่เป็นอิสระ หลวงสิทธิสยามการแสดงความเชื่อมั่นว่า ญี่ปุ่นจะพัฒนาความสัมพันธ์อันมิตรเป็นมิตรกับไทยมากยิ่งขึ้น¹⁵⁴ รวมถึงหลวงวิจิตรวาทการซึ่งในตอนนั้นเป็นรัฐมนตรีสั่งราชการกระทรวงการต่างประเทศ จากข่าววิทยุกระจายเสียงภาษาไทยจากปักกิ่งเมื่อวันที่ 22 สิงหาคม พ.ศ. 2484 ว่า เมื่อคืนวันที่ 21 สิงหาคม พ.ศ. 2484 หลวงวิจิตรวาทการได้กล่าวคำปราศรัยจากการกล่าวเป็นภาษาไทย ฝรั่งเศส เยอรมัน และอิตาลี โดยเน้นถึงความสำคัญ 3 ประการ ได้แก่ ไทยยึดมั่นในคติที่ว่ายอมตายดีกว่าที่จะอยู่เป็นทาส ไทยจะรับคำประกันของญี่ปุ่นและอังกฤษในการที่จะไม่รุกรานไทย และเจตนาของไทยที่จะยึดมั่นในความเป็นกลางไว้อย่างเคร่งครัด ต่อมาก็ได้เน้นถึงความร่วมมือเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันของไทยที่จะต่อต้านการรุกรานของร็องไมให้ประชาชนหวาดเกรง ให้ช่วยกันสร้างชาติ และขอให้ประชาชนคอยฟังข่าวจากคำแถลงของไทย อังกฤษ และญี่ปุ่นเท่านั้น ไม่ควรฟังข่าวจากแหล่งข่าวอื่นๆ หลวงวิจิตรฯ ได้กล่าวรับรองคำแถลงของญี่ปุ่นและคำกล่าวของนายอีเดนซึ่งปฏิเสธคำกล่าวหาของญี่ปุ่น และนับถือในมิตรภาพของอังกฤษกับไทยที่ดำเนินมากว่า 100 ปี หลวงวิจิตรฯ ได้กล่าวด้วยความแน่วแน่ในความร่วมใจของประชาชนทุกส่วนว่า ถ้าหากถูกรุกรานก็จักต่อสู้เพื่อความเป็นเอกราชและว่าไม่มีชาติใดที่จะมารุกรานไทยได้โดยไม่ได้รับการต่อสู้อย่างทรหด¹⁵⁵

นอกจากนี้ ยังปรากฏข่าวเกี่ยวกับการให้สัมภาษณ์ของนายดิเรก ชัยนามในฐานะรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ ตามข่าววิทยุโทรเลขทรานส์โอเชียนเมื่อวันที่ 29 สิงหาคม พ.ศ. 2484 เสนอข่าวจากกรุงเทพฯ ว่า เมื่อวันที่ 28 สิงหาคม พ.ศ. 2484 นายดิเรกที่เพิ่งได้ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการต่างประเทศไทยคนใหม่ แถลงแก่บรรดาผู้แทนหนังสือพิมพ์ถึงนโยบายที่รัฐบาลไทยกำลังปฏิบัติเป็นบรรทัดฐานอยู่ในขณะนี้ว่า ไทยจะได้ดำเนินนโยบายความเป็นกลางต่อไป

¹⁵³ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, สร.0201.33.1/11 อ้างแล้ว, แผ่น 105.

¹⁵⁴ ฉบับเดียวกัน, แผ่น 116.

¹⁵⁵ ฉบับเดียวกัน, แผ่น 132.

ในอนาคตโดยไม่มีการเปลี่ยนแปลงหรือหันเหออกไปจากแนวที่ได้วางเอาไว้ เมื่อมีผู้แทนหนังสือพิมพ์ถามว่า รัฐบาลไทยได้เคยวางแผนการที่จะเสนอข้อสันติภาพต่อประเทศมหาอำนาจซึ่งเป็นคู่สงครามอยู่ในขณะนี้หรือไม่ นายดิเรกตอบว่า ในปัจจุบัน รัฐบาลไทยกำลังพิจารณาหาหนทางและวิธีดำเนินการเกี่ยวกับเรื่องนี้อยู่อย่างรอบคอบแล้ว อนึ่ง นายดิเรกได้แถลงเกี่ยวกับเครื่องบินทิ้งระเบิดซึ่งรัฐบาลไทยสั่งซื้อจากสหรัฐอเมริกาเมื่อพ.ศ. 2483 และถูกกักไว้ที่เมืองมะนิลาว่า ปัญหานี้จะได้กระจ่างชัดขึ้นภายใน 2 สัปดาห์นี้เป็นอย่างช้า และได้ปฏิเสธข่าวว่า รัฐบาลอังกฤษและสหรัฐอเมริกาจะยกฐานะสถานทูตในประเทศไทยเป็นสถานเอกอัครราชทูต แต่อย่างไรก็ดี ถ้าหากรัฐบาลอังกฤษและสหรัฐอเมริกามีเจตจำนงที่จะยกฐานะสถานทูตของตนเป็นสถานเอกอัครราชทูตแล้วก็ไม่เป็นสิ่งที่น่าขัดข้องแต่ประการใด¹⁵⁶

5.4.3 ข่าวเกี่ยวกับนโยบายรักษาความเป็นกลางของไทย

ข่าวเกี่ยวกับการดำเนินนโยบายเป็นกลางของไทยทั้งทางด้านการเมืองระหว่างประเทศ เศรษฐกิจ ความมั่นคง ได้มีการนำเสนอซึ่งปรากฏในเอกสารประมวลข่าวสงครามของไทย ได้ปรากฏข่าวเกี่ยวกับการเสริมการป้องกันทางการทหาร อาทิเช่น ข่าววิทยุโทรเลขเร่งโงเมื่อวันที่ 7 พฤษภาคม พ.ศ. 2484 เสนอข่าวจากกรุงเทพฯ ว่า รัฐบาลไทยได้เสนอของบประมาณพิเศษต่อสภาผู้แทนราษฎรเพื่อขยายกองทัพอากาศ ตามที่ได้มีโครงการปรับปรุงให้กว้างขวางยิ่งขึ้นหลังจากที่ได้มีกรณีพิพาทชายแดนกับอินโดจีนฝรั่งเศสแล้ว จำนวนงบประมาณที่ขอนี้ยังไม่เป็นที่เปิดเผย แต่ผู้สังเกตการณ์ในกรุงเทพฯ มองว่า งบประมาณนี้คงจะได้รับอนุมัติจากสภาผู้แทนราษฎร ข่าวการเสริมงบประมาณให้กับกองทัพอากาศไทยได้ปรากฏเพิ่มเติมในข่าววิทยุโทรเลขทรานส์โอเชียนเมื่อวันที่ 7 พฤษภาคม พ.ศ. 2484 ซึ่งอ้างจากรายงานข่าวหนังสือพิมพ์ที่ว่า กองทัพอากาศของประเทศไทยจะได้รับการปรับปรุงอย่างขนานใหญ่ โดยทางการไทยได้ของบประมาณให้กับกองทัพอากาศถึง 3 ล้านบาท งบประมาณเพิ่มเติมนี้จะได้ใช้ในการสร้างตัวเครื่องบินใหม่เป็นส่วนใหญ่ ส่วนเครื่องยนต์นั้นยังต้องสั่งซื้อเข้ามาจากต่างประเทศ¹⁵⁷

ต่อมาในข่าววิทยุโทรเลขเร่งโงเมื่อวันที่ 6 สิงหาคม พ.ศ. 2484 เสนอข่าวจากกรุงเทพฯ ว่าทางการไทยได้ประกาศว่า ได้มีพิธีการเปิดกองรถรบขึ้น ณ เมืองพระตะบอง ในแคว้นเขมรส่วนที่ประเทศไทยได้รับคืนจากอินโดจีนฝรั่งเศส นอกจากหน่วยยานยนต์แล้ว ยังปรากฏว่า ทางราชการไทยได้ส่งเจ้าหน้าที่ตำรวจและข้าราชการฝ่ายปกครอง และฝ่ายอื่นๆ อีกเป็นจำนวนมากไปยังเมืองพระตะบองด้วย อันเมืองพระตะบองนี้ อยู่ห่างจากเขตแดนระหว่างไทยกับอินโดจีนฝรั่งเศสเพียง 50

¹⁵⁶ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, สร.0201.33.1/11 อ้างแล้ว, แผ่น 142.

¹⁵⁷ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, สร.0201.33.1/10 อ้างแล้ว, แผ่น 220.

กิโลเมตรเท่านั้น¹⁵⁸ ต่อมาได้มีข่าวเพิ่มเติมที่กล่าวถึงการตั้งกองรถรบที่พระตะบอง จากข่าววิทยุโทรเลขรอยเตอร์เมื่อวันที่ 7 สิงหาคม พ.ศ. 2484 เสนอข่าวจากกรุงเทพฯ ว่า ผู้สื่อข่าวพิเศษของรอยเตอร์ในกรุงเทพฯ แจ้งว่าได้มีประกาศเป็นทางการว่า ไทยได้ตั้งกองรถรบแห่งกองทัพภาคบูรพาของไทยขึ้นแล้วที่เมืองพระตะบองใกล้กับเขตแดนอินโดจีน ห่างจากกรุงเทพฯ ไปทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ประมาณ 200 ไมล์ เหล่าทหารยานยนต์และตำรวจเป็นจำนวนมากได้เข้าประจำการตามหน้าที่ตามที่ต่างๆ ในดินแดนที่ได้รับคืนมา ในขณะเดียวกันกองทหารญี่ปุ่นกองใหญ่กำลังชุมนุมกำลังอยู่ตามฝั่งทะเลสาบยาวประมาณ 100 ไมล์ ในฝั่งเขตพรมแดนอินโดจีนและกำลังวางแผนการที่จะตั้งฐานทัพเรือและฐานทัพอากาศขึ้น ณ ที่นั้น ประชาชนชาวไทยกำลังเฝ้าดูความเคลื่อนไหวต่างๆ ด้วยความเอาใจใส่ยิ่งและด้วยปณิธานอันแน่วแน่ที่จะป้องกันเอกราชของตน สถานการณ์ในขณะนี้กำลังตึงเครียดอยู่อย่างไม่ต้องสงสัย แต่ก็ได้คลายลงบ้างเล็กน้อยในเวลา 24 ชั่วโมงที่แล้มา คำประกาศของอังกฤษและสหรัฐอเมริกาในทำนองเดียวกันที่ว่าจะดำเนินการตอบโต้อย่างเด็ดขาดเมื่อมีสิ่งแสดงว่าญี่ปุ่นได้บีบบังคับประเทศไทยโดยไม่ชอบธรรมนั้นจะเป็นที่ชื่นชมยินดีแก่ทางกรุงเทพฯ มาก ผู้สังเกตการณ์ที่เชื่อได้กล่าวว่า คำประกาศเช่นนั้นจะมีผลทำให้ความตึงเครียดคลายลงได้บ้าง¹⁵⁹

มีการนำเสนอข่าวเกี่ยวกับการป้องกันภัยทางอากาศจากข่าววิทยุโทรเลขรอยเตอร์เมื่อวันที่ 22 สิงหาคม พ.ศ. 2484 เสนอข่าวจากกรุงเทพฯ ว่า สถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทยได้ประกาศแนะนำให้ประชาชนเตรียมพร้อมอยู่เสมอที่จะเผชิญกับเหตุการณ์ใดๆ และได้เตือนให้เตรียมการป้องกันภัยทางอากาศตามคำแนะนำของสันนิบาตป้องกันภัยทางอากาศไว้ให้ แต่ขณะที่ประเทศยังอยู่ในความสงบเช่นนี้ ผู้กระจายเสียงได้กล่าวย่ำว่าสถานการณ์ไม่มีการเปลี่ยนแปลงไปแต่ประการใด และประเทศไทยยังไม่เผชิญกับอันตรายจากการถูกรุกรานใดๆ แต่ขอให้ประชาชนจัดเตรียมสถานที่สำหรับหลบภัยทางอากาศ ตลอดจนเครื่องใช้ในการพรางแสงไฟต่างๆ ให้ใช้ได้อยู่เสมอ รวมถึงขอให้พยายามศึกษาถึงการป้องกันภัยอันตรายที่เกิดจากระเบิดเพลิงด้วย¹⁶⁰

สภาวะทางเศรษฐกิจของไทยในช่วงที่ฐานะประเทศเป็นกลางของไทยกำลังถูกสั่นคลอนกลายเป็นประเด็นที่มีการนำเสนอจากสำนักข่าวต่างๆ และได้ปรากฏในเอกสารประมวลข่าวสงครามของไทย ปัญหาจากขาดแคลนวัตถุดิบสำคัญเช่นน้ำมัน จากข่าววิทยุโทรเลขทรานส์โอเชียนเมื่อวันที่ 8 พฤษภาคม พ.ศ. 2484 เสนอข่าวจากกรุงเทพฯ ว่า ได้มีการแถลงว่า ไทยจะได้เริ่มจำกัดการใช้ น้ำมันเชื้อเพลิงตั้งแต่วันที่ 15 พฤษภาคม พ.ศ. 2484 เป็นต้นไป เพื่อเป็นการเตรียมป้องกันภาวะขาดแคลน

¹⁵⁸ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, สร.0201.33.1/11 อ้างแล้ว, แผ่น 99-100.

¹⁵⁹ ฉบับเดียวกัน, แผ่น 104-105.

¹⁶⁰ ฉบับเดียวกัน, แผ่น 133-134.

น้ำมันไว้มาก่อนหน้านั้น¹⁶¹ นอกจากนี้ ยังได้ปรากฏข่าวว่ามีการเจรจาเพื่อขอซื้อน้ำมันจากเนเธอร์แลนด์ อินเดีย ตะวันออก และดินแดนอาณานิคมอังกฤษที่ปรากฏผ่านข่าววิทยุกระจายเสียงจากลอนดอนเมื่อวันที่ 5 มิถุนายน พ.ศ. 2484 ว่า เมื่อวันที่ 4 มิถุนายน พ.ศ. 2484 ทางลอนดอนได้แถลงว่า การเจรจาอันเกี่ยวกับเรื่องในประเทศไทยต้องการน้ำมันโดยด่วนนั้น ได้ดำเนินอยู่แล้วในสิงคโปร์ อาจจะกล่าวได้ว่าได้มีการตกลงกันระหว่างเจ้าหน้าที่กับนายพันตรีวิลาศ โอสถานนท์ รัฐมนตรีของไทย การเจรจาในขั้นต่อไปในเรื่องความต้องการของประเทศไทยในอนาคตจะได้ดำเนินต่อไปในกรุงเทพฯ¹⁶² รวมถึงข่าววิทยุโทรเลขเร่งด่วนเมื่อวันที่ 6 มิถุนายน พ.ศ. 2484 เสนอข่าวจากสิงคโปร์ว่า นายพันตรีวิลาศซึ่งเวลานี้ยังอยู่ที่สิงคโปร์เพื่อเจรจาเรื่องน้ำมันเชื้อเพลิงกับบริษัทน้ำมันของอังกฤษได้แถลงว่า บัดนี้การเจรจาเรื่องน้ำมันได้เป็นที่ตกลงกันเรียบร้อยแล้ว โดยบริษัทน้ำมันอังกฤษยอมส่งน้ำมันเชื้อเพลิงให้แก่ประเทศไทย ทั้งนี้ด้วยความเอื้อเฟื้อของรัฐบาลมลายู แม้จำนวนที่ตกลงกันนี้จะยังไม่เป็นที่ทราบกัน นายวิลาศกล่าวว่า ปริมาณน้ำมันที่ตกลงกันจะมีจำนวนเพียงพอจะช่วยให้ไทยพ้นจากการขาดแคลนน้ำมันอย่างรุนแรง¹⁶³

นอกจากปัญหาการขาดแคลนน้ำมัน ยังมีข่าวที่กล่าวถึงปัญหาเรื่องยางและดีบุกของไทยด้วย จากข่าววิทยุโทรเลขทรานส์โอเชียนเมื่อวันที่ 18 มิถุนายน พ.ศ. 2484 เสนอข่าวจากกรุงเทพฯ ว่า หนังสือพิมพ์ในประเทศไทยหลายฉบับได้เสนอข่าวเมื่อวันที่ 17 มิถุนายน พ.ศ. 2484 ว่า อังกฤษได้พยายามที่จะขัดขวางต่อการส่งยางและดีบุกของประเทศไทยไปยังกลุ่มประเทศอักษะ และแถลงว่า อัครราชทูตอังกฤษประจำกรุงเทพฯ กำลังพยายามชักจูงไทยโดยทางกระทรวงการต่างประเทศในการที่จะยอมส่งน้ำมันให้แก่ไทย ถ้าหากไทยจะส่งยางและดีบุกที่ผลิตได้ทั้งหมดให้แก่อังกฤษ แต่เดิมที่ไทยเคยส่งยางและดีบุกให้แก่มลายูเป็นจำนวนร้อยละ 90 แต่หลังๆ มานี้ ปรากฏว่าได้มีผู้ซื้อชาวต่างประเทศในตลาดไทยมากขึ้น หนังสือพิมพ์เหล่านี้สรุปว่า การเจรจาระหว่างอังกฤษกับไทยในการซื้อยางและดีบุกยังไม่เป็นที่ตกลงกัน¹⁶⁴

นอกจากนี้ ยังปรากฏข่าวเกี่ยวกับการถอนหลักทรัพย์ของไทยที่เก็บในสหรัฐอเมริกาซึ่งรายงานโดยสำนักข่าวของญี่ปุ่นจากข่าววิทยุโทรเลขเร่งด่วนเมื่อวันที่ 19 พฤษภาคม พ.ศ. 2484 เสนอข่าวว่า รัฐบาลไทยได้ลงมติในที่ประชุมคณะรัฐมนตรีครั้งพิเศษที่จะถอนหลักทรัพย์ของประเทศไทยซึ่งฝากไว้กับสหรัฐอเมริกาไปฝากไว้กับประเทศอื่น เชื่อว่าการที่รัฐบาลไทยลงมติที่จะถอนหลักทรัพย์นี้ ก็เนื่องจากมีสัญญาณว่า สหรัฐอเมริกาอาจจะสั่งให้ยึดหลักทรัพย์ของต่างประเทศที่ฝากไว้กับ

¹⁶¹ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, สร.0201.33.1/11 อ้างแล้ว, แผ่น 220.

¹⁶² ฉบับเดียวกัน, แผ่น 292.

¹⁶³ ฉบับเดียวกัน, แผ่น 293.

¹⁶⁴ ฉบับเดียวกัน, แผ่น 322-323.

สหรัฐอเมริกา ในขณะนี้เข้าใจว่า คณะรัฐมนตรีไทยกำลังพิจารณาเรื่องเรียกประชุมวิสามัญแห่งสภาผู้แทนราษฎร¹⁶⁵ แต่อย่างไรก็ตาม จากข่าววิทยุโทรเลขรอยเตอร์เมื่อวันที่ 24 พฤษภาคม พ.ศ. 2484 เสนอข่าวว่า เจ้าหน้าที่แถลงของไทยได้ชี้แจงแก่ผู้สื่อข่าวรอยเตอร์เมื่อวันที่ 23 พฤษภาคม พ.ศ. 2484 ว่า ตามที่มีข่าวว่ารัฐบาลมีแนวคิดจะโยกย้ายหลักทรัพย์ทองคำของไทยที่ฝากไว้ในสหรัฐอเมริกา นั้นไม่เป็นความจริง ทางเจ้าหน้าที่ไทยได้ปฏิเสธข่าวนี้อย่างแข็งขันโดยถือว่าเป็นการกล่าวอย่างเพ้อฝัน อนึ่งตามที่มีข่าวปรากฏในหน้าหนังสือพิมพ์ไทยบางฉบับว่า คนไทยเป็นจำนวนมากได้อพยพจากประเทศพม่าข้ามเข้ามาทางชายแดนด้านตะวันตกของประเทศไทยนั้นก็ไม่เป็นความจริง รัฐบาลไทยกำลังดำเนินการป้องกันการเผยแพร่ข่าวที่ไม่เป็นความจริงดังกล่าว ซึ่งอาจก่อให้เกิดความเข้าใจผิดกันขึ้นระหว่างไทยกับอังกฤษ¹⁶⁶

ส่วนข่าวการค้ากับต่างประเทศได้ปรากฏข่าวที่มีลักษณะว่า ไทยได้ดำเนินการความสัมพันธ์ทางการค้ากับชาติต่างๆ จากข่าววิทยุโทรเลขญี่ปุ่นจากนิวยอร์กลงวันที่ 14 กันยายน พ.ศ. 2484 ได้อ้างจากข่าวในหนังสือพิมพ์นิวยอร์กไทมส์ที่ได้รับแหล่งข่าวจากกรุงเทพฯ ว่า เนื่องในโอกาสที่นายวิลลี เบ็ก อัครราชทูตคนใหม่ของสหรัฐอเมริกาได้เดินทางไปถึงกรุงเทพฯ เป็นที่คาดการณ์ว่า ความสัมพันธ์ระหว่างสหรัฐอเมริกากับไทยจะเป็นไปในทิศทางที่ดีขึ้น ขณะนี้ไทยไม่ได้รับสินค้าสำคัญหลายอย่างมาจากแหล่งที่เคยสั่งซื้อเข้ามาได้ตั้งแต่ก่อน และประเทศไทยต้องการน้ำมันเชื้อเพลิง โลหะ รถมอเตอร์cycle และสินค้าเพื่อการสงคราม และสินค้าสำเร็จรูป ไทยจึงต้องการซื้อสินค้าจากสหรัฐอเมริกาเป็นจำนวนมาก และเสนอที่จะส่งยางพารา ดีบุก ไม้สัก และมูลแพรม ส่งไปขายให้แก่สหรัฐอเมริกามากขึ้น ไทยต้องการแสดงให้เห็นว่า มีความประสงค์ที่จะมีสัมพันธ์ไมตรีในฐานะประเทศเป็นกลางกับสหรัฐอเมริกาและอังกฤษ และนายวิลลี เบ็ก ได้กล่าวว่า ทางรัฐบาลขอซึ่งต้นต้องการที่จะเห็นความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจระหว่างสหรัฐอเมริกากับไทยดำเนินไปตามปกติราบเท่าที่สถานการณ์ของโลกอันไม่สงบในขณะนี้จะอำนวย¹⁶⁷

นอกจากความสัมพันธ์ทางการค้ากับชาติสัมพันธ์มิตรแล้ว ยังปรากฏข่าวว่าไทยได้มีความสัมพันธ์ทางการค้ากับญี่ปุ่นด้วย จากข่าววิทยุโทรเลขเยอรมันเสนอข่าวจากกรุงเทพฯ เมื่อวันที่ 16 กันยายน พ.ศ. 2484 ว่า เกี่ยวกับการที่ญี่ปุ่นได้ทำความตกลงขายทองให้แก่ไทยเป็นราคา 25 ล้านบาท เพื่อจะได้รับเงินตราของไทยนั้น ได้ปรากฏจากรายงานที่อาจเชื่อถือได้ว่า บัดนี้ได้ขนทองคำมูลค่า 15 ล้านบาทมาโดยทางเรือแล้ว และคาดว่าเรือบรรทุกทองเที่ยวต่อไปคงจะมาถึงกรุงเทพฯ อีก ญี่ปุ่น

¹⁶⁵ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, สร.0201.33.1/11 อ้างแล้ว, แผ่น 254.

¹⁶⁶ ฉบับเดียวกัน, แผ่น 260.

¹⁶⁷ ฉบับเดียวกัน, แผ่น 174-175.

ต้องการเงินบาทเพื่อชดเชยดุลยภาพแห่งการค้า¹⁶⁸ ชาวเกี่ยวกับการขนทองมายังไทยนี้เป็นช่วงเวลาที่ญี่ปุ่นกำลังถูกกักทรัพย์สินจากสหรัฐอเมริกาและชาติสัมพันธมิตรอื่นๆ โดยไทยยินยอมให้ญี่ปุ่นกู้เงินหลายครั้ง เช่น เมื่อวันที่ 31 กรกฎาคม พ.ศ. 2484 เป็นจำนวน 10 ล้านบาท ต่อมาได้กู้เงินอีก 25 ล้านบาทภายในเวลาไม่นานโดยใช้ทองเป็นเครื่องค้ำประกันโดยต้องส่งมายังกรุงเทพฯ ตามความต้องการของฝ่ายไทย¹⁶⁹ แต่อย่างไรก็ตาม เนื่องจากฐานะประเทศเป็นกลางอย่างเคร่งครัด ทำให้ไทยเป็นเพียงดินแดนนอกเขตอิทธิพลของญี่ปุ่นเดียวในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่ได้ทำการค้าและมีความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจกับญี่ปุ่น¹⁷⁰

สำหรับบทบาทประเทศเป็นกลางของไทยเป็นประเด็นหนึ่งที่ได้ปรากฏเป็นข่าว ในที่นี้หมายถึงสถานะเป็นกลางที่เกิดจากความสัมพันธ์ของไทยกับชาติต่างๆ ในฐานะประเทศเป็นกลางรวมถึงการที่ฐานะประเทศเป็นกลางของไทยกำลังถูกสั่นคลอนจากสถานการณ์ความตึงเครียดในภูมิภาคตะวันออกไกล จากข่าววิทยุกระจายเสียงจากลอนดอนเมื่อวันที่ 10 มิถุนายน พ.ศ. 2484 นำเสนอว่า นายกรัฐมนตรีของไทยได้แถลงในสภาผู้แทนราษฎรที่กรุงเทพฯ เมื่อวันที่ 9 มิถุนายน พ.ศ. 2484 ว่า ถ้าหากญี่ปุ่นเข้าร่วมสงคราม ประเทศไทยในฐานะที่เป็นกลางก็จะดำเนินการค้ากับชาติทุกชาติต่อไปเป็นปกติ¹⁷¹ รวมทั้งจากข่าววิทยุโทรเลขแรงงองเมื่อวันที่ 25 มิถุนายน พ.ศ. 2484 เสนอข่าวจากกรุงเทพฯ ว่า รัฐบาลไทยจะเรียกประชุมคณะรัฐมนตรีเป็นพิเศษเพื่อลงมติในร่างแถลงการณ์ในการที่ประเทศไทยจะรักษาความเป็นกลางอย่างเคร่งครัดในสงครามระหว่างเยอรมนีกับสหภาพโซเวียต คาดว่าคำแถลงการณ์นี้คงจะได้ประกาศในสองสามวันนี้¹⁷² ส่วนท่าทีของไทยในการสงครามเยอรมนีกับสหภาพโซเวียตที่ปรากฏจากข่าววิทยุโทรเลขแรงงองเมื่อวันที่ 25 มิถุนายน พ.ศ. 2484 เสนอข่าวจากกรุงเทพฯ ว่า เนื่องจากได้รับข่าวเกี่ยวกับสงครามระหว่างเยอรมนีกับสหภาพโซเวียต รัฐบาลไทยจึงได้เรียกประชุมคณะรัฐมนตรีเป็นพิเศษในวันที่ 23 และ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2484 เพื่อพิจารณาถึงสถานการณ์ใหม่ที่เกิดขึ้นนี้ แต่อย่างไรก็ตาม ท่าทีของรัฐบาลไทยยังไม่เป็นที่แน่ชัด และยังไม่มีการวิพากษ์วิจารณ์เกี่ยวกับเรื่องนี้แต่อย่างใด หนังสือพิมพ์ต่างๆ พากันกล่าวถึงการสงครามระหว่างเยอรมนีกับสหภาพโซเวียตอย่างละเอียด บางฉบับก็ออกเป็นหัวข้อพิเศษก็มี ส่วนประชาชนก็ได้แสดง

¹⁶⁸ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, สร.0201.33.1/11 อ้างแล้ว, แผ่น 176.

¹⁶⁹ อ้างอิงจาก โทริฮารุ โยชิกาวา, อ้างแล้ว, หน้า 13. และ ดิเรก ชัยนาม, อ้างแล้ว, หน้า 127-129.

¹⁷⁰ Malitz, Michael D., *Japanese-Siamese Relations from the Meiji Restoration to the End of World War II: Relations and Representations*, (Bochum; Freiburg: Projektverlag, 2016), p. 282.

¹⁷¹ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, สร.0201.33.1/10 อ้างแล้ว, แผ่น 296.

¹⁷² ฉบับเดียวกัน, แผ่น 330.

ความสนใจในเรื่องนี้แต่เพียงเล็กน้อยเท่านั้น เนื่องจากยังอยู่ในความรู้สึกชื่นชมยินดีในโอกาสการฉลองวันชาติพร้อมด้วยการฉลองดินแดนที่ได้รับคืนจากอินโดจีนฝรั่งเศส¹⁷³

ต่อมาในข่าววิทยุกระจายเสียงภาษาไทยจากปักกิ่งเมื่อวันที่ 30 กรกฎาคม พ.ศ. 2484 ได้นำเสนอว่า รัฐบาลไทยได้ออกคำแถลงการณ์สำคัญที่กล่าวโดยสรุปว่า ไทยจะยึดมั่นในนโยบายที่จะรักษาความเป็นกลางกับทุกๆ ชาติ ไทยเป็นประเทศที่มีความปรารถนาในสันติสุขต่อกันและจะเชิดชูสันติสุขของมนุษยชาติไว้ ไทยไม่ได้รับการบีบบังคับจากต่างประเทศใดและไม่วิตกกังวลว่า ไทยจะเป็นจุดที่กำลังถูกรุกราน ไทยจะพยายามรักษาไมตรีและจะไม่เกี่ยวข้องกับกรณีพิพาทที่กำลังจะเกิดขึ้นภายนอกประเทศ และไทยยินดีที่จะติดต่อและทำมาค้าขายกับนานาชาติด้วยความเห็นอกเห็นใจ คำแถลงของไทยนี้แสดงว่า วิธีทางรุกรานของญี่ปุ่นนั้นจะไม่อาจแผ่ขยายมายังไทยด้วยได้¹⁷⁴

แต่ทว่าเมื่อเกิดกระแสข่าวว่าเอกราชและความเป็นกลางของไทยกำลังถูกคุกคามเนื่องจากสถานการณ์อันตึงเครียดในภูมิภาคตะวันออกไกล ทำให้เกิดข่าวว่าทางการไทยได้มีการแถลงนโยบายเพื่อรักษาความเป็นกลาง จากข่าววิทยุโทรเลขทรานส์โอเชียนเมื่อวันที่ 9 สิงหาคม พ.ศ. 2484 เสนอข่าวจากกรุงเทพฯ ว่า เนื่องจากมีข่าวกระแสต่างๆ สะพัดแพร่อยู่ในต่างประเทศว่า เอกราชของประเทศไทยกำลังถูกคุกคาม รัฐบาลไทยจึงได้ออกแถลงการณ์เมื่อวันที่ 8 สิงหาคม พ.ศ. 2484 ยืนยันปณิธานอันมั่นคงของประเทศไทยที่จะดำรงอยู่ในความเป็นกลางและในขณะเดียวกันก็ได้ประกาศแถลงว่า กองทัพไทยอยู่ในสถานะที่เตรียมพร้อมที่จะเผชิญกับเหตุการณ์ทั้งมวลอันอาจอุบัติขึ้นได้ แถลงการณ์ที่กล่าวนี้มีข้อความดังนี้

1. ประเทศไทยเป็นมิตรกับทุกประเทศและไม่เป็นศัตรูกับประเทศใด
2. ประเทศไทยไม่ได้รับคำเรียกร้องเรื่องฐานทัพจากประเทศมหาอำนาจใดเลย
3. ความเคลื่อนไหวทางทหารนอกประเทศถือว่าไม่มีความเกี่ยวข้องกับไทย
4. ทหารไทยพร้อมอยู่ที่จะเผชิญกับเหตุการณ์ที่อาจเกิดขึ้นได้ แม้จะต้องทำการสู้รบเพื่อรักษาไว้ซึ่งเกียรติของประเทศก็ตาม

อนึ่ง สถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทยได้ขอให้บรรดาผู้สื่อข่าวต่างประเทศ เว้นจากการส่งข่าวที่กำลังก่อให้เกิดความวิตกกังวลความไม่ไว้วางใจและความยุ่งยากสับสน ขณะเดียวกัน วงการเมืองของไทยได้ชี้แจงว่า แถลงการณ์ของรัฐบาลไทยดังกล่าวไม่ได้หมายถึงผลประโยชน์ของ

¹⁷³ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, สร.0201.33.1/10 อ้างแล้ว, แผ่น 329-330.

¹⁷⁴ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, สร.0201.33.1/11 อ้างแล้ว, แผ่น 81.

อังกฤษหรือญี่ปุ่นในไทย¹⁷⁵ ต่อมาในข่าววิทยุโทรเลขแรงงในในวันเดียวกันได้เสริมว่า ไทยไม่หวั่นต่อการรุกรานจากภายนอกเลย และถ้าจำเป็นที่จะต้องรักษาความเป็นกลางแล้ว ไทยก็จะสู้จนกระทั่งโลหิตหยดสุดท้ายทีเดียว¹⁷⁶ ต่อมาได้มีข่าวเกี่ยวกับคำสั่งของนายกรัฐมนตรีไทยตามที่ปรากฏจากข่าววิทยุโทรเลขอังกฤษเสนอข่าวจากกรุงเทพฯ เมื่อวันที่ 11 สิงหาคม พ.ศ. 2484 ว่า นายกรัฐมนตรีไทยได้สั่งให้เจ้าหน้าที่ในจังหวัดต่างๆ ทหารอาณานิคมไทยสำรวจคลังอาหารและสัมภาระอื่นๆ ในเขตของตน เพื่อจะสามารถวางแผนการประกันไม่ให้สัมภาระขาดแคลนหากเกิดกรณีฉุกเฉินขึ้น¹⁷⁷

ต่อมาในข่าววิทยุโทรเลขเยอรมันเสนอข่าวจากกรุงเทพฯ เมื่อวันที่ 13 กันยายน พ.ศ. 2484 ว่า เมื่อวานขึ้นนี้ สถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทยได้ประกาศแถลงพระราชบัญญัติกำหนดหน้าที่ของคนไทยในเวลารบ ภายในข้อบังคับแห่งพระราชบัญญัติฉบับนี้ คนไทยทุกคนจะต้องช่วยเหลือมาตุภูมิของตนและต่อต้านการรุกรานของศัตรู โดยไม่ต้องรอฟังคำสั่งทางราชการ ทุกๆ คนจะต้องทำลายทรัพย์สินทุกอย่างมิให้เป็นประโยชน์ของข้าศึกผู้ไม่ปฏิบัติตามจะต้องถูกลงโทษอย่างหนักถึงจำคุกตลอดชีวิต ในคำปรารภแห่งพระราชบัญญัติฉบับนี้แถลงว่า ไทยมีเจตจำนงที่จะดำรงอยู่ในความเป็นกลาง แต่ถ้าหากถูกโจมตีก็จะทำการต่อสู้จนถึงที่สุด¹⁷⁸ แต่อย่างไรก็ตาม ความต้องการของรัฐบาลในพระราชบัญญัติกำหนดหน้าที่ของคนไทยในเวลารบคือการดำเนินการขัดขวางการรุกรานจากข้าศึกโดยทางราชการจะเป็นผู้กำหนดแนวทางที่ขัดกับเนื้อหาข่าวที่กล่าวว่าไม่ต้องรอฟังคำสั่งทางราชการ ซึ่งไม่ถือว่าเป็นข้อเท็จจริงทั้งหมด เพียงแต่เป็นการที่รัฐบาลกำหนดแนวทางในการดำเนินการ เพียงแต่ประชาชนจะสามารถกระทำได้โดยไม่ต้องฟังคำสั่งก็ต่อเมื่อข้าศึกใกล้รุกคืบเข้ามา โดยต้องดำเนินการอย่างเด็ดขาดไม่ให้ข้าศึกสามารถดำเนินการรุกรานได้สะดวก¹⁷⁹

ประเด็นเกี่ยวกับชาวญี่ปุ่นในไทยซึ่งสืบเนื่องมาจากข่าวเกี่ยวกับความเคลื่อนไหวของชาวต่างประเทศในข่าววิทยุโทรเลขอังกฤษเสนอข่าวจากกรุงเทพฯ เมื่อวันที่ 10 กันยายน พ.ศ. 2484 ก่อให้เกิดข่าวเกี่ยวกับการให้ระมัดระวังความปลอดภัยหรือการกระทำของชาวญี่ปุ่นในไทย จากวิทยุโทรเลขอังกฤษเสนอข่าวจากกรุงเทพฯ เมื่อวันที่ 12 กันยายน พ.ศ. 2484 ว่า ตามที่ได้มีหนังสือพิมพ์ไทยบางฉบับเสนอข่าวร้องเรียนถึงความปลอดภัยของชนชาวญี่ปุ่นบางพวกที่พึ่งเดินทางมายังประเทศไทย กล่าวคือได้ปรากฏตามรายงานข่าวของหนังสือพิมพ์นิกรว่า นายเตอิจิ ชิโบกามิ เอกอัครราชทูต

¹⁷⁵ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, สร.0201.33.1/11 อ้างแล้ว, แผ่น 108-109.

¹⁷⁶ ฉบับเดียวกัน, แผ่น 109.

¹⁷⁷ ฉบับเดียวกัน, แผ่น 164.

¹⁷⁸ ฉบับเดียวกัน, แผ่น 170.

¹⁷⁹ ดูเพิ่มเติมใน สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี, ครั้งที่ 47/2484 เรื่อง ร่างพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายลักษณะอาญา (ฉบับที่...) พุทธศักราช 24.. และร่างพระราชกำหนดหน้าที่ของคนไทยในเวลาที่ประเทศไทยต้องรบ พุทธศักราช 24.. วันที่ 23 สิงหาคม พ.ศ. 2484, แผ่น 2-14.

ญี่ปุ่นประจำกรุงเทพฯ คนใหม่ได้เตือนให้บรรดาชาวญี่ปุ่นที่พำนักอาศัยอยู่ในประเทศไทยระมัดระวังความประพฤติดุร้ายให้ถูกติเตียนได้¹⁸⁰ ต่อมาได้มีการวิจารณ์จากหนังสือพิมพ์ไทยซึ่งปรากฏในข่าววิทยุโทรเลขรอยเตอร์เสนอข่าวจากกรุงเทพฯ เมื่อวันที่ 12 กันยายน พ.ศ. 2484 ว่า ในการติดตามข่าวเรื่องชนต่างด้าวซึ่งมีคนสัญชาติหนึ่งกำลังยุ่งอยู่กับกิจกรรมในการซื้อรถยนต์ที่ใช้แล้ว ในราคาอันน่าพิงพอใจนั้น ข่าวในหนังสือพิมพ์วารศัพท์ได้นำเสนอว่า มีชาวต่างด้าวจำนวนหนึ่งได้เข้ามาในฐานะที่เป็นนักท่องเที่ยว และได้เที่ยวพูดว่าพวกตนจะกลับมาประเทศไทยอีกครั้งหนึ่งโดยรวมเครื่องแบบ และว่าพวกเขาจะเข้าครอบครองบ้านที่มีราคาแพงโดยไม่ต้องเสียค่าเช่าเลย นอกจากนี้ยังได้แนะนำให้บรรดาคนไทยรับเงินตราต่างประเทศในฐานะที่ไม่ใช่จะมีมูลค่าในประเทศไทย หนังสือพิมพ์นี้กล่าวว่า ไม่เข้าใจว่าชนต่างด้าวเหล่านี้หมายความว่าอย่างไรแน่ พวกเขามีเจตนาที่จะเข้ามาในประเทศไทยจริงหรือเพียงแต่อวดอ้างเท่านั้น¹⁸¹

ในข่าววิทยุโทรเลขอังกฤษเสนอข่าวจากสิงคโปร์เมื่อวันที่ 20 กันยายน พ.ศ. 2484 ว่า ในการกระจายข่าวภาคภาษาไทยของสถานีวิทยุกระจายเสียง ณ เมืองสิงคโปร์เมื่อคืนวันที่ 19 กันยายน พ.ศ. 2484 หลังจากที่ได้กล่าวถึงความจงรักภักดีและความเคารพที่มีอยู่ต่อสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดลแล้ว ผู้ประกาศข่าวได้กล่าวว่า ไม่เคยมีครั้งใดในประวัติศาสตร์ที่ประเทศไทยจะได้มีความสำคัญในวงการเมืองของโลกเช่นกรณีที่เป็นอยู่ ณ ตอนนี้อย่างนี้ ประเทศอันผาสุกที่รักสงบ คือดินแดนแห่งความอิสระเสรีนี้ได้ถูกชักนำให้จำต้องเข้าพินาศอุปสรรคอันยิ่งใหญ่ซึ่งทั่วโลกกำลังกระทำอยู่ ณ เวลานี้ ในการต่อต้านการรุกราน ทั้งๆ ที่ไม่ได้เป็นความประสงค์ของไทยที่จะเข้าพัวพันด้วยเลย เป็นความจริงที่ว่า เมื่อไม่นานมานี้รู้สึกประหนึ่งว่าประเทศไทยอาจจะถูกบังคับโดยพละกำลังให้จำต้องเข้าร่วมอยู่ในระเบียบใหม่ซึ่งหมายความว่า เอเชียสำหรับชนชาวญี่ปุ่น แต่นักการเมืองผู้เฉลียวฉลาดและมีปณิธานอันเด็ดเดี่ยวกล้าหาญก็จัดภัยพิบัติให้ผ่านพ้นไปเสียได้¹⁸²

ต่อมาได้ปรากฏข่าวคำปราศรัยจากนายกรัฐมนตรีไทย ตามข่าววิทยุโทรเลขญี่ปุ่นเสนอข่าวจากกรุงเทพฯ เมื่อวันที่ 21 กันยายน พ.ศ. 2484 ว่า ในการชี้ให้เห็นว่าสงครามได้ใกล้เข้ามายังประเทศไทย จอมพล หลวงพิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรีได้กล่าวปราศรัยทางวิทยุกระจายเสียงเมื่อคืนวันที่ 20 กันยายน พ.ศ. 2484 วิงวอนให้ประชาชนชาวไทยยึดมั่นอยู่ในหลักแห่งความเป็นกลางอย่างเคร่งครัด และได้กล่าวว่า ประชาชนชาวไทยควรจะมีเชื่อมั่นอย่างเต็มที่ต่อรัฐบาล และในส่วนที่เกี่ยวข้องกับสถานการณ์ระหว่างประเทศนั้น ควรดำรงไว้ซึ่งการไม่ลำเอียงในการแสดงความเห็น และได้กล่าวเพิ่มเติมว่า การรักษาความเป็นกลางอย่างเคร่งครัดเป็นวิถีทางเดียวที่ไทยจะสามารถหลีกเลี่ยง

¹⁸⁰ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, สร.0201.33.1/11 อ้างแล้ว, แผ่น 169.

¹⁸¹ ฉบับเดียวกัน, แผ่น 169-170.

¹⁸² ฉบับเดียวกัน, แผ่น 191.

อันตรายเป็นที่เข้าใจกันว่า คำปราศรัยทางวิทยุกระจายเสียงของท่านนายกรัฐมนตรีมีเจตนาที่จะเตือนประชาชนในการที่จะแสดงความรู้สึกเป็นปฏิกิริยาต่อชนต่างด้าวที่กำลังเพิ่มขึ้นทั้งในกรุงเทพฯ และในจังหวัดต่างๆ¹⁸³ คำปราศรัยดังกล่าวก่อให้เกิดความประหลาดใจ ซึ่งปรากฏในข่าววิทยุโทรเลข อังกฤษเสนอข่าวจากกรุงเทพฯ เมื่อวันที่ 22 กันยายน พ.ศ. 2484 ว่า คำปราศรัยที่นายกรัฐมนตรีไทยกล่าวเตือนประชากรราษฎรไทยนั้นทำให้บรรดาผู้ฟังซึ่งไม่ได้เตรียมรับข่าวอันร้ายแรง โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อทั่วทั้งประเทศกำลังอยู่ในระหว่างงานพิธีเฉลิมพระชนมพรรษาของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 8) พวกกันแปลกใจอย่างยิ่ง และแม้ผู้ที่ทราบเรื่องดีก็ไม่สามารถจะกล่าวถึงสาเหตุของการเตือนโดยปัจจุบันทันด่วนนี้ได้¹⁸⁴

ภายหลังจากการปรับคณะรัฐมนตรีญี่ปุ่นเมื่อเดือนตุลาคม พ.ศ. 2484 ได้มีการนำเสนอข่าวเกี่ยวกับท่าทีของไทยที่มีต่อประเด็นดังกล่าว จากข่าววิทยุโทรเลขรอยเตอร์ของอังกฤษเมื่อวันที่ 20 ตุลาคม พ.ศ. 2484 เสนอข่าวจากกรุงเทพฯ ว่า ในขณะนี้ทางภาคตะวันออกเฉียงใต้กำลังมีความสนใจอย่างมากเนื่องจากการตั้งคณะรัฐมนตรีชุดใหม่ของญี่ปุ่น รัฐบาลไทยก็ได้เฝ้าดูอยู่ด้วยความสนใจอย่างยิ่งแต่ก็ด้วยความกังวลที่ว่า คงจะเกิดเพลิงแห่งสงครามขึ้นอย่างทันทีทันใด ณ ที่ใดที่หนึ่งในดินแดนทะเลใต้ และจะลุกลามไปทั่วบริเวณนั้น อย่างไรก็ตาม ความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันและการเตรียมพร้อมที่จะเผชิญหน้ากับเหตุการณ์ต่างๆ ได้ทำให้รัฐบาลไทยมีความเชื่อมั่นขึ้น ฝ่ายเจ้าหน้าที่ไทยยังลังเลใจและไม่กล้าที่จะวิจารณ์สถานการณ์ระหว่างประเทศจากเหตุการณ์สำคัญครั้งนี้ นอกจากจะยืนยันว่านโยบายอันเป็นรากฐานของประเทศไทยนั้น คือ ความเป็นกลางอย่างเคร่งครัด อย่างไรก็ตาม ผู้ที่ติดตามสถานการณ์ทางการเมืองในไทยได้พบกับสัญญาณที่ไม่ดีในบทบรรณาธิการที่กล่าวถึงไทยในหนังสือพิมพ์ของญี่ปุ่นที่กล่าวอ้างถึงท่าทีของไทยจากสถานการณ์ในตะวันออกเฉียงใต้ตั้งแต่นายพลเอกโตโจได้เข้ารับตำแหน่งนายกรัฐมนตรีญี่ปุ่น บทบรรณาธิการได้กล่าวหาไทยว่ากำลังกลับไปนิยมอังกฤษและเกลียดญี่ปุ่น¹⁸⁵

แต่อย่างไรก็ตาม ก่อนหน้าที่จะเกิดสงครามระหว่างญี่ปุ่นกับชาติสัมพันธมิตร ก็ได้ปรากฏข่าวที่เกี่ยวกับสถานการณ์ความเป็นกลางของประเทศไทย โดยจากข่าววิทยุโทรเลขรอยเตอร์เมื่อวันที่ 26 พฤศจิกายน พ.ศ. 2484 เสนอข่าวจากกรุงเทพฯ ว่า วิทยุที่กรุงเทพฯ แกล้งข่าวเมื่อวันที่ 26 พฤศจิกายน พ.ศ. 2484 ว่า เหตุการณ์ต่างๆ อาจบังคับให้ประเทศไทยละทิ้งความเป็นกลางของตนและทำการป้องกันตนเองก็ได้ และต่อจากนั้นประเทศไทยก็จะต้อนรับความช่วยเหลือของประเทศที่เป็นมิตร ผู้แกล้งกล่าวต่อไปว่า ดูเหมือนจะเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้แล้วว่าประเทศไทยจะต้องพัวพันใน

¹⁸³ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, สร.0201.33.1/11 อ้างแล้ว, แผ่น 192.

¹⁸⁴ ฉบับเดียวกัน, แผ่น 192.

¹⁸⁵ ฉบับเดียวกัน, แผ่น 338-339.

การทำสงคราม แม้ว่าจะคงมีความหวังในสันติภาพอยู่เพียงเล็กน้อย¹⁸⁶ นอกจากนี้ ยังปรากฏข่าวการดำเนินการป้องกันตนเองจากการจารกรรมในข่าววิทยุโทรเลขเร่งโงเมื่อวันที่ 26 พฤศจิกายน พ.ศ. 2484 ว่า จอมพล หลวงพิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรีไทยได้มีบัญชาโดยผ่านทางสำนักงานเลขาธิการคณะรัฐมนตรี ไปยังบรรดาข้าราชการทั้งหลายให้รายงานต่อผู้บังคับบัญชาทันทีที่มีชาวต่างประเทศได้เสนอให้สินบน ผู้บังคับบัญชาจะต้องรับรายงานต่อไปยังท่านนายกรัฐมนตรีโดยเร็ว ทราบว่าคำสั่งนี้ได้ทำเป็นหนังสือเวียนลงวันที่ 18 พฤศจิกายน พ.ศ. 2484 นี้¹⁸⁷

5.4.4 การดำเนินการในด้านต่างๆ เพื่อรักษาความเป็นกลางของไทย

ในช่วงกรณีพิพาทอินโดจีน รัฐบาลไทยเน้นดำเนินการทางด้านการทหารเพื่อดำเนินการป้องกันและทำสงครามกับอินโดจีนฝรั่งเศส ในระยะเวลาตั้งแต่ปลายเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2483 จนถึงเดือนมกราคม พ.ศ. 2484 นอกจากความสูญเสียชีวิตทหาร ตำรวจ และประชาชนบางส่วนแล้ว ไทยยังต้องสูญเสียทรัพยากรสินทั้งจากความเสียหายจากการรบและการใช้ทรัพยากรต่างๆ เพื่อใช้ในการรบกับอินโดจีนฝรั่งเศส การรบในกรณีพิพาทอินโดจีนส่งผลกระทบต่อไทยขาดแคลนทรัพยากรสำคัญอย่างน้ำมันและอาวุธปืน กระสุน ยุทโธปกรณ์ที่เป็นสิ่งจำเป็นในการรักษาความเป็นกลางของไทย จากข่าวที่ปรากฏในเอกสารประมวลข่าวว่ามีการส่งคณะผู้แทนที่มีนายวิลาศ โอสุกานนท์ รัฐมนตรีเป็นหัวหน้าคณะไปเจรจาเพื่อขอซื้อน้ำมันจากเนเธอร์แลนด์อินเดียตะวันออกและอังกฤษ เป็นเหตุการณ์ที่บอกได้ว่า ไทยกำลังขาดแคลนน้ำมันซึ่งในตอนนั้นเป็นทรัพยากรที่ต้องนำเข้าจากต่างประเทศ

แต่อย่างไรก็ตาม การเจรจาเพื่อซื้อน้ำมันมีผลกระทบต่อเสถียรภาพทางเศรษฐกิจของไทย เนื่องจากชาติต่างๆ ในภูมิภาคตะวันออกไกลต่างต้องการทรัพยากรเพื่อใช้ในการทำสงครามหรือดำเนินนโยบายเพื่อรักษาผลประโยชน์ของชาติ เป็นภาพสะท้อนให้เห็นว่า สถานการณ์แห่งสงครามที่เกิดขึ้นนับตั้งแต่เดือนกันยายน พ.ศ. 2482 ถือเป็นสงครามเบ็ดเสร็จ (Total War) เป็นสงครามที่ประชาชนของประเทศคู่สงครามได้เข้าไปมีส่วนร่วมและได้รับผลกระทบจากสงครามด้วยเช่นกัน นอกจากการรบซึ่งเป็นหน้าที่ของทหารแล้ว การรบทางด้านเศรษฐกิจก็มีส่วนสำคัญในสงครามเบ็ดเสร็จด้วย เพราะแม้จะมีกำลังทหารและอาวุธมากมาย แต่ถ้าไม่มีกำลังหรืออำนาจทางเศรษฐกิจมาสนับสนุน ก็ไม่สามารถที่จะเอาชนะศัตรูอีกฝ่ายได้ จึงมีความพยายามนอกจากการสู้รบเพื่อลดทอนกำลังของศัตรูแล้ว ยังมีความพยายามสกัดกั้นอำนาจทางเศรษฐกิจต่อประเทศคู่สงครามอีกฝ่าย¹⁸⁸

¹⁸⁶ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, สร.0201.33.1/11 อ้างแล้ว, แผ่น 474.

¹⁸⁷ ฉบับเดียวกัน, แผ่น 474.

¹⁸⁸ ดิเรก ชัยนาม, อ้างแล้ว, หน้า 123.

ด้วยสถานการณ์สงครามในขณะนั้นที่มีลักษณะเป็นสงครามเบ็ดเสร็จ ภายหลังฝรั่งเศสแพ้สงคราม สถานการณ์ทางเศรษฐกิจในภูมิภาคตะวันออกไกลได้เปลี่ยนแปลงไปมาก เนื่องจากญี่ปุ่นกับอังกฤษไม่สามารถตกลงกันได้ เพราะอังกฤษก็หมดความสามารถที่จะรับประกันความสะดวกทางการค้าให้ญี่ปุ่น เพราะเกรงว่าญี่ปุ่นอาจส่งวัตถุดิบและผลิตภัณฑ์ต่างๆ ไปให้เยอรมนีและอิตาลี¹⁸⁹ อังกฤษและญี่ปุ่นต่างเข้ามาเจรจาเพื่อขอซื้อทรัพยากรสำคัญจากไทย เช่น ยาง ดีบุก ข้าว แร่ต่างๆ แต่ก็มี ความพยายามซื้อโดยการเหมาเพื่อเอาทรัพยากรทั้งหมดที่ไทยผลิตได้มาให้แก่ตน ไทยในฐานะประเทศเป็นกลางไม่อาจยอมรับให้มีการเหมาซื้อได้ เพราะจากสถานการณ์ในภูมิภาคตะวันออกไกลดูเหมือนว่าอาจจะมี การปะทะกันระหว่างญี่ปุ่นกับชาติสัมพันธมิตรที่มีดินแดนอาณานิคมในภูมิภาคตะวันออกไกล ทำให้ไทยจำเป็นต้องเปิดโอกาสให้ชาติต่างๆ สามารถเข้าถึงในการซื้อทรัพยากรจากไทยได้อย่างเท่าเทียมกันหรืออาจจะใช้วิธีการเปิดตลาดให้มีการซื้อขายได้อย่างเสรี เพื่อเป็นการแสดงให้เห็นว่าไทยยังคงดำเนินนโยบายเป็นกลางอย่างเคร่งครัด¹⁹⁰

นอกจากผลกระทบผ่านความพยายามเจรจาขอเหมาซื้อทรัพยากรที่ไทยสามารถผลิตได้ ยังมีความพยายามแทรกแซงต่อการสั่งซื้อสินค้าต่างๆ ของไทย จากชาติคู่ตรงข้ามอีกด้วย จากรายงานการประชุมคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 28 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2484 หลวงพิบูลฯ ได้มีการพูดถึงท่าทีของอังกฤษต่อการซื้ออาวุธจากญี่ปุ่นของไทยว่า

“...ข้าพเจ้าก็พยายามทำทุกอย่างที่จะทำให้ทูตอังกฤษเห็นใจ เช่นเราซื้ออาวุธจากญี่ปุ่น แก้มาถามว่า ทำไมซื้อมากนัก ข้าพเจ้าบอกว่าเราต้องการใช้มาก และอีกประการหนึ่ง อเมริกาไม่ยอมขายให้ ถ้าไม่ยอมให้เราซื้อจากญี่ปุ่นก็ขอให้อังกฤษขายให้เราบ้าง แก้ก็บอกว่าไม่มีขายให้ ลำพังตัวแก็ก้อยู่แล้ว สรุปแล้วเราจะทำอะไรกับญี่ปุ่นไม่ได้...”¹⁹¹

ถ้าหากมองจากคำกล่าวของหลวงพิบูลฯ นี้ จะเห็นได้ว่า มีความพยายามกีดกันทางเศรษฐกิจ โดยเฉพาะกับสินค้าที่มีความสำคัญต่อการทำสงครามโดยเฉพาะอาวุธ การที่รัฐบาลไทยมีการสั่งซื้ออาวุธจากต่างชาติแม้ว่าในเวลานั้นไทยไม่ได้ทำการรบกับชาติใด เพราะว่าสถานการณ์ในภูมิภาคตะวันออกไกลมีความตึงเครียดแล้วพร้อมปะทุเป็นสงครามได้ทุกเมื่อ ไทยที่ดำเนินนโยบายเป็นกลางจึงต้องมีการสั่งซื้ออาวุธไม่ใช่เพียงเพื่อพัฒนากองทัพเท่านั้น แต่รวมถึงการเสริมสร้างกองทัพเพื่อรักษาสถานะเป็นกลางของไทยในช่วงที่สงครามเริ่มลุกลามจากยุโรปมายังตะวันออกไกล จากคำกล่าวของ

¹⁸⁹ ดิเรก ชัยนาม, อ้างแล้ว, หน้า 124.

¹⁹⁰ สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี, ครั้งที่ 26/2484 เรื่อง การรักษาความเป็นกลาง วันที่ 14 พฤษภาคม พ.ศ. 2484, แผ่น 16-17.

¹⁹¹ สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี, ครั้งที่ 11/2484 เรื่อง การรักษาความเป็นกลาง วันที่ 28 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2484, แผ่น 4.

หลวงพิบูลฯ เห็นได้ว่า ไทยมีนโยบายที่จะซื้ออาวุธและทรัพยากรต่างๆ จากทั้งสองฝ่าย หรือแท้จริงก็คือต้องการซื้อจากชาติต่างๆ ที่พร้อมขายให้กับไทย การที่หลวงพิบูลฯ กล่าวว่า ถ้าไม่ยอมให้ไทยซื้ออาวุธจากญี่ปุ่น อังกฤษต้องขายอาวุธให้แก่ไทยสะท้อนความต้องการอาวุธของไทยในเวลานั้น หากแต่อังกฤษเองก็ต้องการอาวุธเป็นจำนวนมากในการทำสงครามกับฝ่ายอักษะ รวมถึงต้องเตรียมการป้องกันดินแดนอาณานิคมของตนในภูมิภาคตะวันออกไกล ดังนั้น จึงเป็นไปได้ยากที่ไทยจะสามารถขอเจรจาซื้ออาวุธจากอังกฤษได้

นโยบายสกัดกั้นทางเศรษฐกิจที่ชาติสัมพันธมิตรดำเนินการนอกจากที่มีต่อญี่ปุ่นแล้ว ยังมีความพยายามดำเนินการดังกล่าวกับไทย แต่อาจไม่รุนแรงเท่า เพราะไทยยังคงเป็นกลาง ดังนั้น การดำเนินการสกัดกั้นทางเศรษฐกิจต่อไทยจึงเกิดจากความกังวลที่ว่าไทยอาจจะเข้าร่วมกับญี่ปุ่นได้ ไม่ได้เป็นการสกัดกั้นเพื่อไม่ให้ฝ่ายตรงข้ามใช้ทรัพยากรในการรุกรานหรือทำให้ชาติสัมพันธมิตรต้องได้รับความลำบากโดยตรง จากคำกล่าวของหลวงพิบูลฯ ในการประชุมคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 14 พฤษภาคม พ.ศ. 2484 ว่า

“...เรื่องการเศรษฐกิจเดี๋ยวนี้ปรากฏว่าอังกฤษกับอเมริกาไม่ขายของให้เรา เพราะหาว่าเราไปเข้ากับญี่ปุ่น เมื่อเราไม่ได้ของจากอังกฤษกับอเมริกาแล้ว เครื่องอุปกรณ์ต่าง ๆ ของเราคงจะขาดมือบ้าง ทีนี้เราจะได้ของเหล่านี้มาจากไหน เราพยายามชี้แจงให้แก่ทราบที่เราไม่ได้เข้ากับญี่ปุ่น เราเป็นกลางแท้ก็เลยยอมเชื่อเรา ถ้าเช่นนั้นให้แก่ญี่ปุ่นแล้วของทุกอย่างเราจะขายให้แก่คนเดียว แยกก็บอกว่าญี่ปุ่นไม่ไหว แต่ในที่สุดก็พยายามแกล้งเราทุกทาง ยิ่งกว่านั้นของๆ เราเราจะเอาไปขายให้คนอื่นเอาไปแลกกับสินค้าคนอื่นแยกก็คัดค้าน เช่น น้ำมันแก๊สก็แยกไม่ขายให้เรา เราก็ต้องซื้อจากญี่ปุ่นเราก็ต้องเอาใจญี่ปุ่นเขาบ้าง ญี่ปุ่นเขาขาดอะไรเขาก็ต้องหันมาเอาทางเรา เขาไม่มียางเราก็ต้องให้เขาบ้าง ถ้าเราไม่ทำตามเขาเขาก็เลยไม่ได้ทั้งสองฝ่าย นอกจากนั้นอังกฤษเองมีเข้าของอยู่มากมายยังไม่พอกลับจะมาบีบเอาจากเราอีก แล้วจะเอาให้หมดด้วย แต่ในขณะเดียวกันของ ๆ อังกฤษไม่ยอมขายให้เรา ใครจะว่านโยบายของผมนิดก็ผิดจะว่าถูกก็ถูก เวลาเราขาดเหลืออะไรญี่ปุ่นก็หามาให้ มันมีทั้งผิดทั้งถูก ถ้าเราต้องการของจากอังกฤษเราต้องตัดขาดจากญี่ปุ่น เราอาจจะได้ของบางอย่างมา แต่อาวุธอังกฤษไม่มีให้เรา แล้วเราจะไม่ได้อะไรจากญี่ปุ่นเลย เรื่องน้ำมันก็เหมือนกัน พออังกฤษรู้ว่าญี่ปุ่นจะขายให้เรา ก็บอกว่าเขาจะขายให้บ้าง แล้วถามมาด้วยว่าเราต้องการเท่าใด แต่ต้องตกลงในปัญหาเรื่องแร่ ยาง และข้าวเสียก่อนจึงจะยอมขายให้ เราอยากที่จะอยู่เป็นกลางตลอดไป แต่ไม่ใช่ว่า เป็นกลางแล้วเราฉวยหาย ต้องให้เราได้กำไรบ้าง ปัญหาเรื่องเงินที่เราขอู้ก็บอกว่าจะให้แต่ต้องตกลงเรื่องข้าว ยางและแร่ก่อน ส่วนอาวุธนั้นเขาบอกว่าเขาไม่มีแต่รับว่าจะช่วยพูดกับอเมริกาให้ แต่อเมริกาพูด

4. ขุนสมหารทิหะคตี	กรรมการ
5. หลวงวิจิตรวาทการ	กรรมการและเลขานุการ
6. ที่ปรึกษาสำนักนายกรัฐมนตรี	ที่ปรึกษาคณะกรรมการ ¹⁹⁴

คณะกรรมการชุดดังกล่าวเริ่มประชุมเมื่อวันที่ 22 สิงหาคม พ.ศ. 2484 ในทำเนียบนายกรัฐมนตรี ณ วังสวณกุหลาบ ได้มีการปรึกษาหารือแล้วมีการตกลงกันว่า จะเริ่มดำเนินการโฆษณาเริ่มจากการให้สัมภาษณ์แก่บรรดาหนังสือพิมพ์ของนายกรัฐมนตรีโดยมีการเสริมประเด็นเกี่ยวกับการวิงวอนให้เกิดสันติภาพพร้อมกันทั้งทางวิทยุกระจายเสียงและบรรดาหนังสือพิมพ์ ต่อมาจะมีการโฆษณาด้วยการมอบหมายให้กระทรวงการต่างประเทศแจกจ่ายคำวิงวอนเสนอสันติภาพไปยังสถานทูตของประเทศต่างๆ ในกรุงเทพฯ รวมถึงสถานทูตและสถานกงสุลไทยในต่างประเทศเพื่อประชาสัมพันธ์ให้ประเทศต่างๆ รับทราบ พร้อมกับพยายามชักจูงประเทศที่ยังไม่เข้าร่วมสงครามช่วยกันดำเนินการเรียกร้องให้มีการยุติการรบ โดยการโฆษณานี้จะดำเนินการเป็นครั้งคราวให้ได้มากที่สุดที่จะทำได้ตามสถานการณ์ของโลกและท่าทีของรัฐบาลชาติต่างๆ ในเวลานั้น โดยอาจมีการเปลี่ยนแปลงหากสถานการณ์ของโลกมีการเปลี่ยนแปลง¹⁹⁵

เนื้อหาที่ปรากฏในร่างคำวิงวอนเพื่อสันติภาพซึ่งได้ทำการร่างเพื่อเป็นเอกสารในการโฆษณาไปยังชาติต่างๆ มีประเด็นสำคัญ ได้แก่ ความสูญเสียที่เกิดขึ้นทั้งชีวิตและทรัพย์สินจากผลกระทบของสงครามโลกครั้งที่ 1 พร้อมกับการกล่าวถึงเหตุผลของการเรียกร้องสันติภาพของไทยว่า แม้ประเทศไทยจะเป็นประเทศเล็ก หากแต่ยังต้องการความสันติสุขแก่โลก แม้ว่าการที่ประเทศขนาดใหญ่ต่างรบกันจนเกิดความพิพาทจะเป็นผลดีต่อประเทศเล็กๆ ที่ไม่ได้เข้าร่วมสงครามก็ตาม นอกจากนี้ ยังมีการยกคำสอนทางพระพุทธศาสนาที่ต้องการให้มีความสงบสันติ ไม่หวังให้มีการทำลายล้างต่อกัน¹⁹⁶ จากเหตุผลดังกล่าวแม้จะเป็นในเชิงนามธรรม หากมองในเชิงรูปธรรมจะเห็นได้ว่า สถานการณ์ความตึงเครียดที่เกิดขึ้นในภูมิภาคตะวันออกไกลได้กำลังเข้าสู่จุดแตกหัก อันเกิดจากการลุกลามของสงครามจากยุโรปมาทางตะวันออก โดยเริ่มมีการทำสงครามระหว่างเยอรมนีกับสหภาพโซเวียต รวมถึงการขยายอำนาจของญี่ปุ่นลงมาทางใต้ที่อาจจะนำไปสู่การปะทะกันกับชาติสัมพันธมิตรซึ่งต่างมีดินแดนอาณานิคมในตะวันออกไกล ไทยในฐานะประเทศเป็นกลางจึงต้องพยายามรักษาความสงบและความมั่นคงไม่ให้ถูกคุกคามจากภายนอก พร้อมทั้งต้องดำเนินนโยบายเป็นกลางด้วยการรักษาความสัมพันธ์

¹⁹⁴ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, สร.0201.33/54 เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี กองกลางสำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี สงครามโลกครั้งที่ 2 เรื่อง รัฐบาลไทยเสนอคำวิงวอนสันติภาพต่อนานาประเทศเพื่อให้เลิกรบกัน (พ.ศ. 2484), แผ่น 16.

¹⁹⁵ ฉบับเดียวกัน, แผ่น 68.

¹⁹⁶ ดูเพิ่มเติมใน ฉบับเดียวกัน, แผ่น 69-75.

กับชาติต่างๆ เอาไว้ การเรียกร้องสันติภาพที่เกิดขึ้นจึงเป็นความพยายามของรัฐบาลไทยในการแก้ปัญหาที่ต้นเหตุของความตึงเครียดที่เกิดขึ้นคือการทำสงคราม แม้ว่าสถานการณ์ในตอนนั้น ผลของการเรียกร้องสันติภาพของไทยดูเหมือนจะไม่มีผลแต่อย่างใด โดยเฉพาะกับอังกฤษซึ่งกำลังต้องการขวัญกำลังใจในการต่อต้านกลุ่มประเทศอักษะอย่างสุดความสามารถ¹⁹⁷

นอกจากนโยบายเพื่อรักษาความเป็นกลางของไทยผ่านการจัดตั้งกรรมการพิจารณาอำนาจการเสนอสนธิภาพ รัฐบาลไทยยังมีแนวทางในการรักษาความเป็นกลางซึ่งหมายถึงเอกราชของชาติผ่านการเสนอร่างกฎหมายเกี่ยวกับหน้าที่คนไทยในเวลารบหากมีกองทหารเข้าศึกษาเข้ารุกรานประเทศไทย จากการประชุมคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 23 สิงหาคม พ.ศ. 2484 ที่มีการประชุมเพื่อร่างพระราชกำหนดหน้าที่ของคนไทยในเวลารบ พุทธศักราช 2484 ซึ่งต่อมาได้กลายเป็นพระราชบัญญัติที่ผ่านการรับรองจากรัฐสภา พระราชบัญญัติกำหนดหน้าที่ของคนไทยในเวลารบ พุทธศักราช 2484 มีเนื้อหาเพื่อกำหนดหน้าที่ของประชาชนชาวไทยหากเกิดสงคราม เช่น หากล่วงรู้ถึงกำลังทหาร อาวุธ การเงิน ที่ตั้งทางทหารของข้าศึก ต้องแจ้งให้เจ้าหน้าที่ทหารรับทราบ ทำการต่อต้านด้วยอาวุธหรือวิธีการอื่นๆ ตามคำสั่งของรัฐบาล การทำลายทรัพย์สินต่างๆ เช่น ที่อยู่อาศัย เครื่องอุปโภคบริโภค หรือแม้แต่สัตว์ที่ใช้เป็นพาหนะหากจำเป็นเพื่อไม่ให้ข้าศึกใช้เป็นประโยชน์ได้¹⁹⁸ ทั้งนี้ จากข้อเสนอของหลวงพิบูลฯ ในที่ประชุมที่มองว่า แม้จะพยายามรักษาความสัมพันธ์ที่ดีกับทุกประเทศ แต่หากนโยบายการต่างประเทศล้มเหลว ก็จำเป็นที่จะต้องมีนโยบายในการต่อสู้เพื่อป้องกันตัว และเพื่อรักษาไว้ซึ่งเอกราชของชาติ

รัฐบาลไทยยังมีการเสนอกฎหมายเพื่อเตรียมพร้อมสำหรับการรักษาความเป็นกลางในช่วงสงครามที่กำลังจะปะทุในภูมิภาคตะวันออกไกล ได้แก่ พระราชบัญญัติจำกัดสิทธิคนไทยผู้กระทำการอันเป็นภัยแก่ชาติ พุทธศักราช 2484 พระราชบัญญัติมอบอำนาจให้รัฐบาลในภาวะคับขัน พุทธศักราช 2484 และพระราชบัญญัติให้อำนาจในการเตรียมการป้องกันประเทศ พุทธศักราช 2484 โดยเป็นการออกกฎหมายเพิ่มเติมจากกฎหมายเกี่ยวกับความมั่นคงในยามปกติ การให้อำนาจแก่รัฐบาลในการเตรียมป้องกันประเทศและการลงโทษบุคคลใดก็ตามที่เป็นภัยต่อความมั่นคงของชาติ แต่อย่างไรก็ตาม พระราชบัญญัติมอบอำนาจให้รัฐบาลในภาวะคับขัน พุทธศักราช 2484 และพระราชบัญญัติให้อำนาจในการเตรียมการป้องกันประเทศ พุทธศักราช 2484 ได้ออกประกาศใช้เมื่อวันที่ 6 ธันวาคม พ.ศ.

¹⁹⁷ จากรายงานของกงสุลไทย ณ ปิ้ง ว่า ในขณะนี้ ทางเมืองปิ้งกำลังปลุกปลอบประชาชนให้ทำการสู้รบกับข้าศึกโดยไม่ต้องถามสันติภาพใดๆ และไม่ให้เกิดความท้อถอยในการรบด้วย กงสุลไทย ณ ปิ้งจึงเสนอให้จัดการแจกจ่ายคำวิงวอนสันติภาพของรัฐบาลไทยเพียงแต่ให้ทำการประชาสัมพันธ์โดยทางอ้อมเท่านั้น อ้างอิงจาก สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, สร.0201.33/54 อ้างแล้ว, แผ่น 95.

¹⁹⁸ กรมยุทธศึกษาทหาร กองบัญชาการทหารสูงสุด, “ประวัติการสงครามของไทยในสงครามมหาเอเชียบูรพา,” หน้า 376-377.

2484 หรือเพียงสองวันก่อนหน้าที่ญี่ปุ่นยกพลขึ้นบกที่ประเทศ¹⁹⁹ ดังนั้น หากมองตามบทกฎหมายจึงมีเวลาไม่เพียงพอที่จะดำเนินการป้องกันประเทศและรักษาความเป็นกลางของไทย การเตรียมพร้อมทางกฎหมายของรัฐบาลไทยที่ได้มีการเตรียมการและได้ดำเนินการจริงจึงมีเพียงพระราชบัญญัติกำหนดหน้าที่ของคนไทยในเวลารบ พุทธศักราช 2484 และพระราชบัญญัติจำกัดสิทธิคนไทยผู้กระทำการอันเป็นภัยแก่ชาติ พุทธศักราช 2484²⁰⁰ ซึ่งกำหนดหน้าที่และวางแนวทางปฏิบัติสำหรับคนไทย หากมีข้าศึกเข้ามาโจมตีและการกำหนดบทลงโทษสำหรับผู้ที่ไม่หวังดีต่อประเทศชาติเท่านั้น

ในเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2484 รัฐบาลไทยมีมติให้จัดตั้งกองบัญชาการทหารสูงสุดอีกครั้งหนึ่ง โดยมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งจอมพล หลวงพิบูลสงคราม เป็นผู้บัญชาการทหารสูงสุด และให้นายพลโท หลวงพรหมโยธี เป็นรองผู้บัญชาการทหารสูงสุด และให้ผู้บัญชาการเหล่าทัพต่างๆ ได้แก่ จอมพล หลวงพิบูลสงคราม เป็นแม่ทัพบก นายพลเรือโท หลวงสินธุสงครามชัย เป็นแม่ทัพเรือ นายพลอากาศตรี หลวงอรรถเทวเดช เป็นแม่ทัพอากาศ²⁰¹ ภายหลังการจัดตั้งกองบัญชาการทหารสูงสุดได้มีการแบ่งหน่วยกำลังพลทั้งทหารบก เรือ และรวมไปถึงทหารอากาศซึ่งจะคอยสนับสนุนการรบของทหารบกและเรือ เพื่อเป็นการเตรียมพร้อมสำหรับสงครามที่อาจจะเกิดขึ้น²⁰²

5.4.5 สงครามมหาเอเชียบูรพากับความเป็นกลางของไทยที่ถูกทำลายโดยสมบูรณ์

ในคืนวันที่ 7 ธันวาคม พ.ศ. 2484 เซอร์โจเซฟ ครอสมบี้ อัครราชทูตอังกฤษประจำกรุงเทพฯ ได้มาพบกับนายดิเรกที่บ้าน โดยแจ้งว่าได้ข่าวจากเครื่องบินตรวจการณ์ของอังกฤษว่า มีกองเรือรบญี่ปุ่นเคลื่อนออกจากแหลมญวนเข้ามายังอ่าวไทย เป็นสัญญาณว่าญี่ปุ่นทำการรุกรานไทยอย่างแน่นอน หลังจากนั้น นายดิเรกก็ได้รับโทรศัพท์จากวังสวนกุหลาบซึ่งเป็นทำเนียบนายกรัฐมนตรีในขณะนั้นให้ร่วมประชุมคณะรัฐมนตรีเป็นการด่วน ปรากฏว่าได้มีคณะทูตญี่ปุ่นมายังวังสวนกุหลาบเพื่อจะเข้าพบกับจอมพล ป. พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรี เนื่องจากญี่ปุ่นได้ประกาศสงครามกับสหรัฐอเมริกาและอังกฤษแล้วในวันเดียวกัน และต้องการเดินทัพผ่านประเทศไทย ปรากฏว่านายกรัฐมนตรีไม่อยู่ในกรุงเทพฯ เนื่องจากเดินทางไปตรวจชายแดนทางด้านตะวันออก ซึ่งทราบ

¹⁹⁹ “พระราชบัญญัติมอบอำนาจให้รัฐบาลในภาวะคับขัน พุทธศักราช 2484,” ราชกิจจานุเบกษา. 58 (6 ธันวาคม 2484), หน้า 1748-1750. และ พระราชบัญญัติให้อำนาจในการเตรียมการป้องกันประเทศ พุทธศักราช 2484,” ราชกิจจานุเบกษา. 58 (6 ธันวาคม 2484), หน้า 1743-1747. อ้างอิงจาก กรมยุทธศึกษาทหาร กองบัญชาการทหารสูงสุด, อ้างแล้ว, หน้า 831-835.

²⁰⁰ ดูเพิ่มเติมใน “พระราชบัญญัติกำหนดหน้าที่ของคนไทยในเวลารบ พุทธศักราช 2484,” ราชกิจจานุเบกษา. 58 (11 กันยายน 2484), หน้า 1143-1146. และ “พระราชบัญญัติจำกัดสิทธิคนไทยผู้กระทำการอันเป็นภัยแก่ชาติ พุทธศักราช 2484,” ราชกิจจานุเบกษา. 58 (11 กันยายน 2484), หน้า 1147-1151. อ้างอิงจาก กรมยุทธศึกษาทหาร กองบัญชาการทหารสูงสุด, “ประวัติการสงครามของไทยในสงครามมหาเอเชียบูรพา,” หน้า 376-380.

²⁰¹ กรมยุทธศึกษาทหาร กองบัญชาการทหารสูงสุด, อ้างแล้ว, หน้า 34.

²⁰² ดูเพิ่มเติมใน กรมยุทธศึกษาทหาร กองบัญชาการทหารสูงสุด, อ้างแล้ว, หน้า 35-40.

ภายหลังว่าเนื่องจากเกิดกรณีพิพาทที่ทหารญี่ปุ่นทำร้ายเจ้าหน้าที่ไทยเมื่อวันที่ 2 ธันวาคม พ.ศ. 2484 แต่ฝ่ายญี่ปุ่นที่กรุงเทพฯ ต้องการทราบคำตอบจากรัฐบาลไทยโดยด่วน แต่ทว่าไทยยังไม่สามารถให้คำตอบได้เพราะต้องรอคำสั่งจากนายกรัฐมนตรี²⁰³

ในขณะเดียวกันเมื่อเข้าสู่วันที่ 8 ธันวาคม พ.ศ. 2484 ได้ไม่นาน กองทหารญี่ปุ่นได้ทำการยกพลขึ้นบกตามชายฝั่งทางภาคใต้ของไทยและที่สมุทรปราการ ได้เกิดการสู้รบกับกองทหาร ยุวชนทหาร ตำรวจ และประชาชนไทยบางส่วน จนทั้งสองฝ่ายต้องบาดเจ็บล้มตาย ในช่วงเวลาดังกล่าว คณะรัฐมนตรีได้มีการประชุมเพื่อวางแผนทางในการเจรจากับฝ่ายญี่ปุ่น พร้อมกันนั้นก็พยายามที่จะเลื่อนเวลาในการให้คำตอบและให้รองกว่านายกรัฐมนตรีจะเดินทางมาถึงกรุงเทพฯ จนกระทั่งนายกรัฐมนตรีเดินทางถึงกรุงเทพฯ และเข้าร่วมประชุมคณะรัฐมนตรีเมื่อเวลา 6.50 น. เมื่อเริ่มทำการประชุม จอมพล ป. ที่ดูเหมือนจะทราบสถานการณ์ดังกล่าวแล้ว ก็ได้ถามบรรดารัฐมนตรีว่าควรจะทำอย่างไร แต่ทว่าจอมพล ป. จะต้องการคำตอบจากคณะรัฐมนตรีโดยเร็วที่สุด ถึงขนาดที่ทำการตัดบทความเห็นของนายปรีดีที่พยายามให้พิจารณาและอภิปรายเหตุและผลเสียก่อน เนื่องจากถึงแม้ว่าในขณะนั้นจอมพล ป. ยังคงรับฟังความเห็นจากคณะรัฐมนตรีอยู่บ้าง หากแต่สถานการณ์ที่ไทยกำลังถูกรุกรานโดยอ้างว่าทหารไทยที่ปัตตานีล้มตายเป็นจำนวนมาก จึงต้องรีบตัดสินใจโดยเร็วเพราะอาจจะมีการรบครั้งใหญ่ที่พระตะบองอีกด้วย ในที่สุด ที่ประชุมคณะรัฐมนตรีมีมติให้สั่งหยุดยิงและยอมให้กองทหารญี่ปุ่นเดินทัพผ่านประเทศไทย²⁰⁴

ก่อนที่จะมีคำสั่งให้หยุดยิง จอมพล ป. ได้ให้เปิดวิทยุเพื่อรับฟังข่าวสารต่างๆ โดยเฉพาะการรบนอกประเทศ และได้เสนอให้มีการนำเสนอข่าวการรบในต่างประเทศเป็นหลัก ส่วนข่าวที่เกี่ยวข้องกับไทยก็ให้ออกประกาศว่ารัฐบาลกำลังทำการเจรจากับญี่ปุ่น เพราะญี่ปุ่นยังไม่ได้ประกาศสงครามกับไทย แสดงให้เห็นว่า ประการแรกที่จอมพล ป. ดำเนินการภายหลังจากถูกญี่ปุ่นเข้ารุกรานคือการเซ็นเซอร์หรือคัดกรองข่าวสารให้ประชาชนรับทราบตามความต้องการของรัฐบาล เนื่องจากสถานการณ์ในภูมิภาคตะวันออกไกลได้ปะทุเป็นสงครามระหว่างชาติมหาอำนาจแล้ว²⁰⁵ ภายหลังจากที่จอมพล ป. และนายดิเรกเข้าพบกับคณะทูตญี่ปุ่นแล้ว ปรากฏว่าญี่ปุ่นได้ยื่นข้อเสนอให้กับไทยเลือกจะให้ญี่ปุ่นเดินทัพผ่านประเทศไทยเพียงอย่างเดียว หรือจะเข้าร่วมกับกลุ่มประเทศอักษะด้วย หรือจะให้ความร่วมมือทางทหารกับญี่ปุ่น ซึ่งทำให้ความเห็นของคณะรัฐมนตรีไทยแตกออกเป็น 3 ส่วน

²⁰³ อ้างอิงจาก ดิเรก ชัยนาม, อ้างแล้ว, หน้า 154. และ โทริฮารุ โยชิกาวา, อ้างแล้ว, หน้า 17.

²⁰⁴ บันทึกการประชุมคณะรัฐมนตรีวันที่ 7 และ 8 ธันวาคม พ.ศ. 2484 เวลาเช้า อ้างอิงจาก ปรีดี พนมยงค์, “หลักฐานสำคัญบางประการเกี่ยวกับสถานะสงครามของประเทศไทยในระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2 ภาค 1,” (กรุงเทพฯ: อรุณการพิมพ์, 2521), หน้า 13-22.

²⁰⁵ บันทึกการประชุมคณะรัฐมนตรีวันที่ 7 และ 8 ธันวาคม พ.ศ. 2484 เวลาเช้า อ้างอิงจาก เล่มเดิม, หน้า 22.

หลัก ได้แก่ กลุ่มที่เห็นว่าควรให้หยุดยิงเพียงอย่างเดียว กลุ่มที่เห็นว่าควรทำข้อตกลงกับญี่ปุ่นและยอมรับข้อเสนอในการให้ไทยเข้าร่วมกับญี่ปุ่น และกลุ่มที่ยังไม่สามารถตัดสินใจได้ ซึ่งกลุ่มแรกนั้นมีนายปรีดีและนายดิเรกเป็นผู้เสนอหลัก ส่วนกลุ่มที่สองมีหลวงวิจิตรฯ นายวนิช รวมทั้งจอมพล ป. เองก็สนับสนุนแนวคิดนี้ ส่วนกลุ่มที่สามที่ถือเป็นส่วนใหญ่ต่างเห็นชอบตามความเห็นของนายกรัฐมนตรี จึงทำให้นำไปสู่การหยุดยิงพร้อมกับเตรียมทำข้อตกลงบางประการกับญี่ปุ่น²⁰⁶

การที่ไทยถูกรุกรานจากกองทัพญี่ปุ่นในทางพฤตินัยแล้วถือว่าฐานะประเทศเป็นกลางของไทยได้สิ้นสุดลงเป็นที่เรียบร้อยแล้ว เนื่องจากไทยอยู่ในสถานะถูกยึดครองจากกองทัพญี่ปุ่นไม่ต่างไปจากอินโดจีนฝรั่งเศส²⁰⁷ แต่การตัดสินใจที่ทำให้สถานะความเป็นกลางของไทยสิ้นสุดลงโดยสมบูรณ์นั้น เห็นได้จากการทำสัญญาพันธมิตรทางทหารกับญี่ปุ่นในวันที่ 21 ธันวาคม พ.ศ. 2484 ซึ่งแสดงว่าไทยยอมเข้าร่วมเป็นส่วนหนึ่งของเขตอิทธิพลทางการทหารของญี่ปุ่น แม้ว่าไทยยังคงมีกองทัพที่สามารถดำเนินการทางทหารได้อยู่ก็ตาม ความร่วมมือทางการทหารกับญี่ปุ่นที่เกิดขึ้นก็เนื่องจากรัฐบาลไทยได้รับข่าวว่าญี่ปุ่นเป็นฝ่ายได้เปรียบในการรบกับทั้งอังกฤษและสหรัฐอเมริกา โดยสามารถทำลายเรือรบสำคัญอย่างเรือรบหลวงบรินซ์ ออฟ เวลส์ และรีพัลล์ของอังกฤษ รวมไปถึงการทำลายฐานทัพเรือสหรัฐอเมริกาที่อ่าวเพิร์ลแบบสายฟ้าแลบ รัฐบาลไทยที่กำลังเฝ้ามองเป็นเวลานานว่าฝ่ายใดจะเป็นฝ่ายได้เปรียบในการรบบนภูมิภาคตะวันออกไกลจึงตัดสินใจอย่างแน่วแน่ที่จะเลือกข้างญี่ปุ่น แม้ว่าในเอกสารจากการรวบรวมของนายปรีดีจะได้พยายามบอกว่า จอมพล ป. ตัดสินใจเลือกข้างญี่ปุ่นตั้งแต่ก่อนที่ญี่ปุ่นจะยกพลขึ้นบกที่ประเทศไทย²⁰⁸ แต่ถ้าลองพิจารณาจากข่าวและการดำเนินการต่างๆ ของรัฐบาลไทยที่เกิดขึ้นก่อนสงครามมหาเอเชียบูรพาแล้ว จะเห็นได้ว่า รัฐบาลไทยพยายามรักษาความเป็นกลางก็มีจุดประสงค์สำคัญประการหนึ่งในการวางท่าที่ไม่เข้าข้างฝ่ายใด เพื่อที่รอดูสถานการณ์ต่อไปว่าจะเกิดเหตุการณ์ใดขึ้นบ้าง เพื่อเป็นแนวทางในการตัดสินใจดำเนินนโยบายของรัฐบาลไทย ซึ่งก่อนหน้านี้จะเป็นการดำเนินนโยบายโดยภาพรวมทั้งด้านความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ทางความมั่นคง และทางเศรษฐกิจ โดยไม่ได้เจาะจงที่จะมีความสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้นกับฝ่ายใด

²⁰⁶ อาจมองได้ว่า การประชุมคณะรัฐมนตรีในวันดังกล่าวถือเป็นจุดเริ่มต้นของความขัดแย้งทางการเมืองระหว่างจอมพล ป. กับนายปรีดี แต่หากดูจากคำพูดที่ปรากฏในบันทึกการประชุมจะเห็นได้ว่า ไม่ได้เป็นการทะเลาะหรือใช้คำที่มีอารมณ์โกรธแต่อย่างใด เพียงแต่นายปรีดีพยายามที่จะยับยั้งไม่ให้มีการตัดสินใจที่เร่งรีบเกินไปนัก โดยพยายามเสนอให้มีการพิจารณาให้รอบคอบมากกว่านี้ แต่ก็ไม่สามารถทำให้ที่ประชุมคล้อยตามได้ อ้างอิงจาก บันทึกการประชุมคณะรัฐมนตรีวันที่ 7 และ 8 ธันวาคม พ.ศ. 2484 เวลาเช้า อ้างอิงจาก เล่มเดิม, หน้า 23-37.

²⁰⁷ การยุบเลิกกรรมการพิจารณาประมวลข่าวในเหตุการณ์ทางด้านตะวันออกไกลก็เกิดจากความเห็นของพระองค์เจ้าวรรณฯ ที่ทรงมองว่านอกจากบรรดากรรมการต่างติดภารกิจจนไม่สามารถดำเนินการประมวลข่าวได้แล้ว ก็ทรงเห็นว่าไทยถูกทหารญี่ปุ่นเข้ายึดครอง จึงถือว่าไทยไม่ได้เป็นกลางอีกต่อไป การยุบเลิกกรรมการพิจารณาประมวลข่าวสงครามของไทยจึงเป็นการยุบเลิกเพราะไทยไม่อาจรักษาสถานะความเป็นกลางได้อีกต่อไป

²⁰⁸ ปรีดี พนมยงค์, อ้างแล้ว, หน้า 7.

เป็นพิเศษภายใต้สถานะเป็นกลางของไทย แม้จะมีความพยายามที่จะโน้มน้าวให้ไทยเข้าร่วมกับฝ่ายตน หากแต่ไทยก็ยังวางท่าทีสงบนิ่งและไม่โอนเอียงไปทางฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง จนกระทั่งแน่ใจได้ว่า ฝ่ายใดจะเป็นฝ่ายได้เปรียบในภูมิภาคตะวันออกไกล ซึ่งในต้นเดือนธันวาคม พ.ศ. 2484 ก็ปรากฏว่าญี่ปุ่นสามารถรุกคืบไปยังดินแดนอาณานิคมของชาติสัมพันธมิตรและได้รับชัยชนะอย่างต่อเนื่อง พร้อมกันนั้นก็พยายามไม่ให้มีการสู้รบระหว่างญี่ปุ่นกับอังกฤษในประเทศไทย จึงปรากฏว่าการสกัดกั้นของเจ้าหน้าที่ไทยที่ไม่ให้ทหารอังกฤษข้ามพรมแดนมายังประเทศไทย²⁰⁹ ในที่สุด รัฐบาลไทยจึงได้ประกาศสงครามกับสหรัฐอเมริกาและอังกฤษในวันที่ 25 มกราคม พ.ศ. 2485 และเข้าร่วมกับกลุ่มประเทศอักษะ

5.5 สรุป

ข่าวที่ปรากฏเกี่ยวกับสถานการณ์ความตึงเครียดในภูมิภาคตะวันออกไกล ทั้งข่าวเกี่ยวกับการขยายอิทธิพลของญี่ปุ่นลงมาทางใต้ ข่าวเกี่ยวกับการดำเนินนโยบายป้องกันของชาติสัมพันธมิตร และความช่วยเหลือจากสหรัฐอเมริกาต่อชาติสัมพันธมิตรรวมถึงจีนในภูมิภาคตะวันออกไกล รวมถึงข่าวเกี่ยวกับประเทศไทย ได้นำเสนอและปรากฏในเอกสารประมวลข่าวสงครามของไทย ซึ่งพบว่าข่าวเหล่านี้เป็นแหล่งข้อมูลสำคัญของรัฐบาลไทย เพียงแต่เป็นเพียงข้อมูลที่ได้รับเท่านั้น เนื่องจากการดำเนินนโยบายของรัฐบาลไทยต่างดำเนินการบนพื้นฐานของฐานะที่เป็นประเทศเป็นกลาง คือพยายามสร้างความสัมพันธ์กับชาติต่างๆ โดยไม่ต้องการดำเนินท่าทีที่แข็งกร้าวเพื่อเป็นศัตรูกับชาติใดๆ

ในช่วงเวลาที่สถานการณ์ในภูมิภาคตะวันออกไกลเกิดความตึงเครียดจากการเผชิญหน้าระหว่างญี่ปุ่นกับชาติสัมพันธมิตร ท่าทีของรัฐบาลไทยที่สำคัญ ซึ่งดำเนินการเพื่อรักษาไว้ซึ่งฐานะความเป็นกลางของไทย ได้แก่ ความพยายามซื้อขายเพื่อให้ได้มาซึ่งอาวุธและทรัพยากรที่สำคัญในการรบ เพื่อเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการรักษาความเป็นกลางของไทย การสร้างความสัมพันธ์ที่ดีทั้งกับญี่ปุ่นและชาติสัมพันธมิตรที่มีบทบาทในภูมิภาคตะวันออกไกล โดยพยายามเปิดตลาดค้าขายกับทั้งฝ่ายญี่ปุ่นและชาติสัมพันธมิตรซึ่งดูเหมือนจะไม่เป็นที่พอใจสำหรับฝ่ายสัมพันธมิตรที่ต้องการกีดกันทางเศรษฐกิจต่อญี่ปุ่น รวมไปถึงการเสริมการป้องกันทั้งการออกกฎหมายเกี่ยวกับความมั่นคง การปลุกใจให้ชาวไทยต่อสู้กับข้าศึกที่จะมารุกรานประเทศไทย รวมทั้งการจัดตั้งกองทหารตามจุดยุทธศาสตร์สำคัญเพื่อพร้อมรับการโจมตีจากภายนอกประเทศ

²⁰⁹ ดูเพิ่มเติมใน หนังสือพิมพ์ศรีกรุงฉบับวันที่ 13 ธันวาคม พ.ศ. 2484, หน้า 1-2. ฉบับวันที่ 14 ธันวาคม พ.ศ. 2484, หน้า 1-5.

กล่าวถึงการรบระหว่างกองทหารอังกฤษกับเจ้าหน้าที่ไทย สถานการณ์การรบระหว่างญี่ปุ่นกับอังกฤษในมลายู รวมถึงประกาศจาก รัฐบาลไทยให้รักษาความสงบและให้ความร่วมมือกับกองทหารญี่ปุ่น

แต่ถึงกระนั้น รัฐบาลไทยยังคงสงวนท่าทีแม้จากข่าวที่แสดงให้เห็นว่าได้มีการทำสงครามข้าวสารระหว่างญี่ปุ่นกับชาติสัมพันธมิตร โดยที่ไทยเป็นหนึ่งในเป้าหมายของการนำเสนอมหาเอเซียให้ไทยดำเนินนโยบายที่เป็นประโยชน์หรือชักจูงให้ไทยเข้าร่วมกับฝ่ายตน การที่รัฐบาลไทยยังคงสงวนท่าทีไม่ได้เพียงเพราะไทยดำเนินนโยบายเป็นกลางเท่านั้น แม้ว่าจะมีความพยายามที่จะให้ไทยทำการเลือกเข้าข้างฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง แต่รัฐบาลไทยก็ไม่ได้ทำการเลือกข้างใดข้างหนึ่งเลยจนกระทั่งเกิดสงครามมหาเอเซียบูรพา เพราะไทยต้องการเฝ้าดูสถานการณ์ว่าฝ่ายใดจะเป็นฝ่ายได้เปรียบหากเกิดสงครามขึ้นในภูมิภาคตะวันออกไกล ซึ่งจะมีผลต่อการรักษาเอกราชของไทยในภายภาคหน้า ซึ่งญี่ปุ่นกลับเป็นฝ่ายได้เปรียบในช่วงเริ่มสงครามในต้นเดือนธันวาคม พ.ศ. 2484 ความได้เปรียบของญี่ปุ่นในการรบกับชาติสัมพันธมิตร รวมทั้งการที่ทหารญี่ปุ่นบุกประเทศไทยและประจำการในไทยเป็นจำนวนมากไม่ต่างไปจากอินโดจีนฝรั่งเศส ทำให้ไทยต้องเข้าร่วมกับญี่ปุ่นโดยผ่านการทำสัญญาพันธมิตรไมตรีทางการทหารและการประกาศสงครามกับสหรัฐอเมริกาและอังกฤษในที่สุด

ถึงกระนั้น ดูเหมือนว่าข้อมูลที่ปรากฏเป็นข่าวในเอกสารประมวลข่าวสงครามของไทยก็แสดงให้เห็นว่า ไทยได้รับข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับสถานการณ์ในภูมิภาคตะวันออกไกลก่อนหน้านี้ที่จะเกิดสงครามมหาเอเซียบูรพาอย่างใกล้ชิด อีกทั้งทราบถึงความตึงเครียดระหว่างญี่ปุ่นกับชาติสัมพันธมิตรที่อาจนำไปสู่การสู้รบได้ทุกเมื่อ ซึ่งให้เห็นว่า ในการตัดสินใจของรัฐบาลไทย ซึ่งรวมถึงการตัดสินใจในวันที่ 7-8 ธันวาคม พ.ศ. 2484 ในช่วงที่ญี่ปุ่นทำการรุกรานประเทศไทยนั้น ก็ถือเป็นการตัดสินใจโดยผ่านการแสดงความเห็นของรัฐมนตรีแต่ละคน การวินิจฉัยต่างอยู่บนฐานของแนวคิด ทศนคติต่อสถานการณ์ในภูมิภาคตะวันออกไกลผ่านการได้รับข้อมูลข่าวสารตามที่ปรากฏในเอกสารประมวลข่าวสงครามของไทยซึ่งได้ส่งไปให้รัฐมนตรีของไทยได้รับทราบอย่างต่อเนื่อง การตัดสินใจของรัฐบาลไทยดังกล่าวจึงไม่ได้เป็นการตัดสินใจที่รีบเร่งหรือฉกฉวยตามสถานการณ์ที่เกิดขึ้นเฉพาะหน้าเท่านั้น แต่เป็นการตัดสินใจที่อยู่ภายใต้การรับข้อมูลข่าวสารโดยเฉพาะสถานการณ์ในต่างประเทศตามข่าวที่ปรากฏในเอกสารประมวลข่าวสงครามมานับตั้งแต่เริ่มสงครามในภูมิภาคยุโรปเมื่อเดือนกันยายน พ.ศ. 2482

บทที่ 6

บทสรุป

เมื่อสงครามในภูมิภาคยุโรปเกิดขึ้นในวันที่ 1 กันยายน พ.ศ. 2482 ภายหลังจากกองทหารเยอรมันได้ทำการรุกรานโปแลนด์ รัฐบาลไทยได้มีการประชุมคณะรัฐมนตรีเป็นการพิเศษในวันที่ 2 กันยายน พ.ศ. 2482 โดยได้ตัดสินใจดำเนินนโยบายเป็นกลางและไม่เข้าข้างฝ่ายใดหากอังกฤษและฝรั่งเศสจะประกาศสงครามกับเยอรมนี พร้อมกันนั้นยังได้จัดตั้งกรรมการพิจารณาประมวลข่าวในยามฉุกเฉินขึ้นเพื่อติดตามสถานการณ์สงครามในภูมิภาคยุโรป ถือได้ว่าเป็นกรรมการพิจารณาประมวลข่าวสงครามของไทยชุดแรกที่เกิดขึ้นในช่วงต้นของสงครามโลกครั้งที่ 2 ซึ่งรัฐบาลไทยมองว่า การสู้รบในภูมิภาคยุโรปได้นำพาโลกเข้าสู่สภาวะสงคราม¹ การติดตามข่าวสารต่างๆ ที่มีความเกี่ยวข้องกับสงครามจึงเกิดขึ้นพร้อมกับการดำเนินนโยบายทั้งการเมือง การทหาร เศรษฐกิจ และประกาศให้ประชาชนทราบว่า ไทยได้ตัดสินใจดำเนินนโยบายเป็นกลาง อาจกล่าวได้ว่า การที่ไทยประกาศเป็นกลางในสงคราม ณ ภูมิภาคยุโรปถือได้ว่า ไทยได้เป็นส่วนหนึ่งของสงครามโลกครั้งที่ 2 นับตั้งแต่เริ่มสงคราม²

ในกรรมการพิจารณาประมวลข่าวในยามฉุกเฉินประกอบด้วยผู้แทนจากกระทรวง ทบวง กรม และสำนักต่างๆ ในหน่วยงานของรัฐบาลไทย โดยมีหม่อมเจ้าวรรณไวทยากร วรวรรณ ที่ปรึกษานายกรัฐมนตรีและที่ปรึกษากระทรวงการต่างประเทศ ทรงเป็นประธานกรรมการ มีหลวงสิทธิสยามการ ปลัดกระทรวงการต่างประเทศเป็นรองประธานกรรมการ ซึ่งแสดงให้เห็นว่า ข่าวที่รวบรวมแล้วสรุปในเอกสารประมวลข่าวสงครามมาจากสำนักข่าวต่างประเทศ ผู้แทนจากกระทรวงการต่างประเทศจึงมีความสำคัญในการรับและแปลข่าวสารจากภาษาต่างๆ มาเป็นภาษาไทยเพื่อสรุปส่งมายังคณะรัฐมนตรี ข่าวที่ปรากฏในเอกสารประมวลข่าวสงครามของไทยมาจากวิทยุกระจายเสียงและวิทยุโทรเลข ซึ่งอ้างแหล่งข่าวจากหนังสือพิมพ์ ประกาศ คำสัมภาษณ์ของบุคคลสำคัญในประเทศต่างๆ อีกชั้นหนึ่ง โดยได้มีการแบ่งหมวดหมู่ของข่าวเป็นข่าวการเมือง ข่าวการทหาร ข่าวการค้าและ

¹ สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี. ครั้งที่ 48/2482 เรื่อง สงคราม วันที่ 4 กันยายน พ.ศ. 2482, แผ่น 15.

² ในวิทยานิพนธ์นี้ได้พยายามชี้ให้เห็นว่า ไทยเป็นส่วนหนึ่งของสงครามโลกครั้งที่ 2 มาตั้งแต่เริ่มสงครามในภูมิภาคยุโรป หากมองการเริ่มต้นของสงครามโลกครั้งที่ 2 อาจมองได้จากสงครามใน 2 พื้นที่สำคัญ ได้แก่ ภูมิภาคยุโรปจากการบุกโปแลนด์ของเยอรมนี และภูมิภาคตะวันออกไกล โดยอาจนับการเกิดสงครามระหว่างจีนกับญี่ปุ่นใน พ.ศ. 2480 หรือการเกิดสงครามมหาเอเชียบูรพาใน พ.ศ. 2484 เป็นจุดเริ่มต้นของสงคราม ซึ่งวิทยานิพนธ์นี้มองว่าจุดเริ่มต้นของสงครามโลกครั้งที่ 2 เกิดขึ้นภายหลังเยอรมนีบุกโปแลนด์ในเดือนกันยายน พ.ศ. 2482 เนื่องจากเป็นเหตุการณ์ที่ทำให้เกิดการประกาศสงครามระหว่างชาติมหาอำนาจสำคัญของโลกในขณะนั้น ได้แก่ อังกฤษและฝรั่งเศสฝ่ายหนึ่งกับเยอรมนีอีกฝ่ายหนึ่ง ซึ่งประเทศเหล่านี้ก็เป็นประเทศมหาอำนาจที่มีส่วนสำคัญในการรบในสงครามโลกครั้งที่ 1 อีกด้วย

การคลัง และข่าวความเคลื่อนไหวตามชายแดน ซึ่งการแปลและแบ่งหมวดหมู่ของข่าวที่ปรากฏในเอกสารประมวลข่าวสงครามของไทยจะช่วยให้ผู้อ่านซึ่งก็คือคณะรัฐมนตรีสามารถรับรู้ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับสถานการณ์สงครามที่เกิดขึ้นได้

ในช่วงสถานการณ์สงครามในภูมิภาคยุโรป ได้ปรากฏข่าวที่สำคัญ ได้แก่ ข่าวเกี่ยวกับการรบระหว่างเยอรมนีกับโปแลนด์ ข่าวการรบระหว่างสหภาพโซเวียตและฟินแลนด์ ข่าวเกี่ยวกับท่าทีของประเทศที่ประกาศตนเป็นกลางในสงคราม และข่าวเกี่ยวกับผลกระทบทางเศรษฐกิจที่บรรดาประเทศเป็นกลางได้รับจากการทำสงครามเศรษฐกิจ ซึ่งข่าวเกี่ยวกับบทบาทของประเทศเป็นกลางถือเป็นข่าวที่รัฐบาลไทยให้ความสำคัญ เนื่องจากไทยก็เป็นหนึ่งในบรรดาประเทศที่ประกาศตนเป็นกลาง ผลกระทบที่ประเทศเป็นกลางได้รับโดยเฉพาะผลกระทบทางเศรษฐกิจจากความไม่สะดวกในการเดินเรือสินค้า เนื่องจากประเทศคู่สงครามโดยเฉพาะอังกฤษกับเยอรมนีต่างพยายามดำเนินนโยบายปิดทะเลและสกัดกั้นทางเศรษฐกิจ พยายามไม่ให้เรือสินค้าสามารถส่งสินค้าไปยังประเทศคู่ตรงข้ามได้สะดวก ประเทศเป็นกลางที่ต่างส่งสินค้าให้แก่ทั้งอังกฤษและเยอรมนีจึงได้รับผลกระทบอย่างหนัก ไทยก็ได้รับผลกระทบจากการที่สินค้าที่นำเข้าจากยุโรปมีปริมาณน้อยลง ราคาสินค้าบางประเภทจึงสูงขึ้น ทำให้รัฐบาลไทยต้องออกกฎหมายเพื่อป้องกันการค้ากำไรเกินควร และไม่ให้อำนาจโอกาสในการขึ้นราคาสินค้า นอกจากนี้ รัฐบาลไทยยังได้ออกมาตรการทางเศรษฐกิจเพิ่มเติม เช่น การจัดตั้งบริษัทของรัฐเพื่อดำเนินนโยบายการค้า ความพยายามแสวงหาตลาดส่งออกใหม่แทนที่ยุโรปซึ่งอยู่ภายใต้สงคราม ส่งเสริมให้ประชาชนช่วยเหลือตนเอง พยายามให้ใช้สินค้าที่ผลิตในไทยโดยคนไทย เพื่อลดการพึ่งพาสินค้าจากต่างประเทศโดยเฉพาะจากยุโรป

นอกจากนโยบายทางเศรษฐกิจแล้ว รัฐบาลไทยยังดำเนินนโยบายด้านต่างๆ เช่น การเมือง การทหาร และการต่างประเทศ โดยในช่วงแรกของสงครามในยุโรปถือเป็นช่วงที่รัฐบาลไทยกำหนดแนวทางในการรักษาความเป็นกลาง เช่น การห้ามไม่ให้เรือและประชาชนในประเทศคู่สงครามใช้พื้นที่ในไทยในการกระทำการใดๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อการทำสงคราม การจัดเตรียมกำลังทหารและงบประมาณเพิ่มเติมในการรักษาความเป็นกลาง รวมไปถึงความพยายามในการรักษาสันติภาพในประเทศไทยและดินแดนรอบข้างด้วยการเตรียมทำสัญญาไม่รุกรานกันกับอังกฤษและฝรั่งเศสซึ่งมีดินแดนติดกับไทย รวมไปถึงสัญญาพันธมิตรกับญี่ปุ่นซึ่งเป็นชาติมหาอำนาจสำคัญในภูมิภาคตะวันออกไกล นโยบายที่กล่าวมาข้างต้นแสดงให้เห็นว่า ในช่วงแรกของสงครามขณะที่เกิดขึ้นในภูมิภาคยุโรป รัฐบาลไทยได้ดำเนินนโยบายเป็นกลางอย่างเคร่งครัดโดยไม่มีอิทธิพลจากภายนอกเข้าแทรกแซงมากนัก

จากการติดตามข่าวสารที่ปรากฏในเอกสารประมวลข่าวสงครามที่จัดทำโดยกรมการพิจารณาประมวลข่าวในยามฉุกเฉินแสดงให้เห็นว่า สงครามในยุโรปยังคงห่างไกลและไม่มีทีท่าว่าจะเกิดเป็นการรบครั้งใหญ่ เนื่องจากข่าวที่ปรากฏแสดงให้เห็นว่า การรบระหว่างเยอรมนีกับอังกฤษและฝรั่งเศสยังไม่รุนแรงถึงขนาดเกิดการโจมตีครั้งใหญ่ มีเพียงการปะทะกันอย่างประปราย ซึ่งสงครามช่วงแรกระหว่างเยอรมนีกับอังกฤษและฝรั่งเศสถูกเรียกว่าเป็นสงครามลวง เนื่องจากหลังอังกฤษและฝรั่งเศสประกาศสงครามกับเยอรมนีก็ไม่ได้มีการเตรียมกำลังทหารเข้าโจมตีเยอรมนีอย่างขนานใหญ่แต่อย่างใด เพียงแต่ส่งกำลังทหารเข้าประชิดชายแดนระหว่างฝรั่งเศสกับเยอรมนีเท่านั้น หากเทียบการปะทะทางบกแล้ว ดูเหมือนว่าในช่วงแรกการปะทะกันทางทะเลระหว่างอังกฤษกับเยอรมนีจะมีความรุนแรงและส่งผลกระทบมากกว่า เนื่องจากการรบทางเรือระหว่างสองประเทศเป็นส่วนหนึ่งของการทำสงครามทางเศรษฐกิจซึ่งส่งผลอย่างมากต่อการดำเนินนโยบายทางการค้าของประเทศเป็นกลางโดยเฉพาะประเทศในภูมิภาคยุโรป รัฐบาลไทยจึงสนใจต่อท่าทีของประเทศเป็นกลางที่ได้รับผลกระทบจากสงครามทางทะเลเป็นอย่างมาก และทำให้รัฐบาลไทยพยายามเน้นนโยบายทางเศรษฐกิจในช่วงแรกของสงคราม การจัดตั้งบริษัทของรัฐบาลไทยจะมีมากในช่วง พ.ศ. 2482-2483 ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่เกิดสงครามในภูมิภาคยุโรป รวมไปถึงการออกกฎหมายการค้าต่างๆ ก็เกิดขึ้นในช่วงเวลาดังกล่าว แสดงให้เห็นถึงนโยบายทางเศรษฐกิจที่รัฐบาลไทยได้ให้ความสำคัญ เพราะผลกระทบเบื้องต้นที่ไทยได้รับมาก่อนจากสงครามในยุโรปคือผลกระทบทางเศรษฐกิจ

ในเดือนมกราคม พ.ศ. 2482 รัฐบาลไทยมองว่าสถานการณ์สงครามระหว่างเยอรมนีกับอังกฤษและฝรั่งเศสอาจจะมีแนวโน้มบรรเทาลงและอาจไม่เกิดการรบครั้งใหญ่ จึงทำให้คณะรัฐมนตรีไทยได้มีมติให้ยุบกรมการพิจารณาประมวลข่าวในยามฉุกเฉิน และการประมวลข่าวสงครามของไทยที่มาจากคณะกรรมการที่ทำหน้าที่โดยเฉพาะไปถึง 9 เดือน ในระหว่างนั้น ปรากฏว่า สถานการณ์สงครามในยุโรปกลับมามีท่าทีรุนแรงมากขึ้น จากการที่เยอรมนีตัดสินใจส่งกำลังทหารเข้ารุกรานประเทศเป็นกลางในยุโรป ได้แก่ เดนมาร์ก นอร์เวย์ เนเธอร์แลนด์ และเบลเยียม ช่วงเดือนเมษายนจนถึงเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2483 ทำให้ประเทศเหล่านี้ถูกเยอรมนีเข้ายึดครอง ต่อมาในเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2483 ฝรั่งเศสถูกรุกรานและในที่สุดก็ได้ยอมแพ้ต่อเยอรมนี การยอมแพ้ของฝรั่งเศสส่งผลต่อสถานการณ์ในภูมิภาคตะวันออกไกล กล่าวคือญี่ปุ่นซึ่งกำลังทำสงครามในจีนได้ตัดสินใจขยายอิทธิพลมายังอินโดจีนซึ่งเป็นดินแดนในอาณานิคมของฝรั่งเศส ทำให้รัฐบาลไทยที่พึ่งลงนามในสัญญาไม่รุกรานกันกับอังกฤษและฝรั่งเศส และสัญญาพันธมิตรกับญี่ปุ่น ต้องเร่งดำเนินการเจรจากับฝรั่งเศสในการปักปันเส้นเขตแดนใหม่โดยให้ใช้ร่องน้ำลึกเป็นเกณฑ์ ซึ่งเป็นเงื่อนไขสำคัญในการทำสัญญาไม่รุกรานกันระหว่างไทยกับฝรั่งเศส เพื่อให้ไทยสามารถใช้แม่น้ำโขงเป็นจุดยุทธศาสตร์ในการป้องกันการรุกรานทางด้านตะวันออกที่อาจจะเกิดขึ้น

แต่อย่างไรก็ตาม การเจรจาปักปันเส้นเขตแดนยังคงล่าช้า เนื่องจากการเปลี่ยนถ่ายอำนาจใน รัฐบาลฝรั่งเศสและการเปลี่ยนให้รัฐบาลอินโดจีนเป็นผู้ดำเนินการเจรจาโดยตรง ทั้งนี้ฝรั่งเศสมีท่าที ชัดเจนที่ไม่ต้องการเสียดินแดนให้กับไทย ซึ่งรัฐบาลไทยมองว่าต้องมีการเสียดินแดนเพราะว่า หากจะ ใช้ร่องน้ำลึกในแม่น้ำโขงเป็นเกณฑ์ในการแบ่งเขตแดน อินโดจีนจำเป็นต้องเสียดินแดนฝั่งขวาแม่น้ำ โขงได้แก่ ตรงข้ามเมืองหลวงพระบางและปากเซให้แก่ฝ่ายไทย ซึ่งฝ่ายฝรั่งเศสไม่ต้องการ พร้อมกัน นั้นก็ได้เกิดความตึงเครียดตามชายแดนเนื่องจากทั้งสองฝ่ายต่างส่งเจ้าหน้าที่เข้าควบคุมสถานการณ์ ตามชายแดน ส่วนในไทยก็ได้เกิดการเดินขบวนเรียกร้องดินแดนคืนทั้งจาก นักเรียน นิสิตนักศึกษา และประชาชนเพื่อให้รัฐบาลดำเนินการเรียกร้องดินแดนที่เคยเสียไปให้แก่ฝรั่งเศสกลับคืนมา แม้ รัฐบาลไทยในขณะนั้นจะพยายามใช้วิธีการเจรจาเพื่อให้ได้ดินแดนบางส่วนคืนตามหลักเกณฑ์ปักปัน เขตแดนใหม่ซึ่งประสบความสำเร็จในการเจรจากับอังกฤษเมื่อ พ.ศ. 2481 แต่ฝรั่งเศสกลับยื่นกรณที่ จะปฏิเสธ

ในช่วงเวลาที่เกิดกระแสเรียกร้องดินแดนคืนในไทย และสถานการณ์ความตึงเครียดที่ปรากฏ ขึ้นตามชายแดนไทยกับอินโดจีนฝรั่งเศส รัฐบาลไทยได้มีมติให้รื้อฟื้นกรรมการพิจารณาประมวลข่าว สงครามของไทยอีกครั้งภายใต้ชื่อกรรมการพิจารณาประมวลข่าวในพฤติการณ์ทางด้านตะวันออกไกล โดยในช่วงแรกของการจัดตั้งกรรมการพิจารณาประมวลข่าวสงครามชุดดังกล่าว รัฐบาลไทยต้องการ ให้กรรมการดังกล่าวรวบรวมข่าวเกี่ยวกับสถานการณ์ในอินโดจีนและการดำเนินนโยบายต่างๆ ของ ฝรั่งเศสในอินโดจีน หากจะตั้งข้อสังเกต อาจกล่าวได้ว่า รัฐบาลไทยมีการติดตามสถานการณ์ในอินโด จีนอย่างใกล้ชิดมากขึ้นในช่วงที่ญี่ปุ่นดำเนินการขยายอิทธิพลจนนำไปสู่การยกพลขึ้นบกที่อินโดจีน ตอนเหนือในเดือนกันยายน พ.ศ. 2483 นำไปสู่การตั้งฐานทัพของญี่ปุ่นในอินโดจีนตอนเหนือ รัฐบาล ไทยมองว่า ญี่ปุ่นอาจดำเนินการต่อไปยังอินโดจีนตอนใต้ และจะต้องเผชิญหน้ากับชาติสัมพันธมิตร รวมถึงไทยด้วย ดังนั้น การที่รัฐบาลไทยเร่งดำเนินการเจรจากับอินโดจีนฝรั่งเศสก็เพื่อให้ไทยสามารถ ตั้งแนวยุทธศาสตร์ในการป้องกันการรุกรานทางบกจากทางด้านตะวันออก และจากข่าวเกี่ยวกับอินโด จีนที่ปรากฏในเอกสารประมวลข่าวก็ยิ่งทำให้เห็นภาพว่า สถานการณ์ในอินโดจีนอยู่ในภาวะปั่นป่วน ทั้งจากการจลาจลต่อต้านรัฐบาลอาณานิคม รวมไปถึงการปะทะกันกับกองทหารญี่ปุ่น รัฐบาลไทยจึง ต้องเตรียมพร้อมรักษาความสงบตามชายแดนไทยกับอินโดจีนฝรั่งเศส หากเกิดการเปลี่ยนแปลงครั้ง ใหญ่ในอินโดจีนฝรั่งเศสขึ้น

ก่อนที่จะเกิดการปะทะกันตามชายแดนระหว่างไทยกับอินโดจีนฝรั่งเศส รัฐบาลไทยได้มีการ ก่อตั้งกองบัญชาการทหารสูงสุดโดยมีนายพลตรี หลวงพิบูลสงครามเป็นผู้บัญชาการทหารสูงสุด พร้อมกับได้มีการจัดตั้งหน่วยกำลังพลในส่วนต่างๆ เพื่อเตรียมพร้อมรับสถานการณ์การสู้รบที่อาจเกิด ขึ้นกับอินโดจีนฝรั่งเศส ในขณะเดียวกัน ทางฝ่ายไทยได้รับรายงานเกี่ยวกับการอพยพของชาวพื้นเมือง

อินโดจีนมายังประเทศไทยอย่างต่อเนื่อง การอพยพของชาวพื้นเมืองอินโดจีนมายังประเทศไทยเป็นประเด็นที่ปรากฏเป็นข่าวหรือรายงานในเอกสารประมวลข่าวสงครามของไทยเช่นกัน รัฐบาลไทยจึงมีมาตรการในการให้ความช่วยเหลือกับผู้อพยพที่มาจากทางอินโดจีนฝรั่งเศส บรรดาเจ้าหน้าที่ตำรวจทหารของอินโดจีนที่อพยพเข้ามาจะได้รับเงินจำนวนหนึ่งหากได้นำอาวุธเข้ามาด้วย จะเห็นได้ว่า รัฐบาลไทยพยายามใช้เจ้าหน้าที่พื้นเมืองอินโดจีนที่อพยพเข้ามายังไทยมาช่วยในการรักษาความสงบตามชายแดนโดยมีค่าตอบแทน นอกจากนี้ รัฐบาลไทยยังมีการจัดสรรงบประมาณสำหรับการทหารในช่วงที่สถานการณ์ตามชายแดนทางด้านอินโดจีนฝรั่งเศสกำลังตึงเครียด

เมื่อเกิดการปะทะกันตามชายแดนระหว่างไทยกับอินโดจีนฝรั่งเศสในปลายเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2483 โดยการปะทะดำเนินไปอย่างต่อเนื่อง จนกระทั่งเดือนมกราคม พ.ศ. 2484 รัฐบาลไทยตัดสินใจส่งทหารเข้ารุกรานอินโดจีนฝรั่งเศสโดยสามารถยึดดินแดนบางส่วนของอินโดจีนฝรั่งเศสได้สำเร็จ ซึ่งเหตุการณ์ดังกล่าวได้มีการนำเสนอข่าวจากสำนักข่าวของไทย อินโดจีนฝรั่งเศส ญี่ปุ่น ชาติฝ่ายอักษะ และรวมถึงจากชาติสัมพันธมิตร นอกจากนี้ยังปรากฏข่าวเกี่ยวกับความพยายามเจรจาระหว่างไทยกับฝรั่งเศส รวมถึงการแทรกแซงของญี่ปุ่นในการเข้ามาเป็นคนกลางเจรจาไกล่เกลี่ยข้อพิพาทระหว่างไทยกับอินโดจีนฝรั่งเศส ในเวลาการปะทะกันระหว่างไทยกับอินโดจีนฝรั่งเศส รัฐบาลไทยได้ดำเนินการป้องกันตามชายแดนและติดตามข่าวเกี่ยวกับการรบระหว่างไทยกับอินโดจีนฝรั่งเศสเป็นสำคัญ เมื่อไทยประกาศกฎอัยการศึก รัฐบาลไทยจึงได้ดำเนินการรุกรานเข้าไปในดินแดนของอินโดจีนฝรั่งเศส จึงปรากฏข่าวทั้งจากไทยและอินโดจีนฝรั่งเศสว่าฝ่ายตนกำลังได้เปรียบการรบ แต่ถึงกระนั้น ฝ่ายไทยกลับได้เปรียบในการรบทางบกและอากาศคือสามารถเข้ายึดครองพื้นที่บางส่วนในอินโดจีนฝรั่งเศสได้ ส่วนการรบทางเรือ ฝ่ายไทยตกเป็นฝ่ายตั้งรับแม้จะสามารถขับไล่กองเรืออินโดจีนฝรั่งเศสได้สำเร็จ หากแต่กองเรือของไทยก็ได้รับความเสียหายอย่างหนักซึ่งได้ปรากฏเป็นข่าวในเอกสารประมวลข่าวว่ามีการรบทางเรือสำคัญคือยุทธนาวีที่เกาะช้างเท่านั้น ต่อมาในปลายเดือนมกราคม พ.ศ. 2484 รัฐบาลไทยจึงยินยอมให้ญี่ปุ่นเป็นคนกลางในการเจรจาไกล่เกลี่ยทำให้มีการเจรจาหยุดยิงบนเรือประจัญบานของญี่ปุ่นในช่องแคบ

การเจรจาหยุดยิงที่ช่องแคบและการเจรจาสันติภาพที่กรุงโตเกียว ประเทศญี่ปุ่นเป็นเหตุการณ์ที่ได้รับการนำเสนอข่าวซึ่งปรากฏในเอกสารประมวลข่าวสงครามของไทย ก่อนหน้าที่จะส่งคณะผู้แทนไปเจรจาที่กรุงโตเกียว ได้มีการประชุมคณะรัฐมนตรีที่ส่งผลให้มีการเปลี่ยนแปลงข้อเรียกร้องดินแดนคืนจากอินโดจีนฝรั่งเศสที่มีเพิ่มมากขึ้น เนื่องจากการสู้รบในกรณีพิพาทที่ผ่านมา ไทยต้องสูญเสียชีวิตและทรัพย์สินเป็นอันมาก ทั้งที่มีโอกาสในการหลีกเลี่ยงความสูญเสียได้จากการเจรจา ข้อเรียกร้องที่แข็งกร้าวขึ้นของไทยทำให้การเจรจาที่กรุงโตเกียวได้รับความยากลำบาก เพราะทางฝ่ายฝรั่งเศสก็พยายามปฏิเสธข้อเรียกร้องของไทย ญี่ปุ่นในฐานะคนกลางต้องพยายามดำเนินการไกล่เกลี่ย

เพื่อสนองข้อเรียกร้องของทั้งฝ่ายไทยและฝรั่งเศส จึงไม่ได้หมายความว่า ญี่ปุ่นจะสนับสนุนต่อข้อเรียกร้องของไทยอย่างเต็มที่อย่างที่ฝ่ายชาติสัมพันธมิตรเข้าใจ สามชาติที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการเจรจาไกล่เกลี่ยต่างมีความต้องการที่จะได้รับหรือรักษาสถานะผลประโยชน์ของตน ในขณะที่ฝ่ายไทยต้องการดินแดนคืนเพิ่มจากการปักปันเส้นเขตแดน ฝรั่งเศสต้องการรักษาสถานะเดิมของอินโดจีน และญี่ปุ่นต้องการใช้โอกาสในฐานะคนกลางในการเจรจาไกล่เกลี่ยเพื่อให้ตนได้รับประโยชน์ในการดำเนินนโยบายจัดระเบียบใหม่จากการขยายอำนาจมายังภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ผ่านอินโดจีนและไทย การเจรจาสันติภาพที่กรุงโตเกียวดำเนินการจนกระทั่งได้มีข้อตกลงและลงนามในเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2484

กรณีพิพาทอินโดจีนถือเป็นเหตุการณ์สำคัญที่ส่งต่อการรักษาความเป็นกลางของไทย เพราะทำให้ไทยต้องอยู่ในสถานะเป็นกลางแบบเตรียมรบ ถือเป็นจุดพลิกผันสำคัญของไทยในฐานะประเทศเป็นกลางซึ่งเกิดขึ้นในช่วงเวลาแห่งสถานการณ์สงครามในยุโรปที่รุนแรงมากยิ่งขึ้น ส่งผลกระทบมายังภูมิภาคตะวันออกไกล ทำให้ญี่ปุ่นดำเนินการขยายอิทธิพลมายังอินโดจีน อันเป็นการเผชิญหน้ากับชาติสัมพันธมิตรซึ่งมีดินแดนอาณานิคมในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ รัฐบาลไทยได้มีการเปลี่ยนแปลงข้อเรียกร้องดินแดนคืนสำคัญถึง 2 ครั้ง คือหลังจากญี่ปุ่นเข้ามามีฐานทัพในอินโดจีนตอนเหนือและหลังการสู้รบในกรณีพิพาทอินโดจีน แสดงให้เห็นว่า ท่าทีของรัฐบาลไทยในช่วงดำเนินนโยบายเป็นกลางปรับเปลี่ยนตามสถานการณ์จากภายนอกเป็นสำคัญ ดังนั้น ขาวที่รวบรวมและปรากฏในเอกสารประมวลข่าวสงครามถือเป็นข้อมูลสำคัญในการวางแนวทางเพื่อเตรียมดำเนินการต่างๆ เพื่อรักษาความเป็นกลางและรักษาไว้ซึ่งเอกราชของชาติในช่วงเวลาที่โลกกำลังพลิกผันและมีโอกาสเข้าสู่การสู้รบครั้งใหญ่ในภูมิภาคตะวันออกไกลซึ่งจะส่งผลกระทบโดยตรงต่อความเป็นกลางและเอกราชของไทย

ภายหลังจากกรณีพิพาทอินโดจีน ดูเหมือนสถานการณ์ในภูมิภาคตะวันออกไกลเกิดความตึงเครียดยิ่งขึ้น ความสัมพันธ์ระหว่างญี่ปุ่นกับชาติสัมพันธมิตรเป็นไปในทิศทางที่ไม่ดีนัก ขาวที่ปรากฏในเอกสารประมวลข่าวสงครามของไทยได้ชี้ให้เห็นว่า ชาติสัมพันธมิตรพยายามขัดขวางการขยายอิทธิพลของญี่ปุ่นทั้งการส่งความช่วยเหลือไปยังรัฐบาลจีนที่กรุงจุงกิงเพื่อใช้ในการสู้รบกับญี่ปุ่น การแทรกแซงทางเศรษฐกิจทั้งการไม่ส่งทรัพยากรสำคัญเช่น น้ำมันและทรัพยากรสำหรับทำสงครามให้กับญี่ปุ่น ซึ่งสหรัฐอเมริกาเป็นชาติสำคัญที่เริ่มดำเนินการดังกล่าวต่อญี่ปุ่น นอกจากนี้ยังทำการกักทรัพยากรของญี่ปุ่นในชาติสัมพันธมิตร ถือว่าเป็นการแสดงออกอย่างชัดเจนว่าต้องการขัดขวางไม่ให้ญี่ปุ่นดำเนินนโยบายจัดระเบียบใหม่ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้สะดวก ขาวเกี่ยวกับความสัมพันธ์อันตึงเครียดระหว่างญี่ปุ่นกับชาติสัมพันธมิตรแสดงให้เห็นว่า มีการเผชิญหน้ากันระหว่างญี่ปุ่นกับชาติสัมพันธมิตรก่อนที่จะเกิดสงครามมหาเอเชียบูรพา ดังนั้น รัฐบาลไทยที่ติดตามสถานการณ์ความตึงเครียดในภูมิภาคตะวันออกไกลผ่านการนำเสนอข่าวในเอกสารประมวลข่าวสงครามจึงมีการ

คาดการณ์ไว้แล้วว่า ไทยอาจตกเป็นเป้าหมายของการรุกรานของการสู้รบครั้งใหญ่ระหว่างญี่ปุ่นกับชาติสัมพันธมิตรที่มีโอกาสเกิดขึ้นได้

ช่วงเวลาที่ยุทธการความตึงเครียดในภูมิภาคตะวันออกไกล รัฐบาลไทยที่พยายามดำเนินนโยบายต่างๆ ได้แก่ ความพยายามซื้อขायเพื่อให้ได้มาซึ่งอาวุธและทรัพยากรที่สำคัญในการรบ ซึ่งถือเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการรักษาความเป็นกลางของไทย การสร้างความสัมพันธ์ที่ดีทั้งกับญี่ปุ่นและชาติสัมพันธมิตรที่มีบทบาทในภูมิภาคตะวันออกไกล โดยพยายามเปิดตลาดค้าขายกับทั้งฝ่ายญี่ปุ่นและชาติสัมพันธมิตรซึ่งดูเหมือนจะไม่เป็นที่พอใจสำหรับฝ่ายสัมพันธมิตรที่ต้องการกีดกันทางเศรษฐกิจต่อญี่ปุ่น รวมไปถึงการเสริมการป้องกันทั้งการออกกฎหมายเกี่ยวกับความมั่นคง การปลุกใจให้ชาวไทยต่อสู้กับข้าศึกที่จะมารุกรานประเทศไทย รวมทั้งการจัดตั้งกองทหารตามจุดยุทธศาสตร์สำคัญเพื่อพร้อมรับการโจมตีจากภายนอกประเทศ การดำเนินการของรัฐบาลไทยนับตั้งแต่ภายหลังกรณีพิพาทอินโดจีนจนกระทั่งก่อนสงครามมหาเอเชียบูรพาจึงเป็นความพยายามในการรักษาความเป็นกลางของไทยที่กำลังสั่นคลอนทั้งจากสถานการณ์ความตึงเครียดที่อาจจะนำไปสู่การสู้รบครั้งใหญ่ในตะวันออกไกล และจากข่าวที่ปรากฏในเอกสารประมวลข่าวสงครามซึ่งแสดงให้เห็นว่า บรรดาสำนักรข่าวต่างประเทศต่างมีการตั้งคำถามว่ารัฐบาลไทยจะสามารถดำรงสถานะเป็นกลางได้นานเพียงใด

ความสัมพันธ์อันตึงเครียดระหว่างญี่ปุ่นกับชาติสัมพันธมิตรนอกจากจะปรากฏจากการดำเนินนโยบายของชาติสัมพันธมิตรที่เป็นการขัดขวางต่อนโยบายจัดระเบียบใหม่ของญี่ปุ่น ทั้งการส่งความช่วยเหลือให้กับรัฐบาลจีนที่กรุงจุงกิง รวมถึงการแทรกแซงทางเศรษฐกิจผ่านการไม่ส่งทรัพยากรสำคัญที่ใช้ในการทำสงครามให้แก่ญี่ปุ่น อีกทั้งการกักทรัพย์สินของญี่ปุ่นในดินแดนของชาติสัมพันธมิตรแล้ว ยังปรากฏได้จากการทำสงครามจิตวิทยาผ่านการนำเสนอข่าวสารหรือที่จะนิยามว่าเป็นสงครามข่าวสารระหว่างญี่ปุ่นกับชาติสัมพันธมิตร ซึ่งไทยเป็นหนึ่งในเป้าหมายของสงครามข่าวสารผ่านการนำเสนอข่าวเพื่อชักจูงให้ไทยดำเนินนโยบายที่เป็นประโยชน์หรือชักจูงให้ไทยเข้าร่วมกับฝ่ายตน การที่ไทยเป็นหนึ่งในเป้าหมายของสงครามข่าวสารระหว่างญี่ปุ่นกับชาติสัมพันธมิตรจึงแสดงให้เห็นว่าความเป็นกลางของไทยกำลังถูกสั่นคลอนและมีโอกาสที่จะถูกทำลายลงได้จากการที่ไทยถูกรุกรานหรือการที่ไทยอาจเข้าร่วมกับฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งด้วยความสมัครใจหรือจากการถูกบังคับ

การที่รัฐบาลไทยยังคงสว่นท่าทีในระหว่างที่ยุทธการในภูมิภาคตะวันออกไกลมีความตึงเครียดและมีโอกาสนำไปสู่การสู้รบครั้งใหญ่ ไม่ได้เป็นเพียงเพราะไทยดำเนินนโยบายเป็นกลางเท่านั้น แม้ว่าจะมีความพยายามที่จะให้ไทยทำการเลือกเข้าข้างฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง แต่รัฐบาลไทยก็ไม่ได้ทำการเลือกข้างใดข้างหนึ่งเลยจนกระทั่งเกิดสงครามมหาเอเชียบูรพา เพราะว่าไทยต้องการเฝ้าดูสถานการณ์

ว่าฝ่ายใดจะเป็นฝ่ายได้เปรียบหากเกิดสงครามขึ้นในภูมิภาคตะวันออกไกล ซึ่งจะมีผลต่อการรักษาเอกราชของไทยในภายภาคหน้า การตัดสินใจในช่วงก่อนและขณะเกิดสงครามมหาเอเชียบูรพาจึงไม่ได้เป็นการตัดสินใจอย่างกะทันหัน หากแต่เป็นการตัดสินใจจากการประเมินสถานการณ์ในตะวันออกไกลที่มีมาอย่างต่อเนื่องตั้งแต่ก่อนเกิดกรณีพิพาทอินโดจีน หากแต่สถานการณ์ในวันที่ 8 ธันวาคม พ.ศ. 2484 มีท่าทีรุนแรงและเกิดการสู้รบครั้งใหญ่ อีกทั้งแรงกดดันที่มีอย่างต่อเนื่องต่อนโยบายเป็นกลางของไทย แม้ไทยจะพยายามรักษาเอกราชของตน หากแต่ไม่สามารถกระทำได้อย่างทันท่วงที อีกทั้งความเป็นกลางของไทยส่งผลให้ไทยไม่กล้าดำเนินนโยบายแข็งกร้าวโดยตรงกับชาติใดชาติหนึ่ง ซึ่งทำให้ไม่สามารถตั้งรับหรือต่อต้านการรุกรานของญี่ปุ่นซึ่งมีประสิทธิภาพมากกว่า จึงต้องยินยอมให้ญี่ปุ่นเดินทัพผ่าน แต่ปรากฏว่า ญี่ปุ่นกลับเป็นฝ่ายได้เปรียบในช่วงเริ่มสงครามมหาเอเชียบูรพาในต้นเดือนธันวาคม พ.ศ. 2484 ความได้เปรียบของญี่ปุ่นในการรบกับชาติสัมพันธมิตร รวมทั้งการที่ทหารญี่ปุ่นบุกประเทศไทยและประจำการในไทยเป็นจำนวนมาก ทำให้ไทยต้องเข้าร่วมกับฝ่ายอักษะและทำการประกาศสงครามกับสหรัฐอเมริกาและอังกฤษ

ตลอดช่วงเวลาที่รัฐบาลไทยดำเนินนโยบายเป็นกลางในสงครามโลกครั้งที่ 2 ตั้งแต่ พ.ศ. 2482-2484 มีบุคคลในกรรมการพิจารณาประมวลข่าวสงครามของไทยได้เข้าร่วมประชุมคณะรัฐมนตรี ทั้งในฐานะรัฐมนตรีและในฐานะพิเศษอย่างที่เป็นที่ปรึกษานายกรัฐมนตรี ประธานกรรมการอย่างพระองค์เจ้าวรรณฯ ในฐานะที่ปรึกษานายกรัฐมนตรีได้ทรงให้คำแนะนำแก่คณะรัฐมนตรี โดยเฉพาะด้านการต่างประเทศ เช่น การทำสัญญาไม่รุกรานระหว่างไทยกับอังกฤษและฝรั่งเศส การทำสัญญาพันธมิตรกับญี่ปุ่น รวมถึงการกำหนดข้อเรียกร้องดินแดนคืนของไทยก่อนการเจรจาที่กรุงโตเกียว ประเทศญี่ปุ่น อีกบุคคลในกรรมการพิจารณาประมวลข่าวสงครามของไทยอย่างวิลาศ โอสถานนท์ ในฐานะรัฐมนตรีลอยและอธิบดีกรมโฆษณาการมีบทบาทเป็นผู้ดำเนินการเผยแพร่ข่าวสารและประกาศต่างๆ จากรัฐบาลไปยังสาธารณชน จะเห็นได้ว่า ข้อมูลข่าวสารจากเอกสารประมวลข่าวสงครามและการเสนอความเห็นของกรรมการพิจารณาประมวลข่าวสงครามที่เข้าร่วมประชุมคณะรัฐมนตรีมีผลต่อการรับรู้และการตัดสินใจของคณะรัฐมนตรีไทย

ข้อมูลข่าวสารที่ปรากฏในเอกสารประมวลข่าวสงครามของไทย นอกจากจะช่วยให้เห็นถึงสถานการณ์ของโลกในยามสงครามในช่วงเวลาเดียวกับที่ไทยดำเนินนโยบายเป็นกลางแล้ว ยังอาจชี้ให้เห็นถึงแนวคิดและการดำเนินนโยบายของผู้นำรัฐบาลไทยที่มีแนวทางที่แตกต่างกันไปภายหลังจากเกิดสงครามมหาเอเชียบูรพาในเดือนธันวาคม พ.ศ. 2484 นอกจากกลุ่มของปรีดีที่หันมาพึ่งพาความสัมพันธ์กับชาติสัมพันธมิตรโดยติดต่อผ่านรัฐบาลจีนที่กรุงจุงกิงและกลุ่มของเสรีไทยในต่างประเทศภายใต้การนำของหม่อมราชวงศ์เสนีย์ ปราโมช ซึ่งติดต่อกับชาติสัมพันธมิตรสำคัญอย่างสหรัฐอเมริกาและอังกฤษแล้ว รัฐบาลไทยของจอมพล ป. ในช่วงสงครามมหาเอเชียบูรพาก็กลับใช้

นโยบายโดยใช้บทเรียนจากกรณีอินโดจีนฝรั่งเศสช่วงหลังการเข้ามาของญี่ปุ่นในกลาง พ.ศ. 2483 มาปรับใช้ในการดำเนินนโยบายโดยเฉพาะความสัมพันธ์กับญี่ปุ่นในขณะที่ญี่ปุ่นได้ส่งทหารเข้าประจำในประเทศไทย ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าไทยมีสถานะไม่แตกต่างไปจากอินโดจีนฝรั่งเศส ดังนั้น รัฐบาลจอมพล ป. จึงจำเป็นต้องดำเนินนโยบายเพื่อรักษาความสัมพันธ์กับญี่ปุ่นพร้อมกับรักษาอำนาจการปกครองของรัฐบาลจอมพล ป. และอำนาจทางการเมืองของไทยให้ดำรงต่อไปได้

การศึกษาผ่านการประมวลข่าวสารสงครามของไทยแสดงให้เห็นว่า สถานะความเป็นกลางของไทยตลอดช่วงก่อนที่ญี่ปุ่นจะยกพลขึ้นบกในเดือนธันวาคม พ.ศ. 2484 สามารถกล่าวได้เป็น 3 ช่วง ได้แก่ ช่วงสร้างและรักษาสถานะเป็นกลางอย่างเคร่งครัด ซึ่งเป็นนโยบายของรัฐบาลไทยขณะที่เกิดสงครามในยุโรปและเป็นสถานะก่อนหน้านี้ที่จะเกิดกรณีพิพาทอินโดจีน ช่วงที่สองจะเป็นช่วงกรณีพิพาทอินโดจีนซึ่งเป็นการทำสงครามกับอินโดจีนของฝรั่งเศส หลังจากฝรั่งเศสยอมแพ้ต่อเยอรมนีในเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2483 เป็นช่วงที่ไทยพยายามคว้าโอกาสของตนในการขยายอำนาจโดยอ้างการเสียดินแดนในสมัยรัชกาลที่ 5 ประกอบกับการขยายอำนาจของญี่ปุ่นมายังอินโดจีน ทำให้ไทยเริ่มที่จะผ่อนนโยบายเป็นกลางจากแบบเคร่งครัด มาเป็นแบบเตรียมพร้อมรบ เพราะสถานการณ์ในภูมิภาคตะวันออกไกลเริ่มไม่เป็นที่น่าไว้วางใจ และช่วงที่สามคือช่วงที่สถานะความเป็นกลางของไทยถูกตั้งคำถามและถูกบั่นทอนลง เกิดขึ้นจากการปะทะกันในการปล่อยข่าว ใส่ร้ายต่อกันระหว่างอังกฤษกับสหรัฐอเมริกาฝ่ายหนึ่ง และญี่ปุ่นอีกฝ่ายหนึ่ง ทั้งสองฝ่ายพยายามชักนำให้ไทยเข้าข้างหรือสนับสนุนฝ่ายตน รวมถึงสงสัยต่อสถานะความเป็นกลางของไทยหลังจากกรณีพิพาทอินโดจีนว่าเป็นกลางจริงหรือไม่ แม้ว่าไทยจะพยายามรักษาความเป็นกลางมาโดยตลอด แต่สถานะเป็นกลางของไทยที่ค่อย ๆ ถูกบั่นทอนลง ความไม่ไว้วางใจว่าไทยอาจถูกรุกรานโดยเฉพาะจากกองทัพญี่ปุ่น และความขัดแย้งระหว่างญี่ปุ่นกับสหรัฐอเมริกาที่อาจจะนำไปสู่สงคราม ทำให้ไทยไม่อาจหลีกเลี่ยงสงครามได้ จนกระทั่งถูกญี่ปุ่นรุกรานในที่สุด

การแบ่งช่วงเวลาของไทยในสงครามโลกครั้งที่ 2 ก่อนที่ญี่ปุ่นยกพลเข้ามายังประเทศไทย เนื้อหาในการประมวลข่าวของรัฐบาลไทยแสดงให้เห็นว่าข้อมูลข่าวสารที่น่าเสนอเหตุการณ์สงครามภายนอกประเทศอาจมีผลต่อการดำเนินนโยบายของรัฐบาลไทย ซึ่งรัฐบาลไทยได้เริ่มดำเนินนโยบายเป็นกลางภายหลังการเกิดสงครามในภูมิภาคยุโรปเมื่อเดือนกันยายน พ.ศ. 2482 โดยมองว่าโลกอยู่ในภาวะสงคราม และการที่กรณีพิพาทอินโดจีนระหว่างไทยกับฝรั่งเศสเกิดขึ้นได้เพราะเหตุการณ์ที่ฝรั่งเศสยอมแพ้ต่อเยอรมนี ส่งผลให้เกิดความปั่นป่วนทั้งในฝรั่งเศสและดินแดนอาณานิคมโดยเฉพาะอินโดจีน ประกอบกับสถานการณ์ตึงเครียดระหว่างญี่ปุ่นกับประเทศสัมพันธมิตรอย่างอังกฤษและสหรัฐอเมริกา ส่งผลให้อินโดจีนตกเป็นเป้าหมายของการขยายอิทธิพลของญี่ปุ่น และทำให้สถานะความเป็นกลางของไทยถูกสั่นคลอนลงจนกระทั่งเกิดสงครามมหาเอเชียบูรพา ดังนั้น หากจะเสนอ

เกี่ยวกับช่วงเวลาทางประวัติศาสตร์ของไทยในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 ในช่วงที่ไทยดำเนินนโยบายเป็นกลาง อาจกล่าวได้ว่า จะสามารถนำเหตุการณ์สงครามภายนอกประเทศที่สำคัญ เช่น สงครามระหว่างจีนกับญี่ปุ่นที่เกิดขึ้นใน พ.ศ. 2480 เหตุการณ์เยอรมนีบุกโปแลนด์ในเดือนกันยายน พ.ศ. 2482 การเจรจาขอยอมแพ้ของฝรั่งเศสต่อเยอรมนีในเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2483 การขยายอิทธิพลของญี่ปุ่นในภูมิภาคเอเชียและความขัดแย้งทางการทูตระหว่างญี่ปุ่นกับสหรัฐอเมริกาอย่างรุนแรงใน พ.ศ. 2484 ซึ่งเหตุการณ์ต่างๆ เหล่านี้ได้ส่งผลกระทบต่อนโยบายเป็นกลางของรัฐบาลไทย³ มาใช้ประกอบในการศึกษาบทบาทของไทยในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 ได้ และกล่าวได้ว่าการที่ไทยประกาศตนเป็นประเทศเป็นกลางก็อาจถือได้ว่า ไทยได้เข้าเป็นส่วนหนึ่งของสงครามโลกครั้งที่ 2 นับตั้งแต่เกิดการสู้รบในภูมิภาคยุโรปในเดือนกันยายน พ.ศ. 2482

³ จะเห็นได้ว่าในข้อเสนอดังกล่าวเป็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 ยกเว้นกรณีที่กองทัพญี่ปุ่นบุกแมนจูเรียในปี 1931 (พ.ศ. 2474) และการบุกจีนในปี 1937 (พ.ศ. 2480) ซึ่งภายหลังที่ญี่ปุ่นสถาปนาประเทศแมนจูแล้ว ชาตินิยมในสันนิบาตชาติมีมติประณามการกระทำของญี่ปุ่นในคราวนั้น แต่ไทยกลับมีมติไม่ออกเสียง ซึ่งการกระทำดังกล่าวได้กลายเป็นเหตุปัจจัยที่ทำให้ไทยถูกมองว่ามีความสัมพันธ์อันดีกับญี่ปุ่น แม้แต่จากมุมมองของเจ้าหน้าที่ระดับสูงของญี่ปุ่น อย่างในช่วงการเจรจาระหว่างไทยกับฝรั่งเศส ภายหลังกรณีพิพาทอินโดจีน ได้ปรากฏหลักฐานว่า นายมัตสึโอกะ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศในเวลานั้น ได้ยกเอากรณีการออกเสียงของไทยในกรณีแมนจูมาชี้ให้เห็นว่าไทยเป็นมิตรที่ดีของญี่ปุ่นอย่างยาวนาน แต่ถึงกระนั้น เจ้าหน้าที่ระดับสูงในกระทรวงการต่างประเทศไทยยังไม่มีแนวคิดที่ชัดเจนว่าจะเอนเอียงเข้าข้างญี่ปุ่นแต่อย่างใด ถึงกระนั้น เหตุการณ์การขยายอำนาจของญี่ปุ่นในจีนก็เป็นอีกปัจจัยสำคัญที่จะสามารถจำแนกบริบทของไทยในช่วงดำเนินนโยบายเป็นกลางได้ เนื่องจากรัฐบาลไทยมองญี่ปุ่นมาตั้งแต่เริ่มสงครามในภูมิภาคยุโรปและอาจจะก่อนหน้านี้ด้วยซ้ำว่าเป็นมหาอำนาจในภูมิภาคตะวันออกไกลที่ต้องจับตามองท่าทีเอาไว้

เอกสารอ้างอิง

เอกสารชั้นต้น

เอกสารสำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี (รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี)

สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี. รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี. ครั้งที่ 47/2482 เรื่อง สงคราม
วันที่ 2 กันยายน พ.ศ. 2482.

_____. รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี. ครั้งที่ 48/2482 เรื่อง เตรียมงาน
เกี่ยวกับแร่และยาง เนื่องจากสงคราม วันที่ 4 กันยายน พ.ศ. 2482.

_____. รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี. ครั้งที่ 49/2482 เรื่อง ตั้งผู้แทน
กองทัพอากาศ และผู้แทนกรมพาณิชย์เป็นกรรมการพิจารณาข่าวในยามฉุกเฉิน วันที่ 8
กันยายน พ.ศ. 2482.

_____. รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี. ครั้งที่ 49/2482 เรื่อง
กระทรวงกลาโหมขอตั้งงบประมาณเพิ่มเติม วันที่ 8 กันยายน พ.ศ. 2482.

_____. รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี. ครั้งที่ 50/2482 เรื่อง หาทางป้องกัน
พ่อค้าขึ้นราคาเครื่องอุปโภคและบริโภคในโอกาสที่เกิดสงครามในยุโรป วันที่ 13 กันยายน
พ.ศ. 2482.

_____. รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี. ครั้งที่ 53/2482 เรื่อง อังกฤษขอให้
ป้องกันอย่าให้เรือคู่สงครามที่อยู่ในน่านน้ำไทยใช้เครื่องวิทยุ วันที่ 22 กันยายน พ.ศ. 2482.

_____. รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี. ครั้งที่ 54/2482 เรื่อง เยอรมันแจ้ง
รายชื่อของต้องห้ามในการสงคราม วันที่ 25 กันยายน พ.ศ. 2482.

_____. รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี. ครั้งที่ 54/2482 เรื่อง
กระทรวงกลาโหมขออนุมัติดำเนินการทำสัญญาสั่งซื้ออาวุธและเครื่องบิน วันที่ 25 กันยายน
พ.ศ. 2482.

_____. รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี. ครั้งที่ 59/2482 เรื่อง การทำหนังสือ
สัญญาไม่รุกรานกับฝรั่งเศส วันที่ 13 ตุลาคม พ.ศ. 2482.

_____. รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี. ครั้งที่ 59/2482 เรื่อง สัญญาไม่รุกราน
วันที่ 24 ตุลาคม พ.ศ. 2482.

..... . รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี. ครั้งที่ 62/2482 เรื่อง ขอให้ตั้งหลวง
สิทธิสยามการเป็นปลัดกระทรวงการต่างประเทศ วันที่ 1 พฤศจิกายน พ.ศ. 2482.

..... . รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี. ครั้งที่ 64/2482 เรื่อง การป้องกันการ
จารกรรมในประเทศไทย วันที่ 15 พฤศจิกายน พ.ศ. 2482.

..... . รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี. ครั้งที่ 65/2482 เรื่อง การป้องกันการ
จารกรรมในประเทศไทย วันที่ 22 พฤศจิกายน พ.ศ. 2482.

..... . รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี. ครั้งที่ 69/2482 เรื่อง โทรเลขเจียงไค
เช็คถึงนายกรัฐมนตรี วันที่ 6 ธันวาคม พ.ศ. 2482.

..... . รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี. ครั้งที่ 70/2482 เรื่อง คณะรัฐมนตรี
สละเงินซื้ออาวุธให้แก่หน่วยทหาร วันที่ 13 ธันวาคม พ.ศ. 2482.

..... . รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี. ครั้งที่ 73/2482 เรื่อง การทำหนังสือ
สัญญาไม่รุกรานกับฝรั่งเศส อังกฤษ และญี่ปุ่น วันที่ 3 มกราคม พ.ศ. 2482.

..... . รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี. ครั้งที่ 74/2482 เรื่อง การทำกติกา
สัญญาไม่รุกรานกับฝรั่งเศส อังกฤษ และญี่ปุ่น วันที่ 10 มกราคม พ.ศ. 2482.

..... . รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี. ครั้งที่ 75/2482 เรื่อง กรรมการ
พิจารณาข่าวในยามฉุกเฉิน วันที่ 17 มกราคม พ.ศ. 2482.

..... . รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี. ครั้งที่ 2/2483 เรื่อง การทำกติกา
สัญญาไม่รุกรานกันกับฝรั่งเศส วันที่ 17 เมษายน พ.ศ. 2483.

..... . รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี. ครั้งที่ 3/2483 เรื่อง สัญญาไม่รุกราน
กับญี่ปุ่น วันที่ 26 เมษายน พ.ศ. 2483.

..... . รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี. ครั้งที่ 5/2483 เรื่อง การทำกติกา
สัญญาไม่รุกรานกับญี่ปุ่น วันที่ 4 พฤษภาคม พ.ศ. 2483.

..... . รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี. ครั้งที่ 11/2483 เรื่อง การทำกติกา
สัญญาไม่รุกรานกันกับฝ่ายฝรั่งเศส อังกฤษ และญี่ปุ่น วันที่ 5 มิถุนายน พ.ศ. 2483.

..... . รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี. ครั้งที่ 20/2483 เรื่อง การปรับปรุงเส้น
เขตแดนในแม่น้ำโขง วันที่ 7 สิงหาคม พ.ศ. 2483.

..... . รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี. ครั้งที่ 24/2483 เรื่อง เหตุการณ์ใน
อินโดจีน วันที่ 4 กันยายน พ.ศ. 2483.

..... . รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี. ครั้งที่ 25/2483 เรื่อง กติกาสัญญาไม่
รุกรานกับฝรั่งเศส วันที่ 11 กันยายน พ.ศ. 2483.

..... . รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี. ครั้งที่ 27/2483 เรื่อง กติกาสัญญาไม่
รุกรานกันกับฝรั่งเศส วันที่ 25 กันยายน พ.ศ. 2483.

..... . รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี. ครั้งที่ 27/2483 เรื่อง ปัญหาอินโดจีน
วันที่ 25 กันยายน พ.ศ. 2483.

..... . รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี. ครั้งที่ 29/2483 เรื่อง กติกาสัญญาไม่
รุกรานกันกับฝรั่งเศสและการที่ฝ่ายไทยขอคืนแดนทางฝั่งขวาของแม่น้ำโขงคืน วันที่ 9
ตุลาคม พ.ศ. 2483.

..... . รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี. ครั้งที่ 33/2483 เรื่อง ขอให้ร่วมกับ
รัฐบาลปฏิบัติงานในส่วนราชการของตนเกี่ยวกับนโยบายเรียกร้องดินแดนคืน วันที่ 30
ตุลาคม พ.ศ. 2483.

..... . รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี. ครั้งที่ 34/2483 เรื่อง ชักชวนให้สละ
เงินช่วยเหลือผู้ที่อพยพมาจากอินโดจีน วันที่ 31 ตุลาคม พ.ศ. 2483.

..... . รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี. ครั้งที่ 1/2483 เรื่อง การทำกติกา
สัญญาไม่รุกรานกับฝรั่งเศส วันที่ 15 เมษายน พ.ศ. 2483.

..... . รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี. ครั้งที่ 35/2483 เรื่อง การเรียกซื้อคน
ไทยในแคว้นเขมรแคว้นลาว วันที่ 6 พฤศจิกายน พ.ศ. 2483.

..... . รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี. ครั้งที่ 33/2483 เรื่อง ชักชวนให้สละ
เงินช่วยเหลือผู้ที่อพยพมาจากอินโดจีน วันที่ 30 ตุลาคม พ.ศ. 2483.

..... . รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี. ครั้งที่ 34/2483 เรื่อง ชักชวนให้สละ
เงินช่วยเหลือผู้ที่อพยพมาจากอินโดจีน วันที่ 31 ตุลาคม พ.ศ. 2483.

..... . รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี. ครั้งที่ 36/2483 เรื่อง แต่งตั้งผู้
บัญชาการทหารสูงสุด วันที่ 13 พฤศจิกายน พ.ศ. 2483.

- รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี. ครั้งที่ 39/2483 เรื่อง การพิจารณาความชอบของข้าราชการชายแดนที่ทำการเสียดัญญ์ วันที่ 4 ธันวาคม พ.ศ. 2483.
- รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี. ครั้งที่ 41/2483 เรื่อง กองทัพอากาศขอเงินซื้ออาวุธ 600,000 บาท วันที่ 25 ธันวาคม พ.ศ. 2483.
- รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี. ครั้งที่ 1/2484 เรื่อง การพิพาทระหว่างประเทศไทยกับอินโดจีน วันที่ 8 มกราคม พ.ศ. 2484.
- รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี. ครั้งที่ 2/2484 เรื่อง การปะทะกันทางชายแดนด้านอินโดจีน วันที่ 15 มกราคม พ.ศ. 2484.
- รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี. ครั้งที่ 2/2484 เรื่อง การปะทะกันทางชายแดนด้านอินโดจีน วันที่ 15 มกราคม พ.ศ. 2484.
- รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี. ครั้งที่ 3/2484 เรื่อง ฝรั่งเศสขอให้หยุดรบ วันที่ 22 มกราคม พ.ศ. 2484.
- รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี. ครั้งที่ 4/2484 เรื่อง ญี่ปุ่นขอเป็นคนกลางไกล่เกลี่ยข้อพิพาทระหว่างประเทศไทยกับอินโดจีน วันที่ 25 มกราคม พ.ศ. 2484.
- รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี. ครั้งที่ 5/2484 เรื่อง ข้อตกลงที่จะมอบแก่ผู้แทนที่จะเดินทางไปกรุงโตเกียว เพื่อหาหนทางระงับข้อพิพาทเกี่ยวกับอินโดจีน วันที่ 29 มกราคม พ.ศ. 2484.
- รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี. ครั้งที่ 6/2484 เรื่อง ข้อตกลงที่จะมอบให้แก่ผู้แทนที่ไปเจรจาหาหนทางระงับข้อพิพาทกับอินโดจีนฝรั่งเศส ณ กรุงโตเกียว วันที่ 3 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2484.
- รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี. ครั้งที่ 8/2484 เรื่อง การไกล่เกลี่ยระหว่างไทย-อินโดจีน วันที่ 12 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2484.
- รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี. ครั้งที่ 9/2484 เรื่อง การเจรจาไกล่เกลี่ยระหว่างไทยกับอินโดจีนฝรั่งเศสที่กรุงโตเกียว วันที่ 19 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2484.
- รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี. ครั้งที่ 11/2484 เรื่อง การทำความตกลงกับรัฐบาลรัสเซียเพื่อให้ความสัมพันธ์ทางการทูต วันที่ 28 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2484.

..... . รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี. ครั้งที่ 12/2484 เรื่อง การเจรจา
หาทางระงับข้อพิพาทระหว่างไทยกับอินโดจีน วันที่ 12 มีนาคม พ.ศ. 2484.

..... . รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี. ครั้งที่ 14/2484 เรื่อง ญี่ปุ่นใกล้เกลี้ย
การพิพาทระหว่างไทย-อินโดจีน วันที่ 17 มีนาคม พ.ศ. 2484.

..... . รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี. ครั้งที่ 20/2484 เรื่อง สถานการณ์ของ
ประเทศไทย วันที่ 9 เมษายน พ.ศ. 2484.

..... . รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี. ครั้งที่ 26/2484 เรื่อง การรักษาความ
เป็นกลาง วันที่ 14 พฤษภาคม พ.ศ. 2484.

..... . รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี. ครั้งที่ 47/2484 เรื่อง ร่าง
พระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายลักษณะอาญา (ฉบับที่...) พุทธศักราช 24.. และร่าง
พระราชกำหนดหน้าที่ของคนไทยในเวลาที่ประเทศไทยต้องรบ พุทธศักราช 24.. วันที่ 23
สิงหาคม พ.ศ. 2484.

เอกสารสำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ

สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ. (2) กต 2.1.7/2 เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ สำนักงาน
ปลัดกระทรวง รายงานการเมืองยุโรป เรื่อง รายงานการเมืองในประเทศฝรั่งเศส (27 พ.ย.
2476 – 26 ก.ค. 2483).

..... . (2) กต 2.1.7/19 เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ สำนักงาน
ปลัดกระทรวง รายงานการเมืองยุโรป เรื่อง รายงานเหตุการณ์ทางการเมืองในประเทศ
อังกฤษ (2 ก.ย. – 12 ต.ค. 2481).

..... . (2) กต 2.1.8/8 เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ สำนักงาน
ปลัดกระทรวง รายงานการเมืองเอเชีย เรื่อง รายงานจากสถานกงสุล ณ เมืองปีนัง (30 ส.ค.
2482 – 28 ม.ค. 2484).

..... . (2) กต 2.1.8/9 เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ สำนักงาน
ปลัดกระทรวง รายงานการเมืองเอเชีย เรื่อง รายงานเหตุการณ์ทางอินโดจีนจากสถานกงสุล
ใหญ่ ณ ไซ่ง่อน (12 ก.ย. – 15 ก.พ. 2482).

. (2) กต 2.1.8/12 เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ สำนักงาน

ปลัดกระทรวง รายงานการเมืองเอเชีย เรื่อง รายงานการเมืองจากอัครราชทูต ณ กรุงโตเกียว (25 มิ.ย. 2483 – 7 ก.พ. 2484).

. (2) กต 2.1.8/16 เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ สำนักงาน

ปลัดกระทรวง รายงานการเมืองเอเชีย เรื่อง สถานการณ์ทางอินโดจีน (23 ก.ย. 2483-19 ก.พ. 2484).

. (2) กต 2.1.8/18 เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ สำนักงาน

ปลัดกระทรวง รายงานการเมืองเอเชีย เรื่อง โทรเลขรายงานความเคลื่อนไหวของญี่ปุ่นจากสถานเอกอัครราชทูต ณ กรุงโตเกียว ประเทศญี่ปุ่น (23 ก.ค. 2484 – 23 ม.ค. 2485).

. สร. 0201.33/12 เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี กองกลางสำนักเลขาธิการ

คณะรัฐมนตรี สงครามโลกครั้งที่ 2 เรื่อง การรักษาความเป็นกลาง (พ.ศ. 2482).

. สร. 0201.33/17 เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี กองกลางสำนักเลขาธิการ

คณะรัฐมนตรี สงครามโลกครั้งที่ 2 เรื่อง ขาววิทย์ บี.บี.ซี. เรื่องสงคราม (พ.ศ. 2482).

. สร. 0201.33/49 เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี กองกลางสำนักเลขาธิการ

คณะรัฐมนตรี สงครามโลกครั้งที่ 2 เรื่อง กรรมการพิจารณาประมวลข่าวในพฤติการณ์ด้านตะวันออกไกล (พ.ศ. 2483-2484).

. สร.0201.33/54 เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี กองกลางสำนักเลขาธิการ

คณะรัฐมนตรี สงครามโลกครั้งที่ 2 เรื่อง รัฐบาลไทยเสนอคำวิงวอนสันติภาพต่ออานาประเทศเพื่อให้เลิกรบกัน (พ.ศ. 2484).

. สร.0201.33.1/1 เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี กองกลางสำนักเลขาธิการ

คณะรัฐมนตรี สงครามโลกครั้งที่ 2 ประมวลข่าว เรื่อง ประมวลข่าวสงคราม วันที่ 30 ธันวาคม - วันที่ 19 มกราคม 2482 (พ.ศ. 2482).

. สร. 0201.33.1/2 เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี กองกลางสำนักเลขาธิการ

คณะรัฐมนตรี สงครามโลกครั้งที่ 2 ประมวลข่าว เรื่อง กรรมการพิจารณาข่าวในยามฉุกเฉิน หรือให้ส่งเอกสารเกี่ยวกับการสงครามให้กรมโฆษณาการ จัดการรวบรวม (พ.ศ. 2482).

. สร. 0201.33.1/3 เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี กองกลางสำนักเลขาธิการ
คณะรัฐมนตรี สงครามโลกครั้งที่ 2 ประมวลข่าว เรื่อง ประมวลข่าวสงคราม วันที่ 4
กันยายน 2482 - วันที่ 2 ตุลาคม 2482 (พ.ศ. 2482).

. สร.0201.33.1/4 เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี กองกลางสำนักเลขาธิการ
คณะรัฐมนตรี สงครามโลกครั้งที่ 2 ประมวลข่าว เรื่อง ประมวลข่าวสงคราม วันที่ 2 ตุลาคม
2482 - 31 ตุลาคม 2482 (พ.ศ. 2482).

. สร.0201.33.1/5 เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี กองกลางสำนักเลขาธิการ
คณะรัฐมนตรี สงครามโลกครั้งที่ 2 ประมวลข่าว เรื่อง ประมวลข่าวสงคราม วันที่ 2
พฤศจิกายน 2482 - วันที่ 1 ธันวาคม 2482 (พ.ศ. 2482).

. สร.0201.33.1/6 เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี กองกลางสำนักเลขาธิการ
คณะรัฐมนตรี สงครามโลกครั้งที่ 2 ประมวลข่าว เรื่อง ประมวลข่าวสงคราม วันที่ 30
พฤศจิกายน 2482 - วันที่ 30 ธันวาคม 2482 (พ.ศ. 2482).

. สร.0201.33.1/7 เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี กองกลางสำนักเลขาธิการ
คณะรัฐมนตรี สงครามโลกครั้งที่ 2 ประมวลข่าว เรื่อง ประมวลข่าวเหตุการณ์ทางด้าน
ตะวันออกไกล วันที่ 8 พฤศจิกายน 2483 - 13 ธันวาคม 2483 (พ.ศ. 2483).

. สร.0201.33.1/8 เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี กองกลางสำนักเลขาธิการ
คณะรัฐมนตรี สงครามโลกครั้งที่ 2 ประมวลข่าว เรื่อง ประมวลข่าวเหตุการณ์ทางด้าน
ตะวันออกไกล วันที่ 17 ธันวาคม 2483 - 21 มกราคม 2484 (พ.ศ. 2483-2484).

. สร.0201.33.1/9 เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี กองกลางสำนักเลขาธิการ
คณะรัฐมนตรี สงครามโลกครั้งที่ 2 ประมวลข่าว เรื่อง ประมวลข่าวเหตุการณ์ด้านตะวันออก
ไกล 24 มกราคม 2484 - 28 กุมภาพันธ์ 2484 (พ.ศ. 2484).

. สร.0201.33.1/10 เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี กองกลางสำนัก
เลขาธิการคณะรัฐมนตรี สงครามโลกครั้งที่ 2 ประมวลข่าว เรื่อง ประมวลข่าวเหตุการณ์ด้าน
ตะวันออกไกล 4 มีนาคม 2484 - 27 มิถุนายน 2484 (พ.ศ. 2484).

. สร.0201.33.1/11 เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี กองกลางสำนัก
เลขาธิการคณะรัฐมนตรี สงครามโลกครั้งที่ 2 ประมวลข่าว เรื่อง ประมวลข่าวเหตุการณ์ด้าน
ตะวันออกไกล 1 กรกฎาคม 2484 - 5 ธันวาคม 2484 (พ.ศ. 2484).

เอกสารชั้นต้นอื่นๆ

เลื่อน กำแพงฤทธิรงค์, พันตรี. **บันทึกยุทธการประจำวัน สธ.3 ทบ.สนาม.** (ม.ป.ป.).

“พระราชบัญญัติมอบอำนาจให้รัฐบาลในภาวะคับขัน พุทธศักราช 2484,” **ราชกิจจานุเบกษา.** 58 (6 ธันวาคม 2484).

“พระราชบัญญัติให้อำนาจในการเตรียมการป้องกันประเทศ พุทธศักราช 2484,” **ราชกิจจานุเบกษา.** 58 (6 ธันวาคม 2484).

“พระราชบัญญัติกำหนดหน้าที่ของคนไทยในเวลารบ พุทธศักราช 2484,” **ราชกิจจานุเบกษา.** 58 (11 กันยายน 2484).

“พระราชบัญญัติจำกัดสิทธิคนไทยผู้กระทำการอันเป็นภัยแก่ชาติ พุทธศักราช 2484,” **ราชกิจจานุเบกษา.** 58 (11 กันยายน 2484).

หนังสือพิมพ์ประชาชาติ วันที่ 29 พฤษภาคม พ.ศ. 2484

หนังสือพิมพ์ศรีกรุง วันที่ 13 ธันวาคม พ.ศ. 2484

หนังสือพิมพ์ศรีกรุง วันที่ 14 ธันวาคม พ.ศ. 2484

หนังสือและวิทยานิพนธ์ภาษาไทย

กนตธีร์ ศุภมงคล. **การวิเทศบายของไทย ระหว่างปีพุทธศักราช 2483 ถึง 2495.** กรุงเทพฯ: โพสต์พลัสซิง, 2537.

กรมยุทธศึกษาทหาร กองบัญชาการทหารสูงสุด. **ประวัติการรบของทหารไทยในกรณีพิพาทอินโดจีน.** กรุงเทพฯ: กรมยุทธศึกษาทหาร กองบัญชาการทหารสูงสุด, 2541.

_____. **ประวัติการสงครามของไทยในสงครามมหาเอเชียบูรพา.** กรุงเทพฯ: กรมยุทธศึกษาทหาร กองบัญชาการทหารสูงสุด, 2540.

กิริติ กล่อมดี. **ความคิดทางการเมืองของพระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นนคราธิพงศ์ประพันธ์.**

วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาการปกครอง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2552.

กอบเกื้อ สุวรรณทัต-เพียร. **นโยบายต่างประเทศของรัฐบาลพิบูลสงคราม พ.ศ. 2481-2487.**

กรุงเทพฯ: สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2532.

คริส เบเคอร์และผาสุก พงษ์ไพจิตร. **ประวัติศาสตร์ไทยร่วมสมัย.** กรุงเทพฯ: มติชน, 2558.

จเลศ เจษฎาวุธ. 60 ปีของบทบาทวิทยุปีชีภาคภาษาไทยในบริบทของสังคมไทย. วิทยานิพนธ์
นิเทศศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาการสื่อสารมวลชน จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2545.

โฆษณาการ, กรม. ประเทศไทย เรื่อง การไต่ดินแดนคืน. พระนคร: โรงพิมพ์กรมรถไฟ, 2484.

ดิเรก ชัยนาม. ไทยกับสงครามโลกครั้งที่ 2. พิมพ์ครั้งที่ 5. นนทบุรี: ศรีปัญญา, 2560.

เดวิด เค วัยอาจ. ประวัติศาสตร์ไทยฉบับสังเขป. พรรณี ฉัตรพลรักษ์ และคนอื่นๆ (แปล). กรุงเทพฯ:
มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2556.

แถมสุข นุ่มนนท์. การเมืองและการต่างประเทศในประวัติศาสตร์ไทย. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช,
2524.

_____. เมืองไทยสมัยสงครามโลกครั้งที่สอง. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: สายธาร, 2544.

เทียมจันทร์ อำแหว. บทบาททางการเมืองและการปกครองของจอมพล ป. พิบูลสงคราม (2475-
2487). วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2521.

โทธิฮารุ โยชิกาวา. รัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงครามและสงครามแปซิฟิก. กรุงเทพฯ: โครงการแปล
ไทย-ญี่ปุ่น มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ ร่วมกับ มูลนิธิโตโยต้า
ประเทศญี่ปุ่น, 2528.

นราธิปพงศ์ประพันธ์, พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นฯ. รัษฎบัญญัติศัพท์. พิมพ์เนื่องในงานพระราชทาน
เพลิงพระศพ พลตรี พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์ ณ เมรุพลับพลา
อิสริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส วันที่ 28 ตุลาคม พ.ศ. 2519.

ปรีดี พนมยงค์. หลักฐานสำคัญบางประการเกี่ยวกับสถานะสงครามของประเทศไทยในระหว่าง
สงครามโลกครั้งที่ 2 ภาค 1. กรุงเทพฯ: อรุณการพิมพ์, 2521.

ผาณิต รวมศิลป์. นโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจสมัยรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงครามตั้งแต่ พ.ศ.
2481 ถึง พ.ศ. 2487. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะ
อักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2520.

พรภิรมณ์ เอี่ยมธรรม. บทบาททางการเมืองของหนังสือพิมพ์ไทยตั้งแต่การเปลี่ยนแปลงการ
ปกครอง พ.ศ. 2475 ถึงสิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่ 2. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต
ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2516.

เพ็ญพิสุทธิ์ อินทรภิรมย์. **รัฐไทยกับคนจีน (พ.ศ. 2475-2487)**. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2549.

รสลิน เรื่องวิวัฒนาการ. **บทบาทการกระจายเสียงภาคภาษาไทยของสถานีวิทยุกระจายเสียงต่างประเทศ**. วิทยานิพนธ์นิเทศศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาการสื่อสารมวลชน จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2541.

เรื่องวิทย์ ลิ้มปนาท. **บทบาทของรัฐในระบบทุนนิยมไทย (พ.ศ. 2475-2500)**. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2537.

โรจน์ จินตมาศ. **แนวความคิดของผู้นำไทยเรื่อง “ชาติ” กับการเข้าร่วมสงครามโลกครั้งที่ 1**. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2531.

วิจิตรวาทการ, หลวง. **ปาฐกถาเรื่องการเสียดินแดนไทยให้แก่ฝรั่งเศส**. พระนคร: โรงพิมพ์พระจันทร์, 2483.

วิชิตวงศ์ ณ ป้อมเพชร์. **สงครามทวงดินแดน ปฏิบัติการรบของกองทัพไทยในกรณีพิพาทกับอินโดจีนฝรั่งเศส พ.ศ. 2483-2484**. กรุงเทพฯ: แสงดาว, 2552.

วิลเลียม จี. สกินเนอร์. **สังคมจีนในประเทศไทย: ประวัติศาสตร์เชิงวิเคราะห์**. พรรณี ฉัตรพลกรัและคนอื่นๆ (แปล). กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2529.

สดใส ชันติวรพงศ์. **ประเทศไทยกับปัญหาอินโดจีนฝรั่งเศส 1937-1947 (2480-2490)**. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2520.

สรศักดิ์ งามขจรกุลกิจ. **ขบวนการเสรีไทยกับความขัดแย้งทางการเมืองภายในประเทศไทยระหว่าง พ.ศ. 2481-2492**. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2531.

สเตฟาน เฮลล์. **สยามกับมหาสงครามโลกครั้งที่ 1**. กรุงเทพฯ: ริเวอร์ บุ๊คส์, 2560.

สิทธิสยามการ, หลวง. **การปักปันเขตแดนระหว่างประเทศไทยกับอินโดจีนฝรั่งเศส**. พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพหลวงสิทธิสยามการ ณ เมรุพลับพลาอิสริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส วันที่ 20 พฤษภาคม พ.ศ. 2506.

สุราชัย ยัมประเสริฐ. การเคลื่อนไหวทางการเมืองที่ต่อต้านรัฐบาลสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม (พ.ศ. 2491-2500). วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2531.

สุรพงษ์ โสธนะเสถียร. การสื่อสารกับการเมือง. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: ประสิทธิ์กัณฑ์ แอนด์ พริ้นติ้ง, 2541.

สุวิมล พลจันทร์. กรมโฆษณาการกับการโฆษณาอุดมการณ์ทางการเมืองของรัฐ (พ.ศ. 2476-2487). วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2531.

อังคาร จันทร์เมือง. ประวัติศาสตร์บอกเล่า แผนกเตรียมปริญญา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมือง (ต.ม.ธ.ก.) พ.ศ. 2481-2490 เล่ม 1 (พ.ศ. 2481-2485). กรุงเทพฯ: หอจดหมายเหตุธรรมศาสตร์ สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2554.

อัญชลี สุกดี. ขบวนการต่อต้านญี่ปุ่นของไทยในระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2 (พ.ศ. 2484-2488). วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2525.

อุบล จิระสวัสดิ์. สภาวะทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมของประเทศไทยในระหว่างสงครามโลกครั้งที่สอง. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2517.

หนังสือ บทความ และวิทยานิพนธ์ภาษาอังกฤษ

Aldrich, Richard J., A Question of Expediency: Britain, the United States and Thailand, 1941-42 In *Journal of Southeast Asian studies*. 19,2 (Sept. 1988): 209-244.

_____, The Key to the South: Britain, the United States, and Thailand During the Approach of the Pacific War, 1929-1942. Kuala Lumpur: Oxford University Press, 1993.

Arblaster, Paul. *A History of the Low Countries*. Hampshire: Palgrave Macmillan, 2006.

Barme, Scot. *Luang Wichit Wathakan: Official Nationalism and Political Legitimacy Prior to World War II*. Thesis (M.A.) Australian National University, 1989.

- Crosby, Sir Josiah. **Siam: The Crossroads**. London: Hollis & Carter, 1973.
- Flood, Edward T. **Japan's Relations with Thailand: 1928-1941**. Ann Arbor, Mich.: University Microfilms International, 1985.
- G. Deborin. **Secrets of the Second World War**. Moscow: Progress Pub. 1971.
- Henig, Ruth B. **The Origins of the Second World War 1933-1941**. London: Routledge. 2005.
- Historical Office, Bureau of Public Affairs, **Foreign Relations of the United States 1941, Vol. V**. Washington: United States Government Printing Office, 1956.
- Malitz, David. **Japanese Views of Siam/Thailand from the Tokugawa-Period to the end of World War II**. Bangkok: Institute of Asian Studies, Chulalongkorn University and Chula Global Network, Chulalongkorn University, 2014.
- _____, **Japanese-Siamese Relations from the Meiji Restoration to the End of World War II: Relations and Representations**. Bochum; Freiburg: Projektverlag, 2016.
- Martin Jr., James V., Thai-American Relations in World War II In **The Journal of Asian studies**. 22,4 (Aug. 1963): 451-467.
- Swan, William L., **Japanese Economic Relations with Siam: Aspects of Their Historical Development 1884 to 1942**. Thesis (Ph.D.) Australian National University, 1986.
- Tarling, Nicholas. **Britain, Southeast Asia and the Onset of the Pacific War**. Cambridge: Cambridge University Press. 1996.

ภาคผนวก ก

บันทึกการประชุมกรรมการพิจารณาประมวลข่าวในยามฉุกเฉิน

ครั้งที่ 1

ณ ห้องประชุมกระทรวงการต่างประเทศ

4 กันยายน 2482

ผู้ที่มาประชุม คือ

1. หม่อมเจ้าวรรณไวทยากร วรวรรณ	ประธานกรรมการ
2. หลวงสิทธิสยามการ	รองประธานกรรมการ
3. นายวิลาศ โอสถานนท์	กรรมการผู้แทนสำนักงานโฆษณาการ
4. พระอร่ามรังษิต	กรรมการผู้แทนกรมไปรษณีย์โทรเลข
5. หลวงวิวัฒนวิทย์เทพ	กรรมการผู้แทนกรมไปรษณีย์โทรเลข
6. พ.ต. ชุนสนิทยุทธโยธา	กรรมการผู้แทนกระทรวงกลาโหม
7. น.ต. หลวงประดิษฐ์ดิณายูทธ	กรรมการผู้แทนกระทรวงกลาโหม
8. พ.อ. พระรามณรงค์	กรรมการผู้แทนกระทรวงมหาดไทย
9. หม่อมเจ้าวิวัฒนไชย ไชยันต์	กรรมการผู้แทนกระทรวงการคลัง
10. นายตัว ลพานุกรม	กรรมการ

เปิดประชุมเวลา 14.20 น.

เมื่อประธานทรงกล่าวเปิดประชุมแล้ว ทรงกล่าวว่า ในขั้นตอนนี้จะชี้แจงและหารือกันในเรื่อง หลักการพิจารณาข่าว คือ ตามที่คณะรัฐมนตรีได้ตั้งคณะกรรมการชุดนี้ขึ้น ก็เพื่อให้รวบรวม ประมวลข่าวต่างๆ และควรจะทราบด้วยว่าข่าวที่ประมวลต่อคณะรัฐบาล คือ คณะรัฐมนตรี ส่วน ประโยชน์ที่จะใช้ต่อไปนั้น ทางสำนักงานโฆษณาการอาจจะนำเอาไปใช้ประโยชน์ในความรับผิดชอบ ของสำนักงานเองได้ ส่วนหนังสือพิมพ์นั้น ทางสำนักงานโฆษณาการไม่ควรแจก เพราะถ้าแจกไปแล้ว หนังสือพิมพ์อาจถือเอาว่า รัฐบาลรับผิดชอบในข่าวที่ได้รับแจกไป ซึ่งอันที่จริงหนังสือพิมพ์มีเสรีภาพที่ จะลงข่าวอย่างใดๆ ก็ได้ หากไม่ขัดต่อพระราชบัญญัติการพิมพ์ ส่วนทางสำนักงานโฆษณาการจะใช้ กระจายเสียงหรือไม่ก็แล้วแต่ และเมื่อเป็นเช่นนี้แล้ว ก็ควรจะพิจารณาหลักการว่า เราควรจะประมวล ข่าวอย่างใดบ้าง

ก่อนอื่น เราควรจะวางหลักหรือเพิ่มไว้ว่า โดยที่นโยบายของรัฐบาลได้ประกาศไว้แล้วว่าจะเป็นกลาง แ่งที่จะพิจารณาในแง่ความเป็นกลางซึ่งตามคำสั่งคณะรัฐมนตรีที่ตั้งกรรมการชุดนี้ขึ้น ก็ว่าเพื่อให้เหมาะสมกับความเป็นกลาง และโดยเฉพาะอย่างยิ่ง จะต้องนึกถึงประโยชน์ของประเทศไทย เห็นว่า ข่าวกีฬาที่จะประมวล ควรจะแบ่งได้ดังนี้ คือ

ประเภทที่ 1 ข่าวกีฬาการเมือง

ประเภทที่ 2 ข่าวกีฬาทหาร

ประเภทที่ 3 ข่าวกีฬาการค้าและการคลัง

ประเภทที่ 4 ข่าวกีฬาเกี่ยวกับการเป็นไปตามชายแดน ราชอาณาจักรคือข่าวความสงบของเรา

ประเภทที่ 1 ข่าวกีฬาการเมืองนั้น สำหรับประเทศเรา เราจะต้องคอยสังเกตดูการเคลื่อนไหวของมหาประเทศ มีอังกฤษ ฝรั่งเศส เยอรมนี และอิตาลี ซึ่งในตอนนี้เป็นข่าวทั่วไป เพราะเมื่อประกาศสงครามแล้ว ก็ไม่สู้สำคัญนัก ข่าวกีฬาที่ควรสังเกตเป็นพิเศษ ก็คือประเทศที่เป็นกลางมีท่วงทีอย่างไรบ้าง เช่นสหรัฐอเมริกา และประเทศเล็กๆ เช่นประเทศหมู่เอสโล Oslo Group เป็นต้น นอกจากทางยุโรป ต้องดูข่าวทางตะวันออกไกลด้วย เช่นญี่ปุ่นต้องถือว่าสำคัญมาก ควรจะดูการเคลื่อนไหวของญี่ปุ่นว่ามีท่วงทีอย่างไรกับรัสเซีย และมีท่วงทีอย่างไรกับอังกฤษ ส่วนการเคลื่อนไหวกับจีนนั้น ก็ควรจะอยู่ในข่าวเหมือนกัน แต่ไม่สู้สำคัญนัก ข่าวกีฬาการเมืองนี้ ขอมอบให้หลวงสิทธิสยามการเป็นเจ้าหน้าที่ คือเป็นหน้าที่ของกระทรวงการต่างประเทศ

ประเภทที่ 2 ข่าวกีฬาทหารนั้น ขอมอบให้ผู้แทนกระทรวงกลาโหม ในตอนนี้ สำหรับทั่วไปแล้ว ไม่สู้สำคัญนัก กระทรวงกลาโหมจะเห็นข่าวการเคลื่อนไหวอย่างไรสมควรจะรวบรวมส่งมาก็แล้วแต่ แต่ว่า การเคลื่อนไหวเช่นนี้ อาจจะสำคัญขึ้นเมื่อใดก็ได้

ประเภทที่ 3 ข่าวกีฬาการค้าและการคลังนั้น ในตอนนี้ข่าวการคลังเท่านั้นที่สำคัญ ฉะนั้น ขอมอบให้ไว้กับผู้แทนกระทรวงการคลัง ในขั้นนี้คงจะไม่มีข้อยุ่งยากอะไร ที่เดิมการค้าลงด้วยนั้น เห็นว่า จริงอยู่ข่าวการค้าจะเอาเป็นขึ้นเป็นอันอย่างไรข่าวการคลังนั้นไม่ได้ เพราะข่าวการค้าโดยมากเป็นข่าวที่เก็บมาจากเอกสารการค้าหรือรายงานการค้าเท่านั้น คณะรัฐมนตรีจึงมิได้ตั้งผู้แทนมาโดยเฉพาะ มีแต่คุณตั้ว ลพานุกรม มาเป็นผู้แทนทั่วไป แต่ต่อไปก็ควรจะมีใครศึกษาไว้ จึงขอเสนอต่อที่ประชุมว่า จะควรมีผู้แทนกรมพาณิชย์หรือไม่ หรือว่าถ้าไม่เห็นสำคัญในเวลานี้ ก็ให้กองการค้ากระทรวงการต่างประเทศทำไปพลางก่อน แต่อย่างไรก็ดี เห็นว่า ต่อไปทางการค้าจะสำคัญเหมือนกัน ถ้าได้ผู้แทนมาด้วยจากกรมพาณิชย์ ก็จะได้

เมื่อได้อภิปรายกันแล้ว ที่ประชุมตกลงให้ผู้แทนมาจากกรมพาณิชย์

ประธานทรงกล่าวต่อไปว่า ประเภทที่ 4 เหตุความสงบ คือการเคลื่อนไหวทางชายแดนนั้น ขอมอบให้ผู้แทนกระทรวงมหาดไทย เมื่อมีข่าวการเคลื่อนไหวอย่างใดที่เห็นสมควรรวบรวมส่งมาในเรื่องนี้ ก็ขอให้บอกมา

วิธีดำเนินการในเรื่องนี้ก็คือ เก็บข่าวจากข่าววิทยุทางกรมไปรษณีย์โทรเลข กับข่าวทางสำนักงานโฆษณาการเป็นหลัก และมาประกอบกับข่าวที่ได้รับจากสถานทูตของเราในต่างประเทศด้วย ในขั้นนี้ ได้ตกลงกับรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลังแล้ว ต่างเห็นพ้องกันว่า ควรจะซื้อเครื่องรับวิทยุไว้สำหรับกระทรวงการต่างประเทศ เพื่อจะได้รับข่าวทางต่างประเทศได้รวดเร็วยิ่งขึ้น ข่าวที่ได้รับนั้น โดยมากเป็นภาษาอังกฤษและฝรั่งเศส ซึ่งมีเจ้าหน้าที่ทางกระทรวงการต่างประเทศรู้ภาษานี้ดี และจะจัดการบันทึกไว้ ส่วนข่าวอิตาเลียนนั้น มีเป็นภาษาอังกฤษก็มี และที่เป็นภาษาอิตาเลียนก็มี จึงดูเป็นการสมควรเหมือนกันที่จะมีผู้รู้ภาษาอิตาเลียนคอยฟังสอรับข่าวอังกฤษ แล้วถามว่า นายเสถียร กลางสุข เวลานี้ ยังสังกัดอยู่ทางกระทรวงนี้หรือเปล่า

หลวงสิทธิฯ ทูลตอบว่า เวลานี้ นายเสถียร กลางสุข ได้ย้ายไปสังกัดกระทรวงมหาดไทยแล้ว

พระอร่ามกล่าวว่า ข่าวจากกรุงโรมมาเป็นภาษาอังกฤษก็มี

ประธานทรงกล่าวว่า ในขั้นนี้ เราควรเชิญนายเสถียรฯ มาฟังวิทยุดูว่า ข่าวภาษาอิตาเลียนจะมีอะไรแตกต่างไปจากที่ภาษาอังกฤษลงหรือไม่

นายวิลาศ โอสถานนท์กล่าวว่า เวลานี้ ทางสำนักงานโฆษณาการเปิดวิทยุรับ 4 เครื่องในเวลาเดียวกัน เพราะในเวลาอันเดียวกันมีข่าวส่งมาจากประเทศต่างๆ ถ้าทางกระทรวงการต่างประเทศมีเครื่องรับเครื่องเดียว จะรับไม่สะดวก และเพื่อการนี้ กระทรวงการต่างประเทศจะส่งคนไปร่วมมือได้ ทางสำนักงานโฆษณาการจะมีความยินดีอย่างยิ่ง ที่ทำเช่นนั้น ก็เพราะว่าเราใคร่จะทราบข่าวให้ทั่วๆ ไป

ประธานฯ ทรงกล่าวว่า สำหรับภาษาอิตาเลียน ควรส่งนายเสถียรฯ ไปฟังดู และทรงกล่าวต่อไปว่า สำหรับแผนกอื่นๆ เช่นทหาร ก็เก็บข่าวมาให้คงไม่ยาก การทำเช่นนั้น ควรจะมีเจ้าหน้าที่แผนกภาษาต่างๆ แล้วมาร่วมประชุมกันว่า อังกฤษ ฝรั่งเศส เยอรมนี ว่าอะไร แล้วเราก็เก็บข่าวจากนั้นมาเขียนเป็นภาษาไทยแล้วส่งมายังกองกลาง ทางทหาร ทางการคลัง ทางความสงบชายแดน ก็รายงานมาทางกองกลางตามเวลาที่จะกำหนด เมื่อกองกลางรวมข่าวแล้วนำเสนอคณะกรรมการในขั้นนี้ อยากจะให้ประชุมกันทุกวัน หรือจะใช้วิธีแจกไปยังกรรมการ แล้วว่าถ้าไม่มีใครท้วงก็ผ่านไป แต่สำหรับใหม่ ๆ นี้ เห็นว่า ควรกำหนดเวลาประชุมกันสักหน่อยจะดีกว่า

นายวิลาศ โอสถานนท์เสนอขอให้ประชุมเวลา 15.00 น.

หลวงสิทธิฯ สนับสนุน

ผู้แทนกระทรวงกลาโหมไม่ขัดข้อง

ประธานฯ ทรงกล่าวว่า สำหรับการทหารนั้น แม้สำคัญก็เกี่ยวกับกระทรวงกลาโหมโดยมาก ส่วนที่เกี่ยวกับส่วนกลางนั้น ก็มีญี่ปุ่นเท่านั้นอาจจะคึกคักขึ้นมาได้ สำหรับกระทรวงการต่างประเทศ นอกจากข่าวที่ได้รับจากวิทยุแล้ว ก็แปลข่าวที่ได้รับจากทูตของเรา ซึ่งมีมาและถือเป็นหลักฐานทางราชการ แต่โทรเลขที่ทูตมีมา โดยมากซ้ำกับข่าวที่เราได้รับแล้วทางวิทยุ

พระรามณรงค์ ถามว่า ข่าวชายแดนจะเริ่มเมื่อใด

ประธานฯ ทรงตอบว่า เริ่มแต่เดี๋ยวนี้ เช่นมีคนอพยพเข้ามาหรือมีการเคลื่อนไหวเป็นพิเศษ อย่างไรก็ดี ก็ขอให้รายงานมา

พระอร่ามฯ กล่าวว่า หน้าที่กรมไปรษณีย์โทรเลขได้รับข่าวมาเป็นภาษาอังกฤษเท่านั้น ส่วนการกระจายเสียงเป็นหน้าที่ของสำนักงานโฆษณาการ และข่าวเช่นนี้ ได้เคยส่งมาเรื่อยๆ แล้ว

ประธานฯ ทรงอธิบายว่า เท่าที่เชิญผู้แทนกรมไปรษณีย์โทรเลขมาก็เพราะทางนี้จำเป็นต้องขอสำเนาข่าววิทยุให้มากขึ้นอีกเพื่อแจกกรรมการ

พระอร่ามฯ กล่าวว่า ข่าวชายแดน ทางกรมไปรษณีย์โทรเลขก็ได้รับเหมือนกัน จะส่งมาให้ทางใคร คือ เวลานี้ส่งไปให้ทางสำนักนายกรัฐมนตรี

ประธานฯ ทรงกล่าวว่า เห็นควรส่งให้ผู้แทนกระทรวงมหาดไทยด้วย ส่วนทางสำนักนายภาฯ นั้น ก็ควรส่งตามเดิม เพราะเป็นเจ้าหน้าที่ ส่วนที่ส่งให้ผู้แทนกระทรวงมหาดไทยในที่นี้ ก็เพื่อประมวลข่าวเท่านั้น

พระอร่ามฯ ได้ปรารภถึงการไม่มีเจ้าหน้าที่เพียงพอในการรับข่าว เพราะข่าวเวลานี้ ส่งมานอกเวลาเรื่อยๆ

ประธานฯ ทรงกล่าวว่า ข่าวรอยเตอร์นั้น ผู้สืบข่าวของเขาชำนาญมาก ข่าวของเขาจึงได้ประโยชน์ดี รอยเตอร์เป็นสำนักเอกชนก็จริง แต่ก็เข้ากับฝ่ายอังกฤษเป็นธรรมดา ความต้องการของเราก็คือ ได้มากเท่าไรก็ยิ่งดี

พระอร่ามฯ ทูลถามว่า พวกที่มีลิขสิทธิ์นั้น เราจะขอเขาหรือไม่

ประธานฯ ทรงตอบว่า เราใช้วิธีลักเอาที่แล้วก็แล้วกันไม่ต้องขอลิขสิทธิ์เขาไป

นายวิลาศ โอสถานนท์ กล่าวว่า เวลานี้ การส่งวิทยุ รัฐบาลเข้าควบคุมมาก ขอให้ทางกรมไปรษณีย์โทรเลขรับแล้วเสนอให้กรรมการดู และอีกประการหนึ่ง ขอให้รับข่าววิทยุจากจีนด้วย

พระอร่ามฯ เสนอว่า ถ้ามีคนไปคอยรับข่าววิทยุแล้ว จะได้เร็วดีมาก

หลวงสิทธิฯ ถามว่า จะส่งคนไปรับได้เวลาใด และสำหรับกระทรวงการต่างประเทศ ใครจะขอเพิ่มอีก 3 ฉบับ

พระอร่ามฯ ตอบว่า จะแจ้งเวลามาให้ทราบภายหลัง

ประธานฯ ทรงกล่าวว่า สำหรับกรรมการอื่นๆ ด้วย ขอให้ทางกรมไปรษณีย์โทรเลขเตรียมไว้ให้เสร็จแล้ว มอบมากับผู้ไปรับทีเดียว และทางนี้จะจัดการนำไปแจกกรรมการเลย

นายวิลาศ โอสถานนท์ ถามว่า ตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไป ทางวิทยุกระจายเสียงจะเปิดถึงเที่ยงคืนได้เตรียมโปรแกรมว่า ได้รับข่าวจากวิทยุต่างประเทศเมื่อใด ก็จะจัดการแปล แล้วนำไปประกาศ การกระทำเช่นนี้จะอยู่ในความควบคุมของกรรมการคณะนี้หรือไม่

ประธานฯ ทรงกล่าวว่าไม่อยู่ในความควบคุมของคณะกรรมการชุดนี้ การกระทำเช่นนั้นเป็นการกระทำเช่นเดียวกับหนังสือพิมพ์ฉบับใดฉบับหนึ่ง เมื่อได้รับข่าวแล้วก็แปลออกเสนอมหาชน

หลวงสิทธิฯ เสนอว่า ถ้าไม่มีข่าวอะไรจะส่งมา ก็ขอให้โทรศัพท์มาแจ้งให้ข้าพเจ้าทราบ หรือถ้าข้าพเจ้าไม่อยู่ก็ขอให้โปรดโทรศัพท์มาติดต่อกับหลวงวิสุตวิรัชเขต

ประธานฯ ทรงกล่าวปิดประชุม และว่า ขอนัดประชุมใหม่พรุ่งนี้เวลา 15.00 น.

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

ปิดประชุมเวลา 14.50 น.

(ลงนาม)

หลวงวิสุตวิรัชเขต

เลขานุการ

อ้างอิงจาก สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ. สร. 0201.33.1/2 เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี กองกลาง สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี สงครามโลกครั้งที่ 2 ประมวลข่าว เรื่อง กรรมการพิจารณาข่าวในยามฉุกเฉินหรือให้ส่งเอกสารเกี่ยวกับการสงครามให้กรมโฆษณาการ จัดการรวบรวม (พ.ศ. 2482). แผ่น 47-52.

ภาคผนวก ข

บันทึกการประชุมกรรมการพิจารณาประมวลข่าวในพหุติการณ์ทางด้านตะวันออกไกล

ครั้งที่ 1

ณ ห้องประชุมกระทรวงการต่างประเทศ

5 พฤศจิกายน 2483

ผู้ที่มาประชุม คือ

-
1. พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าวรรณไวทยากร ประธานกรรมการ
 2. หลวงสิทธิสยามการ รองประธานกรรมการ
 3. พ.อ. หลวงยอดอาวุธ ผู้แทนกระทรวงกลาโหมฝ่ายทหารบก
 4. น.ท. หลวงประดิษฐ์นาวยุทธ ผู้แทนกระทรวงกลาโหมฝ่ายทหารเรือ
 5. น.ต. สกล รสานนท์ ผู้แทนกระทรวงกลาโหมฝ่ายทหารอากาศ
 6. หม่อมเจ้าวิวัฒนไชย ไชยันต์ ผู้แทนกระทรวงการคลัง
 7. พ.อ. พระรามณรงค์ ผู้แทนกระทรวงมหาดไทย
 8. นายไพโรจน์ ชัยนาม ผู้แทนกรมโฆษณาการ
 9. พ.ต.อ. หลวงวิฑิตกลชัย ผู้แทนกรมตำรวจ
 10. หม่อมเจ้าลายฉลุทอง ทองใหญ่ ผู้แทนกรมไปรษณีย์โทรเลข
 11. นายโสมพงศ์ รัชตรัตน์ ผู้แทนกรมพาณิชย์

เปิดประชุมเวลา 15.15 น.

เมื่อประธานทรงกล่าวเปิดประชุมว่า ตามมติของคณะรัฐมนตรีให้จัดตั้งคณะกรรมการพิจารณาข่าวขึ้นใหม่อีกครั้งหนึ่งนี้ ก็เนื่องด้วยสถานการณ์ได้บังเกิดคับขันขึ้นทางด้านตะวันออก เฉพาะอย่างยิ่ง อินโดจีน ซึ่งใกล้บ้านเราเข้ามามากกว่าเมื่อคราวจัดทำการศึกษาข่าวกันเมื่อเกิด สงครามในยุโรปใหม่ๆ ฉะนั้น คราวนี้จึงมีความสำคัญมากกว่าคราวที่แล้วมา ความต้องการของการ พิจารณาข่าวในครั้งนี้ ให้เพ่งเล็งหนักมาทางตะวันออก โดยมีความมุ่งหมายเพื่อสังเกตเหตุการณ์และ ทำทีในวงการเมือง การเงิน การค้า ฯลฯ สำหรับประมวลและวิจารณ์ขึ้นไปประกอบความวินิจฉัยของ

คณะรัฐมนตรีเป็นเรื่องลับ ทั้งนี้รวมถึงวงการเคลื่อนไหวโดยทั่วไป เพื่อที่จะวินิจฉัยได้ว่า สถานการณ์จะมีคืบหน้ายิ่งขึ้นต่อไปหรือไม่

เมื่อได้มีการอภิปรายกันถึงลักษณะของข่าวที่จะพื้งนำมาเพื่อพิจารณากันในที่ประชุมแล้ว ที่ประชุมได้ตกลงรับหลักการที่ประธานฯ ทรงแถลง คือข่าวที่เกี่ยวข้องกับความเคลื่อนไหวโดยทั่วไปแล้ว ประธานฯ รับสั่งว่า เมื่อที่ประชุมได้ตกลงกันในหลักการในเรื่องข่าวแล้วทรงเห็นว่า ในขั้นนี้ควรให้มีการประชุมกันสัปดาห์ละ 2 ครั้ง ต่อเมื่อเหตุการณ์คืบหน้ายิ่งขึ้น จึงใคร่ตกลงกันใหม่ ซึ่งที่ประชุมไม่ขัดข้อง แล้วจึงได้ตกลงให้มีการประชุมกันในวันอังคารครั้งหนึ่ง กับวันศุกร์อีกครั้งหนึ่ง เริ่มแต่เวลา 15.00 น.

รองประธานฯ ได้ขอร้องต่อที่ประชุมให้ผู้แทนกระทรวง ทบวง กรมที่มีข่าวจะเสนอมาประมวล ส่งข่าวนั้นทยอยกันมาตามแต่มีสำหรับวันประชุม นั้น ขอให้ส่งมาถึงกระทรวงการต่างประเทศก่อนเที่ยง เพื่อจะได้นำเสนอกรรมการทัน

ในที่สุด ประธานฯ ทรงเสนอต่อที่ประชุมขอตั้งให้นายสง่า นิลกำแหง เป็นกรรมการและเลขานุการ

ที่ประชุมไม่ขัดข้อง

ปิดประชุมเวลา 15.55 น.

สง่า นิลกำแหง

เลขานุการ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

อ้างอิงจาก สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ. สร. 0201.33/49 เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี กองกลาง สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี สงครามโลกครั้งที่ 2 เรื่อง กรรมการพิจารณาประมวลข่าวใน พุทธการณด้านตะวันออกไกล (พ.ศ. 2483-2484). แผ่น 61-62.

ภาคผนวก ค

รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี (พิเศษ)
ครั้งที่ 47/2482 วันที่ 2 กันยายน พ.ศ. 2482
เรื่อง สงคราม

นายพลตรี หลวงพิบูลสงคราม: การที่เชิญมาประชุมพิเศษในวันนี้ก็เพราะเยอรมันกับโปแลนด์ได้รับกันแล้ว จึงขอหารือว่าสำหรับเราจะดำเนินการอย่างไร

นายดิเรก ชัยนาม: ได้รับรายงานว่ายเยอรมันได้รุกเข้าไปถึงบอมบ์ในโปแลนด์ อังกฤษได้เตรียมทัพเรือไว้พร้อม แคมเบอเลนได้ยื่นคำขาดไปยังฮิตเลอร์ว่าให้ระงับเหตุการณ์เสียภายใน ๖ ชั่วโมง ถ้าไม่ตอบจะให้ทูตเดินทางกลับ อังกฤษเตรียมพร้อมที่จะช่วยโปแลนด์ตามที่ตกลงเสนอ และได้พิมพ์หนังสือเสนอข่าวให้ประชาชนทราบโดยทั่วกัน นอกจากนี้ยังได้กล่าวอีกว่า ความรับผิดชอบครั้งนี้ควรจะต้องอยู่กับฮิตเลอร์คนเดียวเท่านั้น เพราะมี Selfish Aim ส่วนฮิตเลอร์ก็ว่าที่อังกฤษยุ่งกับโปแลนด์ครั้งนี้เพื่อความเป็นใหญ่ของอังกฤษเอง และขอใจมุสโสลินีที่สนับสนุนตลอดมา แต่ว่าเวลานี้ยังต้องการความช่วยเหลือ และหวังว่าจะถือนานาชาติตลอดไป เวลานี้เยอรมันประกาศดานซิกเป็นของเยอรมันแล้ว และประกาศตั้งผู้แทนไว้ว่า ถ้าฮิตเลอร์ตายให้เกอริงแทน ถ้าเกอริงตายให้เฮสแทน ถ้าเฮสตายให้เลือกกันเอง การที่เยอรมันรุกโปแลนด์ครั้งนี้ เยอรมันได้ให้เหตุผลว่าแทนที่จะเจรจาด้วยดี กลับระดมพลและทำพายุด้วย

หลวงประดิษฐมนูธรรม: หนักใจเรื่องงบประมาณ เห็นจะต้องเตรียมรูปแบบใหม่

นายดิเรก ชัยนาม: เรื่องนี้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศได้สั่งให้เตรียมดูเรื่องครั้งสงครามปี ค.ศ. 1914 ว่าเมื่อประกาศสงครามแล้ว เราได้ปฏิบัติการไปอย่างไรบ้าง จนกระทั่งภายหลังได้ทำอะไรไป นอกจากนี้ยังได้เตรียมนโยบายเป็นกลาง คือได้หารือกับนายดอลแบร์ที่ปรึกษากระทรวงการต่างประเทศและนายกียองที่ปรึกษาในการร่างกฎหมาย ในที่สุดได้ประชุมยกร่าง “ประกาศพระบรมราชโองการให้ปฏิบัติตามความเป็นกลาง พุทธศักราช 2482” มาเพื่อพิจารณาด้วยแล้ว ถ้าจำเป็นก็จะได้ประกาศใช้ต่อไป

หลวงประดิษฐมนูธรรม: ถ้าเขาไม่แจ้งว่าได้มีการสงครามมา จะใช้กฎหมายระหว่างประเทศไม่ได้ ฉะนั้นประกาศนี้จะประกาศได้ก็ต่อเมื่อเขาได้แจ้งให้เราทราบว่าได้มีสงครามเกิดขึ้นแล้ว

นายพลเรือตรี หลวงสินธุสงครามชัย: การกระทำในบัดนี้ถือว่ามีสงครามแล้ว เมื่อเราถือนโยบายเป็นกลางก็ควรประกาศอาณาเขตต์ทางทะเลเสียด้วย ซึ่งทางทหารเรือได้ออกคำสั่งและโอวาท

ที่จะปฏิบัติเพื่อรักษาความเป็นกลาง ในเมื่อเหตุการณ์ระหว่างประเทศตึงเครียดหรือเกิดสงครามขึ้น คำสั่งและโอวาทที่ออกไปนี้ก็อาศัยยึดถือหลักกฎหมายระหว่างประเทศโดยทั่วๆ ไป จึงขอเสนอเพื่อทราบ

นายพลตรี หลวงพิบูลสงคราม: ในเรื่องอังกฤษ ฝรั่งเศสรบเยอรมันนี้ มีปัญหาสำหรับเราคือ จะเข้าข้างใดก็รู้สึกว่าได้ประโยชน์อะไรเลย แต่ก่อนเรารบเพื่อหาชื่อเสียง แต่เวลานี้เรามีทุกๆ อย่างที่เราต้องการแล้ว เช่น เอกราชในทางศาล ในทางศุลกากร และสนธิสัญญาก็เสมอภาคกันดี ฯลฯ จึงเห็นว่าถือนโยบายเดิม คือเป็นกลางเป็นนโยบายที่ดีที่สุด ตามประวัติศาสตร์การผูกมิตรกับประเทศอื่น โดยช่วยรบนั้น ปรากฏว่าประเทศเล็กไม่ได้อะไรเลย ผลที่สุดคนเก่งเอาไปหมด เมื่อถือนโยบายว่าจะ เป็นกลาง อยากจะกระทำเป็นข้อแรกก็คือ การรับข่าวยังแยกย้ายกันทำอยู่ สำนักงานโฆษณาการ หรือ ที่อื่นๆ ก็มี ควรที่รัฐบาลจะมีเจ้าหน้าที่ควบคุมข่าวสักหนึ่งคน อย่างมลายู เขาทำอยู่แล้วคือเซนเซอร์ ควรมีเจ้าหน้าที่รวบรวมข่าวในโลกเวลานี้ และมอบให้ใครคนใดคนหนึ่ง หรือจะมอบให้ตั้งกรรมการ เพื่อดูหรือประการใด

หลวงประดิษฐมนูธรรม: ควรให้ทุกๆ แห่งรับข่าวแล้วส่งกระทรวงการต่างประเทศรวบรวม และควรรับทุก ๆ ภาษา

นายพลตรี หลวงพิบูลสงคราม: กรรมการที่ตั้งเพื่อรวบรวมข่าว ควรให้กำหนดอำนาจและ หน้าที่เช่นอาจติดต่อกับกระทรวงทบวงกรมต่างๆ ได้ด้วย

หม่อมเจ้าวรรณไวทยากร วรวรรณ: กรรมการสำหรับต่างประเทศขอเสนอหลวงสิทธิสยาม การ นอกนั้นน่าจะให้มีผู้แทนกระทรวงทบวงกรมต่างๆ ด้วย เช่น เศรษฐการ, กระทรวงกลาโหม, กระทรวงมหาดไทย, กระทรวงการคลัง, สำนักงานโฆษณาการ, กรมไปรษณีย์โทรเลข เป็นต้น

นายพลเรือตรี หลวงสินธุสงครามชัย: สำหรับหนังสือพิมพ์จะให้ลงข่าวจากไหน

นายพลตรี หลวงพิบูลสงคราม: เมื่อเราเป็นกลางแล้ว ไม่ควรลงข่าวที่เป็นอกุศล จะลงต่อเมื่อ ออกจากเรา

นายพันตำรวจเอก หลวงอดุลยเดชจรัส: ในพระราชบัญญัติการพิมพ์มีบทบัญญัติให้รัฐบาลมี อำนาจให้เสนอข่าวก่อนพิมพ์ได้ในกรณีฉุกเฉิน

นายพลตรี หลวงพิบูลสงคราม: เป็นอันตกลงว่าจะประกาศเป็นกลางเมื่อกระทรวงการ ต่างประเทศได้รับแจ้งความประเทศที่ทำสงคราม ฉะนั้นจึงเห็นว่าในขณะสงครามนี้กระทรวงทบวง กรมต่างๆ ควรจะเตรียมการไว้ให้พร้อม เช่นกระทรวงกลาโหมก็เตรียมไว้ กระทรวงมหาดไทย ก็ควรแจ้งให้ข้าหลวงทราบให้ช่วยประกาศให้ราษฎรว่าอย่าตระหนกตกใจ ฯลฯ ระมัดระวัง

ผู้ร้าย มีเหตุการณ์เช่นมีใครยกปล้นแล้วเขตแดนเข้ามาต้องโทรเลขให้ทราบโดยด่วน อย่าละทิ้งจังหวัดไม่ได้ สำหรับกระทรวงเศรษฐกิจในเรื่องการค้าก็ควรเตรียมไว้ โดยเหตุดังกล่าวแล้วจึงขอให้เจ้ากระทรวงต่าง ๆ รับทราบนโยบายไปดำเนินการต่อไป

นายพันเอก พระบริรักษ์ยุทธกิจ: สำหรับน้ำมันเชื้อเพลิง อยากจะขอให้คิดอ่านประหยัดกันบ้าง

นายพันเอก หลวงพรหมโยธี: ได้ร่างพระราชบัญญัติเตรียมการไว้เรียบร้อยแล้ว จะออกควบคุมให้ประหยัดเมื่อใดก็ได้

นายพลตรี หลวงพิบูลสงคราม: เนื่องจากสงครามเราอาจจะพบกระเทือน คือ การค้าขายตกต่ำ ถ้าของแพง จะหาวิธีอะไร อย่าให้ของแพงได้ อนึ่งโดยที่เวลานี้มีสงคราม การส่งสินค้าคงชะงักหรืออาจจะซื้อไม่ได้ก็ได้ เพราะเรือไม่มีมาส่ง ฉะนั้นอยากจะให้ช่วยกันตรวจดูถ้ารายได้ซื้อไม่ได้จะได้ใช้เงินนั้นในการอื่นต่อไป อนึ่งการซื้อนั้น ไม่ควรให้เงินล่วงหน้า เพราะเหตุการณ์ไม่แน่นอน

หลวงประดิษฐมนูธรรม: ลองซื้อเรือเยอรมันที่หลบหนีเข้ามาจะได้ไหม อาจซื้อได้ถูก และได้ฉวยโอกาสตั้งบริษัทเดินเรือบ้าง

นายนาวาเอก หลวงธำรงนาวาสวัสดิ์: เรื่องนี้ถ้าติดต่อกับกระทรวงการต่างประเทศคงรู้ดี

นายพลเรือตรี หลวงสินธุสงครามชัย: ความเป็นกลางนี้ ควรจะแจ้งให้ราษฎรทราบว่ามีอะไรบ้าง และจะอย่างไร

นายดิเรก ชัยนาม: ขอให้หัวหน้าสำนักงานโฆษณาการรับทราบไปติดต่อกับกระทรวงการต่างประเทศต่อไป

ที่ประชุมตกลง

1. รับทราบตามที่หลวงสินธุสงครามชัยเสนอ
2. ให้ตั้งกรรมการขึ้นคณะหนึ่งเพื่อพิจารณาข่าวในยามฉุกเฉิน โดยให้มีอำนาจติดต่อกับกระทรวงทบวงกรมต่างๆ เพื่อตรวจพิจารณารวบรวมข่าวให้ทั่วทุกประเทศ กรรมการคณะนี้ประกอบด้วย

1. หม่อมเจ้าวรรณไวทยากร วรวรรณ เป็นประธานกรรมการ
2. หลวงสิทธิสยามการ เป็นรองประธานกรรมการ
3. นายตัว ลพานุกรม เป็นกรรมการ

4. ผู้แทนกระทรวงกลาโหม คือ เจ้าหน้าที่ฝ่ายทหารเรือ 1 นาย และเจ้าหน้าที่ฝ่ายทหารบก 1 นาย เป็นกรรมการ
 5. ผู้แทนกระทรวงการคลัง เป็นกรรมการ
 6. ผู้แทนกระทรวงมหาดไทย เป็นกรรมการ
 7. ผู้แทนกรมไปรษณีย์โทรเลข เป็นกรรมการ
 8. ผู้แทนสำนักโฆษณาการ เป็นกรรมการ
3. ให้กระทรวงทบวงกรมต่างๆ พิจารณาว่า การสั่งซื้อของจากต่างประเทศ ถ้าเห็นว่าประเทศนั้นๆ อยู่ในฐานะไม่มั่นคง หรืออยู่ในภาวะที่ไม่สามารถจัดหาหรือส่งของให้ได้ด้วยประการใดๆ ก็ดี ให้ริบระงับการซื้อเสีย และให้จัดซื้อในประเทศที่มีฐานะมั่นคง อันอาจจะส่งมอบสิ่งของที่สั่งซื้อให้ได้ ส่วนการซื้อนั้นไม่ควรวางเงินมัดจำล่วงหน้า

เห็นชอบด้วยร่างประกาศพระบรมราชโองการให้ปฏิบัติตามความเป็นกลาง พุทธศักราช 2482 แต่ให้รอการประกาศไว้ก่อน เมื่อฝ่ายที่อยู่ในสถานะสงครามได้แจ้งให้รัฐบาลทราบเมื่อใด จึงค่อยดำเนินการประกาศพระบรมราชโองการนี้ต่อไป

อ้างอิงจาก สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี. รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี. ครั้งที่ 47/2482 เรื่อง สงคราม วันที่ 2 กันยายน พ.ศ. 2482. แผ่น 3-7.

บรรณานุกรม

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ-สกุล	กฤษฎา บุรณมานัส
วัน เดือน ปี เกิด	18 มีนาคม 2538
สถานที่เกิด	นนทบุรี
วุฒิการศึกษา	ปริญญาตรี ศิลปศาสตรบัณฑิต (ประวัติศาสตร์) มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิ โรฒ

